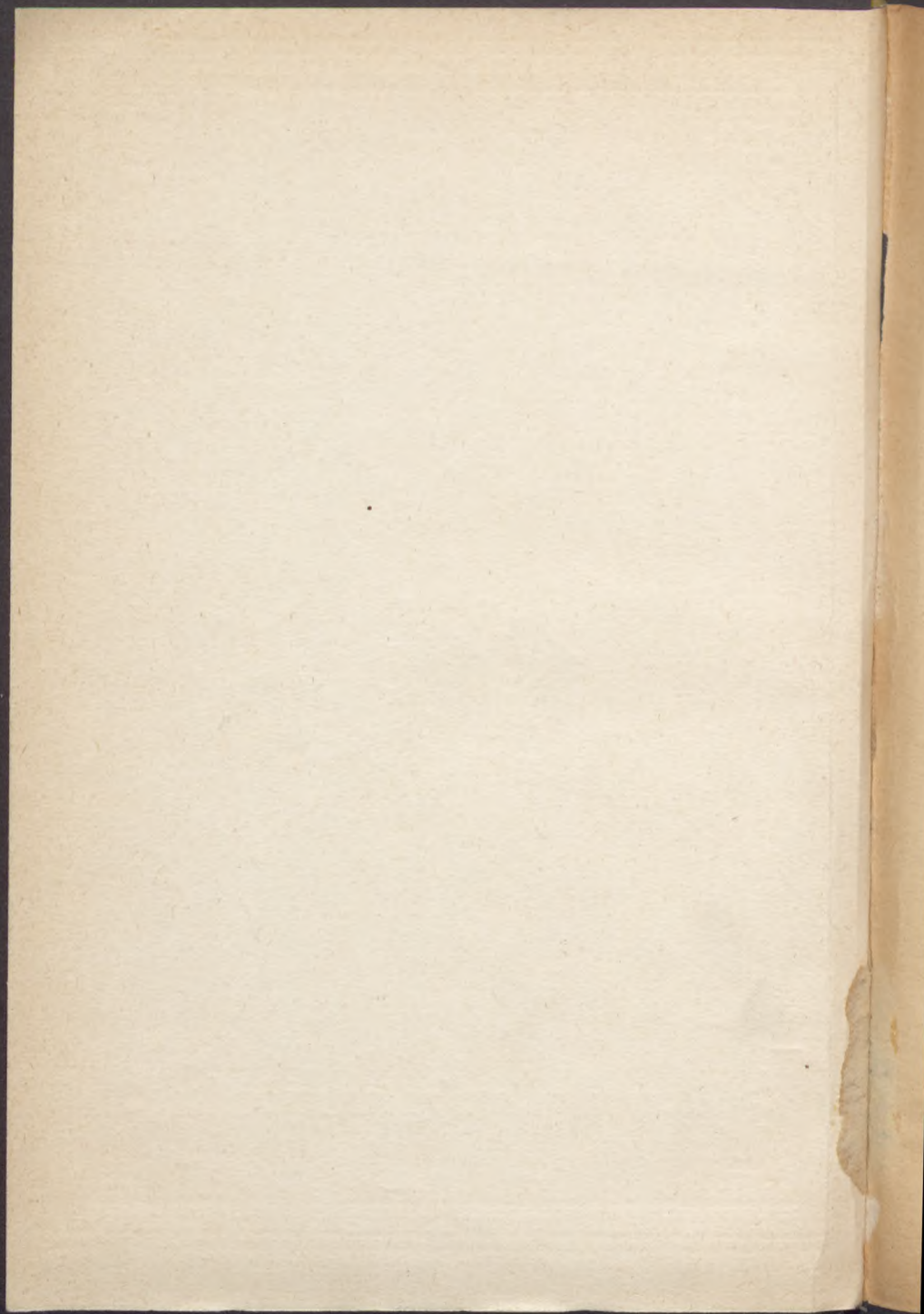

KLUG
VASÁRNAPI
KÖNYV

SZENT ISTVÁN TÁRSULAT KIADÁSA

KLUG IGNÁC dr.

PASSAUI FŐISKOLAI TANÁR

VASÁRNAPI KÖNYV

NÉMETBŐL FORDITOTTA

BILKEI FERENC

SZÉKESFEHÉRVÁRI ESPERES-PLEBÁNOS

SZENT-ISTVÁN-TÁRSULAT

AZ APOSTOLI SZENTSZÉK KÖNYVKIADÓJA

BUDAPEST, 1924.

~~Amos~~
~~3428~~

Nihil obstat.

Dr. Michaël Marczell
censor dioecesanus.

Nr. 3346.

Imprimatur.

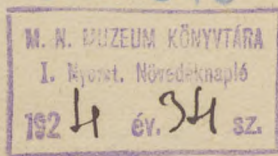
Strigonii, die 17. Octobris 1923.

Julius Machovich
vic. generalis.

816. 948

STEPHANEUM NYOMDA ÉS KÖNYVKIADÓ R. T.
Budapest, VIII., Szentkirályi-utca 28. szám

1. Az eljövendő ország.

(Ádvent első vasárnapja.)

Figyelj csak! Szólnak az ádventi harangok s a szavuk zengve-zúgva bejárja az egész világot. Mennyire más a harangok hangja most, mint egyébkor szokott lenni. A lelkünk titokzatos mellézköngéket, titokzatos mély és magas hangokat hall ilyenkor.

Nemcsak a gyermek lelke érzi ezt, amikor vágyódva számlálgatja a napokat, amikor a kis Jézus a karácsonyfát hozza tele csillogó gyertyákkal, tarka üveggolyókkal, ragyogó aranycsillámokkal, mintha angyalok elvesztett hajszálai fonód-nának a karácsonyfa ágaira. Nem! az ádventi harangok minden ember lelkéhez beszélnek, azokhoz a lelkekhez, amelyekben megmaradt még a hitnek valamiféle töredéke... Tudod hogyan? Úgy, mintha az édesanyád mesélne, mintha karácsony hetében, az esti szürkületben az ölében ülnél s a mesélő szavát hallgatnád.

Mit is tett az édesanyánk? Miről is beszélt? Karjára emelte vagy ölébe vette gyermekét... és beszélt neki a Jézuska születéséről. Persze olyan szavakkal, amiket a gyermek megértett, úgy, ahogyan a gyermekekkel beszélgetni szokás. Ó Istenem! mily csodás színekkel festegette ki a gyermek képzelete azokat a lelkében csillogó képeket.

Így volt ez valamikor régesrégen. Most nem vagy már gyermek s a Jézuska mégis eljő hozzád. Igen! a karácsonyi Jézuska hozzád is bekopogtat.

Hogyan jő el hozzád? Mit jelent az ő eljövetele nekünk? Erről beszélgessünk a következőkben.

Menjünk vissza az ősidőkbe. Abba a korba, amikor az emberek reménykedve várták a Megváltót és az ő eljövendő országát.

Vagy mondjuk igazabban így: várták a Messiást és az

ő uralkodását, mert hiszen a reménykedő és várakozó emberek akkor is szakasztottan úgy beszéltek a Megváltó eljövételéről, mint ahogyan mi beszélünk róla.

A zsidó nép külső és belső életében a Messiás és a Messiás országának fogalma olyan szerepet játszott, amit semmiféle más népnél föl nem találhatunk. A parányi zsidó népnek a világtörténelem minden népe közt egészen különös életsors jutott oszláyrészül. Nem a háborúban kivívott dicsőség, nem is nagyszerű hódítások tették nagygyá. Ellenkezőleg: a zsidó nép fölmorzsolódott az ellenség támadásai alatt, az országa idegen nép zsákmánya lett. A művészet terén való alkotások se tették nevezetessé. Ellenkezőleg: általános meggyőződés szerint, a zsidó nép, eltekintve bizonyos lyrai hajlandóságoktól, az igazi művészi tulajdonságoknak teljesen híján van. A tudományosság terén se vívott ki magának vezető szerepet. Ellenben egy vonás gyanúsan kiemelte őt a történelem minden népe közül s ez a vonás *Izrael nagy, igen nagy reménysége*, hogy kebeléből származik a Messiás, az Isten küldötte s az ő csodálatos országa, amely egyszer, az idők teljességében a föld minden népét magába foglalja.

Ez volt Izrael nagy reménysége. S ez a várakozás elkísérte őt a történelem minden korszakain keresztül.

Volt idő, mikor a zsidó nép nem volt több egyszerű beduin törzsnél, olyan, amilyenek ma is csatangolnak a sinai puszták beláthatatlan homoksivatagain keresztül. Akkor volt ez, mikor Jákob Kánaánból Egyiptomba vándorolt, hogy öreg napjait a fiánál, Józsefnél élje le, aki csodálatos módon Egyiptom alkirálya rangjára emelkedett. Mi volt akkor Izrael? Jóformán semmi. Egy embercsoport. Azonban ezt a maroknyi, a pusztában, Kánaánból Egyiptomba vándorló embercsoportot egy hatalmas, néma fény övezte körül, egy megingathatlan erős reménység: Várjatok csak! Majd eljön Ő. És a ti törzsetekből egy nép fog kisarjadni... Eh, az ég csillagai a puszták éjszakájában, a tengernek fővénye, amelyet a hullámok áradata nyaldos, nem mérkőzhetnek akkor veled sokaságban. Csak várjatok, csak tűrjétek, higgyétek abban, amit ő ígért nektek: eljövend Ő.

Ez a nagyszerű reménység elkísérte a parányi zsidó népet a szomorú napok gyászába. Azokba a napokba, amelyek úgy hasonlítottak az éjszakához. Az egyiptomi szolgaság

napjaiba, amikor Izrael népét kemény igába fogták, amikor kiserkent a vér a lázas munkában feszülő ujjak körmei alól, amikor csattogott a korbács s a meggörbült hátakon véres csikok dagadtak. Vajjon nem látszik-e túlságosan vakmerőnek, hogy egy nép még ilyen körülmények közt is kötötte magát a reménységeihez? Nem volt-e hiú és vakmerő reménység, amikor Ramses vagy a másik, Thutmosis, a zsidókat minden áron ki akarta irtani? amikor a zsidógyerekeket, akár a kölyökkutyákat a Nilusba fojtogatták, vagy amikor a győztes Necho faraó Karkemishnél Izrael népét halállal és kipusztítással fenyegette, vagy amikor Tiglat-Pileasar Egyiptom királyának parancsára csaknem ki is irtotta őket, vagy amikor elesett Samaria, az ország északi fővárosa, aztán Jeruzsálem, a büszke Jeruzsálem? Lehetett-e reménykedni akkor, amikor Izrael fiai és leányai a rabság börtöneiben ültek? Mit is énekeltek akkor? Föl-függesztették hárfáikat a kietlen, szürke pusztaságban, a Tigris és Eufrates partjainak száraz fűzfáira és éneket énekeltek. Dalolták az égő hazavágyás dalait, amelyek tele voltak epekedéssel Sion után, amelyek ma is könnyeket fakasztanak a lélekből, mint ahogyan könnyet fakaszt szemünkből az erdőben eltévedt gyermek csendes zokogása.

Szakadt légyen azonban reájuk bármekkora szerencsétlenség, egyről, a nagyszerű reménységről nem mondott le Izrael. Férfiak, a lelki nagyság és hithűség hősei odaálltak a nép elé és feléje kiáltották: Hallgass reánk, ó nép! Bennünket az Örökkévaló küldött hozzátok. Bizzatok az Úrban, várjatok és tartsatok ki a hűségben. Tartsatok ki a hűségben — halljátok. Az Úr általatok alapítja meg az ő országát, közületek fog származni a Messiás. S országa az igazság országa lesz, az igazságosságé és a kegyelemé.

Igen! Szavaiknak folyton megismétlődő refrénje mindig ez volt: az igazság, igazságosságé és kegyelem országa.

* * *

És vajjon elkövetkezett-e Izrael országa? Elkövetkezett?

Nézzünk körül a nagyvilágban: elkövetkezett-e?

Nem! Nem következett el.

Úgy, ahogyan Izrael a jövő országát álmodta, olyan formában nem következett el. Azonban elkövetkezett más módon, úgy, ahogyan azt egy valaki már kigondolta, akinek

a gondolatai nagyobbak, messzebbre látók és felségesebbek voltak Izrael terveinél és vágyainál... akinek gondolatai mindenkor annival felségesebbek az emberek terveinél és álmainál, mint amennyire összehasonlíthatatlanul felségesebb a föld fölé boruló égboltozat méltósága a földénél, ahonnan a villámok cikáznak s ahonnan a meleg nyári eső zuhog a szomszjas földre.

Azonban úgy, ahogyan Izrael azt kigondolta, úgy nem következett el soha.

Izrael nem nép többé és nem nemzet. Jeruzsálem az ellenség kezeibe esett és nem volt többé fiainak és leányainak hazája. A templom romjaiban hevert s a szent áldozati láng nem lobogott többé a márványfalak között és az ércedényekből az ég felé. Izrael népét szétszórták a pogány népek közé s ha egy zsidó valahol mutatkozni merészelt, éreznie kellett, hogy mindenütt megvetik, hogy mindenki előtt idegen és gyűlölik mindenütt, ahol a pénz, a sajtó és a hatalom a kezében van s megvetik mindenütt, ahol szegényen és tehetetlenül élősködik.

Izraelnek a jövő országáról, az ő törzséből fejlődő birodalomról szőtt álmai nem valósultak meg soha.

* * *

Most már az a kérdés, hogy miért nem valósultak meg Izrael nagy reménységei?

Ez is egy egészen különös történet.

Nincs a világon nép, amely Izrael prófétáihoz hasonló jelenségre mutathatna. A nép kebelében időről-időre Istentől küldött férfiak léptek föl, akik rámutattak Izrael nagy céljaira és felséges hivatására. Ezek a próféták szilárdan és rendíthetetlenül hittek egy világot átfogó messiási birodalomban. Azonban arról is meg voltak győződve, hogy az a világbirodalom lelki ország lesz. Meg voltak győződve, hogy az élen nem földi király fog állani, hanem a Messiás, az Úr fölkentje, a béke királya, akinek uralma a tengerektől tengerekig és a föld minden népére kiterjed. Tudták, hogy országa az igazságnak, igazságosságnak és kegyelemnek országa lesz. És nem szüntek meg ismételni: Választott népe az Úrnak, hallgass szavunkra! Ne légy anyagias, ne légy világias, a jövőbe nyúló reményeid és terveid ne legyenek külsőségek. Isten választott népe! építs a lelked mélyében

kapukat és templomot, építs a szivedben áldozati oltárt, hogy a Messiás ne elzárt falak és elrekeszelt ajtók előtt álljon, ha majd hozzád érkezik.

Az ember nem győz csodálkozni, ha próféták hatalmas és századokon keresztül tartó munkáját figyelemmel kíséri. Csodálatos látvány, hogy az örökkévaló Isten miként tágitotta mindig bővebbre a Messiás uralkodásának várását és miként emelte a próféták lelkét mindig magasabbra az ő, világot átfogó gondolatainak körébe s miként igyekezett ennek a gondolatnak magaslataira a zsidó népet is fölemelni.

Azonban minden nép, tehát a zsidó nép is emberekből áll. S az emberek könnyebben mennek lefelé, mint fölfelé, szívesebben pihennek, mint küzdenek, örömeit keresik a földi élet különféle válogatott javait, mint a jóságot.

És Izrael sülyedt lefelé és nem emelkedett; nem a küzdelmet, hanem a nyugalmat kereste; pihent és álmodozott, míg nem elvesztette lelke rugékonyságát és ingoványba jutott, ahol maga is elposványosodott. S ebből az ingoványból különféle lidércfények lángjai lobbantak föl.

A próféták által megjövendőlt lelki ország, melynek alapjai az igazság, igazságosság és kegyelem lettek volna, hovatovább nem felelt meg a zsidó nép ízlésének és gondolatvilágának. Király támad közülük? Igen, király... Azonban annak a királynak, akit Izrael népe messiásként fog köszönteni, nem bűnbocsánatot, nem békét és nem Isten uralkodását kell hirdetnie. Nem ezt, hanem valami mást. Hiszen nem voltak-e kérgesek a kezei a mindennapi kenyérért való munkában? Bizony kérgesek és véresre törve voltak. Tehát adjon a Messiás nekik kenyeret, kenyeret minden napra. S a Jordánban s az ország minden csörgedező patakjában folyjon a tej és méz. A rómaiak uralkodtak az ország földjén s az öklük kemény volt és súlyos, mint az acél... Jó! hát jöjjön az eljövendő ország Messiása és kergesse ki a római idegent a szent városból s az ország egész határai közül, hogy a császárnak ne kelljen többé adót fizetni. Ó igen! ha jönne valaki és mindezt megvalósítaná, akkor a szívek örömpesze dobognának feléje, eléje vonulnának palmaágakkal és olajfaágakkal és harsogva énekelnék: Hozsanna! te vagy Dávidnak fia! légy üdvözölve százezerszer, hiszen az Úr nevében jössz.

Ha azonban valaki az Úr nevében jő, annak az Isten szellemét is magával kell hoznia. S ez a szellem másféle szellem volt, nem olyan, amilyet Izrael álmaiban élt.

Így történt aztán, hogy Izrael nem ismerte meg a kegyelem idejét. Így történt, hogy a Messiást aranykorona helyett tövisekkel koronázta meg s ahelyett, hogy trónra ültette volna, keresztet ácsolt számára s jogar helyett szögekkel lyuggatta át kezeit.

* * *

Zúgnak az ádventi harangok a világon keresztül s hirdetik az Úr eljövételét... az eljövendő birodalom előestéjén halljuk a harangok zengését.

Az eljövendő országát halljuk. Vajjon eljő az Üdözítő újra? Elkövetkezett már az ő uralma, vagy nincs még itt vagy csak készülöben van?

Az Ádvent úrjövetelet jelent.

Igen, így mondjuk. Azonban minden kis gyerek tudja, hogy az Üdözítő csak évezredek múlva jön újra el hozzánk, hogy csak az utolsó ítélet napján jelenik meg újra a földön.

Az Isten országának eljövételéről beszélünk?

Azonban az iskola padján ülő gyermekeknek s a templom padjaiban ülő felnőtteknek is azt szokták prédikálni, hogy az Isten országa itt van... itt van közöttünk... az Isten országa az Egyház. S az Isten országa oly bizonyossággal itt van a földön, hogy sokan elkeseredve botránykönek tartják, megbotlanak benne és keresztülesnek rajta. Ugyan, miért beszélünk tehát az Isten országának *eljövételéről*?

Ó — így sóhajt egyik-másik — nagyon nehéz volna erre felelni és szinte lehetetlen teljesen határozott választ adni. Eljünk úgy ezután is, mint ahogyan eddig éltünk, alkudjunk meg a jelennel és ne bolygassuk a mult eseményeit vagy a jövő fogas kérdéseit. Kinek és mitől volna ez jó?

Én azonban azt mondom neked: föl kell tenni a kérdést. Meg kell ezt tennünk. Minden fölfelé törekvő lélek követeli a maga polgári jogait az ideálok birodalmában. Az ideálok országa az Isten országa... tehát, tehát eljő az Isten országa. Eljő?

Nem! nem jön el, mert már közöttünk vagyunk s nincs rá szüksége, hogy eljöjjön. Az Isten nagy birodalma, az igazság, igazságosság és kegyelem országa — vagy hogy úgy

fejezzük ki magunkat: az eszménynek és eszményeknek országa itt van közöttünk.

Az Isten országa megvalósult, tényleg létezik és nem ezután kell megvalósulnia. Minden azon függ, hogy *mi magunk elérjük-e az Isten országát?*

Az ádventi könyörgésnek: jöjjön el a te országod — megvan a maga határozott értelme. Nem szabad az eszményi lelkek eljövendő országára gondolnunk, amelyre csak ezután lehetne reménységünk. Inkább azt kell értenünk, hogy az Isten kegyelemmel teljes országa, amely ugyan megvan itt a földön, kiterjedjen hovatovább minden emberre, az emberek gondolatvilágára, viselkedésére, cselekedeteire, minden vonatkozásaikra és egész helyzetükre — mindenekelőtt azonban ránk, magunkra!

Olyan sok ember botorkál a földi élet ösvényein és kutatva vizsgálódik az elkövetkezendő ország után és figyelve hallgatózik a közeledés dübörgő morajlására.

— Csodálatos ország lesz az eljövendő ország — így beszélnek ezek.

— A világosságnak és fölvilágosodottságnak birodalma lesz, amelyben a szépség márványfehér templomai épülnek, amelyben nem lesznek ünnepek és hétköznapiak, hanem csak ünnepnapok. A szabadság, egyenlőség és testvériség birodalma lesz, amelyből hiányzik majd minden szociális nyomorúság. Az emberfölötti emberek (übermenschek) birodalma lesz, amely óriásként áll majd az élet fölött s az egyén akarata az Isten akarataként érvényesül. Igen! csodálatos birodalom lesz, — így beszélnek róla az emberek és néznek a környező dombok peremére és hallgatózza figyelnek a közelgő ország dübörgésére, mint ahogyan forró nyári napokon az eső suhogását figyelni szoktuk.

Azonban ezek az emberek csak álmokat álmodnak.

Holdkórosak vagyunk. Régóta megvirradt már a világ. — Vajjon miért nem látjuk?

Miért meresztjük szemeinket folyton-folyvást a jövendő távolságaiba és miért mondjuk a napnak: kelj föl — és miért mondjunk a világosságnak: derengj!

A mi napunk fölvirradt. Azonban nem látjuk, mert a sötétség munkáját végezzük. A fény földेरült, azonban nem nekünk ragyog, mert a lelkeinkben izzó tüzek fénye elhomályosítja. Azonban te ébredj föl álmaidból. Lelkem! te ébredjél!

Az ádvent harangjai csengve-bongva zúgnak a földön.

Alszol még? Ébredj! Ébredj álmaidból.

Imádkozol? Nem! Nem imádkozol. Csak a kezeidet emelgeted álmodban.

Hiszel? Nem! Nem hiszel. Csak susogó szavakat hallasz és nem gondolsz azoknak mélységes értelmére.

Alkotsz? Nem! Nem alkotsz. Nappalaid süketek, éjjeleid vakok, terveid bénák, mint a törtszárnyú madár lendülése.

Vágyakozol? Azonban vágyaid nem a magasságok felé törnek. Vágyakozásod csak érzékeidnek éhezése és szomjuhozása s nem a lélek epekedő kívánsága a magasságok után.

Nem szenvedsz? Nem! Te nem szenvedsz, mert a nehézségeket csak kinnak és gyötremnek nézed és nem föladatnak. Mert a fájdalom súlya alatt összeroskadsz, ahelyett, hogy nagyobbra nőnél alatta.

Nem küzdesz? Nem! Te nem tudsz küzdeni, mert a sorsban ellenségedet látod és nem nevelődet, akinek a kezét kellene csókolnod épen azért, mert fájdalmat okoz. Nem! Én valóban nem tudom, hogy mi vagy? Leégett ház vagy tűzvész után?... Fájdalom vagy a bűnbeesés után?... Patak vagy hosszú szárazság és aszály után?... Koldus vagy a boldogság dús napjai után?... Erdő vagy a vihar elrobogása után?

Mi vagy tulajdonképen? Megmondom, mi vagy.

Izrael vagy, mely szünös-szüntelen ezt hajtogatta: Eljő az Ő országa. Csodás ország leszen. Fényes, ragyogó birodalom. Aranykalász hullámszik majd a szántóföldeken és hófehér kenyeret sütnék belőle. A szőlőfürtök aransárga és fekete gerezdjei mosolyognak majd a zöld lombok közül, bíborpiros lángitalt szűrnék majd belőle. Tejjel-mézszel folyó patakok csörgedeznek majd az országon keresztül, hogy fölűdítsek ajkainkat. A legyőzött népek aranyadójával megtöltik majd pénzszekevényeinket s Izrael fiai királyokként uralkodnak fölöttük.

S az ország elkövetkezett. Azonban törvényei nem Izrael álmainak megvalósulása voltak, amelyek az eget a földre akarták leráncigálni. Az Isten országa olyan birodalom lett, amely az embereket a magasságokba akarja fölemelni.

* * *

Figyelj csak! Az ádventi harangok csengve-zúgva zenegnek a nagyvilágban. Eljött a nap... A magasságok felé hív... Itt az idő! ébredj!...

2. Te vagy-e az eljövendő?

(Ádvent második vasárnapja.)

Csodálatos jelenség, ahogy az emberek Jézus Krisztussal szemben viselkednek.

A zsidók egykor úgy beszéltek hozzája: Rabbi, mi szívesen hiszünk benned, ha olyan csodákat művelsz, mint amilyeneket mi kívánunk tőled. S azt szerették volna, ha Krisztus valami csodálatos égi jelet mutat nekik... valami csodát a napon vagy csillaghullást, vagy ehhez hasonló valamit, ami Jézus parancsára ment volna végbe. Ez nagyszerűen imponált volna nekik s akkor hittek volna benne. Legalább ők így mondták.

Krisztus Urunknak azonban eszeágában se volt a zsidók szájaíze szerint való csodatétel. Csodaváró ellenfelei valami bűvészkedő szélhámost szerettek volna benne fölfedezni. Ami Jézusunk azonban sehogysem akart ennek a megcáfolására fáradságot vesztegetni.

Másféle, igazi csodákat művelt. És most a modern ember látja ezeket a csodákat és elutasítja magától őket. Uram! — így beszélnek — csak ezek a csodáid nem volnának! S ez a jelenség egészen különös az embereknek Jézussal szemben való állásfoglalásában.

★ ★ ★

Vajjon miért követeltek az emberek valamikor régen csodákat Krisztustól? És miért utasítják el őket ma? Vajjon megváltozott a régi ember és nem az többé, aki azelőtt volt?

Nem! A dolog nem így áll. Az emberi lélek alapvonásai ugyanazok maradtak az évszázadok és évezredek folyamán keresztül. S a csoda után való kiáltás, amely az Isten küldöttének láttára az emberi lelkekből kitört, szakasztottan úgy hozzátartozik az emberi lélek vonásaihoz, mint ahogyan hozzátartozik az Isten küldöttjének csodájától való félelem.

Vajjon miért követelték az emberek a csodát?

Azért, mert a csoda érzékeink alá esik, látható és kézzel fogható bizonyítéka annak, hogy az emberiség csodatevőjének valami mondanivalója van annak a hatalomnak nevében, amely magasabban áll, messzebbre lát és mélyebbre markol minden ember által ismert hatalomnál — és hogy

az emberiség csodatevője annak a nagy hatalomnak erejéből olyasvalamit hozhat számunkra, ami előtt a föld minden hatalmasságának térdet kell hajtania.

És vajjon miért utasítják vissza egyes embernek a csodátételt?

Azért, mert az ember, kivált az exakt természetkutatás alapján álló művelt, modern ember a lelke mélyén irtózik egy olyan hatalomtól, amely kifürkészhetetlen, az emberi megismerés határain kívül eső területről nyúl bele a természeti események rendes folyamatába. A modern embernek lelkét semminek a tudata nem járja át úgy, mint az a meggyőződés, hogy minden, ami történik, ami a természetben körülöttünk lejátszódik, egy áttörhetlen törvényszerűség vas-kényszere alatt áll, amely se nem ismer, se nem tűr meg kivételt. Ez a törvényszerűség époly változatlansággal érvényesül a világegyetem nagy tömegeiben, mint annak parányi részleteiben. Ez a törvényszerűség épúgy uralkodik az atomokban rejlő elektronok tömegében, valamint a testek molekuláinak atomjaiban, mint ahogyan előírja a nagy világtestek látható száguldásának célját a tér végtelen messzeségeiben és mélységeiben.

Ebbe a határtalan és mindent átfogó törvényszerűségbe markol most bele erőszakos kézzel a csoda s ha egyebet nem, legalább is eltéréseket eszközöl a természeti történések szabályszerű folyamatában. Föltétlenül eltéréseket eszközöl. Mert minden kétségen kívül eltérést jelent a természet törvényeitől az, ha valaki pl. úgy járkál a tenger tükreán, mintha zöld, virágos réten járna. Hasonlóképen eltérés a természet törvényeitől az, ha valaki öt kenyérrel ötezer embert jólakát. Vagy ha egy rothadni kezdő hullát a sírból visszahív az élébe úgy, mintha a halott fülei meghallhatnák az élet hatalmas kiáltását.

A modern ember borzadozik és tiltakozik a természet törvényeitől való ilyen csodás eltérésektől. Sokkal mélyebben tanulmányozta a természet titokzatos hajtó- és fogaskerekeit, semhogy hinni tudná, hogy ott lenn másként is történhessék valami, mint a változhatlan s talán irgalmat nem ismerő törvényszerűség alapján. S mivel ezt elhinni *nem képes*, azért *nem is akar* hinni a csodában.

Azonban vannak az emberi életben olyan helyzetek, amikor a csodától irtózó ember is csoda után kiált.

Gyermeke betegága mellett virraszt az orvos. Talán elsőrangú természetbúvár. Orvosi megállapításai föltétlenül bizonyosak. Nincs a világnak és az emberi művészetnek olyan hatalma, amely itt segíteni tudna — a gyermek elveszett, menthetlenül elveszett. A nyugodt, rideg elgondolás óráiban ezerszer elmondta ezt már magában s a holtra fáradt aggyvelő gépiesen ismételte újra meg újra: menthetlenül elveszett. Azonban az utolsó pillanatok előtt, amikor a halál a rekedten sípoló mellecskét kegyetlenül szorongatni kezdi, a torka összeszorul s a hitetlen ember lelkének mélyéből egy kétségbeesett kiáltás tör elő: Nem! Ennek nem szabad megtörténnie. Uristen! aki a mennyben lakozol, mentsd meg a fiamat, — tégy, ó tégy csodát!

Hányszor látjuk az életben ezt a jelenetet. Az aztán tökéletesen mindegy, hogy az esdekelve kért gyógyulás csodája bekövetkezik-e vagy se — a kérdés az, hogy *kinek van igaza?* A jéghideg józansággal okoskodó észnek-e, amely szerint minden halad a maga törvényszabta útján és teljesen hiábavaló ellene küzdeni... vagy pedig a vallásos meggyőződésnek, amely a szükség idején segélyért kiált s egy oly hatalmasságot hi segítségül, amely a vak sorssal szemben bölcs és jóságos, amely hatalmasabb az emberi sorsot körülvevő rombolásnak, a megsemmisülésnek, a megbénulásnak és elnyomásnak minden erőinél. Mondjátok meg, kinek van igaza?

Mert hiszen a csodának legmélyebb értelme mégis csak az, hogy az ember lelke így kiált föl: Örökkévaló Lény! *Ha létezel*, meg kell engem hallgatnod. Nézd! a sötétség hatalmasságai megkörnyékezték a lelkemet, azonban Te arra teremtetted, hogy a magasságok felé szárnyaljon. A halál hatalmasságai megrontással, megsemmisítéssel fenyegetnek. Te azonban nem akarhatod, hogy a szabad és győzelemre törekvő ember végső, legvégső sorsa a romlás és megsemmisülés legyen. Nyulj bele a természet merev, vak és irgalmat nem ismerő térvényszerűségébe és mentsd meg belőle az én jobbik részemet, mentsd meg az összeomlástól az én lelki világot, az életem legfőbb javait és értékeit.

A csodának ez a legmélyebb értelme. Ezért térdeltek és térdelnek az emberek Benaresben, Heliopolisban, Mekká-

ban, Dodonában és Jeruzsálemben és Lourdesban és imádkoznak még ma is úgy, mint ahogyan évezredek óta imádkozni szoktak: Örökkévaló Isten! Segíts, ó segíts, tégy csodát, tégy csodát. S ha a világ tudósainak sikerülne a természet folyásának törvényszerűségét mértani formák közé szorítani, mindig lesznek emberek, akik térdrehullanak és csodáért fognak könyörögni. Az emberi tudatba mélységesen és kiolthatatlanul beidegződött az a meggyőződés, hogy a tervező és alkotó értékekkel megáldott emberi szellem soha és semmikép se lehet arra kárhóztatva, hogy tehetetlenül lássa magát beállítva a természet vak és irgalmat nem ismerő folyásába. Az emberi szellem és annak méltósága megköveteli, hogy létezzék számára egy olyan segítő erő, amelynek módjában van a természet és az elemek erői fölött föltétlen hatalommal rendelkezni — s ezen a föltétlen követelésen nem változtat a természeti jelenségek törvényszerűségének semmiféle elmélete.

* * *

Eddig a csodáról, mint a hit követeléséről beszéltünk. Azonban fontosabb ennél a kérdésnél az, hogy vajjon tényleg és bizonyíthatólag lehetséges-e a csoda?

A természet és a tisztán törvényszerűleg megvalósuló természeti események alapján háromféle szempontot kell figyelembe vennünk. Szemlélhetjük a természetet önmagában, azután a teremttőre való tekintettel és végül az emberre való tekintettel. Az a kérdés, hogy ezen három szempont valamelyikéből elutasítható-e feltétlenül a csoda?

A természet szempontjából?

A természet egy óriási törvényszerűség. Minden bizonynyal az. Azonban ez a törvényszerűség nem valami mechanikai zenélőgép-féle alkotmány, melynek játéka abban a pillanatban összezavarodik, amikor a henger valami változást szenved. Nem! inkább azt kellene mondanunk, hogy a természet, amilyen nagyszabású, époly csodálatos zongoramű. Titokzatos billentyűin gépies szabályossággal játszik egy elrejtett ható erő, a természet törvénye. Azonban bármely pillanatban játszhatik rajta a művész mesteri újja is. Amíg kizárólag gépies játék folyik rajta, csak egyetlen dallam halatszik, a természet történéseinek tisztára törvényszerű folyamata. Mihelyt azonban a Mester keze nyúl beléje, a játék-

nak ezer és ezer új változata gyönyörködtet. Hogy aztán se a szerkezet, se pedig a játék nem szenved ennek a beavatkozásnak hatása folytán, erről föltétlenül kezeskedik magának a játszó művésznak, a mesternek egyénisége. És mindezek alapján talán elmondhatjuk azt is, hogy a csoda a Teremtő szabad játéka az általa alkotott szerkezeten, szemben azzal a tisztán gépies játékkal, amely a természet erői és törvényei szerint folyik.

Azonnal feleletet adhatunk arra a másik kérdésre is, hogy vajjon *lehetséges-e a csoda az Isten szempontjából?*

Az Isten mindenhatóságával kezdettől fogva nem ellenkezik. Azonban kérdés, nem ellenkezik-e az Isten bölcseségével? Miért nem működik a természet kezdettől fogva úgy, hogy az Istennek ne utólag kelljen beavatkoznia? Miért nem működik a természet erőinek és törvényeinek szerkezete úgy, hogy állandóan azzal a tökéletességgel működjék, amellyel most, a csoda pillanatában működnie kellene?

A felelet nem túlságosan nehéz. A Teremtő rendszerint nem művel csodákat. Adott az embernek lelki erőket, hogy azok segítségével megkeresse vagy egyengesse az utat a tisztára természeti eseményeken keresztül. Minden halandó ember tudja, hogy az akadályoknak akárhányszor mily óriási sziklái emelkednek az útjába. A lélek erői csodálatos rugékonysággal bírnak s keresztüllépik vagy keresztülgörjék ezeket az akadályokat. Azonban az emberi lélek történetében voltak mégis pillanatok, amikor az örök Isten meg akarta mutatni az emberiségnek, hogy nem a természeti erőkkal való örökös küzdelem az ember végső célja és rendeltetése; nem a fáradalmakkal teljes küzdelem a mi végső célunk, amely, ha a lélek erői győzni képtelenek, végül mégis csak meddő küzdelemmé válik. S az ilyen pillanatokban történtek a csodák és történnék akárhány ember életében még ma is. Az Isten újja rámutat ilyenkor a földnek, levegőnek, tengernek tomboló erőire és azt mondja: Ne félj! én erősebb vagyok ezeknél... ha én parancsolok, akkor a tenger bögése szelíd lesz, akár az álomhozó dajkadal s a lobogó lángok aranyos ruhaként ölelik át tagjaidat. Az Isten újja rámutat a betegségre és nyomorúságra és azt mondja: Ne törj össze a nyomorúság és fájdalom súlya alatt... én erősebb vagyok azoknál... ha én akarom, azok elmúlnak s te hála-zavakat rebegsz, amelyekből ujjongva dobban föl a hála

dala. Az Isten keze rámutat a koporsóra és sírhalomra és azt mondja: A halál hív majd téged is... hiszen mindenkit elhív... az utolsó szót azonban én mondom ki, Én, az élők Istene s ez az utolsó szó így fog hangzani: Kelj föl és élj! élj az örökkévalóságban!

Igy beszél az Isten, a mennynek és földnek, az életnek és halálnak ura, ha csodát akar tenni. *Rendszerint* ezt szokta mondani az embereknek: Küzdj a lelkedet megbénítani, lenyügözni akaró hatalmakkal, ha nem is látod feléd inteni a győzelem pálmáját. Igen! folytasd a küzdelmet, még ha nem is éred meg a győzelem diadalát, a lélek végső győzelme a természet és sors hatalmasságai fölött mégis csak el fog következni. Ha azonban az Isten csodát művel, akkor a történetes jelenlegi világából betekintést enged a beteljesülés jövő világaiba és azt mondja: Nézd! itt a győzelem... a siralom völgye egyszer majd kertté változik, édenkertté... az én csodáim kezekeskednek érte, hogy egyszer így lesz majd... bízzál bízva a győzelemben és küzdj tovább!

Vajjon megérdemli-e az ember az Istennek ezt a csodás beszédét? Ez az utolsó kérdés, amelyre válaszolnunk kell.

Igenis, a kicsiny ember megérdemli, mert nagy, halhatatlan lelke van.

Ez a lélek a földi élet nyomorúságainak mélységeiből így kiált föl: Hatalmas Isten, aki az égben vagy, mutasd meg, hogy az élet értelme, végső célja nem a megsemmisülés és minden értékünknek végső célja nem az elmulás. Mutasd meg nekem, hogy a lelkem vágyódása és törekvése végső vonatkozásban nem semmisül meg ebben a hármas értelmetlenségben, hanem hogy a természet ellenséges erőinek zűrzavara a világmindenség eljövő tökéletességébe olvad bele s a sorsunkat megbénító hatalmak összevisszasága után az örök harmonia következik.

A csoda az Isten válasza az emberiség számára, amely azt mondja, hogy a természetet, amelybe az ember beleállítva van, ne nézzük a nyomorúságos emberi férget összemorzsoló hatalmas kerékszerkezetnek s ne nézzük borzalmas, bennünket összetörő kalapácsnak, hanem tekintsük az Isten nagy szimfóniájának, amelynek disszonanciáit is belekombinálta az Isten a természet rendjébe, hogy általa egy valamilyen jó cél útját készítse elő. Embernek lenni — így akarta az Isten — annyi, mint küzdőnek, harcosnak lenni. Ha azon-

ban az Úristen csodát művel, akkor egy boldog pillanatra megszűnteti ezt a disszonanciát.

Figyelj ide ember és lásd: a nyomorúság és szükség csak acél, amely a lelkezből szikrát csíhol ki... a halál csak összetörése a külső formának, amelybe a lélek a tanulásnak, a fejlődésnek, a küzdelemnek idejére bele van szorítva; azonban a lélek értékei és erői kivívják a végső győzelmet és ünnepelni fogják a diadal örökkévalóságát.

Az Isten mindennap tehet csodát, ha úgy tetszik neki s talán sokkal több csoda is történik, mint sejtenők. Azonban volt egy idő az emberiség történetében, amikor a természetfölöttiség egészen különös módon lehajolt a tisztán természeti élethez. Ez a lehajlás Krisztus személyében történt. A túlvilág segítő hatalmasságai egyszer egészen különös módon jelentkeztek és bebizonyították magukat. Krisztus csodatételeivel történt ez.

Krisztus csodatételeinek célját és értelmét ezekben foglalthatjuk össze: meg akarta mutatni a világnak, hogy a túlvilági élet az ő személyében az emberek közt szemmel láthatóvá lett s hogy az örök Atyának általa, az ő egyszülött fia által mondott szavai föltétlen hitelt érdemeltek.

Minden kétséget kizárólag be akarta bizonyítani azt, hogy Isten uralkodása a kegyelemmel teljes segítésnek birodalmát s a természetfölötti tökéletesség országát alapítja meg itt a földön.

Be akarta bizonyítani, hogy Istennek ezen, természetfölötti tökéletesség országában nem az elemek és nem a természet fognak zsarnokoskodni az emberek fölött; és nem lesz szükség a test ápolására, nem lesz betegség, amely megbénítja és bilincsbe veri a lelket; a démonoknak nem lesz befolyásuk az emberekre, nem rombolhatják le és nem semmisíthetik meg bennünk az Isten képmását; nem fog uralkodni a halál és az elmulás, ha az Isten a halottakat a sírból életre támasztja, mint ahogyan ő, az Isten fia életre keltette a sírból a halottakat s ahogyan ő maga győztesen föltámadt a sírból.

Hogy mindez mi módon történt, számunkra tökéletesen közömbös. Nekünk embereknek nincs módunkban betekinteni a természet legtitkosabb kamráiba, mi nem láthatjuk a megszokott és mindennapi történések folyamatát, amely a gépies vagy természeti törvényszerűség útján végbemegy.

Még kevésbé van módja az embernek kilesni a természetet a csoda történésének pillanatában. Hiába tornók mi a fejünket azon, hogy miként gyakorolt az Úr egy pillanatra ellennyomást a nehézkedési törvény ellensúlyozására, hogy lábaival járhasson és ne süllyedjen el a genezárethi tó tükrén, hiszen mi még csak a nehézkedési törvényt se ismerjük. Nem tudjuk és nem is szükséges tudnunk, hogy az Üdvözítő egyetlen szavával miként támasztotta föl a természet erőit a beteg testben, amely a betegség hatalma alatt már a halál álmához közeledett. Nem lehet megjegyzésünk arra, hogy az Üdvözítő miként élesztette fel az életnek kialudt szikráját az emberi testben, amely már feloszlani készült. Aminthogy arról sincs sejtelmünk és elképzelni se tudjuk, hogy az emberi élet történetének kezdetén miként gyújtotta meg az Isten a lélek szikráját a por atomjainak tömegében, amelyből aztán az ember származott.

Nem! valóban nincs rá szükség, hogy mindezt tudjuk. Azonban mint jót és mint bizonyosat, a csodából lesűrhetünk magunknak egyet, ezt: *A siralom völgyében vándorolunk... az út végén azonban ott van a tökéletesség s az, aki által a tökéletességnek részesei lehetünk, maga az Úr Jézus Krisztus.*

* * *

Az újszövetség régi történeteinek megvan a maguk örök, elévülhetetlen értéke:

Keresztelő Szent János ott ült a börtönben. Izzó lelkét azonban egy fájdalom szorongatta, amely jobban fájt neki a testét szorongató bilincseknél. Nem az egyedüllét fájt neki, hiszen megszokta a puszta melankóliáját. Nem a száraz kenyér, nem is börtön vizes korsója tette keserűvé számára a nélkülözést. Egy kérdés égette a lelkét: A mennyei birodalom nagy követe megkezdte-e már működését... vagy pedig másra kell várnia?

Krisztus fogoly előfutára ezzel a lelkét égető kérdéssel küldötte el a tanítványait hozzája: *Te vagy-e az eljövendő, vagy mást várjunk?* Ezt kérdezték tanítványai. És Krisztus visszaküldte őket Jánoshoz, hogy mondják meg neki azt, amit a fogoly nem láthatott: a vakok látnak, a sánták járnak, a poklosok tisztulnak, a süketek hallanak, a halottak föltámadnak, a szegényeknek az evangélium hirdetik.

Az Úr így vázolta Jánosnak, az ő útja előkészítőjének

a mennyország közeledését. Vége lesz az emberi nyomorúságnak, megtörik a halál hatalma s a szegényekhez új követiséget küldenek.

Mi az értelme mindennek?

Az az értelme, hogy megjelent a földön az, akinek hatalma van a világot és az emberiséget a tökéletesség állapotába vezetni. Ennek a boldog tökéletességnek mintegy pillanatnyi megvilágítása csillog az emberiség éjszakájában és nyomorúságában az Isten által végbevitt csoda.

Még akkor is, ha nem úgy műveli őket, mint ahogyan a farizeusok kívánták tőle. Nem művelt szemkápráztató csodákat, hiszen nem művelhetett ilyesmit. A tömegnek kápráztató megdöbbenések kellenének, hogy tágra nyissák a szemeiket és kiabálhassanak: Ó, ó, nézzétek csak!

Neki azonban, az üdvösség és tökéletesség hordozójának, lelki indítások kellenek, hogy megnyiljanak a szívek, hogy aztán beszélhessen hozzájuk: Küzdjétek!... Küzdjétek keresztül magatokat az akadályokon... Lássátok, én megmutattam nektek a győzelem útját.

* * *

Krisztus Urunk eljövetelekor ragyogó fényesség világította be a világot. A fény azonban kialudt, a ragyogás eltűnt... Nincs már közöttünk és nem tesz csodákat.

És mi mégis gondolunk Jézus csodáira?

Künn a tenger hullámain tomboló vihartól hanyva-vetve egy hajótörött küzködik a halállal. Kiáltó szava fölhatol az égig. Vajjon jön-e feléje az Üdvözítő a tajtékzó hullámok színén, hogy a fuldokló felé kezét nyujtsa? — Nem, nem jön feléje... A kórházak hosszú ágyosorain fekszenek a betegek... Egy fiatal asszonyka fekszik közöttük, akire oly nagy szükségük volna még éhező gyermekeinek. Lázban ég az arca és kicserepesedett ajkakkal könyörög az Istenhez: Segíts, hatalmas Isten! Segíts rajtam és gyermekeimen... Segít? Nem! Nem jön segíteni... Valahol az órálláson áll egy becsületes ember és sötétben bujkáló betyárokkal küzd az igazságért és jogért s azok föléje kerekednek. Megesküdött az Istenre, hogy megmondja az igazat... És vajjon eljön-e ő, aki egykor lerántotta az álarcot a csaló farizeusok ábrázatáról? Nem, nem jön el!... Valahol sírba temetnek egy embert, akiért nagyon korán jött el a halál. Ezrek és

ezrek szívesen kikaparnák a körmeikkel, hogy tovább élhessen, hogy újra hős vezetője lehessen a harcban az Isten ügyének. Miért engedte meg az Isten, hogy ez az ember elpusztuljon, holott érette harcolt és viaskodott... Vajjon nem jöhetne és nem adhatná vissza az életet a halott hősnék? Nem! Nem jó és végignézi, mint verik szét a vezér nélküli sereget.

Vajjon miért törődünk mi azokkal a csodákkal, amelyeket az Úr Jézus egykor végbevitt?

Halljad ó lélek, halljad!

Ha láttad már a napot világítani, tudod, hogy létezik, még ha napokon keresztül köd és felhő borítja is el szemeid előtt. Te tudod, hogy újra ki fog sütni.

Krisztus csodáiban a túlvilág nyilvánította ki magát. Be akarta igazolni és be is igazolta, hogy reménységből kell élnünk, nem pedig kétségbeesésből; az *igen*-ből és nem a *nem*-ből és hogy Isten maga mondja ki majd a mi életünk eseményeire — ha azok szentek — az Ament, azt, hogy: úgy legyen!

Igen! Megtörténik, el fog következni, aminek boldog megvalósulását reméljük és álmodjuk. Jézus csodái s a csodák által valóra vált ígéretek kezeskednek értük.

Hogy aztán az a megvalósulás mikor fog elkövetkezni, az egyes lelkek számára, vagy kettő számára, akik kezét kézbe téve haladnak a magasságok felé... és mikor fog elkövetkezni az egész világ számára — annak az idejét Ő fogja meghatározni, Ő, a minden időknek Ura és Istene, az örökkévalóság Királya.

Ennek beteljesülését nem erőszakolhatjuk semmiféle égből jött csodával. Erre nincs nekünk módunk. Azonban az Úr el fog jönni. Jöjj, Uram! Mi megyünk eléd, az akadályokon keresztül... a magasságok felé.

3. Készítések elő az Úr útját!

(Ádvent harmadik vasárnapja.)

Nébo hegyének ormán állott Mózes, Izrael nagy vezére. Vállára omló fűrtjeit rég belepte már a tél hava, szemei azonban nem törtek még meg s hatalmas csontjai nem roskadoztak még. Óriási dolgok állottak mögötte. Egy szolgál

sorsra jutott nép minden nyomorúságát hordozta testvéreivel együtt. Aztán hosszú éveken át magára hagyatva barangolt a pusztaságban s lelkét a be nem hegedt sebek fekete gyásza égette elpusztult testvérei után. Hányszor lobbant haragra népének meg-megújuló lázadásai miatt, hányszor kellett vasmarokkal elnyomni a lázadók zavargásait, hányszor kellett sarkára állani a tízparancsolat nagy és szent követeléseieért, amelyek két kőtáblán Jehova akaratát írták elő. Valóban emberfölötti feladat nehezedett ennek az embernek hősi vállaira. Amíg ennek a feladatnak megvalósításán dolgozhatott, meg is tette kötelességét... És most népe ott áll a cél előtt, hogy bevonuljon az ígért földjére.

Célja előtt állott a nép vezére, Mózes is, hogy bevonuljon az örökkévalóságba. Mózes a halálra készült.

Azonban életének vége nem tiszta, szelid, kiengesztelő harmónia az emberi élet sok disszonanciája után. Nem ragyogó naplemente a viharok és nyomorúságok végtelen napjainak alkonyán. A hatalmas és erőteljes akkordok váratlanul szakadtak meg, mint mikor a bíborszínben égő nap lebukik a leskelődő homály feketeségébe.

Mózesnek meg kell halnia, anélkül, hogy lelkének égő vágya teljesülhetett volna, vágyakozása Kánaán, az ígért földje, népének büszke, királyi hazája után.

Ott lenn, Nébo hegyének ormáról alig láthatóan terül el Kánaán a végnélküli láthatár kék és ezüstös szürkességében. Hiába erőlködik a szem, az elmosódó körvonalak mögött rejlő szépségeket képtelen meglátni. Csak a képzelet sejteti bájait. Ó, mint illatoznak Jerikó viruló rózsáligetei, ó, mint susognak a pálmák a szellő lágy fuvalmában! Mily pompás a szőlőlombok üde, zöld színe és mily édes, aranyszínű gerezdek érnek majd rajtuk. A Jordán habjai vígan surrannak tova s csacsogva köszöntik a parton hullámzó dús vetések aranykalászait. A szellő dalolva andalog az ígért földjének virágos halmai s a galileai tenger égszínkéék hullámai fölött. S ott a messze távolban, a tartomány határain, az országot körülölelő Hermon és Libanon csúcsain a napsugár rózsaszínre csókolja a hegyek ormának tiszta havát, megérleli az olajfák gyümölcsét s a mezők dús kalászerdejét.

Ez az ország lesz ezután Izrael lakóhelye. Apró parasztházak, falvak és városok nőnek majd ki a földből. Itt ég majd a munkában Izrael munkás keze s itt ünnepel ünnepet ünnepel

után. Jehova áldása itt lebeg majd fölöttük és várják epekedve, reménykedve a nagy megigértet, aki Izraelt a föld minden népei fölé fogja majd fölmagasztalni.

Azonban egy nem lesz majd közöttük. Nem látja tanyáikat, faluikat és városaikat. Nem dolgozik velük és nem osztja meg örömeiket. Nem fogja látni a Messiás nagy napját — Mózes a halálra készülődik. Így akarja ezt Jehova, aki ellen egyszer nagyot vétkezett... Mózes nem léphet az ígéret földjére.

A hős meghalt, mint ahogyan a hősök meghalni szoktak. Nem lágyul el, mikor utolsó útjára megy, nem is kesereg és harag se sötétíti el szívét. Vágyai, amelyekért egy hosszú életen keresztül küzdött, mások örömeire teljesednek, nem az övére. Ő azonban nem ejt zokszót. Föllép Nébo ormára, a hegy csúcsára, közelebb a naphoz, közelebb akar lenni a mennyországhoz, amikor meghal... Ez volt életének nagy feladata és most, amikor beteljesedik, visszaadhatja nagy lelkét az Örökkévalónak, aki azt adta, hogy tűzcsóva legyen belőle a világ számára a Jehova által kijelölt vándorúton.

És Mózes, Jehova szolgája meghalt Moab földjén — Izrael fiai és leányai pedig bevonultak az ígéret földjére.

* * *

Az ígéret földjének déli részén, nem messze a Nébo hegyétől, ahol Mózes meghalt, emelkedett Machärus fellegvára. A vár sziklabörtönében egy nevezetes fogoly ült, Izrael utolsó prófétája, Keresztelő szent János. Egy őrvjögő asszony bosszúvágya hurcoltatta őt oda s Keresztelő szent János várta a halált. Izrael népe történetének ismét egy fordulópontja előtt állott, még pedig a legjelentősebb fordulópont előtt. Mikor Mózes fölment a Nébo hegyére, hogy meghaljon, Izrael népe bevonult az ígéret földjére — mikor Jánost Machärus várába hurcolták, Izraelnek a Messiás országába kellett bevonulnia. S amint Mózes nem érhetette meg vágyainak megvalósulását, Keresztelő szent János is a Messiás országának csupán közelgését, kezdetét érhetette meg.

Vajjon édes vagy keserű volt-e János halála? Ha keserű tudat egy új, végtelenül nagyszerű idő hajnalhasadásakor örök álomra lehunyni a szemeket, akkor János halála keserű halál lehetett. Ha azonban édes a halál annak, aki egy új korszaknak felvirradása után azzal a tudattal néz a halálnak

szemébe, hogy az új korszaknak s az új korszak mozgató gondolatainak ő volt az előkészítője, akkor János halála édes halál lehetett, mert hiszen neki csak egyetlen életfeladata volt: előkészíteni a Messiás útját.

Mózesről Ker. Jánosig, Izrael nemzeti életének kezdetétől a nemzeti élet megsemmisüléséig hosszú idő telt el s igen hosszú volt az út. Izrael első és utolsó nagy prófétája nagy és szent eszményeiknek szolgálatában mindketten a halálba mentek... ennek ellenére mindkettőjük élete Ádvent volt, a boldog karácsony elkövetkezése nélkül.

* * *

Igy szokott ez történni az emberi életben.

A történelem nagy csatatareit takaró föld mélyében a holt hősök pihénik síri álmaikat. Szétszórt csontjaik fölött vonult hazafelé a diadalmas győzők serege. A harsonák vidáman, ujjongva zengték a diadal dalát, a győzőket elborították virágokkal és koszorúkkal. A halottak pedig, akik a győzelemért életüket adták, ott pihennek a tömegsírok mélyében, némán, csendesen és szemeik nem láthatták eszményeik győzelmes diadalát.

Az életnek csakúgy vannak nagyszerű csatatarei, mint a történelemnek.

Egy édesanya koplalt, tűrte az éhséget és nyomorúságot, csak azért, hogy keservesen összekuporgatott fillérein a fiát taníttassa. Sikertől is, fényesen sikerült. A fiúból pompás, képzett ember lett. Egy nap a fiú ezt írta haza az édesanyjának: «Édesanyám, jövök. Első kinevezési okmányom itt van a zsebemben. Anyám, jó dolgod lesz ezután!» — Azonban a halál gyorsabb volt a levélnél... az édesanya a földön nem látta már a boldog napokat.

Hogyan is hangzanak a mesék, amelyeket a gyerekeknek az esti homály csendjében mondani szoktunk? Volt egyszer egy... rendszerint így szoktak kezdődni. Azonban az élet a maga keserű valóságában is szokott mesét mondani, amely így kezdődik: Volt egyszer egy...

Volt egyszer egy... feltaláló. Nagyszerű, lángeszű ember volt. Azonban a világ nem értette meg. Lehurrogták, betegre gúnyolták, halálra kacagták. Elvesztette a műve sikerében való hitét, sorvadozni kezdett és némán lemondva meghalt. Multak az évtizedek s a világ ünnepelni kezdte. A költők

dalokkal, himnuszokkal köszöntötték, a szobrászok márványba faragták a képét, neve belekerült az iskolás gyermekek olvasókönyvébe... a hős azonban halott volt, pihent a sírban és nem látta eszményeinek diadalmas megvalósulását.

Volt egyszer... egy tudós, egy szerény, csendes, alázatos ember, akiben mély bölcsesség lakozott. Mikor kutatásainak eredményéről beszélt, a hangja tele volt az igazságnak s az igazság sérthetetlen méltóságának tiszteletével. Az emberek pedig mosolyogva huzogatták a vállaikat, a bírálatuk tele volt gúnyos kacagással s a szavuk úgy szólt, mintha csörgősipkát ráztak volna. A tudós bucsút mondott a földi életnek s az emberek nem mondták, hogy űrt hagyott maga után. Aztán az történt, ami történni szokott. Mikor a csörgősipkások kifáradtak, mikor a kereplők elnémultak, az emberek vágyódni kezdtek a mélységek zenéje s a magasságok dalamai után... az elfeledett tudós munkáit kiásták a feledés sírjából — azonban a halott nem látta eszményeinek megvalósulását.

Volt egyszer... ő végtelen sokat tudnék még mesélni az életből és az élet keserű történeteiből!

Volt egyszer... egy hit. Valaki nagyon bízott az emberek becsületességében, azok szeretetében és hűségében. Oly eszményi volt, oly erős és oly nagy. Azonban azok megcsalták és ő tönkrement — a szíve megszakadt.

Volt egyszer... egy reménység. Gazdag volt és teljes. Bizalommal nézett a jövőbe, akár a gyerek karácsony előtt a csodás színben égő esti pir ragyogásába. Aztán lesújtott a villám s mintha éles kard vágta volna ketté a fénysugár szivárványhídját... s az emberi szív nem bírta ezt ki.

Volt egyszer... egy szeretet. Hangos, tiszta, vidám és nagy. Azonban az emberek azt mondták rá, hogy csal és nem hittek neki. Megmérgezték a lelkét s az élete ment rá.

Volt egyszer... egy akarat. Bátor, ujjongó és nagyszerű. Fölért a csillagokig. Aztán hirtelen megcsuklott... összeröppött és a porba hullott.

Volt egyszer... egy csodálatosan kitartó kötelességtudás. Azonban megrágalmazták, félreismerték, elcsapták a hivatalából — az utóda gyengeelméjű, a munkatársai haszonlatan, tehetségtelen fráterek voltak,

Volt egyszer... egy adott szó, amelyet megszegtek és

amelyért nem bűnhődtek meg... Volt egy becsület, amelyet sárbatiportak és többé soha tisztára nem mostak... Volt egy eskü, hamisan esküdtek, senki se tudta meg és senki se bosszulta meg.

Volt egyszer egy özvegyasszony s volt neki egy fiacskája. Koldusbotra juttatták őket — s aki tönkretette őket, dúskált a bőségben és hatalomban.

Volt egyszer egy menyasszony, akit megcsaltak... Kivégezték egy embert, kivégezték ártatlanul és nem bosszulta meg senki... egy hűséges ember, akit hitványul elárultak... egy nemes harcos, akit orgyilkosok öltek meg... volt egyszer — volt egyszer...

Ide figyelj, én mondom neked, ami megtörtént egyszer a múltban, ugyanaz megtörténik a jelenben és meg fog történni a jövőben is és ismétlődik szakadatlanul, folyton-folyvást: vannak az emberiségnek nagyszerű, szent eszményei, melyek soha nem, vagy csak tökéletlenül valósulnak meg, — vannak becsületes emberek, akik az eszmények szolgálatában állanak, küzdenek, harcolnak értük... aztán meghalnak anélkül, hogy eszményeik győzelmét láthatták volna.

Örökkévaló Isten ott az éghen! Miért van ez így? miért?... miért?

Miért van az, hogy az eszményekért küzdő ember sohse élvezi a teljes győzelem édes, zavartalan boldogságát?

Miért? miért?

Azonban én úgy gondolom, hogy ennek így kell lennie. Magukért az eszményekért kell ennek így történnie.

Az eszmény oly magasztos és fölséges, oly szent és nagyszerű, oly tiszta és fenkölt, hogy annak tiszta és tökéletes megvalósulása itt a földön sohasem lehetséges.

S ha az élet megajándékozott a legnemesebbvel, arra is könnyen rátapadhat egy halvány rozsdafolt.

A nemes szándék fölérhet a csillagokig s ragyoghat fönn a magasságban... de ráborulhat az éjszaka homálya és árnyékba burkolhatja.

S ha megvolna mindened, ha föllelnél mindent és elérnél mindent, — milyen könnyen kicsúszhatsz a kezedből s mily könnyen elveszthetnél örökre.

Nem! az eszmény kiáltás a magasságból a test börtönébe zárt lelkedhez... vagy pedig kiáltás a dőzsölés jóllakásában álmadozó lelkedhez... kiáltás a magasságból a

lelked mélyén zokogó vágyakozások után, hogy tettere serkentsen. Ahogyan a költő mondja:

Mily parányiság mindaz, amit mi kiküzdöttünk
S mily óriás, ami ellenünk tör,
Ha engedünk, a vihar száraz ágként letör bennünket,
Elsodor messze s a nevünk is semmivé leszen.

(*Rilke-Rajner Mária.*)

Az eszmények azért a miéink, hogy velünk együtt küzdenek, hogy magasabb, jobb énünkhöz, öntudatosabb és erőteljesebb működéshez segítsenek bennünket... hogy kidolgozzuk a mi jobb és ideálisabb énünket, mint ahogyan a művész a márványból kifaragja az ő mesterművét.

Azonban az eszményi küzdelem győzelmi koronája, az eszmények megvalósulása nem ezen a világon szokott történni. Hogyan is lehetne az eszménység végtelenségének hazája a végerség birodalmában?!

Mózes vágyva-vágyott látni az ígért földjét — s nem érinthette lábaival. A nagy harcos, az Úr útjának előkészítője ehelyett az örök élet országába lépett s ott több várt rá az illatozó rózsáligetek pompájánál s az árnyas pálmafák titokzatos suttogásánál. Ott tejjel és mézzel folyó folyamoknál magasztosabb örömök várnak, ott másféle dalok zengenek, mint amilyeneket a tavaszi szellő Palesztina halmai és a galileai tenger hullámai fölött énekel... Ott Alleluja ujjong, a kacagó győzelmek Allelujája.

János meghalt. Ő mint szerette volna látni halála előtt az Isten országát és nem látta meg. De hát tulajdonképen mit nem látott meg? Azt, hogy népe, amelyet a Messiás elé akart vezetni, süket volt és vak is, makacsul bezárkózott az Isten országa elől. Hogy a nép vezetői elvakították a fölízgatott tömeget, hogy vesztébe rohanjon, amint vesztébe rohan a vihartól megvadított csorda. Krisztus előfutárának mindezt nem kellett látnia. Meg kellett hajtania a fejét, hogy a hóhér villanó kardja a nyakára sujtson... Nem! másként történt: meg kellett hajtania a fejét, hogy hősi halált halhasson, mert az örökkévaló Isten meg akarta őt koronázni ezzel a koronával, amely eltétetik mindazoknak, akik életüket az igazság és igazságosság szolgálatában az Úr útjának és az ő nagy és fölséges országának előkészítésére szentelték.

* * *

Előkészíteni az Úr útját... ez a legnagyobb hivatás, amelyre itt a földön vállalkozhatunk.

Előkészíteni az Úr útját, hogy a jámborság és tisztaság és vidámság lakozzék a gyermekek lelkében és kacagjon a szemük, akár a májusi hajnal pirkadása... hogy az ifjúság keresztény szellemben és erkölcsben nevelődjék és soha és semmi körülmények között meg ne feledkezzék nemzeti multunk eseményeiről és történelmi hivatásunkról... hogy a férfiak tegyék meg kötelességeiket, hogy a sír felé botorkáló öregek életének alkonyát napfény aranyozza meg... hogy könnyebb legyen a szegénység súlya a szegényeknek, a betegség a betegeknek... hogy a keserűség, gyűlölet, tiszteletlenség, rágalom megszűnjön a civódok között s ha mégis harc nélkül nem lehetnek el az emberek, legyen az a harc becsületes harc... hogy az édesanyák fölnevelhessék gyermekeiket s az asszonyi becsület s a leánybecsület tisztelet tárgya legyen az egész világ előtt... hogy a társadalmi választófalak, amelyek az emberiséget egymástól széttagolják, leomoljanak és áthidaltassanak... hogy adja meg a parlament a császárnak azt, ami a császáré és Istennek azt, ami az Istené... hogy a hit az embereket eszményiebbé és az erkölcsösség erősebbé tegye... hogy támogassanak minden tisztességes törekvést és irtsanak ki mindent, ami közönséges... hogy az Isten szelleme bevonuljon az emberek lelkébe s az örök ideálok végül diadalmaskodjanak. Ez jelenti az Isten útjának előkészítését s valóban ez a legnagyobb, amit az emberek az életben cselekedhetnek.

Azonban az emberek mindezeket csak akkor valósíthatják meg, ha a maguk személyét képesek háttérbe szorítani s csak azt a nagy munkát látni, amelynek ők is munkásai lehetnek. Az Isten nagy úttörőinek lépteit vérnyomok szokták jelezni, amelyek azoknak a töviseknek nyomán serkennek, amelyekkel őket megkoszorúzni s azokból a cserépszavazatokból, amelyeket ellenük leadni szoktak.

Aki minduntalan hátrafelé néz, holott rátette már kezét az ekeszarvára, az nem méltó, hogy előkészítse az Úr útját. Aki mindig arról mesél, hogy neki milyen szép, milyen jó és kényelmes élete lehetne, ha... és hogy most milyen rosszul megy a dolga... aki folyton ilyesmiken rágódik, az nem való az úttörő hősök közé. Akinek a szíve könnyen megkeseredik s aki ettől a keserűségtől szabadulni nem képes,

az az ember nem való az Isten nagystilű és erős út-törői közé.

Aki az Úr útját előkészíteni akarja, annak háttérbe kell szorítani tudni a maga személyes vágyait és csak egyet szabad látnia, az Isten szent ügyét. Az törpítse minél kisebbé a maga személyét, hogy az ő rovására nőhessen az a másik, az, akinek Mózes és Ker. Szent János szolgáltak s akinek szolgálatában állunk mi is, ha nem is Mózes méltóságával és Keresztelő János nagyságával.

És kell mindezeknél még nagyobb és még súlyosabbat is mondanunk és kell mindezeknél még messzekihatóbbra vállalkoznunk.

Ki kell mondanunk azt a kegyetlen és halálosan keserű igazságot, amely így hangzik: *Egy eszményt fogok szolgálni, azonban annak diadalát és beteljesülését itt a földön nem fogom látni soha.*

Ezt mondanunk kell a szánkkal, a lelkünkkel és minden energiánkkal. Csak azért is... csak azért is... csak azért is!

S ha egy ember állni tudja a harcot hosszú időn keresztül és állja egész szívvel, minden energiájával — annak a lelkében, akár a tiszta ragyogó reggeli fény, az a büszke, nagyszerű öntudat kristályosodik ki, amire az élet tanít bennünket.

Az emberi élet nem egyéb, mint Advent.

És a Karácsony?...

A Karácsonyt az örökkévalóságban fogjuk meglátni. És most ujjongj én lelkem! ujjongj!

4. Völgyek, hegyek, utak.

(Advent negyedik vasárnapja.)

Az emberi élet sokszor völgyekben jár. Mély, igen mély völgyekben.

Rádnehezedett-e már a kétség tompa súlya?

Ó, de mély völgyben vándorolt akkor a lelked. Jobbról magas hegyormok, balról meredek sziklafalak! Kedvesen tündöklő csillag nem ragyogott feléd a magasságból, az otthon ablakaiból nem látál feléd integető fénysugárt és hívogató hang se szólt, hogy a hazafelé vezető ösvényre vezessen. Mentél, kábult fővel, cél nélkül, folyton előretörtetni kény-

szerültél. Akinek a lelkére ránehezedett már a kétség mázsányi súlya, az tudja, hogy mit jelent az...: kétségbeesni az Isten jósága fölött, mert azt hiszed, hogy halálra sebzett szived zokogó jajkiáltása nem hathat el a Fölséges trónusáig... kétségbeesni az emberek miatt, akiket szerettél egykor, de akik nem akartak többé megérteni, vagy te nem tudtad őket többé megérteni... kétségbeesni a saját életutad helyesége fölött, amely a sikertelenségek és sorscsapások súlya alatt kusza útvesztőnek látszott előtted. És mégis menned kellett előre, tovább és mindig tovább. Menni, rohanni, mint a menekülőnek, akinek golyót röpítettek az oldalába és nem roskadhat le pihenni, mert az üldözők, akik halálra keresik, folyton a nyomában vannak.

A hitetlenség egy másik mély völgye az életnek.

Ó, de mély, de szörnyűségesen mély! Aki ezen az úton egyszer elindult, annak egyszerre mögötte marad az élet minden napsugara, a gyermekévek kacagó békéjének virágos mezeje, a hitnek nem egyszer tövises, de mégis virágos, biztos ösvénye. Hús szellő lengi körül, ... úgy érzi, hogy jólesőleg hűsíti forró homlokát, kitágult melle mohón szívja magába a friss levegőt, de aztán érzi, hogy a levegő milyen hideg, mennyire fagyasztó, didereg, borzong tőle, megdermeszti a szíve meleg véréét. Aztán oly nehéz lesz a lelke, ha messze, nagyon messze harangszót hall s azt kell magában mondania:

— Ez a harangszó nem nekem szól!

Oly nehéz, ha idegen ember koporsója körül gyertyák lángját látja lobogni és azt kell magában mondani:

— Tenéked nem világítanak majd csendes, örök nyugalomra.

Oly nehéz a földi élet zarándokait vándorolva látni az Isten országa felé és magában azt mondani:

— Te nem vándorolhatsz velük, mert kitaszított, mert elhagyatott vagy.

Ó mily nehéz egy drága, felejthetetlen halott mellett állni és azt mondani:

— Hogy kacagott a szemed az élet vidám ifjúságában — de rám nem nevet többé, nem!... nem nevet többé soha! Piros ajkaidról úgy csengett a dal, mikor nekem daloltál — de az én nevemet nem említi többé az ajkad... nem említi többé soha! Hányszor fonódott fehér kis kezéd az én

kezembe — de többé nem nyujtod felém... nem nyujtod többé soha.

Ó mily teher mindez a szívnek. Valóban mély völgyben vezet a hitetlen ember útja, amerre vándorol, amerre... tévelyeg.

Az emberi életnek vannak másféle völgyei is.

Ott a nyomorúság. Mély ez is, sokszor tátongóan mély. Ezen járnak a szegény kis gyermekek elnyűtt ruhácskáikban, kékrefagyott kezekkel. Kenyérért nyujtják, de nincs, aki adjon nekik. A szükséggel küzködő édesanyák, akiknek a tűzhelyén nem ég a tűz, a fazekukban nem fő leves és hiányzik a meleg takaró az ágyról. A munkanélküli szegény emberek, akik sötét gondokkal terheltlen álldogálnak az utcasarkon. A betegek, a sorvadók, akiket az orvos enyhe vidékre küldött, hogy észak nyomorúságainak szürke ködmezői helyett pompázó, virágos kertekben sétáljanak! A nyomorúság völgyében járnak az elhagyottak, az elárultak: a férfiak, akik elvesztett állásuk után sóhajtoznak, a megsebesített katonák, akik a csatatéren maradtak, de meghalni nem tudtak! A nyomorékok, a vak verklisek, az orfeumok deszkáin táncoló lengेरuhájú gyermekek, a nagy remények csalódottjai, a lélek éjszakájának hajótöröttjei... Ó nyomorúság völgye! De mély vagy és mily sokan vándorolnak ösvényeiden.

Van a bűnöknek is völgye.

Lidércfény lángja lobban föl rajtuk, mintha kék csillagok ragyognának a földön. De a talaj, amelyen imbolyogva vezetnek, mocsár és süppedék. Virágok illatoznak rajta, de méreg a lehelletük. Alakok villannak elő és feléd intenek, figyelj csak! Hívó hangok a hegyi tündérek barlangjaiból, a varázserejű Vénusz szörnyetegeinek tanyájáról. Nézz oda! nymfák és najádok csillogó fátyolruhában — de aki feléjük nyúl, a semmibe markol... Nem! a halált karolja át. Megszámlálhatatlan a számuk, akik ezen az ösvényen járnak... Az uzsorások, akiknek bezárt markát és szívét nem nyitja kulcs. A rágalmazók, akiknek ajkáról mérgezett méz csepeg. Az angyalarcú képmutatók, akik mögött az ördög lakozik. A szent asszonybecsület sárbatiprói, ártatlan szívek fehér liliomának bemocskolói. Az elnyomók, a zsarolók, a más vérének és velejének vérszopó vampirjai, mások életének tönkretévői, akik aztán gyáván megszöknek az élet elől, akik azt hiszik, hogy egy rövid, éles pisztolydurranással is meg lehet felelni...

Ó bűnök völgye, te vagy a legmélyebb, a legsötétebb valamennyi közt és terajta járnak legtöbben, akik az egyenes útról letévedtek.

* * *

Hallunk emberekről, akik az élet magaslatain járnak.

Azon járnak a királyok. Azonban a királyok útjai gyakran bíborvörös vértől ázottak a királyi szívek valósággal kiömlő, de szemmel nem látható vérétől. Ma már nem tündérmesékbe illő gyönyörűség királyi utakon járni, mint ahogyan a mi gyermekkorunk meséskönyveiben virágos szavakkal leírva és tarka színekkel kifestve olvastuk. A királyok útjai gyakran kálváriautak, amelyek a történelem tanúsága szerint nem egyszer már az első stációnál megszakadtak.

Az élet magaslatain járnak a költők és dalnokok. Az útjuk azonban sokszor hálátlansággal és tövisekkel van kirakva. A tiszta igazságok és lelki szépségek hirdetőire sokszor nem szoktak hallgatni.

A tömeg száját tátva és kacagva rohan az üres láрма nagydobosai, a kikent-kifent kultúra dagályos szavú profétái után. A művészek útjai — tövises ösvények.

Az élet magaslatain járnak az idealisták. A számuk sokkal nagyobb, mint ahogyan az ember hinné. Közéjük tartoznak a hűséges kötelességteljesítés tántoríthatlan férfiai és asszonyai, a szinte elbírhatlan vaskereszt föl nem ékesített hordozói... a gyárak termeinek, a műhelyeknek, az ekevasnak köznapi hősei, az elhagyott hegyek, erdők és pusztaságok plébánosai és káplánjai, akik kemény férfiarcot harcolnak azért, hogy a világosság és jóság diadalra jusson a világban... A tanítók és tanítónők, akik egész szívüket beleviszik az iskolába... A hivatalnokok, akik önmagukról megfeledkezve, csak a nép javáért törnek magukat... Az orvosok, akik útjába állnak a halálnak és elhárítják azoktól, akiknek életére az élőknek még szükségük van s akik mellett magukat őrlik föl... A háborgó tenger ordító viharában kötelet húzó matrózok, az utolsó pillanatban mentő hősök, a padlás-szoba cselédleányai, a fölmosott kezű mosónők... a nagyvárosok lelkipásztorai, az állami és kormányzósági irodák éjt nappallá tevő hivatalnokai... férfiak, akik egyedül járnak a magaslatokon, mert nem akad ember, aki törekvéseik szent tisztaságát megértené — legfeljebb egy hűséges jóbarát, akivel egyedül, kézt-kézbetéve vándorolnak az életen kereszt-

tül. Ezek, ezek az élet nagy idealistái, akik a magasságok felé haladnak.

Minden emberi életnek sokféle az útja.

Egyenes utak... az Istentkeresők, az igazság kutatói, a tisztaszívűek, az egyenes gondolkozású férfiak, az egészséges lelkű asszonyok, a bűnt és hazugságot még nem ismerő gyermekek... ezek valamennyien egyenes utakon járnak.

Vannak útjai a sötétségnek is. Rajtuk járnak a hazug és alattomos lelkek, akik mindig inkább a rosszat hiszik az emberekről, mint a jót. Akik a vizsály magvait hintik szét és addig hengergetik a rágalom és becsületezrlés kisdéd hó-gombolyagát, míg mindent megsemmisítő lavínává válik... akik szemeikkel isszák és ajkaikkal szüresölik a bűnt, akik azt hiszik, hogy a gyölölet erő és az ellenségeskedés bátorság.

Vannak sziklakemény utak. Az irigység útjai, amikor valaki segíthetne, de segíteni nem akar... a szerencsétlenség, a szeszélyeskedés, a durván elutasító hidegség, a kegyetlen erőszakoskodás és brutális erő útjai.

De figyelj csak! Hallgass! Mi ez?

Az Advent harangjainak zengő szavába egy új hang vegyül. A Karácsony harangjainak, ó! a Karácsony harangjainak zengése. Karácsonyi hang, karácsonyi harangzúgás, csengve-bongva a derengő világon keresztül, belezengve a szent est mennyei örömébe, mintha aranyos fátyol húzódnék a titokzatos boldogság birodalmán keresztül... Karácsony boldogsága!

Mesét akarok mondani. Karácsonyi mesét? Nem! Igaz történetet. Igaz történetet? Nem! Karácsonyi mesét. Mindegy, halld csak, elmondom.

A hegyszakadékokon keresztül az erdőben jártam, — mellettem ment a lelkem. Valóban, a tulajdon lelkem volt, egészen bizonyosan tudom. Kézt-kézbetve hallgatunk s a földi életnek, a mennyországnak és az örökkévalóságnak dolgairól beszélgettünk. És én megkérdeztem a lelkemet:

— Lelkem! Mi a legnagyobb, a legeslegnagyobb azok közt, amiket te is ismersz?

S a lelkem ezt felelte: a legnagyobb a mindenttudó, mindent átfogó, mindent hordozó, mindent éltető Szellem, aki-ben élünk, mozgunk és vagyunk... aki mindenkinek, de mindenkinek kijelölte az útját, amelyen az hazájába, otthonába juthat.

És én tovább kérdeztem: Lelkem! Mi a legmélyebb, a legeslegmélyebb azok közt, amiket te ismersz?

S a lelkem azt felelte: a legmélyebb belemélyedni, egészen belemélyedni egy emberi lélekbe és a völgyekből kivezetni őt a világosságba, a fényességbe.

És én tovább kérdeztem: Lelkem! Mi a legtisztább és legfenségesebb azok között, amiket te a mennyben és a földön ismersz?

S a lelkem beszélt s szavaiban az aranyos csillagokon túl való világ köszöntése esengett. A legtisztább és legfenségesebb az a szeretet, amely megfelelkezik önmagáról csak azért, hogy egy másik ember számára megkeresse azt a boldogságot, amely így hangzik: *a magasságokban járni.*

Az erdőn keresztül zúgás zengett. A gazdagon, telten, mélyen zengő karácsonyi harangok hangjának zúgása, amely a városi templomok tornyaiból kizendülve, arról énekelt, aki ott, a magasságokban lakozik — s azokról énekelt, akik a föld útjain és völgyein járnak s akik jóakarató emberek.

5. Karácsonyi történet.

(Karácsony.)

Betlehem szegényes jászolában szendereg az isteni Kisdéd a szentséges szent éjszakán. Körülötte néma félelemtől megigézve, pásztorok állanak, csodálkozó férfiak és bámuló gyermekek. Nem látnak mást, csak egy alvó kis gyermeket — azonban angyalok hozták nekik a hírt, hogy ez a világ megígért Megváltója.

Az angyalok azonban az ő túlvilági látásukkal végtelenül többet és végtelenül nagyobbbat láttak, mint amit a pásztorok az ő földi szemeikkel láthattak. A jászolban fekvő gyermek körül a mennyország fénysugarát látták ragyogni. S a gyermek szájából oly szavakat hallottak, amilyeneket kis gyermekek nem szoktak mondani, de amelyeket ők mégis tisztán megértettek. Látták, hogy az isteni gyermek kezei láthatatlan intéseket és parancsokat osztanak, amelyek fölérnek az égboltozat csillagjaiig s amelyeket emberi szem nem képes meglátni. Lehatolnak a tengerek legalsó mélységeibe, amelyeket emberi tudás soha még meg nem mért.

Megmozgatják a távoli őserdők fáinak rügyeit, megdobogtatják az emberek szíveit s aztán elhallgattatják őket.

Az isteni gyermek szemeinek tekintetével néma parancsot adott a jászol körül térdelő angyaloknak. Azt parancsolta nekik, hogy térjenek vissza a mennyország fényességébe az Atyához. Ez a parancs — kettőt kivéve — minden angyalnak szólt. Ez a kettő, mélyen a földre hajtva fejét, visszamaradt.

Az isteni gyermek csendesesen pihent, úgy, mintha aludt volna. Az ajkai nem mozdultak, a két angyal azonban mégis megértette az új parancsot. Az egyik angyal a szeretet angyala, a másik az erősség angyala volt.

Az isteni gyermek ott a jászolban, finom, kicsiny, lezárt ajkaival ezt mondotta nekik: az Atya titeket az én szolgálatomra rendelt, hogy azt hozzam a világnak, amit a ti nevetek jelent s amit tinektek őriznetek és védelmeznetek kell. Induljatok útjaitokra! Menjetek, járjátok be az egész világot, amíg föllelitek a legmélységesebb szeretetet és a leg-hatalmasabb erőt, amit a világ valaha látott... Aztán visszatérünk az Atyához.

A két angyal imádva köszönt, meghajolt az isteni gyermek előtt — és útnak indultak.

A szeretet angyala elindult útjára.

Bejárta keresztül-kasul a világot, hogy megtalálja a földön található legnagyobb szeretetet.

Elment az emberek városaiba, bejárta láthatatlanul utcáikat, belépett házaikba, odaállt az emberek közé, anélkül, hogy valaki látta volna.

Civódást talált mindenütt. Az emberek egymás haját tépték mindenfelé. Irigykedtek egymásra, gyűlölték egymást. Ellenségeskedés folyt mindenütt, amely szétmarcangolja a más életét és fölemésztí a magát.

És talált mindenfelé szeretetet is. Olyan szeretetet, amely tele van ugyan ragyogó drágakövekkel, azonban ezeket az ékességeket senki se nevezheti a tisztaság királyi gyémántjainak. Talált a földön ingadozó szeretetet is, amely szépségével megrészegeti az érzékeket, azonban föl a csillagokig nincs ereje hatolni.

A vándorló angyal talált azután nemes szeretetet is. Az édesapa és édesanya nemes szeretetét, amely a kettőjük szívéből finom szálatokat sző a gyermek lelkébe. Rátalált a

menyasszony és vőlegény szeretetére, akik aranyabronccsal kötötték egymáshoz magukat. Megtalálta a férj és feleség közt fönnálló szeretetet, akik mint hűséges élettársak az élet minden örömeiben és bánatában rendületlenül kitartanak egymás mellett. Rátalált a tanító és tanítvány közti nemes szeretetre, amely feledhetlen marad egy élet egészére és végül a jóbarátok közt való szeretetre, amely két igaz ember életét a síríg összefűzi.

Az angyalt azonban azért küldte az Úr, hogy a földön található legmélyebb szeretetet keresse föl. Ment tovább és kereste a mélységben a legmélyebbet, a tiszták közt a legtisztábbat... Amerre járt, a léptei nyomán mindenfelé fény-sugár maradt utána. Ő azonban keresett és kutatott tovább, míg megtalálja a legmélyebbet, hogy aztán hazamehessen az Atyához.

* * *

Az erősség anyala hasonlóképen elindult útjára. A lépései úgy zengtek, mintha a sarui ércből valók lettek volna.

Megállt Athenben az Akropolison, a csodásan szép márványszobor előtt, amelyet a lélek erejének tiszteletére emeltek. Azonban a jövő fátyola is föllebbent előtte. Látta, hogy az idő mindent megemésztő vasfoga ezeket a köveket is föl fogja morzsolni... látta a szép szobrokat, amint meghasadognak, aztán porladozni, végül szétmállani fognak... szomorú tekintettel nézte, hogy a megsemmisülés hogyan nyomja majd rá halálos csókját erre a szépségre is.

Az angyal tovább ment — amit a rombolás szelleme tönkretelhet, az nem lehet legnagyobb erő a földön.

Az erősség anyala leszállt a római Kapitoliumra. Látta a seregek útjait a Kapitoliumban fölállított aranyozott méri-földkőtől kifelé kigyózni a városból, — látta ezeken az utakon kivonulni a légiókat, amelyek az egész világot leigázták. De az angyal éles, mindenén átható tekintete előtt föltáru-
tak a népek lelkének mélységei is. Látta bennük lassan és elszántan, minden áldozatra készen a szabadulnivágyás erőit ébredezni, hogy lerázzák nyakukról a zsarnokság és elnyomás igáját. Nem! A győzelmes erőszak kardja nem lehet a földi élet legnagyobb ereje és nem lehet a legnagyobb erő Róma ereje sem.

Az angyal továbbment. Belépett Plato és Aristoteles iskolájába, elvegyült Epikureus tanítványai és a stoikusok

közé és hallgatta őket. Mosolyogva hallgatta, mint ahogyan az angyalok az emberek beszédét hallgatni és fölöttük csendes, titkos fájdalommal mosolyogni szoktak. Föllengző beszédek mondtak, amiknek a vége vitatkozás és összeveszés lett. Nem! A földi élet legnagyobb erejét itt se lehetett föltalálni. A legnagyobb erő hivatása az egyesítés és nem a szétforgácsolás. És az angyal továbbment.

Belépett a nagy idők nagy embereinek szobáiba, akiknek mindent túlszárnyaló tudása és győzni tudó akarata előtt az egész világ meghajolt. És látta, hogy szállnak harcba a világgal, annak nagy hatalmasságaival és látta, miként vívják ki győzelmeiket. Aztán látta, hogy miként küzdenek a saját lelkük belső gyengeségeivel, látta, hogy inognak és tévelyegnek. Látta őket viaskodni a halállal... látta, hogyan remegnek és reszketnek előtte, hogyan gyöngyözik a halálfélelem hideg verejtéke azoknak homlokáról, akik gőgösen emelték magasra fejüket, amikor babérkoszorú övezte s most a görcsösen összekulcsolt kezek szoronganak halál öfelségének mindent lenyűgöző hatalma előtt. Az angyal lelkében mély részvét támadt és sóhajtvá nézte a szegényesen kicsi emberi nagyságot... aztán ment tovább, hogy megkeresse a legnagyobb erőt, amely nem hajlik meg senki előtt.

* * *

A szeretet angyala egy napon újra útnakindult. Egy város mellett emelkedő dombra ért. Az emberek ezrei sűrű csoportokban bámulva néztek egy, az ég felé emelkedő valamit. Mikor az angyal közelebb ért, egy keresztet látott és rajta egy haldoklót. A kereszt tövében hullámozó tömegből csufondáros szavak, hangos kacagás hallatszott. A szeretet angyalának lelkét borzalom és undor járta át, mikor a szeretetlenségnek és durvaságnak ezeket a jeleneit látta. Hogy lehet egy haldokló ember fölött az utolsó percben hahotázni?! A keresztről pedig fájdalmas és hangos szó hallatszott a fülébe: Atyám! Bocsáss meg nekik, mert nem tudják, mit cselekesznek.

A villám nem cikázik keletről nyugatra gyorsabban, mint amily hirtelen a szeretet angyala a kereszt felé fordult. Atyám! Így kiáltott a haldokló, azonban ezt a szót így csak egy, csak egyetlenegy ember kiálthatta. A szeretet angyala szinte megkövülve nézett a kereszten függő haldoklóra.

Nézte, nézte... aztán térdeire hullott és így nézte tovább. A mennyország fényének ragyogását látta a kereszten haldoklónak fáradt, agyonkínzott feje körül tündökölni. Szemmel láthatatlan mozdulatokat és parancsokat látott kisugározni a keresztfához szegezett, összeszaggatott kézből. Ezek a parancsok fölérték az égbolton ragyogó csillagokig, olyan messzire, amennyire emberi szem ellátni nem képes. Lehatoltak a tenger ismeretlen mélységeibe, ahova emberi tudás soha lehatolni nem képes. Megmozgatták a távoli őserdő bimbóit, megdobogtatták az emberi szíveket és elhallgattatták őket.

A szeretet angyala látta mindezt, amikor a kereszt tövében térdelt. A tekintete mély lett és messzelátó, oly mély és oly messzelátó, hogy belelátott a Megváltó megtört szívébe, szemlélhette az abban lakó kimondhatatlan szeretetet. Ez a szeretet oly határtalanul nagy volt, hogy nincs a világon oly bűn, amely azt legyőzni tudná és nincs nagylelkűség, amely nála nagyobb lehetne és nincs emberi élet, amelyet ez a szeretet átváltoztatni és megdicsőíteni ne tudna. Szeretet, amelynél mélyebbet se az ég, se a föld nem látott még.

A szeretet angyala látta, hogy küldetése véget ért és hogy vissza kell térnie az Atyához.

* * *

Épen ebben az órában ment föl a Golgotha hegyére az erősség angyala.

Látta az össze csoportosult embertömeget, hallotta röhögő, csufondáros szavaikat, látta, hogyan zsi bonganak a Golgotha kereszttje körül. Nem tudta levenni tekintetét a haldoklóról. Földi vándorlása során igen sok embert látott már meghalni, — azonban olyan bátran, nyugodtan és erősen egy se halt meg, mint ez. Az erősség angyala döbbenő csodálkozással állott a kereszttel szemben. Egyszerre látta, hogy a haldokló halálos gyötrelmeinek égő kínjai ellenére kimondhatatlan nyugalommal fölnyitja ajkait és így szól: Beteljesedett! Atyám, kezeidbe ajánlom lelkemet.

Az erősség angyala hirtelen megfordult, mint amily hirtelen fordul a forgószél, mikor a végtelen tengeren vagy a beláthatatlan sivatag közepén összegyűjtve erőit egy pillanatra pihenőt tart. Atyám! — így kiáltott a kereszten függő ember. Azonban ezt a szót úgy, mint Ő, csak egy, csak egyet-

lenegy tudta kimondani. Az erősség anyyala megdöbbenve nézett a kereszten függő haldoklóra. Nézte, nézte... aztán térdeire ereszkedett és úgy nézte tovább. A mennyország fénykoszorúját látta a haldokló fáradt, agyonkínzott feje körül ragyogni. Az átluggatott, szétroncsolt kezekből parancsok szálltak szerteszét. Fölértek az ég magasságában ragyogó csillagokig, oly magasra, amennyire emberi szem elhatolni nem képes. Leszálltak a tenger legmélyebb pontjára, amelyet emberi tudás még soha föl nem mért. Megmozdították a távoli őserdők fáinak bimbóit, megdobogtatták az ember-szíveket és elhallgattatták őket.

Az erősség anyyala a kereszt közelében állva, végignézte mindezeket. Csak a szeretet angyalát nem látta s az sem látta őt. Mindkettőjük tekintete a Golgotha keresztfájának szörnyű jelenetére szegeződött. Azonban az erősség angyalának tekintete is mély és messzelátó lett, oly mély és messzelátó, hogy látta a jövőt föltáruni lelke előtt. Beledenézett az évek századaiba és ezredeibe és látta, hogyan jönnek hullámozva és összetömrülve a földnek minden népei, hogy átkarolják a Golgotha keresztjét, hogy tanuljanak belőle erőt meríteni a saját keresztjük hordozására, tanuljanak maguk is meghalni tudni bátran, nyugodtan és megerősödött szívvel mondani: Atyám! kezeidbe ajánlom lelkemet. És az angyal látta, hogy a kereszt előtt minden térdnek meg kell hajolnia, az égieknek, a földieknek és a földalattiaknak és hogy ő a legszentebb és leggyőzhetetlenebb, látta... a legnagyobb erőt, amit az ég és föld valaha láthatott... látta azt az erőt, amelyre semmiféle időknak halálos csókja nem nyomhatja rá a megsemmisülés bélyegét... amely ellen senki sem lázadozik a szabadság jogán, mert ő maga osztja a szabadságot... amely nem forgácsolódik szét soha, hanem az emberiséget az Istennek nagy és szent birodalmában egyesíti... aki megtanít bennünket, hogy hogyan kell az élet terhét hordozni és hogyan kell a haláltól nem félni.

Az erősség anyyala látta mindezt — és látta, hogy földi küldetése véget ér, hogy vissza kell térnie az Atyához.

Az Úr a kereszten abban a pillanatban lehajtotta fejét és kiadta lelkét. A két angyal ott állott most Jézus Krisztus testéből elszállt lelke előtt s egymásra ismertek.

Térdeikre hullottak az Úr lelke előtt, imádták őt és így szóltak: Uram! Ne küldj még vissza bennünket az Atyához.

Nem akartad, hogy életed folyamán szolgáljunk neked a földön, engedd meg tehát, hogy most, dicsőséges halálod után szolgáljunk neked. Engedj bennünket a földre szállani és vándorolni és hirdetni az emberek közt a legmélyebb szeretetet és a legnagyobb erőt, a te Szívednek szeretetét és erősségét, amellyel leszállottál a jászolig és fölemelkedtél a keresztfáig. Engedd, hogy megtanítsuk az embereket arra a szeretetre, amely megmementi az életet és arra az erősségre, amely legyőzi a halált.

És Jézus lelke így szólt a két angyalhoz: Menjetek, járjátok be a világot, hirdessétek a legmélyebb szeretetet és a legnagyobb erőt, amelyet a föld valaha látott s ha vége lesz a világon az emberek életének, akkor térjete vissza az Atyához, a Fiúhoz és a Szentlélekhez.

És most az Istennek két vigasztaló angyala járja a világot mindenfelé, ahol az Üdvözítő örömdetes evangéliumát hirdetik: a megvilágosító szeretetnek és a mindent legyőző erőnek két angyala.

S ha a karácsonyi harangok megszólalnak, a menny két angyala megáll teelötted is. Az erősség angyala megáldja homlokodat, hogy bátran küzdhess... a szeretet angyala pedig a szíved és lelked mélységeit nyitja meg az Úr számára.

6. Új esztendő.

Az idő mesgyéjén állunk. Az idő olyan, mint a tenger... a hatalmával senki nem mérkőzhetik, a partját nem látják szemeink s határait senki meg nem mérheti. Az idő olyan, mint a folyóvíz, föltartóztathatlanul fut célja felé, siet, örvongve rohan és soha meg nem pihen.

Az idő mesgyéjén áll az ember... az alkotó, küzködő, fecsegő, játékos, síró-rívó, ujjongó, mókázó, álmodozó ember. Azonban az esztendő egy napján valamennyien mély és komoly gondolatokba merülve belenézünk az idők folyamába.

A visszatekintés nagyon különös dolog, mert komoly, figyelmeztető szózatként mered ránk.

Ha boldog volt a mult esztendő, akkor paradicsomról beszél, sokszor ugyan nagyon könnyen elveszett paradicsomról, amely után sóhajtvá, epekedve vágyódunk vissza, főleg

ha a jövő aggodalmakkal tölti el lelkünket... S a jövődühöz így szeretnénk szólni: Bár ne jöttél volna még, hiszen nem tudom, hogy milyen leszel, hogy napsugaras, aranyos, derűlten mosolygó leszel-e, amilyen az elmúlt esztendő volt? Aki a multban a boldogság mesevilágában élt, most retteg az elkövetkező napoktól, mert nem tudja, hogy vajjon megismétlődhetik-e számára mégegyszer a mult?

A visszafelé néző képzelet a multat, az eltűntet szereti eszményi szépségekkel felékesíteni. A szerencse gyermekeire, a hétköznapi is ünnepet ülőkre ne gondoljunk ilyenkor, azonban vessünk számadást multunkkal és kérdezzük meg magunkat, lehetséges volna-e az, hogy mindenütt fény és ragyogás övezzen bennünket és hogy sehol árnyékot fölfedezni ne tudjunk? Pedig a folyton működő képzelet egyebet se tesz, mint lassan, szinte észrevétlenül egyik sötét vonást a másik után törli ki a mult idők történetéből... míg végre nem marad egyéb, csak fény, csak világosság, mintha mögöttünk minden a szépség birodalmában élt volna. Hogyan is szoktuk mondani: Ami jó egyszer elmúlt, az nem jó vissza többé soha!

Ez azonban azzal a veszéllyel fenyegeti a lelkünket, hogy nagyon is átadjuk magunkat a multnak és ügyetlenek, tehetetlenek és hasznavehetetlenek leszünk a jövő feladataira.

* * *

Vannak azonban másféle emberek is, akik ma nem az elmúlt és nem az elveszett boldogságra tekintenek vissza, hanem akiknek lelkén a mult súlyos sebe sajog.

Az egyik nagyszerű reménysejkeket táplált, a remények azonban nem teljesültek, szétfoszlottak, semmivé lettek, akár a tavaszi hó. A másiknak magasröptű, messzelátó tervei voltak, összetörték, porrá zúzták őket. A harmadiktól a halál rabolta el a legkedvesebbjét. Aztán... de hát ki tudná csak rövid vonásokban is elsorolni mindazt, ami az emberi sors könyvében följegyezve van.

Ha ilyen szomorú eseményekre kell visszagondolnunk, ölnkbe tesszük a kezünket és némán, csüggedten várjuk a jövőt. Akinek eszményeit az eszményiség nélkül való köznapiság tönkretette, az nem egykönnyen szárnyal újra az eszményiség felé.

Lelki életünket ez is nagy veszéllyel fenyegeti, mert

könnyen elvérzünk a mult sebein, elveszítjük életünkben azt a lendítő erőt, amely nélkül a jövő feladatait lehetetlen megoldani.

* * *

Vannak mások, akiket multjuk bűne nyom.

Van ugyan egy út, amelyen minden bűnünktől megszabadulhatunk, azonban sok ember nem szívesen lép rá erre az útra. Vannak emberek, akik vétkeiket a leghitványabb és legrongyosabb takaróval, a feledni akarás takarójával akarják eltüntetni. Azonban nincs olyan bűn, amelyet ilyen áron le lehetne mosni a lélekről. Nem! Ilyen áron nem! Az a bűn minduntalan előmászik a rongyos takaró alól és rádvigyorog, kígyónyelvvel sziszegi a füledbe: Itt vagyok! Mikor az éjszaka rádborítja sötét leplét, jéghideg ujjait végighúzza a homlokodon, hogy a szőke, sötét vagy ezüstös hajad minden szála az égnek mered, aztán rádkacag és gúnyosan sipítja a füledbe: Én vagyok! Én! És ha a bűneidről megszabadulni akarva, nem lépsz rá az egyedül helyes útra, kiszíjja ereidből a szived vérét és képtelenné tesz a jövő feladataira.

* * *

Mi azonban ezen a napon namesak a multnak, hanem a jövőnek is a szemei közé szoktunk nézni. Kopogtatunk a jövő nehéz kapuján s oly nagyon, oly igen nagyon szeretnénk, ha föltárulna előttünk és mi láthatnánk, hogy mi van a nagy kapu mögött?

Szeretné ezt tudni mindenki. Az emberek kinevetik és joggal nevetik ki azokat, akik kártyavető jósokhoz fordulnak. Vállaikat szokták vonogatni, ha theozófiai egyesületekről, titkos okkultista szövetségekről és spiritiszta összejövetelekről hallanak. Pedig ezek valamennyien a jövő fátyolát szeretnék föllebbenteni és tudni. Ó, mily égő vágyakozással szeretnék tudni a jövő álarcos hatalmasságainak a nevét és hogy miként lehetne valahogyan úrrá lenni fölöttük.

Igen! Mit hoz ránk a jövő esztendő?

Boldogságot? Hány embert láttunk az elmúlt esztendőben elveszni a nyomorúságban és veszedelemben, aki úgy bízott a jövő boldogságában... és hányan ujjongtak és kacagtak, akik még álmukban se merték remélni a jövő boldogságát!

Mit hoz számunkra az új esztendő?

Sebet üt a szívünkön? Igen! Több, mint valószínű, hogy sebet üt rajta. Hiszen eddig is minden esztendő megsebezte a szívünket, könnyű karcolástól kezdve a súlyos sebig, mindig ömlött valami miatt a szívünk vére és a seb nem gyógyult be és nem akart behegedni többé soha. Ez az esztendő se lesz ráknézve különb.

És bizony az se lehetetlen, hogy valahol a téli föld rögében megdermedve pihen annak a virágnak a gyökere, amelynek bimbóját és bimbótestvéreit azért tépik majd le, hogy belőlük a koporsónkra fonjanak majd koszorút. A mi koporsónkra?... Nem tudom! Valakinek másnak a koporsójára, amely a mi legkedvesebbünket takarja majd be?... Azt se tudom. Hiszen hányan pihennek a néma sír ölén, akiknek a keze egy esztendővel ezelőtt vígan koccintott a pohárral és friss, piros ajkai vidáman, jókedvűen, ujjongva kiáltottak éljent.

Mit hoz számunkra a jövőendő?

Belebonyolít bennünket a vétek és bűn hálójába? Úgy-e ilyenkor hangosan tiltakozik valami bennünk és így kiált: Nem! Ha súlyos bukásra és nehéz bűnök lehetőségeire gondolunk, tiltakozva kiabál a lelkünk. Azonban hajtsuk csak meg a fejünket alázatosan és kulesoljuk imára a kezeinket és könyörögjünk az Istenhez eképen: Miatyánk!... Ne vigy minket a kísértésbe.

Az év utolsó és az év első napján nézzünk csak bele a jövőendőbe. Azonban, ha nem tudjuk magunkat a jövőre nézve kellőképp tájékozni, az ép oly veszedelmes lehet ránk nézve, mint mikor a mult boldogságára vagy sebeire vagy bűneire gondolunk vissza.

Ha visszanézünk az elmúlt napokra, rendesen azt szoktuk kérdezni tőlük: Ugyan mit raboltatok el tőlünk? S ha a jövő napjait kérdezzük, azt szoktuk mondani: Ugyan mit hoztok számunkra? Vajjon nem így van? Igen! Mi emberek rendesen ezt szoktuk kérdezni.

Azonban ez a két kérdés hamis. Tisztára hamis, én mondom nektek. Felelhet erre a két kérdésre valaki úgy, amint akar, azonban egyet nem tanul meg belőle, azt, hogy a multtal és jövővel szemben hogyan kell állást foglalni?

Mert aki ki akar nőni a multból, az nem mondhatja

neki: Mit vettél el tőlem? Hanem azt kell mondania: Mit kaptam tőled én?

S aki bele akar nőni a saját jövőjébe, annak nem szabad így beszélni: Mit fogsz hozni az én számomra? Hanem azt kell mondania: Mivel tartozom neked én? Így kell beszélnie és nem másként.

És vajjon nem kötelességünk-e a mult boldogságából leszűrni a tanulságokat is? Igen! Én ismerek ilyen tanulságot. A boldogság hű marad ahhoz, aki hű marad azokhoz az alapokhoz, amelyeken boldogsága fölépült. Vizsgálja meg ezeket az alapokat mindenki, mert ez annyira váltakozó mindenkire nézve, mint ahogyan a boldogságot mindenki a maga külön egyénisége szerint érzi. Azonban a tétel mindenkire egyformán áll: a boldogság azzal a hűséggel áll vagy bukik, amilyenel iránta vagyunk.

És vajjon a mult szenvedései nem mozdíthatják elő jövőendő boldogságunkat?

Ó igen! Megtanulhatjuk belőle azt, hogy nagyon sok vért veszthet a szív anélkül, hogy teljesen elvérezne; hogy sok mindenféle nem fájt volna annyira, mint amennyire fájt, ha nem beszéltük volna tele előre a fejünket azzal, hogy mennyire fáj majd, ahelyett, hogy megtanultunk volna nevetni fölötte. Aztán igaz az az igazság, hogy elveszett ember az, aki a sorssal szemben elveszti a fejét és hogy előre megnyerte a játszmát az, aki egy fejjel magasabb tud lenni a saját sorsánál. Végül ne feledjük el azt az igazságot, hogy minden fájdalom keserősége megszűnik abban a pillanatban, amikor belátjuk azt, hogy minden szenvedésnek a célja a lelkünk továbbnevelése és hogy ezt a célt iparkodnunk is kell megvalósítani.

És vajjon nem kell tanulnunk multunk bűneiből? Nincs a világon semmi, amit a magával számotvető ember jobban érezne, mint a maga bűnös voltát. Azonban az szokott lenni a baj, hogy az emberek a maguk bűnét csak egy pillantással mérik, azután sietnek újra becsukni a szemeiket, hogy tovább ne lássanak... s a maguk botlásaiból, eséseikből és a bűn hálójában való rabságukból nem tanulnak semmit.

És a jövő?

Ó, hogy félnek tőle az emberek! Sötét alakokat látnak ide-oda suhanni, hallják a huhogó hangjukat, amelyek azonban — ha szabad bátran kimondani — nem annyira a jövő

kisugárzásai, mint inkább a jelen árnyékai szoktak lenni, amelyeket a túlfeszített képzelőtehetség féltében fest a falra, vagy a gondok és aggodalmak nagyítóüvege mutatja őket olyan ijesztőnek.

Vajjon megörvendeztet-e a jövő a mult boldogságával? Biz' ez teljesen bizonytalan. Ha azonban megfeszítjük minden erőnket és dolgozunk a régi hűséggel, akkor a siker se pártol el tőlünk s talán hallhatjuk újra a régi mesét a boldogságról.

Vagy talán sebet üt szívünkön a jövő? Azt hiszem: igen! Ha azonban fölvertezzük magunkat a higgadtság vértjével s a hősiesség páncélával, meg tudjuk állni a helyünket itt is. És ha valaki halálos küzdelemre van hivatva, ha a halálra szántaknak és elveszettek örhelyén kell hősi önfeláldozással kitartani s a lelkében ujjongva így tud beszélni: Meglátom, meddig birom a küzdelmet; meglátom, mikor roskadok térdeimre s mikor terítenek ki síri nyugalomra: annak a legmélyebben vágott sebse fáj, annak az utolsó vágás is csak a lelke bőrtönét pattantja föl. Az ilyen ember ujjongva nézhet a jövő elé, hiszen igazi hős s a jövő koszorút fon a homlokára.

És végezetül, ha meg akarunk küzdeni a jövővel, még egy erőre van szükségünk, arra az erőre, amely a kísértésben erős, hogy bűnbe ne essék. Akinek megvannak a maga eszményei s aki a kísértés óráján hűségesen kitart mellettük, mert szentnek tartja őket, az nem fog elbukni. Nem, az nem bukhatik el!

* * *

Ezeknek az újesztendei gondolatoknak kiegészítésére és elmélyítésére azonban hozzá kell fűznünk még egyet. Igen! Erre a gondolatra annyira szükségünk van, hogy nélküle az egész köddé és füstté válik.

Ez a gondolat: *Minden utunk egy cél felé vezet, amely célt az jelölte ki számunkra, aki útnak indított bennünket.* Amikor önállóan gondolkozni kezdünk, vagy amikor magunkról gondoskodnunk kell, rendezkedni szoktunk és így beszélünk: Ezt most így csinálom, azután úgy, aztán jön az, utána meg amaz... aztán elvégzem ezt, utána meg amazt... Látod: így... úgy! Igen! És... És...?

Aztán minden másként történik. Ó Istenem! De sokszor, de másként történik minden... nem így vagy úgy, hanem egészen másként, mint ahogyan hittük, kívántuk, reméltük,

akartuk, epedtük, féltük, terveztük és így tovább... és így tovább.

Történik egyik napon valami... egy nagyon jelentéktelen, szinte észre se vehető valami, egy közönséges, jelentéktelen napon. (Véletlen, ezt mondják az ostobák.) És azon a valamin fordul meg egy vagy két embernek, sokszor sokaknak az egész életsorsa.

Ez azonban annak az Egynek a munkája, aki ott fönny, a ragyogó csillagok fölött él, aki a mi emberi életünket s azoknak az embereknek életét, akik a mi életünkbe bekapcsolódnak, kezdettől fogva elgondolta, aki a mi minden boldogságunkat előre megtervezte... s aki azokat a sebeket is elgondolta, amelyeket a lelkünkön vágni kell, hogy magasabb szempontok szerint megtisztíthasson bennünket s aki előre kijesztelte az életünk küzdelmeit, megpróbáltatásainkat s hogyha megálljuk őket, még nagyobb feladatok elé állíthasson bennünket.

Amíg végül bejuthatunk a mi Urunk örömébe.

Mi pedig itt ülünk a világban és töprengünk és terveket szövünk, hogy: most így lesz, azután úgy lesz, végül pedig amúgy...

Nem, ne beszéljünk és ne tervezzünk így. Figyeljünk az Isten felénk nyuló kezére, amely életcéljainkat kijelöli. Hallgassuk meg az ő szavát, amikor így beszél: Lásd, így fog történni. Így. És azután azt mondja: Jöjj! Kövess engem!

Nil temere! Nil timide! Ezt a jelmondatot olvassuk egy régi címeren. Ne légy könnyelmű és ne légy gyáva!

Legyünk mi is ilyenek.

És most *előre*! Az Isten nevében!

7. A napkeleti bölcsék csillaga.

(Háromkirályok napján.)

A három király boldog elragadtatással nézte az isteni Kisdedet bölcsőjében, azután elindultak vissza, hazájukba. A csalódott Heródes egyideig csikorgatta a fogait, majd ártatlan, apró gyermekeken töltötte ki a boszúját. Aztán ment minden tovább a régi kerékvágásban. Az írástudók olvasták tovább a szent könyveket és ép oly vakok maradtak, mint amilyenek azelőtt voltak, mielőtt a három idegen fejedelem idegen

országok ékességével földiszítve hozzájuk jött és a zsidók újszülött királyáról kérdezősködött. A betlehemi isteni Gyermekek pedig azóta már idegen földön járt, amerre az angyal Józsefnek álmában mutatta.

És a csillag? A napkeleti bölcsek csillaga?

Az még most is vándorol az ég roppant ürében. Csak látni nem lehet. Emberi szem nem látta azóta, amióta a betlehemi istálló fölött megállapodott. Azonban régi, csodatevő ereje megvan még mindig. Ha egy ideálisan gondolkozó ember a csillagok felé tekint, arra, amerre valamikor a bölcsek csillaga fénylett és ma is fénylik s ha igaz szándékkal, mélységes vágyakozással otthona, hazája felé epekedik, annak még most is világít a bölcsek csillaga. Nem testi szymeibe világít, hanem a lelke mélységeibe ömleszt ragyogó fényt, hogy rátaláljon törekvéseinek és vágyainak céljára, a mennyország fényében és dicsőségében lakozó örök Isten szemléletére. A napkeleti bölcsek csillaga így vezeti az embereket.

* * *

Egy ember szörnyű nyomorúsággal küzködött. A nyomorúság nagyobb és hatalmasabb akart lenni magánál az embernél és az ember lelki erejénél. A kétségbeesés áradata már-már elnyelte, hogy megfojtsa és örökre eltemesse. Ekkor a csillagok felé emelte szemeit. Ó, mennyi nyomorúságra és mennyi siralomra világítottak már rá a menny örökké fénylő csillagai! Hány csillogó szem boldogságában fürödtek már meg és hány szem sós könnyeiben tükröződtek már vissza. Aztán mentek tovább a maguk csillagútján, nyugodtan, fölséges nyugalommal, biztosan, nem zavarva semmitől. Emberek! Nem hallottátok még a csillagok dalát, nem hallottátok, amint lágyan, csendesén éneket énekelnek: Ne csüggedj! Ne essél kétségbe! Aki a mi útjainkat igazgatja, az elvezet majd téged is. Aki nem engedi, hogy csak egyetlen csillaga téves útra térjen, az neked is megmutatja majd a kivezető utat, — csak maradj hű utolsó föltételedehez... Szabad lész, boldog lész, nem takar el az örök éjszaka; hajnal hasad, örök nappal ragyog a szemedbe.

Igy beszéltek az ég csillagai a nyomorral küzdő emberhez. És a bölcsek csillaga győzött, bevilágított a lélek sötétségébe és nappal lett benne.

* * *

Két szerető boldog gyermek kézt kézbe téve ment a világban. Az ő egükön ezerrel több csillag világított, mint ahány a tél hideg éjszakájában vagy a világos, meleg nyári éjszakákon ragyogni szokott. A két boldog gyermek egén aprószárnyú angyalkák röpködtek és láthatatlan hegedűkön muzsikáltak. Úgy ujjongott, úgy örült minden.

Megfogták egymás kezét és hűséget esküdtek egymásnak. Ha az Örökkévaló ott fenn a magas mennyországban oly tiszta fényességgel övezi magát körül, akkor az ember-szívek se egyesülhetnek másként, csak tiszta fényben, csupa ragyogásban, szent, tiszta szeretetben.

S a két lélek mélyéből szent fogadás szállott az Isten felé, a hűséges tisztaságnak és a tisztaságos hűségnek fogadása. S a bölcsök csillaga rásugározta fényét a két boldog emberre.

* * *

Volt egy ember, akinek világosan érthető és mégis homályosan burkolt szavakkal értésére adták, hogy nem kötelezik ugyan semmire, azonban mégis rabszolgálancokat és kigyógyűrűket szeretnének a lelkére fonni...Értésére adták, hogy nagyszerű karriért csinálhat...fényes házasságra léphet...fürödhet tejben-vajban egész életén keresztül...úszhatik a dicsőség fényében...soha nem sejtett tisztelettel övezik körül...lesz rangja, rendjele, ha...ha...Hm!...Hiszen érti a dolgot...A körülmények olyanok, hogy ezekről az elvekről...hát persze, kínos kérdés...A hitvallás...a pártállás dolgában...hát mit is mondjunk: egy kissé engedményeket kell tenni a közönségnek, a tömegnek, a divat követelményeinek...Nem kell olyan tulságosan lelkiismeretesnek lenni, hanem itt-ott be kell húnyni a szemeket...és így tovább...

Akinek mindezt ígérték, elmerült gondolataiba, aztán fölnézett az ég csillagaira...majd lenézett a címeknek és rendjeleknek, az állásoknak és karriereknek, a jövedelmeknek és fizetéseknek garmadája és azt határozta, hogy inkább lesz becsülettel, mint rendjelekkel fölékesített ember.

Valami megcsillant a szemei előtt s az élete útjain végigsugárzott egy aranyos fénysugár: a napkeleti bölcsök csillagának fénye, amely ott ragyog a becsületes ember földi útjának ösvényén.

* * *

Volt egy ifjú asszony, akinek végig kellett néznie, hogy lassú, kínos betegségben hogyan sorvadozik halálra az ő derék, jó férje, családjának kenyérkeresője. Neki kellett befognia azokat a szemeket, amelyek nem tekintenek többé reá szeretettel és nem gondoskodnak a kis családról többé soha. Sírba kellett temetnie a halottat és vele az élete minden reménységét és családi életének szétdult boldogságát.

Az erőslelkű nő elnémította önmagában a feleséget és egynek akart élni: az édesanyának. Állást vállalt és dolgozott éjt nappallá téve gyermekeiért, hogy véresre törte kezeit a munkában. Fáradt volt, de nem akarta ismerni a fáradtságot; beteg volt, de nem akart beteg lenni. A gyermekei adtak neki erőt, hogy járni tudjon, — úgy-e milyen csodálatos dolog, hogy azok az apró, kis gyermekek milyen erőssé tudják tenni a lábain alig állni tudó édesanyát.

Beteg lett a legkisebb gyermek...akkor, amikor már a kezeivel tapsolni tudott, amikor olyan édesen tudta mondani: mama, mama! S az édesanya simogató kezének nem volt annyi ereje, hogy az emésztő lázat a piros orcákról s a halált a halvány homlokról elhessegetni tudta volna — meghalt. A kicsi, édes fiucska meghalt.

Az édesanya heteken keresztül virrasztott, hogy a kis halott koporsójának s a halotti ruháknak árát megkeresse, meg annak a virágkoszorúnak árát, amelyet a meghalt gyermek koporsójára tett, hogy vele meghalt férjét köszöntse. Ez volt az első köszöntés, amelyet az örök élet hazájába elköltözött férje után küldött. Aztán élt tovább az élőkért s örömet csak akkor érzett, mikor két kedves halottját meglátogatta.

Aztán megbetegedett a másik gyermek, a nagyobbik, az iskolás. Sürgős műtétet kellett rajta végezni. Elvitték a közeli nagyvárosba. Pompás fiucska volt — s ha szivettépő volt is a mosolygás, amellyel édesanyjától elbúcsuzott, aki nem kísérhette el őt útjára, — mégis csak mosolygás volt. Az a mosoly ült az édes fiucska ajkain akkor is, amikor már visszahozták — holtan.

Attól a naptól kezdve az édesanya haja szürkülni kezdett, noha javakorban való volt még. Nem tört össze, testével-lelkével harmadik gyermekének, pici kis leányának élt, aki addig is kedvence volt, mert a haja épen olyan volt, mint az édesapjáé s mintha egyéb tulajdonságait is örökölte volna.

Igen! A kis leány valóban örökölte az édesapjának minden tulajdonságát — örökölte azt a halálos nyavalyát is, amelyben az elpusztult. Ványadozott, sorvadozott, végül elpusztult ő is. A halála tulajdonképpen édes halál volt. Amikor közel érezte a végét, a lesóványodott kis karjaival átölelte az édesanyja nyakát, megköszönte sok jóságát, aztán megígérte, hogy a nevében köszönteni fogja a mennyországban édesapját és kis testvérkéit. A holtak az örökkévalóságban azonban nem szoktak választ adni a hozzájuk küldött izenetekre — és ez oly nehéz, oly fájó az élőkre nézve.

A szegény asszony élete telve volt fájdalommal s ebben a fájdalomban az volt a legnehezebb, hogy hurcolni kellett tovább és nem volt senki, akiért hurcolta. Mikor a három gyermekét eltemette, pusztá és üres lett az élete... Azonban hurcolta tovább... Csodálatraméltó erővel hurcolta tovább.

Egy nap összeszedte a gyermekeiről visszamaradt alsó- és felsőruhákat s elvitte őket az árvaházba. Osszák ki az árvák közt — mondta gyorsan és kisietett a kapun, hogy senki ne lássa a könnyeit, amelyek a szemeit elfutották s amelyek az utcán nagy gyöngyszemekben peregtek halavány, sovány arcáról.

Egyedül maradt. Nem kellett többé másért dolgoznia. Nem kellett véresre dolgozni a kezeit a munkában. Járhatott lassabban is. De amikor dolgát végezte, minden szabad idejében munkához látott, meleg harisnyákat, puha, meleg ruhácskákat kötött, varrt az árva gyermekeknek, akiknek nincs édesanyjuk, mint ahogyan neki nincsenek gyermekei. Köszönetet pedig a munkájáért nem fogadott el soha.

Aztán minden évben karácsonytól háromkirályok napjáig magányos szobácskájában mindennap felgyújtotta a karácsonyfa gyertyácskáit. Így szokta ezt a régi boldog időben, amikor még mind az öten együtt voltak.

Úgy érezte sokszor, mintha körülötte kacagás, ujjongó öröm hallatszott volna... pedig a kezei csendesen pihentek az ölében, az ujjai imára kulesolódtak s az ajkai imát rebegtek... Mégis ujjongást hallott gondolataiban, álmaiban... aranyos, édes álmaiban.

Háromkirályok napján az imádkozó álomlátó kioltotta a karácsony gyertyácskáit s egy esztendeig nem gyújtotta meg az est homályában.

Hosszú estéken pedig nézte hosszan, elmerengve a csillagokat. Az ajkai halkan suttogtak: Ott fönny vannak mind a hárman; aranykorona fénylik a fejükön, várnak engem, hogy elvezessenek édesatyjukhoz.

* * *

De hát mi van a bölcsek csillagával? — ezt kérdezted tőlem. Mi köze ennek a történetnek a bölcsek csillagához? Ezt akarom elmondani.

Egy nap az asszony megbetegedett. Hivatta a papot. Az megérkezett és az asszonyt csodálatos nyugalomban találta; csak úgy ragyogott az arca, mintha roppant nagy öröm várna rá, — pedig nagy veszedelemben volt.

Ez karácsony hetében történt... és a háromkirályok napja körül közeledett a vég. Vízkeresztkor mégegyszer magához hívatta a papot, hogy készítse elő a halálra. A pap nagyon meglepődött, mikor a szobába lépett. A karácsonyfa meg volt gyújtva s nem messze tőle lázas deliriumban fekszik a haldokló beteg.

Újra meg újra a háromkirályok történetét ismételteti.

Azonban úgy válogatja a szavait, mintha az ágya körül ülő kis gyermekeknek beszélne. A szent történet szavai összekeveredtek a lázban égő képzelet csodálatos halálköltészetével.

A három királyok — így beszélt a beteg — elindultak hazájukból az isteni Gyermekek látására... Azonban a három királyok maguk is csöpp kis gyermekek voltak... Volt nekik egy szegény édesanyjuk... elhagyták szegényt... egyedül maradt, elhagyatva! És amikor az isteni Kisdédhez értek... akkor az isteni Kisdéd apró kis aranykoronákat tett a fűtös kis fejcskéikre... és azt mondta nekik:... most pedig eredjete és hozzátok magatokkal... hozzátok magatokkal... az édesanyátokat... a ti jó... édesanyátokat.

A haldokló utolsó erejének megfeszítésével fölült az ágyában és hangosan, tisztán, érthetően mondotta:

— Jönnék... mind a hárman... jönnék.

És meghalt.

És a csillag, a bölcsek csillaga?

A csillag vándorol tovább a menny ürében. S ha egy ember valahol az élet nyomorúságai és a halál kínjai közt vergődve, az örökkévaló csillagok felé néz, akkor a lelkébe láthatatlan fénysugarakat sugároz és szent nyugalommal és

csendes erővel járja át és elvezeti haza, az isteni Gyermekekhez, aki földi hűségéért mennyei koronával ékesíti s akinek látása maga az örökkévaló boldogság.

8. Descendit de coelis.

(Vizkereszt utáni első vasárnap.)

Órákon keresztül utaztunk együtt a vasuton — egy fiatal protestáns theologus, finom, előkelő műveltségű ember — és én. A legkülönbébb dolgokról beszélgettünk, végül a theológiához értünk. Beszélgetésünk főtárgya a modern theologusoknak Jézus Krisztussal szemben való állásfoglalása volt.

Utítársam igit-ig-ig a liberális irány híve. Krisztus az ő szemében tisztán ember, mindenestre eszménye a vallásos embernek, akinek viszonya az Istenhez, «az Atyához» egyénileg egészen kiváltságos volt az Istenben való bizonyosság és az Istennel való belső egyesülés tekintetében, annyira kiváltságos, hogy minden idők számára példaképül szolgálhat. Az emberi vallásosság legeszményibb és legmélyebb fokát ő is a kereszténységben, a kereszténység alapvető eszméiben látta. Persze ezalatt tiszta, a «felekezeti eltorzításoktól» és «hozzáadásoktól» ment kereszténységet értett... Azt azonban — amint mondotta — nem tudhatjuk, hogy a vallásosságnak ezt a jelenleg legfejlettebb formáját nem szárnyalja-e majd túl az emberi szellem fejlődése és nem következik-e majd el az az idő, amikor a föld legtávolabbi határain élő emberek: a katolikus, protestáns és anglikán dómok hívői, a zsingógák, imaházak, a pagodák és mecsetek népe találkozni fognak az ő közös Atyjuknak, az örök Istennek örök hajlékában.

— S mi jogosítja föl önt erre a hitre s mily alapon reméli mindezeket? — kérdeztem én.

— Meggyőződésem, hogy minden jóakarató embernek, aki becsületes szándékkal és jó cselekedetekkel keresi az Istent, meg kell találnia és meg is fogja találni.

— De hátha mindez csak képzelődés, illúzió.. megengedem, hogy következményeit tekintve a legsúlyosabb és legrettenetesebb illúzió, ami valaha a világon létezett. Ha az Őristen, illetőleg az Őristenről alkotott fogalmunk nem egyéb, mint az emberek által kieszelt eszménykép, ideál, azért, mert

eszményképre az embereknek szükségük van s eszménykép nélkül élni lehetetlenség!

— Persze! — szakította félbe szavaimat, ön azt akarja mondani, hogy nekünk embereknek biztosítékokra, garanciákra van szükségünk arra nézve, hogy vallásbeli eszményeink nemcsak a mi fogalmaink szülöttei, hanem természetfölötti valóságok és bizonyítékok támogatják őket.

— Igen! Ön most kimondotta azt a szót, amely mindennek az alapját képezi: természetfölötti valóság, transzcendentális realitás. Igen! Minden azon fordul meg, hogy létezik-e valóban a túlvilágon és meg fog-e valósulni a túlvilágon mindaz, amit itt a földön hiszek. Igen vagy nem?

Utítársam mosolygott:

— Önből a katolikus theologus beszél. Azt hiszem, nem követek el sértést, ha azt mondom, hogy a katolikus pap hozzá van szokva ahhoz, hogy a szertartások és szentségek úgynevezett természetfölötti valóságokat közvetítenek számára, olyan dolgokat, amelyek a természetfölötti hatásoknak zálogai s amelyek belenyúlnak a természeti élet határaiba.

— Ha ön a katolikus pap hivatását és működési körét körvonalozni akarja, engedje meg, hogy szavait némileg kiegészítsem, ami egyébként mindkettőnk hivatását egyformán érinti. Ha például egy pap halálos beteg ágyánál áll és a túlvilágon elkövetkezendő dolgokról beszél — milyen biztosítékot tud adni a haldoklónak, hogy az a sötét fátyol, amely megüvegesedni kezdő szemekre borul, csak hajnali pirkadása az örökkétartó nappalnak és nem alkonyba vesző homálya az örök éjszakának?

— Én a haldokló ágyánál Jézus Krisztus személyére, az ő hősies és példátadó halálára gondolkodom. Ahogyan Ő az ég felé tekintett, ahogyan végső szorongattatásában az Atyához fölkiáltott, ahogyan magát az Atya kezeibe fölajánlotta, mindez annyira telve van az Isten iránt való bizalommal, hogy nekünk minden haldoklót ennek a példának követésére kell tanítanunk.

— Azonban ön elfelejti, hogy Jézus Krisztus személyében, ha őt csak embernek — jóllehet a legideálisabb embernek — tekintjük, nincs biztosíték arra nézve, hogy nem látó ember (vizionárius) vagy elragadtatásban levő ember (extatikus) volt-e? — jóllehet a legkiválóbb látó ember és a legkiválóbb, elragadtatásban levő ember, aki valaha a világon élt.

Az ő személyében semmiféle biztosíték nincs arra nézve, hogy az ő Istennel való belső egysége, amely őt a halálba is elkísérte, rendíthetlen bizalma az Atya kezeiben, amelyek a lelke felé kitértek, hogy őt az örök boldogságba fölvessék — hogy mindez nem merő képzelődés volt-e?

— De hát mondja meg ön — kérdezte utitársam — miféle biztosítéka van önnek arra nézve, hogy Jézus Krisztus személyében a természetfölöttiség hajolt le a természethez, hogy az ő személyében maga a menny nyílt meg, köszöntötte a földet és az embereket, hogy természetfölötti voltát beigazolja előttünk.

— Mi az én biztosítékom? Az én biztosítékom a Jézus Krisztus természetfölötti Istenfiúságában való hitem: Krisztus Isten volt, aki leszállott az emberekhez, aki nem csupán ember volt s aki föl akart szállni az Atyához.

— És a bizonyítékok?

— Amikor én, a katolikus theológus az evangeliumot olvasom, abban világos és kétségbenvonhatlan bizonyítékokat, Krisztusnak saját nyilatkozatait találom arra nézve, hogy ő meg volt győződve a maga természetfölötti Istenfiúságáról. Ezekben a bizonyítékokon kritikailag egy szót se szabad és nem lehet változtatni, főleg nem szabad őket másként vagy úgy félremagyarázni, mint ahogyan azt önök, a liberális theologia hívei teszik.

— És most legyen szabad nekem, a protestáns theológusnak kérdezni, miféle bizonyítékaik vannak önöknek arra nézve, hogy Krisztusnak önmaga mellett való tanúságtétele valóságon alapul, hogy Krisztus nem vizionárius, nem elragadtatásokban élő ember volt-e és hogy az ő természetfölötti Istenfiúságáról való meggyőződése nem az ő legnagyobb képzelődése volt-e, ami a lelkét teljesen áthatotta és lefoglalta?

— A bizonyítékok előttünk vannak — a mi bizonyítékaink Krisztus csodái. Hiszen Isten fiának mondhatta volna magát Izrael valamelyik hazudozó régi prófétája is — ha nem is volt ilyen. Isten fiának mondhatta volna magát valamelyik zsidó trónkövetelő is. amilyen pl. Bar Kochba is volt, aki a római uralom ellen támadt utolsó forradalmat lángragyújtotta és benne el is pusztult. Isten fiának nevezhette volna magát bármely elragadtatásban levő vagy rendkívüli lelki állapotban élő vizionárius is. Azonban Isten fiaként

szerepelni és ugyanakkor az Isten fiának csodáit művelni, úgy, mint ahogyan azokat az Atya művelni szokta — ezt csak az egyetlen Örökkévaló tehetette meg, aki valóban az Isten fia volt.

— Akire mi, protestánsok is föltekintünk, mint az egyetlen Örökkévalóhoz, akihez senki nem hasonlítható. Azonban mondja meg nekem ön azt, hogy a vallási élet előmozdítására miféle előnye van a katolikus theologia Krisztus-alakjának, akit az Istenfiúság dogmatikai jellemvonásaival ruháznak fel, akivel szemben a liberális theologia Krisztus-alakja csupán csak ember, ideális ember, aki kereste és megtalálta az Istent és ezzel példát adott nekünk is, hogy hogyan kell nekünk is az Istent keresnünk és megtalálnunk. Az a Krisztus, akit a dogmához hű katolikus tisztel, elérhetlen magasságban áll fölöttünk, hiszen Isten. Ennek a Krisztusnak nincs mondanivalója a kételkedő, küzködő, harcoló, szenvedő, ingadozó, botorkáló, tévedező emberhez — hiszen ő Isten. Az istenség légkörében nincs bizonytalanság és kétség, nyomorúság és küzdelem, fájdalom és gyengeség, tévedés és bűn. Azonban az a Krisztus, akiről a modern theologia a népnek prédikál, az erkölcsi életnek eszményi alakja, mert ember, olyan ember, aki ideális s az emberi élet semmiféle körülményei közt tévútra nem vezet bennünket, akinek példája szerint küzdhetünk, harcolhatunk és fölküzdhetjük magunkat az Istenhez.

— Mennyi melegség van az ön szavaiban — mondám — és nekem a szívem szerint tulajdonképen csak arra kell kérnem önt, engedje a saját szavait ismételnem akkor, ha majd én a katolikusok Krisztus-tiszteletéről szólok. A katolikus dogma szerint Krisztus Isten és való igazság az, hogy az istenség légkörében nincs kételkedés és nyomorúság, küzdelem és szenvedés, gyengeség és tévedés és bűn. Azonban — és itt a dolog nyitja — az Isten fia emberré lett, hogy mint ember — a bűnt kivéve — résztvegyen minden emberi gyarlóságunkban, hogy velünk együtt hordozza az emberi élet nyomorúságát, utat mutasson a kétségek idején, enyhítse nyomorúságainkat, oldalunkon küzdjön a harcokban, támogasson bennünket, ha ingadozunk és fölemeljen, ha elesünk. És ha ön azt kérdi tőlem, hogy mi az előnye a katolikus theologia dogmatikus Krisztusának a praktikus vallási életben, a következőket mondom: A katolikus theologia Krisztusa a benne

hívőt, a hozzája feltörekvőt bevezeti az ő országába, mert hatalma van a túlvilági élet kapuját fölnyitni; a modern theologia Krisztusa mindezt nem teheti, mert csak ember, sőt csak szerencsétlenné teszi az embereket; a modern theologia Krisztusa igájában tartja az embereket, mert példájának ereje vonz.

— Ön tehát nem hiszi, hogy egy protestáns a Krisztusban való hit által...

— ...Üdvözülhet?... ezt akarja ön kérdezni. Ha a protestáns ember Jézus Krisztust mint embert és az ő erkölcsi példaképét látva, lelkesedik az erkölcsi jócselekedetekért, ha mindent, amit cselekszik, jóhiszeműen cselekszi, ha jobbat nem ismer, ha meggyőződése mellett állhatatosan kitart és azt cselekedeteivel is valóra váltja, — üdvözülhet. Ezt azonban aligha fogja elérni Krisztusnak, mint egyedül embernek elképzelése által.

— Tehát: a liberális modern hit nem üdvözít.

— Kérdésére nem-mel kell válaszolnom. Ha Krisztus csak olyan ember volt, mint amilyenek mi vagyunk, — ha még annyival ideálisabb is nálunk, — akkor a lelkek örök hazáját, amelynek kapuján mi vágyakozva kopogtatunk, — nem nyithatja fel soha. Embernek nincs és nem is lesz soha, semmiféle körülmények közt olyan hatalma, hogy az örökkévalóság birodalmát elérhesse.

— Az ön theologiai és dogmatikai álláspontját tehát a következőkben összegezhetjük: Az a tény, hogy mi hiszünk a természetfölötti életben, hogy ez után a természetfölötti élet után lelkünknek legtisztább vágyaival és legnemesebb és legfenköltebb erőinkkel törekszünk; az a tény, hogy a valóságos emberiség ideális lángelméje, Jézus Krisztus, a természetfölötti életben való hitet oly meggyőződéssel hitte, hogy ebben a hitben üdvözülve, a mennyországba is fölszállt és azokra, akik ezt vele együtt hiszik, a boldogság bőségét is árasztja — önök szerint mindez nem elég arra, hogy ennek a természetfölöttiségnek valóságát beigazolvassuk.

— Nem! Mindez nem elég! Hanem szükséges, hogy a természetfölötti életből szóljon hozzánk az Isten szava... És ha a szívünk ezer meg ezer dadogó hangon azt mondja: Kell létezned! nem lehetséges másként, csak úgy, hogy te létezel — akkor a túlvilágnak tiszta szóval kell megadni rá a választ: Igen! *Én vagyok*, való igazság, hogy én *vagyok*.

— Ön tehát azt akarja mondani, hogy az emberiség Jézus Krisztusban csakugyan meg is hallotta ezt a felülről jövő szót? Azonban ki biztosít bennünket arról, hogy mindez nem valamiféle vallásos hallucináció, képzelődés volt, amiről az emberek tényleg azt képzelik, hogy felülről hallják? Hogy nem az emberi élet ideáljának, az istenembernek lerajzolt képe volt, hogy valóban a történelemben élő személy volt, akit az emberek Jézus Krisztusnak csodákkal fölékesített alakjában rajzoltak meg maguknak?

— Hogy Krisztus valóban létezett és hogy valóban Isten volt, beigazolják előttem Krisztus szavai, Krisztus vonásai, az ő alakja, amelyeket nem lehetett csak úgy kitalálni. Ma már nines módunkban, hogy akár Jézus egyes szavait vagy egyes csodáit kritikai vizsgálat alá vessük — azonban ön meg fogja nekem engedni azt, hogy a modern theologia vonásai szerint is Jézus Krisztus személyében...

— Szabad folytatnom? — vágott közbe ellenfelem. — Készséggel igazat adok önnek abban, hogy Krisztus személyében valóban az jelent meg az emberek között, aki előtte és utána soha nem tapasztalt tudással és energiával szólította föl az embereket a túlvilágban való hitre, a természetfölötti élet szeretetére, a tisztaságnak, az igazságosságtól és testvéri szeretettől áthatott erkölcsiség követésére, szemben a brutális és önző erőszak világalmával; hívta őket a halál után következő örök élet birodalmába, ahol minden nemes és Isten felé vágyódó lélek megtalálja a maga vágyainak beteljesülését; ahol lehántják rólunk az emberi élet tökéletlenségeit; ahol a földi élet minden elvetett magja tökéletességgé sarjadzik, gyönyörű, makulátlan virágdíszben pompázik és édes gyümölcse érik.

— Mindezigaz! Azonban Jézus Krisztusról mégis csak többet kell mondanunk. Az ön fölfogása szerint Jézus Krisztus volt minden idők legnagyobb, legeszményibb, legpéldásabb istenkeresője — ha megengedi ezt a kifejezést. — A katolikus dogma tanítása szerint Krisztus Isten volt, aki emberré lett, hogy az eszmevilágában és erkölceiben tévútra jutott emberiséget keresse meg. S ezzel meg is állapítottam a kettőnk felfogása közt való eltérést. Ön Jézus Krisztus megjelenését bizonyos tekintetben *alulról* magyarázza, én ellenkezőleg: *felülről* iparkodom megérteni.

— Ha jól értem önt — mondá utitársam —, ön az én

álláspontomat ilyenformán körvonalazza: Az emberi szellem hosszú, korszakokon keresztül való fejlődés, kimondhatatlanul hosszantartó és keserves vallási tapogatódzás után Jézus Krisztus személyében megjelent a legtökéletesebb és legmagasabb fokon álló vallásosság. És ha az egész emberiségnek ezen legnemesebb és legnagyobb kincse nem üres ábránd csupán, akkor mindennek, de mindennek, amiben ő sziklaszilárdan hitt s amiről meggyőződéssel beszélt, a túlvilágon valóra kell válnia.

— Természetes! — Ha! ha! És még egyszer: ha mindez nem üres ábránd. Valóban, ha komolyan meg vagyunk győződve arról, hogy a világban minden a maga törvénye és rendje szerint igazodik, ha mindennek megvan a maga célja és rendeltetése és csak az emberben levő legjobbnak és legnemesebbnek nincs se értelme, se célja, ha az csak üres ábránd, ha csak örültség, akkor az ellen fölágaskodik az emberi élet mélysége. És mégis...

— Dehát mondja meg, miféle bizonyossága van önnek, a dogma által megkötött katolikusnak arra nézve, hogy amit az ön hite tanít, mindaz a valóságban úgy is van, szemben azzal, hogy hátha mégis... Vagyis szemben az eshetőségekkel, hogy még sincs úgy, vagy hogy egészen másként van?

— Az én bizonyosságom az én hitemen alapszik, amely nem alulról, az emberiség köréből, hogy keressük az «Atyát», hanem onnan felülről van, Attól, akit az Atya küldött, aki ennek következtében elmondhatta magáról: Aki engem lát, látja az Atyát.

— Hogyan gondolja ön?

— Úgy, hogy a fiú saját szavai szerint egyenlővé tette magát az Atya lényével, amennyiben az Atya műveit cselekedte.

— Most eljutottunk arra a pontra, ahol a lelkek, a mi lelkeink is elválnak egymástól. A modern theologia, legalább annak önmagához következetesebb irányzata, nem ismeri el az Isten csodálatos beavatkozását a természet rendjébe. Jézus Krisztusnak, mint az Isten küldöttének csodák által való igazolását minden további indokolás nélkül elutasítja magától.

— És vajon milyen módon akarja mégis Krisztust igazolni?

— A bizalom által, amely az ősanyag legmélyebb és legsúlyosabb atomsejtjeiből épül föl egészen az emberig s az

emberi lélek fejlődésében a vallási törekvésekben kivirágzásra jut s mint ilyen nem válhatik abszurdummá.

— Tehát a bizalom által — mondja ön?

— Igen, a vidám, győzelmében biztos, életet fenntartó, az életet fölemelő bizalom által.

— És semmi más által?

— Nem! Nekem egyébre nincs szükségem.

— Adja Isten, hogy ez a bizalom önben mindig oly vidám, oly győzelmes, életet fenntartó, életet fölemelő legyen, hogy önnek valóban egyébre ne is legyen szüksége. Én azonban ezután is azt gondolom, amit ezelőtt gondoltam, hogy az ön jelmondatát: *ascendit in coelum* (fölment a mennyekbe) — most az ön elmélete és nem az én dogmáim értelmében beszélek — lehetetlen elgondolni a *descendit de coelo* (leszállt a mennyekből) nélkül. Azt hiszem, hogy az utóbbi biztosítéka az elsőnek.

— Biztosítéka? Akkor az alapfogalmak tekintében ismét eltérünk egymástól.

— Azt hiszem, hogy ezek az alapfogalmak köztünk sohse emelkednek arra az útra, hogy vitatkozni lehessen felettük.

— Hanem?...

— Az alapfogalmakat egyedül és kizárólag az élettapasztalat igazolja, mely elégségesnek vagy elégtelennek jelzi őket, aszerint, ahogyan a próbát kiállották.

— Akkor mindkettőnknek a gyakorlati életben kell a próbát kiállanunk.

— Tehát búcsuzunk. Azt hiszem, alig találkozunk még egyszer az életben — mondá az utolsó kézzorítással.

— Én hiszem, hogy még egyszer viszontlátjuk egymást, hiszen ön hisz a jóakaratnak és a fölfelé törő tiszta erkölcsi törekvéseknek erejében.

— Isten önnel! Áldja meg az Isten mindazokat, akik becsülettel szolgálnak neki.

— Isten önnel. Éljen boldogul.

S mentünk tovább különböző célok felé, bele az életbe, amely az emberek álláspontjának próbaköve.

9. Az öröm.

(Vizkereszt utáni második vasárnap.)

— Öröm?... Öröm?

— Nem! Szenvedés jár a világon.

— Nem látod? A szenvedésnek *gond* a neve, amikor szürke ködbe burkolja az életedet. *Nyomorúság* a neve, amikor néma, magányos éjszakákon ott rágódik a lelken. *Szükség* a neve, amikor odaül az éhezővel a terítetlen asztal mellé, a didergőkkel a kályha mellé, a jéghideg szobákba, amikor az ablakokon jégvirágok csillognak. *Fájdalom* a neve, amikor vörösre égeti a szemeket. *Sorvadás* a neve, amikor, akár a dér a tavaszi éjszakákon, meglepi az emberbimbókat, nem engedi őket kivirágozni és nem engedi, hogy valaha is gyümölcsöt hozhassanak. *Halál* a neve, amikor összetépi a köteléket, amelyről azt hittük, hogy a boldogságot láncolta hozzánk. *Örület* a neve, amikor lidércfényt lobogtat a szelíd szemekben, amelyekben máskor az élet csendes, tiszta nap-sugara ragyogott. A szenvedés járja a világot.

A szenvedés járja a világot. Nem hallod? Figyelj csak! Nem hallod a kitett lelencyerek halk nyöszörgését?... Nem hallod az édesanyjuk sírjára roskadó árvák zokogását?... Nem hallod a csalódottak, a megesaltak, az elárultak, az elfeledettek hangtalan panaszszavát?... Nem hallod a meg-rágalmazottak, az ártatlanul bevádoltak és elítéltek meghallgatásra nem találó jajsavát?... Nem hallod a meghalni vágyóknak és meghalni nem tudóknak kétségbeesett sikoltását?... Nem hallod a mindent megsemmisítő lavinák dörgését, a tomboló zivatar villáma csattogását, a remegő föld dübörgését, az emésztő lángok kacagó pattogását, gúnyos sistergését, a csaták rekedt ordítását, a tenger bőgését, amely túlharsogja áldozatainak lelket marcangoló halálkiáltását?... Hallgasd csak! hallgasd! A szenvedés járja és zokogásra fakasztja a világot.

És mégis... mégis! Én az örömről akarok beszélni.

Nem! Mi nem csukjuk be a szemeinket a szenvedés előtt. Van! Létezik! A *statisztika* kimutatja az áldozatok számát, csoportosítja, osztályozza őket, oly hidegvérrel, mintha

titokban nem is szívek vérével írták volna. A *pesszimizmus* dalt énekel a szenvedésről, egyszer a visszafojtott szenvedélyességnek és izgalomnak bántó hangzavarával, máskor mollban írt, lágyan, halkán, fájón zokogó akkordokban, amelyek ráülnek a lélekre, akár a koporsó rózsáinak illata. A *bölcsélet* boncolgatja a szenvedés problémáját, kutatja a forrásait, azonban csak félig-meddig tud feleletet adni rá, hacsak a *kinyilatkoztatott valláshoz* nem fordul, amely azt mondja: A fájdalom létezését nem tagadhatja senki, nem tagadhatja senki azt sem, hogy élesen zavaró hang, amely belesikolt a világ harmonijába. Azonban az emberi élet nem egyéb, mint erkölcsi próbaidő s ha a próbát kiállottuk, utána egy új élet következik, amelyben nincs többé fájdalom.

Mindenkinnek meg kell érnie — ez a rendeltetésünk — mondja Shakespeare.

És ha mi mindennek ellenére örömről beszélünk, a szenvedésnek se a létezését, se pedig külön rendeltetését nem akarjuk kétségbevonni. Oly sok áldás, oly kimondhatatlanul sok áldás fakadt már a szenvedések nyomában.

— A szenvedés fáj, mondod te. Azonban én mondom: a szenvedés kimélyíti, csodálatosan kimélyíti az emberi lelket. A szenvedés titokban csörgedező patakokat fakaszt a lélekben, belőle ömlik a megértésnek, a megbocsátásnak, a szelídségnek, a jóságnak, az irgalmas áldozatkészségnek patakja. S ezek talán sohse ömledeznének a lelkekből, ha a szenvedés rést nem vágott volna a lelkünk kemény sziklakövére. A fájdalom megtanít arra, amire semmiféle ujjongó boldogság soha meg nem tanít: egymást megérteni, megérteni a lélek utolsó gondolatáig, az észnek és akaratnak legtávolabbi indításáig. A szenvedés gyakran közelebb hoz bennünket egymáshoz, mint akármi más. A szenvedésnek egymásba olvasztó, összekovácsoló ereje van, egybeforrasztja a lelkeket egyszersmindenkorra örökre. S én azt hiszem, hogy minden lélek, ha majd egyszer az örökkévaló Isten trónja előtt állva visszatekint elmúlt élete folyamára s az élete szenvedéseire, azt fogja rájuk mondani: *Áldalak, ó megáldalak benneteket.*

És most beszéljünk az örömről.

* * *

Az öröm bejárja a világot.

Nem látod? A harmatos reggel üde fényében az öröm virradt reád. Szemeid úgy isszák, mint ajkaid az aranszínű bort. Téged köszönt a boldog nyári nappalok rózsáinak fehér pompájában s az esti pir bíborának aranyos ragyogásában, az erdei rigó fütytyében, a ligetek fülemilének andalító dalában, a kék orgonavirág illatában... ha az ősz csillogó szőnyeget terít a mezőre, vagy ha a korai tél aranyos karácsonyi mesék álmait szövi a levegőbe. A hegyek ormain az öröm érzése ujjong a lelkedben, ha magasan a föld játékszerűleg apró kis emberháza és törpe emberkéi fölött állsz. Nincs körülötted egyéb, csak a nagy, végtelen szabadság, fölötted csak a nap és a saskeselyű éles vijjogása s a zerge fütytye. Öröm zúg körülötted, ha az örök tenger hullámainak játékában gyönyörködöl, ha a part homokja aranyként csillog s ha a hullámok milliő húrondalokat ujjonganak; ha a titokzatos mélységekből eltemetett világok harangjainak zengése csalogat magához. Öröm álmodozik a végtelen hómezőkön, amikor a nap vérpiros búcsucsókja ég rajtuk. Öröm zúg a városok zsibongásából, a vásárok zürzavarából, a nagy gyártelepek dobogó, dörömbölő, zúgó, ziháló zajából. Öröm tekint csendes-némán a művészek műtermeinek óriási márványszobraitól és festményeiről... öröm virraszt a tudós vállaira támaszkodva, amikor hosszú téli estéken vele együtt szőv-fonja a gondolatok fonalát. Titokzatos öröm fonódik a királyi aranyból készült korona körül, amely a költő homlokát ékesíti. Öröm ujjong az édesanya szívében, amikor gyermekeinek cseresnyepiros ajkán az élet öröme kacag, akár az ezüstösen gyöngyöző patak vizének csobogása. Az öröm sugara szikrázik a férfi kalapácsáról és fejszéről, mikor övének mindennapi kenyeréért verejtékeznek. Öröm fakad léptenyomon, valahányszor egy lélek a másikkal titkos, édes szeretettel így beszél: Te az én jóbarátom, testvérem, mindenem vagy.

Öröm! Öröm! Hivlak tégedet. Jöjj! Mutasd magadat nekem. Jöjj! Nyisd ki a szemeimet, hogy lássalak, hogy ne legyek hálátlan aziránt, aki az életbe és az élet szürke mindennapiságának szövevényébe aranszálakat sző.

Jöjj ide! Jöjj és világíts! Gyermekezemek öröme, melyek oly hálás szeretettel viszonzozzák a szeretetet; a kötelelességteljesítés háromszor szent öröme, amely nem adta el magát

és nem vészett el; a hűségesen megharcolt küzdelem öröme, az ezer nyomorúság és veszedelem ellen keservesen kivívott diadal öröme; a bátran kimondott férfiszó öröme; a lélek titokzatos nyelvének, a magasságba lendülő erőnek örömhangjai, amelyeknek boldog sejtéseit a lelkek a csillagok magasságában hallgatják. Hallgasd csak, figyeld csak a boldogok örök dalait... az örömök királynéját, amely szemünket az égi Atyához fölemelni megtanít, akinek akarata nélkül se sötét, se ős hajszál a fejünkről le nem eshet és egyetlen szegény madárka a földre nem hullhat; akinek örökké szent akarata annál inkább követeli, hogy minden lélek bizalommal átadja magát az ő szent akaratának s az ő keze vezetésének, hogy elérje örök hazáját, azt a boldog hazát, ahol az örökkévaló örömök lakoznak, ahol nincs szomorúság s amely soha, de soha el nem mulik.

Örülj én lelkem és vigadozzál!

* * *

Te azonban mondani akarsz valamit. Azt mondod: Várj csak! Ünnepi szavakkal áradozol, amelyeket a köznapiság hazugnak bélyegez. Te fölkatatod a világnak minden örömét, koszorúba kötöd, hogy fölékesítsd vele az életet. Pedig az öröm tulajdonképen nagyon is ritka vendég az emberi életben. Csak egy szerény kis virág, amely az útszélen sok, igen sok tövis közt tengődik.

Így beszélsz te — s én azt mondom neked, hogy az örömhöz vezető útra még csak nem is tetted a lábadat. Rövidlátó vagy — vagy talán nagyon is a messzeségbe nézel. Sohse fogsz örülni tudni, ha nem tanulsz meg az örömhöz vezető első művészetet, azt a kicsiny, de mégis nagy művészetet, amelynek látnitudás a neve.

Látni tanulni, az örömet meglátni tanulni.

Oly kevés ember ismeri ezt. Világosság fénylik körülötök, ők azonban nem látják. Vagy pedig látják, de azt mondják: holnap valószínűleg megint sötét lesz. És ha elhomályosodik valami, rögtön rámondják: most jön az éjszaka! És elfelejtik, hogy eddig még mindig fölvirradt, ha itt-ott rá is szakadt életünkre az éjszaka.

És vajjon nem látod, hogy az életed mélységében valami mese mesél, ott mesél még akkor is, ha munka és gyötrellem, ha gond és aggodalom és nyomorúság környékez is?

Ó igen! Itt van, csak a szemedet kell kinyitnod, hogy meglássad. Csak a mindennapi nehéz munka függönyét kell fölemelni, csak a gondok szürke fátyolát kell föltépni, amelyek elfödik előled.

* * *

Tehát az első művészet, amelyet meg kell tanulnunk, hogy az örömet élvezni tudjuk: *az örömet meglátni tudni.*

Hozzá csatlakozik a másik: *az örömet megszerezni tudni.*

Örömet szerezni először önmagunknak, a saját életünk számára. Legyen szabad néhány rövid tanácsot, néhány egyszerű jelmondatot adni.

Legyen Isten a szivedben, napsugár a szemedben és dal az ajkadon és meg fogod látni, hogy minden háromszor gyorsabban megy, mintha a szivedben a kedvetlenség ördöge, szemedben a sötét harag s ajkadon a méltatlankodás fakad.

Ne keress mindjárt elégtételt, ha valaki a hiúságotat vagy önbecsülésedet megsértette és ne gondold, hogy a becsületedet támadták, ha valaki a magad értékelését érinteni vagy kétségbevonni merte.

Kísérd éber figyelemmel és tette kész energiával a hatáskörödbe tartozó személyeket és ügyeket, azonban ne hörkenj föl azonnal és ne zökkenj ki a nyugodt kerékvágásból, ami nemcsak hogy nem javít a dolgon, hanem mindent rosszabbá is tesz.

Vannak dolgok, amelyeken változtathatsz — ilyenkor állj a sarkadra — és vannak dolgok, amelyeken változtatni nem tudsz — azokat rázd le magadról. Ne abban keresd örömedet, hogy lehetőleg jól menjen a dolgod, hanem abban, hogy becsületesen cselekedjél és igaz ember maradhass.

Annak azonban, hogy magad örülhess, az igazi titka ez: *szerezz örömet másoknak, ott és annyit, amennyit tudsz.*

Oly könnyű és oly végtelenül hálás dolog ez. Némely ember — gyerek vagy felnőtt, mindegy — mindig azon iparkodik, hogy ki tudja olvasni a szemedből, igen, a te szemeidből, hogy szabad-e örülnie vagy sem? Mondd, miért ne sugározzék a te szemeidből napsugár, miért lobogjon benne folyton a sötét viharfelhők villáma? És mondd meg nekem: nincs-e szomorú vagy szenvedő embertársad, akihez szelid, jószágos, biztató szót mondhatnál? Szegény, aki előtt megnyithatod az erszényedet? Beteg, akit üdvözölsz, akinek egy

virágcsokrot küldesz vagy akit látogatásoddal megörvendeztets? Nincs valahol a szekrényedben egy fölösleges ezüstöd vagy aranyad, amellyel más nyomorúságát egyhíteni tudnád? Nem hallottál még semmit az emberiség szociális nyomorúságáról? Mondd csak — és most tedd a kezedet a szivedre — távol tudtad-e tartani magadat embertársaid megszólásától, megrágalmazásától, a közönségességektől? Fölléptél-e ellenük bátran és határozottan, ha jobb meggyőződésed szerint úgy kellett cselekedned? Ahány lépéssel eltávolodnak az emberek a rossztól, annyi lépéssel közelednek a jó felé... Merre tartott a te utad és merre tart?

Tudom én azt jól, hogy a világ minden öröme, akár a te lelkedben van meg, akár mások számára szerzed azt meg, soha nem lesz annyira erős, hogy a szenvedést a világból kiszorítsa.

Azonban két dolog mindenesetre igaz. Mennél magasabbra nő az öröm, annál kisebb lesz a fájdalom s akinek a lelke csupa napsugárral van tele, annak a lelkét a szenvedés sohse sötéti el se fekete éjszakává, se csillagtalan pusztasággá.

És végül még egyet: a szenvedés és öröm — ha helyesen nézzük őket — sohse lesznek éles ellentétben egymással. Helyesen, vagyis keresztényileg nézve őket.

A szenvedésben és örömben egyformán az Isten segítő keze közeledik felénk.

Az öröm idején azt mondja az Isten: Jöjj! Pihend ki egy kissé magadat. Nézz vissza, nézz körül, vajjon nem jól haladtunk-e mi egymás mellett?

A fájdalom idején pedig azt mondja az Isten: Jöjj! Tovább kell mennünk. Az út hosszú és meredek, még nem értél el a tetőre.

Igen! Úgy van ez. Ez a fájdalom legmélyebb értelme, amely azt mondja: még nem vagy a tetőn, amely azt mondja: ne sülyedj, ne süppedj le. Nőjj! Lépj magasabbra!

És ha majd egyszer az útnak utolsó és legmeredekebb fokát is megjártuk, akkor az Isten azt fogja mondani: most aztán pihend ki magadat egészen — most már célnál vagy látod úgy-e, hogy jól vezettelek! És akkor meglesz az örömöd és megmarad az örökkévalóságban. Akkor majd eléne-

keljük a Benedictust. Oly szép, oly tiszta, oly vidám, oly örömteljes lesz az! Oly nagy boldogság lesz az!

* * *

A végén, mindeneknek ellenére, az öröm lesz a győztes. Ez adott bátorságot nekem arra, hogy az örömről beszéljek neked.

Olvastam valahol egy szép mondást: örömről *beszélni* balgaság — örömet *szerezni* boldogság.

És ugyan ki ne akarná közülünk a boldogságot?

10. Non sum dignus.

(Vízkereszt után való harmadik vasárnap.)

Siderholt mellett egyhangú változatlansággal énekelgette a tenger az ő régi dalait. Aki azonban jól odafigyelt, tisztán hallhatta, hogy a tenger fenekén temetést kísérő harang szól.

Siderholtban mindenki tudja, hogy a tenger résztvesz a falu minden örömében és bánatában. Ha a templomi harangok mély zendüléssel, ünnepi örömmel ünnepre hívogatnak, ott künn a tengeren, a sós hullámok mélységeiben titokzatos ünnepiességgel mindannyiszor fölzeng a harangok szava. Ha a faluban menyegzőre harangoznak, a tenger vizében szintén lehet hallani a harangok ujjongó énekét. Ha a temetési harangok zokognak — a hullámverés zajában is ott nyög, ott zokog a harangszó.

Igen, Siderholtban mindenki beszéli, hogy a tenger résztvesz a falu minden örömében és minden szomorúságában. Azonban a tenger titokzatos beszédét senkise érti meg jobban, mint Törpe Jancsi (németben Hann Törpen), akit álomlátónak szoktak nevezni. Jancsi ma megint érezte azt az ellenállhatlan vonzást, amely megszokta máskor is váratlanul lepni, erőszakosan magával ragadta és kényszerítette, hogy kimenjen a háborgó tengerre hallgatni a tajtékzó, egymást kergető hullámok mélyében zokogó harangok félelmetes zokogását. Messze, benn a tengerben, Siderholtból alig láthatólag, hányják-vetik a hullámok a halászbárkát hegynek föl, völgybe le, de a fiatal legény acélkemény karja biztosan tartja a kormányrudat s bizony senki se mondaná, hogy azok a karok egy álomlátó karjai.

Jancsi kihajlik a bárkából és hallgat és figyel. Igen! Ma megint egészen tisztán hallja... a sirató harangok szomorú szava hangzik föl hozzája a tenger mélyéből. Oly mélyen markolva a szívbe, mintha valóban temetésre harangoznának. Jancsi egészen bizonyos abban, hogy Siderholt szerencsétlenségének soká nem szakad még vége.

Mert a baj befészkelte magát Siderholtba. A nyáron rossz volt az aratás, az ősszel beszakadt a nagy töltés, a víz elöntötte a házakat és istállókat, ott hullámszott magasan az utcákon, a télen előmászott a halál a hosszú időn át nedvesen maradt kuckókból s egyik áldozatot a másik után hurcolta magával... És vajjon mi okból zúgnának még mindig a harangok a tenger mélységéből, ha a szerencsétlenség távozni akarna Siderholtból?

Jancsinak, az álmodozónak különös multja volt eddig is. Atyja-anyja egyszerű halásznépek voltak és korán sírba szálltak. Fiúkat, a szöszekehajú, jótehetségű Jancsit mindenáron szeretnék volna taníttatni. Azonban Jancsi megszökött az iskolából. Azt mondta, hogy az idegen szavak, az ígehajlítások és névragozások mögött folyton az otthoni harangok zúgását hallja s azok a titokzatos hangok hívogatják őt hazafelé: Gyere Jancsi! Gyere haza Siderholtba — ha nem akarod, hogy a szíved a honvágytól megszakadjon, gyere haza!

S mivel Jancsi nem akart meghalni, hát elszökött haza.

Otthon az apja jól elverte — nem először, azonban utóljára. A szigorú, darabos ember, Jancsi családjának hűségesebb kenyérkeresője, rövid idő múlva áldozata lett a tengernek.

Azon az éjjel, mikor a vízbefult embert hazahozták, Jancsi először hallotta a tenger mélyéből a harangok félelmetesen szomorú zengését.

Azóta annál többször. Hallotta, mikor az édesanyja ravatalon feküdt — nem sokkal az édesapja halála után. Azután hallotta akárhányszor, amikor idegen emberek ajtajára szorult, mikor a faluban itt-ott egy harapás kenyérhez jutott. Mind ezt az édesanyja temetése után való időben. Jancsi Born Josthoz, a falu leggazdagabb emberéhez került szolgálatba. Ettől a naptól kezdve nem volt egy jó órája. Ő abban a szomorú időben gyakran heteken keresztül, nap-nap után, éjjel és nappal folyton hallotta a tenger mélységében zokogó harangok szavát.

Abban a szomorú időben? Ó, mit beszélek én itt? Hiszen Jancsi egész élete se volt egyéb, mint a szenvedések folytonos láncolata, amelynek minden láncszemét nyomorúságnak s a záró szemet mélységes megaláztatásnak lehetne nevezni.

Ha olyan munka akadt, amit senki se akart elvégezni, mindjárt kiabálni kezdtek az udvarban, a szérűn, a pajtában vagy a szántóföldön: majd megcsinálja a Jancsi.

Ha messze volt az út, vagy rázós és fárasztó volt, mindenki röhögve mondta: majd elmegy a Jancsi.

Ha valaki hibát követett el, mindjárt azt mondták: a Jancsi tette. És Jancsi vállai elég szélesek voltak mindazoknak az elviselésére, ha egyébként a hirtelen növéstől meg a sok koplalástól keskenyek maradtak is.

És így Jancsi vállai már a gyermekkorban hurcolták a nehéz keresztet — az örömtelen ifjúság nehéz keresztjét.

* * *

Mindezeken régen túl van már Jancsi. Egyszerre jobb napok virradtak rá. Akkor volt, mikor egy napon a plébános magához hívatta és szelid, jóságos szavakkal beszélt hozzá. Jancsi — mondotta a 15 éves fiúnak — a hittani feleleteiddel nagyon meg vagyok elégedve. Bizony nagy csacsi voltál, mikor annak idején a tanulás elől megszöktél. Mondd csak, nem volna kedved újra kezdeni a tanulást?

Jancsi megrázta a szőke fejét. — Nem, plébános úr! — a tanuláshoz nincs nekem fejem. Megint csak a tengert hal-lanám énekelni, zengeni az idegen szavak mögül, mint akkor, mikor először a városban voltam. Akkor is mindig a tenger harangjait hallottam. Plébános úr, nekem a harangok mindig azt zúgták a fülemben: hagyd ott! hagyd ott!

A tenger harangjainak szavát hallottad, Jancsi? kérdezte a plébános.

És Jancsi hosszan beszélt a barátságos jó embernek a romlatlan természet egyszerű hangján. Elmondott mindent, hogy hogyan szólt bele a harangok gyászosan szomorú szava minden alkalommal az ő életébe.

A plébános látta, hogy Jancsiban egy darab költői lélek lakik. Kicsiny arra, hogy kiegészíteni lehetne, azonban elég nagy ahhoz, hogy a költői lelkiületet veszendőbe menni ne engedjék.

Egy rakás könyvet adott neki és Jancsi boldog örömmel loholt velük hazafelé.

Attól a naptól kezdve boldogabb napok virradtak Jancsira. Jobban mondva: boldogabb éjszakák. Ha a fáradságos, bizony sokszor nagyon fáradságos munkának végeszakadt, végigfeküdt a ferde padlásszoba faágyán — szék, asztal nem volt benne — s egy gyertyadarab pislákoló világánál, — mert hát lámpája se volt — olvasta buzgón a könyveket, mikor egy holdvilágos éjjelen hirtelen felugrott, mintha egy csodás varázsserejű hang ugrasztotta volna talpra.

Figyelj csak! Onnan kívülről, a tenger felől, a hullámok mélyéből harangok zúgása hallik. — A lélekzetét visszafojtva hallgatta őket. Azonban ezek a szomorú, szívbemarkoló, gyászos hangok nem olyanok voltak, amilyeneket az édesapja és az édesanyja halálakor meg annyiszor máskor hallott. Nem! Ezek a hangok az örömnak ujjongó hangjai voltak, amelyeknek hullámai magasra csapkodtak, mint a vihar, betöltötték az ég és tenger közt levő egész világűr, föl a ragyogó csillagokig.

Másnap reggel megkérdezte Jancsi az öregbérest:

— Nem hallottad az éjjel a tenger harangzúgását?

Az öregbéres nagy szemeket meresztett rá, nézte egy darabig, aztán azt mondta:

— Bolond vagy te Jancsi!

Jancsi egy kissé óvatosabb hangon megkérdezte az egyik szolgát is:

— Nem hallottad az éjjel a harangszót a tenger felől? Tele volt vele a levegő a földtől, a tengertől föl egész a csillagokig.

A szolgáló hangosan föl kacagott és azt mondta:

— Meszet ettél, Jancsi!

Jancsi maga is azt gondolta, hogy talán nem is volt egészen eszénél. S aztán nem is szólt többé senkinek egy szót sem a tenger harangjairól.

Azonban a tenger harangjai csak zúgtak a fülebe tovább. S valahányszor a tengerre ment, mindig hallotta a mélységből a csodálatosan fölhangzó harangszót.

De hát nem is lehetne Jancsit megérteni, ha mindezt nem tudnánk róla. Nem tudnánk megérteni, mikor most ott künn a tengeren kihajol a bárka szélére és a tenger fenekén zengő harangok szavára figyel.

Szomorúan zúgtak a harangok, gyászosan, félelmetesen.

A szerencsétlenség még mindig ott tanyázik Siderholt fölött. S Jancsi a harangok zúgásából azt érti, hogy a szerencsétlenség nem is szakad el tőlük. Ha ma hazaér, elmondják majd neki: Meghalt ez, vagy meghalt amaz. Ennek vagy annak megdőglött az állata az istállóban. S így lesz ez mindig, valahányszor a harangok szomorúan zúgnak a tenger mélyében. Azonban Jancsinak semmit se szabad elárulnia abból a titokból, amit a tenger hírül adott neki, mert különben azt mondanák: Bolond vagy te, Jancsi! Jancsi, álmodtál megint! Meszet ettél megint!

Rettenetes dolog történt Siderholtban. Az emberek izgalma a tetőfokra hágott. A gazdag Born Jost házába bekopogtatott a halál s elvitte a fiatal asszonyt, Born Annát, meg a most született kicsi fiát. Épen csak hogy megkeresztelték szegénykét.

A koporsó mellett halotti tort ültek — s ekkor valami rettentő szörnyűség történt. Egészen jól látták, a nagyobbik szolgáló először vette észre s ijedtében el is sikoltotta magát: az ablak előtt egy ember állt és befelé intett, — nem tagadhatja senki, hogy a szerencsétlenség kísértete volt, amely Siderholtban mindenkire bajt hoz, akihez betekint.

Ettől az időtől fogva hol itt, hol ott látták a kísértetet. Ha este a szobában ültek, egyszerre csak fölsikoltott valamelyik gyerek vagy valaki más — a többiek aztán csak a kísértet tovasurranását látták. Azonban szent igaz, hogy három napon belül halott lett a háznál.

A plébános neszét vette a dolognak. Born Anna temetése után való vasárnap fölment a szószékre és egyszerű, érthető szavakkal arra kérte híveit, hogy ne legyenek babonások, hanem annál többet imádkozzanak és bízzanak a jó Istenben. — Majd csak elmúlik a szerencsétlenség Siderholtból — mondá. Én, aki halottaitok közül annyit eltemettem már, aki tegnapelőtt eltemettem Born Annát a kis gyermekével együtt, én nem veszem rossz néven tőletek, ha a kísérteteket kísértetet lát. Amit azonban a szemetekkel láttok, az nem létezik. Amitől féltek, az nem létezik. Egyedül Isten létezik, aki bölcs és kikutathatlan végzései szerint meglátogatja és próbára teszi az embereket. És ha valaki végigjárja

a földet és bekopogtat az ajtótokon, az nem lehet más, csak maga az Úr! Nyissatok neki ajtót, kérlek benneteket, nyissatok neki ajtót. És ha keresztet rak a vállatokra, ad majd erőt is hozzá, hogy hordozni tudjátok s a fájdalmat majd áldássá változtatja át.

Azok közül, akik a templomban voltak, a plébános szavai különösen két ember lelkét érintették. Az egyik Born Jost, a gazdag birtokos, a másik az ő cselédje, Jancsi volt.

— Nem! plébános úr! — ezt gondolta magában Born Jost a prédikáció alatt — nem! Ha az én ajtóm előtt csakugyan az Úr állt s azért jött hozzám, hogy a feleségemet meg a kisgyermekemet elvigye tőlem, akkor inkább arra fogom kérni, hogy többé ne jöjjön el hozzám. Nekem nincs többé szükségem az ő áldására, eleget elvett már tőlem, de nekem nem kell többé a keresztje. Nem jövök többé a templomába. Járom a magam útját egymagamban és meglátom, mennyire jutok a magasságban lakó Úristen nélkül.

És Born Jost, Siderholt első gazdája, attól a vasárnap-tól fogva, a felesége és kisgyermeké temetése óta nem lépte át többé a templom küszöbét.

Born Jostnak volt egy fia. Born Wilk volt a neve. Testileg-lelkileg kitűnően sikerült fiú. Born Jost elküldte őt a városba, a gazdasági iskolába. Mikor a fiú búcsút vett az apjától, az apa ezeket a súlyos szavakat mondta neki:

— Fiam, tanulj annyit, hogy ha majd visszajössz, ne legyen szükséged Annak a segítségére, aki annyit elvett tőlünk. Érted, mit mondok? Nem! Látom, nem érted. Tehát megmondom nyíltan. Tanulj a városban annyit, hogy ha majd visszajössz, ne legyen többé szükséged az Úristenre, aki úgyse segít többé rajtunk. A fiú tágrameresztette a szemeit és elment.

A prédikációt hallgatta Jancsi is. Mikor a plébános szavait hallotta, a lelkében egy új világosság támadt. A plébános azt mondta: Ha valaki bejárja a világot és kopogtat az ajtótokon, az nem lehet más, csak az Úr maga. János az első pillanatban a lelke minden erejével belekapaszkodott a túlvilágba. És ő, aki eddig folyton a tenger titokzatos harangszavára figyelt, úgy hallgatta a pap szavait, mint a kisgyerek: Az Úr maga járja a világot és kopogtat az ajtókon.

Attól a naptól kezdve Jancsi nemcsak a füleivel figyelt a tenger harangjainak titokzatos szavára. Esténként, mikor

a félhomály leereszkedett, tágranyílt szemekkel nézett a cselédszoba ablakain keresztül a messzeségbe, figyelt, hogy nem látja-e meg azt az alakot, akit Siderholtban annyian láttak már, csak ő nem. Ő tudja, hogy azonnal megismerné az Úr vonásait, ha csak egyetlen egyszer látná is. Azonban hiába figyelt, hiába nézett, János nem látott semmit.

Összeszedte minden bátorságát és elment a plébánoshoz. Elmondta a baját és elmondta, mi volna a kívánsága. A plébános egy kis könyvet adott neki. A címe ez volt: A mi Urunk Jézus Krisztus élete. — Olvasgasd János fiam ezt — mondá a plébános, ebből megtudod majd, hogy milyenek az Úr vonásai, hogy megismerd, ha az élet útján valahol találkozol vele. János hallotta a tenger harangjainak szavát, Jánosnak szabad majd látnia is az Üdvözítőt, ha arra érdemes és méltó lesz.

János magával vitte a könyvet és elkezdte olvasni. Mennél tovább olvasta, annál jobban megszerette.

És mennél tovább olvasta, annál különösebb erő töltötte el a lelkét. Lassú, mély változáson ment keresztül.

Ha azután valahol munka akadt, amelyre senki sem akart vállalkozni s ha Jancsira tolták, csendesen mosolygott és azt mondotta: Ő is így cselekedett.

Ha hosszú, sáros, hepehupás volt az út, Jancsi szívesen vállalkozott rá a többi helyett és meglegedetten szokta mondani: Ő is így cselekedett.

És ha valaki hibát követett el, aminek a súlyától mindenki félt, ő nyugodtan vállalta a hibát is, az érte járó büntetést is, amit ráróttak és azt mondta: Ő is magára vállalta.

És Jancsi vállai megint hurcolták a titkos keresztekét. A különbség csak az volt, hogy szívesen és örömmel hordozta, abban a reményben, hogy meg fogja látni azt, aki a keresztet vállaira tette, mint ahogyan mások is meglátták, akik szívesen hordozták a keresztjüket. János hallotta a tenger mélyén zengő harangok szavát, János minden bizonynyal meg fogja látni majd az Üdvözítőt is, ha méltó és érdemes lesz rá.

* * *

Ez a szerencsétlenség is elmúlt Siderholtról. Alig akadt aztán valaki, aki alkonyat idején azt az arcot látta volna. A szerencsétlenség csak egy ház felől nem vonult el, a gazdag Born Jost házatól.

Nem volt áldás se a házában, se az udvarán, se a rétjein, se a szántóföldjein, se az istállóin. Nem mondhatta senki, hogy valami újabb szerencsétlenség szakadt volna rá, azonban lassan minden lefelé ment.

A legkeservesebb csapás azonban akkor sujtott Born Jostra, amikor egy napon a póstán levél jött — a fiától. Born Wilk azt írta a levélben édesapjának, hogy többé nem tér vissza Siderholtba, mert neki Amerikába kell mennie. Nem vádolta magát semmiféle bűnről. Nem, sőt még bocsánatot is kért mindazért, amit cselekedett. Azonban Born Jost úgy érezte, mintha a nagy börszék mögül az ördög kacagott volna rá, mikor a levél utolsó szavait olvasta: Az újvilágban meg akarom mutatni, hogy Isten nélkül is megbirkózom az élettel — hiszen az Isten úgyse segít rajtam.

Mikor Born Jost ezt olvasta, lassan összeroskadott.

Jánosnak szintén a füléhez jutott a nagy szerencsétlenség híre, ami Born Jostot a fia által érte. Egy gondolat villant meg az agyában: No most eljött az ideje annak, hogy méltónak és érdemesnek mutasd magad a Megváltó látására. Egy este, amikor már a homály mindenre ráereszkedett, János belépett a gazdája szobájába. Vigasztalni akarta, meg akarta tanítani a gazdáját arra, hogy milyen vigan megy sok dolog, milyen könnyű sok út, milyen könnyű sok kereszt, ha arra gondol az ember, aki Jánost is sok esetben megvigasztalta.

Azonban János nem tudta, hogy Born Jost szívében milyen mély sebek tátonganak. Nem tudta, hogy az Isten ellen való gyűlölet és a gőgös dacoskodás milyen mélyen beleette már magát ennek a magáramaradt embernek a lelkébe. Gúnyosan, keserűen kacagva utasította őt el magától.

— Jancsi! Sokszor mondták már az emberek rólad, hogy álmodozó, hogy bolond vagy. Most már magam is látom, hogy csakugyan bolond vagy. Te csak nézz fölfelé, a csillagok felé, legyenek azok a tied, nekem azonban nincs többé közöm Ahhoz, aki kettőt a szívről szakított le s sírba vitte őket, a harmadikat pedig sokkal messzebbre elvitte a szívtől, mintha a sír lakója volna. Eredj János az utadra és hagyj engem békével.

János elment. Egy napon azonban megint hallotta a harangok szavát szomorúan, félelmetesen zengeni.

János mégégyyszer megpróbálkozott Born Josttal. Ott

künn történt a tengerparton. A megroskadt vállú Born Jost szemei fölé tartotta a kezeit, nézte az egymást kergető hullámokat, mintha megtört tekintetével keresztül tudna hatolni a végtelen távolságon és meg tudná találni az elveszett fiút, aki messze, igen messzire szakadt el tőle. Born Jost csak akkor vette észre Jánost, mikor az már mellette állott.

— Born Jost, — így szólt a legény —, hátha visszajön megint! Hátha visszavezeti az Úr keze hozzád a tenger hullámain keresztül.

Born megingott, mint aki nagyon elfáradt, aztán oda-roskadt János elé a tenger fövényére és így szólt:

— János! Én sokszor igazságtalan voltam irántad, pedig te voltál az egyetlen, aki jót akartál nekem. Mikor kisgyerek korodban hozzám kerültél, akárhányszor éhezettetek, elnéztem, hogy a többiek bántsanak. János! Én téged sokszor álmodozónak, bolondnak mondtalak, pedig most már kezdem azt hinni, mintha az álmadozó és a bolond én lettem volna, azóta, amióta a feleségem meghalt.

Born Jost elhallgatott. A lábuk előtt apró hullámok csobogva kergették egymást — azonban odakünn a nagy tengeren tompán zúgva harsogtak a hullámok. János megint elfelejtette, hogy hol van. Úgy érezte, mintha a messze távolság ködében a tenger színén egy embert látna közeledni. Istenem, ó Istenem! Mintha Born Wilk jönne feléje, aki Amerikában van. Csakugyan Born Wilk volt, rohanva sietett feléje a víz színén s a hullámok gyorsan hozták magukkal. Aztán egyszerre süllyedni kezdett.

— János! — kiáltotta — János! Segíts rajtam!

És János ebben a pillanatban azt látta, hogy halászbárkájával ő is a tenger színén jár. Látta, hogy hogyan töri magát előre a tajtékzó hullámokon keresztül a süllyedő felé, de nem bírta elérni. János bárkájának kormányrúdjánál egyszerre megjelent valaki, aki nem volt más, mint a mi Urunk és Üdvözítőnk, Jézus Krisztus.

János szemei előtt mindez néhány perc leforgása alatt játszódott le. Elmerüléséből Born Jost ébresztette fel:

— János! Hiszed-e te azt, hogy én még egyszer meglátom a fiamat?

János elragadtatástól lelkesült hangon ezt mondta:

— Ebben a percben láttam őt.

S mikor ezt tisztán, hangsúlyozva kimondotta, úgy érezte,

mintha a tenger mélyében minden harang megszólalt volna, — de mintha a harangok hangja egyszerre az ujjongásnak és a temetésre szóló harangoknak szava lett volna.

— Kit láttál, János? — kérdezte Born Jost a tenger hullámaira mereven néző embert, aki még mindig félig önkivüleli állapotban volt. És János levette a sapkáját a fejéről és lassú, ünnepélyes hangon ismételte:

— Az Üdvözítő Jézus Krisztust láttam.

Born Jost fölkelt a tenger homokjából. Hosszan, lassan végignézte tekintetével Jánost s aztán ezt mormogta maga elé:

— Az embereknek csakugyan igazuk van, akik Jánost álmodozónak, bolondnak tartják.

* * *

Attól a naptól kezdve János gyakran kiment a tengerre. Ha este a dolgát végezte, órákhosszat álldogált a partfővényen és nézett, nézett kifelé a nagy tengerre. Azonban Born Wilket nem látta többé a tenger színén feléje jönni és magát se látta, amint halászbárkáján a tajtékzó hullámokkal küzködve a süllyedő Born Wilke segítségére sietne. Az Úr Jézust se látta többé ott állani a kormányrúd mellett és segíteni neki Born Wilke megmentésében.

Ez az idő megint szomorú korszak volt János életében. Egyetlenegy vigasztalása volt, az a könyv, amelyet a plébános ajándékozott neki. Mennél tovább olvasta, annál eleve-
nebben élt lelkében a gondolat: Nem vagy rá méltó, hogy az Üdvözítőt még egyszer láthassad. Azonban talán tehetsz még valamit érte, amiért megjutalmaz majd ezzel a szóval: Jöjj, János! Megengedem, hogy láthass engem és szólhass hozzám.

És János a legcsendesebb és legderekabb legény lett egész Siderholtban. Csak a félelmetesen szomorú harangok szavát hallotta a tenger fenekéről fölzengeni.

* * *

Multak az évek. Born Jost árnyéka lett önmagának. Tönkrement ő maga is, a vagyona is meg a boldogsága is.

Egyszerre levél jött a tengerentúlról, az elveszett fiútól. — Egy levél, telve panaszkodással. Kimondhatatlan fájdalom sajgott a levélben az elveszett otthon után. S a levél legvégén egy kérdés állott: Édesapám! Miért kellett nekem azt tanulnom, hogy hogyan lehet Isten nélkül boldogulni?

Mikor ezt Born Jost elolvasta, hangosan felzokogott. Milyen szívesen adta volna meg a választ a kétségbeesett kérdésre. Mily szívesen mondta volna neki: Nem, Wilk, nélküle nem megyünk semmire. Nélküle nem boldogulunk az életben soha. Milyen boldog lett volna, ha Wilket, a hazatért tékozló fiút térdenállva látta volna maga előtt. Milyen szívesen simogatta volna a kerges kezeivel a haját, a homlokát. Milyen szívesen tett volna előtte vallomást: Figyelj csak, Wilk! Pontosan emlékszem a napra, amelyen a mi boldogtalanságunk elkezdődött. Az első vasárnap volt édesanyád halála után. Ajtót mutattam az Úrnak és Ő elhagyott bennünket, úgy, mint ahogyan én akartam. Milyen szívesen beszélt volna Born Jost a fiához így... Azonban Born Wilk messze volt, nagyon messze s neki az elveszett fiútól nem volt egyebe semmije, csak egy siralommal és jajszóval telt levele, a végén ezzel a kétségbeejtő kérdéssel: Édesapám! Miért kellett nekem tanulnom azt, hogy hogyan lehet Isten nélkül boldogulni?

Azon az estén, amikor Born Jost az amerikai levelet kapta, János véletlenül benyitott a gazdája szobájába.

János szeretne volna vigasztalni a gazdáját, azonban egy árva szó nem jött az ajkára. — János, te bolond vagy — bizonyosan ezt mondta volna Born Jost, ha János elmondta volna neki mindazt, ami akkor az eszében forgott. Tehát hallgatott.

Born Jost csodálkozva nézett rá, aztán bosszankodni kezdett s végül szó nélkül eleresztette és nem beszélt többé vele Wilkről.

Miféle tervei voltak Jánosnak?

Ő sokkal nagyobbak voltak, mint hogy a nagylelkű álmodozó azokat elmondani tudta volna. Volt Jánosnak a láda-fiában egy erszénye tele nehéz ezüstökkel. Egy-két arany is akadt köztük. Keserves verejtékkel takarította őket magának. János ezen a pénzen most Amerikába akart menni, hogy megkeresse Wilket, a tékozló fiút és visszahozza édesapjához. Megtudta, hogy hol tartózkodik és elgondolta, hogy mi mindent mond majd neki, hogy visszahozhassa Siderholtba.

— Wilk! — így beszélne hozzája — gyere vissza Siderholtba. Ha nem akarsz meghalni a honvágytól, gyere haza. Vagy elfelejtetted már a tengert, amely Siderholtnál énekel? Elfelejtetted, hogy a tenger mennyire szereti a siderhol-

tiakat? Nem tudod, hogy a tenger fenekén a harangok zúgnak, hogy csupa öröm a szavuk, ha a siderholtiknak jól megy a dolguk és csupa siralom és zokogás a zengésük, ha a házakba és kunyhókba gyász költözött? Wilk! — így szólna hozzá — csupa örömujjongás lesz a harangok zengése, ha mi ketten hazamegyünk Siderholtba. Wilk! Odahaza egy öreg, megtört ember vár rád, aki halála előtt szeretne megáldani tégedet. Az ő áldásával fölvirágoztatod újra a házat, a földjeidet, én pedig hűséges társad, jóbarátod leszek — ha te is úgy akarod. — Igen, így beszélne János Wilkhez. És mintha látná, hogy Wilknek megerednek a könnyei és hallaná a tenger harangjainak zengését és azt mondaná: — Igazad van, János, megyek veled vissza Siderholtba.

Mindezeket százszor elmondotta már János magának, ha egyedül, senkitől nem hallva, a dolga után járt. Úgy érezte, mintha Wilk ott állna mellette és neki most az lenne a dolga, hogy Wilket rábírja a hazatérésre. Hangosan beszélt, mintha be kellene tanulnia, hogy minden szónak meglegyen a maga helye és hatása.

Azonban volt egy dolog, amelyet — bármennyire egyedül volt is — sohse mondott ki hangosan: az ő titkos remény-sége, amely a nagy tervek közt a lelke főgondolata volt. Azt gondolta magában: ha én most hazahozhatom Wilket öreg, megtört édesatyjához, talán megérem azt a boldogságot, amit akkor láttam, amikor Born Josttal együtt a vízbe gázoltunk s én majdnem belefuladtam — akkor talán meglátom majd az Üdvözítő Jézust és vele mehetek a hajón. Ezeken gondolkozott János nagy titokban és napról-napra reménykedett, ha nem is tudta igazában elképzelni, hogy hogyan is lesz az majd, ha az Úr vele és Wilkkel együtt a nagy tengeri hajón Siderholt felé jön.

* * *

Egyik nap bement János a gazdájához és fölmondott neki. Born Jost azt gondolta, hogy valami rossz tréfa akar csak lenni. Kedvetlenül és nyersen fogadta. János azonban nem árulta el, hogy tulajdonképen mi a szándéka — és csak megmaradt amellett, hogy el akarja hagyni a szolgálatot.

— Hova akarsz menni, János? — kérdezte a gazda. János hallgatott. Azonban ettől az órától kezdve nem érezte magát otthon Born Jost házában. A cselédek ellenséges tekintettel méregették végig. János azonban hidegvérrel, moso-

lyogva vette tudomásul minden okvetetlenségüket és csak azt mondogatta magában: Őt se értették meg, Vele is így bántak. — A mosolygása meg annál jobban bosszantotta őket. Ha ment, ha jött, csakúgy röpködtek feléje a «bolond», a «holdkóros» stb. titulusok.

Elmult a fertály és János bucsút mondott Born Jost portájának. A tőle való elválás alig esett valakinek nehezére, ha nem jutott volna eszükbe, hogy sok nehéz munkát nekik kell majd helyette elvégezni, amit eddig Jánosra toltak. Ezért aztán titokban dühöngtek is ellene. A János bucsúja se volt nehéz, mert tudta, hogy visszajön s magával hozza a tékozló fiút is. Mekkora öröm lesz az majd, a tenger harangjai mind megkondulnak és csupa öröm lesz a zengő szavuk. János tudta azt is, hogy beteljesedik a lelke legtitkosabb kívánsága, mert ő, aki a tenger harangjait hallhatja, neki látni szabad majd az Üdvözítőt is — mert érdemes és méltó lesz rá azzal a cselekedettel, aminek kivitelére most vállalkozik.

Egyetlenegy embertől vett csak mély érzéssel bucsút, a plébánostól. Neki elmondott mindent. A plébános soká hallgatta János szavait, aztán mélyen elgondolkozva nézett az ablakon keresztül Born Jost udvarára, onnan pedig kifelé, a tengerre. János a plébános áldásával indult el útjára.

* * *

Az elutazás előtt való éjjel János a kikötő melletti szállodában aludt. A nagy tengeri hajók onnan indultak Amerika felé. A szálloda közvetlen a tenger partján állott.

Éjfél táján egyszerre felriadt álmából. A tenger vadul dühöngött. Szörnyű vihar tombolt odakünn.

János fölkelte és felöltözött. Kinyitotta az ablakot és kinézett a vaksötét éjszakába. A tenger harsogva üvöltött. János minden idegét megfeszítve hallgatózott kifelé. A tenger harangjainak zengését nem hallotta. Odahaza, Siderholtban másként szokott lenni.

De figyelj csak! Egyszerre vészszíp hangja hallatszik a tenger felől. Künn a tengeren egy hajó halálos veszedelemben forog. János tisztán hallotta a gyorsan egymást követő segélykiáltásokat, hogy ott künn a ködben és a hullámok harsogása közt szörnyű dráma veszi kezdetét. A fiatal halász nem bírta tovább a szobában. Kisietett a szabadba a tengerpartra.

A tengerhullám játéklapdaként föl- és ledobálta a mentőcsónakokat. Az emberek álltak és senki se merte a mentőcsónakokat eloldani. Hiszen tisztára örütség lett volna, ki-menni az örvongó hullámok ellen. Szaporítsák a tengeren halálraitéltek számát? Megsokasítsák az otthon siránkozó özvegyeket és árvákat?

János beleugrott az egyik csónakba.

— Eredj onnan! Nem ide való vagy!

János azonban túlkiabálta a vihart:

— Idevaló vagy nem idevaló, az most nem számít. Ott künn emberek pusztulnak el, ha mi nem segítünk rajtuk.

És jöttek a hősök. Tizennégy acélkar feküdt neki az evezőrudnak s a mentőcsónak gyorsan siklott a hullámokon keresztül. A tájékozó áradat fölhajította a hajót a csillagtalan ég felé, aztán lelódította a sistergő, tátongó mélységbe. Nyögött, ordított a hullám, akár a mélységek nekibőszült fenevadja. Tisztán lehetett látni: nem messze tőlük egy megsérült hajó küzdött a hullámok rárohanó ostromával... nem messze tőlük egy másik... Ez azonban már sülyedőben volt, Kétségheesett segélykiáltások, halálos aggodalomban vergődő emberek segélykiáltásai hallatszottak feléjük.

A mentőcsónak repült a sülyedő hajó felé. Az emberek úgy érezték, mintha bele kellene pusztulniok az irtózatoss erőfeszítésbe. Azonban keresztülvágják magukat a hullámokon. Odaerősítik a csónakot a sülyedő hajóhoz. Az első, aki a hajón fölfelé kapaszkodik, János.

— Mentsük meg őket, emberek, jertek, mentsük meg őket. A másik hajóra ne gondoljunk most, azok majd csak kibírják valahogyan egy darabig. Azonban ezeket meg kell mentenünk.

János az első, aki a hajó fedélzetén áll. Asszonyok, gyerekek rohannak feléje. Egyszerre egy rettenetes kiáltás hallatszik. Mintha örült kiabálna: — János! János! Valaki a félhomályban eléje roskad. Egy férfiember. János megismeri. Lehajlik hozzá, hogy fölemelje... Halálsápadtan hanyatlik vissza... Aztán ráhajlik újra, elkezd kiabálni, nevetni, sírni, ujjongani a bőszült vihar ordítása közben:

— Wilk, Wilk! Igazán te vagy itt a karjaim közt? Wilk, hazaviszlek Siderholtba!

Born Wilk azonban nem hallja a szavait. Elájult. Aztán lázas képeket lát maga előtt. Virágos, zöld réteket, piros

lőhert, érett, aranykalászos vetést Siderholtban, amely a legderekabb legényt küldte el érte, hogy hazavigye otthonába.

Kétszer-háromszor fordult a mentőcsónak a sülyedő hajótól és újra vissza. János a hajón maradt, hogy rendet csináljon és hogy tartsa a lelket a még meg nem menekültekben. Karjai közt még mindig ájultan fekszik, akár a halott, Born Wilk.

A mentőcsónak harmadszor is eltávozott a sülyedő hajótól. János és Wilk egyedül vannak már a sülyedő roncsra és várják a mentők visszaérkezését.

János úgy érzi, hogy az ereje fogyóban van. Alig bírja már, mikor hullám hullám után, mint megvadult bestia, ordítva, örvongve keresztülnyargal rajta és Wilken. Az ájultat odakötözi magához, betakarja a saját testével, hogy a dühöngő halál magával ne sodorhassa. Belekapaszkodik a hajó deszkájába, hogy a körmei fölhasadoznak és vér serken a nyomukban.

Jön a csónak. Most következik az utolsó erőfeszítés. Keserves kínnal föltápáskodik, hogy az elalélt Wilket a vállára emelje. Halálra fáradtan mászik nehéz terhével a hajókorláthoz. A terhet leemelik róla és belecsúsztatják a csónakba. Egyszerre úgy érzi, hogy szemei előtt minden fekete lesz. Szóltanul roskad a sülyedő hajóroncsra... az ajkán piros vér ömlik.

Egyszerre egy egetverő hullám örvongve ront a hajóroncsra s a mentőcsónakot messzire ellódítja tőle, ki a tomboló tengerre. A mélységből föltornyosuló hullám ordítása oly rettenetes, hogy túlharsogja a csónakon levő emberek kétségbeesett sikoltozását. Rárohan a hajóroncsra és derékban kétfelé szakítja.

János egy rövid, borzalmas percen át ott küzd még a hullámokkal. Aztán kiterjeszti a két karját és végigvágódva belekapaszkodik a hajódeszkába, aztán nyugodtan néz az ég felé. Az ég csupa fény és csupa ragyogás.

A vizen fénysugár közeledik feléje. Egyszerre csendes lesz minden és halk énekszó zeng a viharon keresztül.

A fényességben, ó! János látja nagyon jól, ott jön a mi Üdvözítőnk, a mi Urunk, Jézus Krisztusunk. Aranyos fénysugár övezi körül s a ruhája fehér, miként a hó. Jánosnak eszébe jutnak a plébános szavai: Meg fogod látni a Megváltót, ha méltó és érdemes lesz rá.

Jánosnak minden vágya beteljesült. Szabad látnia az az Urat. De mikor arra gondolt, hogy hogyan is köszönti, mit is fog neki mondani, nem jut eszébe egyéb, csak ez a kis imádság: Domine! non sum dignus. Ó, Uram! Nem vagyok méltó!

És Jánost elnyelik a hullámok és közben zúgnak a tengernek minden harangjai.

* * *

Mikor Born Wilk hazaért, ő se tudott egyebet mondani, csak azt, amiről a többiek is beszéltek, hogy János meghalt. Csak nagysokára sikerült megtudni az erre-arra kallódó hírekből, hogy min is törte János a fejét, mikor Siderholtból eltávozott.

Born Wilk hazatérte után való vasárnapon a plébános újra ott állt a szószéken és beszélt valakiről, akit ő nem temethetett ugyan el az anyaföldbe, de akinek emlékét mégis csak meg kell őrizni Siderholtban.

A szószék alatt ott ült — hosszú évek után újra — Born Jost. S míg a pap prédikált, Born Jost a lelke mélyéből imádkozta azokat a szavakat, amelyekkel János a halálba ment: Non sum dignus.

S míg a pap Jánosról beszélt, a siderholti tengerparton tovább énekelgette a tenger az ő régi dalait. De ha valaki jól odafigyelne a mélységek zengésére, harangok zengését hallaná, ujjongó, örömtől hangos harangok zengését.

11. Viharban és veszedelemben.

(Vízkereszt utáni negyedik vasárnap.)

Az Úr hajóra szállott a Genezáreth taván tanítványaival. El volt fáradva, lefeküdt a hajóba és elszenderedett. Egyszerre nagy szélvész támadt. A hullámok magasra tornyosultak, a tátongó mélység csaknem elnyelte a hajót. A tanítványokat szörnyű félelem szállta meg. Kétségbeestek. A nagy veszedelemben odamentek urukhoz és mesterükhöz; fölkeltek és kétségbeesetten siránkozva mondták: Uram! Szabadíts meg bennünket, mert elveszünk. És az Úr fölkel és mondá: Mit féltek, kicsinyhitűek? És parancsolt a szélnek és a tengernek és nagy csendesség lőn.

Figyeljete! csak és hallgassátok a világot és az életet. Nem halljátok a zúgást? Mintha szörnyűséges orkán tombolna? Ezek a veszedelmek, amelyek az emberek fejei és az emberek lelkei fölött végigviharzanak. Nem halljátok a segélykiáltásokat, amikor ezrek és ezrek sikoltása az eget verdesi? Az emberek kiáltoznak segítség után: Uram! Szabadíts meg minket, mert elveszünk.

* * *

Mondjátok, hogy van-e közöttetek csak egyetlenegy is, aki fölött nem tombolt még az élet vihara, amely mélyen, nagyon mélyen legörbítette már a derekatokat? Mondjátok, ki nem kiáltott még közületek segélyért: Uram! Szabadíts meg, mert elveszek.

Itt egy szegény ember kiáltoz — valaki, aki szeretne dolgozni, de nem kap munkát, vagy talán munkaképtelen. A felesége, gyerekei éhesen várják, hoz-e haza pár fillért, amelyen kenyeret, legalább száraz kenyeret vagy egy-két lapát szénét lehetne venni? Nem! Nem hozott egy fillért se. Így lehetetlenség soká kibírni: Uram! Szabadíts meg bennünket, mert elveszünk.

Nemrégiben egy fiatal színész kopogtatott be hozzám. Nem volt ünnepelt művész, csak szívesen látott és szívesen hallgatott kezdő, akire szép jövő várt. Azzal jött hozzám, hogy szívbaja van, ott kellett hagynia a színházat, mert mikor beszélnie kell, a hangja fölmondja a szolgálatot. Különös volt a kérése: adjak neki annyi pénzt, hogy színházi jegyet válthasson, hogy ott ülhessen mégegyszer az ő kedves álomvilágában, a színházban, hogy visszaálmodhassa magát mégegyszer az elmúlt szép időkbe. Adtam neki — s talán nem is tehettem volna vele jobbat. — Este ott láttam a nézőtérén, anélkül, hogy észrevett volna. Aztán láttam, hogy alig kezdődött el a játék, szinte hangosan zokogni kezd és kimegy. Másnap levelet kaptam tőle, amelyben azt írta, hogy csak az ifjúsága hite mentette meg egy kétségbeesett lépéstől. Ime! egy azok közül, akik így kiáltanak: Uram! Szabadíts meg, mert elveszek.

És hányan, ó de hányan vannak, akik hasonlóan kiáltanak. Panaszkodva, hangosan panaszkodva. Betegek, akiknek a halál már a nyelvükön ül, azonban ők még mindig az élet útján vánszorognak. Elárultak és elhagytak, akiktől

egy hitvány gazember elrabolt mindent és csak a tört hagyta benn a szívükben, hogy a halálos sebtől lassan elvérezzenek. Kétségbeesettek, akiknek a vigasztalan nyomorúságból nincs menekvésük. Bűnösök, akik az utolsó órában a kereszt lábához roskadnak. Árvák, akiknek nincs se apjuk, se anyjuk, testvéreiktől elszakítva, idegen, kétszeresen idegen világba vannak kutasztva. Öregek, akik keserves fáradsággal vergődnek az élet bajai közt. Állásukat veszített férfiak, akik hűsége senki teljesítették kötelességeiket, amelyért se hálát, se köszönetet nem kaptak s amelyet most más foglal el helyettük. Megrágalmazottak és kitagadottak, hamisan bevádoltak és ártatlanul elítéltek... súlyos kísértésben levő emberek, akik csak emberfölötti hősiességgel tudják a helyüket megállani, amikor semmi vissza nem tartja és minden bűnre ingerli őket. Ah! A kétségbeesés szomorú óráiban hány millió és millió szívből száll föl az ég felé a könyörgő, rimázkodó kiáltás: Uram! Szabadíts meg minket, mert elveszünk.

* * *

És vajjon mit felel mindezekre az ég?

Semmi egyebet, csak annyit, amennyit az Úr egyszer tanítványainak mondott: Mit féltetek, kicsinyhitűek? — Hiszen nem is felelhet egyebet.

Mert szent igazság az, hogy az Isten maga vezet bele bennünket a ránk váró küzdelembe. Az Isten van velünk, még ha látszólag alszik is, mint ahogyan tanítványai közt, a hajóban is szendergett. S az Isten az, aki kivezet bennünket a küzdelemből, úgy, ahogyan ránk nézve legjobbnak ítéli: élve vagy halva!

Halva? Igen! Ezt mondom én és állok a szavam, még ha egyik-másik meg is borzong tőle. Vajjon miért ne esheténk el a küzdelemben mi is, ha kell, ujjongva s amíg bírjuk, tovább törtetve előre?

Vegyük csak a dolgot úgy, ahogyan van! Egyszer úgyis eljő majd a pillanat, hogy az emberi életnek végeszakad. Nem lesz könnyebb, ha 30, ha 50 éves korunkban szakad is ránk, vagy ha most ér is el bennünket.

Tehát csak bátran és vidáman előre a küzdelembe, legyen az a harc akármiféle harc. Rendszerint hivatás és kötelességteljesítés a neve. És vajjon azért ne teljesítsük hivatásunkat, mert nehéz és felőrli erőnket? Bizonyára vakmerő

és elbizakodott embernek neveznök azt, aki a maga akaratából olyan állásra vállalkoznék, amelyről előre tudja, hogy se testi, se lelki ereje nem elégséges hozzá. Amit azonban valaki az Isten országáért a szó legnemesebb értelmében tenni tud, azt meg is kell tennie.

S ha közben magasra tornyosulnak a hullámok s a fekete mélység elnyeléssel fenyeget bennünket, miért kiáltozunk mindjárt kétségbeegve: Úram! Elveszünk! Végére mi lesz a világból akkor, ha mi elveszünk? Talán pótolhatatlanok leszünk? Talán nem akad más, aki annál nagyobb bátorsággal ugrik a részre, amelyet a mi elestünk szakított és minél hősiesebb volt a példa, amelyet mi adtunk.

Mikor Keresztelő Szent János Machärus fellegrárában a börtönben ült, nem azzal az izenettel küldte el követeit az Úrhoz, hogy: Uram! Szabadíts meg, mert elveszek. Nem! A pusztaság nagy fia nem a maga halálára gondolt, amelynek elkövetkezését holtbizonyosan úgyis előre látta. Egyedül annak a nagyságára és dicsőségére gondolt, akinek ő előfutára lehetett. És csak Izrael jövődő dicsőségére gondolt. S az Úr előfutára ebben mindenesetre nagyobb volt a tanítványoknál, amikor a Genezáreth-taván a tengeri viharban a halál ordította körülöttük.

Az Úr tulajdonképen csak egy kis figyelmeztetést akart adni tanítványainak. Miért féltek? kérdezte őket. Ezzel azt akarta mondani: Vajjon nem vagyok-e én veletek? Van-e okotok a félelemre? Ennek a gondolatnak a hátterében azonban ott a másik figyelmeztetés, amely így szól: És ha elvesztek, vajjon mitől féltek? Nem estek-e haldokolva az Isten karjai közé, aki átkarol benneteket az életben is és a halálban is.

Nem! Aki az Úrral jár a hullámokon és az élet viharain keresztül, annak nincs oka félni. Túléli a vihart — rendben van... leteperi a vihar — az se baj, mint hős esett áldozatul. Valahol láttam egy képet. Egy ifjú lovag halálos sebtől találva, összeroskad. Sisakja, a fejére mért halálos csapástól kettéhasítva, leesni készül. Azonban angyalkez nyúl utána, átveszi és helyébe a győző koronáját helyezi a fejére.

Igy hálnak meg a hősök — mondjátok ti. Valóban úgy van. Azonban a szegény zöldségárus halála is hősi halál, aki a targoncáját halálos betegen, kimondhatatlan fáradság árán tolta a városba, hogy családjának a tisztességes kenyeret megkeresse. Aztán egy nap nem bírta tovább, leült imád-

kozva a kocsijára — és meghalt. S én nem tudom, hogy a káposztalevelek, amelyekre a fejét ráhajtotta, nem voltak-e kedvesebbek és értékesebbek az Úr szemében a babérkoszorú aranyleveleinél?

És vajjon nem hősi halál volt-e annak az asszonynak a halála, akinek az ura rég meghalt s aki a gyermekeit a halálos ágya köré hitta, kioktatta őket arra, hogy a legidősebb leánytestvérüknek ezután úgy kell engedelmeskedniök, mintha az édesanyjuk volna. A nagyobb fiúk menjenek a gyárba kenyeret keresni, a kisebb fiukkal és lányokkal bánjanak mindig jól és járjanak szépen iskolába és templomba. Minden este imádkozzanak együtt, soha haraggal le ne feküdjenek s aztán megígérte nekik a mindennapi kenyeret mindaddig, amíg az Istenről meg az édesanyjuk intő szavairól meg nem feledkeznek. Ó, én azt hiszem, hogy annak az édesanyjának a halála nagyon keserű halál lehetett, azonban erősen hiszem azt is, hogy hidegülő kezei közt a gyermekeinek kezei szent fogadásra egyesültek. S hiszem, hogy annak a haldokló édesanyjának az ajka nem azt panaszolta: Uram! Segíts meg, mert elveszünk. Ez az édesanya ezekkel a szent és nagyszerű szavakkal hagyta el gyermekeit: Bízhatok az Istenben. Ó nem hagy el benneteket semmiféle nyomorúságokban. S én magam láttam, hogy a haldokló szavai mennyire beteljesedtek. Jók maradtak valamennyien s a halott édesanyjának áldása nyomán édes gyümölcsök értek.

Teljesítsük az életünk hivatását bátran és rendületlenül. Nézzék szemeink szélvészben és viharban a kitűzött célt és tartsa kezünk szilárdan a kormányrudat.

Ne ejtsen bennünket minden kis baj kétségbe s ha nehézség szakad ránk, ne kiáltozzunk mindjárt: Uram, Uram! Nézd, most megyek tönkre.

Ó igen! Kell könyörögnünk, kell imádkoznunk, föl kell kiáltanunk, kell ostromolnunk az eget. És az Úr föl fog kelni az életünk vihartól és bajoktól ostromolt hajójából, kiterjeszti kezeit a bennünket elnyeléssel fenyegető vihar ellenében és eljön újra a békének nagy, szent csöndessége. Eljön minden viharban és minden szükségünk idején — mondom újra. És csak egyetlen nagy veszedelem idején nem következik el a nagy csöndesség: a halál idején. A halál után nem a nagy csöndesség, hanem az örök ujjongás ideje következik.

És most mondjátok meg ti, akik ezeket a sorokat olvasátok: hogyan fogtok viselkedni az élet viharai közt? Kiáltani akartok? Az Urat akarjátok hívni: Uram! Elveszünk, tönkremegyünk! Kicsinyhitűek lesztek és azután is ezt fogjátok mondani: miért alszol, Uram, olyan sokáig! Vagy bátorsággal és bizakodással nézitek majd a vihar zúgását és megvárjátok az időt, amikor az Isten szava újra esőndet parancsol?

Miért kérdezgetitek folyton: ugyan milyen lesz az én sorsom? És miért nem kérditek nehéz sorsotok idején inkább: mit is kell cselekednem, mi is az én kötelességem?

S ha a lelkedben tomboló vihar oly irtózatossá, hogy a sós könnyek patakját ömleszti a szemedből — sírd ki magadat! Csak kicsinyhitű és gyáva ne légy! Csak kétségbe ne essél!

S ha fekete a rád nehezedő nyomorúság, mint a sötét éjszaka... igen, vannak életünkben a nyomorúságnak ilyen sötét éjszakái, amelyeket át kell virrasztani és át kell küzdeni — gondolj arra, hogy eddig mindig fölvirradt még minden éjszakád után. S ha a sós könnyek parázsa égeti is a szemedet, ha tudsz éles tekintettel nézni, a sorsod leg-sötétebb egén is meglátod a hajnalpír fénysugarát, amely egy békésebb nap fölvirradását jelenti.

12. Az Örökkévaló és az ő ellensége.

(Vízkereszt utáni ötödik vasárnap.)

Az Úr Jézus tanítványai és a nép előtt példabeszédekben tette szemlélhetővé az Isten országát és annak történetét. Egy alkalommal beszélt nekik a tiszta búzáról és a konkolyról, amelyek az Isten nagy szántóföldjén együtt nőnek föl és együtt érnek meg az aratás napjára. A tiszta búza magvetője az Isten, a konkolyé a sátán. Mondhatnánk így is: Az emberiség életét két nagy erő mozgatja. Az egyik titokzatosságokkal teljes erő folyton előre hajtja és megtartja az egyenes úton: ez az *isteni gondviselés* és az *isteni akarat*. Azonban van egy másik titokzatos erő is, amely az élet kerekébe minduntalan beleakasztkodik s igyekszik azt kizökkeníteni a rendes kerékvágásból. Ez a másik erő a *sátán* ereje itt lenn a földön.

Érdemes elmélkedni fölötte.

* * *

Az isteni gondviselés.

Mi emberek legyünk csak mindig szerények és alázatosak és valljuk be, hogy az isteni gondviselés útjait nagyon kevéssé ismerjük. Legjobb, ha azt mondjuk, hogy az Isten útjai nem a mi útjaink és az Isten gondolatai nem a mi gondolataink és hogy azoknak, akik az Istent szeretik, végeredményben minden javukra válik.

Egyszer egy öreg, értelmes parasztember a halálos ágyon feküdt. A tavasz és nyár, az őszi és tél nyolcvanszor vonultak el a feje fölött. Mikor fiatal volt, vidám, nótás legény volt; férfikorában megtanulta, hogy a jégeső még az utolsó órában is elverheti az emberek aranykalásszal hullámozó vetését, még ha a szivünk, akár az érett vetés illata, nyárhosszat tele volt is reménységekkel. Jól esett neki, ha kezet szoríthatott az élőkkel s mikor halottat kísértek a temetőbe, úgy érezte, hogy egy darab életet a magából temet a sír fekéte mélységébe. Öregkorára csendes ember volt, noha erős volt és tisztánlátó és szelíd, mint az őszi nap, amelynek a sugaraiban nem nyüzsgő ugyan a bogárkák zümmögő serege, de mégis megérleli és ragyogó színeket fest a gyümölcsre... Aztán meghalt. Nem gazdagon halt meg. Azonban az életet okos ember módjára végezte be. A betegágyhoz odahívatta a fiát, aki, akár az atya, becsületes, jóra való ember volt. Egy darabig számoltak, azonban hamarosan elkészültek vele. Akkor az öreg megszorította a fia kezét és szilárd, nyugodt hangon beszélni kezdett hozzája, úgy, mintha csak egy-két napra menne el hazulról: — Fiam! Ezután magad járod az élet útját. Nem sokat hagyok rád, azonban rád hagyom azt a legjobbat, amit az életben tanultam, ami mindig segített rajtam:

Semmi se sikerül olyan jól, mint ahogyan reméljük; semmi se olyan nehéz, mint ahogyan félünk tőle — és minden másként történik, mint ahogyan várjuk. Azonban minden úgy van legjobban, ahogyan leginkább javára válik annak, aki örül neki vagy akinek fáj. — Ne hagyd el Azt, aki ott fenn uralkodik és akkor Ő se hagy el téged.

Parasztbölcseiség? — Azonban erős, mint a föld, amelyből kisarjadzott és érett, mint az élet, amelyben nagyranőtt... és mindenütt javunkra válhatik, anélkül, hogy megcsalna. Egyébként nincs olyan hittudós, aki ennél okosabbat tudna mondani. Hogyan? Aki ott fenn, a magasságokban uralkodik,

annak a gondolatai mindig bölcsőbbek és végtelenül nagy-szerűbbek, mint a miéink. Előre is megállapíthatjuk, hogy haszontalan fáradság volna az Isten terveinél okosabbat és jobbat kigondolni akarni. És teljesen hiábavaló, ha valaki akár ölbetett kezekkel, akár ökölbeszorított kezekkel fenyegetőzve firtatná, hogy ez vagy az, mi miatt vagy mi célból történt? Nem! Sokkal okosabb dolog cselekedni és sokkal okosabb azt mondani: Te mindig bölcsen gondolkozol rólam, én megteszem kötelességemet és mindig hozzád alkalmazkodom.

Az ilyen meggyőződés erőssé és tartalmassá teszi az embert. Nem ernyedünk el, nem leszünk közömbösek, puhák és lusták. Az isteni gondviselésben bízni nem annyit tesz, hogy ölbe tesszük a kezünket és álmodozunk és soha meg nem ígért csodákra várunk. Inkább azt jelenti, hogy a szemeinket nyitva tartjuk, a vállainkat nekifeszítjük és készek vagyunk a serény munkára... azonban mindent azzal az erős hittel, hogy mindazoknak, akik az igazságot és jóságot és az örökértékű szépségeket szolgálják, van *egy csendes társuk*, aki a győzelmet kivívni segíti.

A világtörténelem nagy tetteit mind ebben a reményben vitték végbe s a mindennapi életnek minden hőstettét ebben a hitben vívják ki. És vajjon ki nem szeretne hős lenni?

Azonban a titkos segítőtársnak van egy titkos és keletlen ellensége: a *sátán*.

A sátán. Valóban furcsa, hogy különböző alapokon hány ember törte már magát azon, hogy a sátán létezését a világból kidisputálja. Filozófiai, néprajzi és mythologiai alapon. Mennyit törték már magukat az emberek azért, hogy a sátánban való hitet babonának, ostobaságnak cégérezzék; hogy azzal csak a papok akarják a szellemileg kiskorú tömeget léprecsalni; hogy a sátánban való hit tulajdonképen nem egyéb, mint az ő, babyloniai és perzsa képzelődés nevetséges maradványa. Mennyit mulattak és kacagtak és gúnyolódtak a sátánban való hiten, pedig az életben szinte a kezeinkkel tudjuk megfogni.

A német népnek — mindenki tudja — a véreben van a humor iránti érzék. Jó dolog, hát maradjon is meg. Azonban vannak dolgok, amelyeket tréfával épenséggel nem lehet

elűtni, amennyiben a tréfa a dolgok lényegét és sokszor nagyon is fenyegető veszedelmét homályba burkolja és eltakarja. Ezek közé tartozik az a módszer is, ahogyan a németek a sátánt, a pokol fejedelmét, az örök sötétség birodalmának urát beállítani szeretik.

A német a sátánt szereti nevetséges figurának nézni, szívesen figurázza az úgynevezett «ostoba ördögnek» vagy az alattomos csábítónak szerepében, akit aztán a játék végén falhozállítanak és kikacagnak. S a németeknek ezt a fölfogását tényleg támogatja az ősnémet pogány mythologiai fölfogás, amely a sátánban legtöbbször se ijesztőt, se veszedelmet nem látott.

Pedig a sátánt a valóságban épen nem szabad a vallásos lelkek mumusának képzelni. És ha nem is festjük a falra tűzpiros vagy éjfékete színekkel, annyit mégis szükségesnek tartunk, hogy a sötétség fejedelméről s az ő veszedelmes működéséről megfelelő és tiszta fogalmaink legyenek.

A kinyilatkoztatás ezt mondja: mikor az Isten az anygákat teremtette, teremtett egyet, aki nagyságával, csodás szépségével messze kimagaslott a többiek közül. A neve Lucifer volt, a világosság hordozója. A kinyilatkoztatás szószerint nem mondja ugyan, azonban joggal föltételezhetjük, hogy az Isten ennek a pompás lénynek nagyszerű hivatást is rendelt. Lehet, hogy neki kellett volna az angyalok égi seregét az Istennek mindig mélyebb és gazdagabb szemléletére és megismerésére vezetni. Talán az lett volna a hivatása, hogy az embereknek hirdesse az Isten nagyságát és fölségét. Talán ő lett volna a világosság hordozója, hogy az összemberiség boldogítására ő hozza az ismeretek nagyszerű és gazdag világosságát. Lehet, hogy ő lett volna az emberiség ragyogó pompától körülvett fejedelme és királya, aki az emberiség évezredekre nyúló történelme után az egész emberiséget az Isten trónusa elé vezette volna: Ecce repraesento eos in lucem sanctam. Ime! Bevezetem őket az örök világosságba.

Azonban az első angyalnak ezt a hivatást abban a tudatban kellett volna tennie, hogy ezeket a nagyszerű adományokat mint a mindenség alkotójának és urának első hűbérese és szolgálja kapta és hogy neki minden angyal előtt az lett volna a kötelessége, hogy először hajoljon mélyre az Isten fölsége előtt.

S ekkor, miként a tenger örvénye fölött föltámadó vihar,

Luciferben is föltámadott a gög. Ez az őrzőgőg teljesen hatalmába kerítette Lucifert, az Isten első és legszebb angyalát. Kihívó daccal vágta az Úr elé a káromló szót: *Non serviam!* Nem szolgálok. Lenyűgöző befolyása, az őt körülragyogó hatalom és az ő gonosz példaadása a lázadás forgószélével magával sodorta az angyalok egyrészét is.

Mihály, az Isten főangyala azonban ellenetámadt a lázadónak és követőinek. Ezzel a kiáltással: *Quis ut Deus?* Ki olyan, mint az Isten? — összetörte a bensőleg már úgyis erejét veszített hatalmat és befolyást s a lázadókat letaszította az Istentől való elidegenedésnek és elszakadottságnak, az Isten gyűlöletének mélységébe — a külső sötétség tátongó poklába.

Így lett Luciferből, a világosság hordozójából az éjnek és sötétségnek fejedelme.

Ragyogó szépségét elvesztette, nagyszerű hivatása semmivé lett. Azonban a sátánná vált Lucifer nem felejtette el, hogy mi volt valamikor? Most, amikor nem hozhatja többé világosságot, hozza a hazugságot. Nem uralkodhatik a világ fölött az Isten ügyében, uralkodni akar az emberek fölött az Isten ellen, belerántva az embereket a romlásba.

A sátánnak jelenleg az a törekvése, hogy minden erejét megfeszítve, megakadályozza, hogy ez a világ a jónak termőföldje és virágos kertje és az Istennek országa legyen. Minden erejével azon van, hogy a föld a bűn konkolytermő földje és a sátán birodalma legyen. Állandóan ehhez hasonló terveken töri a fejét. Lelkének egykori pompás tehetségei ravaszsággá és álnoksággá változtak s ezeket most arra fordítja, hogy az örök Isten törvényeit lábbaltapossák, hogy a bűn és a gonoszság fölemeljék kígyó- és sárkányfejüket. Az első, amivel a sátán az Isten angyalainak ártott, az volt, hogy magával rántotta őket a romlásba. S mivel ártott első sorban az embereknek? Azzal, hogy a paradicsomból kiűzette őket. S mi lett az utolsó, amivel a sátán az embereknek ártani fog? Az, hogy az Antikrisztust, az ő legsikerültebb képmását, az idők teljességének legnagyobb csábítóját fölláztatja az Isten, az Isten fia és az Isten országa ellen. E kettő között a szomorú kezdet és szomorú vég között történik mindaz, amit a sátán a történelem folyamán cselekedett és cselekedni fog: a bálványimádás, a hitetlenség, a babona, a lelki élet eltévelyedései, az igazságtalanság, erkölعتelen-

ség, szeretetlenség, gyűlölet és erkölcsi durvaságok; a zsarnokság, szolgaság, kizsákmányolás, a szociális téren való elnyomorítás s mindezekén túl a bűn természetes következményeinek minden nyomorúsága. Mindez a sátán műve. A sátán művészete pedig abban áll, hogy nagyszerű öntudatossággal, akaraterővel és körmönfontossággal agyarkodik a bűn a jóság ellen. Igen! Az a sátán művészete, hogy akárhányszor a nagy és eszményi célok köpenye alá rejtőzve viszi végbe gonoszságait. A sátán művészete, hogy konkolyt hint az emberek lelkébe, hogy az Isten aratását lehetőség szerint megrontsa.

Azonban a sátán mégis csak veszett ügyet szolgál. Két hatalom küzd egymással: a jóság és gonoszság. Azonban e kettő se jogosultság, se érték tekintetében nem állnak egy szinten. Nem! a sátán veszíteni fog és az Isten győztes marad, mert végeredményben mégis csak az Isten tartja kezében az események végső szálait és mert az Isten műveinek csodás szépségű szövedékében, amelyet világrendnek nevezünk, nem a pokol sötét beavatkozása, hanem az Isten rajzainak finomsága s az ő műveinek fénye és ragyogása fog kitűnni.

Az Isten győztes marad. Azonban kérdés, hogy vajjon győztes marad-e akkor is, ha a pokol, a sátán túlvilági országa örök marad? Igen! még akkor is, ha a pokol örök marad, akkor is az Isten lesz a győztes, — pedig a pokol örökkévaló.

Igenis! Az Istennek győznie és ítélnie kell, a pokolnak pedig örökkévalónak kell lennie. Mert ahol a bűn egy emberi lélekben bizonyos fokig uralomra jutott, amikor az ember, szabadon választva a lehetőségek közt, a gonoszság oldalára állott, kimondotta a régi sátáni szózatot: Non serviam! Nem szolgálok! Ilyen esetben, ha annak az embernek szolgálati ideje visszahozhatatlanul lejárt, az Úristen nem mint Ura és bírása állana előtte, hogy belső értékét vagy értéktelenségét örök sorsára nézve megállapítsa (nem úgy, mint ahogyan a világ tenni szokta), hanem mint aki annak a tőle elidegenedett léleknek szolgálja lenne, aki följánlja neki az örök üdvösséget, amelyhez benne az összes föltételek hiányzanak. Ez pedig mindörökké lehetetlenség.

Akik az Istentől elidegenedtek, ebben az állapotban maradnak az egész örökkévalóságon keresztül, mert semmit

erő játék volna, ha az Úristen ezeket még egyszer próbára tenné.

Mindezek ellenére mégis csak az Isten marad a győztes. A világgal való célját minden körülmények közt el fogja érni. Csak nem szabad elfelejteni, hogy mi az az örök cél. Elsősorban Isten dicsősége, másodsorban az emberek üdvözítése. Azonban az Isten nem akarja az ő teremtményeit mindenáron üdvözíteni, hanem csupán az Isten szolgálatában eltöltött hűséges munka árán. A pokolban a bűn nem igazi hatalom többé, hanem csak erejét veszített hatalom. Addig, míg a világon működött, meg volt neki engedve, hogy létez-hessék, akkor élt a világosságból és a világosságnak látsza-tából és ez volt a hatalma. A pokolban ez a látszat elhal-ványodott, szétfoszlott, ott tehát nem a fényből él már, mint azelőtt. Ott el van ítélve s ez a büntetése, az ő szörnyű büntetése.

Eszerint az Isten győzelmét nem vívják ki áldozatok nélkül. Azonban az Isten áldozatai nem igazi áldozatok. Nem lehetnek áldozatok azok, akiknek el kell esniök, hogy a többiek az egész vonalon előre, folyton előbbre jussanak. Nem hősök azok, akik a mások győzelméért és diadaláért estek el. Nem! hanem gyávák, akik letették a fegyvert s akik át-pártoltak az ellenséghez.

Minden azon fordul meg, hogy mi az előretörtetők sorai közt megmaradunk-e vagy sem? Figyelj csak! Az ellenség harsonái diadalmasan szólnak. Zengő szavuk heves vágyódást ébresztenek a te fölbuzduló véredben. Nézz oda! Az ellenség zászlói büszkén, magasan lobognak. Azonban a harc végén az ellenségnek nem lesznek győzelmi dalai. A végén ott leszen majd... hogyan is mondja az Írás? — ott lesz majd sírás és fogak csikorgatása és külső sötétség.

Akik pedig az Úr oldalán állnak, hallani fogják a hívó szózatot: Venite benedicti! Jöjjetek, Atyám áldottai!

És aztán nem lesz többé küzdelem és aztán mind-annyian énekelni fogjuk az Alleluját!

Állj a sarkadra! Légy erős! Az Isten hív bennünket! Jöjj, álljunk az Isten oldalán és harcoljunk az Istennek minden ügyéért.

13. A mustármag.

(Vízkereszt utáni hatodik vasárnap.)

A mi korunknak gyakran hangoztatott jelszava, amely valóban a lélek belső szükségleteiből buzog: az életet, az új életerőket s az életerők fokozását követelő kiáltás. Minden ember sigy végeredményben az egész emberiség azon fáradozik, hogy új életerőket teremtsen, azokat megtartsa, megerősítse és felfokozza. Ugyan miért elmélkedik a bölcsélet a lét és nemlét nagy kérdéseiről, a születésről és elmúlásról, a lét értelméről és céljáról, az életről és halálról, az időről és örökkévalóságról? Miért vonul magába az emberiség újra meg újra, miért teszi kezeit vizsgálódva a szemei elé, miért töpreng új kérdéseken, miért ad rájuk feleletet, miért old meg régi talányokat, hogy aztán ismét újakat állítson föl? Miért? Azt hiszem azért, mert újra, meg újra reá mered az ősrégi kérdés: érdemes-e élni vagy sem? És miért állítja bele a művészet a mindennapiság szürke, kijózanító valóságát a szépség ősi tengerébe? Miért faragja bele a szépség röpke varázsát a márvány hófehér nyugalmába? Miért öntik bele a fényt, a ragyogást, az izzást, az akkordok lágy vagy acélosan kemény zengését a köznapiság véget nem érő pusztaságába? Azért, hogy az élet zarándokútját járó embernek elviselhetőbbé tegyék a pusztaság hosszú, keserves útját, hogy olyan világot mutassanak neki, amely legalább látszat szerint kellemesebb a valóságnál. Azért, hogy fokozzák az életerőket, életkedvet öntsenek az emberbe, hogy szálljon szembe az étellel, hogy mikor azt mondja neki: Roskadj a térdeidre — ő így felelhessen: Nem! Sarkamra állok és megyek tovább az utamon.

Azonban vannak mégis az emberi életben pillanatok, amikor a bölcselkedés vigasztalása csődöt mond s a művészet világosságot terjesztő sugarai talmi világossággá halványodnak. Mi nem kicsinyeljük le se a bölcselkedést, se a művészetet. Azonban nincs olyan bölcselkedés, amely a végső, a legvégső kérdésekre feleletet tudna adni. Nincs olyan művészet, amely az emberi élet kínzó fájdalmaira gyógyírt tudna csepegtetni s a szív mélyén tomboló viharokat lecsillapítani tudna. Jó is, szükséges is, hogy az élet horgonyát beleakasz-
szuk az igazság és szépség talajába, azonban én nagyon

félek attól, hogy sok olyan dolog van, amelyeken az élet hajójának horgonya fölmondja a szolgálatot, ha csak a filozófiai rendszerek vagy a művészetek lágy és sokszor omladékony homokjába tudjuk beleakasztani.

Mert mégis csak úgy van és nem máskép, hogy a bölcsélet képtelen minden feladott kérdésre felelni s épen a legmélyebb és legnehezebb, a szívünket leginkább szorongató, a lelkünket leginkább fojtogató kérdésekben képtelen megoldást találni. És a művészet? Minden embernek vannak az életében pillanatok, amikor a patakozó könnyeket és a vajudó fájdalmakat ugyancsak hiába akarnánk lecsillapítani Mozart napsugaras vidámságával, Beethoven szédületes mélységével, Wagner egetverő lelkesülttségével, Michelangelo mennydörgő erejével, vagy Rafael éneket énekelő bájosságával. Ó, de hány ilyen órája van az életnek!

Minden gondolkodó emberben föltámad a kérdés, hogy ugyan melyik az a szilárdabb talaj, amelyre az ember biztosan ráállhat, amelyen nagy és erős tud lenni. A legszilárdabb fundamentum, amely nem lazul meg omló homok módjára a lábaink alatt, hanem kemény marad, mint az ősi sziklakő. Fundamentum, amelyből az ember erőt, erősséget és kitartást merít a legnehezebb feladatok megoldására is, hogy az életet emberhez méltóan élhesse le és emberhez méltóan tudja befejezni.

Fölvetettünk egy kérdést. A válasz rája ez: *Az emberi élet legbiztosabb fundamentuma a keresztény vallás, mert abban olyan életerők rejlenek, amelyeket egyebütt sehol feltalálni nem lehet.* És most rajtunk áll, hogy a kereszténység ezen élet-erejét megvilágítsuk és arról másokat is meggyőzzünk.

Az erdők mélyén gyakran látunk ősi tölgyeket, óriás fákat, amelyek fölött nyomtalanul viharzottak tova a századok. Ha a tavaszi viharok végigzúgtak a fák koronáin, az erdők szunnyadó óriásai új életre ébrednek és pompás smaragdzöld ruhát öltenek magukra. Senkise kérdezi őket, hogy van-e még bennük életerő? A büszke törzs messze kinyúló ágaival, meg nem hajolva száz vihar ostroma alatt, mindennél erősebb bizonyossága az életrevalóságnak. Hasonlóan áll a világban a kereszténység óriási fája, konkrétan szólva: a katolikus vallás, amely a görög-római kultúrvilág termő-

földjében parányi mustármag volt csupán, ma pedig árnyékában pihennek meg a földnek minden nemzetségei. Se szeri, se száma nem volt a viharoknak, amelyek fölötté tomboltak, dühöngő erejük százszor porba terítette volna, ha származásra ebből a világból való lett volna s ha az életerőt ennek a világnak talajából szította volna magába. Azonban kétségkívül hiábavaló munkát végezne az, aki az Egyház életerejét kétségbevonni akarná. A kereszténységnek s az Egyháznak létjogosultságát és életképességét ezerszer próbálták kétségbevonni, azonban az Egyház mindezek ellenére ma is létezik. Ez a dolog lényege, hogy létezik.

Allításunk csak akkor alapulhat valóságon, ha az Egyház oly csodás és győzhetetlen erővel rendelkezik, hogy fönn tudta magát tartani minden ellenséges külső támadás és minden belsőleg bomlasztó forrongás ellenére, hogy meg tudott birkózni a bölcséleti rendszerek és iskolák s a világnézletek minden tarka változataival.

Már magában véve mindenkit csodálkozással tölt el az a tény, hogy a kereszténység keletkezésekor olyan világba lépett, amelybe az élet kiélvezésének művészete s a határt nem ismerő fényűzés minden emberi képzeletet felülmúló raffiniájával ki volt fejlődve. A kereszténység, mint vallás az önmegtagadás és lemondás jelszavával életre-halálra menő harcot indított az ellen a felfogás ellen. Rómában és Athénben s az óriási cézári birodalom minden valamirevaló városában zöld szőlőlombkoszorúval és piros rózsákkal övezték az emberek homlokaikat, harsogtak az életvidámság énekei és zabolátlan szilajsággal dalolták: Tomboljon a jókedv, csendüljön a habzó serleg Bachus tiszteletére! A kereszténység pedig nem font koszorút hitvallói homlokára vagy ha font, az a koszorú töviskoszorú volt s vértanúk homlokát szakgatta véresre. A keresztények énekei a halál árnyékában, a földalatti Róma kriptáinak komor ívei alatt visszhangoztak s azokban az énekekben egyetlen visszhang nem volt Róma és Athén márványterméinek dalaiból. A kereszténység az emberi lélek felett uralkodni akaró vad ösztönök szavára Istentől eredett méltósággal csak ennyit felelt: Pusztulnod kell! A régi pogány világ fényben ragyogó, a jókedv hullámaiktól túláradó minden életöröme összeomlott a klaszszikus óvilágra ráboruló istenek alkonyában. A kereszténység az újvilág számára csak annyit mentett meg, amennyit a régi-

ben igaznak és halhatatlan értékűnek, az eszményi emberiség számára megbecsülendőnek ítélte.

Hogyan is történt ez? Hogyan történhetett, hogy a kereszt, amelyen az élet meghalt, győzött és győzedelmes tudott maradni a régi pogány világ minden himnusza ellenében? Hogyan történhetett, hogy a kereszténység meg tudta hódítani azt a világot, amely a kereszténység ellen irtó hadjáratot indított s amely az erőszakosságnak korlátot nem ismerő rendszerével küzdött ellene?

Mindez a régi világ életének elerőtlenedésével és a kereszténység nagyszerű életerejével magyarázható.

A régi világnak minden fénye és pompája ellenére három nagy hibája volt, amelyek mint a féreg, gyökereit rágták. Egyik hibája volt a *tanácstalanság*. A régi pogány világ az emberre nehezedő sors nagy kérdéseivel szemben teljesen tanácstalanul állott. Másodszor: a pogány világ egyáltalán *nem tudta föltartóztatni* az emberiséget az erkölcstelenség ördögi romboló erejével szemben — vegyük az erkölcstelenség szót a legtágabb értelemben. És végül: a régi pogány világ teljesen *tehetetlen* volt az emberi élet legutálatosabb és legijesztőbb hatalmával, a halállal szemben.

Igen! A római és görög világ tanácstalanul állott, valahányszor az emberi élet fonalát szövő-fonó sors hatalmaságairól beszéltek. Ő, hiszen az emberi szívek most is csakúgy szorongva kérdezősködnék, mint két, három, négyezer esztendő előtt s amint mi ma csendes éjszakák álomtalan óráiban az égboltozat felé nézünk, amerre gyermekkorunk óta a mennyországot képzeljük, hasonlóan néztek az ég felé a Ganges, a Nilus partjainak lakói, az Akropolis a Kapitolium lábai alatt lakó emberek, akiknek szívei ma a mumiák koporsójában vagy a jó Isten tudja hol, porrá, hamuvá omolva pihenik síri álmaikat. S az emberek minden időben kérdegették, hogy ugyan ki keveri, ki forgatja és ki osztja ki a sors sötét vagy világos kockáit. Az emberek minden időben kérdezték, miféle hatalom az, amely mindenkire nézve megállapít egy sorsot és kénye-kedve szerint osztogat boldogságot vagy szenvedést, szeretetet vagy gyűlöletet, aranyserlegben gyöngyöző gránátpiros bort vagy kolduskenyeret idegen ember asztalánál. S mi volt rá a felelet? Ő, felelet nem volt rája. Nem! Nem tudtak rá felelni. Vagy ha feleltek, csak ennyit mondtak: Fehér felhő vonul föléd, áldás és bol-

dogság esője permetezik, ömlik vagy zuhog rád. Fölötted pedig fekete felleg gomolyog, a méhében villámok cikáznak s nem tudom, hogy melyik pillanatban sujt le rád vagy rám, hogy agyonsujtson bennünket. Így beszéltek az emberek egymással, ha más szavakkal is. Azonban egyebet nem tudtak mondani, ha valaki azt kérdezte, hogy miféle sötét hatalom az, amely a sors világos vagy sötét kockáját keveri, rázza és kiosztja.

S ha az emberek körülnéztek, nem volt semmi, amibe az élet vihara közt kapaszkodni tudtak volna. Nemcsak az életet veszedelembe sodró külső viharokban, amikor valami nagy szerencsétlenség szakadt rájuk, hanem méginkább a belső kísértések idején, amikor a kéjvágy éhes vadmadár módjára vijjog a testben s éhségét csillapítani akarja, vagy ha a felbuzduló vér szíréhangokon énekelni kezd. Miféle hatalmat állított volna mindezek ellenébe a régi pogány világ embere? Semmit, épen semmit. Miért ne élvezte volna, amit az ajkainak vagy a szívének élvezni módjában volt? Hiszen oly rövid volt az élet az élvezetek számára. Oly hamar ráborult a halál éjszakája, lezárta szemeit, hogy ne ihassa többé a nap aranyos sugarait, lepecsételte az ajkakat, hogy ne szűr-csölhesse tovább az élet édes, részegítő varázsitalát.

A haláltól való félelem. Ez volt a legszörnyűbb rémület s a legsötétebb árnyék, amely az emberi életre ráborulhatott. Aki egyszer a túlvilág érckapuját föl pattantotta, az nem jött többé vissza a túlvilágból elmondani, hogy mit látott odaát? A túlvilágon? Hát létezett számukra túlvilág? Lehetett ott látni valamit? Nem, csupa mesék és regék voltak azok, amiket öszfűrtű matrónáknak és szöszkefűrtű kisgyerekeknek unaloműzésképen szoktak mesélgetni. Komoly, nagy kérdések voltak ezek, azonban feleletet senki, de senki nem tudott rájuk adni. Nem adtak rá a költők, akik álmviláguk aranyos fényében sűtkéreztek, amelyben nem ragyogott a csillagok fénye. S az augurok, akik ha találkoztak, egymás szemébe nevettek.

Akkor lépett a világ színterére a kereszténység. Mint égi világosság ragyogta be fényével az embereket, a föld árnyékában s az élet sötétségében. Kezdetben, a görög-római kultúrvilág idején csak csöndes televény föld volt, amelybe a kinyilatkoztatott vallás elhintett magvai hullottak. A televény föld kezdetben csak az egyszerű, jámbor emberek lelke

volt, halászok és földművelők, rabszolgák, asszonyok és gyermekek, a római birodalom apró hivatalnokai, a légiók katonái, akik valami véletlen szerencse folytán hallottak az Isten országának örömhíréről, amely az embereket boldogítani volt hivatva.

Azután mily csodás lehetett az a fény, amely ezeknek a jámbor, egyszerű embereknek a lelkébe belesugárzott, amikor a boldogító, kedves hírről legelőször hallottak. Az életük minden külső körülménye olyan maradt, mint azelőtt volt, kemény és küzdelmes. Azonban könnyebb lett az elviselésük. Ezek a boldoggá lett emberek nem érezték többé azt a sötét árnyékot, amely addig rájuk borult.

Az istenek nem irigykedtek többé rájuk, a sorsuk kegyetlen, indokolatlan, sötét, titokzatos és kiszámíthatatlan erőszakosságát nem ismerték többé. Nem! Ott fenn az égből az egy igaz Isten uralkodott, aki nem zsarnok volt, hanem Atya, nem vak, hanem mindentlátó; nem haragvó, irigy és bosszúálló, hanem szelíd, jóságos és irgalmas. S ez az egy jóságos Isten minden embernek édesatyja volt. Igen! Szabad volt őt atyának nevezni. Szabad volt föltekinteni rá szükség idején, mint ahogyan a gyermek fölneéz édesatyjára, ha valamire szüksége van.

Ez az egy örök Isten leküldötte fiát az égből az emberekhez. Az egy örök Isten az ő fia által hirdette az embereknek, hogy életük felett nem a buta véletlen rendelkezik, hanem egyesegyedül az Isten atyai jósága. Egy madárka nem eshetik le a háztetőről anélkül, hogy az Isten ne tudná és ne akarná. Egy hajszál — pedig az ugyancsak csekélység — nem eshetik le az ember fejéről az Isten tudta nélkül, aki tud mindent, az ég csillagainak s a tenger homokszemeinek számát is. Ó Istenem! Milyen boldogok lehettek azok a szegény rabszolgaemberek, mikor mindezt először hallották. Csendes hálaadással élvezték boldogságukat, nem úgy, mint azelőtt, amikor cél nélkül élve, legfeljebb a mértéktelenség tobzódásában találtak örömet. Mily örömmel üdvözölték a fájdalmat. Nem úgy, mint azelőtt, mikor a fogaikat csikorgatva átkozták, vagy pedig a súlya miatt kislelkűen összeroskadtak. S ha a szenvedélyek ostromolták a lelküket, nem hódoltak be előttük, mint azelőtt, nem is siklottak ki az egyenes út vágányáról, mert volt egy erő, amibe belekapaszkodhattak. Ezt az erőt pedig az adta, aki nyilván mondhatta magáról: én vagyok az út, az igazság és az élet.

Gyönyörű képen elevenedik ez meg előttünk a vértanuk nemrég fölfedezett aktáiban, amelyek szent Dasius vértanuságáról szólnak. A durosteriumi táborban, amely a Duna alsó folyásánál, a mai Silistriában fekszik, a légión katonái fényes ünnepségeket szoktak rendezni Kronos isten tiszteletére. Sorshúzás útján kijelöltek egy fiatal, daliás megjelenésű katonát, fölékesítették királyi jelvényekkel, úrrá tették a többiek fölött és szabadságot adtak neki minden képzelhető kicsapongásra. A kiválasztottnak azonban 30 nap múlva Kronos isten tiszteletére meg kellett halnia. 303-ban, Diocletian és Maximian császárok idejében a sors Dasiusra esett. Mikor a katonák körülvették és a választás elfogadására biztatták, Dasius kijelentette, hogy ő keresztény és rája nézve nagyobb dicsőség a vértanui halál, mintha Kronos isten kedvéért kell elpusztulnia. És Dasius elkerülte a római katonák zabolátlan kicsapongásait és készült a mártirhalálra. 303-ban, november 20-án hosszantartó kínzások után le is fejezték. A vértanuság leírásából csodaszépen domborodik ki a keresztény és pogány világnézet közt való ellentét. Meghal a pogány és meghal a keresztény, mert közös sorsa minden embernek, hogy egyszer meg kell halni. A halállal szembenálló pogány irtózáttal és remegéssel fordítja el tőle a fejét, igyekszik részeg lenni az élet örömeitől, csak hogy ideig-óráig elfelejthesse a szörnyű véget. A keresztény a halállal szembenállva kikacagja az életet és az élet örömeit, mert tudja, hogy a halál rája nézve az élet kapuja, csak átmenet egy másik életbe, amelyben egy nap többet ér a földi élet ezer esztendejénél, ha ugyan érdemes a túlvilágot a földi élettel együtt egy napon még csak megemlíteni is.

Pedig a keresztény ember a földi életben is megtalálta a maga örömeit. Sőt! A vallás a keresztény ember életét átszötte az Isten szolgálatának, a szertartásoknak aranyos szálaival s már a kezdet kezdetén a szeretet szervezett műveivel. S akinek a jóízlése megundorodott a régi pogány orgiák s az akkori világ sivár szokásaitól, az egy csodálatos varázslatnak hatalmába került. A régi keresztény Egyház istentiszteletébe s a testvéri szeretet mozgalmas tevékenységébe való belekapcsolódás a keresztény egyházközségek minden egyes tagját az életnek és szeretetnek csodás egységébe tömörítette. Mily üres és léha sivárság voltak a régi istenekben való hitnek gyakran minden erkölcsöt nélkülöző

mythoszai és meséi a keresztények hitéhez, az Atya, Fiú és Szentlélek Isten imádásához képest. A pogány misztériumok üres és tartalmatlan, magtalan burkolatok voltak az Egyház szentségeihez képest, amelyekből titokzatos módon elrejtett életerők buzogtak. Mily melegség és mily belső szeretet csengett az ajkokról, mikor egymást az őszinte, a mindent átfogó testvéri szeretet köszöntésével üdvözölték. Mily készségesen segítettek egymáson, mikor a felebaráti szeretet műveit gyakorolták. Aki a kereszténységben megnyilvánuló új élet szépségének varázsát egyszer megismerte, soha többé el nem felejtette. Akadtak ugyan, akik a borzalmas és hosszantartó üldözések ideje alatt, a leírhatlan kínzások nyomása folytán elestek és hitüket megtagadták. Azonban az a tény, hogy sokan, nagyon sokan, lelkükben telve bűnbánattal, újra odaléptek az Egyház vezetői elé, könyörögtek a fölvételért és készek voltak holtig a legsúlyosabb elégtételt magukra vállalni, ez a tény mindennél világosabban igazolja azt, hogy a kereszténységben valóban az élet erői buzogtak, amelyek egy belső kényszer erejével magukhoz vonzották mindazokat, akik ebből a tiszta és szent folyamból ittak.

Azonban a bölcséleti rendszereknek legsúlyosabb próbaköve mégis csak az volt, mikor a hívő ember a halál előtt állott. A halál próbája az az egyszerű és mégis sokatmondó kérdés, hogy vajjon az a meggyőződés, amely egy életen keresztül megingathatlannak látszott, megállja-e helyét a halállal szemben is? Lessing óta eléggé ismeretes az a kép, ahogyan a régi ember a halált egy lefelé fordított fáklyát kioltani készülő génuszhoz hasonlította. Ez volt az egész, amit a régi világ a halálról, földi életcéljaink nagy és irgalmat nem ismerő megszakítójáról mondani tudott: Megsemmisíti az életet, kioltja az emberi szemekben lakó kis, fényes és kedves fénysugarat; nem látod többé Heliosnak aranyos sugarait soha. És azután?... Erre az azutánra a régi ember semmit sem tudott válaszolni. A pogány sirokra rávésték a föliratot: Vale! mint utolsó és mélységesen gyászos üdvözlétet, — ennél aztán nem is tudtak többet mondani. A keresztény azonban úgy nézte a halált, mint egy vidám ünnepet. Ajkán dallal, dicsőítő énekekkel vonult a halálba. Úgy, mint az a jámbor aggastyán, aki hosszú éveken keresztül botorkált a sír felé, de nem tudott meghalni mindaddig, amíg az isteni gyermeket karjaira nem vehette s aztán a

boldog öröm hangján nem mondhatta: Most bocsásd el Uram a te szolgádat békességben, mert látták szemeim az üdvösséget és világosságot.

Igen! Ez volt a kereszténység életének legnagyobb erőse: az a mód, ahogyan követőit meghalni tanította. Hogyan is történhetett volna egyébként, hogy akárhány pogány az arénából, ahol a keresztényeket fehéredő, remegő ajakkal, azonban megtört fényű szemeikben a mennyország győzelmének reményével meghalni látta, hogy akárhány pogány előrelépett és kereszténynek vallotta magát? A pogányok a halállal szembenálló keresztények szemeiben oly életerőt láttak csillogni, hogy a halál minden rettenetességét elvesztette előttük. A kereszténység ilyen és ehhez hasonló tűzpróbákkal újra meg újra bebizonyította azt, hogy a benne rejlő erő nagyobb volt a Krisztus vallása ellen valaha föltámadható minden rombolás szelleménél.

És most borítsunk fátyolt a multra. Nézzünk közelebb és kérdezzük meg a jelent, mint ahogyan igenlő feleletet kaptunk a multban: Van-e ereje az életet mozgató kereszténységnek arra, hogy a jelenkor embereinek is életerőt kölcsönözzön?

Azonban a helyzet lényegesen változik. Amikor a kereszténység elsősorban a világba lépett, az elaggott, rothadó világ mindenáron életerő után kiáltott. Ennek a vágya hangzott mindenünnen: és a kereszténység betöltötte ezeket a vágyakat. Hogy a pogány világ 300 esztendőn keresztül minden eszközzel iparkodott ennek a vágnak beteljesülését megakadályozni, ez tulajdonképpen nem érinti a dolog lényegét. Hiszen az a küzdelem nem a lelkek harca volt a lelkek ellen, hanem a hatalom harca a lelkek ellen. Olyan harc, amely a világtörténelem folyamán minden alkalommal a nyers erő rovására dőlt el, mert hiszen az eszméket csak eszmék által lehet legyőzni. S a leáldozóban levő antik világnak nem voltak többé eszméi.

Ma már minden másként fordult. Ma száz- meg százezer olyan ember van a világon, aki az életet mozgató titkos erőket nem keresi többé a vallásban. Ha az ember a modern és legmodernebb irodalomban körülnéz, hamarosan tisztába jut azzal, hogy a költők és írók az élet nagy és harsogó

dalait nem a bölcseledés koturnusaiban járva éneklik és nem járnak többé a természetfölöttiség ünnepi köntöseiben. Nem! Ez rájuk nézve csak kölönc, amit rég leráztak már magukról. Az élet küzdelmeiben kifáradt ember a fölfrissítő életerőt nem keresi többé a bölcseledés öreg könyveiben. A modern ember abban keresi az életerőt, ami körülötte van, amit megfogni, megmarkolni tud, amibe belekapaszkodhatik s amit nem is ereszt el többé: a *természetben*, a nagy, szent természetben, ahogyan ezt a szót az imádás hangján, szavaikban a tömjénfüst finom illatával mondani szokták. A másik az emberi *élet*, a pompás, csodákkal telt, egekig magasztalt emberi élet. Az élet, amelyben a kalapács zuhog és a kerék csikorog; amelyben acélsíneken száguldó vonatok dübörögnek, amelynek tengerein nekifeszített vitorlákkal tarka lobogójú hajók ismeretlen világok felé siklanak. Az élet, amelyben az emberek küzdenek és birkóznak, számolnak és terveket szőnek, építenek és rombolnak, gyűlölnék és élnek és szeretnek és egyszer megszűnnek élni és meghalnak.

Igen! A modern időknek két nagy istenségük van: a természet és az élet. A filozófiának és életbölcseiségnek minden módszerét végeredményben erre a két fogalomra lehet visszavezetni. Tulajdonképen tökéletesen egyre megy, hogy a természet istenítésének miféle hangzatos nevet adunk, hogy materializmusnak, naturalizmusnak, vagy monizmusnak nevezzük-e? És végeredményben tökéletesen egyre megy, hogy a közönséges ember hogyan fejezi ki magát: Élek és kiélem az életet, vagy pedig ezt az egyszerű, durva és őszerejű életbölcseiséget a Nietzsche-féle Übermensch csillogó, szírvárványszínekkel kápráztató szavaiba öltöztetjük-e fel.

Igenis, úgy áll a dolog! Itt van a nagy ellentét, amely az embereket manapság egymástól elválasztja. Az egyik azt mondja: Hiszek a természetben, amelyből lettem s amely egyszer el fog nyelni engemet — és egyebet nem hiszek semmit. Vagy pedig azt mondja: Hiszek a természetfölöttiségben, az a rendeltetésem, oda akarok egyszer eljutni s erre a hitemre építem fel egész életemet. Az a nagy ellentét, amely az embereket egymástól elválasztja, amikor az egyik azt mondja: Ki akarom élni az életet s a kielégülést követelő ösztönökre rámondom az igent és az Ament. Vagy pedig azt mondja: Az ösztönök helyébe egy

magasabb törekvést állítok. Az élet kiélése helyett az erkölcsi tökéletesedés útjain járok, amely az örök tökéletesség eszméjét tartja szem előtt. És hogy mégegyszer ismételjük: A világnézleteknek minden elképzelhető ellentéte ezekben zsugorodik össze. Csak rövidítések, csak röpke fogalmak, amikor helyettük a természet és élet szokat alkalmazzuk. Szakasztottan úgy, mint ahogyan a pogány Róma és Athen polgára cselekedett, amikor a bálványképek előtt térdelt, amelyek tulajdonképen valamennyien csak megszemélyesített természeti erők vagy a végtelenségbe belerajzolt emberi alakok voltak. Így térdel a jelen idők embere a képek és szimbolumok nélkül való természet előtt, hogy megtagadhassa a természetfölöttiséget és áldhassa és magasztalhassa a földi életet, önmagának a földi életben való kiélését, amelyért a túlvilágot vagy meg kell tagadnia, vagy pedig mint elérhetlen, árnyékba burkolt valamit kell odaállítania.

Nem tagadom, miért is tagadnám, hogy a természetben s az emberi életben gazdag, bőséges és gyönyörűséges erők rejlenek. Akinek a természet semmit se mond, az valójában igen-igen szegény ember. S aki az élet csodásan gazdag szépségeiből soha semmit sem élvezett, aki nem élvezte az alkotás örömét, a munka boldogságát, a híven teljesített kötelesség tudatának mámorító édességét, a kivívott sikernek és keservesen kiverekedett győzelemnek örömujjongását és titokzatos poézissal telt édes érzéseit, annak üres volt az élete és a szépségek ismerete nélkül hal meg.

Mily fájó panasz zokog fel a költő (Schüler G.) szavai-ból, amikor ezt írja:

Mily szörnyű volna, ha egy hajnalon

Végigzokogna a világon a fájdalom,

Ha megkondulna minden ércharang

És sírva búgná minden földi hang:

Meghalt az Isten!

Döbbenve állnánk és az ajkakon

Imádság, jaj zokogna s kínzó fájdalom,

Mindenki vágná újra fölkelteni édes Atyját, meghalt Istenét.

Valahogyan úgy érezzük, hogy Isten nélkül nem tudnánk élni. Tudjuk jól, hogy sok szépség van a világon, azonban a nagy gyászok sötét óráiban üresnek, hidegnek érezzük a lelkünket. Ha titokban zokog a lelkünk, nincs az életnek olyan hangos lármája, amely a fájdalmunkat csöndes, édes álomba ringatni

tudná. Ilyenkor önkéntelenül tördelni kezdjük a kezeinket, epekedve nézünk az ég felé, mert úgy érezzük, hogy csak a magasságnak, hogy csak a mennyországnak van annyi ereje, amely bennünket megvigasztalni képes.

Ez olyan tény, amelyet a legmegátalkodottabb hitetlenség se tagadhat le és mindennél világosabban igazolja azt, hogy az ember az ő szellemi életével együtt nem lehet pusztán a természet alkotása; bizonyítja, hogy a lelki életet élő ember fölötté áll a természetnek, ennél fogva a természet-fölötti életre van hivatva és minden törekvésével igyekszik is azt elérni. Azt hiszem, hogy ezt a tényt a földön senki se tagadhatja. És még ha föltételeznénk is azt, hogy az ember teste a földből, a föld anyagából és erőiből egy végtelenül hosszú és küzdelmes fejlődés útján fölfelé haladva az élőlények sorában, a legutolsó láncszem volna — ha minden így volna is — az ember lelke és annak szellemi vonásai nem származhatnak a természetből és annak erőiből. S ami nem a természetből származik, annak végső rendeltetése se lehet magában a természetben. Aminek a természet nem bölcsője, nem lehet annak sírja sem. Ami nem a természetből született, nem lehet a természet annak hazája sem. Azért van tele a lelkünk folyton vágyakozásokkal mindaddig, míg nyugvópontra, kikötőre, hazájára nem talál. S amíg az ember így beszél a lelkéhez: Eredj, lelkem, keresd meg a hazádat a földön, — addig folyton tévutakon jár, amíg be nem látja, hogy a lélek hazája nem itt a földön, hanem a túlvilágban van.

S ha az ember végső célja csak a túlvilágban van; ha a túlvilág és az ember közt kell egy összekötő kapocsnak lenni és ha a legértékesebb erőket ebből az összeköttetésből kell merítenünk, akkor valóban nem tudom, hogy van-e a világon olyan forrás, amely az embernek, még a modern embernek is oly gazdag messzeható életerőket tudna kölcsönözni, mint a kereszténység.

Igen! A mi korunk sokban hasonlít a görögök és rómaiak korához. Az emberi szív szükségletei mindig ugyanazok maradnak. Az aztán végeredményében tökéletesen mindegy, hogy az első, második vagy a harmadik század pogányát látjuk-e szorongó félelemmel a vak sors előtt s az őt összemorzsolással fenyegető kérlelhetlen fátum előtt, vagy pedig a modern embert, aki a természet rendjének kérlelhetlen tör-

vényszerűsége elé állítva várja, hogy az őt minden percben magával ragadhatja. A földolog az, hogy a modern emberre nézve sincs ebben a helyzetben hathatósabb és megfélelőbb szó annál, amely azt mondja: Hiszek egy Istenben, mindenható Atyában. Ennél a két szónál: Atya és mindenható, nincs nagyobb biztosíték az egész világon, amikor tudjuk, hogy az egész világ és minden egyes ember sorsa fölött viraszt valaki, akinek mindenható erejénél fogva hatalmában van mindent a mi javunkra fordítani és aki akar is mindent a mi javunkra fordítani azért, mert Ő a mi Atyánk. Az bizonyos, hogy sehol nincs megigérve az, hogy az Isten rendelkezését akár a világ kormányzásában, akár az egyes ember életében mindenütt és mindenkor teljesen képesek volnánk megérteni. Ellenkezőleg: nagyon is sokszor halljuk a figyelmeztetést, hogy az Isten nagyobb, mint a mi szivünk és hogy az Isten gondolatai nem a mi gondolataink és az Isten útjai nem a mi útjaink. Azonban az életünk minden cselekedetén valami fölséges életerő ömlik szét, ha arra gondolunk, hogy a sorsunk titokzatos szárait nem sötét hatalmasságok szövögetik, hanem hogy azok az Isten kezeibe futnak össze. És vajjon nincsenek-e minden ember életében a kísértésnek olyan napjai s a fájdalomnak olyan éjszakái, amelyeket az isteni gondviselésben való ezen hit nélkül képtelenek volnánk elviselni?

A tudomány lépten-nyomon és behatóan oktat bennünket a világ eseményeinek okozati összefüggésére. Ez a tanítás azonban egyedül nem elégíti ki az éjből a nap felé, a sötétségből a világosság felé törekvő lelkeket. A dolgok és események és az ezek közt levő okozati összefüggést tárgyaló legértékesebb tudomány is csak tehetetlen katedrai bölcsesség lesz akkor, ha az egész emberre nézve akar az lenni, ami csak az értelmiségére nézve lehet; mihelyt elfelejti, hogy a tudás az embernek csak értelmével van kapcsolatban, az akaratot azonban érintetlenül s a kedélyt üresen és kielégítetlenül hagyja. És hogy a tudomány az akarat ezen nagy kérdésére: hogyan tudok a szenvedélyeim uralkodni, — époly kevéssé tud feleletet adni, mint ahogyan nem tud feleletet adni az ember lelki világának erre a még nagyobb kérdésére: mi az élet végső értelme s milyen ítélet vár ránk jócselekedeteinkért vagy pedig mulasztásainkért?

Ilyenkor lép előtérbe a vallás és az események okozati

összefüggésére vonatkozó tudományos meghatározásokat egy magasabb és természetfölötti szférába emelte, amikor az eseményeket az isteni gondviseléssel hozza összefüggésbe. Azonban végeredményében ez is csak pusztá állítás maradna, ha mindezt nem bizonyítaná a történelem folyamán egy vallás. Ha nem bizonyítaná, hogy a világ minden eseménye s ezeknek az isteni gondviseléssel való összefüggése a legkisebb részletekig a valóságon alapszik.

Ez az egyetlen vallás a keresztény vallás s az igazságnak bebizonyítása az ő istenemberi alapítójának személyéből indul ki. Egészen konkrété kell gondolkoznunk afölött, hogy értékelni tudjuk, mit jelent Jézus Krisztus személye az ő alapvető igazságainak bebizonyításánál. Jézus tanításának alapja ez: Az Isten lélek és nem fátum. Az Isten akarata nem a sors vak intézkedése, hanem az Atya szent jósága. Az ember végső hivatása az örök tökéletesség a végtelenül tökéletes Istenben, akihez az embert a Megváltó, az Isten fia vezeti.

Jézus ezen alapvető tanításának látszólag minden ellene mond a világon. Ellenmondanak elsősorban a világ folyásában és az emberi életben előforduló természeti és erkölcsi disszonanciák. Főlemeli fejét a fájdalom és azt kérdezi: Az Isten akarata valóban olyan jóság? Elénk áll a betegségek végnélküli serege, amelyek bilincsbe verik az emberi testet és megbénítják az emberi lelket és millió és millió hangon kérdezik: Igazán atyai jóság az Isten akarata? A bűn ördögi hatalma lázadozik a világon és gunyolódva és sziszegve kérdi: Igazán atyai jóság az Isten akarata? Föltámadnak az ember, a föld ura ellen az elemek és azt ordítják: Nézd! összetörünk és összemorzsolunk téged. Hogyan hihetsz a lélek királyi rangjában és királyi jogaiban, mikor az anyag szemben áll vele; hogyan hihetsz az Atya túlvilági hatalmában, mikor a vak sors néz veled farkasszemet? És közeledik a halál minden ember felé és keserű szarkazmussal súgja a borzongó lélek felé: Lásd lélek! folyton remélsz és folyton az örökkévalóság kikötője felé nézel, pedig az utolsó szót én mondom ki, amely így hangzik: Halj meg és puszulj el! Legfenyegetőbbben azonban a bűn és a bűntudat mered ránk, amikor vádoló szavakkal szünös-szüntelen azt kiáltja felénk: És ha nem volna semmi, ami a szent és legfelsőbb Lénytől elválasztana, én, a bűn, elválasztalak tőle és elszakítalak tőle mindörökre.

Azonban az elemek ellenséges hatalmával, a fájdalom, a gonosz lélek, a halál hatalmasságával szembeszáll a Megváltó és bebizonyítja az embereknek azt, hogy mindezeknek ellenére vannak a túlvilágnak olyan erői, amelyek a benne bizóknak segélyére vannak. Ő, a Megváltó, szembeszáll a hullámokkal és a viharral és azok hallgatnak a szavára. Ezzel azt akarja bizonyítani, hogy nem a dolgok gépies és törvényszerű okozati összefüggése a végső hatalom a világon, hanem a velük rendelkező erő, az, aki a dolgok okozati összefüggését létrehozta. A Megváltó szembeszáll az ördögi hatalmasságokkal s azok kényszerülnek meghajolni előtte s az ember kénytelen belátni, hogy a végső győzelem a világon nem a bűné, hanem a világosságé, a tisztaságé és jóságé. Az emberi nem Megváltója szembeszáll az emberi fájdalmak hatalmasságaival és megfékezi a szenvedést, a betegséget és nyomort, s az emberiségnek látni kell, hogy az annyi-fájdalmat okozó titokzatos hatalmasságok fölött egy mindenkinek parancsoló hatalom áll, amely leküldi ugyan őket a földre, mint az emberiség nagy nevelőit, azonban ha hivatásukat teljesítették, vissza is hívhatja őket. — A Megváltó odalép a halottak sírjához, visszahívja őket az életbe, hogy az emberek megcáfolhatlan bizonyossággal lássák azt, hogy az utolsó szó nem a halálé és nem a megsemmisülésé, hanem a föltámadásé és az életé.

Ő maga is föltámadott a sírból és ezzel bebizonyította, hogy az életből való eltávozás kapuja, a halál, a koporsó és a sírhalom csak belépő ajtó a túlvilágba, amelyből még senki vissza nem tért és senki a testvéreknek hírt nem hozott egyetlenegyén kívül, aki azért jött vissza, hogy bebizonyítsa az ő legóriásibb kijelentésének igazságát: Én vagyok a fel-támadás és az élet. Aki énbennem hisz, ha meghalt, akkor is él.

Azt hiszem, hogy az Istenember igazságának ilyen bizonyítékai után nincs jogunk többé arra, hogy a benne való hitet megtagadjuk.

A hitet, hogy az imádkozva mennyország felé néző emberszemek egy valóságban létező túlvilágba néznek, még ha annak ragyogó pompáját nem is láthatják. És hogy az imára kulcsolódó emberkezek egy valóságban létező túlvilágba kapaszkodnak, amelyből láthatatlan és titokzatos áldást merítenek az élet feladataira, amelyek az örökkévalóság révpartján kötnek ki.

Ez az erős hit mindennél nagyobb és hathatósabb erővel táplál akkor, amikor az egyes embernek a Megváltóhoz és az élet adójához való személyes csatlakozása misztikusan reális módon történik a szentségek közvetítése által. Mi emberek egyedül a hit által közeledünk az élet ősi forrásához, az isteni Megváltóhoz. Az Isten azonban maga is közeledik hozzánk a szentségek által, amelyeket a pap keze oszt ki. Az Egyház tulajdonképpen ebből az isteni gondolatból származik... és ezért az Egyházhoz való hűséges ragaszkodás nem egyéb, mint csatlakozás azokhoz az ősi forrásokhoz, amelyek a keresztény vallás intézményeiből szünös-szüntelen ömledeznek.

A mi korunkat, amely az úgynevezett egyházas szellem iránt jóindulattal viseltetik, nem felesleges arra figyelmeztetni, hogy az Egyház tanításaiban és szentségeiben tényleg titokzatos erők rejlenek mindazok számára, akik azt megfelelő lelkiállapotban és megértéssel keresik. Ezek a szent erők a szent beszédek révén behullanak az ég harmatát szomjúhozó emberlelkek televény földjébe; a *kereszttség* szentségében a fejen keresztül belesorognak a gyermek lelkébe; a *bérmálás* szentségében megerősítik és megszentelik az ifjú embert az élet szent harcára; a bűnbánat szentségében szét-törik a lélek bilincseit; az Oltáriszentségben elhintik lényünk mélyébe az Istenhez való hasonlóságnak és a jövő megdicsőülésnek magvait; a házasságban megszentelik az emberek házasságát a földi, az egyházi rendben a földöntúli atyaság hivatására; és végül az utolsó kenetben megszentelik és képessé teszik érzékeinket és lelkünket a földi életet és a túlvilágot elválasztó fátyol szétszakítására.

S aki ezeknek az erőforrásoknak tudatában van, aki ismeri s akinek ereiben benne csörgedezik az Egyházból és az Eucharistia áldozatából ömledező erők forrása, az nem esik el talán a legnagyobb veszély idején sem, amely a keresztény embert a modern áramlatok révén fenyegetheti, amikor valaki a kereszténységet a régi katolikus Egyház keresése nélkül akarja fölhalálni.

Mondottam: a legnagyobb veszélyben, amely a modern katolikus embert fenyegetheti. A keresztény embert, nevezetesen a különböző árnyalatú protestáns felekezeteket egy

más, sokkal nagyobb veszély fenyegeti: Krisztus istenségének megtagadása s ezzel azoknak a főforrásoknak megtagadása, amelyekből, mint végső alaphból, a kereszténység minden életereje fakad.

Az emberiség látóhatára a mai időben csodálatos módon kitágul. Kelet népei beléptek az emberiség történetébe. Így az ő hőseik, a Kelet tagadhatatlanul hatalmas szellemei, óriásai helyet foglalnak a Nyugat vallásának társaságában. Mohamed, Buddha, Konfucius helyet foglalnak amellet, akivel egy magasságban soha és semmi körülmények közt nem állhattak — a mi Urunk Jézus Krisztus mellett.

Ez visszaemlékeztet bennünket a régmúlt időkre, amikor Elagabal római császár kápolnájában Krisztus és Orfeus szobrait állíttatta egymásmellé.

Krisztus és Orfeus! Szinte azt mondhatnók, hogy ez egy pompás szimbólum, Orfeus minden nemes emberi érzés fölkeltője, Krisztus, a természetfölötti erők istenemberi adományozója mellett. A humanizmus ideálja a keresztény megváltás és tökéletesség ideálja mellett. Ez a Krisztus- és Buddha-probléma — a hozzáértők szerint alig észrevehetőleg különböző formában.

És most még egy kérdést. Ki győzött a multban? Az Isten Fia, aki iránt az Egyház a körülötte tomboló szellemi küzdelmek idején megőrizte a hűséget.

És ki lesz a győztes a jövőben? Senki más, csak az, akit mi nem egy faj, hanem az egész világ Megváltójának nevezünk és aki iránt való hűségünket mindig meg fogjuk őrizni.

14. A munka.

(Hetvenedvasárnap.)

Mi az ember élete?

Sokan azt mondják: asztal, melyet körülülünk. Tányér, amelyből eszünk. Helyes! Csak az a kérdés, hogy ki teríti meg azt az asztalt?... Ki teszi a kenyeret és az ételeket a tányérra, hogy ehessünk?

Mások azt mondják: Az élet édes, erős, mámorító ital, amelyből hosszú kortyokat iszunk. — Ó igen! Csak ne volna abban az életitalban annyi keserűség... oly igen-igen sok keserűség.

Vannak, akik épen ezért azt mondják: keserű pohár az élet, elég ha csak az ajkad érinti, azért csak annyit igyál belőle, amennyit el nem kerülhetsz. Azonban a goromba valóság kezébe fogja a serleget, belenéz a szemünkbe és jéghideg kérlelhetlenséggel azt mondja: Nesze! ezt neked kell kiinnod. Érted? Ezt ki fogod inni. Bizony még az aljamaradékot is nekünk kell kiinnunk.

És mit mondanak a bolondok? Az élet — szerintük — nem egyéb, mint egy nagy multság, nem teszünk benne egyebet, csak nevetünk és táncolunk. — Persze, hogy az, — csak hogy a karmester egyszercsak ledobja az álarcot s ott áll előttünk... halál ő felsége, fölemeli a pálcát, aztán nagy csend lesz. Kapkodunk a levegő után és nyögünk, aztán következik egy hosszú szünet, a vidám ajkak elnémulnak, a fűre lábak hidegek, merevek és mozdulatlanok lesznek.

Az eszeveszettek, akik bódult elmével azt hiszik, hogy valami igen nagy bölcseséggel ajándékozzák meg az emberiséget, így beszélnek: — Az élet egy igen-igen nagy komédia, amelyen az ember halálra kacagja magát. — Hát persze, hogy halálra... csak hogy nem kacagjuk, hanem halálra sírjuk magunkat.

Az út mellett, szerényen félrehúzódva áll egy csomó ember. Ezek az álmodozók, akik a futó felhőket nézik. A felhők elszállnak messze... Hova? — Nem tudom. És ők reménykednek és várnak és folyton várakoznak. Mire? Én nem tudom, mire. Csak azt látjuk, hogy néznek és várnak, mintha ott fön, a nagy magasságban, a fehér felhők futásában ott szállna a boldogságuk s aztán aranyos felhőlépcsőkön szép lassan leszállna az ölükbe. Az ember csak azt látja, hogy lesik, hogy visszafojtott lélekzettel figyelik, mintha az élet lágy, édesen olvadó melódia volna és nem érces vezényszó, amely így harsog: — Vigyázz! — Előre!

Mi az emberi élet?

Mindennapi kenyér, amelyet meg kell szolgálni.

Édesség, — azonban nem a fölszínen úszó édesség, hanem amit a mélységekből kell föl kutatni.

Az élet keserű ital, — azonban a keserűségében tápláló, acélozó erő van.

Ünnep az élet? Mondjuk inkább így: az életnek vannak ünnepnapjai és örömnépei azok számára, akik az élet hétköznapijain komolyan dolgozni szoktak.

Mert minden azon fordul meg, hogy életünk hosszabb vagy rövidebb folyamán dolgozunk-e?

Dolgozni és kétségbe nem esni — mondja Carlyle. Ez az igaz beszéd igaz emberek számára.

A lomháknak, a naplopóknak és elpuhultaknak mást kell a fejükbe verni: Dolgozni és nem elposványosodni.

* * *

Azonban magában véve a dolog se minden. A dolognak, ha az emberhez méltó akar lenni, értelmének és céljának kell lenni.

Az Írás azt mondja, hogy az Úr szőlőjében kell dolgozni.

A szőlőmunka — mindenki tudja — nem könnyű munka. Fáradságos és keserves és gazdag, igen gazdag — csalódásokban. Mindezekre el kell készülni lennünk. A kemény munkára is, meg a súlyos terhekre és a csalódásokra is. Azonban az Úr szőlőjében mégis csak helyt kell állanunk.

De hát hol van az Úr szőlője?

Mindenütt, ahol az ember a kötelességét híven teljesíti, ahol betölti hivatását, amelyre annak akarata hívta, aki az életünk irányát már akkor megszabta, amikor még a világon se voltunk. Az Úr szőlője mindenütt van, ahol az ember tisztában van azzal, hogy sok ember nem tud se fölfelé, se előre jutni, hacsak valaki szelíden, csöndesen, jószívvel meg nem fogja a kezét és nem mondja neki: Nézd, én tudok neked egy szebb utat, te nem ismered még — de jöjj velem!

Az Úr szőlője ott van, ahol az embernek a kötelességét teljesíteni kell, ahol a hivatása földadataival, az élet nehézségeivel meg kell küzdenie, akár kálvária-úton és töviseken, akár ragyogó diadalúton kell is járunk. Az Úr szőlője ott van, ahol jót tenni, ahol — más szóval: az Isten országa javára szóval és tettel és példával nagyot művelni lehet. Az Isten országa, vagyis az Úr szőlője tágabb értelemben mindenütt van, ahol a tudás harcol a győzelemért a tudatlansággal, az ártatlanság a bűnnel, az igazság a hazugsággal, a jog a jogtalansággal, a hit a babonával vagy a hitbéli nihilizmussal, az idealizmus a hamis realizmussal, a triviálissal, a közönséggel, az erkölcsi halhatatlanság az erkölcsi zűrzavarral, a világosság a sötétiséggel s annak számmal meg nem jelölhető és névvel meg nem nevezhető hatalmasságaival.

Az Úr szőlője? Ó! az mindenütt ott van, ahol egy édes-

anya nemes ágat ojt a vessző-alanyba; az iskolákban, ahol ragyogó gyermekszemek nevetnek rád s ahol a gyerekszáj azt beszéli: itt szeretnek minket. Az Úr szőlője az iroda, a műhely, a szántóföld, a cselédmunka, a képviselőház, a komoly vadász csendes tanyája, a műzsák által homlokon csókolott költő szobája, aki az embersziveket a kék ég felé ragadja.

Nem lehet szóval elmondani, hogy hány helyen dolgoznak az Úr szőlőjében.

* * *

Most már az a nagy kérdés, mit kell tennünk, ha az Úr szőlőjében, az Isten ügyében munkálkodni akarunk.

Nevezhetjük-e az Úr szolgálatának, ha valaki a terhes munkát nyögve, sóhajtvá, verejtékezve végezi? Hogyne! Csak helyes keretbe legyen a munkája beállítva.

Vannak emberek, akik csak azért dolgoznak, mert a szükség rákényszeríti őket. Vagy azért dolgoznak, hogy minél jobb napokat élhessenek, hogy kisebb vagy nagyobb vagyon birtokában minél előbb nyugalomba mehessenek... mert hát mégis csak jó dolog az, ha van az embernek egy kis napsugaras házikója, előtte kert, amelyben rózsák virulnak s a virágokon méhecskék zümmögnek... ahol nem háborgatja az embert a világ s az élet szép csendesen tér nyugovóra, mint a fényben, ragyogásban letűnő nap.

Igen, igen... De hát aztán? Mi lesz aztán? — Hát meghalunk! — S akkor? — Hát akkor itt kell hagynunk mindent. A koporsódat elviszik a temetőbe, mint ahogyan takarodáskor a kitárt kapun át a szérűbe hordják a gabonával megrakott szekeret. Igen! Aztán jön az Isten cséplése. Ugyebár nem felejtetted el? Kinyílnak az örökkévalóság égi kapui s teneked oda kell állanod az örökkévaló Isten elé. S az Isten megkérdi, hogy hol vannak az életed gabonakévéi, amelyeket csomóba kellett volna, vagy lehetett volna kötnöd. És te majd ott állsz az Úristen előtt üres, teljesen üres kezekkel és remegsz, mint a koldusgyerek, és azt dadogod: Ó Istenem! nincs a kezemben semmi, épen semmi. Ó Uram, Istenem! Nincs semmim.

És az Isten nem nevezhet téged jó és hűséges szolgájának. Nem! az Isten nem mondhatja ezt neked.

Tehát figyelj ide. Az Isten örök hazájáért nem így kell dolgozni. Ilyen módon semmit se lehet az Istennek vinni. Az

ilyen ember nagyon szegény lélek, aki egyetlen téglát se tud vinni az örök lakás fölépítéséhez. És bizony nagyon keserves lesz majd azt mondani: az örökkévalóság honában senkise vár rád... nincs egyetlenegy lélek, akit odasegítettél volna, aki eléd sietne, hogy hazavessen a te örök hajlékodba.

Vajjon nem lehetne ez másként? Nem tudnál te is olyan műveket létesíteni, amelyek az örökkévalóságban is megmaradnak? Nem tudnál te is kincseket gyűjteni, amelyek az örökkévalóságban sem válnak semmivé?

Nem tudnál te is úgy dolgozni, hogy egyetlenegy munkád se vesszen kárba, mert az örökkévalóság értékével ékesítetted föl? *S a mindennapi munkád örökkévaló értékű lesz, ha azért dolgozol, hogy vele az Istennek szolgálj és embertársaidnak segítségére légy.* Vajjon nem tudnád ezt te is megtenni?

Tudom én azt nagyon jól, hogy bizonyosan meg tudnád tenni, ha az örökkévalóság értékeivel fölékesített munkádnak tündöklő túlvilági szépségét csak egyetlenegyszer is látni tudnád.

Én nem tudom, hogy te meddig élsz, azonban egyszerűen csak elkövetkezik a nap és te haza fogsz menni. És én azt mondom neked, hogy szavakkal nem lehet elmondani azt a boldogságot, ha nem üres kezekkel mégy a te Istened elé — és ha lesznek barátaid, akik a jöveteledet örömmel lesikvárják.

Csak üres kezekkel ne menj! — mondom én. Lásd, minden verejtékcsepp, amely az Isten szőlőskertjében való munkálkodásod közben a homlokodról lehull; minden könnycsepp, amely az életed küzdelmei közt a szemedből kicsordul, ragyogó gyémánttá és tündöklő drágakővé válik s az Isten avval ékesíti a te királyi koronádat.

És legyenek örömeid odafönn — mondom én. Oly könnyű lesz az. A földön koldusok járnak, akik egyszer ragyogó palástba öltözve állanak majd az Isten trónusa előtt és kérve-kérik az Urat, hogy öltöztessen téged égi menyegzős ruhába, mert a te kezéd fölruházta őket a földön. Az éhezők, akiket te tápláltál, a szomjuhozók, akiknek az Isten nevében italt adtál, — talán az ő imádságuk rövidíti meg a várakozásod hosszú idejét, amikor az örökkévaló eledelt éhezted s amikor a lélek örökkévaló italát szomjazod. S a betegek, akiket meglátogattál, a halottak, akiket utolsó útjukra

kikisértél, ők ölelik át a te szeretetedet és viszik a jóságos Isten elé, mint a lelked jámbor köszöntését. S az Isten oly örömmel, oly szívesen köszön meg minden szívből jött köszöntést. És hányan vannak az életben, akik bűneik hálójába keveredve, tudatlanságukban, kételkedéseik közt, gyászuk idején a te egyetlenegy szavadat lesik... épen a te szavaidat... s az az egyetlen szó ver hidat az örvénylő áradat fölött, amelynek sikamlós partján állanak s amelyen a te segítséged nélkül képtelenek keresztüljutni. Hát segíts! Segíts rajtuk! Tedd nagyobbakká azokat, akik téged megbántottak, azzal, hogy te tanítod őket a megbocsátás győzelmes erejére. És kiálts magad körül hangosan, milyen hangosan csak a cselekedeteid kiálthatnak, kiálts, ahogyan csak tudsz. Légy vezér, légy hős, ugorj a leomlott résre, ugorj a tűzbe a te Istenedért. Az Isten megjutalmaz, mert ő soha, de soha nem fogja elfelejteni azt, amit valaki érte tett.

Meg fog jutalmazni. Nem úgy, mint ahogyan az úr a szolgát kifizetni szokta: Ennyit tettél nekem, ennyit fizetek érte, aztán kvittek vagyunk, nincs közünk többé egymáshoz.

Nem! Az Isten nem így fizet. Az Isten úgy jutalmaz, mint ahogyan a király az ő hűséges hűbéresét jutalmazni szokta: Ennyi időn keresztül szabad kezét adtam neked. Tetszésed szerint gazdálkodhattál a rád bízott királyi jószágokkal — híven vagy hűtlenül —, de te hűséges maradtál mindvégig. S én most királyi hatalmamból juttatok részt neked, — ezután elválaszthatlanul együtt fogunk maradni. Így jutalmaz az Isten.

* * *

Felséges az a jutalom, amit az Isten az ő szőlőmunkásainak ad.

Megosztja velük királyi hatalmát. Ó Istenem, ki tudná azt leírni, hogy mindaz hogyan fog történni? Miként is történik majd, ha az elhagyott földi munkatér helyett az örök munka területei nyílnak föl előttük.

Hogyan? Lehet, hogy a csillagok milliárdjainak királyával együtt szemlélhetjük az Isten alkotásainak végtelen területét, a világok megmérhetlen határait, amelyeknek partjain ma borzadozva állunk.

Talán a mi gondolataink a minden idők Isteneinek örök

gondolataival együtt mérik föl a történelem időit, a mi vilá-
gunk s a többi ismeretlen világok eseményeit, — erre, ó erre
vakmerőség volna gondolni.

Talán azt engedi meg, hogy a világ kerekének fogaiba
belemarkolhassunk (mint ahogyan ezt egy nagy ember egy-
szer mondotta). Talán az őrzőangyal szolgálatát engedi át
számunkra. Talán nagyszerű gondolatok és tervek érlelése
lesz a hivatásunk.

Talán a most még csirájában bennünk szendergő erők
és tehetségek tökéletességgé fejlődnek majd bennünk. Ma
szeretnők az örök szférák zenéjét csak egyetlenegyszer is
hallani, — akkor majd költői leszünk az örök daloknak.

Ha!... ha!...! ? ma még csak gyermekek vagyunk, kér-
dezősködünk s bennünket kérdezgetnek az Istennél folyó
örök munkák felől. Gyermekek vagyunk, akik felelni nem
tudunk.

* * *

Tehát hallgassunk csak tovább. Menjünk csak tovább.
Mindig csak egyenesen, mindig csak az igaz úton. És ha
tövises és sziklák vérzik is meg a lábainkat, nekünk haza
kell jutnunk, haza, a mi otthonunkba.

De csak üres kezekkel ne menjünk. Még ha csak egy-
két szerény jócselekedetet vihetünk is az Isten elé... mint a
gyerek, aki egyszerű kis virágbokrétával kedveskedik, mert
gyermekszemei azt találják szépnek.

És ne menjünk egyedül. Eredj és keress magadnak vala-
kit, akinek azt mondod: Gyere! Menjünk együtt, gyerünk
haza. Fogd kézen és vezesd az Isten elé és mond: — Nézd
Uram! Ezt a kedves, értékes lelket neked hozom ajándécul.

És én?

Én téged kereslek. Én, aki ezeket írom, téged, aki eze-
ket olvasod.

Az élet nagy föladat: Jöjj, oldjuk meg. Az élet nagy
munka: Jöjj, végezzük el.

Jöjj, ne késlekedjél. Ne tekintgess se jobbra, se balra.
Tedd a kezedet az ekeszarvára és örüljön a lelked a rád
váró aratásnak.

15. Sors és akarat.

(Hatvanadvasárnap.)

Egy koldus állított be ma hozzám. Azok közül az alakok közül való, akikről bátran mintázni lehetne az emberi sors áldozatainak egy különös osztályát. Odakünn vadul nyargalt a szél, szakadt az eső, mintha sajtárból öntötték volna. S ő a szakadó záporon keresztül törtetett felém. Elmondta az élettörténetét... hogy voltak neki jobb napjai is, amikor réges-régen atyjánál, anyjánál a szülői házban nevelkedett... beszélt a világháborúról, amelyet ő is keresztülküzdött... a spicherni magaslaton beléje lőtt golyóról... aztán az élete szomorú folytatásáról, mint ahogyan a nyomorúság útvesztőjébe belekeveredett emberek sorsa folyni szokott: a szülei meghaltak, a testvérei perbe keveredtek, ő pedig vándorbotot vett a kezébe és azóta a világot járja... persze közbejött az alkohol, az erkölcsi lerongyolódás kezdete, aztán a folytatás azokkal a gyászos következményekkel, amik az ilyen emberek életét lassan felőrölni szokták. Otthon megvolt még az atyai ház, de hát számára üres lett. Visszamehetett volna.

Kérdeztem:

— Hát miért nem megy vissza?

Azt felelte:

— Már késő! Nincs értelme.

Késő! Nincs értelme! Ebben a pár, rövid szóban benne van akárhány embernek egész szörnyű tragédiája. Hány gyerek van, aki otthon a leggondosabb családi nevelés oltalma alatt nőtt fel, amilyenben egy ifjú ember egyáltalán részesülhet. Aztán valahonnan belesodródik a fogékony lelkébe valamiféle mérges növény magja, gyökeret ver benne, növekszik, elburjánzik, eltakar előle minden fényt, elszí előle minden táplálékot, mindent, ami valaha jó volt benne s végül az ördög vetése teljesen elhatalmasodik benne s az emberi lélek egykori paradicsomából gaztermő pusztaság lesz. Miért?

Azonban ne álljunk meg ennél a kérdésnél. Hogyan van az, hogy akárhány ember olyan suta értelmiséggel intézi a maga sorsát. Miért nem látta be Nagy Sándor vagy Napoleon, hogy a legmerészebb hódítási terveknek is kell határukna lenni? Miért nem vette Cäsar komolyan ellenségeit

s miért nem védekezett előlük jobban? Hogy van az, hogy akárhány, kitűnő tehetséggel megáldott és becsületesen gondolkodó ember a döntő pillanatban nem a higgadt megfontolás, hanem valami érthetetlenül könnyelmű ötlet alapján indul el? Miért kap el akárhány komoly embert a kalandvágy? Miért töri le egyesekben az úgynevezett filiszterség a nagyráhatottság nemes lendületét?

Könnyű volna ezekre a kérdésekre azzal felelni, amivel rendszerint felelni szoktak, hogy minden emberi életnek megvannak a maga belső határai és külső korlátai, amelyeket senki se sérthet meg büntetlenül. Azonban ez a felelet nem találja fején a szöveget s tulajdonképpen ez is csak egy újabb kérdés, nem pedig a sors problémájának megoldása.

Mert ha a halandó ember nem sértheti meg büntetlenül a belső határokat és külső korlátokat, vajjon van-e a jellem és sors közt valami titkosan összefüggő rend. Hiszen tulajdonképpen ez a probléma.

Az egyik erre azt feleli: Nem! Ilyen összefüggés nem létezik. Nem létezik az úgynevezett erkölcsi világrend, amelyben egy mindent átfogó, mindentudó, végtelenül bölcs, mindenható szellem az emberi szabadakaratot és a természet gépiesen folyó eseményeit úgy rendezné, hogy a belsőleg értékes emberi sorsa kedvező s az értéktelen emberi sorsa kedvezőtlen lenne. Épen ellenkezőleg: az ember külső sorsa teljesen esetleges vaksors. Vannak érdemes emberek, akiket magasra emel a sors keze, azonban akárhányat, aki szintűgy megérdemelné a boldogságot, lesújtja és összetöri. Itt a kedvező áradat a fölszínen tart egy hitvány gazembert, ott pedig egy jóra való, használható ember menthetetlenül eltűnik a hullámok sodrában, csak azért, mert a sors nem kedvezett neki. Pedig itt nem is vesszük figyelembe azokat a fizikai és erkölcsi katasztrófákat, amikor egész embertömegek mennek tönkre anélkül, hogy megkérdéznék: Vajjon jó lesz-e ez neked? Vagy a másiknál: Nem tesz-e ez téged teljesen tönkre? Nincs emberfia, aki meg tudná mondani, hogy mi minden irányíthatja a mi életsorsunkat. Talán egy öntudatlan valami, talán egy vakon ráncszakadó akarat, vagy valami egészen más, ki tudná ezt joggal vagy valószínűséggel megmondani?

Mások azonban így beszélnek: Ha nem is beszélhetünk szószerinti világrendről, azonban a sors és akarat közt léte-

zik egy titokzatos, de szigorú okozati összefüggés. Egy régi mondás szerint az ember akarata mennyország. Ezt a mondást a valóságnak megfelelőleg ki is lehet egészíteni azzal, hogy az emberi akarat pokollá is válhatik. Erkölcsi világrend nem létezik, azonban sokszor úgy látszik, mintha léteznék. Az élet ezer meg ezer lehetőséget nyújt minden ember számára — és egészen bizonyos, hogy az ezer meg ezer lehetőség közül mindenki azt ragadja meg, amely felé az akarati iránya kényszeríti.

Ezt állítják egyesek. S az élet nagy képeskönyvében levő példák látszólag igazat adnak nekik. Mielőtt Napoleon Oroszországba indult, ezer meg ezer lehetőség kínálkozott számára. Az egyik azt mondta: Tarts mértéket, erősítsd meg a már meglevő hatalmat. A másik pedig így szólt: Szerezd meg az uralmat az egész kontinens fölött, hódítsd meg az India felé vezető utat, kezd ki onnan Angliát és így tovább. A korzikai nem az elsőt választotta, hanem a másodikat s azzal halálos csapást mért egész uralkodására. Miért? Azért, mert az ő korlátozást ismerni nem akaró egyénisége szerint az egyiket mellőznie kellett, a másikat pedig meg kellett ragadnia. Akár az élet magasságait vizsgáljuk, akár a mélységekbe szállunk le, tényleg nincs másként a dolog. Miért mondta az én mai koldusom, hogy a hazatérésről elkésett, nincs értelme? Azért, mert a sors ezer és ezer eshetősége közül az egyik azt mondta: menj haza, a másik pedig: eredj világnak. S mivel az egyéniségének megfelelőbb volt, tehát a másodikat kellett választania, hogy az legyen a sorsa, ami ennek a választásnak következményeként a sorsa lehetett.

Azonban a sors és akarat közti összefüggésre vonatkozólag van még egy harmadik vélemény is. Ez azt mondja: Van egy erkölcsi világrend, amelynek alkotója gondoskodott arról, hogy minden embernek olyan legyen a sorsa, amelyet megérdemel. *Némelykor* már ezen a világon, azonban semmi esetre se *mindig* ezen a világon. Mégis minden biztonnyal a túlvilágon, ahol a mi belső értékünk és külső sorsunk teljes kiegyenlítődést nyer, a jónak örökkévaló beteljesülése és a bűnnek büntetése folytan.

Kinek van a három közül igaza?

Vajjon nincs összefüggés az akarat és sors közt, mivel csak egy, a világban vakon tapogatózó sors van s a jellemek értékét vagy értéktelenségét egyáltalán figyelembe se veszi?

Vajjon az akarat és sors között csupán bennmaradó lélektani összefüggés van, amennyiben az emberi akarat a sors lehetőségei közül csak a neki megfelelő választja?

Vagy pedig létezik az akarat és sors közt transcendentális, természetfölötti összefüggés, amennyiben a gondviselés úgy vezeti a világ folyását, hogy vagy a földi életben vagy pedig annak végeztével úgy alakulnak a sors külső erői, hogy a jellem belső értékének külső boldogság s a belső értéktelenségnek külső boldogtalanság lesz az ellenértéke?

Kinek van igaza?

* * *

Ha becsületesek akarunk maradni, akkor azt kell mondanunk, hogy a három megoldás közül egyiket se nevezhetjük teljes értékűnek. Mindegyik mögött egy hatalmas titok rejlik.

Az első és egyúttal legnagyobb: az emberi lelkiismeret teljesen megmagyarázhatlan titka.

Akik a világ folyásának tisztára gépies voltát vitatják, feleljenek arra a kérdésre, miként történik az, hogy mi emberek erkölcsi értékeink szerint is megítélés alá esünk. Igen! Ezerszer történik, hogy a jónak rosszul s a rossznak jól megy a dolga. Azonban ez nemcsak nem ideális, sőt normális se lehet, mert hiszen ennek másként, épen megfordítva kellene történnie. Nem így mondjuk? Senkise tagadhatja. És ha az ellenkező tételt állítjuk föl, hogy t. i. ezek az erkölcsi ítéletek csupán hasznossági szempontból származnak, annak ellenemond minden belső tapasztalatunk. A «jó» és «rossz» fogalma a mi belső öntudatunk alapján nem egyezhetik a «hasznos» és «káros» fogalmával, se származása, se tartalma szerint. A tisztára gépiességre alapított világnézet nagy titka elakad: lehetetlen elgondolni azt, hogy az emberi agyvelő atomjainak mozgása folytán ítéletek keletkezzenek, ha nem állana mögöttük valami más, ami lényegére nézve minden természeti gépiesség fölött magasan fölötte áll: az erkölcsi öntudat.

S ez az erkölcsi öntudat azt mondja nekünk, hogy minden átélt sors mögött egy rejtett értelem áll, amelyért ilyen és nem másféle sors jutott osztályrészünkül.

Miféle értelem?

A tisztára gépiességre alapított világnézetnek itt el kell hallgatnia.

* * *

Talán kapunk feleletet annak a véleménynek képviselőitől, akik szerint az akarat és a sors valamiféle pszichológiai összefüggésben állnak egymással, amennyiben a sors megszámálhatatlan eshetőségei közül egyenesen azt választják ki, amely felé a lelkünk kényszeríti őket.

Csak ne maradna itt is megoldhatatlanul a rejtélyeknek egész szörnyű tömege. Az emberi akarat rejtélye. Fölhozhatnánk az emberi akarat szabadságának ténye ellen száz meg száz újabb argumentumot — a belső öntudat itt is kimondja az királyi szót: *Csakazértis!* Az akarat és a sors közti pszichológiai összefüggés elméletének képviselői nyíltan szokták vallani, hogy az embernek olyan a sorsa, amelyet megérdemel. Tehát a belső érték és külső átélés közt mégiscsak föltételeznek egy titokzatos rendet.

A felelet itt is hallgatás.

A hátralevő harmadik vélemény — mindenki tudja — az isteni gondviselésben való hit.

Itt is sok titok megfejtetlenül marad és nyíltan és őszintén be kell vallanunk, hogy mi emberek tulajdonképpen azt se tudjuk, hogy mi a szabadakarat? És hogy csak elenyészően csekély számú esetben jutunk el a sors intézkedéseinek többé-kevésbbé homályos sejtéséig. Ebből a szempontból az isteni gondviselésre vonatkozó hit sem jelentene előnyt a sors problémájának megoldásánál fölmerült többi kísérleteknél.

Pedig mégis fölötte áll valamennyinek. Mert nem áll meg a rejtélyeknél, hanem amit az emberi szellem megoldani nem képes, azt leteszi az Isten kezébe. Az Isten tudja, hogy az emberi szabadakaratnak hol van a határa. S az Isten tudja azt is, hogy miért bocsát erre az emberre ilyen, a másakra pedig másféle sorsot, amelyen aztán az emberi akarat tevékenykedhetik s amelyen a maga belső énjét fölépítheti. Hogy mi emberek mit tudunk, az mellékes. A fő az, amit tennünk kell. Az a hivatásunk, hogy a sorsunkat ne viseljük tompa megadással, hanem a súlyos kockakövekből és az apró kavicsokból a ránk zuhogó sorscsapások súlya alatt építsük föl azt a hajlékot, amelynek majd egyszer az Isten országában mi leszünk a lakói. Aki ezt nem felejtí el, azt, ha a sorsa megsanyargatja is, de elnyomni nem fogja soha.

És ha az Isten nem aranyozza meg napsugarának ragyogásával a mi hajlékunkat?

Alkossunk akkor is és ne essünk kétségbe. És ha nem is tudjuk egyik-másik napunknak vagy dolgunknak az értelmét, mondjuk ezt: *Az Isten jobban tudja.*

16. Memento homo, quod pulvis es...

(Ötvenedvasárnapra.)

Az Egyház ezen a héten nagyon komoly szavakat intéz híveihez. Keresztjelet tesz a homlokukra s közben ezeket a szavakat mondja: Emlékezzél meg ember, hogy porból lettél és porrá leszel.

Nagyon komoly szavak ezek és én szeretnék melléjük néhány képet is rajzolni és néhány kérdést is hozzád intézni. Hallgass csak rám.

Volt egyszer... néhány ezer esztendővel ezelőtt. A Nilus partjára, a ködbevesző mult korába, a fáraók régi országába akarok vezetni. A fáraók roppant hatalmú emberek voltak, egész ország térdelt a lábaik előtt és homlokával érintette a földet, amikor a rettentő tekintélyű uralkodó szemei vilámlamokat szórtak. S mekkora volt a királynék hatalma, akik királyi férjükkal és urukkal résztvettek az uralkodás dicsőségében! A kezükön és bokáikon gyémántok, drágakövek és aranykötők ragyogtak. A lábaik előtt rabszolganők térdeltek, lesték a szemük villanását, amikor karcsú, bronzszínű testüket a királyi ruhákkal ékesítették, amikor úrnőjükre friss, édesillatú levegőt hajtottak, ha a számum a Sahara vörössárga homokját kergette feléjük s rázta a királyi palota aranykilincseit. S ha meghaltak, pompás sírok várták őket, amelyekben — úgy gondolták — hosszú és édes lesz az álom. Sírok, melyeket úgy megépítettek, hogy behalzsamozott testük királyi pihenését soha, amíg a világ világ lesz, semmi meg ne zavarhassa.

És mégis megzavarták. Már az ősidőkben is. Rablóbandák feltörték a sírok ajtaját és megszegeztelenítették őket. Akkor az egyik fáraó, Oserkon, Scheschonk fia, a királyi múmiákat egy hatalmasan megerősített közös sírba rejtette el. Ott aztán zavartalanul pihenhettek tovább.

A holtak pihenése azonban ott sem maradhatott béké-

ben. Egy arab a tizenkilencedik században fölfedezte a földalatti sír bejáratát s néhány társával sok mindenféle értékes dolgot ellopott belőle. Eladták, mielőtt a régészek odajuthattak volna. A régiségkutatóknak sikerült az ötven fáráo sírjából — ennyiről tudunk mi — negyvenhármát fölfedezni. A királyi múmiák aztán a kairói múzeumba vándoroltak s a halál nyugalma helyett az élet hullámozó vásárjába kerültek, a jövő-menő emberszemek millióinak csodája lettek. Ez se tartott soká. A molyok meg a levegőn oszlásnak induló múmiatestek szaga csakhamar kiállhatatlanná váltak. Mes-hent Themebu Nefartarit és az egykori királynőket, akik előtt annyi ezer ember borult térdre, föl kellett oldozni a kötéseik alól. Sőt Nefartarit a földbe kellett temetni, mert halottszaga kibírhatatlan volt. Végül elhatározták, hogy az összes múmiákat kiveszik a koporsókból és fölbontják valamennyinek a kötélékeit. II. Ramses, a hatalmas uralkodó volt az első, aki újra meglátta a napvilágot, amely előtt 3200 esztendő előtt húnnya be a szemeit. És most valamennyi nyitottan fekszik, láthatja őket az egész világ, a letűnt évezredek királyait és királynőit, szétszórva a föld különféle múzeumaiban. Merneptaht, a rettenetest, akinek talán Mózes nézett egyszer bátran a szemei közé. Vagy Amenhotepet, vagy Teje királynét és a többi valamennyit. Amenhotep sírjában most apró villanylámpák égnek és rávilágítanak... a királyra — dehogy a királyra, csak egy kiszáradt múmiára. S azokat, akik most őket nézik, ők is látják. Visszanézik őket halottszemeikkel, a messze távolságból, keresztültekintve a végtelenség mérhetlen távolságain... Nézik őket keményen összeszorított ajakkal, amelyeken mintha még most is ott lebegne a halálküzdelem vonagló fájdalma, beszélve azokhoz, akik meg tudnak érteni egy hosszú, igen hosszú történetet, amely magasra lendül, mint a himnusz, beszél az élet fényéről és pompájáról és végződik ezzel az egyszerű, de igaz mondással: Emlékezzél ember, hogy porból vagy és porrá leszel.

* * *

De hát beszéljünk tovább királyokról.

Volt egyszer egy király, a leghatalmasabbak közül való, akik valaha trónon ültek: XIV. Lajos, a francia napkirály. Szerencsefi. Seregei egyik győzelmet a másik után aratták.

Nagyszerű vezérek vezették őket: Turenne, Condé és mások. Tanácsadói az első diplomáták: Colbert, Torey Lajos, Talon és Aguisseau. Nagyszerű palotákat építettek Perrauld, Mansard építészek, Pujet, Girardon, Le Poussin, Le Sueur és Lebrun művészi ízlése versenyzett a berendezésben. Halhatatlan nevű költők dalait hallhatta: Corneille, Racine, Molière, Quinault, Lafontaine, La Bruyère és Boileau. S mily csodás élet zajlott a versaillesi királyi palota véget nem érő tükörtermében. Előkelő nemesek nyújtották a királynak az aranypasmántos, ragyogó gyémántokkal ékesített selyemruhákat. Pompakedvelő hölgyek vették körül szépségükkel, nagyra-vágyó férfiak ragyogó szellemességükkel, pattogó élceikkel. És ha nem lettek volna Bossuet, Bourdalou és Massilon intő szentbeszédei, bizony nem emelkedett volna egyetlen hang, amely a XIV. Lajos francia király dicsőségét zengő harsogó trombiták zajába s a szellemes hízelkedések suttogásába vegyült volna. De hát azok se voltak se erősebbek, se hangosabbak, mint amily erők és hangosak a többi emberi hangok szoktak lenni. És mégis úgy harsogtak, mintha a távoli ítélet mennydörgésének visszhangja lettek volna.

Vajjon hallotta-e XIV. Lajos az intő szavakat?

Nem! Nem hallotta őket. A dicsőségét zengő trombiták harsogása s a hízelkedések édes suttogása elnyomták a szentbeszédek intő szavait, úgy, mint ahogyan nem hallják a tenger vészajtósló zúgását azok, akik a tengerparton táncolnak és vihognak, azon a parton, amelyet az éjjel alámos majd a hullámverés s holnap, holnapután elnyel majd az áradat.

Nem! Lajos király nem hallotta az intő szavakat. Azonban jött valaki más, aki prédikált neki s aki előtt hiába akarta bezárni a füleit meg a lelkét: a halál.

1715 szeptember elsején a halál odaállt a király ágya elé. Igen! Ott állt a halál öfelsége, aki hatalmasabb volt a napkirálynál. S a halál így szólt: Lajos király! 70 esztendeig viselted fejedén a koronát. Ezután nem fogsz parancsolni, hanem engedelmeskedni fogsz — nekem. Ezután nem lesz jogod beszélni, — hanem meg fogsz ítéltetni.

— Hallod Bourbon Lajos, néhai király, halandó ember, most jön az ítélet.

— Emlékszel-e rá, emlékszel-e Bourbon Lajos, amikor a halottak szent pihenését a tiszteletreméltó királlysírokban megzavartad?

— Emlékszel-e a rajnai dóm harangjainak zokogására, amikor a dómot fölgújtattad, hogy a vén folyam soha olyan gyalázatot nem látott, mint amelyet a te seregeid okoztak.

— Nem hallod, hogy most újra hogyan zokognak a harangok a toronyban, panaszkodva és hogy sehogyanse akarnak elnémulni?

— Lajos király! Te nyögsz? — De hát nem hallod, hogy az áldozataid nyögése hangosabb a te nyögésednél?

— Nem emlékszel rá, hogy hogyan ajándékoztad el a szívedet, amikor már nem volt jogod vele rendelkezni? Hogyan tapostad össze Mária Terézia szívét?

— Nem emlékszel rá, mikor egy nap ügetve nyargaltál a st. claudi kolostor portájához, hogy a szép Lujza Franciskát kihozd belőle, aki ott vezekelni akart a te bűneidért meg a maga bűneiért? Hogy merted feltöretni a kolostor ajtaját? Hogy merészeltél egy vezeklő lelket visszarántani a bűn és gonoszság fertőjébe?

— Miféle jögon emelted egyik bűntársadat La Vallière hercegnői rangjára? Bourbon Lajos, te azt hiszed, hogy a hercegi rang el tudja takarni a bűnt és gyalázatot?

— Hogyan merted a bűnös Mária Angelikát, ezeknek a szent neveknek viselőjét Fontange hercegnőjének rangjára emelni, mikor előzőleg oly mélyen, oly igen mélyen lealacsonyítottad őt? Miért tetted boldogtalanná a halála óráján, miért mentél oda a haldoklóhoz mégegyszer, mikor örült, mert téged sírni látott, helyett, hogy a maga bűneit siratta volna?

Igy beszélt a halál a napkirályhoz, amikor annak távozni készülő ajka a haldoklók imájának szavaiba kapaszkodott, amiket a pap előimádkozott neki. Ó mennyire, de mennyire kapaszkodott a pap szavaiba.

Lajos király meghalt és eltemették a st. denisi királyi sírboltba.

A halott király ott aludta a holtak álmát mindaddig, míg a napkirályt mégegyszer kényszerítették, hogy újra lássa a napvilágot.

A nagy forradalom vízőzönként söpört végig Franciaországon. Akik meggyalázták a legszentebbet, azok nem kímélték a szenteket sem. A forradalmi csöcselék előzőnlötte St. Denist és szentségtörő kezeik feltörték a francia királyok sírboltját. Feltörték a napkirály sírboltját is.

Ott feküdt a hatalmas király, fekete volt, mint a tinta a sok mindenféle fűszerektől, — így irták le a történetírók. A magassarkú cipők még a sírban is a lábain voltak, úgy, mint ahogyan életében szokta őket viselni, amikor mindenáron nagyobb akart lenni annál, amilyen a valóságban volt.

Pedig Lajos királynak nem volt többé hova mennie, merre vándorolnia.

Ó igen! Egy utat mégis meg kellett tennie.

Az igaz, hogy nem annyira ment, mint inkább dobálták.

A st. denisi sírgyalázók egy nagy sirt ástak. Abba bele-
dobálták a királyok csontjait és oltatlan meszet öntöttek rá.

— — — — —
Emlékezzél ember, hogy porból lettél és porrá leszel.

* * *

Igy lép majd egyszer a halál minden ember elé, akár király volt, akár koldus, akár gazdag, akár szegény, nagy vagy kicsiny, öreg vagy fiatal.

És egyszer odalép majd teeléd is. Egyszer... valahol.. valamikor... Ó Istenem, csak tudnánk, hogy mikor és hol? Azonban egészen szépen elgondolhatjuk, hogy hogyan fogunk egyszer majd meghalni.

Történik majd az Urnak ezerkilencszáz nem tudom hányadik esztendejében. Talán épen tavaszkor, amikor a fák ott künn bontogatni kezdik a rügyeiket, a te szemeid akkor csukódnak majd örök álmra. Talán ősszel, amikor a falevelek hullanak, akkor száll a te tested is a sír nyugalamába. Talán télen, amikor a fehér hópihék szép fehér takarót borítanak a világra, a te fehér arcodat is akkor takarják majd be fehér szemfedővel. Vagy talán épen nyár idején, amikor egy erősebb szélroham garmadával rázza a földre az érett gyümölcsöt. Azonban mindez tökéletesen egyremegy, hogy mikor üt az utolsó órád.

Tökéletesen egyremegy az is, hogy az utolsó óra miként következik el rád. Azt mondják-e: golyó repült beléd, — vagy: hosszú, kínos szenvedés után...

Ugy-e akárhányszor olvasod az újságokban a hírek közt: A mindenható Istennek úgy tetszett, hogy hosszú, kínos szenvedés után...ésatöbbi, ahogyan már írni szokták.

Látod, terólad is ezt írják vagy ezt mondják majd.

S azon a napon két fekete ló fekete kocsiban kivisz

majd a temetőbe abból a házból, ahol addig laktál... elutazol a halottasházba. Ott fekszel egy éjszaka és egy nap és még egy éjszakán... Oly hideg leszel és oly halovány, mintha az arcodat meg a kezeidet sárga viaszból öntötték volna. A következő nap letesznek a sírba, betakarnak földdel és eljő az idő, amikor a te testedből is csak por és hamu leszen.

Por és hamu. Te virágzó ember: por és hamu.

Aztán századok meg századok vonulnak tova a sírod fölött. A virágok, amelyeket a sírodra ültetek, elhervadnak vagy kitépik őket... Valamikor talán város épül a temető felett, ahol a poraid pihennek... a házakban emberek laknak és élnek és kacagnak és sírnak és — meghalnak. Meghalnak és belőlük is csak por lesz és hamu.

És most mondd meg nekem: ha a halál még ma bekopogtatna hozzád, vajjon mit csinálnál akkor?

Nyugodtan tennéd-e a kulcsot a zárba és nyugodtan zárnád be az ajtót és azt mondanád: minden rendben van? Nyugodtan távoznál-e az emberek közül, akikkel valamikor ügyes-bajos dolgaid voltak? Nem kellene előbb egyiktől-másiktól bocsánatot kérned?

Nyugodtan lépnél-e a te Urad és Istened színe elé és mernéd-e neki azt mondani: Uram! hívtál — készen vagyok.

Valóban készen vagy minden órában? Igen! — mondod. Akkor jól van! Örülj! hiszen tudod, hogy miért lehet örülnöd.

Aki azonban még nincs készen, akinek a kezét égeti még a kulcs, — aki ellen a mindentudó Isten előtt panaszt emelhet valaki, mert jóvá nem tett igazságtalanságot követett el ellene, ... akinek üres kezekkel és bűnökkel terhelt lelkiismerettel kellene az örök Bíró elé lépni, az gondoljon arra, a szegény lelke üdvösségéért gondoljon arra, hogy mulandó, hogy ő is porrá válik, azonban a lélek nem szűnik meg élni és ... nem is menekszik el az örök Isten elől.

17. Krisztus megkísértetése.

(Bőjt első vasárnapja.)

A sátán is látta a fényességet, amely az Isten fiát körülvette, mikor János a pusztában megkeresztelte Őt. Hallotta az égből jövő szótatot s a sötétség fejedelme tudta, hogy a földön való uralmába egy hatalmas erő tört be.

Azonban a sátán nem volt még tisztában ellenfelével. Elhatározta, hogy fölkeresi, szembeáll vele és az arcába néz. Jerikótól nem messze, a Jordánt környékező irdatlan hegyek szakadéakai közt fölkereste a názárethi Jézust. Ott imádkozott és böjtölt a sziklasivatagban, hogy messiási hivatására előkészüljön.

Az Isten fia térdeire hullva imádkozott. Az arca halavány és beesett volt a hosszú böjtöléstől. A sátán látta, hogy az Isten fia egyszerre fölemelkedik térdelő helyzetéből. A testi táplálék után való vágyakozás lerítt az arca vonásaiból, azonban nagyságának és méltóságának fénye, amely a legmélyebb megaláztatás idején se hagyta el, megdicsőítette és nemessé tett egész lényét. Akik Őt valaha látták, érezték, hogy az a fényesség nem erről a világról való, hanem a túlvilág fölségének rajttamaradt ragyogása.

Nagyon régen volt, mikor a sátán utóljára látta a túlvilági dicsőségnek ezt a visszaverődését. Az első pillanatban megdöbbenés rázta meg, pedig ugyancsak elszokott már a csodálkozástól is. Ez a haloványarcú, lesóványodott alak lenne az, akit a Jordán medrében égből jött fényesség vett körül? Ez volna az a lény, aki egy égből jött szózat szerint az Isten fia lenne?

Ó, ha ez is csak olyan volna, mint a többi — így tűnődött a sátán —, hiszen akkor el tudna vele bánni, mint ahogyan az első embert elesábitotta, mikor a paradicsom mosolygó gyümölesét mutatta neki: Nézd csak, milyen szép, milyen kíváncsú! — Nem szeretnél belőle enni?

Igen! A sátán látta, hogy az ember fia éhez. Meggömbülve, csúszva mászott a názárethi Jézus felé: Hiszen te éhez — így sziszegett a legszentebb felé. — De hát nem magából az égből hallatszott a szózat, hogy te az Isten fia vagy? Ugyan! Isten fia, miért tűröd az éhség mardosó fájalmát? Nézd ezeket a köveket, amelyek körülöttesz szerte szórva hevernek. Ha Isten fia vagy, akkor isteni hatalmad és erő is van. Nosza! Szólj csak egyetlenegy szót, mondd, hogy ezek a kövek kenyerekké változzanak. Ugyan, Isten fia, miért gyötröd a testedet a koplalással? Nagyon rosszul ismered az embereket, ha nem tudod, hogy mivel lehet őket megfogni. A gyomrukkal, Isten fia! A gyomrukon keresztül. Adj nekik enni és meg fogod látni, hogy valamennyi, egytől-egyig hozzád pártol. Lakasd őket jól s az égig emelnek, vala-

mennyi a tied lesz. Hallod, Isten fia! — *Ha* csakugyan Isten fia vagy — ha meg akarod őket hódítani, kezd el mindjárt itt és mondd, hogy ezek a kövek kenyerekké változzanak.

A sátán elhallgatott, a szemeiben azonban titkos tűz lángja lobbant föl. A nagy csábító belenézett a jövőbe. Nézett és látott. Láta a vágyai beteljesülését. A szellemi szörnyetegnek szemei roppant távolságokat tekintettek át. Hullámok zúgtak körülötte, mint a végtelen tenger. Az emberek milliói-nak hullámai zúgtak a sátán körül és az Úr körül, aki a sátán előtt állott... Százak jöttek és százezrek és utánuk a milliók. Valamennyi éhezett és valamennyi kenyér után kiabált és minden után, ami a kenyérrel együttjár. És valamennyien az után kiáltoztak, akit az égi szózat Isten fiának nevezett. És ő mindegyiknek adott kenyeret és azonkívül mindenféle javakat, amik az életnek és művelődésnek területén a szebb élethez szükségesek. És mindenkit megelégitett. A sátán visszafojtott dühhel csikorgatta a fogait. Igen! Csak lakasd őket jól, legyen tele csak a gyomruk, aztán legyenek lusták, bután lomhák. Hahaha! Lusták és bután lomhák! Akkor majd nem emelik föl fejüket az ég felé, hanem fálják a föld porát és végül, ha a kultúra áldásaival túlterheltek a gyomrukat, szép lassan átszenderednek... a pokolbeli sátán karjai közé.

A kísértő hirtelen megdőbbsent. Az ember fiának szemeiből egy tekintet esett rá. Ezek a szemek is a jövőbe néztek, az emberi jövő nagy, igen nagy messzeségébe. Azonban az Úr szemei biztosabban és mélyebben láttak, mint a sátán szemei. Ő is látott éhséget, azonban szent, mélységes, halhatatlan éhséget látott az emberek lelkében. Azt az éhséget látta, amelyet nem emberi ösztönök kielégítésével, hanem csak magasratörő, ideális szárnyalással lehet kielégíteni. Azt az éhséget, amely kenyér után kiált, azonban az a kenyér a kultúra tényezői által igen-igen finommá is válik.

Az Isten fia visszautasította a sátán első kísértését. Az ösztönre hivatkozó sátáni felhívást szembeállította az isteni fölhevással: Írva vagyon: nemcsak kenyérrel él az ember, hanem minden ígérel, amely az Isten szájából jó. A csábító nem látott még elég világosan. Annyit azonban tudott már, hogy ellenfele nem hasonlítható az első emberhez, aki ösztöne szavára hallgatva, azonnal a sátán igájába hajtotta fejét. És nem volt hasonlítható Ádám többi fiaihoz és Éva többi leányai-

hoz sem, akik az ösztön szavára hallgatva a fölfelé törekvés szent szaváról teljesen megfélelkeznek.

* * *

A sátán másodszor is odalépett a názárethi Jézushoz. A lángelméjű, de bukott szellem villámgyors gondolatával eszelte ki a második támadás haditervét.

Ellenfele az imént a szentírásra hivatkozva utasította el: Nemcsak kenyérrel él az ember, hanem minden igével, amely az Isten szájából jó. A sátán a saját szavaival akarta megfogni az Isten fiát. A zsidó nép előtt az Írásnak egyetlen gondolata se volt annyira népszerű és kedves, mint a Messiásba vetett reménység gondolata. Izrael népe ebből élt. A nép egész lelkének ez volt a mindennapi kenyeke. A sátán most ebbe a gondolatba kapaszkodott bele. Fölvitte az Isten fiát a jeruzsálemi templom tetejére. — Az Isten fia az ő szuverén felségének és nyugodt méltóságának tudatában engedte magát vitetni a démoni hatalom által. A szédítő magasságból néznek le mindketten a mélységbe. Az Isten fia és a pokol fejedelme. Ott lenn nyüzsögnek az emberek apró, alig látható figurái, valamennyit Izrael nagy messiási reménysége állította vagy vezette ide — a papokat, az írástudókat, a farizeusokat, a nép fiait és leányait. Ezekért folyik majd a nagy harc Krisztus és a sátán közt, mihelyt a nagy kísértő tisztában lesz majd azzal, hogy a messiási uralom korszaka elérkezett. Elérkezett? A sátán tünődik és számít. Mindenáron szeretné ellenfelét titkos állásából kicsalni. Mint a vihar, a gondolat sebességével vitte őt a légen keresztül. Meg akarta mutatni, hogy a sátán a világ minden sarkából a küzdőterre siet, ha a hatalmáért kell küzdeni. A templom tetejére állott, ezzel is igazolni akarván azt, hogy Izrael szent helyeit sem fogja kímélni, ha a nagy harc közötté és az Örökkévaló közt lángra lobban. Ha csakugyan az Isten fia az, aki itt a templom tetején mellette áll, hát tudja meg, hogy hatalom áll hatalommal szemben és hogy a pokol minden varázsa és minden kápráztató szemfényvesztése kezd harcot a menny csodáival. Tüzes lett a harc és elkeseredett. Ilyen gondolatokkal fordul most a sátán az Isten fia felé. — Te vagy-e a zsidók megígért Messiása? — kérdé suttogva tőle. — Ha Isten fia vagy, hát ugorj le innen a templom tetejéről, mert írva van, hogy angyalainak parancsolt felőled, hogy kezeiken hordozza-

nak téged, hogy köbe ne üssed lábadat. — Így beszélt a sátán. — Tedd meg, ha Isten fia vagy — súgja újra. — Miért nem teszed meg? Nézd! Egy csapásra megnyered ezt a lenn nyüzsgő embertömeget. — Kiálts le hozzájuk. Hívd ide trombitaharsogással a mennyország angyalait — aztán szállj alá. Meglátod, valamennyi térdreesik előtted. A szavadra kirántja hüvelyéből a kardját és tódulnak utánad seregestől, a nagy, szent háborúra, Izrael nagy háborújára, hogy ez a nép legyen legnagyobb a föld minden népe között.

Igy beszélt a sátán s hatalmas szelleme ismét a jövőbe nézett. Ha a második terv sikerül, akkor a Messiás vállalkozásának előre is befellegzett. Ha rá tudná bírni a Messiást, hogy tisztára pillanatnyi hatásvadászat kedvéért egy-két szemnek való csodát műveljen? — Igen! Ha a messiási uralom hőiséért kirántanák szablyáikat, ha végigrivalganák az országon: Háború! Háború! S ez a kiáltás harsogna tovább a déli határoktól a Jordán forrásáig, akkor a sátán fényes diadalt aratna. Akkor az egész messiási mozgalom vagy a porba omlana, legyőzné a római fegyverek túlnyomó ereje — és ezt jól tudja a sátán, — angyalok nem szállának le az égből fehér paripákon, aranyos páncéllal és ragyogó kopjákkal, hogy egy elveszett rajongó veszett ügyéért harcbaszálljanak. Ó igen! A sátán jól számított... Vagy pedig diadalmaskodik a messiási mozgalom s az emberek csakhamar tudatára jönnek, hogy valódi isteni csoda helyett a szemfényvesztés hamis csillogása volt az egész. Látnák a vaklármát, hogy a szemeik kápráznak csupán s a komolyan gondolkodó lelkek egyszerűen elidegenednének tőle. Sőt még ennél is több történnék: a messiási üdvözítés gondolata a zsidó nép nemzeti szabadságharcának ábrándjává törpülne. Ó! — s a sátán ujjongott örömeiben — nem akadna nép a világon, amely a zsidó nemzeti világuralom keretében elhelyezkedni kívánna.

... — Jöjj! Ugorj le! Az Isten angyalainak ide kell szállni a te szolgálatodra, a kezeiken hordoznak téged és téged a te ügyeddel együtt győzelemre segítenek, — tiéd lesz a diadal.

Azonban a sátán másodszor is félreismerte ellenfelét. Nem vakmerő, kalandravágyó fanatikus állott mellette a templom tetején. Nem olyan valaki, aki azért jött a földre, hogy Izrael álomországát, ha a szükség úgy hozná magával, akár a felhőkből vagy a csillagokból is lerángathatná a földre,

nem olyan, aki az Isten terveit mindenáron szeretné keresztül-erőszakolni.

Nem! Az Isten fia ismét messzebb látott a jövőndőbe, mint a sátán. Aminek az Isten szántóföldjén meg kell érnie, ahhoz évezredek kellenek. Az Isten országának az igazság és meggyőződés erejével kell magát keresztülküzdeni minden korlát akadályain keresztül. Ha az Isten ügye valóság meg, akkor a túlvilág csodáinak létesítésében és valódiságában senkinek egy percig se szabad kételkedni, reklámcsofákról pedig egyáltalán szó se eshetik. S ezért az Isten fia másodszor is odafordult a sátánhoz és másodszor is elutasította őt egyszerű kijelentésével: *Írva vagy, hogy ne kísértsd a te Uradat Istenedet.* Az Isten országának Izrael határainál és reményeinél sokkal messzebbre, végtelenül messzebbre kell terjednie. Az Isten országának azok által az eszközök által kell megvalósulni és nagyranövekedni, amelyeket az Isten jelölt ki számára. Az Isten az ő céljait az emberiség történetében s az emberek közreműködésével szokta megvalósítani. Az Isten országa olyan, mint az örökkévaló csillagok ragyogása, amely sokszor szintén lassan tör át az emberiség történelmének éjszakai sötétségén és nem rakéták fénye, amely egy pillanatra elkápráztatja a szemeket, nem azért, hogy világítson, hanem hogy vakítson és aztán kialudjék.

A sátán konokul követte Jézus gondolatait. Eddig nem sikerült kizökkenteni az Isten útjának kerékvágásából. Sziklaként állt az Isten akarata mellett.

A sátán most Jézusnak az Isten akarata mellett való megingathatlan kitartására tervezte a harmadik próbát.

Fölemelte az ember fiát a magasságba. Az Isten fia most is átengedte a kezdeményezést annak, akit egyetlen szavával összemorzsolhatott volna.

Repültek — Jézus és a sátán. Egyszerre egy hegy tornyosul előttük magasra a levegőbe. A csúcsai szinte az égig érnek. Az egyik csúcsra, a legmagasabbra lép most föl a sátán az Isten fiával együtt. Ott áll most a pokol fejedelme, nem görnyed, nem csúszik-mászik, hanem sötét méltósággal kiegyenesedik. A homloka fénylik, mintha fényes korona abroncsa ragyogna rajta. A sátán parancsolólag emeli fel kezeit, mint egy király, aki országa élén áll. Alulról, a mély-

ségből, a felhők megszakgatott fátyolán keresztül völgyek és folyamok néznek föl a magasságba. Ah! hogy ragyog, hogy fénylik, hogy világít onnan alulról minden, amikor a sátán csillogó tekintete büszkén végigsiklik rajta. Mert hiszen mindaz ott alatt az ő országa. Mindaz, ami az ember fiának szemei előtt ott lenn pompában ragyogva csillog, amit szinte kézzel lehetne megfogni, mindaz az ő országa.

S a sátán újra suttogni kezd. — Te Isten fia, ha az vagy, akkor nincs szükséged rá, hogy országodat erőszakkal alapítsd meg. Ugy-e, úgy akarsz országolni a földön, mint ahogyan az Örökkévaló a történelem időin végigvonul? Te az emberek fölött akarsz uralkodni. Hallgass ide! Figyelj rám! Elárulom neked az emberek fölött való uralkodás titkát. Nézd, mindaz, amit magad előtt látsz, az az enyém. Én szereztem meg az élvezet, a pénz, árulás, csalás, kegyetlenség, hazugság, ámtítás, babona és zsarnokság által. Mert tudd meg, ezzel kell az emberek felett uralkodni és nem másként. Te uralkodni akarsz és azt hiszed, hogy az Örökkévaló útjain járhatsz? Ó mennyire csalódol. Vajjon a jóság uralkodik a világon? Vajjon nem az erőszaké, az erősebb brutális hatalmáé az utolsó szó? Lásd, én erős vagyok — és én neked ajándékozom a hatalmammat és minden befolyásomat... nem! még többet — még többet adok neked... ha...

S itt a sátán hangja halkan suttogóvá, de mindig lángolóbbá, izgatottan remegővé vált... ha megígéred, hogy az én eszközeimmal, az én módszeremmel uralkodol, ha az én eszközeimnek s az én módszeremnek és alapelveimnek helyes voltát elismered... ha leborulsz előttem és... imádasz engemet.

A szörnyű szó ki volt mondva. A sátán lelkében magasra lobbant a vágy, vágyainak izzó lángja, amely évezredek óta a pokol tüzével égette belsejét. A vágy, hogy azt lássa maga előtt térdelni, aki előtt egyszer, valamikor mint angyal, megtagadta a térdreborulást. A vágy, hogy a mennyországot egyszer itt a földön aláaknázhassa és megsemmisíthesse, mint ahogyan egykor az örökkévalóság magasságába az átkot belevitte.

Ekkor az Isten fia szájából egy szózat hangzott el, amely a sátán fülében visszhangként hangzott, úgy, mintha egyszer már hallotta volna. Mint a mennyei seregek kiáltásának visszhangja: *Ki olyan mint az Isten?*

Az Isten fia ránézett a sátánra és így szólt: *Irva vagy, hogy Uradat, Istenedet imádjad és csak neki szolgálj! Távozz tőlem, sátán!*

A poklok fejedelmét kékes láng vette körül, — eltűnt.

Az Isten fiához pedig angyalok jöttek, hogy neki az égből kapott minden erejükkel, hatalmukkal és segítségükkel szolgáljanak.

Mert az Isten országa éhezés és szomjuhozás az igazság után... bizalom az isteni gondviselésben... és igazság és szentség és szolgálatrakész szeretet.

18. Megdicsőülés.

(Bőjt második vasárnapja.)

Volt egyszer egy fiatal művész. A bölcsőjénél jóságos tündér állott s nagyszerű tehetségei mellé beléje oltotta a művészet lángoló szeretetét is. Azonban a lelke határtalan nagyravágyással és emésztő dicsvágygyal volt tele. A nagyravágyás nem engedte Giovanni Ardenteret pihenni nappal és fölzaklatta szendergéséből éjjel. Mindenkit túl akart szárnyalni a dicsőség útján. Azt akarta, hogy nevét a minden idők legnagyobb művészeinek sorában emlegessék. Egy eszmét akart belevarázsolni a márványba — olyan eszmét, — hogy az emberek lába a földbe gyökerezzenek, ha az ő művét csodálják, úgy, mint mikor egy ember valami csodás szépségű és nagyságú dolog előtt áll, amelyhez hasonlót még életében soha nem látott. Igen! bámulni fogják. És minden száj azt kérdi: Ugyan, ki csinálta ezt? Aztán mindenki az ő nevééről beszél, Giovanni Ardenteről. Eleinte csak halkan suttogva, aztán mindig hangosabban... míg végre Giovanni Ardente nevével lesz tele a világ. A neve úgy zúg majd, mint a tájképző áradat s ennek az áradatnak hullámai fogja Giovanni Ardente kifeszíteni vitorláit és repül majd tovább a boldogság bűbajos dalokat éneklő tengerére.

Giovanni Ardente sokat gondolkozott, törte a fejét és kereste azt a nagyszerű, mindenkit hódolatra készítő eszmét, amelyet művészetével meg fog örökíteni. Sokszor napokig ült műtermében és töprengett. Nem ment régi barátai közé, hogy azok lassankint különnek, embergyűlölőnek kezdték tartani. Lassankint nem értették meg őt azok s

viszont ő se értette meg azokat. Így történt aztán, hogy Giovanni Ardente először kerülni, aztán gyűlölni kezdte az embereket... végül annyira gőgös és elkapatott lett, hogy lenézett mindenkit, akik a felhőkben egyedül járó embert megérteni nem tudták. Nem tudták és nem akarták. Igen. Giovanni Ardente gyűlölte és megvetette embertársait.

Az emberek megvetéséből hosszú-hosszú napok és éjszákák töprengése árán lassan kisarjadt, aztán érni kezdett lelkében egy gondolat, amelyet művészetével megörökíteni akart. A gondolat minden bizonnyal rossz talajból származott... kezdetben testetlenül és meg nem foghatólag, mint a mocsarak fölött uszkáló reggeli vagy esti köd... aztán lassankint kezdett kialakulni, míg végre tisztán, élesen állott a lelke előtt, amit a márvány hófehér nyugalomába belelehelni akart: *Az eszményi ember.*

Giovanni Ardente az eszményi embert akarta márványba faragni. Azt akarta odaállítani a világ szemei elé. Úgy, ahogyan ő azt elgondolta, szépnek, erősnek, szabadnak, méltóságosnak. Úgy, ahogyan az eszményi ember majd egyszer, a messze késő jövőendőben, a magasabb emberi kultúra fejlődése idején élni fog. Vajjon a görögök nem tudták megalkotni az eszményi embert? Nem! Az ő emberi alakjaik telve voltak a nagyságnak és méltóságnak vonásaival, azonban hiányzott belőlük Faust jelleme, amely tekintetével keresztülhasítja a világot és homlokával megostromolja az eget. Hát a reneszánsz nagy mesterei szintén nem tudták volna kialakítani az ember eszményképét? Nem! Ők sem! Az ő műveikből viszont a mély, titokzatos fénynek kisugárzása hiányzott, amely a görögök szobrain fölényes nyugalommal honolt. De ő, Giovanni Ardente meg fogja alkotni az eszményi embert, ahogyan a lelke előtt lebegett. Az apollói nyugalmat egyesíti a dionysisi erővel és hévvel. Meg fogja alkotni s a világ bámulva áll majd művésze előtt.

Giovanni Ardente bezárkózott félig napsugárban fürdő, félig misztikus homályban ülő műtermébe. Ott dolgozott hosszú-hosszú időn keresztül. Senkinek se volt szabad hozzá a lábát betennie. Épen csak hogy evett és ivott. Szót pedig csak elvétele váltott egy-két emberrel. Lelke az éj sötétjében a gondolatok és tervek tömegétől rajzott, a nappal az alkotási volt. Az eszményi ember egyik vonását a másik után véste be a hófehér márványba. A lelke tele volt mély meg-

vetéssel az emberek iránt s amellet szomjazta a dicsőséget és magasztalást,

Hosszú-hosszú idő multán készen állott a nagyszerű mestermű. Az ország fővárosában nagyszabású műkiállítást rendeztek. Odavitette művét. Ő maga volt jelen a szállításnál, lépésről-lépésre kísérte, hiszen sok millióra menő értékről volt szó. Giovanni Ardentere nézve pedig ennél is nagyobból, kimondhatatlanul fontosabbról volt szó. A hírnevéről, a művészetének világraszóló dicsőségéről. Holnap kezdik emlegetni a nevét, az ő eddig nem ismert nevét, amely holnaptól kezdve bevonul a halhatatlanság birodalmába. Holnap mindenki utána kérdezősködik, mindenki őt keresi majd, Giovanni Ardentet, a hirtelenül nagy hírűvé vált ifjú sast, akinek a szárnyai magasabbra lendülnek, mint a többieké, valamennyié. Repülnek? Dehogy! Azok csak vergődni fognak majd, míg ő, egyedül ő, utólérhetlen magasságban fog fölötük szárnyalni. Már látta, hogy a föld milyen mélyen van alatta, Giovanni Ardente alatt, aki a nap közelében lebeg. A különbség csak az lesz, hogy ennek a sasnak a lelkében emberszív dobog s a szíve önzéssel, nagyravágyással, gyűlölettel és megvetéssel van tele. És Giovanni Ardente úgy érezte, mintha az az utolsó éjszaka, amely őt a dicsőség napjától elválasztja, egy nagy fekete fal lenne, amelyet mindenáron szeretne keresztülgorni, hiszen a hírnevétől, az élete ragyogó boldogságától választja el.

* * *

A nagy műkiállítás megnyílt. Az egyik teremben ott állt Giovanni Ardente műve. A lepel, amely az avatatlanok elől eddig eltakarta, leomlott. Ott állott a hatalmas márványszobor, lebilincselő, kolosszális szépségében. Egy emberi alak büszkén kiegyenesedve — egy hős, akinek minden idege feszül, minden izma kidomborul, amely anatómiai szempontból is igazi mestermű. És a gondolat? A minden mozdulatában nagyszerű hősiességet visszatükröző emberalak egy pompásan beállított sziklafokon egymagában lépdél fölfelé, a magasságok felé. Jobbjával a márványszikla egy előreugró részébe markol, balját a szemei fölé tartja, mintha a napba feltörök csoportját nézné s a nap mindenkit megvakítana, csak egyedül neki, a hősnek, a minden embert felülmuló embernek nem volna túlságosan ragyogó. S a földön — az

egek vivójának lábai most gázoltak rajtuk keresztül — két tárgy van: egy összetiport kereszt és egy elgázolt rózsza — mindegyik olyan helyre állítva, hogy előzőleg feltétlenül látni kellett. S ez a két dolog hangosan kiabálva beszél ugyanazon a nyelven, amely a fölfelé törő férfi dacos ajkára, sötét arcára s kimondhatatlanul gögös homlokára szinte írva van: *Dacolok a fájdalommal és megvetem a szeretetet.* A mestermű lábazatára pedig ez a szó van írva: *Übermensch. Az emberfeletti ember.*

A mestermű roppant feltűnést keltett mindenfelé. A művész nevét ajkára vette a hír és szélteben-hosszában mindenki csak róla beszélt. Giovanni Ardente nagyhírű ember lett egyetlen éjszakán. A remekmű mesés áron kelt el, egy külföldi Krözus kezébe került, aki nehány hét mulva tengerentúli hazájába akarta szállítani. Giovanni Ardente vágyai teljesültek. Most már elindulhatott dagadó vitorlákkal a boldogság dalt zengő tengerére.

Az utolsó napon, mielőtt a világhíre emelkedett műremeket elszállították volna, az ifjú művész ott állt a szobor előtt, amelybe az egész lelkét beledolgozta. Úgy érezte, mintha a búcsúzáskor a lelkétől is búcsút kellene vennie, mintha a szoborral együtt messze-messze földre elvándorolna a lelke is. Gondolataiba mélyedve utoljára állott a szobor előtt. Eszébe jutott a sok hosszú óra, amikor tervezte, formálta, véste, amikor a lelke lázban égve a dicsőséget szomjazta s amely most a megmérhetlen boldogságnak mámorában izzott.

Tekintete egyszerre egy fiatal leányra esett, aki egy piros bársonyszéken ülve, a szobor nézésébe volt elmerülve. A leány gyászruhát viselt s az arca mély szomorúságról beszélt. Giovanni Ardente feltűnés nélkül, veleszületett előkelő magatartásával figyelte a szobor csendes nézőjét. Érdekelte, hogy műve milyen hatással lesz a leányra, aki naivnak s nem a műértők táborából valónak látszott. Giovanni Ardente azonban olyasmit tapasztalt, ami a legnagyobb megdöbbenéssel töltötte el. A fiatal leány hosszan, tetszéssel nézte a hős márványalakját, de egyszerre meghökkent, mikor a lábánál levő összegázolt keresztet s a széttaposott rózsát látta. Megértette a szobor beszélő célját. Giovanni Ardente kiolvasta ezt a szemeiből, az arca nyílt vonásaiból. A fiatal leány szemeiből egyszerre könnyek törtek elő, keservesen sírt,

hogy fiatal karcsú alakja csakúgy vonaglott a fájdalomtól. Omlott a könnye zápora s szinte csillapulni se akart.

Giovanni Ardente zavarba jött. Sok mindenféle bírálatot hallott már művéről: hangos csodálkozást, bámulatot, hízlegést, őszinte elismerést. Azonban amit most látott, nem fordult még elő egyetlenegyszer sem.

Giovanni Ardente szíve hangosan dobogott. Nem sokáig gondolkozott, odament a fiatal hölgyhöz és mély részvétellel kérdezte, hogy mivel lehetne szolgálatára. A leány megköszönte a jóságát, hogy nincs semmire szüksége — persze nem is sejtette, hogy maga a művész áll előtte. Aztán elmondta, hogy nemrégiben vesztette el édesanyját, egyedül áll a világban, ma először hagyta el a lakása szomorú négy falát, hogy egy kissé szórakozzék. Megálltam itt a szobor előtt — mondá — és nem soká kellett gondolkoznom, hogy megértsem, amit a művész mondani akart. Oly keservesen nehéz dolog az, uram, mikor az embernek szörnyű fájdalom gyötri a lelkét és nem találni egyéb vigasztalást, mint amit ez a szobor ábrázolni akar. Miként volna az lehetséges, hogy az ember lábaival tiporja meg azt a keresztet, amely oly súlyosan nyomja a vállát... Aztán az édesanyám szeretetét... nem! Uram! Az lehetetlen, hogy én arra a lábammal taposak és azt valaha elfelejtsem.

Giovanni Ardente meghajtotta magát, a fiatal leány pedig tovább ment. Giovanni azonban elfelejtett neki köszönni s azt se vette észre, mikor tovább ment. A mondott szavak úgy égették a lelkét, mintha tüzes nyíl repült volna beléje s amelytől most képtelen szabadulni. Úgy érezte, mintha nem is állna a márványszobor előtt, hanem össze volna vele nőve. A fiatal leány szavai még mindig visszahangoztak a lelkében, oly erősen, oly hangosan... úgy hangzottak, mintha zuhogó kalapácsütések lettek volna... s a kalapácsütések rázuhogtak a márványszoborra, amely Giovanni Ardentevel eggyé lett és ütötték-verték dühörögve.

A zuhogó kalapácsütések úgy összetörték a szobrot, mintha fehér üvegből lett volna, rapityánként ezer meg ezer apró darabra.

A dörgő kalapácsütések a szoborral együtt összetörték Giovanni Ardente magát is, aki benne élt a szoborban — összetörték a lelkét is s a lelkével együtt a lelke emberi eszményképét is.

Giovanni Ardente nem vett búcsút a szobortól. Kiment a vasútra, fölült a legközelebbi vonatra s a ködös éjszakában elutazott messze, igen messze. El akart távozni onnan, ahol az ő lelke eszményképe összetörve hevert.

Azonban a vonat dübörgő zakatolását túlharsogta a kalapács dörgő zuhogása, amely az ő művét és vele a lelke eszményképét összezúzta mindörökre... mindörökre. Csak egy fiatal leány szavai voltak és mégis mily katasztrófát szakajtottak Giovanni Ardente szívére. Mit vétett Giovanni Ardente, miféle szörnyű vétet követett el, ami a lelkét úgy agyonkinozta, hogy keserves kínjában vonaglott belé?

Miféle szörnyű bünt követett el Giovanni Ardente? — Ledobta a földre a Krisztus keresztjét s összetapostatta a márványalakokkal, azzal az alakokkal, amely a lelke mélységéből nőtt ki, amely egy volt vele magával, az ő benső erejével. S a Megváltó képét senki se taposhatja lábbal büntetlenül s a legnagyobb szeretetet senki se gyalázhhatja meg büntetlenül, mintha egy vérpiros rózsára taposna a lábával.

* * *

Mikor az Isten egy embert meg akart büntetni, nagy irgalmasságot és nagy kegyet gyakorol vele, ha a büntető keze előbb fájdalommal, kinnal és gyötrellemmel látogatja meg.

Giovanni Ardente beteg lett, úgy hogy egészen a sír szélén állt. A halál azonban nem vihette magával azonnal a hideg sírba.

Giovanni Ardente kigyógyult a halálos lázból, amelyet Italia valamelyik műtermében szedett össze. Meggyógyult. Azonban inkább halt volna háromszoros halált, mint hogy egy napon a hosszú, lázas téli napok után öntudatra ébredt.

Tavaszi volt, a reggeli nap virágainak illatával s a tavaszi nap ragyogó fényének varázsával. Giovanni Ardente megkérte az ápoló irgalmas nővért, aki keserves szenvedései idején őt ápolgatta, hogy húzza félre a hosszú selyemfüggönyt az ablakról, hadd gyönyörködhessek a kikelet virulásában, a szépséget szomjazó szemei hadd ihassák a napsugárban tobzódó tavasz bájait. Azonban a hosszú betegség alatt mintha szürke fátyol huzódott volna a szemei elé. A szépséget szomjazó szemei nem gyönyörködhetek a tavasz üde pompájában — a szemei közel voltak a megvakuláshoz.

Nem lehet szavakkal elmondani azt a szomorú korszak-

kot, amely a gyógyuló életére most következett. Egy korszak, amikor egész emberi ideálja mégegyszer romhalmazzá változott; egy korszak, amelyben Giovanni Ardentének valahogyan egy új korszakot kellett magának alkotni, hacsak nem akart a szerencsétlensége átka alatt teljesen tönkremenni. Most megtanulta, hogy vannak az életben kereszttek, amelyeket nem lehet lerázni vállainkról azzal, hogy összetapossuk őket. És most, amikor az élet az ápoló irgalmas nővér áldozatrakész szeretete folytán kezdett rája nézve újra elviselhetőbbé válni, megtanult még egy mást is becsülni és nagyra értékelni, amit valamikor nem becsült többre egy hervadó, gondolatnélkül összetépett és széttiport rózsánál: az irgalmasságot és a segítő szeretetet.

Giovanni Ardenre egy napon megállapította azt, hogy az ápoló irgalmas nővért látta már valahol az életben. Akkor történt, mikor egy nap a karosszékben ülve, látszólag szendergett, pedig csak a szemeit húnnya le és a régmúlt időkről gondolkozott. Egy kissé kinyitotta a szemeit és nézte az imádkozó irgalmas nővért. Egyszerre mint a villám futott át lelkén a gondolat, hogy ez az arc volt az, amely egyszer az ő szobra előtt könnyekben tört ki. Aztán hallotta újra a szavait: Oly szomorú dolog az, ha az embernek a nagy szenvedések idején csak annyi a vigasztalása, mint amennyit ez a szobor nyújtani tud.

A szavai most nem úgy hangzottak Giovanni Ardenre lelkében, mint valamikor régen, amikor úgy zuhogtak rá, mintha egy nagy kalapács ütései dübörögtek volna. Most úgy érezte, mintha valahol messze, igen messze harangszó zengett volna, lágyan, teljesen, tisztán és mélyen. Úgy érezte, mintha egy láthatatlan kéz sajtó földalmat okozott volna a szívének, aztán mintha szelíd áldás simogatása lett volna.

Sejtése egy-két ügyesen fölített kérdés után teljes valóssággá változott. De amikor azt látta, hogy a nővér nem emlékezett rája vissza, többé nem beszélt róla. Azonban az elől se tért ki, ha az irgalmas nővér vallásos dolgokról kezdett vele beszélni. Sőt maga is kereste az alkalmat, hogy ilyenről beszélhessen. Giovanni Ardenre egy-két hónap múlva annyira jutott, hogy visszanyerte ifjúsága első hitét és kibékült Istenével.

Azonban a lelkében élt még egy utolsó, forró, igen forró vágyakozás. Szeretett volna még egy szobrot alkotni, egy

másikat, az eszményi embert, úgy, mint ahogyan most a lelke előtt állt. De hát hogyan valósítsa meg, mikor a szemei előtt állandóan ott lebegett a mindig sötétebbé váló szürkeség? Hogyan vehesse kezébe a vésőt mégegyszer, hogy gondolatnak testet adjon?

És mégis megpróbálta, belekezdett abba, ami szinte lehetetlennek látszott előtte. Műtermet rendeztetett be magának, márványt hozatott és elkezdett dolgozni. A munka fölébresztette benne az életkedvet, a lelke gyógyulni kezdett. A szeme is napról-napra javult, azonban a testi ereje szemlátomást gyengült. Dolgozott — mögötte pedig ott leselkedett a halál.

Giovanni Ardente érezte ezt nagyon jól. Hallotta, amit a halál a füleibe sugdosott: — Siess! Giovanni Ardente, ne késlekedjél, nem sok idő van hátra. S ő dolgozott lázasan, mindig lázasabban, hogy akárhányszor támoltyogva ért az ágyához a mindinkább kínzó fájdalom hatása alatt.

Különös munka volt az. Különös azért, mert az eszményi ember képe nem alakult még ki teljesen a lelke előtt. Nem! Még csak keresgélt utána, kereste az izzó lelke lázas sietésével, hogy kierőszakolja a testből, amelynek kínja alatt annyit szenvedett.

És csodálatos munka volt. A lelke napról-napra érettebbé, mélyebbé, tisztábbá vált s érettebb, mélyebb és tisztább lett a munkája is.

Magas márványalapzaton álló egyszerű mellszobor volt minden mellékalak hozzáadása nélkül. A szobor arcvonásaiba akarta belevésni azt az eszmét, ami a lelkét teljesen elfoglalta, ahogyan a fájdalom a lelkét faragta, ahogyan percről-percre érettebbé, mélyebbé, magasztosabbá tette, ahogyan az önzetlen, odaadó szeretet a lelkét körülvette és puhává, szelíddé alakította. És valahányszor a fájdalom újabb, mélyebb s az örökkévalóság számára maradandóbb vonást vésett a lelkébe és valahányszor az őt gondozó szeretet gyengéd, kedves kézzel egy-egy érdes részt letört a lelkéről, Giovanni Ardente keze mindannyiszor rátalált egy-egy újabb vonásra, amelyet most már a lelkében hordozott, de amelyet teljes tökéletesen kifejezésre juttatni még nem volt képes.

Minél lázasabban dolgozott, a halál annál sürűbben jelent meg a háta mögött s annál sürgetőbben sugdosta a fülebe:

— Siess Giovanni Ardente! Ne késlekedjél — hiszen nagyon kevés idő van már hátra.

Egyszer aztán elkövetkezett az utolsó nap is, amelyen Giovanni Ardente utoljára dolgozott ezen a világon. Kínzó idegroham lepte meg, ledöntötte az ágyra, s késő estig leszögezve tartotta. Este odavánszorgott a szobor elé — érezte, hogy ma vagy holnap itt a halál és kiüti kezéből a vésőt.

Lázás sietséggel dolgozott. A szemei minden kalapácsütésnél tisztábban láttak, olyan jól érezte magát, olyan könnyű, olyan szabad volt mindene — míg egyszerre támolyogni kezdett, aztán nehéz sóhajtással összeroskadt.

A teste úgy feküdt a földön, mintha meg lett volna halva. A lelke azonban ébren volt. Csodálatos dolgokat látott maga körül: Egy ember törtetett fölfelé, az ég felé tornyosuló sziklákon és hasadékokon, amelyek olyan élesek voltak, hogy szinte véresre sebeztek a lábát. Mélyen meghajolva törtetett egy súlyos kereszt terhével a vállán. Ahova azonban a lábát tette, ahol a ránehezedő keresztfa keserves súlya alatt a földet érintette, mindenütt rózsák, csodaszép hófehér rózsák fakadtak a lábanyomán. Giovanni Ardente látta mindezt a lelkével, amikor a teste félholtan a földön hevert.

Erejének utolsó megfeszítésével nagy kinnal föltápáskodott ájulásából. Jéghideg kezével végigsimította a homlokát és szemeit. Ébren van-e vagy álmodik? Nem! A képzelete a halál borzalmai között nem csalóka képet látott. Ott, ott, a fehér márványszobor mögött egy alak áll, amelyet Giovanni Ardente előbb látott, mintha messze-messze távol-ságból jönne. Most... most feléje fordul az arcával. A tekintetében oly csodálatos méltóság, oly kimondhatatlan fönség és szelídség tükröződik, hogy Giovanni Ardente hangosan szeretett volna fölkiáltani, ha ugyan a nyelve meg nem tagadta volna a szolgálatot.

Ez az. Ez az ő eszményképe. Ezt szerette volna mindig márványba faragni. Most meglátta — és most meg kell halnia.

A haldokló művész térden csuszik oda a művéhez. Lassan, kimondhatatlan kínok árán kapaszkodik megegyeszer fölfelé. Csak egyetlen kis vonást kell még a márványba belevésnie. Eddig még sohase tudta megtalálni ezt az egyetlen egy vonást, azonban most már teljesen látja a lelkével. A szobor mögött pedig ott áll a fényes alak... mintha várná,

hogy Giovanni Ardente belevési mesterművébe az utolsó vonást.

Az... utolsó... vonást... meg... van... beteljesedett.

Szelid szó suttog a szobán keresztül... — Jöjj! Kövess engem.

Giovanni Ardente ajkai boldogan suttogják a választ, mint az ujjongó Alleluját. Azonban csak halk, parányi sóhajként száll el az ajkáról a gyengén, lágyan lehelt szent... szent név... Giovanni Ardente összeesik teljesen készen álló műve előtt.

* * *

A készen álló szobor előtt, a műteremben, ahova kívülről senki a lábát be nem tehetette, ott találták holtan. A mestermű hasonlíthatatlanul szép volt. Mindenki elragadtatással beszélt róla. *Jézus Krisztusnak, a világ Megváltójának képe volt.* Ezen dolgozott Giovanni Ardente, anélkül, hogy valaki tudott volna róla, anélkül, hogy ő maga az utolsó napig tudta volna, hogy kinek a képét faragja...

A világ Megváltójának hófehér márványszobra előtt állították föl a koporsót, benne a márványfehér holttesttel... telehintették fehér rózsákkal s a halott imára kulcsolt kezeibe egy kis feszületet tettek.

Ott pihent, ott aludt Giovanni Ardente békességben. S a lelke énekelve, dalt zengedezve most már valósággal ott lebegett örökkévaló boldogságának tengerén.

19. Quia peccavi.

(Bőjt harmadik vasárnapja.)

A régi dal, a régi nagyon szomorú dal. Az ezred legfiatalabb hadnagya egy éjszakán, egy végzetesen szomorú éjszakán kártyaadósságba verte magát. Egész életében se tudta volna kifizetni, annál kevésbé az alatt a rövid idő alatt, amire becsületszó alatt kötelezték.

A becsületére esküdött. Egyébre úgy se adott semmit az egész világon. Régóta nem hitt már se Istenben, se mennyországban, se pokolban. Attól az órától fogva nem hitt, amikor a fiatal menyasszonya halálos ágyánál állott. Akkor úgy kellett a kezéből kicsavarni a pisztolyt, amellyel a szomszéd szobában föbe akarta magát löni. S az utolsó, amit a menyasszonynak becsületszóra megígért, az volt, hogy soha az életben,

történjék vele bármi, fegyvert nem fog maga ellen. A menyasszonya nagyon jól ismerte a valójában jószívű, de határtalanul könnyelmű fiút. Hiszen annyit vesződött vele, hogy megjavítsa. Egyszer már majdnem sikerült is a még oly fiatal, de már teljesen kételkedővé vált ifjú életében jótékony változást előidézni. Egy rokona, az algiri fehér atyák missziójának tagja, lázas betegségéből lábbadozóban náluk időzött. A szellemes, komoly megjelenésű, biztos fellépésű szerzetesnek sikerült a fiatal tisztt figyelmét lekötöni — értette a módját, hogy hogyan kell a komolyságára hivatkozva, a lelke állapota felől gondolkodóba ejteni. De amikor ahhoz a ponthoz értek, hogy a menekülésnek csak egyetlen egy útja van: alázatosan le kell térdelni a pap előtt a gyóntatószékben, egy töredelmes gyónásban le kell zárni az eddigi élete teherrovatát s aztán új életet kell kezdeni — fölágaskodott benne a gőg. Nem! Azt már nem teszi meg. Azt képtelen megtenni. Hogy ő, a férfi, ő felsége délceg katonája, hogy ő le-térdeljen egy ember előtt mégegyszer, úgy, mint ahogyan gyermekkorában tette — Nem! arra ő teljesen képtelen.

Az maradt, aki volt. Hordozta a lelkén a régi adósságokat és újakat csinált a tetejükbe. S aztán úgy látta, hogy nem is valami nagyon nehéz azokat az adósságokat hurocolni. Hiszen az élet innen is — onnan is mosolygva integetett feléje. A bajtársainak kedvence, a följobbvalóinak reménye és büszkesége volt. S a menyasszonya híven, igazán híven szerette. Úgy érezte, mintha harsogó trombiták szólították volna mindig tovább, be az életbe, amely mosolygva, a nap fényében ujjongva várta őt. Amit lelkifurdalásnak szoktak nevezni, csak hollókárogás volt, semmi egyéb. Azonban az ő lelkében ne károgjon semmiféle fekete madár. Nem! Hadd lovagoljon csak az élet örömei, az akarata zabolátlan paripáján s úgy gondolta, hogy semmi értelme sincs annak, hogy az élet forró, csapongó örömeit gúzsba kötözze.

* * *

És most mindennek vége lett.

Az akarat paripája felbukott s kitörte a nyakát. A büszke lovas pedig ott feküdt a porban... mélyen, nagyon mélyen a becsstelenség porában, amelybe akkor zuhant, amikor a becsületszavát beváltani nem tudta. És nem tudja és nem is fogja tudni soha.

Kétségbeesetten töprengett. Lázban égő fejjel már a pisztolyt kereste, mint egyszer, akkor, a nehéz órában... azonban a haldoklónak adott szava, amellyel annak utolsó akaratát teljesítette, kötötte s a becsületszót nem szabad megszegni, mint ahogyan becsületvesztett lenne a társasága szemében most, amikor becsületbeli adóssága van.

Azonban semmiféle menekvés nem volt a számára. Hiába törte a fejét, nem tudott menekülni, csak azon az egyetlenegy úton.

Sötét éjjel, civilruhában, hosszú töprengés és fejtörés után eltávozott a lakásáról. A terve készen állt — sötét, szerencsétlen terv — sötét, mint az éjszaka, amelyen a hazájából megszökik, hogy örökre ki legyen szakítva az otthonából s élőhalott legyen az elevenek között.

Csak két dolgot vitt magával: a halott menyasszonya arcképét és egy fekete-fehér-piros szalagot arról a babérkoszorúról, amelyet akkor kapott, amikor gyönyörű baritonhangján az ezredünnepeken énekelt.

Mit is énekelt akkor?

Ha átlőtt kebelled porba roskadok
Idegen föld fekete hantjain,
Érted halok meg, szép hazám,
Érted, királyom, boldogan.
Fejfámra tűztétek a szent kereszt jelét
Idegen föld fekete hantjain:
Itt nyugszik egy névtelen vitéz,
Lebegjen áldás porló csontjain.

Mindez azonban nem illett már rája. Vége volt mindennek, visszavonhatlanul vége.

Három nappal később a francia idegen légio parancsnoka előtt egy német szökevény jelentkezett. A parancsnok nem győzte bámulni azt a nyíltszívűséget, amellyel az egykori német tiszt ballépéséről beszélt, amely őt idekergette. Rövid tárgyalás után egy új nevet vezettek be az idegen légio névsorába: Cassetout René.

A név mögött egy összetört emberi sors rejlett. Egy sors, amely elégetett minden hidat maga mögött. Egy ember sorsa, akinek a lelke régesrég elvesztette már mindkét hazáját — az egyik hazáját, amely a túlvilágon van — s most a földi hazát, amelyből nem maradt egyebe, csak egy fekete-fehér-piros szalag és egy maroknyi emlék.

S ez az ember, akinek a lelke tele volt nyomorúsággal, csak egyet keresett — a halát. Valamiféle alakban a halált, akár szörnyű testi megerőltetések árán, akár forró láz vagy ellenséges golyó által. Csak jöjjön a halál minél előbb, akkor, amikor akar s úgy, amint akar. Jöjjön a halál, amelyet nem adhat szabadon magának ő, mert szavát egy haldoklónak adta. Az adott szó lekötötte.

* * *

Azonban a halál nem jött.

Cassetout René túrta az idegen légió szolgálatával járó kimondhatatlan fáradalmakat. Nem tették tönkre a sivatag levegőjében otthonos lázak s a lázadó arabok ellen vezetett gyakori portyázások. Pedig de várta ilyenkor a golyót, a jótékony golyót, amely az életének véget vetett volna.

A harcokba sohse keresett fedezéket. Nekirohant a halálnak, ha még oly távolról fenyegette is. A légionáriusok nem győzték csodálni vakmerőségét. Nemsokára elő is léptették őt, az egykori német tisztet — idegen szolgálatban.

Cassetout René gyakran egész éjszakákon keresztül hánytatette magát az ágyban egy szemhunyás nélkül. Sírt anélkül, hogy egyetlen könnyecseppje kicsordult volna. Égette a láznak, fájdalomnak és meghalni vágyásnak háromszoros tüze.

* * *

Cassetout Renének akadt az idegen légióban egy barátja, akihez napról-napra szorosabb barátság fűzte. Meprismort Hardi volt a neve. Cassetout René odajövele előtt ő volt a légió legbátrabb és legvakmerőbb katonája. Most úgy látszott, mintha ezt a dicsőséget meg kellene osztani Cassetout Renével. A barátság még szorosabbá vált közöttük, amikor Meprismort Hardi látta, hogy Cassetout sohse irigykedik rá, ha kitüntetésre nyilott alkalom, sőt ő volt az első, aki látható örömmel szorított vele kezét, ha Meprismort valami vakmerő kalandnál általános csodálkozás központja lett.

A barátságuk még bensőbbé vált, amikor a sivatagbeli arabokkal való összetűzés alkalmával egy arab puskája már Meprismort homlokának volt irányítva s Cassetout egy jól irányzott lövéssel megmentette a barátja életét.

Azonban ez a barátság épen nem vált Cassetout előnyére. Meprismort soha egy szóval se beszélt előbbi életéről.

A beszédmodora azonban elárulta, hogy nem közönséges műveltségű ember s eléggé olvasott arra, hogy lerontsa Cassetoutban azt, ami még lerontható volt. Cassetout a barátja társaságában befejezett istentagadóvá vált. Annyira istentelenné lett, hogy az emberfeletti megpróbáltatások napjaiban nem egyszer mondhatatlanul nehezebbre vált a haldoklónak adott szó megtartása.

Meprismort egyszer épen akkor lepte meg a barátját, mikor az a menyasszonya arcképének nézésében volt elmerülve. Nem volt már annyi ideje, hogy az arcképet elrejtette volna. Barátja kérésére odanyújtotta neki. Meprismort arcvonásai szokása ellenére ellágyultak. Odament a szekrényéhez s egy kis képet vett elő, két fiatal leánynak, Lucienak és Ivonnak, Meprismort két testvérének arcképét.

Cassetout hosszan nézte a képet, de amikor vissza akarta adni, észrevette, hogy Hardi arca vonaglik, mintha a könnyeit akarná visszaerőszakolni. Hardi ekkor elmondta, hogy hogyan dolgozott a két leány éjjel és nappal, hogy összekuporgassák azt a pénzt, amely Hardi kitaníttatására szükséges volt. — Hányszor láttam, hogy kezüket véresre dolgozták, igen, véresre, értem és én meg se köszönhettem nekik. Vajjon hol lehet most az én jó Luciem, merre lehet az én kis Ivonneom.

Ez volt az egyetlen alkalom, amikor René a barátját ellágyulva látta. Ha a serlegek összekoccantak, ha pergett a kocka, Meprismort újra a régi istentagadó, istengyalázó volt, vitte magával az akaratnélküli Renét is lejjebb, mindig mélyebbre a hitelenség és istentelenség halálthozó örvényébe.

* * *

Egy idő óta híre járt a laktanyában, hogy a lázadó arab törzsek ellen egy nagyobb expedíciót terveznek. Éjfél tájban egyszerre riadót fújtak s a légió kora szürkületkor déli irányban útnak indult.

Cassetout és Meprismort egymás mellett mentek. Harmadnapra az ellenség közelébe értek s negyednapra lehetett várni a csatározások kezdetét.

Meprismort féktelenebb kedvében volt, mint valaha. — Ha elesem — mondá barátjának — tedd meg az utolsó kívánságomat, ne jámborkodj a holttestemnél. Meglátom, tudja-e Meprismort Hardi a halállal szemtől-szembe állva gyűlölni

azt, amit megvetett egész életében. Cassetout sokszor hallott már hasonló és ennél förtelmesebb szavakat a barátja szájából, azonban ma néma borzongás járta át a lelkét, mikor ezeket a szavakat hallotta.

Kora reggel eldőrdült az első lövés s az első lövés Meprismort Hardit érte. Borzasztó lövés volt. Utána csak a halál következhetett. Azonban napok mulhatnak el, míg a halál Meprismort testéből ki tudja szorítani a lelket. Napok, hosszú, szörnyű napok.

Cassetout látta a barátját összeroskadni, azonban a harc forgataga tovább sodorta őt is. Csak este, amikor a támadás már visszaverve volt, akkor mehetett halálosan sebesült barátja betegágya mellé.

Engedélyt kért rá, hogy az éjszakát mellette tölthesse.

Ez volt Cassetout René életének legszörnyűbb éjszakája.

Meprismortot borzasztó láz emésztette. A lépésről-lépésre közeledő halál láza. A fiatal test minden erejével küzdött a szörnyű hatalom ellen, amely őt megsemmisíteni készült. Borzalmas volt a küzdelem, borzalmas a szenvedőre és borzalmas a mellette egymagában virrasztóra is.

Ott feküdt Meprismort Hardi, a halál lázától gyötörve. A melle fájdalmasan zihált s folyton hangosan nyögött. Megismerte a mellette virrasztó jóbarátot.

— René — pihegte fáradtan — René! Itt vagy?

— Igen, Hardi! Szegény jóbarátom, itt vagyok. Fáj nagyon?

— Vízet! René, vizet adj innom.

Azonban a sivatagnak nincs vize s a sivatag nem ismeri az irgalmat. A légió víztartályai kiürültek az utolsó cseppig.

— René! A pokol ég bennem, adj csak egyetlenegy csöpp vizet.

René némán mered maga elé, nem tudja teljesíteni a barátja utolsó kívánságát.

Utolsó kívánságát? Eszébe jut, amit Hardi nem egészen 24 órával előbb mondott neki: Tedd meg az utolsó kívánságomat, ne jámborkodj a holttestemnél. Meglátom, tudja-e Meprismort Hardi a halállal szemtől-szembe állva gyűlölni azt, amit megvetett egész életében. — Igen! Meprismort Hardi, most jön a halál.

Aztán még egy gondolat ötlük René eszébe, amikor halálkló barátja mellett virraszt. Egy régi, régi dal a lovagkorból:

Tegnap még büszke paripán,
Ma szétlőtt mellet a halál ágyán,
Holnap a csendes sírnak mélyiben.

— Vízet! — nyögte a beteg. — Vízet! Vízet! Renének eszébe jut egy történet, amit valamikor gyermekkorában hallott, amikor még jó és jámbor fiúcska volt, amikor még édesanyjával a templomba szokott menni: «és a pokolba taszítatott. S mikor a pokol kínjai közt fölemelte szemeit, meglátta Ábrahámot és kebelében Lázárt és fölkiáltott: Atyám! Ábrahám, könyörülj rajtam! Küldd el Lázárt, hogy újjának hegyét vízbe mártva hűsítse nyelvemet, mert gyötörtetem e lángban». Cassetout nem tud most egyébre gondolni, csak egyesegyedül erre a történetre.

A haldokló halálos kínjai közt vergődve dühöngeni kezd: Légy átkozott, René, ha nem hozol vizet. Nem látod, René, hiszen ott a víz a lábadnál. Nem látod, hogyan csillog... Ó, René! Hiszen ez vér. Vér, az én kis Luciem és Ivonnom kezeiről csorog a vér. Ki áll itt mellettem?... Lucie, Ivonne, mit akartok tőlem? Miért néztek úgy rám? Miért emelitek fel ellenem a kezeiteket? Miért csorog a véretek? Mivel vádoltok engem?

— Hallod, René! Engem vádolnak. Bevádolnak az Isten előtt, hogy istentagadó voltam. Hallod, René? A nevemet szólítják! Hallod?

René nagy erőfeszítéssel tudja a lázas beteget az ágyban visszatartani. Borzalmas ez a sóhajtó hörgés és ez a hörgő sóhajtás.

— Eredj innen! Távozz tőlem! A te kezeid is véresek s a homlokod is véres. Én vertem beléd a szögeket? Én szorítottam homlokodra a töviskoszorút?

— Igen! Én! Én! Én! Az én kezeim követték el a bűnt. Az én fejem gondolta ki a gonosztságot. Ezért hordod a szögeket, ezért viseled a töviskoszorút.

— Gyere ide, René! Ültess föl. Oda akarok nézni a szemei közé. Elkárhoztam, René! Elkárhoztam. Miért nem segítesz rajtam? Miért hátrálsz? Miért még egyszerre olyan messze tőlem? Ki ez itt? Ki áll a helyeden? Ki ez a fekete alak a fényes, a fehér mellett? Aki engem hív, a fekete, aki engem hív.

— Engem szólít, René, engem. A másik pedig tégedet. Miért térdeltél le, René? Miért térdeltél le?... Imádkozol.

René, imádkozol? Imádságos szavakat mondasz a halálos ágyamnál?

— Mondd hangosan, René, mondd hangosan. Nem! Ne mondd hangosan. Mondd halkán, egész halkán. Hagyj engem hangosan beszélni, engedj kiabálni, kiáltani. Hallja meg az egész tábor: Dacolni akartam és nem tudok, felejteni akartam és nem tudok, káromkodni akartam, átkozni akartam az Istent és most imádságos szavakat kell mondanom, imádkoznom kell, René, imádkozni, imádkozni.

A haldokló pihegve lélezkzik, fáradtan susogni kezd: Imádkozz, René, imádkozzál. Imádkozzál, Lucie, jó kis testvérem, imádkozz, édes kis Ivonnom... imádkozzatok.

— Hogyan is van, René? Hogyan is van?... Confiteor Deo...

A haldokló hangja percről-percre csüggedtebb. Csak egy-két suttogó szavát hallja René... quia peccavi...

Aztán még egy rövid, fuldokló lélekzetvétel. A haldokló szemei tágra merednek... az ajkai mosolyognak még: Orare pro me ad Dominum Deum nostrum.

Meprismort Hardi meg volt halva.

* * *

A légió visszatért a laktanyába, amely sokakat nem látott viszont, akik pár nap előtt az ellenség ellen vonultak. Ott pihenték síri álmukat a sivatagban, köztük Meprismort Hardi is. René nem tudta elfelejteni elköltözött barátját. Nem tudta elfelejteni, ahogyan az meghalt.

Fényes nappal úgy, mint éjjeli álmai közt állandóan maga előtt látta a haldoklót, amint halálos kínjai közt s kimondhatatlan lelkifurdalások közt fölemelkedik — folyton, állandóan hallotta utolsó szavait: Quia peccavi nimis (mert fölötte vétkeztem).

René csöndes ember lett, igen-igen csendes ember. Szívében ott rágódott a legmagasabb, a legmélyebb s a legcsodálatosabb, ami egy ember lelkén rágódhatik. S egy hang éjjel és nappal s nappal és éjjel ott suttogott a szívében: Quia peccavi nimis cogitatione, verbo et opere.

René sokszor gondolt vissza a múltba, a letűnt, boldog időkre. Gyermeckora boldog napjaira, amikor annyi hittel nézett föl az ég felé s oly hittel tudta az Istent imádni. Eszébe jutottak az esték, amikor nem tudott addig elaludni,

míg az édesanyja el nem mondotta vele az esti imát s amíg keresztjelet nem tett a homlokára. A fejről szőke fűrtök omlottak alá a vállaira, mintha aranyos napsugárból fonták volna őket s úgy ragyogtak, mintha a gyermeksége édes boldogsága, tündéri álmvilága ragyogott volna benne. A szíve tele volt jókedvvel és pajzánsággal s a két nagy szeme úgy kacagott hozzá az örömtől, mintha az egész világ az övé lett volna. Ó, mily boldog volt akkor Cassetout René. Ugyan hol lehetnek most azok, akik egyszer vigyázó, becéző, védelmező szeretetükkel oly hűségesen állottak mellette?

Hol lehet az édesanyja? Meghalt... halott. De hát nem maradt volna belőle semmi sem? Hol van az, ami az ő édesanyja lényéből a halhatatlanság számára vissza-maradt?

Hol lehet az édesanyja lelke? Hol lehet a menyasszonya lelke?

És ugyan hol lehet most Meprismort Hardi lelke? Hardi lelke, aki a halálban mégse tudta gyűlölni azt, amit egész életében megvetett és kigunyolt? Ugyan merre járhat az elhunyt jóbarát lelke?

És hova jut majd az ő lelke, ha egyszer az ellenség golyója őt is földreteríti? Az a golyó, amely után annyi esztendő óta epekedik.

René most már nem kívánta a szenvedéseitől megváltó golyót. Kezdett a haláltól félni.

Nem a halál szenvedésétől s a haldoklás lassú kínlásától félt, hanem attól az élettől, amely a halál után következik, attól, amit Hardi halálos ágyánál maga is átélt. Attól félt Cassetout René.

Mi lesz majd akkor, ha neki is meg kell halnia? Mi lesz majd, ha neki is megjelenik az édesanyja meg a menyasszonya, úgy, mint ahogyan a koporsójában látta? Igen, úgy áll majd előtte, ha ő haldoklik. Mert hát egészen bizonyos, hogy meg fog neki jelenni. A keresztnévén fogja szólítani és azt fogja mondani: Mivel megtartottad a szavadat, mivel elviseltél minden szenvedést és nem emeltél fegyvert magad ellen, azért a jó Isten megengedte, hogy meglátogassalak. Elviszlek haza, a jó Istenhez. Gyere velem, gyere!

Azonban Cassetout René tudta, hogy nem mehet vele. Egy teher, egy szörnyű bűn terhe nyomja a lelkét s le fogja húzni a földre, összetöri a lelke lendületét, nem tud vele

magasra szárnyalni, oda, ahol a menyasszonya van s annak egyedül, nélküle kell majd visszamenni.

René lelke előtt oly világos volt mindez, mint a sivatag némasága felett ragyogó napfény. Azt a terhet ő nem bírja magával vinni a halálba... Úgy jár, mint Meprismort, aki szintén nem tudta gyűlölni a halálban azt, amit az életben megvetett.

Azonban a nehéz órákban mindig hangosabban beszélt a lelkében a kegyelem szava: — Cassetout René! Dobd le, rázd le a lelkedről azt, amit a halálba úgy se tudnál magaddal vinni. Eredj! tedd meg az életben azt, amit Meprismort a halálban tett meg. Eredj és mondd: Confiteor Deo omnipotenti... quia peccavi nimis. És ha azt gondolod, hogy nem tudod megtenni, hát legalább imádkozzál. Imádkozz bátorságért és erőért. Cassetout René, imádkozzál!

Igy beszélt egy hang René lelkében. És elkezdett imádkozni. Nagy keservesen összeszedegette a gyermekkora elfelejtett régi imádsága szavait, mint mikor az ember egy összetépett levél darabkáit keresgéli, amit szeretne újra végigolvasni. Igen, René megtanult újra imádkozni.

Imádsága a tékozló fiú könnyörgése volt, aki újra visszaakart menni az édesatyjához.

René egy nap ott térdelt a fehér atyák algiri kolostorának egyik kis cellájában. Nem felejtette el, hogy van ott valaki, aki egyszer az életben feléje nyújtotta már a segítő kezét. A Páter szívesen vállalkozott a beszélgetésre, amire egy ismeretlen legionárius, Cassetout René levélben kérte. De mikor a francia katonában az egykori német tisztet ismerte fel, kicsordultak a könnyei. Könnyek csorogtak René arcára is, amikor elgondolta, hogy az életének annyi tévelygése után visszatér végre arra az egyenes útra, amelyet oly igen régen elhagyott. S a forró könnypatak, amely a két férfi szemeiből ömlött, felolvasztotta azt a jégkérget, amely René lelkén feküdt. Letérdelt és mint bűnbánó bűnös, hosszú, töredelmes gyónásban leszámolt az eddigi élete minden bűneiről. De amikor ezekhez a szavához jutott: quia peccavi nimis, úgy érezte, mintha Meprismort Hardi lelke jelent volna meg mellette egy pillanatra s azt súgta volna a fülébe: Te boldog ember!

Cassetout René valóban boldog volt. Most, miután a lelke belső nyomorúsága megszűnt, a külső bajokat panasz nélkül tudta továbbhurcolni.

Pedig nem is soká kellett hurcolni. A légióval való szerződésének ideje végéhez közeledett. Haza nem mehetett. Azt tudta jól. Kísérletet akart tenni, nem léphetne-e valahol a külföldön német szolgálatba, hogy jóvátegye azt, amit a hazája ellen vétett. Elhatározta, hogy koplalni, éhezni fog mindaddig, míg adósságát az utolsó fillérig ki nem fizeti.

A sivatagban új lázadás tört ki. A légió újra útnak indult s a sorok közt ott lépkedett Cassetout René is.

Az első összeütközés alkalmával golyó érte és halálra sebezte. Cassetout René haláltusáját vívta, úgy, mint Meprismort Hardi. Mellette, úgy, mint ő Meprismort mellett, ott virrasztott egy légióbeli, akit a balsors a stejeri hegyekből vetett ide. A bajtárs csodálkozva hallotta, hogy akit ő franciának gondolt, halálos küzdelmei közt németül beszél.

Cassetout René benső áhitattal mondogatta azokat a német imádságokat, amelyekre egyszer valamikor az édesanyja tanította. Lázás vergődései közt összekulcsolta a kezzeit és így imádkozott:

Fáradt vagyok, elpihenek,
Lezárom a két szememet.

Az osztrák bajtárs szemeiből nehéz könnycseppek gördültek alá, mikor a haldokló német bajtárs imádságát hallotta.

A halálküzdelem szörnyen nehéz volt. Kinjában sokszor fölkiáltott, aztán megint csendes lett, mint az álmában szendergő gyermek.

Egyszerre a zubbonya zsebéhez nyúlt, mintha keresett volna valamit. Egy kis fészületet vett elő, aztán egy női arcképet és végül egy fekete-fehér-piros szalagot.

A haldokló ajkaihoz szorította a keresztet és a szalagot, aztán csendesen édes, hízelt szókat susogott hozzájuk.

Egyszerre énekelni kezdett. Halkan, megtört hangon, meg-megakadva. Azonban tisztán ki lehetett venni, amint mosolygó ajkakkal énekelte:

Ha átlőtt kebellem porba roszakod,
Idegen földnek fekete hantjain
Érted halok meg...

Itt elakadt a hangja. A szeméből könny gyöngye gördült alá, az utolsó könnycsepp, amit itt a földön kellett elsírnia.

Egy ideig csendesen feküdt, kínosan lélekzett, aztán lassan csorgott a vére, lassan kialvóban volt az élet.

Bajtársa karjainak segítségével mégegyszer fölemelkedett és énekelni kezdett:

Fejfámra tűztétek a szentkereszt jelét
Idegen földnek fekete hantjain,
Itt nyugszik egy névtelen vitéz...

A hangja újra elcsuklott. Nagy kinnal mégegyszer üvegesedő szemei elé emelte az arcképet. Tágranyílt szemekkel, mereven nézett a levegőbe, mintha össze akarná hasonlítani azzal, aki előtte áll... aztán a feje szép lassan oldalt hanyatlott s a lélekzete elakadt.

Igy halt meg Cassetout René, — most ugyan már nem Cassetout René, mert a halálos óráján eljött hozzá valaki, aki az igazi nevén szólította.

A lelke elment vele haza. Most már megérett, most már készen volt.

* * *

Eltemették a sivatag homokjába. Az osztrák bajtárs kezébe tette a keresztet, az arcképet és a fekete-fehér-piros szalagot odahelyezte a szívére.

A nyitott sírnál háromszoros sortüzet lőttek az izzó levegőbe, aztán a sivatag homokja dübörögve hullott a holt-tetemre.

Az osztrák bajtárs a sivatag töviseiből egy kis keresztet font. Mivel a fölírás számára nem volt hely s a halott igazi nevét úgyse tudta volna ráírni, egy kis szelet papírra ceruzával ráírta:

Itt nyugszik egy névtelen vitéz.

A papírt beletűzte a töviskeresztbe, a sivatag homokjába.

A szél szárnyára kapta a homokot s a papírdarabot letépte a tövisből készült keresztről.

A forgószél játszva kergette egy darabig a papírdarabot, aztán fölkapta és felsodorta a tiszta levegőbe. Föl olyan magasra, mintha a felírást a napnak és az égnek akarná megmutatni. Aztán elhordta valahová messzire és a homok eltemette az írást is meg a sírdombot is.

20. Az Oltáriszentség.

(Böjt negyedik vasárnapja.)

Nem sokkal Jézus nyilvános szereplésének kezdete után történt. Herodes király Machärusnak a Holt-tenger partján levő sziklavarába hurcoltatta Keresztelő szent Jánost s a börtönben lefejeztette. Herodiás nem tudta a pusztaság hajthatatlan férfiának megbocsátani, hogy őt nyilvánosan házasságtörőnek nevezte. A szenvedélyei féktelenségében tobzódó és felfuvalkodott gőgjében mélyen sértett asszony nem tudott addig nyugodni, míg a próféta figyelmeztető ajkai örökre el nem némultak és szemrehányó tekintete örökre ki nem aludt.

János halálhíre Galileában, a genezárethi tó partján érte Jézust. Közeli rokonának, messiási működése előhírnökének tragikus halála mélyen megrendítette az Urat, úgy hogy egyidőre a magányba akart visszavonulni. Tizenkét tanítványa kíséretében a Hauran-hegy lábánál, a Jordán folyó és galileai tenger túlsó partján levő, vad fűvel benőtt pusztaságba vonult vissza. Azonban a nép tarka tömege oda is utána huzódott. Mikor Jézus a tömeget látta, a szíve nagy szeretetet érzett iránta. Tanítani kezdte őket, beszélt nekik az Isten országáról, meggyógyította velük hozott betegeiket, úgy hogy egyszerre este lett s a nap hirtelen letűnt a láthatáron.

A sötétség ráborította takaróját a pusztaságra. A gyalogjárók a gyorsan terjedő homályban mind bizonytalanabbakká váltak. A tanítványok odamentek az Úrhoz és kérve figyelmeztették:

— Bocsásd el a sereget, hogy a közeli falvakban élelmet szerezhessen magának.

Jézus azonban így szólt:

— Nincs rá szükség, hogy eltávozzanak. Adjatok nekik enni itt.

Mire Fülöp apostol felelé:

— Uram! 200 dénár ára kenyér nem volna elég, hogy mindegyik csak valamit is kapjon.

Jézus kérdé őket:

— Hány kenyeretek vagyon?

Mire András, Simon Péter testvére mondá:

— Van itt egy gyermek, akinek öt árpakenyere és két hala van; de mi az ennyi embernek?

Jézus megparancsolá:

— Hozzátok ide!

Azután megparancsolta, hogy telepítsék le a népet csoportokban. Ugyanis a pusztában azon helyén sok széna vala. Valának pedig körülbelül ötezren a férfiak, az asszonyokat és gyermekeket nem is számítva. Letelepédtek tehát százas és ötvenes csoportokban.

E közben odavitték az Úrhoz az öt árpakenyert és két halat. Kezébe vette és megáldotta. Azután megtörte a kenyereket és odaadta tanítványainak, hogy osszák ki. Ép így tett a nekik adott halakkal.

És ekkor valami hallatlan dolog történt. A hatalmas tömeg nagy várakozással telepedett le a magas fűben. Az esti szellő lágyan suttogva simogatta őket. A tanítványok odamentek az egyes csoportokhoz és szétosztották köztük a megáldott eledelt. Öt kenyeret áldott meg az Úr... De ime! Ettek ötven, tizen, húszan. Jóllakott az első ötvenes, azután a százas csoport; a tanítványoknak még mindig volt kenyerük. Új kezek nyultak feléjük kérve, könyörögve... és a kenyerekből még mindig volt. Jóllakott a második, harmadik csoport, evett a negyedik, az ötödik s a kenyér még mindig nem fogyott ki. Evett ezer, kétezer s a kenyereknek még mindig bőviben voltak. Jóllakott háromezer, négyezer... Jóllakott valamennyi, az ötezer férfi az asszonyokkal és gyermekekkel együtt s az Úr által megáldott öt árpakenyér és két hal még mindig megvolt. Csak öt kenyér volt és két hal és egytől-egyig meglegegedtek s mikor az Úr szavára a megmaradt kenyérdarabokat összegyűjtötték, hogy kárba ne vesszenek, tizenkét rizsszalmából font kosár lett tele velük.

A csodás esemény híre mint futótűz terjedt szét a nép között. A nagy csodálkozástól néma csend ült valamennyinek a lelkén. Meg lehetett volna hallani az esti szellő dalát, amint a fű között bujkálva suttogott. S az emberek, akik a hatalmas Mester után a pusztaságba jöttek, meghallhatták volna egymás szívedobbanását. Mindenki várt valamit, ami a nyilvánvaló csoda után következni fog.

S ime jött is. Az ötezer ember csoportjaiban halkan morajló zúgás támadt, mint mikor vihar közeledtén a tenger morajlani kezd. A forrongó zaj percről-percre erősödött...

aztán kitört a vihar. Egy roppant nagy vihar. Vihar, amely fölkorbácsolta az ötezer ember lelkét és magával ragadt férfit, asszonyt, gyereket egyaránt. Kiabálni, ujjongani kezdtek. Igen, az, aki itt előttük áll, az az ő hősük. Izrael hőse! Hiszen ilyen emberre volt már réges-régóta szükségük. Ez volt Izrael várva-várt prófétája, aki után oly rég és oly forrón epekedtek. Ilyen próféta kell nekik. Próféta, aki azt tudja művelni, amit Jézus cselekedett. Aki megszünteti a nyomort, lecsillapítja az éhséget, meg tudja cselekedni azt, amit Jézus cselekedett. Igen! Ők látták a csodát, kezeikkel megfogták, amit Jézus létrehozott. A kenyér, amelyet nekik adott... amit adott... Igen, az a kenyér a pusztán két kezéből származott. Ezt tette, mert meg tudta tenni, mert volt ereje hozzá. Ehhez? Igen, ehhez. Csak ehhez? Nem, nem csupán ehhez. Hiszen ennél többet is tudott művelni. Mindent tud, csak akarnia kell. Ó Istenem! Hogy rajzottak az izzó gondolatok az örömtől megrészegült tömeg lelkében. Hiszen ez a Jézus bizonyosan tudná mondani a köveknek s a pusztaság hantjainak is, hogy arannyá változzanak. Arannyá, ragyogó, igazi, nehéz arannyá. Ez meg tudná tenni, hogy az ország minden folyójában tej és méz folyjon. Változtatni tudna szomorú sorsukon. Odaállana egy sereg élére, fölvonulnának Jeruzsálembe, letörnék a gyűlölt idegen zsarnokságot, kivernék a rómaiakat a szent városból, a leigázott országból, visszaállítanák teljes pompájában Dávid király régi országát. Igen, az ő hősük lesz, mint ahogyan hősük volt egykor, a nehéz időkben Saul. Ő lesz a királyuk! Igen! Megválasztják királynak, mint ahogyan egyszer a nép Saul királynak kiáltotta ki. A lárma nőtön-nőtt:

— Légy a mi királyunk! Eleinte szórványosan, aztán mind sűrűbben. — Király! — kiáltotta valaki itt. — Király! — visszhangozta utána a tömeg amott. — Légy a királyunk! Légy a megszabadítónk! — kiáltozták feléje. A néptömeg fölcsapó lelkesedésében egyetlen hatalmas hullámmá változott, szerette volna a nagy csodatevőt magával ragadni és emelni, vinni, tovább, mind tovább, hogy az egész ország tudjon róla, minél előbb tudjon róla.

De ime! Jézus és a tömeg közt hirtelen tátongó örvény támad. Az Úr egyszerre megközelíthetetlen magasságban áll a nép előtt. A körülötte tomboló lelkesedés hullámverése egyszerre megtört az Úr visszautasító magatartásának méltó-

ságán. Az Úr elbocsátotta a tömeget és visszavonult a hegy magaslatára imádkozni. Tanítványainak pedig előbb megmondta már, hogy a tengeren keresztül Bethsaidába, Kafarnaum közelébe akar menni.

* * *

A Hauran-pusztára ráterítette az éjszaka sötét leplét. Vaksötétség borult a Genezareth tavára is. Hajnali három óra lehetett, amikor Jézus hajója a tenger közepe táján küzdött a tomboló hullámokkal. Észak vagy északnyugat felől hirtelen heves szélroham támadt a hajóra. A tanítványok verejtékezve eveztek. Egyszerre egy emberi alakot láttak a hullám színén feléjük közeledni. Borzadva ijedtek össze. Ki jár ott a tenger színén? Teste van és mégis a tenger színén jár. Ki az, akit úgy hordanak magukon a hullámok, hogy nem süllyed el? Vagy talán kísértet? A tanítványok rémültükben kiabálni kezdtek... Egyszerre egy jól ismert hang szól át hozzájuk a vízen keresztül:

— Ne ijedjete meg! Én vagyok! Ne féljete!

Péter, akit a lelkesedés mindig először ragadott magával, első volt, akinek a szíve fölfogta a helyzetet:

— Uram! Ha te vagy az, engedd meg, hogy a vízen keresztül hozzád mehessek.

— Jöjj! — mondá az Úr.

Péter kiugrik a hajóból és tényleg, ő is jár a hullámok hátán és nem süllyed el. Nem süllyed el, míg a félelem és kételkedés a lelkét hatalmába nem ejti. Egyszerre hallja a vihar zúgását és a hullámok harsogó zaját. Péter süllyedni kezd.

— Uram, segíts! — kiáltott a Mester felé.

És Ő feléje nyújtja a kezét, megfogja a süllyedő Péter kezét és szemrehányólag így szól hozzá:

— Te kishitű, miért kételkedtél?

És Jézus Péterrel együtt belép a hajóba. A vihar megszűnik, a tanítványok Jézust imádvá, borulnak lábaihoz. Aztán baj nélkül kikötnek a genezarethi tó partján.

* * *

A Hauran-pusztára ráragyogott a reggeli napfény. A tömeg fölébredt és keresni kezdte azt, aki tegnap oly csodásan megvendégelte őket. Azonban hiába keresték, nem találták a pusztában. Elmentek tehát a tenger partjára. A Tiberias felől

jövő hajók épen akkor kötöttek ki, rájuk szálltak és átvitorláztak Kafarnaumba. Ott találták az Urat a városka zsinagógájában.

Mikor Jézus a tömeget meglátta, a szomorúság újra erőtvett rajta, úgy, mint tegnap, amikor a nép a csodás kenyérszaporítás után Izrael királyává akarta választani. Amikor a lelkükben olvasott és oly kevés fogékonyságot látott annak a megértésére, amit ennek a népnek hozni akart. Kenyér után kiabáltak, kenyér kellett nekik és semmi egyéb. A testi éhezés halálra kiabálta bennük a lélek minden nemesebb éhségét. Miért jöttek újra utána? Jézus olvasott a lelkükben és tudta ezt jól és a körülötte tolongó tömeghez így kezdett beszélni: Nem azért kerestek engem, mert láttátok a csodát, hanem azért, mert ettetek a kenyérből és jóllaktatok. Aztán mindjárt hozzáteszi: *Ne törjétek magatokat a mulandó kenyér után, hanem az után, amely az örök életre megmarad, amelyet az ember fia ad nektek.*

Jézus mesteri módon keltette fel a nép érdeklődését: egy új kenyérre figyelmeztette őket, amelyet majd az ember fia ad nekik. Aztán beszél tovább s megmondja az első feltételt, amely mellett a megígért kenyérből részesülhetnek. Az első elengedhetlen feltétel: *Hinni abban, akit az Atya küldött.* — *Én vagyok az élet kenyere.* Atyáitok mannat ettek a pusztában és meghaltak. Ez azonban az a kenyér, amely az égből szállott alá s aki ebből eszik, az nem hal meg. *Én vagyok az élő kenyér, amely az égből szállottam alá.* Aki én belőlem eszik, annak örök élete leszen. Azonban az a kenyér, amelyet én adok nektek, az én testem a világ életéért.

A tömeg nem ezt várta. Ezt nem értették. Pedig az Úr szavai, amelyeket válogatva mondott, világosak voltak és nem lehetett őket félreérteni. Az ő testét kell enniök és akkor életerőt merítenek belőle. Élő kenyérük lesz s ez az égből alászállott kenyér maga az Isten fia... Nem, ezt nem tudták megérteni.

Zúgni kezdtek. A kérdéseik mind hangosabbakká váltak. Hallani lehetett a vitatkozó beszédeiket. Aztán kiabálni kezdtek: *Hogyan adhatja nekünk a testét eledelül?*

Egyszerre megcsendül az Úr szava — nyugodtan, tisztán hallhatólag. A tömeg elhallgatott. *Bizony-bizony mondom nektek, ha nem eszitek az ember fiának testét és nem isszátok az ő véré, nem lesz élet tibennetek.*

Egy pillanatra halálos csend támad a kafarnaumi zsina-

góga falai közt. Aztán újra kitör a megbotránkozás vihara. Megint azt követelte tőlük és pedig most már még tisztábban érthető szavakkal: az ő testét kell enniök és az ő vérét kell inniök. Ez már sok volt ezeknek a test szerint élő embereknek. A lárma dagadni kezd, a nyugtalanság mindig viharosabbá válik.

Az emberfia harmadszor is szólni kezd. A szavai élesen körülírva hangzanak, semmiféle kételkedésnek rést nem hagyva, szól ekként: Aki eszi az én testemet és issza az én véremet, annak örök élete vagyon és én feltámasztom őt az utolsó napon. Mert az én testem valóban étel és az én vérem valóban ital. Aki eszi az én testemet és issza az én véremet, az énbennem marad és én őbenne. Amint küldött engem az élő Atya és én élek az Atyáért, úgy, aki engem eszik, az élni fog énértem. Ez az a kenyér, amely az égből szállott alá, nem úgy, mint a manna, amelyet atyáitok a pusztában ettek és meghaltak. Aki ezt a kenyeret eszi, annak örök élete leszen.

Így beszélt Jézus a kafarnaumi zsinagógában a csodás kenyérszaporítás után következő napon.

Ettől a naptól kezdve a követői közül sokan visszaléptek tőle és elhagyták.

Jézus azonban nem tett semmit arra nézve, hogy a hozzá híven kitartók lelkében szavainak értelmén változtasson vagy azt letompítsa. Nem vont vissza semmit, a szavai értelmén nem változtatott semmit és főleg nem adott a szavainak képletes vagy szimbolikus értelmet. Inkább lemondott a követőinek egy nagy tömegéről, mintsem hogy a szavain, a kétértelműséget teljesen kitáró szavain csak egy betűnyit is változtasson. Terve és szándéka szilárdan állott előtte: azoknak, akik hittek benne, olyan kenyeret akart adni, amely a lelküket az örök életre táplálja; kenyeret, amely az ő teste és vére volt, amely Őt, az ember fiát tartalmazza, hogy tápláléka lehessen azoknak, akik benne hisznek.

Annyi bizonyos, hogy a nép ezt nem tudta könnyen felfogni. Tényleg nem. Azonban volt, ami a hitüket támogatta, hacsak nem akartak vakok maradni. Hiszen a kafarnaumi zsinagógában elmondott szavai előtt egy nappal látták a Hauran-pusztában végbevitt kenyércsodát. Látták, hogy a kezébe vett kenyér hogyan engedelmeskedett neki, mikor az áldás szavait elmondotta fölötte. Emlékeztette őket arra, hogy az ő szavai szellem és élet. Aki csodát tett a kenyérrel, hogy

a testek ne éhezzenek, vajjon nem tehetett-e csodát a kenyérel abból a célból, hogy a lelkeknek örök életük legyen? Mindezt tudhatták ezek a nehézfejű emberek, azonban a lelkek el volt zárva és hiába állott előttük a kérő Jézus és hiába kopogtatott az elrekesztett kapun.

Mikor Jézus látta, hogy a nép tömegestül hagyja el őt, egy komoly kérdéssel fordult tanítványai felé: Ti is el akartok hagyni? Ebben a pillanatban nem érzett fájdalom a szavaiban, nem volt benne más, csak erős, tiszta elhatározás: Vagy-vagy. Vagy elfogadják a Kafarnaumban mondott szavait úgy, mint ahogyan mondotta őket, vagy pedig mehetnek ők is. Igen! Ott hagyhatták volna Urukát és Mesterüket egyedül, úgy, hogy nem akadt volna többé ember, aki őt megértse, se a nép, se a tanítványok, vagy pedig mellette maradnak, mint hívei, akik föltétel nélkül elfogadják minden szavát. Azonban a szavai értelmén egyetlen betűt sem fog változtatni.

És a tanítványok mellette maradtak. Maradtak, mert a sziveik nyitva voltak és mert annak a két nagy csodának hatása alatt állottak, amelyeket ők maguk is átéltek. A Mester bebizonyította nekik, hogy hatalma van a kenyér fölött, mikor a Hauran-pusztában a népet táplálta. Bebizonyította nekik azt is, hogy föltétlenül rendelkezik a saját testével, amikor a viharban a tenger színe fölött járt és nem sülyedt el a hullámokban. Azzal ugyan nem voltak még tisztában, hogy a két fogalom (az Úr teste és az eledel), amelyre a kafarnaumi beszédben minduntalan visszatért, hogyan kötődik majd össze a megígért lelki táplálékban, azonban a tanítványok szívéből, amely kételkedés nélkül fogadta a két nagy csodát, előtört a hitnek erős és meg nem ingatható első szava. Péter volt, aki kimondotta: Hová menjünk Uram! Hiszen az örök élet igéi vannak nálad.

* * *

A tanítványok azután sok csodáját látták még az Úrnak. És sok dolgot átéltek addig az időig, amikor a Mester utóljára ment föl 12 tanítványával Jeruzsálembe, hogy ott szenvedjen és meghaljon.

Jézus utóljára volt együtt tanítványaival, a 11 hűséggel és az egyetlen árulóval. Jeruzsálemben történt az utolsó vacsora termében; a szenvedését és halálát megelőző utolsó éjszakán, Utóljára költötték el együtt a húsvéti bárányt, az

egyiptomi kiszabadulásra emlékeztető lakomát. Ez az előkép, az élet legszentebb közösségét jelképezte az Isten és emberek közt, amelynek most kellett megvalósulnia.

A húsvéti vacsorának vége volt. Kívánva-kívántam vettek enni a húsvéti bárányt kinszenvedésem előtt, mondá az Úr. És fölállott az utolsó vacsora asztalától, csendesen, komolyan, magasztosan. Halálos csend uralkodott a teremben, amikor ránéztek s amikor hasonlíthatlan méltósággal maguk előtt állni látták. Ekkor kezébe vette Jézus az asztalon levő kenyeret. Fölemelte szemeit az égre és megáldotta a kenyeret, széttörte, odaadta tanítványainak és ezt mondotta: Vegyétek és egyétek, ez az én testem. Azután vette a kelyhet a borral, megáldotta, odaadta tanítványainak és mondotta: Igyátok ebből mindnyájan, ez az én vérem kelyhe, az ó- és újszövetség, amely értetek és sokakért kiontatik a bűnök bocsánatára. Aztán parancsot adott tanítványainak: Ezt cselekedjétek az én emlékezetemre.

* * *

Helyezkedjünk a tanítványok ünnepélyes lelki hangulatába, amikor az Úr ezt végbevitte.

A tanítványok látták az Urat, amikor a kenyeret kezeibe vette és hallották tisztán és érthetően mondott szavait: Egyétek, ez az én testem. Tisztán és érthetően hallották a parancsot: Igyátok, ez az én vérem.

A lelkükben akkor egy jól ismert kép emléke elevenedett meg. Látták urukat és mesterüket és önmagukat a Hauranpusztában. Szakasztottan így, mint most, akkor is így vette kezébe a kenyeret és így áldotta meg. És hallották a tömeg zúgását és örömrivalgását, hogy legyen uruk és királyuk. Hallották, hogy hogyan elégedetlenkedik és háborog ugyanaz a tömeg Jézus szavai után a kafarnaumi zsinagógában. Hallották újra urukat és mesterüket, amikor így szólt: Ha nem eszitek az ember fiának testét és nem isszátok az ő vérét, nem lesz élet bennetek, mert az én testem valóban étel és az én vérem valóban ital.

És mit tett Jézus most, ebben a pillanatban? Kezébe vette a kenyeret és a kelyhet a borral és megáldotta és mind-egyiket odanyújtotta a tanítványainak és azt mondotta: Egyétek, ez az én testem! — Igyátok, ez az én vérem. — Igen! Valósággal így tett. Ez nem lehetett egyéb, mint a kafarnaumi

zsinagógában tett nagy ígéret teljesítése. Ez volt az a kenyér, amely a lelkeknek életet ad és megtartja azt... ez volt az ő valóságos teste és vére.

És a tanítványok kinyitották ajkaikat, hogy elfogadják az élet kenyerét és italát. És tágra nyíltak szíveik, az első boldog emberszivek, amelyekbe bevonult az élet ura.

* * *

És most vessünk egy tekintetet az ember fiának szívére. Mi mehetett ebben a szívben végbe a jeruzsálemi utolsó vacsora nagy órájában.

Jézus tudta, hogy a halálba megy. Utoljára van együtt tanítványaival. Utolsó akaratát akarta velük közölni. Szeretetének utolsó bizonyítékát akarta adni. És most mondhat akárki azt, amit akar. Mondhat Jézusnak az utolsó vacsora alatt elmondott szavairól azt, amit akar. Keresztüláthatja magát a könyvtárak hegyein, azokon a szavakon, amelyek akkor következtek, semmit sem lehet változtatni. Ha Jézusnak csakugyan az volt a szándéka, hogy a maga testét és véréát a kenyér és bor színe alatt eledelül és italul adja övéinek, akkor se a kafarnaumi zsinagógában, sem pedig az utolsó vacsora termében nem beszélhetett világosabban, érthetőbben, hogy úgy mondjam: reálisabban, mint ahogyan beszélt. És ha nem az volt a szándéka, akkor — bocsánat a tiszteletlenül hangzó kifejezésért — oly homályosan és oly kuszáltan fejezte ki magát, amint csak lehetséges.

Nemde, ha az a kenyér és a bor nem az ő teste és vére volnának, akkor helyettük valamiféle képeket vagy szimbolumokat vagy akármi mást kellett volna tenni. Másféle lehetőség, mint ez, nem képzelhető. Ha nem ez — hát...!

Azonban tisztára képtelenség, hogy valaki a kifejezéseknek és körülírásoknak akkora realizmusával beszéljen és amellett mégis szimbolumokat, kizárólag szimbolumokat tartson szem előtt.

Egyébiránt Jézus tanítványai se Kafarnaumban, se az utolsó vacsorán nem szimbolisztikusan fogták föl Jézus szavait. És Jézus semmit se tett arra nézve, hogy a szavainak szó szerint való értelme helyett szimbolikus vagy képletes értelmet kell venni. Aki a halálba indul s van még ideje arra, hogy utolsó akaratát elmondhassa, az bizonyára tisztán és határozottan megmondja azt, amit meg akar mondani Jézus

ezt valóban meg is tette... S ki volna följogosítva arra, hogy a szavait, amelyek a képzelhető legvilágosabbak voltak, más-ként magyarázza, mint ahogyan hangzottak, hogyha az a magyarázat oly homályossá tenné, mint amilyen homályossá egyáltalán csak tehetné. Miért tekintsük kenyérnek és bornak azt, amit Jézus határozottan és ismételten az ő testének és vérének nevezett? — Miért?

Tudom, hogy a szószerint való értelmezés ellenségei erre is készen vannak a felelettel. Azt mondják: ha a kenyér és bor külső színe alatt Krisztus teste és vére volna elrejtve, akkor a kenyér és bor belső lényegének teljesen át kellene változnia... és ez teljesen egyedülálló, valóban hallatlan eset lenne.

Minden bizonnyal hallatlan eset. Azonban olyan eset volna-e, amely egyáltalán nem is volna lehetséges?

Az emberek a kenyér és bor lényegének átváltozásán szoktak fönnakadni. De hát nézzük csak a világot nyitott szemekkel. A magvető beleszórja a barázdába a magot és az átváltozik halavány csirává, azután zöld szárba sarjad, végül aranyszínű kalász lesz belőle, amelyből 60, 100 lisztes mag pereg ki. Vajjon nem átváltozás ez is? Ott a szőlővessző, amely a gyökerein keresztül teleszíjja magát esőlével s a vessző feloldott nedve s a föld tápsói édes szőlőfürtökké változnak át. Nemde ez is átváltozás? Magad is megeszed a búzaszem lisztjéből készített kenyeret, megiszod a szőlőfürtből készített bort s a tested áthasonító ereje által a kenyér és bor testeddé és véreddé változik. Nemde átváltozás ez is? Az Isten az első ember testét földből alkotta s az élet lehellelével belelehelte a halhatatlan lelket, amely az emberi test földanyagának életet adott és testté és vérré változtatta át. Vajjon nem átváltozás volt ez is?

Honnan kapta a gabonaszem az átváltozás erejét? Honnan a szőlővessző? Honnan az emberi élet? Honnan? Kitől? Azt gondolom, hogy az Istentől, akinek a szava bír azzal a hatalommal, hogy akaratát a természet folyamatában érvényesíthesse: akár a föld anyagának parancsol, hogy emberi test legyen belőle, — akár ha az ő fia szája által szól a jeruzsálemi utolsó vacsora alkalmával a szent átváltoztatáskor, — akár pedig a pap szája által érvényesíti hatalmát s mikor vele a szentmisében az átváltoztatás igéit mondatja. Igenis az Isten szavának egyformán van ereje, ha akár a

természet rendjének szabályszerű, megszokott folyásában érvényesül, akár pedig a természet erőit felülmúló csodát művel. Az Oltáriszentség átváltozásának szent folyamatában a csoda éppen abban van, hogy az átváltozás alkalmával nem a természet erői érvényesülnek. Azok ki vannak zárva s ami történik, egyedül az Isten mindenható ereje által történik, hiszen a pap csak a szót adja hozzá. Hogy aztán az Isten szava az ő akaratának érvényesítésekor a csodában érvényesül-e, vagy pedig a természetben? az a lehetőség vagy valóság szempontjából teljesen közömbös.

* * *

Egyébként az Oltáriszentség titkát sokkal hamarabb fölfogja a vágyakozó szív, mint az okoskodó ész. Annyi bizonyos, hogy az okoskodó ész lehetőség szerint megkönnyíti a hitbeli nehézségeket, azonban titkok vannak és titkok maradnak azután is.

Azonban van két dolog, amelyekre bizvást rátámaszkodhatunk: a kenyérszaporítás csodája és a tenger színén járó Jézus csodája. Ebben a két csodában, amelyek a kenyérrel és Krisztus testével történtek, az Üdvözítő megtanított bennünket arra, hogy vannak dolgok és események, amelyek a mi emberi tapasztalatainkon teljesen kívül állanak, de amelyek azért nemcsak hogy nem lehetetlenek, hanem annak ellenére a valóságban mégis léteznek.

Bizonyára hiábavaló dolgot végezne az, aki a Hauranpusztában Jézus által szétosztott kenyerek atomjainak összetételét tisztára természetbölcseleti kutatás alapján akarná tisztázni — vagy aki a hullámon járó Jézus testének belső állapotát akarná megvizsgálni. Hasonlóképpen eredménytelen, főleg laikusokra nézve, ha az Eucharistia mibenlétéről szellemes vagy éleselméjű értekezésekben tárgyalnak. Nem! Hagyjuk csak az ilyesmiket. Az Isten fia, aki két csodája által behibonyította azt, hogy a kenyér és test fölött föltétlen hatalommal rendelkezik, nem a fogalmak magyarázásának kárpadjára akart bennünket feszíteni, amikor ezeket a szavakat mondotta: Ez az én testem. Ez az én vérem.

A szívére akart bennünket vonni és azt akarta mondani: Lásd, én annyira szeretlek, hogy nemcsak szellemileg akarok veled maradni, hanem testileg is egyesülni akarok veled. Annyira egy akarok veled lenni, mint ahogyan a ma-

gadhoz vett látszólagos kenyér egy lesz a testeddel és véred-del vagyis a te egész lényeddel.

Annyira szeretlek, hogy az életem örökkévaló és végtelen erőit, amelyeknek birtokában vagyok, tebeléd is át akarom ültetni. Most ugyan még csak szunnyadoznak és rejtve vannak benned, azonban eljő a nap, amikor a mennyország örökkévaló pompájában ragyogni fognak és amikor te énbennem leszel és én tebenned leszek és amikor velem és bennem, az Atyában és Szentlélekben leszel s amikor az Isten örök életének boldog folyamai a te megdicsőült lelkedben ömledzni fognak.

Annyira szeretlek, hogy tényleg valósággal veled akarok lenni, mindig és mindenütt, hogy jellemedben kidomborítsam az én lényemnek képét. Rá akarom ütni cselekedeteidre a természetfölötti értékek bélyegét, hogy a boldogság idején azt mondhassem neked: Ne légy könnyelmű és komolytalan és céltudatos meggondoltság nélkül való. És hogy a szükség idején így beszélhessek hozzád: Ne félj! Ne légy kislelkű, ne csüggedj: mert én veled vagyok s te az enyém vagy és hogy a halálban vigasztalód és szószólód akarok lenni az Atyánál.

Én annyira szeretek minden embert, hogy szeretném, ha egymás testvérei és nővérei lennétek abban a tudatban, hogy ereitekben ugyanaz a vér, az én vérem csörgedezik.

Lásd, így szeretlek én téged.

* * *

És ki akarna a Megváltó ezen szeretetének ellenállni, amikor a titokzatos lakomához, az Úr asztalához hív bennünket.

21. A legkeservesebb út.

(Feketevasárnap.)

Igaz történetet beszélek el, ha a nevek költöttek is. Egyike azoknak a tragédiáknak, amiket az élet költ... s az élet meg a szenvedés olyan mélyek, olyan igen-igen mélyek. Azonban vannak emberek, akik a keresztyüket igazi hősi bátorsággal hurcolják. Ilyen hős volt az is, akiről itt beszélni akarok. A sírhalom eltakarta már s ott fönn, az örökkévalóságban nem veszi tőlem zokon, ha beszélek róla s beszélek arról a titokzatos forrásról, amelyből az egész lelke a kitartás erejét magába szíttá.

Nyári nap — pünkösdi körüli nyári nap. A kis falu meg a virágos mező ragyogott a nyári napsugárban. Ragyogtak a pöttön fiúcskák és leánykák szemei is, mikor az utcán lobogó hajjal, hangos kiabálással ide-oda futkostak. A nap ragyogó sugarai végigomlottak a legszebb házon és udvaron is, amely a falu végén terült el. A gazdája a gazdagok közt a leggazdagabb, a derék és jó emberek közt a legderekabb és legbecsületesebb volt. Így mondták az emberek, pedig az ilyesmit nem szokták mindennap és mindenféle emberről mondani.

A magas, szélesvállú ember ott áll a kapuajtóban és várja a déli postát, amely minden percben megérkezhetik. Várja a levelet tőle, a ház legidősebb fiától. Ő a remény-sége és büszkesége. Nemsokára mint fölszentelt pap jön haza a városból. Mekkora öröme lesz majd az egész falunak, ha először áll majd ott az oltárnál — s mekkora lesz az édes-anya és testvére öröme ott benn a házban, akik oly régen készülnek már a fiú és testvér örömmünnepe, amely természetesen az egész háznak is örömmünnepe lesz.

A postás megérkezik és átadja az újságokat meg egy levelet. Tőle még semmi. Valószínű, hogy a püspök hirtelen megbetegedése folytán nem tudják megállapítani a papszentelés napját.

De kié a levél, amelyen annak a városnak a pecsétje van, ahol Richárd tanul? A gazda fölbontja a levelet és olvassa-olvassa, aztán elfehéredik és elkezd remegni. A papnevelde igazgatója írja a levelet. Ami benne van, szinte leveri a lábáról az erős embert. Megdermedve nézi a sorokat. Úgy sujtott rá a hír, mintha derült égből villám csapott volna le: Richárd súlyosan megbetegedett. Valaki jöjjön hazulról lehetőleg gyorsan.

Az apa támológ. Elolvassa még egyszer, aztán újra meg újra. Talán a föld inog a lábai alatt, alig bír odébb lépni. Vagy a háztető hajlik rá, talán sülyed is már.

Nem! Nem! Össze kell szednie magát. Erősnek kell lennie, hogy a két asszony ott benn, az anya és leánya, a fiának anyja és testvére ne is sejtсенek a dologról. Ha kell, elég korán tudják meg akkor is, hogy hogyan omlott össze a boldogságuk egy napsugaras gyönyörű nyári napon. Most pedig sietni kell, amilyen gyorsan csak lehet, be a városba.

A hatalmas termetű ember összeszedi minden erejét és

határozott lépésekkel megy be a házba. A maga szokott kurta, kemény modorában mondja meg, hogy hírt kapott a fiától, hogy egy és más elintézni valója akadt s hamarosan be kell mennie a városba. Összeszedi magát, az asszonyok ismerik már, hogy az elhatározásaiban mindig gyors szokott lenni. Búcsúzik és hamarosan távozik.

Útközben egész szörnyűségében kezdi érezni a rászakadt csapás súlyát. Először a mult idők szép álmai tűnnek föl a lelke előtt. Hányszor járták együtt ezt az utat a fiával, amikor Richárd még kisgyerek volt. Amikor hazahozta a városból s a kis eleveneszű gyerekek mindig kitűnő bizonyítvány volt a táskájában. Vagy mikor a fiú vakáció végén újra visszatért a könyveihez. Hogy csillogtak szegény gyermeknek a szemei ilyenkor a könnyektől, amikor búcsúznia kellett.

De hát a gyerek szörnyen anyás volt, nagyon szerette a testvérét, de főleg őt, az édesapját.

A szemei égnek, a melle zihál a nagy sietségben. De hát sietni kell, ki tudja mi vár rája a városban. Talán haldoklik is már!

Haldoklik? Nem! Nem haldoklik. Nem a halál akarja a gazdag Berger Tamás házának ragyogó napsugarát kioltani. Más történt, olyasmi, ami százszorta rosszabb még a halálnál is. A fiú megőrült.

Berger Richárd, a nagyreményű papnövendék megőrült. Gyenge teste a tanulmányi évek túlfeszített munkája következtében összeroskadt, akkor, mikor a lelke már a cél előtt ujjongott. A félig elhangzott örömkriáltás vad, értelmetlen ordítássá változott s a fiatal emberi lélekre lassan kezdett ráborulni a homály boruja.

* * *

Az öreg Berger Tamás ott állt a fia előtt. Mikor meglátta, egy pillanatra a szívéhez kapott, összerázkódott, mintha egy láthatatlan kéz sujtott volna rá. Azonban erőt vett magán, bármennyire nehezére esett is, akár otthon, amikor a neki-szilajodott lovat kellett rövid gyeplőre fogni. A félig nyitott ajtón keresztül lassan közeledik a beteghez. Mikor a rettenetes valóságot látja, azt hiszi, hogy össze kell roskadnia. Odaáll közvetlen melléje. A zavart, kusza vonásoktól alig ismer rá az arcára.

A hatalmas ember halotthalaványan nyújtja feléje a kezét.

— Adjon Isten Richárd! Hogy vagy?

Richárd azonban a sápadt arcú emberben nem ismeri meg az édesapját. Mereven néz a messze távolba, mintha ott nézne valamit, amit előbb meg akart fogni, de ami most eltűnt előle. Mintha gondolkozna valamin, ami egyszer valamikor volt s ami most megint el akar tűnni a rettenetes sötét szakadékban... aztán néz tovább maga elé és gondolkodik és gondolkodik.

Az édesapának pedig megindulnak a könnyei és föltartóztatlanul ömlenek az arcán végig. Egy nehéz könnyecsepp ráhull a fia kezére.

A beteg ránéz. A szemei mélyében egy távoli halvány fény sugara kezd csillámlani, aztán hosszú, keservesen hosszú gondolkodás után odatapad rája a tekintete... aztán félig kérdezve, félig nyögve mondja... Apám! Édesapám!

A következő pillanatban dühöngeni kezd, vonaglik minden porcikája, az idegroham rázza, dobálja ide-oda, hogy csakúgy fetreng szörnyű kínjaiban. Egyszerre egy borzasztó kiáltás tör ki a melléből, csakúgy hangzik tőle a hosszú folyosó is: Édesanyám!

Az édesanyja pedig odahaza a szekrény előtt áll, a kezében egy arckép van, a fia arcképe. Azt nézi, azt simogatja, becézi, mosolyogva, boldogan. Ó igen! az arcán a csendes, édes boldogság mosolygása ömlik el.

* * *

Az ítéletet kimondták. Nincs mentség. Gyógyíthatlan örült. Berger Tamás nem izent haza semmit. Édes jó Istenem! Akármilyen későn tudják meg, még mindig korán lesz. Egyelőre a betegről kell gondoskodni. Be kell szállítani a nem messze fekvő tébolydába... azonban gyógyulásra ott se lesz kilátás.

A beteg egy félig-meddig öntudatos pillanatban meghallott egy elejtett szót, hogy az állapota reménytelen. Egyik őrzőngési roham a másikat követte, úgy hogy kényszerzubonyt kellett ráadni. Az édesapjának jutott a szomorú kötelesség, hogy a beteg fia mellett egész éjen át virrasszon. A sötétben lassan elpihent. A lélek szörnyű sötétségében egyetlen parányi fénysugár csillámlott, megismerte az édesapját s ez a tudat nem is hagyta el többé. Egyébként az egész lelke csupa sötétség és csupa köd volt. Az emlékezés

egy-két téveteg sugara nem képes összefüggő képpé alakulni. Nem lehet benne kétség: Berger Richárdot a tébolyodottak szomorú házába kellett vinni... s ott az éjszaka még annál a borzalmas éjszakánál is hosszabb lesz, mint amit Berger Tamás a fia ágyánál átvirrasztott.

Az apa és fiú reggel együtt indulnak útnak. A beteg mindenkit visszautasított. Ha valaki hozzáért, dühöngeni kezdett. Az apja azonban vezethette, akár a kisgyereket. Így aztán az látszott legokosabbnak, ha Berger Tamás maga viszi el fiát a nem messze levő tébolydába. Keserű és szomorú megoldás. Azonban Berger Tamás úgy érezte, hogy a saját szíve fájdalmát háttérbe kell szorítani a fia jóvoltáért. Tehát útnak indult elborult elméjű fiával az egyik kisebb forgalmú vasúton. Az állomáson majd megrendelt kocsijáig őket s azon mennek tovább utazásuk borzalmas végcéljáig.

A betegen még mindig rajta van a kényszerzubbony. Ha netalán újra dühöngeni kezdene, az édesapja hatalmas erejének talán nem lesz nehéz megfékezni őt.

Azonban az utazás alatt egészen nyugodtan viselkedett. Csak itt-ott nyomta homlokára keservesen sóhajtván a kezét. A szemei egyébként révetegen kalandoztak egyik tárgyról a másikra. Így jutottak el az állomásra.

Kocsi nem várta őket. Mit tegyen most Berger Tamás? Várjon beteg fiával, míg segítség érkezik? Kitegye magát és szerencsétlen fiát a kíváncsiak bámész tekintetének, hallgassa a suttogó megjegyzéseket, az emberek ijedt csodálkozását, hogy egyesek oda tolakodjanak hozzájuk, mások pedig irtózáttal forduljanak el tőlük?

A terv hamarosan készen volt. Egy-két szót váltott az állomásfőnökkel, aztán kézen fogta a fiát, mint a kisgyereket. Gyere Richárd, menjünk! S a fiú készségesen követte az édesapját. Mentek szomorú léptekkel egy szomorú sors felé.

Egy erdei útra térnek. A fák árnyékában lassan emelkedik az út fölfelé. Az egyik oldalon egymásután következnek az Úr Jézus kinszenvedésének tizennégy stációja. Előttük vezet az útjuk tovább. A képek látása a beteg fiú szemében nem jelent egyebet, mint homályos, álomszerűen elmosódó emlékeket. Berger Richárd gépiesen meghajtja előttük a fejét, utánacsinálja az édesapjának, aki csendes-alázatosan meghajtja a fejét a mi Üdvözítő Urunk és Megváltónk kinszenvedése előtt.

Az apa lelke előtt most, a nyugodt elgondolás idején egész borzalmasságában áll az a csapás, amely őt és egész családját lesújtotta. Oh Istenem! De szörnyen nehéz út ez. Berger Tamás azt hiszi, hogy nincs a világon ember, aki-nek az útja olyan fájdalmas volna, mint az övé, mikor most a beteg fiával ezt az utat járja.

Az út mellett állnak a stációk.

Jézust halálra ítélik — olvassa Berger Tamás. Halálra ítélik. Oh! halálra, lelki halálra, ítélték azt is, aki most itt, az oldala mellett megy.

Miért? Oh, miért? Hányszor fölébredt ez a kegyetlen kérdés tegnap és ma az agyongyötört lelkében. Úristen! miért engedted ezt meg? — Ez a kérdés kiabál folytonosan hangosan a lelkében: Miért? Miért?

Az út szélén álló másik képre esik a tekintete. Ott áll az Üdvözítő és fenséges nyugalommal vállaira veszi a keresztet. Berger Tamás lelkén egy gondolat száll keresztül. Úgy, mint mikor a fáradt szárnyú madár pihenő helyet keres magának. Valahogyan ezt gondolja: *Uram, oda akarok állani a te kereszted alá...* Berger Tamás szinte megdöbbenve csodálkozik azon, hogy ez a gondolat most eszébe jutott. Aztán úgy érzi, mintha az erdön keresztül lágy susogás suhanna keresztül, úgy, mintha lágyan, finoman az orgona szólna... mintha otthon volna, a templomban s a maga megszokott helyén állna... mintha napsugár melengetné a szent helyen. S ott fönn a szószéken állna, igen, mintha a szószéken ott állna az ő fia, Richard s épen szentbeszédbe kezdene. Milyen szépen beszél az ő fia, mennyi áhitat van a szavaiban. Miről is beszél? Az Isten kifürkészhetlen akaratáról, a megpróbáltatásokról és hogy hogyan kell azokat erős lélekkel elviselni. Igen, olyan tisztán, olyan világosan beszél, hogy Berger Tamás egészen jól érti minden szavát, amit mond.

Egyszerre fölriad a gondolataiból. Hirtelen a tetőre érnek. Kérges kezeivel végig simítja a homlokát és szemeit. Álmodsz Berger Tamás? Álmodol? Aki melletted megy, soh'se fog az oltár előtt állni és sohse lép a szószékre... bezárják egy kis szobába. — Oh, Berger Tamás! mit használ a te nagy bizalmad az isteni gondviselésben? Nemde, most szégyent vallottál vele?

Ezek a sötét szavak susognak a lelkében. Azonban összeszedi magát és erős elhatározással lerázza őket magáról.

Ha nem lépkedne betegen itt mellette — mondja — vajjon nem épen úgy beszélne, mint ahogyan álmadozó gondolataidban az imént őt beszélni hallottad? Ha egészséges volna és valakit mást, egy idegen embert kellene neki a szenvedései közt vigasztalni, vajjon másként beszélne-e akkor? Azt mondaná akkor is, hogy az Isten végzései kifürkészhetlenek és meg kell hajolnunk előttük, erős szívvel, nagy lélekkel el kell viselnünk mindent, ami ránk van mérve.

A magával küzdő ember tekintete az út melletti stációképre esik. *Jézus találkozik a fájdalmas anyával* — ez van a kép alá írva.

A gondolatai hazafelé szállnak. Ott van egy szegény asszony, akinek sejtelve sincs ma arról, hogy holnap egy borzalmas tör járja át a szívét. Szegény, szegény édesanya!

Vajjon nem beszélgethetne-e a fiával? Az egész idő alatt némán, tompa töprengésekbe merülve lépked mellette. A kényszerzubbony még mindig rajta van.

— Richard! nem gondolsz haza? — Semmi válasz.

— Richard! próbálja újra, — mit mondjak az édesanyádnak?

Az édesanyja neve hallatára a tépolyodott fiú föleszmél egy pillanatra. Nem dühöng, mint tegnap — nem! csendesen néz rá az édesapjára: — Legyen erős! ő is — meg te is... meg valamennyien. Az utolsó szavai csendes, síró zokogásban végződnek.

Ó, fájdalmak keserves útja. Ezen jártok mindaketten, a megkínzott lelketeket szinte elviselhetlen fájdalom terhe nyomja.

Az erdő sűrű ágai közt itt-ott napsugár tör elő. A hegytetőn lágyan susognak a fák, a madarak lármás zajjal felelnek egymással.

— Édesapám! vegye le rólam ezt az izét — a beteg a kényszerzubbonyra gondol.

— Hagyd, Richard! — mondja Berger Tamás — nem vagyunk már messze.

A beteg azonban könyörögni, rimánkodni kezd. — Édesapám, hiszen olyan nyugodtan megyek. S a kérése összefacsarja a szívét. Az apa nem tud ellenállni — leveszi róla a kényszerzubbonyt. A fiú szabadon lépked most már mellette. Úristen! mi lenne, ha most újra rájönne a dühroham és az örület megsokszorozná az erejét? Az apa szívéből

kétségbeesett segélykiáltás sóhajt az ég felé. Berger Tamás oly forrón, oly esdekelve imádkozik, ahogyan soha életében még nem imádkozott.

Az út lefelé hajlik, az erdő lassan ritkulni kezd. Lenn a völgyben csillámlik a folyó, amelyen keresztül kell menniök. A folyón túl egy park közepén a napsugárban egy kis várszerű épület fehérlik, körülötte szétszórva gazdasági épületek terülnek el. Mögötte a kék ég, jobbra-balra a lágy széllemben hullámozó aranykalászos szántóföldek, zöld rétek, amelyeken piros lóher virít... Az örültek háza. A fehér országúton sárga postakocsi csillámlik, mintha csupa aranyból s az ablakai csupa ezüsből volnának.

Tisztán lehet hallani a postakocsis dalát:

Elvégezte azt az Isten,
Hogy ami legkedvesebb itt lenn
Meg kell attól válnunk...

Berger Richard hangosan zokogni kezd és ráborul az édesapja vállára.

Az öreg majdnem összeroskad. A szemei valami nyugvópont után keresgélnek. Ott... ott áll a tizennegyedik stáció, az utolsó. Berger Tamás az előtte álló padra lassan leülteti a csaknem ájult fiút. Leül melléje, hogy átölelve támogassa.

A mögöttük levő stációképre rásüt a napfény s ragyogva mutatja az aranyos fölírást:

Jézust sirba teszik.

S ott lenn a völgyben még mindig hangzik a kimondhatatlanul szomorú dal:

Elvégezte azt az Isten...

S ott túl, a távolban, a napsugaraktól beragyogott házbán, a legsötétebb éjszakák tanyáján, oda temeti el Berger Tamás az életének legfőbb büszkeségét és legédesebb reményét.

* * *

A beteg lassan lecsillapul. Mennek tovább szomorú céljuk felé.

Át kell menniök a folyón keresztül hajló hídon. Berger Tamás keményen fogja a fia kezét. — Gyere, Richard — mondja — de úgy érzi, hogy most valami szörnyű dolog fog velük történni.

A híd közepén megállnak. Lenn zúgva tajtékzik az ára-

dat. Berger Richard egyszerre belemarkol az apja karjába. A kezei mintha acélból volnának. — Gyerünk oda édesapám és húzza a híd kőpárkánya felé.

Ott állnak és néznek lefelé a rohanó hullámokba. Berger Tamás úgy érzi, hogy az egész testén valami jéghideg borzongás fut keresztül, jéghideg, mint a mélységben tajtékzó hullámok hidegsége. Úgy érzi, mintha az a hidegség fölérne a szívéig, aztán elborítaná a homlokát s összeecsapna a feje fölött s megfosztja a gondolataitól — elrabolja az esztét.

— Édesapám! ott lenn — ott lenn, ott a nyugalom.

A beteg fiú mondta ezt. Berger Tamás nem tudja, hogy a fia szája mondta-e ezeket a szavakat vagy a testét-lelkét elárasztó jéghidegség didergi benne ezeket a gondolatokat.

A következő pillanatban összeszedi a gondolatait. A híd párkányán ott áll az ég felé emelkedve a kőfeszület: Krisztus keresztje. A feszületet vaspántokkal erősítették a híd kőpárkányához. Berger Tamás az egyik karjával a feszületet, a másikkal a fiát öleli át. Az ajkai csendes imát rebegnek: Uram, Jézusom, ott az égben, csak ezt ne, ne engedd, hogy öngyilkos legyen. Imádkozik, könyörög, hogy a szíve majdnem beleszakad.

A folyó hullámai tajtékozva örvénylenek, lármás zúgással hánykolódnak idestova s mintha beszélnének, mintha ezt zúgnák: Gyere! Gyere! — nyugalom! — nyugalom!

Berger Tamás érzi, hogy gyorsan tova kell sietni, mert különben az örvény szava magához rántja őket: Még erősebben átöleli a keresztet s aztán lassan tovább húzza a fiát.

— Gyere Richard! menjünk tovább.

— Édesapám! ott lenn megpihennék.

— Richard! — mondja az apa s lassan a hídon álló feszület felé, a Megváltó képéhez fordítja a fiú fejét. Gyere az Ő kedvéért tovább! Vajjon megértette-e a beteg? Igen! az Ő kedvéért — mondja az édesapjának — és megy vele nyugodtan tovább. Berger Tamás nem tudja, hogy megértette-e a fiú a szavát. Azonban úgy érzi, mintha onnan az égből küldtek volna hirtelen segítséget.

Érezte, hogy ettől a perctől kezdve az életének ez a két szó ad erőt és tartalmat: *Az Ő kedvéért.*

Mennek tovább a kitűzött cél felé. A tébolydába érve, az egyik szobában véletlenül a tükörbe néz s megdöbbenve

látja, hogy a haja hirtelen fehér lett, mint a hó. Egészen biztosan tudja a helyet is ott a hídon, ahol a változás történt... ahol a haja, amelyben itt-ott csillogtak még az ezüstös szálak, hófehér lett a borzalomnak abban a pillanatában, amikor az élete legkeservesebb útját járta.

Berger Tamás estére hazaérkezett. Az orvosok úgy tanácsolták, hogy búcsút se vegyen a fiától — pedig az agyongyötört szíve majd beleszakadt a fájdalomba.

Mikor a szobába lépett, senkit se talált. A felesége meg a leánya sietve jöttek fel az udvarról. Berger Tamás ott ül az asztal mellett. A széleskarimájú kalapja a fején. Akarva nem vette le.

— Édesapám, mikor lesz az újmise? — Mikor jön haza Richard? — ezzel ostromolja a leánya is meg a felesége is. Az arcát nem is látják a félhomályban.

— Csukjátok be előbb az ablakokat. S amíg ketten az ablakokkal és az ablakokban levő virágokkal bajmólódnak, odaáll a falon függő nagy feszület alá, leveszi fejéről a kalapját, hogy a hófehér haját is láthassák s aztán lassú, vontatott hangon mondja: — Többé sohase jön haza!

Jó, hogy az ablak zárva volt. Kívülük senki se hallotta a szivetrázó sikoltásokat.

A mai napon ezt a történetet akartam elmondani. Csak azt említem még meg, hogy igaz történet. Akikkel történt, a temetőben pihennek már — annak az egynek kivételével, aki elevenen került a sírba. A történet nem kibékítő és nem kiengesztelő. Azonban az élet visszas hangjainak titka nem ebben az életben szokott megoldódni.

Ha azonban arra a csodálatos békére, arra a fénnnyel besugárzott nyugalomra gondolok, amely az öreg Berger Tamás lelkében honolt, azt hiszem, hogy a történet végére is odairhatom a megbékülés szavát. A hősl elkü embernek az élete legkeservesebb útján ez a szó kölcsönzött erőt. Ennek a szónak ereje győzte le a legsúlyosabb kísértést, amikor a mindentől megszabadító halál hívó szavát hallotta s amikor a Krisztus keresztjét átölelve tartotta. Az adott neki erőt, hogy övével együtt egy egész életen keresztül hordozni birta

a szíve mély sebét, amelyen aztán lassan mindannyian elvéreztek.

Ide írom a két fényel, erővel és vigasztalással teljes szót: *Az Ő kedvéért!*

22. A pápa feszülete.

(Nagyhét.)

Rómában, a szűz Máriáról nevezett aventini kolostorban élt egy fiatal szerzetes. Hildebrand volt a neve. Ragyogó szellemi tehetségekkel volt megáldva s mindenki tisztelte erényeiért. Rendjének ékessége, társainak ragyogó példaképe volt. Ha a kolostor keresztfolyósít vagy a kert útjait róttá, az apát akárhányszor fénysugarat látott a feje körül s a komoly-kedves vonásai mintha túlvilági fényben égtek volna. Az apát ilyenkor csendes áldó szavakat rebegett fölötte: Uram! tartsd meg őt anyaszentegyházad dicsőségére.

Mikor a szűz Máriáról nevezett aventini kolostor vezetősége elérkezettnek látta az időt, hogy az ifjú Hildebrand további kiképzés céljából világot lássson, az apát egy napon magához szólította őt és így szólt hozzája: Testvérem! jó-nak látjuk, hogy egy időre elhagyd a te békés otthonodat. Kiváló, az egész világ tiszteletében álló férfiak gondozására akarunk bízni. Az Alpeseiken túl, a clugnyi szerzetesek kolostorába mégy, hogy ott a tudós és jámbor atyák vezetése alatt kiképezd magadat, hogy ha majd az Úrnak szüksége lesz rád és hívni fog, a jövőendő idők erős oszlopa légy. Hildebrand alázatosan letérdelt az apát elé, aki édesanyjának testvére volt s akit ezen a réven a szeretet kettős köteléke fűzött hozzá. Az apát hangja szeliden ellágyult, áldólag fejére tette a kezét és így szólt: — Fiam! Hildebrand, nem adhatok neked egyebet, csak az áldásomat s az Istenhez könyörgő imámat. Hogy egyik se hagyjon el, zálogul fogadd tőlem ezt az ajándékot. Ezüst láncáról egy régi, fekete fából készült kis szekrényt oldott le, amelyben egy egyszerű kis fafeszület volt, rája elefántesontból faragva a felfeszített Jézus képe volt erősítve. Egyszerű munka, azonban a kinszenvedésnek s az önmegadásnak földöntúli kifejezésével. Hildebrand átvette a kis szekrénnel a feszületet s még mindig térdenállva hallgatta az apát szavait.

— Hildebrand! — hangzottak a komoly ünnepélyességgel mondott szavak — szent és drága kincset adok neked. Nekem egy szent ember adta, aki az Isten szolgálatára nevelt, akinek Isten után mindent köszönök, amivé lettem. Ő mondta nekem, hogy ez a kis feszület hány ember kezén ment keresztül, míg az övé lett. Ennek a feszületnek csodás ereje van. Aki előtte térdel és csendes szavaira figyel, az élet minden nehéz útján eligazítja, tanácsot ad, ha tanácsra van szüksége és megvigasztalja, ha a szíve keserőséggel telik meg. Hildebrand, vidd magaddal ezt a keresztet az életbe, őrizd meg és becsüld meg híven s ha a lelked emberi tudása és ereje nem tud eligazítani, ha alázatosan térdelsz előtte és beszélsz vele, a megfeszített Úr Jézus nem enged addig a térdeidről fölkelni, míg meg nem világosított és erőt nem adott. Fogadd áldásomat Hildebrand. Áldjon meg a mindenható Atya, Fiú és Szentlélek Úristen.

Az apát atyai szeretettel átölelte az ifjút, Hildebrand meghajtotta magát előtte és eltávozott.

Másnap útnak indult Clugnyba, magával vitte a nagybátyjától kapott drága kincset, a kis feszületet.

* * *

Múltak az évek. A kolostor cellájának csendjében, szorgalmas tanulás és szigorú önsanyargatás közt Hildebrand férfivá érett.

A clugnyi szerzetesnek nem egyszer nyílt alkalma, hogy a feszülettel bizalmas beszélgetést folytasson. A kísértő megközelítette őt is, Hildebrand azonban megtanulta ifjúsága óta, hogy parancsolni tudjon a vér és test ösztönének s ezért a pokol fejedelme egy egészen különös módot eszelt ki, hogy az ifjú szerzetest megközelítse.

Egy éjjelen, amikor a csillagok fényesen ragyogva tekintettek a kis cella ablakain keresztül az álmatlanul fekvő Hildebrand szeméibe, a kísértő láthatatlan alakban odalépett hozzá:

— Hildebrand! — így suttogott a kísértő — miért töltöd te ifjú éveidet itt a kietlen egyedülletben. A lelked telidesetele van a legszebb tehetségekkel. Nem tudnál te más lenni, mint ami vagy? Lehetnél lovag. Fényes vértetben kilovagolnál a nagy világba, arathatnál hősi dicsőséget, babérlombbal övezhetnéd a homlokodat. Fejedelmek és királyok

vetélnéknek érted, ha felajánlanád nekik szolgálatodat. A lelked tele van kincsekkel, az akaratod acél, nem engedelmességre születél te, hanem parancsolásra, nem szolgasorsra, hanem uralkodásra.

Igy suttogott a gonosz az álmatlanul virrasztó szerzetes fülébe s a szavai mámorító varázssal voltak tele. Hildebrand imádkozni kezdett, a kísértő azonban nem távozott. Megkorbácsolta magát, a kísértő azonban tovább folytatta az ostromot. Egyszerre, mint egy égi fény sugárzott lelkébe a gondolat, hogy a kis feszülettel kell beszélnie, amelyet a római aventini kolostor apátja adott neki ajándékul. Fölkelt, kinyitotta a szekrényt, aztán imádkozva letérdelt eléje.

Két kezébe hajtotta fejét és elmerült gondolataiba. Egyszerre úgy érezte, mintha a tenger mélységéből, lassan, édes vigasztalás szivárogna a lelkébe, megfeledkezett mindenről, ami körülötte volt. Nem soká tartott. Egyszerre úgy érezte, mintha a messze távolból egy hang szólalna meg és folyton közeledne hozzája. Egyszerre tisztán hallotta minden szavát: — Aki az én tanítványom akar lenni, vegye fel keresztjét és kövessen engem. — Hildebrand hallgatta, belső áhitattal figyelte a hangokat. Beleszította a lelkébe, mint az éltető, erősítő italt. Felüdült tőle, mint az éhező, ha pazar, erősítő lakomához jut. Órák teltek el, mialatt ez történt.

Pitymallott már, mikor a magános imádkozó a feszület elől fölkelt. A clugnyi templom harangjai reggeli istentiszteletre hívogattak. Hildebrand elhagyta a celláját. Arcán égi béke honolt.

Hildebrand III. Heinrich király udvarába kapott meghívást. Láta a királyt halálos ágyán s a halál szorongattatásai közt csókra nyujtotta neki a titokzatos feszületet. Láta a gyermekkirályt, IV. Henrichet és a jámbor szerzetes sokszor imádkozott érte és jövőjéért drága kincse, a feszület előtt. Akkor még egyikük se látta a jövőt, se Hildebrand, se IV. Henrich, a gyermekkirály, hogy miként keresztezik majd útjaik a jövőben egymást.

Hildebrand visszament Rómába és tanácsadója lett a vadul mozgalmas idők pápáinak. A tanácsai telve voltak a túlvilág fénysugaraival, úgy, hogy lassankint egész mondakör keletkezett körülötte és a környezete szélteben-hosszában beszélte, hogy az ég különös adományával van megáldva.

A pápai udvar papjai nem egyszer lesték meg, amikor a jámbor ember elmélkedéseibe elmerülve térdelt. Ilyenkor a világtól teljesen elszakadva hajolt a kereszt fölé, átkulcsolta sovány, fehér újjaival és halk, szeretettől olvadozó szavakat suttogott hozzája. Látták, hogy a fejét gyakran egy kissé oldalt fordítja, hogy jobban hallja a megfeszített szavait és figyel és hallgatózik. Ilyenkor szemmel látható fénysugár ömlött el a halálsápadt arcvonásain, senki se kételkedett benne: Hildebrandnak csodatevő keresztje van, amellyel kérdéseket és feleleteket vált, valahányszor nehéz helyzetben, nyomasztó szükségben van. Azonban a csodás feszületet hiába akarták látni, a kíváncsi szemek tekintete elől mindig el tudta rejteni.

* * *

Hildebrand pápa lett. Isten nehéz időben szólította a kormányrúd mellé. Amikor megválasztották, az alázatos ember lelkét mély aggodalom töltötte el s a könnyei csak úgy ömlöttek az arcára. De amikor a választás napjának estéjén, mint VII. Gergely pápa, szobájából kilépett s a bíborosokat bizalmas megbeszélésre, nagyfontosságú ügyek elintézésére magához hitta, az arcán, a kezein, egész alakján, ismét a régi, annyiszor megcsodált béke nyugalma lebegett. Mindenki tudta, hogy VII. Gergely pápa ismét az ő csodás feszületével társalgott s amit az Úr mondott neki, az tele volt fénnel, erővel és vigasztalással, a pápa nyugodtan s bizonyos vidámsággal nézhetett az egyébként eléggé sötét és viharos jövődöbe.

Ugyan mit is mondhatott a titokzatos feszület VII. Gergely pápának.

Azt mondta neki: Lásd! aki a Golgotha keresztjén függött, az is egyetlen panaszszó nélkül vállalta magára a Megváltó egész hivatását, a keresztrefeszítést és annak minden fájdalmát.

Azt mondta neki: Aki nagy győzelem kiküzdésére vállalkozik, annak a legnehezebb kereszt hordozását is meg kell tanulnia.

Igy beszélt Gergely pápa keresztje és ezért volt az arca nyugodt, vidám és békés abban az órában.

* * *

De elkövetkezett a küzdelmek korszaka.

1076-ot írtak. Gergely pápa a római lateráni bazilikában megnyitotta a bőjti zsinatot. Fontos ügyek kerültek tárgyalásra. A német tartományok felől viharfelhők közeledtek és mennydörgés hallatszott. Heinrich, a német király, önkénykedésével és zsarnokoskodásaival kihívta maga ellen a pápa hatalmát. A harc kitörőben volt. A zsinat atyái a lateráni bazilikában voltak egybegyűlve. Egyszerre belépett IV. Heinrich követe és odaállt a pápa elé: A király, az én uram, és minden német és olasz püspök azt parancsolja neked, hogy haladéktalanul hagyd el Szent Péter székét. A követet darabokra akarták szaggatni, Gergely pápa azonban fölemelkedett és a királyi követet oltalmába vette. A pápa fölolvasta Heinrich király által fogalmazott trónfosztó határozatot, amely ezekkel a határtalanul vakmerő szavakkal végződött: Te a püspökök által megátkozva s a mi ítéletünk által elmarasztalva, mondj le, hagyd el a bitorolt apostoli széket, foglalja el helyedet más, aki erőszakos cselekedeteit nem fogja a vallás palástjával takargatni. Én, Heinrich, Isten kegyelméből való király s az összes püspökök mondjuk neked: mondj le!

Igen! A vihartjelző mennydörgés dübörögve közeledett Németország felől. Azonban a lateráni bazilikában támadt méltatlankodás vihara hatalmasabb és dörgőbb volt a király szavainál.

A pápa ott térdelt szobájában a feszület előtt. Mint annyiszor, most is újjai közt tartotta a Megfeszített képét, mint máskor, most is megszünt létezni körülötte a világ, mint máskor, amikor néhány perenyi forró imádság után az elragadtatás vonásaival az arcán, hangtalan szent párbeszédet folytatott a keresztre feszített Jézussal. Az ima, a magabármélyedés hosszabb ideig tartott, mint egyébkor.

Másnap újra odalépett a zsinat atyái elé. A magatartása határozott, szilárd és öntudatos volt. A németek királyának megizente a harcot, mert az szét merészelte szaggatni a keresztény népek családját békében és egyetértésben összetartó szövetség kötelékeit. Mert megkísérlette aláaknázni azt a fundamentumot, amelyre az akkori idők népei egész létezésüket alapították: az Istentől származó hatalomnak és hivatalnak tiszteletét.

Mindenki bámulva csodálta a vasember nyugalját. Azon-

ban a pápa tudta, hogy mit mondott neki csendes, meghitt órában a Megfeszített.

1077 január 23-át írtak.

Canossa várának udvarában egy királyi vezeklő állt, IV. Heinrich. Az egyházi átok súlya ránehezedett a fejére és szörnyű súllyal nyomta a lelkét.

A speieri dóm karácsonyi harangjai 1076-ban ott zúgtak a lelkében, azonban nem a béke szaván szóltak hozzá. Heinrich király nem bírta tovább a szenvedést, Rómába kellett mennie a pápához. Magával vitte azokat, akik legdrágábbak voltak neki s akik véges-végig hívek maradtak hozzá, a feleségét és 3 éves fiacskáját és a Mont Cenisen keresztül kevésszámú kísérelével a Lombard-síkságra ment. Gergely pápa útban volt Németország felé, mikor Heinrich jövetelének híret vette. Mi a célja? Háború? Vagy békét keres? A pápa nem lévén tájékozva, Tusciai Matild megerősített várába, Canossába vonult vissza.

Heinrich békét keresett. 1077 január 23-án ott állt Canossa várának udvarában és várta a pápa válaszát. Ott állt a második, a harmadik napon, mélyen lehajtva fejét, koronája elvesztét féltve.

A vár egyik szobájában térdelt a pápa. Harmadik napja térdel már a csodafeszület fölé hajolva, figyelve, várva egy szót, amelyet majd a Megfeszített ajkai mondanak neki. Azonban úgy vette észre, mintha a Megfeszítettnek nem lenne többé szava hozzája.

Miért nem válaszolt? Miért fosztotta meg az Úr őt a vigasztalástól? Vajjon nem tett-e meg mindent az ő Uráért és Mesteréért, hogy az Egyház ügyét diadalra vezesse. Nem állott-e künn a sűrűn hulló hótól fölismerhetlenségig elborítva egy király, aki azért jött, hogy a királyok királyának földi helytartója előtt meghajtsa hermelinnel ékesített fejét? Nem diadalmaskodott-e a Megfeszített a Canossa udvarában álló koronás király fölött?

A pápa kezében levő feszület azonban nem adott választ.

A pápa újra térdre hullott a Megfeszített keresztje előtt és így imádkozott: Uram! Én csak szegényes eszköz vagyok a te terveid végrehajtásánál, mondj csak egyetlenegy szót, add tudtomra akaratodat. Mondd meg, mit tegyek, hogy megvédjem a te jogaidat és ne sértsek meg egy emberi lelket?

A kis feszület tisztán és érthetően mondotta ezeket a

szavakat: Amilyen mértékkal mérték másnak, olyan mértékkal mérnek nektek is vissza.

A pápa fölkelt, az oltár elé, az Isten színe elé állította a királyt, odanyújtotta neki az Úr szent testét és feloldotta őt az átok alól. Akik a pápát aznap látták, alig bírták elviselni a fényt, amely az arcáról lesugárzott.

IV. Heinrich elindult visszafelé Németországba. Amikor Lombardiába ért, a püspökök szemeiből mindenünnen haragos pillantások löveltek feléje. Méltatlankodás fogadta minden irányból. Ez az ellenszenv újra fölébresztette benne a dacolás szellemét. A német polgárháború lezajlása után újra Itáliába indult Róma ellen, hogy a pápán boszút álljon.

Gergelynek meg kellett érnie, hogy ellenpápát állítottak föl ellene, aki a német seregek kíséretében Róma ellen indult s akiknek a fegyvereit ő áldotta meg. Gergely vérző szívvel látta a város falai körül tomboló küzdelmet. Látta a szörnyű tűzvész toyahömpölygését az örök város halmai fölött, amelyet a segítségül hívott normannok gyújtottak lángra. Az egész város lángokban állott, úgy, ahogyan Neró óta egyetlenegyszer se fordult elő. Elkövetkezett a végső s talán nem is a legkeservesebb pillanat, Gergely pápának számkivetésbe kellett mennie.

Salernóba vonult el s ott ette hét hónapon keresztül a számkivetés keserű kenyerét. Érezte, hogy a halál nincs már messze tőle és Gergely pápa örömmel köszöntötte, mint a megváltás angyalát.

Csak egyet szeretett volna még megérni. Látni Rómát, az ő szeretett városát. Szemei nap-nap után a héthalmú szent várost keresték.

S mikor csendesen imádkozva a kis fészület fölé hajolt, szinte minden percben rebegték ajkai: Uram! Mit tegyen a te szolgád, hogy a városok királynőjét mégegyszer láthassa? A kérdésre egyetlenegyszer se kapott választ, pedig a lelke kimondhatatlanul szomjazta a vigasztalást.

Gergely pápa nap-nap után várta a száműzetésből való szabadulás óráját. Aztán halálos betegségbe esett, mely ágyhoz szegelte. Szenvedéseit csodálatos türelemmel viselte. Ha az ápoló orvosok hozzámementek, rendszerint a fészületre hajolva találták. Kétszer-háromszor kellett megszólítani, míg észrevette őket — s akkor úgy látszott, mintha egy másik világból tért volna vissza a földre. Összerezzent s a fészü-

letet sietett elrejtteni a kíváncsiak szemei elől. Így történt aztán, hogy az emberek itt is, mint Rómában, csodás dolgokat beszéltek a pápa feszületéről.

Eljött az óra, amikor a pápa a halál angyalának szárnyasuhanását érezte a feje fölött. Átgondolta az életét újra. Napsugaras, boldog ifjúságát, aztán a Szűz Máriáról nevezett aventini kolostorban töltött éveit s végül a Clugnyi kolostor napjait. Mi volt az élete aztán? Kemény, keserves kálváriajárás. És most? A pápa csendesen sóhajtott: *Szerettem az igazságot, gyűlöltem a hazugságot, azért halok meg számkivetésben.*

Tekintete a kezében levő feszületre esett. A Megváltó jóságos, szelíd tekintettel nézett rája. S Gergely pápa tisztán hallotta a feszület szavait:

— *Még ma velem leszel a paradicsomban.*

Mikor a pápa meghalt, környezete mindenekelőtt a kis feszületet kereste, amelyről annyi csodás dolgot beszéltek. Nem volt nehéz megtalálni. Ott volt a halott szobájában egy kis szekrénybe zárva. Egy ideig borzongó félelemmel csodálták, aztán kézbevéve, nem találtak rajta semmi különösét, csak azt, hogy a Megfeszített arca halálos gyötrődésnek és a földöntúli megnyugvásnak csodás vonásait tükrözték vissza. Egyébként csak egy kis egyszerű feszület volt, mint a többi feszületek.

A feszületet beleillesztették a meghalt pápa kihült újjai közé és eltemették a salernói dóm kriptájába.

23. Husvét.

Jeruzsálem fölött a reggeli szürkület borongott még. Csak két napja annak, hogy oly borzalmas büntény színhelye volt, amelyhez hasonlót nem látott még a szent város. Meggyilkolták a Golgothán az Isten fiát.

Alig kezd még pirkadni kelet felől, négy asszony siet a város szűk utcáin és sikátorain keresztül. Salome, Jánosnak és Jakabnak, Zebedeus fiainak anyja, Mária Magdolna, Johanna és a másik Mária, az ifjabb Jakab anyja. Fekete ruhájukba burkolózva, fűszerekkel és kenetekkel telt edényeket visznek magukkal. A gondolatuk Jézus sírja körül jár: meg akarják

kenni isteni Uruknak és Üdvözítőjüknek szent testét. Ugyanis a kivégzés napján, a szombat közeledte miatt nem volt még alkalmas idejük a kegyeletes cselekmény elvégzésére.

A lelküket kimondhatatlanul mély gyász fájdalma üli meg. Oly nehéz, akár a kő, amely az imádott halott sírja elé volt hengerítve, amelyhez most a lelkük egész vágyakozásával sietnek. De hát ki fogja majd elhengeríteni a követ a sírbolt ajtajától, hogy bemelessenek a sírba, amelyben Uruk és Mesterük holttestemei pihennek?

Igy érkeznek az arimathei József kertjében levő sírhoz. De íme! A kő nincs a helyén, a sír pedig nyitva van. Az asszonyok szívdobogva sietnek oda. Nagy a meglepetésük, aztán borzongás, majd félelem szállja meg őket. Hogyan van az, hogy a kő nincs a helyén? Mi történt? Meghajolva bemennek a sírba. Egy angyal fehér ruhájáról fény árad rájuk és hallják a roppant nagy újságot, hogy az Úr nincs a sírban és él. — Menjetek és mondjátok meg Péternek — hangzik a mennyei alak parancsa... Tehát sietni, csak sietni, gyorsan... be a városba Péterhez és a tanítványokhoz. Föltámadott és él... föltámadott... él. Hogyan is tarthatnák ezt a nagy újságot magukban?!

* * *

A nap hirtelen fölbukkant a láthatáron. Jeruzsálem egyik házának egyik ablakrácsán belövelnek a nap aranyos sugarai. Két ember sápadt, beesett arcára esnek. Az egyik Péter, a másik János.

Fáj nekik a reggeli nap fénye, hiszen a lelkük tegnapi kínját ébreszti újra. A tegnapi gyötrődést János lelkében, aki nem tudja elfelejteni az ő forrón szeretett Urának és Mesterének megtört szemeiből rája irányuló utolsó tekintetét. A tegnapi gyötrődést Péter lelkében, aki az utolsó szomorú szavakat akkor hallotta az Úr szájából, amikor gyáván megtagadta őt. Ő, akire, mint sziklára, anyaszentegyházát építette. A két tanítvány könnytől ázott tenyerébe hajtja a fejét, lelkük a keserű fájdalom lázában vonaglik.

Vigyázz! A kapu felől hangok hallatszanak, asszonyok beszélnek, sürgetve követelik, hogy nyissanak ajtót. Az ajtó megnyílik s a két asszony, Mária Magdolna s a másik asszony lelkendezve sietnek befelé s izgatottságtól remegve ujságotlák a nagy eseményt: Föltámadt — él.

— Köszönt téged Péter — mennyei hírnök által köszönt.

— Miért nem sietsz, Péter? Nem látod, hogy János magára terítette már köpenyét és elsiet. Nem megy, hanem fut. Péter úgy érzi, mintha megfiatalodott volna, mintha tűz lobogna minden tagjában s elsiet János után. Futnak mindketten a sír felé. Látniok kell Uruknak és Mesterüknek sírját. János ér oda először. Péter látja, hogy hogyan áll meg egy pillanatra, áll és bámul... csakhamar ott áll mellette Péter is a nyílt sír mellett, kifulladásra a nagy sietségtől... Igen! üres, valósággal üres. Ó, Uram! Ó, Uram! Nem vagy halott... Nem! Te élsz!

A jeruzsálemi templom előtt ott áll a főpap. A reggeli áldozat bemutatásához készül. A fölkelő nap ott izzik már a templom párkányán. Az ő szemeiben azonban szintén ott izzik egy fénysugár, erősebben, tüzesebben, mint ahogyan egyébként izzani szokott. Ragyog a szeme, hiszen nyugalom van már Jehova országában. Győzött a papirend, ártalmatlanná tették a Názárethit. Ott pihen a Golgotha sziklája alatt, a sírját nehéz kő zárja el, a köre rátették a nagy pecsétet s a követ és pecsétet erős, fegyveres római katonák őrzik. Ha pogány kutyák is az örök, a zsidók mégis elfogadják a szolgálatukat, hiszen legnagyobb ellenségüket őrzik az elzárt sírban.

Az egyik templomszolga odasiet a főpaphoz: — Rabbi! Egy légióbeli katona akar veled nagyon sürgősen beszélni.

A másik pillanatban a papi aggastyán előtt ott áll már a római katona — halotthalavány az arca s még mindig remeg a borzalomtól. Egyenkint szakadoznak ki belőle a szavak, mint az olyan emberből, akinek szörnyű s épen nem kíváncsi hírt kell leadnia: — Rabbi! a halott, a Názárethi... nincs a sírban, amelyet nekünk őriznünk kellett a Golgothán. A halál országából visszatért az életbe.

Mintha a derült égből villámcsapás sujtott volna rá, úgy ijed össze a főpap a római katona szavai hallatára. Úgy érzi, mintha ebben a pillanatban megöregedett és megroskadott volna — feléje hajol és remegve hallgatja a légióbeli szavait, amikor elmondja a rettenetes hírt arról, ami ma reggel a Golgothán végbement. Azonban itt gyorsan cselekedni kell, nincs egy percnyi idő a halogatásra... össze kell hívni a papokat

s meg kell beszélni a teendőket, hogy a halott Názárethi valahogyan újra hatalomra ne jusson s hogy esetleg nagyobb ne legyen a hatalma a nép fölött, mint amilyen életében volt. Ha egyéb nem segít, hát valami hazugságot kell kitálatni. Hiszen a könnyen hívő népnek lehetne a tanítványoknak valami csalásféle kísérletéről beszélni, hogy az éj leple alatt, míg az örök aludtak, ellopták a holttestet. Az öröket megvesztegetik pénzzel, igen, hiszen a katonákkal nem lesz ez nehéz... és hol van az a tömeg, amelyet szépen hangzó szavakkal nem lehetne megvesztegetni?

* * *

A reggeli nap ott sugárzott már arimathei József kertje fölött. Egy asszonyalak áll gondolataiba elmerülve, Mária Magdolna. A hirtelen öröm, amely reggel, amikor az asszonyokkal a sírtól eltávozott, elszállt már a lelkéből. Hiszen annyira föl volt izgatva, hogy amikor a nyílt sírt meglátta, rögtön elrohant a tanítványokhoz, hogy megvigye nekik az örömhírt. Ő már nem is látta az angyalt, csak akkor hallott róla, mikor a többi asszonnyal Péter és János házában összesetalálkozott. Mária Magdolna most ott áll az Úr sírja előtt. Az üres sír látása sokkal jobban hat a fölizgatott lelkére, mint azok, amiket az asszonyoktól hallott. Nagy szomorúságában egy sötét gondolat lepi meg a lelkét: hátha valaki feltörte a halott sírját s valahová máshová vitték a holttestet, mint ahogyan a bírói ítélet alapján kivégzett emberek holttestével máskor is tenni szokták. Egyszerre egy embert lát közeledni. Bizonyosan a kertész lesz — gondolja magában. A szemeivel még mindig a nyitott sírt nézi, úgy hogy nem is tekint oda, mikor szavait az állítólagos kertészhez intézi: — Mondd csak! hová vitték az én Uramat — vissza akarom hozni. Egyetlenegy szót hall csupán, a nevét mondja: — *Mária!* A szóról, a hang csengéséről, amikor az a lelkébe nyílal, megismeri Mária Magdolna, hogy ki szólt hozzája. Egy szívetrázó sikoltással: — Rabbi! odaomlik az Üdvözítőnek, az ő föltámadott Urának és Mesterének lábai elé.

* * *

Alkonyodik. Jeruzsálem házaiban mindenütt világot gyujtottak már. Abban a teremben, amelyben az Üdvözítő halála előtt az utolsó vacsorán utoljára volt együtt tanítványaival,

szintén meggyújtották már a lámpát. A tanítványok újra egybegyültek, most már az Úr Jézus nélkül. Azonban minden száj róla beszél. A hírhordók, akiket Péter és János küldöttek hozzájuk, összehívták őket ezzel a hírrel: Föltámadott, — él! Akkora újság volt, oly szörnyen nagy, hogy nehéz volt elhinni. Félelem és remény közt ingadoznak. Félelmükben gondosan elzárják az ajtókat és ablakokat az ellenség elől. Azonban a boldog remény ott él már a lelkükben és biztatja őket, hogy az Úr bizonyosan megörvendezteti őket a boldogító viszontlátással.

A tanítványok egyik a másik után jönnek be az ajtón. Föláll János apostol s a tanítványok szívdobogva, lélekzet-visszafojtva hallgatják a szavait, amikor elmondja, hogy az Úr megjelent Mária Magdolnának. Belép két másik tanítvány, Emmausból jönnek s lelkendezve kiáltják: Láttuk az Urat, ma este beszéltünk vele, együtt mentünk vele, de nem tudtuk, hogy kicsoda és csak akkor ismertük meg, mikor a kenyeret megtörte és nekünk adta. S a két ember elmondja, ami Emmausba menet, naplemente körül velük történt.

Belép Péter. Az arcán valami fényesség ragyog, úgy, mint mikor Mózes arca ragyogott, amikor a Sinai hegyről lejött, ahol az Úrral társalgott. Föláll Péter, köszönti a tanítványokat és azt mondja: Igen! föltámadott az Úr halottai-ból, megjelent nekem is, aki őt megtagadtam és beszéltem velem.

Az izgatottság oly fokra hág a tanítványok lelkében, hogy szinte fokozni se lehetne. Egyik kérdés a másikat éri, kiáltoznak, ujjonganak.

De ime! mi az? mi imbolyog? mi fénylik ott, mi ragyog, mint egy égből leszállt világosság... a fényből kezd kiemelkedni, kialakulni valami, a galileai férfiak mereven bámuló szemei előtt ragyog, fénylik valami...

— Uram! Uram! Oh Mesterünk! mi jóságos, édes isteni Üdvözítőnk. S a kemény férfiakat egyszerre lenyomja valami a térdükre. Csakúgy ömlenek a könnyeik a szent, nagyszerű pillanat kimondhatatlan fölségű hatása alatt. Hogy csúsznak feléje térdeiken, a túlvilágból ideszállt megdicsőült Jézus felé. Hogy remegnek a kezeik, amikor a köntöse szegélye felé nyulnak, hogy csókjaikkal halmozzák el. Hogyan rebegik, hogyan dadogják újra meg újra: Rabbi, Rabbi! édes Mesterünk!

És Jézus fölemeli kezeit, szeliden elhárítja őket magától, megnyitja az ajkát és beszélni kezd hozzájuk.

Mit is mondhat nekik?

Egyiknek-másiknak villámlik is már a szeme, mintha érezné a nagyszerű pillanatot, azt, amit az Úr most nekik mondani fog... Igen, igen, egészen bizonyos: Most mondja majd ki az ítéletet, a szent harag szavai dörögnek majd az Istentől elrugaskodott város fölött, amely nem akarta Őt megismerni, amely eltaszította Őt magától. Kimondja az ítéletet az elvetemült gonosztevők fölött, akik Őt a gyalázat fájára feszítették. Mit fog mondani?: Ezt: Ítéletet mondok a gonosztevők, a népámitók fölött. Vagy: Tűz száll alá az égből és megemésztí a hűtelen várost. Vagy: Gyertek, menjünk Galileába, most fog következni az Isten országa, hatalommal és fényességgel s az emberfia ott lépked majd az ellenségei összetört nyakán, mint zsámolyon.

Ilyen gondolatok röpködnek lángvörösen, suhogva, zúgva, démoni erővel a tanítványok lelkében... És most beszélni kezd az Úr.

Az Úr olvasott ezeknek az embereknek a lelkében és megadja a választ a hangtalan kérdésekre. Igen, szembeszáll ellenségeivel... igen, eljön az Isten országa teljes pompájában. Azonban halljátok csak galileai férfiak, hogyan száll szembe ellenségeivel, figyeljete csak, hogyan száll le az Isten országa a földre!

Az Úr odahajlik az előtte térdelő tanítványokhoz, rájuk lehel és ezt mondja: Vegyétek a Szentlelket, akiknek megbocsátjátok bűneiket, megbocsáttatnak nekik, akiknek megtartjátok, megtartatnak nekik.

Aztán eltűnt szemeik elől.

Elbeszéltem, hogyan támadott föl Jézus, hogy milyen volt az első husvét. A nagyszerű esemény egyes jelenetei lejátszódhattak így, vagy másként, azonban a Jézus föltámadásának eseménye, lényegét tekintve, úgy történt, ahogyan elmondottam.

De hát a kritika?! — Mondják az emberek — vajjon mit szól mindezekhez a kritika? Ó, a soha pihenni nem tudó kritika nem hallgatja el ellenvetéseit Jézus föltámadásáról. És ne mondja senki, hogy az ellenvetések egyedül és kizáró-

rólag csak tagadók és romboló szándékúak. Nem! amikor egy soha nem hallott és kereken megmondva: a világtörténelemnek egy semmivel össze nem hasonlítható eseménye kerül szóba, akkor még a jámbor hívőknek ajkai is kimondják a szót: Uram! a hitem és reményem és szeretetem, az életem és halálom a husvéti föltámadás alapján épül föl — azonban Uram! bocsáss meg nekem, ha én is oda szeretném tenni az újjaimat a föltámadott tested seibe, ha oda helyezhetném kezemet a te oldalad seibe.

Hiszen te tudod Uram, hogy a Tamás lelke mennyire benne van a szegény emberi lélekben, amely kérdezni és kérdezni és újra csak kérdezősködni kíván.

Legyen szabad nekem — tekintettel a dolog végtelenül fontos voltára, bátorságot vennem annak a komoly meggyőződésemnek kijelentésére, hogy az Úr testi föltámadására vonatkozó kritika kimerített minden érvet és hogy azok az érvek nem voltak képesek Krisztus föltámadásának valóságát megcáfolni. A helyzet erre vonatkozólag ma a következő:

Jézus apostolai, első tanítványai és hívei körében sziklaszilárd volt az a meggyőződés, hogy Jézus föltámadott és hogy az apostolok és a legközelebbi tanítványok valóságos személyi összeköttetésben állottak a föltámadottal az alatt a negyven nap alatt, amíg az Úr az ő örök dicsőségébe vissza nem tért.

Mondjon a kritika azt, amit akar, de ezt a két tényt semmiféleképp sem tudja megcáfolni. A kérdés most már csak az, hogy hogyan jött létre az apostolok és tanítványok lelkében az ő Uruknek és Mesterüknek halála után az ő újra való megjelenésére vonatkozó meggyőződés?

Volt idő — most már bátran mondhatjuk, hogy nagyon rég múlt idő, — amikor a dolgot úgy állították be, mintha a kereszténység husvéti hite Jézus tanítványainak csalásán alapult volna. Vagyis: a tanítványok ellopták Jézus testét s aztán az üres sírnál elhíresztelték, hogy Jézus valósággal föltámadott. Tették pedig ezt azért, hogy a Jézus halála által vesztetté vált ügyet valamiképp új életre keltsék.

Azonban ezt ma már nem hiszi senki. Lélektani alapra helyezkedve, ma már sokkal távolabb vagyunk attól, semhogy ilyen üres kibeszéléssel célt lehetne érni. Nem! ha a tanítványok a Mester halála által ügyüket elvesztettnek látták, ugyancsak nem akadt volna közülük egyetlenegy sem, aki

érte csak egy újját is megmozdította volna. Ha a Jézus személye körül szövődött mozgalom valóban veszett ügy lett volna, akkor az egész dolog ép oly nyomtalanul eltűnt volna a szyriai sivatag homokjában, mint ahogyan eltűntek azoknak az időknek egyéb mozgalmai is. Hiszen a történelem hírt ad a gauloniti Judás vakmerő vállalkozásáról, aki Izraelt föl akarta szabadítani gyűlölt ellenségeitől, az idegenektől és vissza akarta állítani Dávid régi theokratikus uralmát. Judás Gamalából, a Genezáreth tavának keleti partjáról származott. Született guerilla vezér volt, egy hasmonei szabadsághős szabadságot szomjazó fia. Zászlajára ezt a jelszót írta: Szabadság és Isten. A zsidó nép lelkében az időtájt egy lap-pangó lázas álom izzott: Csak föl kell gyujtani a szent háború lángját Izrael ősi ideáljáért s az Isten maga nyul bele az eseményekbe, ha másként nem, hát angyalokat küld le a mennyországból a segítségükre. És megkezdődött a harc. Az egész ország visszhangzott a makkabeusok hősi jelszavától: *Nincs hatalom Jehova fölött.* Azonban gauloniti Judás elesett a harcban, a fölkelés a lázadók vérébe fult, tömege-sen feszítették őket keresztre. Az egész mozgalom szétfolyt, mint egy erőtlennül összeomló hullámcsapás.

Hasonlókép történt később Hadrián császár idejében, amikor a zsidók utoljára lázadtak föl. A lázadás vezére Bar Kochba volt, akit a Csillag fia névvel szoktak nevezni. Össze-omlott ez is s az elesett vezért aztán Bar Kosibának, hazugság fiának nevezték.

Kétségtől kivül ugyanez történt volna a narázethi Megfeszítéssel, ha csupán ember lett volna. Hiszen őt istenkáromlással és felségárulással vádolták, keresztre feszítették és valahol eltemették. Ki hihetné komolyan, hogy akadt volna egész Palesztinában egyetlen ember, aki csak egy lépést is tett volna érte? Bar Kochba és gauloniti Judás a becsület mezején estek el, őket legalább körül lehetett övezni a nemzeti dicsőség nimbuszával. Azonban Jézus a kereszten, a gyalázat fáján halt meg..., melyik zsidónak lett volna kedve őt a glória aranyugaraival ékesíteni? Talán a tanítványoknak? Azoknak legkevésbé. Hiszen ők megcsalatra érezték volna magukat reményeikben. Azok ugyan nem lopóztak volna az elzárt, katonákkal őrzött sírhoz, hogy a holttestet ellopják s egy óriási hazugsággal leheljék bele az állítólagos nyomorult életet. Ők, az írástudatlanok ugyan sohse merészkedtek volna

arra, hogy Jézusról regényt költsenek, amelyhez hasonló regénye se nagyszerűségét, se vakmerőségét tekintve, nem lett volna az egész világirodalomnak. Mi sem természetesebb, minthogy a tanítványok, reményeik teljes összeomlása után, visszahúzódtak volna a kék tenger partján fekvő városukba és folytatták volna a halászmesterséget ott, ahol abbahagyták. Vagy visszavonultak volna kis falusi házaikba, a zöld vetések közé — vagy boldogok lettek volna, ha az elhagyott kis vámhivatalba újra beülhettek volna — azonban a Messiásért való lelkesedésük egészen bizonyosan egyszersmindenkorra elszállt volna. Az a tény, hogy ezek az egyszerű emberek vállalkoztak a Megfeszített érdekében való propaganda-munkára, amely arra sarkalta, őket, hogy bejárják az egész világot, hogy szembeszálljanak nyomorral és halállal, ez a tény olyan mindent lenyűgöző lelkiállapotot tételez föl, hogy hosszú és keserves vándorútjukon nem ismertek fáradalmat, nem volt a világnak olyan hatalmassága, amely az ő Mesterükért és Urukért való lelkesedésüknek határt tudott volna szabni.

Vajjon milyen lehetett ez a lelkiállapot?

Amit a régi racionalisták fölhozni szoktak, hogy t. i. Jézus csak tetszhalott volt, valóban szánalmas érvelés. E szerint Jézus valósággal nem halt meg a kereszten, hanem mikor levették, csak tetszhalott volt, így is temették el s mikor újra életretámadt, megjelent tanítványainak.

Eltekintve attól, hogy Jézus halálát, miután szívét keresztül-szúrták, hivatalosan megállapították; eltekintve a tetszhalál feltevésének belső lehetetlenségeitől, a sírból kiszálló tetszhalottért ugyancsak nem gyulladt volna föl csak egy szikrányi láng sem a tanítványok lelkében. Vajjon milyen benyomást tett volna rájuk a tetszhalott Jézus? Tudott volna-e akármi-féle utasítást adni nekik? És vajjon Jézus és tanítványai hogyan lettek volna képesek arra, hogy csalás és hazugság nélkül a föltámadás csodájává fűjják föl a tetszhalálból való fölébredést, amely ugyancsak nélkülözte a csodának minden föltételét. Nem! A tetszhalál föltevése csak akkor állhat meg, ha elfogadjuk, hogy Jézus és tanítványai csalni akartak és ha a csalás szándékát kizárjuk, akkor menthetetlenül összeomlik a tetszhalál lehetősége is.

A tanítványok lelke egészen más, föltétlenül nagyszerűbb gondolatokkal volt eltelve az ő föltámadott és élő Urukról és Mesterükről.

* * *

Sokkal szerencsésebb az a kritikai fölfogás, amely a tanítványok hitének keletkezését lélektani alapokon igyekszik megmagyarázni.

Teljességgel lehetetlen föltételezni azt — mondják — hogy a tanítványok egy óriási, művészileg kieszelt család szerzői lettek volna. Ez lett volna a világ legnagyobb családja s ennek a családnak köszönhetné az emberiség a legdrágább kincsét, a keresztény vallást. A tanítványok minden hite a következő sziklaszilárd meggyőződésen alapult: Az Úr nem halt meg, hanem föltámadott és él, mi láttuk őt, beszéltünk vele, érintettük, ettünk vele és fontos megbízatásokat vállaltunk tőle.

És valóban látták őt? Dehogy! — mondja a kritika — nem látták, csak gondolták, hogy látták, a valóságban csak látomásuk, víziójuk volt. Amit a szemeikkel láttak, az csak a túlfűtött agyvelőnek, az agyonizgatott képzeletnek játéka volt. A tárgyilagos valóság egyáltalán nem felel meg a tanítványok egyéni látomásának.

Említettem már, hogy ez a feltevés legalább lélektani alapon igyekszik a tanítványok feltámadási hitét kimagyarázni. Ha azonban közelebbről nézzük a dolgot, a látomás föltevése elhibázott lélektani magyarázaton alapszik s azért magában hordozza a halál magját.

Ha elfogadnánk azt, hogy a tanítványok csupán látomás-sok alapján mondták s az Úr hűséges tanítványai nem a valóságban, hanem csak fölizgatott képzeletükkel látták a föltámadt Jézust, akkor a föltámadásra vonatkozó összes leírásoknak és elbeszéléseknek is ilyen természetűeknek, látomás-szerűeknek kellett volna lenni.

Ami a föltámadásra vonatkozó leírásokat illeti, azokban benne kellett volna lenni a tanítványok vágyódásának, reménykedésének és várakozásának, amellyel a sírba zárt Üdvözítő-től valamiféle életjelt vártak... valami félig fanatikus, félig autoszugesztív csodálatnak kellett volna megnyilvánulni, amellyel az elárvult sereg a minden reményét magába záró sírba nézett... valami féktelen, meg nem zabolázható követelőzésnek kellett volna a lelkükben lenni, amely így beszélt volna: Mi lesz most? Hiábavaló volt minden? Nincs az Istennek egyetlen szava a Jézus hősi, áldozatos halálára? Nem hallunk felőle egyetlen szót, egyetlen kiáltást sem a túlvilági életből, ahol most van? A tanítványoknak a föltámadásra vonatkozó elbeszéléseiben kellett volna valami beteges

felindultságnak, valami bizakodó vágyakozásnak lenni: vissza kell neki jönni, vissza fog jönni... az éji félhomályban, a derengő reggel szürkületében valamiféle váratlan látománynak kellett volna megjelenni,... ezt valami elragadó, mindenkít magával sodró lelki hatásnak kellett volna követni, amely a tanítványok közt levő valamelyik látomást látó asszonytól vagy férfitől indult volna ki... a látomás izzó képei föllobbantak volna itt vagy ott... míg végre a lappangó tűz föllángolt volna valamennyinek, az epekedéssel és vágyódással telt valamennyi férfinak és asszonynak szemében.

S mit találunk ezek helyett a feltámadási jelenet leírásaiban?

Azt, hogy a tanítványok gyáváknak bizonyultak, sőt bizonyos fokig a hitüket is elvesztették. Azt látjuk, hogy a menekülésre, szétoszlásra kezdtek gondolni. Hogy nemcsak nem várták Jézusnak a halálból való visszatérését, hanem az üres sírról és feltámadásról szóló hírek teljesen meglepetésszerűleg érték őket. Hogy egy se tartózkodott közülök Jézus sírja közelében és nem suttogta egy se közülük: Nem látjátok, vajjon jön-e már?... Nem látjátok a szemei csillogását?... Nem látjátok a ruhájából kiáradó fényt?... Azt látjuk, hogy bizalmatlanok voltak az iránt, amit az asszonyok szemei állítólag láttak és maguk, a saját szemeikkel akartak meggyőződni az igazságról, mint ahogyan ezt Péternél és Jánosnál láttuk, vagy Tamásnál, aki egy pillanatra hitelenné vált. És végül, ami a látomás föltételének a halálos döfést megadja, teljesen előkészítetlen és váratlan volt a mód, amellyel az Üdvözítő övének megjelent.

Megjelenik Mária Magdolnának, s az nem ismer rá. Így viselkedik a víziót látó? Megjelenik az emmausi tanítványoknak s azok nem ismernek rá. Láthattak ezek látományt? Megjelenik az utolsó vacsora termében a tanítványoknak, szavakat mond nekik, amelyek egyáltalán nem illenek a tanítványok lélektani hangulatának keretei közé. Vajjon szoktak-e a víziót látók szemei olyan szavakat hallani, amelyek az ő pillanatnyi gondolatviláguktól teljesen távol állanak? Megjelenik Tamásnak és Tamás nem akar hinni az előtte álló emberi alak valóságában. Ilyen szokott volna a látomást látók lelki hangulata lenni? Igenis, beszélhetnénk látomásokról s a valószínűségnek lehetne némi látszata, ha Jézus föltámadása egészen másként ment volna végbe, mint ahogyan végbement.

Ha esetleg úgy történt volna, mint ahogyan Shakespeare Hamletjének ismert jelenetében a helsingöri vár terrasán történt, amikor Bernardo elbeszéli, hogy hogyan jelent meg neki az öreg király szelleme:

A legutóbbi éjszakán,
Amikor a csillag észak felől keletnek
Haladva, megvilágítá az égi féltékét,
Ott ahol most ragyog; ott láttuk Marcell és én,
Amikor a harangóra éppen egyet ütött...

Ebben a pillanatban újra megjelenik a halott király szelleme. Látomás, azonban minden, ami előzőleg történt s minden körülmény, ami körülötte játszódik, teljesen előkészíti a látomást. Vajjon nem láthat-e kísértetet a babonás katona az éj homályában?

Vagy még inkább a harmadik felvonás azon jelenetében, amikor Hamlet az édesanyjával, a királynéval, szörnyű leszámolást tart. Az apja szelleme ismét ott áll előtte, a viziót látó előtt. Ő látja jól, a bűnös királyné azonban nem látja.

HAMLET (a szellem megpillantásakor):

Egy foltozott lumpkirály!

Védjetelek meg, takarjatok be szárnyaitokkal

Mennyei seregek! Mit akar a te érdemes képed?

KIRÁLYNÉ: Jaj nekem! Megőrült.

HAMLET: Nem sietsz lehordani lusta fiadat, aki késle-
[kedik a szenvedéllyel és idővel

A te borzalmas parancsodat végrehajtani?

Ó, beszélj!

(A szellem beszélni kezd Hamlethez, aztán kérdezi):

HAMLET: Hogyan van anyád?

KIRÁLYNÉ: Mi van veled?

A szemeid az ürbe merednek

S beszélsz a test nélküli levegővel.

Vadul villognak a szemeid,

Simára fésült hajad mintha életrekelne,

Égnek áll. Ó, drága fiam!

Önts fájdalmaid izzó parázsára

Hűsítő nyugalmat. Mit nézel?

HAMLET: Őt nézem, őt... Nem látod, mily halottfehéren
néz reám?

A tekintete a kövekbe is értelmet prédikál. Ne nézz rám,
Panaszos arcod fölébreszti tetterőimet.

KIRÁLYNÉ: Kivel beszélsz?

HAMLET: Hát nem látsz semmit?

KIRÁLYNÉ: Semmit... De igen, látom azt, ami ott van.

HAMLET: Nem is hallasz semmit?

KIRÁLYNÉ: Nem, csak a kettőnk szavát.

HAMLET: Hah! nézz csak oda, nézd, hogyan távozik atyám testi alakja.

Nézd, most megy ki az ajtón.

Így írja le Shakespeare Hamlet látomását. Úgy, ahogyan az a dán herceg lelki állapota szerint megelevenedik, ahogyan kiformálja a szellemeket, a lelkéből való lelkeket, a gondolataiból megszemélyesített gondolatokat, a maga akarata lélekké vált parancsát.

És most kérdezem: össze lehet-e ezeket a látomásokat hasonlítani Jézus tanítványainak látomásaival, ahogyan a kritika szeretné?

Nem! Röviden és nyomatékosan mondok: Nem!

Ha a föltámadott Jézus megjelenése az apostolok szemében nem lett volna egyéb, mint egyéni látomás, akkor ezek a látomások is csak a lelkükből való lélek, a legegységesebb és legbelsőbb gondolataiknak megszemélyesített gondolatai, a maguk akaratának titokzatos parancsai lettek volna.

Azonban nem azok voltak.

Ha Jézus tanítványai a maguk legegységesebb gondolatai és vágyakozásai szerint tisztán látomásokban látták volna az ő Jézusukat, ha az érzéseik szenvedőlegesen engedelmeskedtek a belső lelki világukat mozgó gondolatoknak és az érzések viharainak, akkor hatalmas víziókban az ég felhőiben látták volna az Isten fiát, amint ítéletet jön mondani az egész világ fölött. Vajjon nem ezt várták és remélték-e nagy titokban? Nem ez volt-e a legforróbb vágyuk? És nem ilyen viszontlátásra és nem ilyen diadalra készítette-e elő őket?

Azonban nem látták. Nem látták az ember fiát eljönni az ég felhőiben Josaphát-völgyén keresztül, ahol a régi zsidó hagyomány szerint az ítéletet tartotta volna. Nem látták az ég felhőiben a 12 arany széket, amelyben majd ülni fognak; hogy Izrael 12 törzse fölött ítéletet mondjanak. Ezek a nagyszerű álmok ott éltek a lelkükben, körülragyogva a Messiás várásának izzó tüztől. Az ő lelkükből ezeknek az egyéni látomásoknak kellett volna megszületni. Azonban az apostolok mindezekből nem láttak semmit, épen semmit.

És miért nem láttak? Azért, mert nem voltak vizionáriusok, látomást várók és nem voltak látomásaik.

Ők az Urat olyan alakban és megjelenésben látták, amilyennek az újraeljövetel alkalmával egyáltalán nem remélték. Olyan szavait hallották, amelyek egyáltalán nem lehettek akusztikai vetületei az ő egyéni gondolataiknak és vágyaiknak s mindez csak azért történt, mert ők nem látomást látók voltak s nem voltak látomásaik.

* * *

De hát mi volt az mégis, amit láttak és hallottak? Ha komolyan elgondoljuk és előítélet nélkül vizsgáljuk a dolgot, csak azokat a szavakat mondhatjuk, amelyeket Tamás apostol az előtte megjelent túlvilági kép valóságától lenyűgözve, kénytelen volt mondani, amikor a föltámadott előtt térdeire roskadt és így kiáltott föl: *Én Uram! Én Istenem!*

És most, én Uram! én Istenem! Én is térdeimre roskadok előtted.

Hiszem, hogy valósággal föltámadtál halottaidból.

Hiszem, hogy az életem nem éjszakába vezető út, hanem az örök nappal felé való haladás.

Hiszem, hogy az életem keresztje élő fa, amely az örök élet számára érlel édes, nemes gyümölcsöket.

Hiszem, hogy a vétkeim, az én igen nagy vétkeim a te húsvéti ígéreted szerint megbocsátatnak.

Hiszem, hogy az én testem is fel fog majd támadni, örök életre fog föltámadni. Hiszem, hogy az életben nekem kedves, most már meghidegült kezeket ott túl megszoríthatom majd. Hiszem, hogy belenézhetek majd azokba a ragyogó szemekbe, amelyeket a halál lezárt előttem. Hiszem, hogy azokkal, a halál által lezárt kedves ajkakkal együtt fogom énekelni majd a te örök dicsőségedet.

Uram! Engedd, hogy nyugodt bizakodással hihessek, vándorolhassak és küzdödhessenek s engedd, hogy odajuthassak majd Tehozzád, a te szent színed elé.

24. Az Isten békéje.

(Fehérvásárnap.)

Békéről akarunk beszélni, azonban, ha a béke szavait akarjuk ajkainkra venni, sokszor kell az élet bajvívóira gondolnunk.

Az élet bajvívóira, akik vaslapátokkal dolgoznak. Azokra, akiket a föld sötét mélységében megfojtással fenyeget a bányalég. Azokra, akik a gyárok csavarfogói mellett állanak. Azokra, akik az átokkal terhelt földből nehéz hantokat szántanak... akik ellenségeskedéseken, civódásokon és csalásokon keresztül a világossághoz vezető utat mutatják az embereknek... akiknek keserves munkájáért hálátlansággal fizetnek, akiknek a nagysága fitogtatás nélkül való s akiknek a jutalma a magukramaradás és az elfelejtetés.

Azokra az apró gyermekekre kell gondolnunk, akik alig pillantották még meg a napvilágot s gondolataikba máris a csábítás hinti el mérges magvait s homlokukra elaljasodott és lelkiismeretlen környezetük süti rá a bélyeget... hogyan vívják meg majd ezek az élet nagy harcát? Azokra a leányokra gondolunk, akiket az élet nyomorúsága süppedékes talajra csábít... hogyan őrzik meg ezek a szemük tiszta tekintetét s a szívük makulátlanságát, lesz-e erejük hazugságnak és csalásnak látni a bűn aranyos kapuit? Azokra az asszonyokra gondolunk, akiket a mindennapi kenyérért való lótas-futás elvon a családjuktól... lesz-e, aki lelkileg elárvult gyermekeiknek beszélni fog a jó Istenről és történeteket mond az Isten iránt való bizalomról, jámborságról, tisztaságról, hűségről és jóságról? A betegekre és a sorvadókra gondolunk, akik a szenvedés siralomvölgyében vándorolnak és fájdalomtól összeszorított ajkaikkal az Ave mors Imperatort éneklik... lesz-e, aki erőt önt a lelkükbe, hogy a haldoklók keserves útját a megadás nyugalmaival járassák? A fájdalomtól roskadozókra gondolunk, akiknek lelkén a fájdalom rágódik... lesz-e majd, aki a hosszú, néma éjszakák vívódásainak idején vigasztalni tudja őket?

Pedig ennek a küzdelmekben gazdag életnek is van egy békéje.

Vajjon nem ismeritek ezt a békét?

Volt egyszer egy...

Igen! Halljátok csak... volt egyszer... Volt egyszer egy boldog idő. Mint gyermekek ott ültetek az édesanyátok körül, otthon, meghitt szobátok sarkában s hallgattátok a meséket. Emlékeztek még rá?... A kályhában lobogott, duruzsolt a láng, a kaminban finoman, alig hallhatólag a szél és hó szel-lemei muzsikáltak, egyszer az öröm, máskor a fájdalom húrjain. Emlékeztek rá, hogyan újjongott, hogyan énekelt akkor a lelketek? Aztán a többi közül kihallott egy hang, mintha hófehér liliummal a kezében, angyal énekelt volna s ez a hang így énekelt: *Boldogok a tisztaszívűek, mert ők meglátják az Istent.* S ti úgy láttátok, mintha az angyal egy nagy, igen nagy kertben, csupa fehér virágok közt járkált volna s az egész kertet tiszta, aranyos napsugár aranyozta volna be, a levegőben édes titokzatos fuvalmak lengedeztek, a messze távolból a tenger mélységébe sülyedt zöldelő erdőknek és ősrégi városoknak harangjai zengtek-zúgtak felétek. Emlékeztek-e még rá, hogy reggelenként mily áhitattal kulecsoltátok össze a kacsóitokat és azt mondtátok: Most már egész nap a jó Isten vigyáz rám. És mikor este fehér pár-náitok közé pihenésre tértetek s halkan dobogó kis szívetek fölé tettétek kezeiteket, bátran gondolhattátok: Most már elszunyókálhatok, az Isten védő keze megoltalmaz minden veszélytől. A boldogságos Szűz rámteríti suhogó selyemből és ragyogó aranyból szőtt királyi palástját, angyalok állnak az ágyam körül és bolyhos, fehér szárnyaikat kiterjesztik fölem, hogy megvédjenek minden bajtól, égi fejüket lehajtják felém... talán alszom is már... a szemük mintha mosolyogna rám, az illatos ruhájuk, mintha a homlokomat érintené és ezt suttognák lágyan, kedvesen: aludj, álmodj, csendesen, édesen...

* * *

Szinte hallom a szavaitokat, mikor azt mondtátok, hogy ábrándokat kergetek, hogy rajongó vagyok, hogy nem okos dolog a sós tenger mélységébe sülyedt boldogság szigetét s a boldogság messze-messze szállott örömeit földézni.

Ó, hiszen ismerem ezt a tengert nagyon jól én is, tudom én is, hogy a hullámai az égő szemek sós könnyeiből verődtek össze. Ti azt hiszitek, hogy az életünk hajójával ezen a tengeren kell kikötni. Ti azt hiszitek, hogy az

ifjúságunk elsülyedt boldogságának szigetei szirtekkel vannak tele s azok a szirtek veszedelmes zátonyokká tornyosulnak, amelyeken föltétlenül hajótörést kell szenvednünk, ha a szemeink folyton a túlvilág fényének csillámlását, elsülyedt gyermekéveinknek, a béke boldogságának kimeredő csúcsait nézik.

Igen! Az életünk hajójával ezen a tengeren keresztül kell eveznünk. De én hiszem, hogy a gyermekkor szigetéről egy ragyogó iránytű megmutatja az utat, amelyen az emberi élet vezet s aki ezt az iránytűt nézi, az az örök kikötő révébe is elér.

Vajjon nem oda törekszünk-e valamennyien? Ezért én azt hiszem, hogy nekünk valamennyiünknek ez után az aranyos iránytű után kell igazodnunk, ha a biztos, egyenes utat eltéveszteni nem akarjuk.

Mikor még gyermekek, mikor még az első áldozók korában voltatok, egyesek azt mondták nektek: *Boldogok a lelki szegények*. Aztán jöttek mások és még most is jönnek mások, akik azt mondják: *Boldogok a gazdagok!* Akik megvásárolhatnak mindent, amire szemük-szájuk ráérezik, akiknek nem kell megtagadni maguktól semmit. Akik nyugodtan néznek a jövőbe, mert ők maguk lettek a saját gondviselésük. Büszkén és szabadon emelhetik magasra a fejüket, mert nem kell meghajolniuk, nem kell meggörbülniök senki emberfia előtt. Ők a föld urai... boldogok a gazdagok.

Voltak valamikor, akik azt mondták nektek: *Boldogok a szelídek*. De most ott künn a világban s a templomok ajtajain túl másfajta evangéliumot hirdetnek: Azok a boldogok, akik senkit nem kímélnek, akik embertársaik képében nem folyton az Isten képmását látják. Akiknek hatalmuk van mást elnyomni, szolgálva alacsonyítani, kizsákmányolni s akik mindezek miatt nem borzadoznak maguktól. Akik értenek az embervér kiszípolozásához s akiknek csillogó aranyon jár a lábuk az életben.

Valamikor azt mondták nektek: *Boldogok, akik szomorokodnak*. A figyelő ember fülébe azonban ma új dalt énekelnek: Azok a boldogok, akik kacagnak. Azok a boldog emberek, akiknek szívéből nem halt még ki a kacagás s akiknek az ajkán újjongás cseng. Akik kiűritik az élvezet serlegét s akik letépi a bűnnek minden édes gyümölcsét. Akiknek könnyű tánc az élet s akiknek az élet viharai csak újjongó küzdelemre nyujtanak alkalmat.

Valamikor arra tanítottak: *Boldogok, akik éheznek és szomjuhozzák az igazságot.* Most azonban mások így beszélnek: A jóllakottak a boldogok. A megelégedettek, a mindig készen levők, akiket a serény munka nem riaszt ki a nyugalom párnái közül. Akik nem látnak maguk előtt magasságok felé vezető utakat, hanem csak kövér, zöld mezőket, amelyen kényelmesen terpeszkedik a renyhe nyugalom.

Valamikor így beszéltek hozzátok: *Boldogok az irgalmasok.* Most azonban azt mondják, hogy ez nem igaz. Most azokat mondják boldogoknak, akik bezárt kezekkel és bezárt szívekkel járnak az életet. Azokat magasztalják, akik megvetik a kicsinyeket, akik összetapossák a földhözragadtakat, a porban csúszókat. Azokat mondják boldogoknak, akik ki tudják gúnyolni a puhaszívűeket, a jóságosakat, a szelídeket, a nemeseket. Az emberfölötti embereket mondják boldogoknak.

Valamikor azt hirdették: *Boldogok a tisztaszívűek.* Ma azonban harsogva dicsérik azokat, akik a jón és a rosszon kívül állanak. Akiknek nincs kérdezni valójuk a tisztaság és tisztátlanság, a jog és jogtalanság dolgában, Akiknek a parancs, nem parancs s akik előtt szent korlátok nem szabnak határt.

Azt mondták nektek: *Boldogok a békességeseek!* Mostanában visszautasítják a kezet, amely békülni akar és az ellenség keze után nyúl. Azt mondják: Mindent megérteni annyi, mint mindent megbocsátani. Aki azonban a valóságban mident meg akar bocsátani, az a jelmondatok ezen legmodernebbjéből semmit sem fog megérteni.

Azt mondták nektek: *Boldogok, akik üldözést szenvednek az igazságért.* Most azonban azt mondják: Azok a boldogok, akik a hatalommal rendelkeznek, akiknek nem kell kérdezni azt, hogy mi a jog. Azok a boldogok, akiknek van erejük összetörni azt, ami előttük meghajolni nem akar.

Az Úr egyszer nyolc boldogságban hirdette a világ békéjét.

Ma a világot nyolc boldogtalanság választja szét és tépi darabokra. A világ boldogai nem tudnak örülni boldogságuknak. Mihelyt birtokába jutottak, megszűntek azokat élvezni tudni. — A ridegszívűek karrikaturává nyomorítanak mindent, ami nemesen emberi volt. Az örökké kacagók elvesztik érzé-

küket az élet nagy és szent komolysága iránt, nincs fogékonyságuk a fájdalom, a szelíd lelkek könnye iránt s legfeljebb csak a lelkeket torzító vigyorgásra képesek. — A mindig jóllakottaknak a lelkük hal éhen s a bennük levő legjobb tulajdonságok lassankint semmivé aszalódnak. — Az elzárt szívüek önkezükkal zárják el az emberek szívét s az Isten szívét maguk előtt s emberalatti emberekké törpülnek akkor, amikor emberfölötti embereknek hitték magukat. — Akik túl vannak a jón és gonoszon, megvetik a saját lelküket s kiűzik az erkölcsi értékek s a legnemesebb emberi ideálok birodalmából. — A békülni nem tudók, a gyűlölködéssel teltek itt a földön szaggatják már szét azokat a kötelekeket, amelyek a túlvilágon a mindent összefoglaló testvériség kötelékével fűzik össze az embereket. — S akik a rideg hatalmat minden jogok úrnőjének nyilvánítják, olyan lázadásba kergetik az emberiséget, amelyben a saját hatalmuk és uralmuk megy tönkre.

Ebben a nyolc boldogtalanságban nyavalyog ma az emberiség s ezért nincs annyi ember lelkében békesség.

De hát kérdi tőlem valaki, hol az orvosság a mai világ lelki békétlensége ellen?

Csak egy: visszatérni a Krisztus nyolc boldogságának hirdetéséhez.

Az embereknek csodálatos serege vonul végig a világon. Itt vándorolnak a lelki szegények, akiknek kezei nem földi javakkal, hanem az örökkévalóság kincseivel vannak tele, vagy akiknek arany és drágaság van a kezükben, de az a drágaság jótéteményekké változik át. — Itt mennek a szelídek, akik a maguk vad indulatainak legyőzését többre becsülik annál, hogy a mások gonoszása győzze le őket. — Itt mennek a szomorúak, akik megtanulták, hogy egy alázatosan elszenvedett fájdalom könnye az örök élet koronájában válik gyönggyé. — Itt mennek, akik éheznek és szomjuhozóznak az igazságot, akiket egy elrejtett táplálék tesz gazdaggá: az Atya akaratának teljesítése. — Itt mennek az irgalmasok, akiket, mintha mennyei királyok volnának, a hálálkodók serege követ. — Itt mennek a tisztaszívűek, akiknek homlokán és szemeiben az örökkévalóság fénye ragyog, amely láthatatlanul ott honol a lelkükben s amely boldog megsej-

tése annak, amit a jövőben színről-színre látni fognak. — Itt mennek a békességesek, akiknek a szíve aranyból van s akiknek a keze viharokat fékez meg. — Itt mennek, akik üldözést szenvednek az igazságért s akik azt hirdetik a világnak, hogy vannak lelki erők, amelyek erősebbek a kard erejénél és diadalt jelentenek a halál szorongattatásai között.

Azoknak, akik ezen az úton vándorolnak, azoknak a lelkében ott van a béke.

Nem az a béke, amelyet a világ ad. A világ legfeljebb álomba ringatja a nyugtalan emberi lelket, azonban nem az igazi béke nyugalma, hanem a nehéz álmképektől agyongyötört lelkek álmába, amely a különféle részegítő italok és álomszerek után szokott elkövetkezni. Hiszen nincs szükség rá, hogy a nevén nevezzük valamennyit. Azonban az a béke, amely a Krisztus követése nyomán következik, igazi mély és boldog megnyugvás a küzdelmek és nyomorúságok közepett.

A Krisztus békéje nem tartja tőlünk távol a nyomorúságot, sőt ránszakasztja ezerféle alakban azt, belesodor a gondokba és szükségekbe, ellenkezésbe visz a világ fiaival. Azonban megtanít arra a nagy bölcseségre is, hogy aki az Istenért hordozza a nyomorúságot, az szent nyomorúságot hordoz s annak megfelelő időben nem hiányzik majd a segítsége se.

És ha föltételezzük azt, hogy a sors, az úgynevezett sors, kegyetlenül bánik el velünk, mi következik utána?

Következik a nagy, a szent béke, amely után egész életünkön keresztül epekedtünk, amelyért egész életünkön keresztül küzdöttünk és harcoltunk, elkövetkezik a halál fölséges nyugalma.

Sokszor lát az ember holttestet a koporsóban pihenni, mintha minden vonását márványból faragták volna. Az ember önkéntelenül megáll előtte és azt mondja: Ime! Ez a béke!

Láttam egyszer egy kis halott gyermeket a fehér, virágos koporsójában. Mintha még most is a szemem előtt volna. A némává merevült arcocskáján nem volt egyetlen vonás, amelyet az örökkévalóság számára méltónak ne lehetett volna kívánni. A finom, éles vonalak, a gödröcskék, amelyeket a hosszú betegség és kínos halál a kis arcocskába belevésett, valami leírhatatlanul fölséges harmóniába olvadtak össze. Olyan csodás béke honolt rajta, mintha az élete egy végtelenül boldog mosolygás pillanatában rögződött volna meg...

olyan volt, mintha a félig nyitott parányi ajkairól egy csendes, édes, újjongó kiáltás röppent volna el: Haza megyek, haza!...

Ah! A hazaérkezés előtt itt lenn nincs még teljes békesége a lelkünknek.

Itt még a gondok igáját kell hordoznunk, hogy ha a nagy béke majd ránköszönt, lelkünkben az élet viszontagságai ne véssenek bele majd olyan vonást, amelyet az örökkévalóság számára méltónak nem találnánk. Viseljük tehát béketűréssel gondjainkat.

Az élet és az életsors kőfaragó; véső munkája a lelkünknek. A kéz, amely a vésőt láthatatlanul vezeti, az Isten keze.

Boldog ember, aki ezt meg tudja érteni. Annak a lelke rá tud majd találni a békére.

25. A jó pásztor.

(Húsvét utáni második vasárnap.)

Az üdvözítő Jézust, aki minden, bűneit bánó és bűneiért eleget tenni kész bűnöst szeretettel fogad, szeretik a «Jó Pásztor» képében ábrázolni. A jó pásztor utánamegy az elveszett báránynak, kiszabadítja a bozótok tövisei közül, aztán vállára veszi és visszaviszi a nyájhoz. Minden katolikus ember tudja, hogy a töredelemnek és bűnbocsátnak útja a bűnbánat szentsége által történik. A húsvéti időszakban minden katolikus ember köteles az Oltáriszentséget magához venni s ami ezzel természetszerűleg együttjár, köteles meg is gyónni. Ezen az alapon helyes és okos dolgot vélünk cselekedni, ha a bűnbánat szentségéről részletesen beszélünk.

Tárgyaljuk először történelmi alapon. Egyáltalán nem akarjuk figyelmen kívül hagyni azt a százszor fölhányt s aztán újra meg újra felmerülő szemrehányást, hogy a fülgyónás teljesen ellenkezik Krisztus szándékával, hogy az öskeresztény időkben teljesen ismeretlen volt s az egész nem egyéb, mint a hatalomra vágyó papirend kitalálása.

Ami azt a kérdést illeti, hogy a bűnök bevallása, a titkos gyónás ellenkezik Krisztus szándékával, ezt egyelőre érintetlenül hagyjuk. Vizsgáljuk előbb az öskereszténység fölfogását a titkos gyónásra vonatkozólag.

Az őskereszténység az erkölcsi törvények ellen való nagy vétkeket főbűnöknek nevezte. Három ilyen főbűnt ismertek akkoriban: a hithagyást, a fajtalanságot és a gyilkosságot. Ezek a fogalmak szűkebb és tágabb körben mozogtak, azonban annyit biztosan tudunk, hogy az Anyaszentegyház kezdettől fogva megkövetelte, hogy ezeknek a bűnöknek megbocsátásához szükséges a bűnök bevallása is. A főbűnök bevallása az első három században a nyilvános bűnökre nézve nyilvánosan, a titokban elkövetett bűnökre nézve titokban történt, vagy ha még nem is a bűnös akarata szerint történt is, a titkos bűnököt is nyilvánosan kellett bevallani.

Háromszáz esztendő után változás állott be. A bűnök nyilvános bevallása kezdett ritkábbá válni — már abból az okból is, hogy a kereszténnyé vált császárszág üldözte az olyan vétkeket is, amelyek a pogányság korában büntetlenek maradtak. Mivel a keresztény erkölcsöket sértették, a hatóságok nyilvánosan üldözték, ha tudomást szereztek róla. Ezért legkésőbb a negyedik században átment az életbe a bűnök titkos bevallása, valamint a titkos feloldozás az olyan bűnökre vonatkozólag, amelyeket tágabb értelemben a főbűnök közé lehetett sorolni.

A nem főbűnök közé sorolható bűnök az Egyház föloldozási hatalma alá is tartozhattak, azonban nem szükségképen. Az ilyen bűnöknek eltörlése másféle eszközök által is történhetett. Ilyen eszközök gyanánt említik a szentatyák a jócselekedetek által való kiengesztelést (Pacian), vagy a nyilvános prédikáció hallgatása által történő bűnbocsánatot (Nyssai Gergely) továbbá: a bőjtölés, alamizsnálkodás, imádság, főleg a Miatyánk ezen szavainak: «bocsásd meg a mi vétkeinket» bűnbánó szándékkal való elmondását (Szent Ágoston).

Mindezek alapján nem szenved kétséget az, hogy az Egyház a főbűnöknek, a bálványimádás, a fajtalanság és gyilkosság bűneinek megbocsátását a maga feloldozási joga alá sorolta, ha a bűnös azok eltörlését kérte. Az idők folyamával a meggyónandó bűnök tekintetében lassankint eltolódás állott be. A negyedik század kolostoraiban a kisebb bűnök titkos bevallása is szokásossá vált. S miután az északi tartományokban nagyrészt szerzetesek végezték a hívek gyóntatását, lassankint elterjedt a nép között az ájtatos szándékból való gyónás szokása s ezzel együtt járt a meggyónandó nagyobb bűnök fogalmának kitágítása is.

Ezzel szoros összefüggésben volt az, hogy egyes bűnöket élesebben körvonaloztak, mint azelőtt, nevezetesen a felebarát jószágának megkárosítására vonatkozó bűnöket s ezzel kapcsolatos lett az a komoly lelkiismereti kötelezettség is, hogy az okozott kárt jóvá kellett tenni. A legrégibb Egyház hívei legalább nagyrészükből természetesen a szegényebb osztályhoz tartoztak. Ez a helyzet aztán idővel megváltozott, amennyiben a mindig ritkábban előforduló bálványimádás helyébe az aranynak, a pénznek imádása lépett. Így történt aztán egyéb dolgokkal is.

A germán törzsekkel szemben kezdettől fogva érthető módon a szigorú fegyelmezést és nevelési módszert kellett az Egyháznak életbeléptetni. A mint az északi országokban általában, úgy Anglia és Írország magasabb nyívn álló népei is már kezdetben szokásba vették a jámborságból végzett gyakori gyónásokat s a nagyobb bűnökön kívül meggyónták a kisebb és gyakrabban elkövetett bűnöket is. Az ír és skót, valamint az angolszász szerzetesek ezt a gyóntatási gyakorlatot az európai szárazföldre is magukkal hozták, úgy hogy az ujonnan megtért német törzseknél századok óta szokásban volt már akkor, amikor a lateráni zsinat 1215-ben kimondta a határozatot: Mindkét nembeli hívő, amikor a bűnt már megkülönböztetni tudja, köteles bűneit legalább egyszer évenként titkosan és lelkiismeretesen a saját lelkipásztorának (plébánosának) meggyónni, a feladott elégtételt, amennyire képes, elvégezni s legalább húsvét táján az Oltáriszentséget magához venni.

Tehát a negyedik lateráni zsinat előtt régen szokásban volt már a bűnök titkos meggyónása a papnak, így pl. a bőjti idő megkezdése előtt és a szentáldozás előtt. Hogy aztán az Egyház feloldozási hatalma alá eső bűnök kerete az idők folyamán bizonyos változásokon ment keresztül, az nem változtat azon a tényen, hogy a bűnök megbocsátása kezdettől fogva a pap előtt való akár nyilvános, akár titkos megvallás után történt.

A kérdés most már csak az, hogy van-e lényeges különbség a bűnök terjedelmét illetőleg az ókereszténység gyakorlata és a jelenkoré közt?

Ha a régi keresztény meg akarta nyerni bűneinek bocsátását, be kellett azt vallania a gyóntatópap előtt, — a jelenkor keresztényének ugyanez a kötelessége s ennek a terhe

se nagyobb, mint a régi keresztényeké volt. A régi keresztény legrosszabb esetben bevallotta: résztvettem a pogányok bálványimádásában, megtagadtam a hitemet, parázna voltam, embergyilkolás bűne terheli a lelkemet.

S a jelenkor kereszténye? Azt hiszem, ennek sincs súlyosabb mondani valója. Ha a modern embernek nem kellene bevallania a hatodik parancs ellen elkövetett bűneit, a legtöbb gyónás megszabadulna a legnehezebb ólomsúlytól. A hit és istentisztelet ellen való vétkek dolgában nem volna sok szégyelnivalója, mivel a modern ember meglehetősen kitanult már ebből. A gyilkosságot, mondjuk a párbaj bűnét valóban nem lehet nehezebb bevallani ma, mint amily nehéz volt azt Nérónak vagy Nagy Konstantinnak idejében bevallani. Hogy az Egyház ma, illetőleg hosszabb időtől fogva behatóbban foglalkozik az idegen jószág s a más jogának megsértését érintő bűnökkel, mindez az idők változásának folyamánya. A régi keresztény szívesen megosztotta a maga vagyonát felebarátjával. Annak ez volt a jelszava: ami az enyém, az a tied is. A modern ember manapság szeltében-hosszában másféle jelszavakat hall s nem csoda, ha közel áll hozzá a más jószágának elidegenítésére vonatkozó veszély. A modern jelszó így hangzik: Ami a tied, az az enyém. Nem lehet tehát csodálni, ha az Egyház az emberiség nevelésében abban találja hivatását, hogy az embereket igazságosságra szoktassa, csakúgy, mint a régi időkben, amikor az emberiséget istenfélelemre, tiszta erkölcsre és szelidségre nevelte.

Mindent összefoglalva, nyugodt lélekkel mondhatjuk, hogy a régi Egyház bűnbánóinak a gyónás alkalmával épen nem volt könnyebb helyzetük, sőt talán nehezebb volt, mint a jelenkor keresztényeinek. Sőt azok se voltak szerencsésebb helyzetben, akiknek az Úr a földön jártában maga bocsátotta meg a bűneiket. Mária Magdolnának s a bűnbánó haldokló latornak gyónása is gyónás volt, sőt épen nyilvános gyónás volt, s bizonyára egyik se volt könnyebb helyzetben, mint mi, akik az egyházi titok megtartására kötelezett, az Isten helyettesítő gyóntatópap előtt csendben, senki által nem hallva számolunk be az életünk legsötétebb óráiról s a lelkünk legelrejtettebb titkairól.

Hallom azonban a suttogó szavakat, amelyek megtévesztéssel vádolnak bennünket.

Azt mondják: engedjük meg, hogy a gyónás már az ősegyházban szokás volt, azonban kérdés, hogy Krisztus akaratából történt-e? — Nem volt-e pusztán kitalálás, ha mégoly áldásos volt is? — Vajjon nem az őskeresztény gyülekezetek kitalálása volt-e? — Nem az egyházi nevelés önkényes intézkedése volt-e? — Vagy pedig Krisztus rendelése folytán keletkezett?

Itt Krisztus szavaira kell hivatkoznunk. Azokra a szavakra, amelyeket a föltámadás napjának estéjén mondott, amikor Jeruzsálemben először jelent meg egybegyűlt tanítványainak az utolsó vacsora termében. Rájuk lehelt és így szólt: Akiknek megbocsájtjátok bűneiket, megbocsátatnak nekik, akiknek megtartjátok, azoknak megtartatnak. Vajjon mi értelme volt a bűnök megbocsátására vagy megtartására vonatkozó szavaknak? Mit akart az Úr apostolainak mondani?

Annyi bizonyos, hogy egy nagyon komoly és nagyfontosságú hatalmat akart rájuk ruházni — egy olyan hatalmat, amelynek erejével fölszabadíthatták az embereket bűneiktől és a bűnök büntetésétől, vagy pedig visszatartathatták őket a bűnösség kötelékei között. A dolog lényegét ez a kis szó fejezi ki: *«akiknek»*. Ugyanis az apostolokhoz és azok utódaihoz bűnökkel terhelt emberek fognak jönni. A *megbocsátani* vagy *megtartani* szók szembeállításában rejlik a teljhatalom, amely arra van hivatva, hogy a hozzájuk jövő emberek lelkiállapota fölött ítéletet mondjanak. Az ítélet így hangzik: *az Isten nevében fölszabadítlak téged bűneidtől és azoknak büntetéseitől*, — vagy pedig a másik ítélet: *nem vagy szabad, a bűneid és azoknak büntetése nem engedhető még el*. Aki Krisztus szavait világosan és előítélet nélkül mérlegeli, nem magyarázhatja őket másként.

Vegyük azonban az esetet, hogy Krisztus nem úgy beszélt volna, mint ahogyan beszélt. Tegyük föl, hogy a szavainak csak a felét mondotta volna el, ha a tanítványoknak csak ezeket a szavakat mondotta volna: Vegyétek a Szentlelket, akiknek megbocsájtjátok bűneiket, azoknak megbocsátatnak.

Ebben az esetben az Egyház bűnbocsátási rendszere annak egész lényege egészen más irányban fejlődött volna. Akkor talán lélektani okokból, azonban semmiesetre se dogmatikai alapon, kifejlődött volna a pap előtt való titkos,

személyi gyónás — azonban a papság jogi alapon nem követelhetné volna azt. Akkor Krisztus szavainak nem lehetett volna más magyarázatot adni, hanem csupán annyit, hogy az apostoloknak és azok utódainak az a hivatása, hogy a bűnöket megbocsássák. Az egyes bűnöknek titkos bevallása ehhez nem lett volna szükséges.

Azonban mi azt a véleményt hangoztattuk, hogy ez a történelmi tényeknek egyáltalán nem felel meg. Krisztus Urunk nem csupán a bűnök megbocsátásának hatalmáról beszélt, hanem arról a hatalomról is, amely a bűnöket megtartja.

A bűnök megtartásának föltételeiről és követelményeiről nem beszélt ugyan, azonban a dolog egészen világos és kézenfekvő: aki benső bánat és erős fogadás által nem szabadította ki magát a bűn igájából, azt nem is lehet szabadnak nyilvánítani. Azonban a bűnös lelkiállapotának megítélése eszerint föltétlenül mély és komoly vizsgálatot igényel és ez a vizsgálat nem történhetik másként, mint a bűnök beismerése alapján.

Egy példa mindent megvilágít. A pap előtt térdel egy bűnös, aki őszintén bevallja a bűneit. Talán valamiféle erkölcsstelen viszonyba van belebonyolódva, amelytől mindenáron szabadulni szeretne, — meg is igéri szent komolysággal, hogy megszabadítja magát tőle. Aztán talán hónapok vagy évek múlva újra eljön a paphoz és a bűnei bocsánatát kéri. Szeretném tudni, hogy nem szükségkép jön-e a bűnös ajkára a szó: Amit ígértem, megtartottam, — vagy: Ígérete-met nem tartottam meg. Tehát itt a beismerés gyökere.

Annak megítélése, hogy a bűnös megérdemli-e a bűneitől való feloldozást vagy sem, tisztára lehetetlen lesz anélkül, ha a bűnös nem engedi, hogy a pap a lelke mélyét megismerje. Minden ellenvetést megcáfolnak Krisztus szavai: Akiknek megtartjátok. A bűnöket megtartani szörnyen komoly dolog. A bűnöket *megbocsátani* végtére meg lehetne a bűnök bevallása, a gyónás nélkül is, talán egy kijelentés formájával, hogy az Isten a bűnét bánó bűnös iránt irgalmasságot fog gyakorolni, azonban a bűnöket *megtartani*, ez a bírói megítélés feladatai közé tartozik. Az egyházi bűnbocsánat egész rendszere ebből az alap gondolatból fejlődött ki.

Azonban végeredményben sem a történelmi, sem pedig a dogmatikai mérlegelés nem fogja eldönteni azt a kérdést, hogy a bűnös és bűneinek terhe által meggyötört ember

köteles-e bevallani bűneit vagy sem? A történelmi fejlődés valóban azt mondja: Az Egyházban az emberek minden időben bevallották bűneiket — ez mindig így volt. A szentírás-magyarázat és dogmatika azt mondják: Krisztus szavai világosan és szükségszerűleg megkövetelik a bűnök bevallását — annak így kell lenni. *Azonban a szívnek különös okai vannak, amelyekről semmit sem tud az ész* — mondja Pascal. És mindenkor és állandóan lesznek olyan bűnös lelkek, akik a gyónás kötelezettsége ellen tiltakozni fognak és azt mondják: Nem! ez nagyon nehéz nekem, én ezt nem bírom megtenni.

Nem tudom, hogy az ilyen bátorságot veszített gyenge-ségek illetén ellenvetéseivel szemben van-e haszna akár a történelmi, akár a szentírást magyarázó vagy a dogmatikai érveléseknek? Sokkal okosabb, ha ilyenkor a Üdvözítő szívébe pillantunk. Abba a szívbe, amely Mária Magdolnát vagy a bűnbánó latrot bűneinek megismerésére indította. Talán ha az első jég megtört, lesz haszna a történelmi megállapítás-nak is, amely azt mondja: *mindig így volt* s a dogmatika szavainak, amely a: *«meg kell tenned»* szóval elhatározó lökést ad a cselekedetnek.

Azonban az Üdvözítő szívében, amikor föltámadása után való estén tanítványainak megjelent, egy érzés élt, amelyből egy-két forró cseppet a mi szívünkbe is be lehet szíváro-gtatni, hogy a jégburkolatot egész mélységében felolvaszthas-suk. Ez a jó pásztor szeretete volt, aki elveszett bárányát kereste.

Tövis ment a lábába és most minden lépésnél érzi, hogy mily kimondhatatlanul nehéz a visszatérés. A rózsákkal borított bokorig könnyű volt az út és rövid — s azok a tövi-sek oly alattomosan el tudtak rejtőzni a bűn rózsái közt. Most, testében a tövissel vissza kellene térnie. A jó pásztor nem engedi, hogy ezek a tövissek a megsértett testben benne maradjanak — azt se akarja, hogy elgenyesezve az egész testet megrontsák. Nem, hanem egy hirtelen, erőyes és fáj-dalmas műtét által kiszakítja a tövist a sebből. S ez a mű-tét, ez a fájdalmas beavatkozás a gyónás alkalmával törté-nik. Van olyan megsebesült bárány, amely nem akarja, hogy a tövist eltávolítsák a sebéből — az ilyen vánszorogjon tovább a maga égő kínjaival mindaddig, míg jobb belátásra jut — vagy amíg a magakereste nyomorúságban teljesen belepusztul.

* * *

Még egy megfontolásra méltó gondolatot! A kereszténység minden szent, komoly és igazolt emberi érzésnek adott hangot és kifejezést. Megnemesítette örömeinket, zsoltárainak, csodás énekeinek és himnuszainak szárnyain beleujjongta őket a világba. S amikor az emberi hangoknak és ujjongásoknak nincs elegendő ereje, akkor az orgonák kezdenek búgni s a harangok zúgnak és zengenek az egész földön, hogy minden szív meghallja és megdobbanjon az öröm boldogságában.

Ha valahol egy emberszív gyötrődik, a kereszt vallása szavakat ad az ajkaira, hogy el tudja mondani, mi fáj neki.

Hát csak egyetlenegy érzésnek nem tudna a kereszténység hangot, szavakat adni — a bűnös ember érzéseinek? Egyedül ennek nem volna szava, egyesegyedül ez volna némaságra kárhóztatva?

El se lehet ezt gondolni. Ez tisztára lehetetlenség. Hiszen a bűntudat jajdul föl legvadabban s a bűnnel terhelt lélek nyög legkeservesebben: Bár volna valaki, akire rábízhatnám magamat. Hiszen a bűntudat megfojtással fenyeget és segélyért sikolt. Hiszen a bűntudat hasonlít a néma emberhez, aki kitarja a két karját, mintha a ki nem mondott szavait a könyörgő, segélyt váró tenyereire helyezné!

Egyedül a vétkeink nem találhatnának a kereszténységben senkire, aki előtt szabadon beszélhetnének? Senkit, aki az Isten nevében és az Isten erejével azt mondhatná nekik: Szünjetekek meg és ne létezzetek többé, aztán legyen béke és nyugalom!

* * *

Nem!... Fölkelek és visszamegyek Atyámhoz és azt mondom neki: Atyám! Vétkeztem ellened és az ég ellen, nem vagyok méltó, hogy fiadnak nevezz.

Nézz oda, az édesatya újjai közt tartja már a gyűrűt, amellyel téged akar fölékesíteni... és kész az örömlakoma is, amelyet a te számodra készített.

26. A világ.

(Husvét utáni harmadik vasárnap.)

Az időben mondá Jézus az ő tanítványainak: Ti majd sírtok és keseregtek, a világ pedig örülni fog.

Mit akart az Úr ezekkel a szavakkal mondani? Kit és

mit akart a világ szóval jelezni? Miért van ellentét a tanítványok közt, akik sírnak s a világ közt, amely örül! És miért sorsuk a tanítványoknak az, hogy sirjanak s miért öröm az osztályrésze a világnak?

Nagyon nagyjelentőségű kérdések ezek. Nagyjelentőségűek azért, mert hiszen nekünk a világban kell élnünk, itt kell az életcéljainkat elérnünk és itt kell a világ sorában valamiképen eligazodnunk.

Világnak nevezzük mindazt, ami körülöttünk van, az égboltozatot, amely világosságával beragyog bennünket, a csillagok fénylő táborát, a földet, amely formáinak bájaival és változatosságával, világosságával, fényével, izzásával, színeivel és hangjaival, édességével és harmóniájával körülövez bennünket.

Azt szoktuk mondani, hogy a világ szép s valósággal igaz is, hogy szép a világ. Jártál-e már a tengerparton, a kék égboltú déli országok tengervidékén? Mily szelíd-kedvesen énekel ott a tengerhullám, mintha a hosszú, lágy vonalai csupa muzsikává változtak volna. A narancs sötétarany színe keresztülvillog a zöld lombokon. A béke ünnepiessége ömlik szét az egész földön s a tenger beláthatlan kékségén. Ez a béke olyan, mint a puhaszárnýú angyal, akinek lába a földet, homloka az égboltozatot érinti, szinte láthatatlanul lebeg tova a napsugáron s az éneklő vizeken.

Oh, mily szép a világ! Mily szép az erdő titokzatosan borongó homálya, ahol a mesék forrásai csevegnek. Az egetverő hegytetők hóval és jéggel fedett vakító szépsége, amelyre az Úr a maga szépségének nyomait hinté, az ő csodás szépségének nyomait, amelyek csak halvány sejtését ébresztik lelkeinkben mindazoknak a szépségeknek, amelyekben Ő a maga örök világosságában pompázik.

A művészet világában az Isten örök szépségének gondolatait sejtik és másolgatják az emberek. Vajjon hallották-e a nagy mesterek az örök dalok harsogását zúgni maguk körül, amikor az ihlet hangulatának átengedték magukat? Látták-e a művészek a kőben, ércben és szívekben az Isten örök nagyságának, nyugalmanak, hatalmanak és belső lényegének sugárzását, amikor a szépség röpke varázsát az anyagba rögzítették? Oh nagy világ, mennyi szépséget nyújtasz te azok felé, akik nyitott szemekkel nézik csodáidat!

És most azt kérdezem: vajjon figyelmen kívül hagyta-e

mindezeket az Úr, amikor a világ és az ő tanítványai közt ellentétet állított föl? Volt-e valaha szem, amely a napnál világosabban látta volna az Isten által teremtet szépségeket, mint az Isten fiának szeme? S vajjon nem tartozott-e Jézus igazi tanítványainak ismertető jelei közé a meleg szíven kívül a napsugaras szem éles látása, mint ahogyan az Úr biztos szemekkel nézte a világot? A világot s annak istenadta szépségeit szabad is, kell is szeretnünk. A földi élet szépségei égbevezető lépcsők, amelyeken által annak trónusához érünk, aki maga a szépség, az örökkévaló szépség.

A világot vizsgálhatjuk más szempontok szerint is.

Beszélünk a világ kultúrájáról, a nagy technikai és gazdasági előrehaladásról. A láthatárai már ma is megmérhetlenek, lezárva azonban épen nincsenek.

Milyen álláspontot foglal el az Úr ezzel az óriási és csodás világgal szemben?

Kimondhatjuk: Krisztus Urunk egyáltalán nem foglalkozott a világ kultúrájával. És pedig abból az egyszerű okból nem foglalkozott vele, mert az ő célja és terve nem a világ kultúrája, hanem az emberek megváltása volt. Ez persze nem jelenti azt, hogy az ő művei és befolyása bármiféle szempontból kifogásolhatók vagy hiányosak volnának. Arról, hogy az emberi lélekben újabb és újabb szikrák gyúladjanak föl, amelyek az emberi kultúra sokféle világosságának lángját föllobogtatják, arról az isteni gondviselés gondoskodott az emberi élet ezerféle változásai és akadályainak támasztása által. Azonban Krisztus Urunknak főgondját az képezte, hogy az ember legfőbb hivatásának az örökkévalóságot tekintse s marandó városának ne a kultúra által megvilágított világot nézze.

A kereszténység a valóságban nemcsak hogy nem akadály, hanem inkább előmozdítója a kultúrának. Azonban a földi élet kultúrájáról minden figyelmet a túlvilág felé irányított, és állandóan arra figyelmeztette az embereket, hogy a földi élet kultúrájának kedvéért meg ne feledkezzenek a sokkal nagyobb szerű túlvilági értékekről. A keresztény ember tehát ép úgy nem ellensége a világ kultúrájának, mint ahogyan az Úr se állította egyetlen szavát se ellentétbe vele. S azért a tiszta öröm, amely minden ember lelkét a jelenkor nagy-szerű vívmányaival szemben elfogja, teljesen összeegyeztethető a keresztény lélek örömeivel.

Ha tehát Krisztus szavai a világnak se fizikai, se kulturális céljaira nem vonatkoznak, a fönnebb említett kijelentés csupán csak az erköles szempontjából mérlegelendő.

Amikor az Úr a világ örömet tanítványainak gyászával szembe állította, elsősorban minden valószínűség szerint azokra gondolt, akik örülni és ujjongani fognak az alatt a rövid idő alatt, amíg Őt és tanítványait a halál egymástól elválasztotta.

Voltak sokan, akik az alatt az idő alatt azt hitték, hogy joguk és okuk van az öröme: a főpap és környezete, az írástudók és farizeusok serege, a római helytartó, a király s a félrevezetett nép — s valamennyiük közt nem utolsó sorban örült a sátán, mely épen Jézus halálával a maga legnagyobb világtörténelmi diadalát vívta ki. Velük együtt ujjongott, legalább rövid időn, a vallásos képmutatás, az igazság külső látszatát kereső vallásosság, az előítélet, a mindenre válaszolni tudó jogi forma s az ártatlanságot keresztre szegező durva erőszak. Ezzel, a gonoszság látszólagos diadalától megrészegült világgal állította szembe az Úr a maga tanítványainak gyászát és siralmát.

Ez a gyász közelebbről a meggyilkolt Úr Jézust sirató gyász volt. Gyász, amelyet annak halála fölött érzünk, akin a lelkünk egész szeretetével és ragaszkodásával csüngtünk. A tanítványok lelke tele lehetett az Úr Jézus csodálatos működésének emlékeivel, amelyeket három esztendőn keresztül maguk előtt láttak, amikor az Úr őket meghitt bizalmasainak tekintette; annak a jóságnak átérzésével, amellyel őket magához hitta; csodás szavaival, amelyeket hozzájuk intézett; jótéteményeivel, amelyekkel elhalmozta őket.

Azonban a tanítványok gyásza nem egyedül erre irányult. Amily mélységes szomorúsággal gyászolták Jézus személyét, ép úgy sírt a lelkük Krisztus nagy műve után. Úgy látták, hogy Krisztus ügye, legalább egy pillanatra veszett ügy lett s egész működése kárbaveszett. Egyik kétely a másik után merült föl a lelkükben. Vajjon a szavai valóban az örök élet szavai voltak? Valóra válhatnak-e valaha azok a remények, amelyeket a lelkükben fölébresztett? Megvalósulhat-e az Isten országa és miként valósulhat meg, amikor az épület szögletkövét döntötték romba?

Egy-két téveteg, vágyódással telt gondolatuk ott kopogtatott még a Golgotha sírjára hengerített követ. Az ajkuk rebegte még az epedő imát: Jöjj, oh jöjj Urunk Jézus!

És ő eljött. A sír nyugalmból visszatért az életbe. Krisztus ügye ettől kezdve megindult a győzelem útján a világon keresztül. Igaz, hogy nem úgy, mint ahogyan a tanítványok álmodták s teljesen másként, mint ahogyan emberi ésszel ezt elgondolni lehet. Az Úr jár ma is a világban a világ eseményei között azokkal a leheletszerű, láthatatlan lépésekkel, amelyeket csak a hit világosságával megvilágított szem képes meglátni. Ahova azonban lép, amit kezeivel megérint, ott mindenütt nagyszerű alkotások kelnek életre — nagyok és hatalmasak, hogy nincs idő, amely azokat megörölni és nincs földi hatalom, amely azokat hirtelen erővel szétrombolni tudná.

* * *

Azt kellene gondolnunk, hogy Krisztus diadala a világ diadalát egyszersmindenkorra lehetetlenné tette. Azonban az Isten oly nagy és hatalmas, hogy a vele szembeszálló áramlatokat engedi nyugodtan kifejlődni. Hiszen a végső győzelem így is, úgy is az övé leend — s ő, az örökkévaló várhat nyugodtan mindaddig, míg az ő akarata szerint a világtörténelem utolsó akkordjai is elhalnak.

A világ pedig, amennyiben a gonosz lélek uralma alatt áll, minden erejét megfeszíti az ellene való küzdelemben, szakasztottan úgy, mint ahogyan egykor az Isten fia ellen küzdött. S bátran elmondhatjuk, hogy a világ harcmodora Krisztus ideje óta jóformán ugyanaz maradt. Jézus ellenségei azt állították annak idején, hogy az Istent káromló názárethi Jézus ellen, az Isten dicsőségéért vették föl a harcot — s ma se cseleksznek másként. Ma is azt rebesgetik, hogy az Isten ügyéért, a megtisztított, igazi vallásosság érdekében szállnak síkra. Ma is vannak farizeusok, csakúgy, mint Jézus idejében, akik Jézus tanítását egyesegyedül csak azért vetik el, mert nem tudják beleilleszteni az érdekeik keretébe: a Kaifás-lelkek, akik egy jól kiesztelt pózt jól megválasztott állásnak néznek. A Pilátus-lelkek, akiknek legfőbb alapelvük, hogy bármikor készen kell lenni a jellemtelenségre is, ha azzal a hivatalukat megmenthetik, akik nem emelgetnek nehéz köveket és nem állják útját a zúgó áramlatoknak. S amint akkor régen, úgy ma is van mindenre kapható ügynevezett finom publikum és van csöcselék, amely a világba dobott s mindenkor népszerű jelszavak, a mindenkor megvesztegethető sajtó után igazodik s ráordítja ugyanarra a dologra ma

a hozsannát s holnap a feszítsdmeget. S ma ép úgy, mint akkor régen, elesnek és porban hevernek a jók s látszólag diadalt ülnek a gonoszok. Azonban csak látszólag. Mert hiszen a világtörténelem tulajdonképen egy darab világitélet — mert a gonoszok munkájának vége csak az lehet, hogy belsőleg fölemészti és felőrli magát.

* * *

Akinek szemei vannak az Isten csendes és elrejtett dolgainak a meglátására, az a halandó ember szemeivel is megtudja látni az Isten csendes diadalainak lassú kezdetét.

Ott álltam az örök város megszámlálhatatlan szentjeinek sírjainál és oltárainál.

Ott nyugszik az egyszerű, igénytelen galileai halászmester, akit valamikor Simonnak, Jónás fiának hittak s akit az isteni Mester Péternek nevezett el. Sírja fölött a világ legpompásabb dómja emelkedik. A férfiút, aki annak a gyönyörűségesen szép templomnak csodás alkotású kupolája alatt nyugszik s akinek sírját most némán és ünnepies fényvel égő aranylámpák veszik körül, egykor halálra keresték és megölték, mert annak nevét hirdette, aki ellen az egész világ gyűlölete lánggal lobogott. Csaknem 2000 év zajlott le azóta, ezalatt a 2000 esztendő alatt egyik hatalom eltűnt a másik után, amelyek az erőszak harcát harcolták az ellen a titokzatos hatalom ellen, amely az egyszerű halászt a generázethi tó partján fekvő kis városból Rómába hívta, hogy ott a világot emelje ki sarkaiból.

Miféle titokzatos hatalom volt az? Hogyan vághatta a galileai ember akkora fába a fejszóját? És miként érhetette el célját a galileai ember és annak vándor testvérei? Mert hiszen ők forgatták ki a világot sarkaiból: a tizenkét galileai ember. S azon az alapon, amit ők a világba beleépítettek, azon épül föl mind az a jóság, az a legjobb és legnemesebb érték a földön, amelyet a világ kultúrnépei magukénak vallhatnak.

Rómában van a ciliciai Tarsusbeli Pálnak, az egykori sátorkészítőnek sírja. Zsidó volt mindaddig, amíg el nem jött a nap, amelyen térdre kényszerült a Názárethi előtt, akit halálra keresett. Ettől a naptól kezdve valami arra ösztökélte, hogy kimenjen a világba, hogy annak nevét hirdesse a nemzeteknek, akinek ő egykor halálos ellensége volt.

Megölték őt is — azonban a nagy, szent ügyet, amelyért az életét adta, nem tudták megölni soha.

Mi kényszerítette az egykori zsidót, a Krisztus gyűlölőjét annak az ügynek szolgálatába, amelyet egykor halálra üldözött? S mi vitte győzelemre az ügyet?

Az apostolok és martirok egyházának hősei és hősnői gyászoltak valamennyien, sírtak és keseregtek, a világ pedig örült. Azonban akinek szemei vannak a látásra, meg tudja látni az ő diadaluk kezdetét s meg tudja látni az Örökkévaló diadalát már most, a küzdelmek és nyomorúságok idején.

És most szólj te: hol akarsz állani te? És hol akarsz küzdeni te?

27. A túlvilág.

(Húsvét utáni negyedik vasárnap.)

A túlvilág. Ó mily szép róla beszélni. Ó mennyi megnyugvás és vigasztalás, mennyi erő és napsugaras világosság van a túlvilágról való gondolatokban. Csak oly nehéz ne volna! Csak egy-két fénysugárral hatolhatna több ide a túlvilágról, hogy a gondolatainkat besugározná.

De hát valljuk csak be őszintén, ugyan mit tudunk mi *erről*, az innen levő világról?

Elöttem az íróasztalom, amelyen a soraimat rovom. Mi is ez az asztal végelemzésben? Bizonyos formák köré rendezett összetétele a molekuláknak, atomoknak és elektronoknak, vagy nevezzek bármi más néven a dolgok végső alkotórészeit. Ugyan mi tartja össze ezeket a végső és legparányibb testrészekéket? Az anyag vonzóereje? Jó! De hát tulajdonképpen mi is az a vonzerő? Egyáltalán mi az erő? Mi az anyag?

Az asztalon különféle formájú és színű geometriai rajzokkal teleírt papír van. Mi az oka annak, hogy a vonzerő a rajznak egyetlen alkotórészekéjét nem engedi kiszabadulni az irányából? És mi az a színes rajz tulajdonképpen? A színek csak a mi megállapításaink. A színek az éther és anyag rezgésviszonyainak bizonyos meghatározott törvények szerint létrejövő visszahatásai, amelyeket az idegek és agyvelő közvetítenek a lelkünkhöz. És most kérdezzük, miféle folyamatok mennek végbe eközben az idegekben és agyvelőben? Mely ponton és mely pillanatban kezd hatni az anyag a lélekre?

Hogyan hat rá és miként áll elő ebből a lelki visszahatás? Mindezek csak kérdések, amelyek az itteni világra vonatkoznak s azokra a folyamatokra, amelyek az innen levő világban játszódnak le. S mit tudunk ezekre a kérdésekre válaszolni?

Teljes komolysággal mondhatjuk: semmit.

Pedig ezzel egyáltalán nem akarjuk az embernek a világ dolgaira vonatkozó ismereteit lekicsinyelni, mert hiszen ki is gúnyolódna irónikusan a mi véges korlátoltságunkon akkor, amikor szelid bölcseséggel csak mosolyogni lehet rajta.

Az ablakon keresztül nézem a hullámzó gabonavetést. Ugyan mi is az a parányi csira, amelyből a gabona szára és kalásza kisarjad? Vajjon ez is a molekuláknak, atomoknak, elektronoknak összetétele? Mi készítette a parányi sejtecskék összetételét arra, hogy belülről kifelé terjeszkedjenek, hogy nőjenek és a napfény felé törekedjenek? Azt mondják: az életerő. Igen, de hát mi is az az életerő? Egyáltalán mi az élet? Mi a halál? Az élet elpihenése?

Rejtély és talány, csupa talány, amelyekbe az érzékeink alá eső világ területén a gondolatainkkal behatolni igyekszünk.

Körülöttünk él és mozog a különféle formájú állatok világa, amelyeket azonban csak részben ismerhetünk meg. Az alakjaik gyakran annyira változók és bizarrok, mintha nem is a mi érzékeink számára teremttettek volna. A körülöttünk mozgó világ ezen részéből is vajmi keveset ismerünk csak. Itt is csak a külsőségeket, csak a felületet ismerjük. Az állatok pszichikai folyamatának titokzatos világába is egyelőre csak nagyon, de nagyon kevésbé tudunk behatolni.

És mi emberek mégis úgy beszélünk erről a világról, mint a mi otthonunkról, mintha föltétlenül ismernők, mintha minden részletében a mi meghitt birodalmunk volna. A világ a maga valóságában a mi érzékeinkre vonatkozólag csak olyan, mint egy végtelen tenger, amelynek mélységeibe semmiféle mérőön nem tudott még behatolni, hiszen a tenger színe alá csak egy-két méternyire tudunk lelátni.

Erről a világról, a mi értelmünk szerint elgondolt világról beszélünk.

Azonban van a mi érzékeinket meghaladó egészen más világ is, amely még szintén ehhez a világhoz tartozik, de amelyről még szintén nem tudunk semmit. Ez még mindig nem a túlvilági másik világ! Nem! Amiről itt beszélni akarunk, ehhez a földi világhoz tartozik és semmi köze a túlvilághoz.

A jelenkor természethúvárai mondják, hogy a színek a mindent betöltő étherben történő igen parányi hullámrezgésekből származnak. Ezek az étherrezgések oly parányiak, hogy a legérzékenyebb nagyítóüveggel se lehet őket meglátni. A színek különbözősége a hullámok hosszúságától függ. Például a piros- és narancsszínű hullámokból egy milliméter hosszúságra 1200 megy rá. A kék- és violaszínűből körülbelül 2500. A kettő közt foglal helyet a többi szín és az átmeneti színek. Az ezeknél gorombább vagy az ezeknél finomabb színek hullámaira — ha szabad ezt a kifejezést használni — nincs berendezve az emberi szem látóképessége, a szemek idegrendszere. Azonban a vörös szín sugarain túl vannak még más színek is, amelyeket pl. csak a termométer segítségével lehet kimutatni s amelyeket infravörös néven ismernek, s a violaszínű sugarakon kívül is vannak még színek, amelyeket a fizikusok ultraviola sugaraknak neveznek. Az emberi szemidegekre ezek se gyakorolnak hatást, azonban a fotografiai lemezek érzékenysége fölfogja őket. Ezentúl vannak még másféle tulajdonságaik is, amelyek pl. bizonyos foszforanyagokat egészen át tudnak változtatni, vagy pl. hatással vannak némely betegségekre, pl. a rákos betegségekre és némely bőrbetegségekre és így tovább. Ki lehet mutatni azt, hogy az ultraviola sugarakon kívül vannak még másféle sugarak is, pl. a Röntgen-sugarak, amelyek szintén kísérletezés révén, jellegzetes hatásaik által ismerhetők fel. S messze túl ezek határain, anélkül, hogy azok lényegét ismernők, anélkül, hogy azok anyagáról bármit is tudhatnánk, a világűrben ott rezegnek még az úgynevezett *kathodsugarak*, amelyek nem egyebek, mint végtelenül parányi kis testrészecskék, amelyek minden magas hőfokra hevített, vagy villamos árammal telt testből szétsugároznak s ha szilárd anyagot érintenek, bizonyos kémiai folyamatot s ennek folytán kisugárzást idéznek elő, amely a szilárd anyagokon is keresztülhatol.

Legyen elég ennyiből ennyi. A felsorolt tények világosan igazolják azt, hogy az érzékeink alá eső határokon túl van még egy másik világ, amelyről mi emberek semmit sem tudunk. Ha az emberi szem mindezen hullámrezgések és kisugárzások érzékelésére be volna rendezve, egészen bizonyos, hogy egészen másként látnók a világot, mint amilyenek az adott tények ismeretével látjuk. Senki se látta még közülünk se az infravörös, se az ultraviola színeket, se az

X-sugarakat, se a kathodsugarakat. Értsük meg jól: nem láttuk. S ha mindezek alapján az innenső világról beszélünk, nem jelent többet, csupán csak annyit, mint mikor egy gyerek egy magas, elzárt kapu kulcslyukán keresztül idegen kertbe akar bekukucsálni, amelyről a lelke nagyszerű meséket gondolt ki.

Pedig be kell vallanunk, hogy a fénynek és színeknek az a világa, amelyről ezideig beszéltünk, csak parányi részecskéje a valóságban létező nagyvilágnak. Mindezekon túl még számtalan és meg sem számlálható egyéb dolgok is léteznek. Amint nem vagyunk képesek a vörös és viola színeken túl levő színjátékokat érzékeinkkel fölfogni, époly kevésbé tudjuk azoknak az atomoknak örült táncát fölfogni, amelyek egy cukordarabban vagy indigószemcsében össze-vissza és egy titkos erőközpont körül keringenek; époly kevésbé vagyunk képesek figyelemmel kíséni az erők áramlását, amelyek egy elektromágnes körül ömlenek; vagy az idegeinkben és agyvelőnkben végbemenő folyamatokat, amikor fájdalom tombol keresztül rájtunk, vagy jóleső érzés fog el bennünket.

* * *

Kérdezzük tehát: nincs-e tele a világ csodákkal, titkokkal és talányokkal? Ez a világ, amelyről azt állítjuk, hogy a mi világnak hogy kiismerjük benne magunkat, hogy itthon vagyunk benne, hogy úgy érezzük benne magunkat, mint a szobában, amelyben lakunk, eszünk, dolgozunk s amelynek minden sarkát ismerjük. Ha mindezeket mérlegre tesszük, talán csendesebbek, szerényebbek, alázatosabbak, hajlékonyabbak s alkalmasabbak leszünk arra, hogy szemeinket a felé a másik világ felé emeljük föl, amelyről beszélni akarunk, a túl-világ felé.

A kérdés az, hogy mily forrásokból szerezzük a túl-világra vonatkozó ismereteinket.

Hogy létezik, arról az értelmünk fölvilágosít bennünket. Az értelem látja, megismeri és föl kutatja a fizika körébe tartozó világot s aztán önként, magától átlép a metafizika határai közé. Az értelem követeli, hogy a dolgoknak legyen eredetük, létezésük, cél felé való törekvésük, céltudatosságuk és rendjük. Az értelemnek ezt a jogát nem lehet elvitatni soha. Voltak idők a bölcsélet történetében, amikor az emberek egyáltalán nem hódoltak a metafizika elveinek. Azonban a

metafizika nem engedi, hogy ellenségei győzedelmeskedjenek fölötte.

Mondhatod az értelemnek százszor: ne kérdezd, honnan vannak a dolgok, miért vannak úgy, mint ahogyan vannak, elégedj be annyival, hogy egyszerűen léteznek. Mondhatod azt százszor vagy ezerszer, az értelem azt fogja válaszolni: az alkotó részecskéikben, azok összefüggésében és végső állagában alig találok alapot arra nézve, hogy azok léteznek s hogy úgy léteznek, mint ahogy léteznek; nem, én nem szünök meg a dolgok létezése és rátermettségük végső okai után kutatni.

És hiába mondom az értelemnek akár százszor vagy ezerszer: Ne kérdezősködjél folytonosan a dolgok származásának és történésének végső értelme és célja felől, elégedj meg a dolgoknak önmagukban való rendeltetésével és ne kutasd a dolgokon túl levő célokat és rendeltetéseket. Az értelem azt fogja mondani: a világ egész történésében annyi fölfelé irányuló törekvés van s főleg magában az emberben annyi mindenféle van, ami a pusztá emberi természetből kiemelkedik és fölfelé mutat, hogy kutatnom kell a világ végső rendeltetését s mindazt, ami az ember életében a túlvilág felé tör.

Az értelemnek ehhez a követeléséhez járul még az emberi lelkiismeret követelése, amely a földi világ rendeltetése mellett és azon túl egy túlvilági élet felé irányul.

Az ember lelkiségének megfelelőleg fölmerül az ismeretlen mélységek után való kutatás vágya is. Ha mélyebben gondolkodunk, lehetetlen föltételeznünk, hogy az ember szellemi tevékenysége az anyagból származzék.

S ha ez a szellemiség époly magasan áll az anyag fölött s oly önálló az anyaggal szemben, hogy szükségkép másféle törvények szerint igazodik, egyáltalán nem származhatik az anyagból és az anyag különféle változataiból. Az anyag a folytonos változás törvényének s az egyéni megjelenés formáinak van alávetve, a szellemet a belső gazdagodás, az állandó tökéletesedés törvénye igazolja, olyan törvény, amely a lelkiismeret parancsoló hatalmával, a lelkiismeret hordozójával is szembehelyezkedik. Ez a törvény azt mondja: Teneked ezt meg kell tenned. S ezt a szót hiába akarjuk kimagyarázni az ember anyagi részéből, mert az anyag nem ismeri a benső énjéből származó kötelesség parancsoló törvényét. Ez a törvény az embert föltétlenül a lélek és a lelkek egyéni világa

felé, a természetben rejlő anyagiasság fölé utalja. Ez a törvény, amely a jónak föltétlen érvényesülését s az erkölcsi tökéletesedés felé való törekvést követeli, ez a törvény jogot ad az embernek ahhoz a hithez, hogy minden, ami az idők folyamán az erkölcsi megvalósulásra jogosult volt, jogosult volt annyira, hogy meg is kellett valósulnia, annak az örökkévalóságban, a túlvilágban is joga van létezni. Ami oly szent hatalommal parancsol a léleknek, annak az örökkévalóságból kell származnia s a túlvilágban teljes bizonyossággal meg is kell valósulnia.

Azonban az illetén elméleti megállapítások éppen nem könnyűek s ép ezért a legtöbb emberre nézve hozzá nem férhetők. Az örökkévaló Isten éppen azért egy könnyebb és gyakorlatibb utat is mutatott az embereknek, amelyen át Őhozzá és a túlvilág megismeréséhez hozzájuthatunk. *S ez a kinyilatkoztatás.* Az isteni kinyilatkoztatás koronája és betetőzése az Isten fiának emberrévése. Az Isten fia leszállt a földre, hogy az embereket a túlvilágra vezesse, hogy tanításai és példája által az erkölcsi tökéletesedés törvényeit a lelkünkbe vesse és hogy csodái által egy kis és reményekre jogosító bepillantást engedjen a mi jövőendő tökéletességünk világába, amelyben majd nem az elemek, nem is a betegség, a démonok és a halál ereje fognak uralkodni a lélek fölött, amely az erkölcsi tökéletesség felé haladás hitével és reményével Krisztushoz csatlakozott. Krisztus Urunk egész életét és működését a következő gondolat teszi előttünk szemlélhetővé: *«Aki énbenem hisz és Atyám parancsait megtartja, annak örök élete lesz».* S mi egyéb az örök élet, mint a túlvilágban való élet.

Ebbe a túlvilági életbe még mindig nem vetettünk egyetlen pillantást se. S ha becsületesek akarunk maradni, be kell vallanunk, hogy a földi élet folyamán nem is fogunk beletekinteni. Hogyan is beszélhetne a vak a napvilágról, a süket az összhangról, az ember a túlvilágról?

Ott túl, a másvilágon sokan, nagyon sokan vannak, akiket mi itt az életben ismertünk s akik eltávoztak tőlünk akkor, amikor a halál a szemeiket lezárta. Hírt nem adnak maguk felől, mert a test porhüvelyét elhagyott lelek nem rendelkezik anyagi eszközökkel, amelyek révén velünk közlekedhetnének. S ha a túlvilágról valaha üzenet vagy üdvözlét

jöhetne hozzánk, az csak képe, hasonlata lehetne annak, amit a szem nem látott, fül nem hallott. S ha a halottak birodalmából szózat hallatszanék ide hozzánk, az élőkhöz, az csak az az egyetlen szó lehetne: Várj! Küzdj keresztül magadat. Mindaz, amit ők ott túl látnak, teljesen meghaladja a mi felfogóképességünket. Hiszen láttuk, hogy mily sok dolog van itt a világban is, amelyekről határozott fogalmaink nincsenek, amelyeket csak sejteni tudunk, hogyan beszélhetnének tehát a túlvilági dolgokról?...

Nem is nagyon fontos, hogy a másvilágról képekben és hasonlatokban beszélni tudjunk. Sokkal fontosabb az, hogy ott túl jó helyünk lesz majd, mint ahogyan a nép szája mondja.

Hogy egyszer majd átlépünk a túlvilágba, az egészen bizonyos. Akik a lélek halhatatlanságát tagadják, azok kétkednek ebben. Azt mondják: a lelki történések megismerése az idegek és az agyvelő működésével van összefüggésben. Az idegek és agyvelő halálával megszűnik a lélek működése is. Ennek az állításnak erejét vesszük egy kérdéssel: Mit nehezebb megérteni: az éther hullámainak az idegek és agyvelő által való közvetítését, amíg a testben lévő lélekig eljut, vagy pedig az éther rezgését, amely a testből elköltözött lélekhez jut?

Azt hiszem, hogy az egyiket époly nehéz megérteni, mint a másikat. Mindkét esetben az anyagnak a lélekre való hatásáról van szó. Mindkettő ugyanaz a probléma: hogy vajjon az idegek rezgése indítja-e tevékenységre a lelket? A tudomány jelenlegi fölfogása szerint megállapított tény az, hogy a lelki történések nem az idegek és az agyvelő rezgéseiből folytán keletkeznek. Tehát jó! Ha az, ami a lélekben történik, nem az idegek és agyvelő sejtjeinek következménye, akkor a mi lelki tevékenységünk az idegek és agyvelő elpusztulása után teljesen másféle lesz, mint amilyen most, — azonban az ember lelki tevékenysége a halál után se fog megszűnni. Arról pedig, hogy a földi élet világa és a túlvilág milyen hatással lesz a lelkünkre halálunk után, arról beszélni legalább is vakmerő dolog. Igenis! Mi szerények leszünk és fogunk várni tudni s keresztülküzdjük magunkat.

Az igazság pedig ez: olyanok vagyunk, mint a gyerekek, akik egy csodakert áthághatlan kerítése vagy magas kőkapuja előtt állanak s csak ha a lábújjhegyünkre állunk, a kulcs-

lyukon keresztül látunk valamiféle fényt csillogni. Ilyenformán látjuk mi a túlvilágot, az örök élet paradicsomkertjét.

Azonban a paradicsomkert ura jó és kegyes volt hozzánk. Elküldötte az ő egyszülött fiát hozzánk a mennyország kulcsával — és sokkal többet ér megtalálni a vele való kapcsolatot, mint a másvilág titkait nyitogatni akarni, amelyre itt a földön úgyse leszünk képesek s ami, még ha módunkban volna is, egy hajszálnyival se hozna bennünket közelebb az óhajtott célhoz.

28. A Miatyánk.

(Keresztjáró vasárnapra.)

A tanítványok egyszer azzal a kéréssel járultak Jézushoz, hogy tanítsa meg őket imádkozni. S az Úr megtanította őket arra a csodálatos imádságra, amelyet Miatyánkknak nevezünk. A Miatyánkot mi sokszor fásultan, figyelem nélkül imádkozzuk s nem is gondolunk arra, hogy mennyi és mily mélységesen vallásos gondolatok rejlenek benne. Érdemes erről elmélkedni.

Még a vallási dolgok elképzelésében legalsó fokon álló pogány is hisz a túlvilági szellemek létezésében, akiknek tisztelettel adózik. A vadember látóköre kicsiny és szűk, de hiszi, hogy egy másik világ létezik számára, amelyet sűrű fátyol takar el szemei elől. Az a szellemek birodalma, akik neki jóakarói vagy rosszakarói — a dühöngő hóviharban, amely a beláthatatlan pusztaságokon végigsüvít és mindent eltemet; az égből lezuhogó esőben, az őserdők fáiban, az ég felé meredő magános sziklák ormaiban, a cikázó villámokban, a tovarobogó mennydörgésben, a földön csúszó, utálatos testű kígyóban, a virágos mezők és sötét erdők csatangoló vadállataiban, a fogyatkozó napban és holdban és minden egyéb dologban, ami őt csodálatra ragadja. Ezekben a szellemekben nincs erkölcsi jellemvonás, nem jók és nem rosszak, noha egyes betegségeket és ármányokat az ő beavatkozásuknak lehet tulajdonítani. Azonban szeszélyesek és kiszámíthatatlanok s azért a vadembernek sok oka van, hogy jó lábon álljon velük, hogy ajándékokat akasszon a szent fákra, hogy adományokat dobáljon a tajtékzó folyam hullámaiba, hogy a vadállatokat el ne riasszák előle, a vetéseket össze

ne tapossák s meg ne rontsák gyermekeiket. Ezentúl vannak védőszerek, amelyekkel a szellemek rontása ellen fölvértetik s jóllétükben biztosítják magukat. Ezek a fétisek legtöbbször önkényesen vagy bizonyos tapasztalatok alapján kiválasztott tárgyak, amelyekben szerintük a szellemek laknak. Vannak emberek, akik a szellemeket és azoknak hatását jól ismerik s különféle varázsszerek segítségével a szellemekkel közlekedni is tudnak. Ezek a fétisemberek, a négereknél az esőcsinálók, a mongoloknál a samanok, az indiánoknál a kuruzslók, az indusoknál a fakirok, az araboknál a dervisek. Az ő egyébként unalmas és gyakran pathologikus hókuszpókuszaikból fejlődik ki legkezdetlegesebb formájában a vallásos tisztelet. Vallási szempontból alig áll ezeknél magasabb fokon a halottak tisztelete vagy az ősök tisztelete. Az emberi testben egy titokzatos valami lakozik, a lélek. Kicsiny, finom és gyengéd, csak egy lehellet, egy árnyék, amely a haldokló ember ajkairól a szellemek láthatatlan birodalmába lebben. Attól fogva ott a hazája. Azonban az elköltözött lélek szívesen visszalátogat az élőkhez is, sőt a saját testébe is. Ezért a halott sírján egy kis rést szoktak hagyni, hogy azon keresztül visszaszállhasson a saját testébe, amelyet épen ezért be is szoktak balzsamozni, hogy minél tovább épségben maradjon.

Mások szerint a lélek valamiféle állat testébe költözik s az állat tekintetéből, viselkedéséből vagy valamiféle más jelből föl is lehet ismerni, hogy valamely elköltözött lélek lakik benne. A halottak láthatatlan kezükkel belenyúlnak az élők életébe. Aki nem adja meg nekik a megfelelő tiszteletet, nem visz a halottnak ételt vagy italt, mint ahogyan az az indiai, egyiptomi és kínai halottak tiszteletében, az ős római, etruszk szokásokban, a perzsa frawardigan ünnepekben, a görög antesteriákban, a germán holtak ünnepe alkalmával történni szokott — azon a halottak boszútállnak s ha a szenvedett bántalomért magán a bántalmazón elégtételt venni nem tudnak, a vérboszu kiterjed a törzsbeliekre vagy azok atyafiságára is.

A vallási érzések mindezen kezdetleges megnyilvánulásának alapvonása a félelem. Ó, Istenem! Mily végtelen hosszú az út a vadember elmormolt, eldadogott, sokszor érthetetlen imaszavaitól ezekig a szavakig: Miatyánk, aki a mennyekben vagy. S egészen bizonyos, hogy a magára hagyott ember a saját erejéből ezt az utat sohase találta volna meg.

Később a kultúra magasabb fokán az ember másféle hatalmasságokat is megtanult ismerni, amelyek hathatósan éreztették a hatalmukat vele s belenyúltak az élete sorsába. A föld élelmet termelt számára, a nap szelíd fénnyel sugározta be vagy éltető melegséget árasztott rá. A távoli hegyekből leomló folyóvizek termékennyé tették szántóföldjeit vagy a tajtékzó hullámaik elsodorták vetéseit. A szél fuvalma nehéz esőfelhőket hömpölygetett feléje vagy pusztító zivatart, halálhozó hidegséget s mindent megdermesztő fagyot zúdított reá. Tehát megszemélyesítette őket s a bizalom vagy félelem érzéseivel közeledett feléjük. Így keletkezett a természet vallási szolgálata, a mindent létrehozó és mindent elnyelő földnek legkülönbözőbb formájú és nevű, sokszor otrombán erkölestelen tisztelete. Azonban ez az út se vezetett az Atyához.

* * *

Később az ember lassan megtanulta azt, hogy a föld és ég hatalmasságainak és elemeinek a maga, az élet bölcsességével és tapasztalatai által mindinkább gazdagabbá és műveltebbé vált lelkét állítsa szembe. Megtanulta azt, hogy hogyan kell az elemek megsemmisítő erejével szemben védekezni. Talált a maga benső világában olyan lelki erőket, amelyek a földi és égi elemeknek és hatalmasságoknak mégis csak fölötte állottak. Ki adta mindezt neki? Ki segítette arra, hogy megfelelő pillanatban igénybevegye őket? Nem a maga erejéből tette. Az a lény ajándékozta neki, akinek magának is értelme és akarata volt, mint magának az embernek, aki színtűgy szellemi volt, mint ahogyan neki lelke van s aki magasan fölötte trónolt az elemeknek s az elemek dühe nem érhetett fel hozzá s aki az embereknek segítségére sietett, amikor a szükség és veszedelem idején hívta. Az ember tehát tiszteletben tartotta a szellemi erőket, akiket magához hasonló személyes erőnek képzelt, akik erkölcsileg érzékenyek voltak, akik részvétet éreztek s akik szívesen segítettek rajta, még ha egymás közt civódtak is, ha az egymást keresztező érdekeik vagy a védenekik érdekei szembe állították is őket egymással. Azonban az ő örök hajlékaikban vidámságban, világosságban és nyugalomban éltek s a földet csak néha-néha járták be, ha kedvük volt hozzá.

Mindezek csak halvány sejtelmek az örök Lénynek, az

igaz Isten tulajdonságainak. Azonban még csak nem is dadogása az Atya nevének, akit Istenhez méltó tisztelet illet.

* * *

Az a tény, hogy az emberi lélek csak egységes lehet, szükségkép rávezette az embereket arra, hogy az istenség se lehet sokféle és hogy őseredetileg és a valóságban nem is lehetett olyan.

A természet szolgálatában álló vallás az összes természeti jelenségek közt legnagyobbaknak és legmagasztosabbnak a kék égboltozatot tartotta. A ragyogó égboltozat fölött áll minden istenségnek az indogermánoknál; a nagy szellem a leghatalmasabb az összes természeti és összellemekek közt az indiánoknál. Ez az úgynevezett henotheizmus, vagyis az a világnézet, amely elfogadja ugyan a vallás szellemeinek sokféleségét, azonban mégis csak úgy, hogy valamennyi egyetlenegynek szolgál. Az Isten és emberek közt levő ezen viszony azonban még igen-igen messze áll a gyermek és atya egymáshoz való viszonyától.

* * *

A henotheisztikus istentiszteletet követő mélyen vallásos lelkekben lassankint kifejlődött a legfőbb istenségtől való függés eszméje. A henotheizmus szükségképen az egyistenhívéshez, a monotheizmushoz vezetett. A monotheizmus a maga tökéletes tisztaságában az összes népek közt csak egyetlenegy népnél, a zsidó népnél fejlődött ki. Azonban szórványosan más nemzetek egyes kiváló szellemeinél is megtaláljuk az egyistenhívés megsejtését. Volt idő, amikor a világon egy csodálatos vallási ébredés hajnala pirkadott. Chinában Konfucius, Indiában Buddha, Perzsiában Zarathustra, Görögországban pedig az a szellemi mozgalom, amelynek előhírnökei a nagy tragikusok, aztán Sokrates és Plato voltak. Ugyanakkor a zsidók közt a próféták szózata hangzott, természetesen egészen más szellemben és más módon, mint a pogányoknál.

Azonban az idők teljessége lehozta az emberek közé azt a szót, amelyben az Istennek az emberhez való legmélyebb és legbelsőbb viszonya jutott kifejezésre: az Atya szót. Nem mintha kezdetről fogva, a téves vallási elképzelések sokféle zűrzavarában is benne nem lett volna egy-egy tisztább és

magasabb istentiszteletnek ősi arany erezete, Úgy látszik, hogy az újabb vallási kutatásoknak lassan-lassan sikerül kimutatni azt, hogy az emberiség őseredeti istentisztelete a monotheizmus volt. Azonban mégis előbb annak kellett eljőnnie, aki az Atya kebeléből származott, hogy megtaníthasson bennünket arra, hogy az Istent Atyának szólíthassuk.

* * *

Bármily magasan állott is a zsidónép istentisztelete a pogány istentisztelet nivója fölött, bármennyire bennük működött is az Isten szelleme, a zsidóság még mindig nem szólhatott az Istenhez, mint atyjához. A mi ajkunkon viszont oly könnyen folyik az Istennek, mint Atyánknak szólítása, mint a könnyen guruló aranypénz, amelynek csodálatosan szép arany veretét észre se vesszük.

Az Isten lényegét képtelenek vagyunk fölfogni. Szépségesebben és mélységesebben talán nem is tudnánk róla beszélni, mint ahogyan egy régi német ének szól róla, amikor a lelkek lelkének, a világosság világosságának nevezi. Azonban mindez tisztára csak elméleti szemlélése az Istennek, a bölcsekedő elmének végső elemzése csupán — az Isten belső életének forrását és annak ömledését semmiféle emberi elme fölfogni nem képes. Krisztusnak azonban tökéletes értékű megismerései voltak az Isten lényegéről, Ő olyannak látta az Istent, amilyen az a valóságban. És Krisztus biztosított bennünket arról, hogy az Istennek rólunk való gondoskodása valóban atyai gondoskodás, hogy az ő abszolút lényének hatalmát, amelytől a világon minden függ, jogunk van atyai jósnak látni; hogy minden, ami bennünk él és fölfelé tör, hogy a mi összes, a magasságok felé, a mi örök hazánk felé szárnyaló vágyaink az Atya lényegéből valók s Benne egykor valóban be is fognak teljesülni.

Az erőknek mily csodás forrásait nyitja meg s mily titokzatos mélységekbe enged bepillantani ez a meggyőződés! Mily ragyogó fénysugarak ömlenek a lelkünk mélységeire s egész földi valónkra! Az Atyától származol, az Atyához kell méltónak lenned, az Atyához kell eljutnod, hogy birtokába juss a te boldogító végnélkül való örökségednek. Mondd: aki ezekből a gondolatokból él, az örök életet él már ezen a földön.

* * *

Szenteltessék meg a te neved.

Méltóbban nem szentelhetjük meg az Isten nevét, mint ha mindenben igazoljuk, hogy gyermekei vagyunk.

Elsősorban azért, hogy föltétlen bizalommal vagyunk az ő atyai jósága iránt. Ez egy erkölcsi áldozat, amely sokszor súlyos terhet ró reánk. A természet rendje gyakran kérlelhetlen kegyetlenséggel nyúl bele az életünk folyásába, szétrombolja terveinket, megsemmisíti reményeinket, reánk hozza a lassú hervadást, aztán a halált. Vagy pedig az emberi gonoszság áll az utunkba, keresztezi eszményi felfogásainkat és elgáncsolja nemes szándékainkat. Hol marad ilyenkor a gondviselő Isten atyai jósága? Miért nem szól ilyenkor közbe az Isten az ő hatalmas szavával, amikor szólhatna anélkül, hogy épenséggel csodát kellene művelnie? Miért nem tépi össze az emberi ármánykodás hálóját, amikor összezagathatná, ha egyik-másik dolognak észrevétlenül másféle fordulatot adna, hiszen olyan könnyen megtehetné! Vannak az életben helyzetek, amikor az ilyen kérdések rettentő erővel merednek ránk. S nekünk becsületeseknek kell lennünk és be kell vallanunk, hogy a legtöbb esetben nem tudunk rájuk válaszolni. Csak egyetlen feleletet tudunk adni, azt, hogy a mennyei Atya gyermekeinek mutatjuk magunkat s föltétlen bizalommal vagyunk az ő atyai gondoskodása és vezetése iránt. Megérteni nem tudjuk, nem is próbálkozunk kifürkészni, azonban egy pillanatig se kételkedünk abban, hogy mindaz, ami velünk történik, javunkra válik.

Vannak pillanatok az emberi életben, amikor minden tisztán és világosan áll előttünk. Ilyenkor úgy érezzük, mintha igen-igen magasan állnánk az életünk folyása fölött, mintha ott fönn semmi kívánni valónk nem volna, mintha az irigység hozzánk se férközhetnék s mi úgy néznénk le az életre, mint mikor az ember magas hegy tetejéről nézi a világot és az embereket. Ilyenkor aztán kibontakozik valamiféle elfelejtett út, amelyen valamikor járnunk kellett, de amelyről egy más útra tértünk, amelyen a boldogság jött mosolyogva felénk. Gondolj csak vissza, vajjon nem így volt-e? És mondd, nincs-e okod rá, hogy a mennyei Atya iránt rendíthetlen, vidám, gyermeki bizalommal viseltessél?

Többet mondok. Azt mondom, hogy benned és bennünk — ha szabad így beszélnünk — szunnyad valami az Isten lényéből! Helyes! Engedd, hogy egészen kifejlődjék a

lelkedből. Légy az örök Atyának igazi gyermeke. Légy szolgálatkész, nemes és jó. Ne táplálj haragot az ellen, aki megbántott, bocsáss meg neki. Légy igaz, nyílt és tiszta s ne engedd a fényt kialudni lelkedben.

És vajjon egyetlen gyermeke vagy-e az Atyának? Vannak fivéridek és nővéridek is. Ne hagyd őket cserben, ha segélyre szorulnak. Azoknak is haza kell érniök az Atya hátlékába s neked segítened kell őket ebben. Mily boldog pillanatot lesz az majd egykoron, ha kézenfogva vezeted testvéreidet az Úr színe elé és így szólhatsz: Nézd Atyám! elhoztam őket hozzád. Te nem tudod, hogy nélküled is eljutottak volna-e az Istenhez. Tehát rajta, szenteld meg a te Atyád nevét, amikor a magad és mások életében megoltalmazod az Atya hűségese, Istenben bízó gyermekét.

* * *

Azonban nem elég, hogy az Isten csak az egyes ember életében érvényesüljön. Nem! A világ és az emberiség ismerje el az Istent urának, legyen a világ és az emberiség az Isten országa.

Ennek az országnak alapja a Krisztus által alapított Egyház. És most válaszolj arra, milyen viszonyban állasz te a te Egyházzal szemben. Mit tettél eddig, mit cselekszel most és mik a szándékaid a jövőre nézve, hogy — amennyire egy ember ereje képes rá — az Isten országa eljőjön mindazokra, akik ma még távol állanak tőle? Semmit? Ó akkor nagyon keveset segítettél a világtörténelem legnagyobb épületének fölépítésében. És most, már csak ennek az egyetlen gondoltanak a kedvéért is, kezd meg a munkát még ma.

Vagy talán valamiféle előítélet folytán szembehelyezkedtél az Egyházzal? Az Egyház nem akar egyebet, csak azt, hogy legyen meg az Isten akarata, miképpen a mennyben, azonképpen itt a földön is. Az Isten akarata érverés lesz a mennyben, amely az angyalok, szentek és boldogok véréreinek keresztül járva, az üdvözültek által örök életet és örök boldogságot hoz az embereknek. Legyen így a földön is. Az Isten akarata legyen az életünk cselekvéseinek mozgatója, érverése, amely keresztüljárja úgy az egyes ember életét, mint az egész közéletet. Légy rajta, hogy úgy legyen.

A Miatyánk három első kérése ilyenformán egybekap-

csolódik, mint az aranylánc három szeme. Mennél inkább megvalósul az egyes ember életében és az egész emberiségben az Isten akarata, annál jobban belenő minden az Isten országába s annál ragyogóbb lesz az Isten atyai neve azoknak tiszta homlokán, akiket mint gyermekeit és képmásait életbe hívott.

* * *

Vannak azonban az életben akadályok is, amelyek ezeknek a kéréseknek teljesülését megakadályozzák vagy megnehezítik. Ez az éhezés, a bűn és a kísértés. Ezek az élet nagy nyomorúságai. Mindenekfölött azonban a fájdalom és a bűn.

Mindezek röghöz kötik az embert, hogy ne az égieket keresse. Az éhség, amely szárnyát szegi az ember idealizmusának. A bűn, amely ólomsúllyal nehezedik a letört szárny lendületére. A kísértés, amely a földi élet dolgait hamis fénnel sugározza be s a bűn és fájdalom, amely kizökkenti az embert az egyenes út kerékvágásából.

Ezért imádkozzunk ilyenén módon: Add meg nekünk a mi mindennapi kenyerünket, hogy a kenyeret keresve el ne felejtsük keresni az örök haza felé vezető utat. Bocsásd meg a mi vétkeinket, miképen mi is megbocsátunk az ellenünk vétkezőknek, hogy az örök élet felé vezető úton ne kelljen lombán botorkálnunk s le se roskadjunk a ráknehezedő súlyos teher nyomása alatt. Ne engedje, hogy akár az emberek, akár a dolgok kísértésbe vigyenek bennünket. A szeretet átváltozhat szenvedéllyé s a szent, tiszta, napsugaras öröm emésztő vágyakozássá fajulhat az igazságtalan birtoklás és élvezetek után. Távolítson el tőlünk minden nyomorúságot, amelyet a fájdalom szül s minden elvadulást, amelyet a bűn szakaszt ránk.

Igy imádkozzatok, mondá egykor az Úr. S mi ezután nemcsak az Úr szavaival, hanem az Úr lelkével is fogunk imádkozni.

29. Mert övék a mennyek országa.

(Áldozócsütörtök.)

Mindenki ismerte a faluban is meg a környéken is. Weiler Ferenc Antal lett volna a becsületes neve, azonban mindenki csak Tóninak hitta. Azok közé az elpuskázott egzisztenciák közé tartozott, amilyenekkel gyakran találkozunk az életben.

Én akkoriban fiatal falusi káplán voltam. Hozzám is be szokott kopogtatni, amikor megtépve, rongyosan házról-házra kéregetni járt. Ha azonban beszélni kezdett s kihúzta magát, rögtön meg lehetett ismerni, hogy valamikor jobb napokat látott. Egyszer az egyik rakoncátlan tanítványom szülőit arra figyelmeztettem, hogy ne engedjék a fiukat a szegény koldusoknak utána futni s őket csúfolni. Akkor hallottam a szegény Tóninak meg egyik-másik hozzája közelállónak a történetét. Bizony jó adag tragikum s nem csekély hősiesség van ebben a történetben. S mivel a legtöbb ember élete — tekintve az itt-ott előcsillámló boldogságtól, tragikumból és hősiességből van összeróva, legyen szabad elbeszélnem ezt a történetet, úgy, amint hallottam.

Weiler Tóni hivatására katona volt, őrmester az x-i kaszárnnyában, még pedig, ahogyan a falu fiatal legényei és férfiai elmondták, igazán talpraesett, nyalka katona volt valamikor réges-régen. Rendes, tiszta ember volt mindig, mintha skatulyából vették volna ki, fáradhatlan a szolgálatban, kérlelhetlen bármiféle rendellenesség üldözésében s lebilincselően nyájas mindenki iránt, aki a dolgát rendesen, pontosan végezte. A fiatalok közül sokan szolgáltak a keze alatt s nem akadt köztük egy se, aki a régi Weiler Antalról, az egykori őrmesterről nem a legnagyobb tisztelet hangján beszélt volna.

Weiler jómódú szülők gyermeke volt. Ha akadt a szadban valami szegény ördög, akinek vékonyan telt a hazai-ból, egyébként azonban tisztességesen viselte magát, az őrmester sohse sajnálta tőle a garast. Ebben a tekintetben tökéletes ellentéte volt az édesanyjának, akit a falujában mindenki csak a fősvénységéről és kérlelhetlen zsugoriságáról ismert. Mondják, hogy egyszer egy koldusasszonyt, aki a karján ülő, nyöszörgő kisgyerekének kenyerért könyörgött, oly kegyetlen durva szavakkal utasította el az ajtajától, hogy a szegény asszony elkeseredésében ezt kiáltotta neki vissza: Legyen az Isten irgalmasabb a maga gyerekéhez, mint amilyen maga az én gyermekem iránt volt. Az öregasszony gúnyosan kacagott és ezt felelte neki: Nekem csak egyetlen gyereke van s annak sohse kell koldulni menni a más ajtajára.

Pedig Weiler Antal egyszer mégiscsak rászorult a kolduskenyérre. A dolog így történt:

A kis Tóni gyerek szívesen eljátszogatott a szomszéd leánykájával, a kis szöszkehajú Annussal és annak világtalan öccsével, a kis Erikkal. Úgy, ahogyan a gyerekek egymással játszani szoktak. Apró kövekből, homokból, sárból házat építettek, macskaezüstből ablakot raktak rája, köréje ágakból, lombokból kertet ültettek, úgy, ahogyan a gyerekeknél szokás. Azután a maguk ártatlanságában beszéltek a jövőről, hogy a Tóni meg a kis Annus egyszer majd férj és feleség lesznek s közösen gondoskodnak majd a kis Erikről. A fiúcska ilyenkor a nyár tarka virágaiból, kék búzakalászból és piros pipacsból koszorút font a kis Annus finom, szőke hajára s boldogan tapsolt az apró kacsóival, amikor a puha pázsiton a játszótársa előtt térdelt s a gyereklelke minden leleményességével kedveskedett neki.

Aztán jöttek az évek, amikor a gyerekjáték komoly sejtéssé ébredt s lassankint a megvalósításra is lehetett gondolni. Azonban a fiú anyja durva lábakkal gázolt bele az ébredő szerelem virágoskertjébe. Kitagadással fenyegette fiát, ha a szegény Annust házába meri hozni, akinek a vak öccsén kívül ugyancsak semmi hozománya nem volt. Weiler Antal nem sokat törődött az anyja fenyegetésével, hiszen a hivatása módot nyújtott neki arra, hogy családi vagyon nélkül is eltarthassa a feleségét meg a családját. Hanem amikor az anyja elvakult gyűlöletében azt izente, hogy megátkozozza, ha az akarátával dacolni mer, a leányban, a különben szelíd, szerény és csendes Annusban fölébredt a hősnő érzése és visszaadta jegyesének a szavát. Ezt oly határozott szilárdsággal tette, hogy a teljesen lesújtott ember többé a leghalaványabb reményt se merte táplálni.

A keményakaratú ember ettől a perctől fogva teljesen összeroppant. Kezdett lefelé zuhenni, eleinte csak lassan, szinte észrevétlenül, aztán mindig rohamosabb lépésekkel. A nyugtalanság démona ráült a lelkére s elüldözte a dél-afrikai harctérre. Mikor elment, búcsút se vett senkitől. Az anyját nem akarta látni s az egyetlen, aki még visszatarthatta volna, maga volt az oka annak, hogy eltávozott..., hogy elment elfelejteni mindent, ami a multjában volt.

A délafrikai harctéren nyomorékká lett. Úgy hozták vissza a hazájába. A szülőfalujába nem ment vissza. Nem! nem akarta, hogy úgy lássa viszont az, akit szeretett. Mint rokkant talált valamiféle foglalkozást, amiből úgy ahogy meg-

élhetett volna. Azonban a nyugtalanság démonai nem engedték pihenni s ezek a démonok lassankint belesodorták a zülles örvényébe.

* * *

Otthon mindezekből nem tudtak semmit. Az anyja halott ugyan arról, hogy a fia Afrikában megsebesült, azonban ez csak fokozta lelkében a fia iránt táplált keserűségét. Hiszen az ő akarata ellen hagyta el és hogy nem is tért hozzája vissza. És Annus? Neki éjjel és nappal az ellen kellett küzdenie, hogy ne gondoljon arra, akit meg akart kimélni az átoktól s akit az édesanyja ajkának csak áldani lett volna szabad, hiszen édesanyja volt.

Igy multak az évek. Az öreg Anna-Máriát borzasztó csapás érte. A takarékpénztár, amelyben a pénze volt, csődbe került. Az öregasszony, aki egész életében az aranyborjút imádta, nem bírta elviselni a szörnyű csapást. Gutaütés érte és hosszú időre az ágyhoz szögezte. Keserves napok következtek rá. Neki, aki egész életében senkivel jót nem tett, senki se akart segítségére menni. Mindenki kikerülte és számközt nélkül hallottak a gyötrődéseiről. Mindenki — csak egy nem: Annus! A hősnő másodszor is fölébredt a fiatal leány lelkében s a szegény leány irgalmasszívű ápolója lett a még szegényebb asszonynak, aki oly irgalmatlan volt egyszer iránta, a vak fiúcska vagyontalan testvére iránt. Az elhagyatottság legyőzte a beteg dacos, kemény, magábazárkózott érzéseit. Elfogadta Annus szolgálatát először azért, mert senkije mása ügyse volt s aztán, mert a nyugodt, okos, fáradtságot ismerni nem tudó leány napról-napra nélkülözhetlenebb lett rája nézve.

Annus sokszor föltette magában a kérdést, hogy ugyan miért is teszi ő mindezt annak a beteg asszonynak? S bizony nem tudott róla számot adni. Csak annyit tudott, hogy az öregasszony kezei, akinek ő most ételt és italt nyújt, valamikor, sok-sok esztendő előtt annak a fiúnak a fűrtjeit simogatták, aki neki egyszer játszótársa, aztán titkos boldogságának boldog álma volt. És mikor hosszú, keserves éjszakákon a beteg ágya mellett virrasztott, egy-egy percre megint úgy érezte, mintha megint kisleány volna, úgy, mint valamikor réges-régen s a szilaj fiú berontana a szobába, megfogná a kezét s mikor földiszította koszorúval és virággal, odavezetné az édesanyjához és azt mondaná neki: Nézd édesanyám,

milyen szép! Aztán úgy érezte, mintha a mennyországnak megint le kellene szállnia a földre, kettőjükre... mintha egyszer csak föl kellene nyílnia az ajtónak, belépne rajta valaki, odatérdelve a beteg édesanyja ágya elé és azt mondaná: Anyám! most már nem tudod megátkozni, most már ismered, most már ránk kell adnod az áldásodat.

Azonban a várvavárt nem jött vissza — s a várakozó leány hiába várta a hazaérkezését, a boldogságát, a leszálló mennyországot, amelyben az ő boldogságuk lakozik. Weiler Antal ott künn a világban lassankint teljesen lezüllött, nem tudták használni semmire, nem fogadta föl senki, kóborgott erre-arra, két démon ült a lelkén, amelyek nem akarták a hatalmukból kiengedni, hiszen tönkre akarták tenni teljesen.

Egyszer egy késő őszi délután a beteg Anna-Mária magához hívatta az ő hűséges ápolóját.

— Mit gondolsz Annus — mondá —, visszajönne-e, ha mégegyszer híránk. Ez volt az első alkalom, hogy a világgá ment fiút szóbahozta. Azt a fiút, akit a zsugori lelke ridegsége folytán ő üldözött ki a világba — s beszélt ahhoz a leányhoz, akinek a boldogságát ő taposta a sárba. Annus meg volt lepve és hallgatott. Amikor azonban a betegre nézett, a beesett szemében égő könnyek csillogtak. Ez volt az az óra, mikor a kegyelem sugara az öreg Anna-Mária szívébe belehatolt. Egyszerre szelíd lett és olvadékony. Az öreg, kiszáradt teste szinte remegett a zokogástól s a reszkető öreg kezei kedveskedve cirókálták a fiatal leány dús, szőke haját. — Annus! nagyon rosszul cselekedtem. Átokkal fenyegettelek benneteket, mert a pénz volt az istenem: most szeretnélek megáldani benneteket — őt és tégedet. Gyermekeim, írj neki, hívd haza az édesanyjához és tehozzád.

És Anna írt. Megírta, hogy az édesanyja hívja, hogy jöjjön haza. Aztán írt még egyetmást a falujukról, arról, hogy a fák utolsó leveleiket hullatják, hogy rossz idő jár a betegeknek. Siess! írta — önmagáról azonban nem írt egy szót sem.

A levél hónapokon keresztül kereste a csavargót. Senki se tudta, hogy a hazátlanná lett ember merre csatangol. Weiler Antal mindenképp szeretett volna tisztában lenni azzal, hogy mi lehet az oka annak, hogy Annus neki levelet írt. Elolvasta, aztán elolvasta újra meg újra. Nem tudta elképzelni, hogy hogyan találkozhatott össze az ő anyja Annussal. Hogyan léphetett a leány az ő anyjának háza küszöbére, aki

megátkozással fenyegette? Hogyan jelenjen meg ő, az összevisszalődözött nyomorék a leány előtt. Ő, aki lelkileg is, jellemében is félig-meddig nyomorékká vált — ő — ő és Weiler Antal nyögött és sóhajtott, mint a halálra sebzett, mikor Annus levelét olvasta. Számot vetett magával és eddigi életével — és az a számadás keserves számadás volt. Bármennyire tudta is bánni az elkövetett botlásait, egy pontnál elakadt: az édesanyjának nem tudott megbocsátani. Kellett volna-e neki hazulról eltávozni, ha az anyja oly kegyetlen nem lett volna hozzá? A hererok golyója átllyuggatta volna-e a testét, ha az anyja két ember boldogságát szét nem rombolta volna? Nem! nem tud hazamenni, nem akar hazamenni, nem megy haza, ha százszor hívják is. Tisztességes kenyérkereset után akart nézni, más ember akart lenni. Levelet akart írni Annusnak, hogy jöjjön hozzá, valósítsák meg késő komolyságában azt, amit gyermekjátékaik közt csak sejteni tudtak.

Weiler Antal a legjobb úton volt, hogy ezeket a föltételeket valóra váltsa. Volt már tisztességes kenyere s írt Annusnak.

Hosszú levelet írt neki. Kimélet nélkül elítélte önmagát, azonban örömmel újságolta el azt is, hogy mennyit javult azóta. Hogy most már csak félelme és hogy Annus bizonyára megijedne, ha őt látná. Aztán kitört belőle a régi keserűség anyja ellen. Nem! én nem megyek — írta —, hanem, ha szeretsz, jöjj hozzám Annus, te. Én nem akarom látni azt, aki egyszer átokkal fenyegetett. Elhagytam a hazámat, nyomorék lettem, mert nem akartam az átkát magamon hordozni — most már nem kell az áldása sem.

Így írt Weiler Antal Annusnak — azonban aligha volt tisztában azzal, hogy tulajdonképen mit is írt. Bizonyára nem gondolt arra, hogy mily nehéz az élet édesanyjai áldás nélkül.

* * *

Annus megkapta a levelet. A szíve göresösen vonaglott, mikor elolvasta — azonban hallgatott.

Az öregasszony vágyódása mindig hevesebb lett a fia után, akit hitt, de aki nem jött. Akiért imáiban folyton könyörgött az újra megtalált Isten előtt — de aki nem jött. Akit meg akart áldani a halála előtt — de aki nem jött. Nem, nem jött, bárhogyan hitte is, a könnyei közt is, az álmaiban is.

És Annus? A lelkében sokszor megszólalt egy hang: Eredj! menj! ő hi téged, újra följárlotta számodra az életed boldogságát. — A másik hang azonban mást mondott neki, nyugodtan, szelíden és tisztán: Maradj Annus! maradj! nem szabad elhagynod azt, aki most teljesen és egyedül rád van hagyatva és légy nyugodt, Annus, az Isten megjutalmaz, ha itt maradsz. Az Isten boldoggá tesz még tégedet. S Annus maradt. A kettőjük sorsát Isten kezébe tette le és maradt.

Ekkortájt érkezett haza a vakok intézetéből a szegény Erik. Ott nevelték, ott képezték ki, hogy a mindennapi kenyérért ő is fölvehesse a harcot az élettel. De hát kemény és keserű kenyér volt az. S bizony ő se nélkülözhetette Annus istápolását. Ez aztán újabb kötelék volt, ami Annust a régi helyhez kötötte.

A vak Erik gyakran eljött a beteg Anna-Mária házába a kintornájával s eljátszotta neki a régi, igen régi dalokat, amelyeknek hallatára meg szoktak nyilani az ablakok s a vak fiú kalapjába sűrűn hullottak a jószívek adományai. A dalok eleinte belenyilallottak az öregasszony szívébe, aztán a megszokás lassankint letompította a fájdalom élet. A jó Annus pedig énekelt is melléje, hogy a szegény öregasszonynak némi örömet szerezzen vele. Hanem amikor egyszer azt a régi májusi dalt énekelte, amelynek egyik verszaka így hangzik:

Ha egy ember messze távozik,
Ha egy ember messze távozik,
Nem jó vissza többé soha!...

...Eszébe jutott az életének minden nyomorúsága s a szíve úgy belefájdult, hogy többé sohse énekelt az öccse kintornája mellé. Inkább dolgozik még egyszer annyit, csak Eriknek ne kelljen a mások alamizsnája után élni.

Meg is tette. Nappal minden ereje megfeszítésével dolgozott, éjjel pedig virrasztott a beteg ágya mellett. Hős volt, valódi hős hétköznapi köntösben.

Az agyongyötört test aztán egy nap összeroskadott. Forró lázt kapott s egy-két nap alatt vége lett. A közikla is megindult volna, mikor a szegény vak fiú a halottól búcsút vett, amikor tapogató kezeivel utoljára simogatta meg a drága, kedves vonásokat, amelyeket világtalan szemeivel látni nem tudott, mikor a beteg öregasszonynak a haldokló utolsó

köszöntésével együtt meghozták az utolsó izenetet is, hogy ott fönn a mennyországban addig könyörög az Istennél, míg kikönyörgi, hogy az elveszett fiú visszamenjen mégegyszer az édesanyjához és mikor a halottat mindenki dicsérettel és magasztalással halmozta el. Mindenki úgy érezte, mintha a halott hófehér szemfödelével együtt az élete hófehérségét is föllebentették volna, amely oly csendes volt, oly szerény és észrevétlen s amely mégis dúsgazdag volt mélységes és csodálatos szépségekkel.

* * *

Ott künn a nagyvilágban pedig tovább róttá az ország útját az elveszett fiú.

Weiler Antal nem kapott választ az Annushoz írt levelére. Várt, várt egyideig, aztán a démonok újra a lelkére szabadtak. Züllött, züllött lefelé a régi bűneibe, míg végre koldus lett, akinek idegen emberek ajtaján kellett kopogtatni egy tányér meleg levesért, egy darab kenyérért vagy egy elvető ruhadarabért.

Csavargásaiban egyszer összetalálkozott egy vak kintornással, akit egy gyerek vezetgetett ajtóról-ajtóra. Weiler Antal lelkében mégegyszer fölébredt a régi nemesebb én, a jócselekedetek utáni vágyakozás, úgy mint ahogyan azt valamikor régesrégen érezte. Elküldte a gyereket s fölajánlotta neki a maga segítségét... Egy-két óra múlva aztán megtudott mindent: A beteg anya vágyakozását és Annus halálát. Hogy miért kellett a vak Eriknek megint vándorbotot fogni a kezébe, hogy a kenyerét megkereshesse. Megtudta annak a hőslelkű leánynak nagy, igen nagy áldozatát, aki más jóvoltáért a maga boldogságáról mondott le.

Ez aztán hazahívta a hazátlant otthonába, ahova ezer szál köteléke húzta. Egy percig se várakoztak, hanem siettek sietve haza, egy látó, aki egy vakot s egy vak, aki egy látót vezetett.

Sötét este volt már, amikor Erik elsőnek lépett be a beteg szobájába. — Anna Mária! — mondá a csöndesen szunyókáló öregasszonynak, hozok valakit, akinek maga nagyon fog örülni.

Azt mondják, hogy az édesanya szíve mindent előbb megsejt, mint más emberfia. Éles sikoltás tört ki az öregasszony szívéből, mikor Erik szavait hallotta. A következő pillanatban az összeaszott kezei áldva pihentek az elveszett

és megtalált fiú fején, aki kisgyerek módjára zokogva térdelt az édesanyja ágya előtt, aki oly sokáig várakozott rája.

Az öregasszony remegő ajkai azonban hiába küzködtek a szó után. Az ajka nem mozdult, a szíve megszűnt dobogni. Mintha csak addig lett volna szabad élnie, míg a kezeit áldva teheti a fia fejére.

Az édesanya és a testvér sírjánál a két férfi, Weiler Antal és Erik kezét nyujtottak egymásnak. Elhatározták, hogy ezután együtt élnek. Együtt is laktak a meghalt Anna-Mária házában. Antal nyugdíja, Erik keresete, az emberek jósága megmentette őket a nélkülözéstől.

Megható kép volt, amikor Antal a vak Eriket faluról-falura vezetgette, mikor az egykori délceg katonának könnyek peregtek le az arcáról, valahányszor a kintorna azt játszotta:

Egy szózat szól s mint menny dörög. — Vagy, ha a másik dal hangzott, amelyhez csendesesen hozzáénekelte a szöveget:

... Ha egy ember messze távozik,
Nem jó vissza többé soha...

Aztán néha-néha megszállták lelkét a régi démonok. Olyankor hetekre eltűnt a meghalt Anna-Mária házából. Faluról-falura, össze-vissza csavargott, lerongyolódva, összetépve, mint az élete legsötétebb napjaiban, mint játékszere egy sötét, szörnyű szenvedélynek s gúnytárgya az utcai gyerekeknek. Aztán valami hirtelen megragadta újra és visszavitte otthonába. Akkor aztán órákhosszat állt az ő drága, felejthetetlen Annusának sírja mellett, a szemében égő könnyekkel, belemerülve sötét gondolataiba.

Így láttam őt egyszer én is, csavargásai közben, amikor az utcagyerekek pajkossága ellen védelmembe akartam venni, mert hát a gyerek nem tudja még, hogy az életnek mily sötét tragédiái vannak.

Azóta nem láttam Weiler Antalt. Talán a jó Isten addig engedte vándorolni, amíg a szemeit tisztára, ragyogóra sírhatta, hogy megtanulhatta és soha többé el nem téveszthette az egyenes utat.

Hova is ment? Hova? — Az egyenes útra? Az igaz útra?

Ezt már te találod ki magad. Én csak egy történetet akartam elmondani, hogy gondolkodhassál afölött, hogy az élet mélységeiből föl, az örök élet magaslatai felé kell irányítani a tekintetünket.

30. Az Úr tanúi.

(Húsvét utáni hatodik vasárnap.)

Aki a kereszténységnek a modern világra való hatását a maga valóságában mérlegelni akarja, annak a keresztény világnézetet, a keresztény művelődést, a kereszténység szociális és szeretetműveit teljesen külön kellene választani a világtól — értsük meg jól: teljesen, minden kihatásával és mellékhatásával együtt. Annyi bizonyos, hogy alaposan kétségbeesett világot látna a kereszténység nélkül.

Egész szellemi világunk meg volna rabolva legbelsőbb erejétől és legédesebb vigasztalásától. Keresztül kellene élnünk egy emberi életet, anélkül, hogy a közelebbi és távolabbi földi célokon kívül egyetlen gondolat felüdítene,... a természetfölötti forrásoknak egyetlen üdítő itala fölfrissítene bennünket... az örök élet közelebbi és távolabbi fénylő pontjaira csak egyetlen pillantást is vethetnénk. Bizony ki mondhatatlanul keserű és terhes emberi élet lenne az. Keserű és terhes lenne a normális emberi viszonyok között is. Azokra a napokra gondolok, amelyeken az élet hajója a mindennapi élet küzdelmeinek, a mindennapi gondoknak, a mindennapi kötelességteljesítésnek, a mindennapi örömeknek és fájdalmaknak terhével kisebb-nagyobb ingások és háborgások nélkül evezne a révpárt felé.

És most azt kérdezzük, hogy vajjon az életünk széles, végtelen tengere mindig oly síma és nyugodt marad-e? Nem háborgatják-e az életünket gyakorta dühöngő viharok?

Ha nem volna kereszténység, értelmetlenség volna összehozni a kezünket és így imádkozni: Urunk, Krisztusunk, jöjj és segíts keresztül bennünket az élet tengerén. Ha nem volna kereszténység, értelmetlenség volna az élet harcai közt az oldalunkon hűségesen küzdő és a harcban elesett társaink kezét megfogni, akit most el kell temetnünk és azt mondani neki: Légy hűséges társam majd az örök életben is. Ha nem volna kereszténység, értelmetlenség volna a gyermekeknek az anyyagok seregéről beszélni, akik itt a földön őrzik őket... vagy a felnőtteknek jogról és jogtalanságról, lelkiismereti kötelességekről és a lélek szükségleteiről, az élet komolyságáról és a halál boldogító vigasztalásairól prédikálni.

És mit mondanátok a nép nagy tömegeinek, ha nem

volna kereszténység a világon? A szegényeknek, akiknek elég erős az öklük, hogy a gazdagok asztaláról lehulló morzsák helyett nagyobb karéjt is ki tudjanak maguknak verekedni. A gyári munkások millióinak, akik egyedül túlvilági indokok alapján, és pedig egyedül ezeknek a mélyen lesajnált túlvilági indokoknak alapján nem markolják meg a kést, hogy annak éles pengéjét bele vágják az uralkodó és parancsoló osztály torkába. Mivel kárpótolnátok azokat, akiket a keresztény karitás kimondhatatlan áldozatok és fáradalmak árán tart fenn az életben? A *ti* szociális berendezkedéseitekkel? Azokkal ugyancsak nem érnétek messzire s akkor őket magukat is kivetköztetnétek a kereszténység szelleméből.

Bizony mondom nektek, nem volna erőtok az emberiség szellemi, erkölcsi és szociális nyomorúságának legyőzésére, ha a világot megfosztanátok a kereszténység áldásaitól.

* * *

Vagy talán mégis?

Ó, igen! Hiszen tudjuk, hogy különféle pótlékokkal kísérleteztek, amelyekkel a kereszténységet helyettesíteni szeretnétek. Azonban a hány, mind egy kaptafára megy: a túlvilági boldogságot a földi kultúrával akarjátok pótolni. Földi boldogságot akartok nyújtani a mennyország helyett.

Vessük latra hidegen és számító ésszel azt a boldogságot, amelyet a kereszténység helyett az embereknek adni akartok.

Ennek a boldogságnak elérésére két út van: vagy az egyes ember életében akarjátok elérni, vagy pedig mint az emberiség történetének hosszú és sokszorosan összegabalyodott végcélját, a nagy tömegek életében. Azonban az emberi életet úgy kell venni, ahogyan van és látni fogjuk, hogy az egyes ember soha és semmiféle körülmények közt nem képes eljutni a teljes és tökéletes boldogság birtokába. Van boldogság ebben az életben is, azonban az a boldogság nem lehet teljes, zavartalan, csalódás nélkül való és főleg nem lehet végtelen boldogság. Amit mi a közönséges életben boldogságnak szoktunk nevezni, az csak egy rövid, pillanatnyi fölvillanása a napsugárnak a hullámok tükrén, amelynek fodrozódó fölszíne alatt viharok szunnyadoznak... úgy, mint mikor az erdőben fölharsan a vadászkiáltás szava s a következő pillanatban tombolva szabadul föl a dühöngő orkán... vagy

mint az örömeiben földobbanó szív ujjongása, amelyet keserű sírás, jajgatás és panaszszó követ... aranykalászt ringató hullámozó tenger, piros lóherétől tarkavirágos mező, amelyet holnap zuhogó jégverés a sárba paskol.

S holnapután a boldogságunk maradványait beletemetjük a sírba.

Vagy mondjátok: el tudjátok-e érni a boldogságot az emberek nagy tömegeinél? Beszélünk tömegnyomorról, tömegizgatásról, tömegkizsákmányolásról, azonban van-e valakinek bátorsága tömegboldogságról beszélni? Vajjon mennyi igazság lehet abban, mikor azt mondják, hogy a tömeg megmérhetlen és óriási erőfeszítésének eredményeként mégiscsak el lehet érni azt, hogy az emberiség a művelődésnek mindig magasabb fokára kapaszkodva, végül elérné a legvégső és legmagasabb fokot: a tökéletes emberisést tiszta és ideális magaslátát, ahol az ember maga szárítaná fel a síró szemek hulló könnyeit és nem lenne többé se nyomor, se jajszó a világon.

Oh, mily utópia! Eljutott-e a földi kultúra valaha annyira, hogy az ember lelkét boldogítani tudta volna? Vajjon nem abban végződött-e a földi élet minden kultúrtörékvése, hogy a föld javait egyes kiváltságosak kezeibe halmozta össze s a többit üres kézzel engedte tovább. S ha jól megvizsgáljuk a dolgot, ugyan mit értek el a szerencse kiválasztottai, az úgynevezett tízezrek a maguk különféle kulturális életfinomításaikkal. Vannak színházai, rendeznek ragyogó estélyeket és hangversenyeket, — miattam akár pezsgővel és osztrigával — lóversenyeket, vadászatokat, világkörüli utazásokat vagy nevezék az úri passzióikat akármiféle néven — s amellettitkos könnyeket sírnak — persze úgy, hogy senki ne tudjon róluk. A társaság bevett úri szokásai szerint fegyelmezett lelkük mindig tud mosolyogni, az arany gyertyatartóktól megvilágított termék látszólag csak örömet és megelégedést tükröznek vissza, pedig az izzó fénysugarak nem tudják világossá tenni a visszafojtott fájdalom árnyékait.

De hát mondjátok meg, mit adtok a szerencse áldásából kifosztottaknak keresztény szeretet nélkül? Mondjátok, lesz-e egyebetek az összetört cserepeken kívül, ha majd az utolsó nagy szót kell a lelkükbe belekiáltanotok, ha az öreg templom harangszavát örökre elnémítottátok? Lesz-e egyebetek?

Nem! A világot lehetetlen elképzelni a kereszténység áldásai nélkül. Erről az áldásról akarok most egyetmást elmondani. Hiszen annyi ember van a világon, aki pesszimizmusban gyötrődik. Akik elismerik ugyan, hogy a világ nem élhet kereszténység nélkül, de ők úgy gondolják, hogy édes-keves az, amit a kereszténység a világnak nyújtani tud.

Ezeknek beszélni kell az Úr tanúiról, akik a nagyvilágot járják és minden hazugság és minden becsületes törekvés elnyomóival szemben szövetkeznek az igazság és segítség hatalmával, hogy a poklall fölvehessék a harcot.

Vessünk egy pillantást először a pogányokra. Bizony a tévelygés és sötétség szívettépő látványa tárul elénk. Az Egyház hatalmas világítótornyáról azonban hosszú idő óta ragyogó sugarak ömlenek a pogányság sivár pusztaságára. Lépésről-lépésre megvalósul az Üdvözítő szava: Ti lesztek a tanubizonyosságaim a föld határain. A pogányok hittérítőinek ezideig — ha kimondhatatlan áldozatok árán is — 30 millió embert sikerült a kereszténységnek, illetve a katolikus Egyháznak megnyerni. Oly szép szám, amely arra a reményre jogosít, hogy bizonyára akad majd e sorok olvasói közt is olyan, aki több-kevesebb áldozatra is kész lesz a missziók érdekében, amelyek a világtörténelem jelenlegi helyzetében bizony jelentékeny pénzbeli segélyre szorulnak. A katolikus missziótelepeken jelenleg 140 ezer európai és bennszülött áldozópap és segítőmunkás fáradozik a szent munkában, mint Krisztus tanubizonyossága. Közel 71 ezer misszióállomás szántja a pogányság irdatlan talaját. Közel 47 ezer missziós iskolában 3 milliónál jóval több tanuló fogadja fogékony lelkébe a keresztény hit elvetett magvait... Vajjon nem beszédes tanubizonyosság-e mindez a kereszténység mellett s nem alkalmas-e arra, hogy a pesszimista felfogásnak útját vágja?

Nem kevésbbé épületes az Egyház karitativ működésének képe. Az Egyház szívesen nyújtja segítőkezét mindazon hívei felé, akiket veszedelem és nyomoruság fenyeget. Talán száraz és fárasztó lesz a számok felsorolása, azonban a keresztény felebaráti szeretet nagy parancsa látható és számokkal is kifejezhető tényekre is mutathat. Csak bele kell nyúlni az Egyház szeretetben gazdag életébe. Fölkarolta a munkásszótályt Észak-, Nyugat- és Délnémetországban. Három nagy szövetségben 2700 munkásszervezetet létesített, mellettük működnek a hasonló szervezetű munkásnő-egyesü-

letek. A vándorló munkásoknak Németországban, Ausztriában és Svájcban 1600 legényegyesület nyújt tanácsot és védelmet. 200 egyesületük van a keresztény kereskedőknek, amelyek nem a klubélet céljait szolgálják, hanem a lelkek gondozásával törődnek. Ezekhez járul a kereskedők női tisztviselőinek és segédszemélyzetének 30 egyesülete. A német katolikus tanítók egyesületének 22 ezer, a tanítónők egyesületének 14 ezer tagja van. Hasonló gondja van az Egyháznak az ifjúságra. Németországban több ezer, Poroszországban 250, Bajorországban 130 árvaház van. A szeráfi egyesületek a vallási- és erkölcsileg veszélyben forgó gyermekeket istápolják s ezeknek az egyesületeknek 300 ezer tagjuk van, akik havonként 10 fillért fizetnek. A Bonifác-egyesület az árvagyermeket és első áldozókat gondozza, szegény gyermekeket élelmez és tanítat, költségeit sokhelyt staniol-lemezek és bélyegek gyűjtésével hozza össze s évi bevételei 135—140 ezer márkára rúgnak. Körülbelül 350 egyesület 200 ezer beszervezett német ifjút gondoz. Ehhez hasonló a katolikus leányok Mária-kongregációja 350 ezer taggal. Az ifjómunkás nők és cselédek gondozásával a patronázsok és cselédotthonok foglalkoznak. Vándorlegények számára 240 legényszálló van, amely 85 ezer vándornak ad szállást és támogatást. A kath. leányvédő-egyesületek az egyedül utazó leányokat gondozzák. A kath. leányotthonok Németországban, Belgiumban, Franciaországban és Olaszországban valóságos őrzőangyalai a leánylelkeknek... s ugyebár szabad még szólnom a keresztény jótékony-ság egyéb s szinte megszámlálhatlan jótéteményeiről, amelyek valamennyien tanubizonyosságai Krisztusnak, aki Egyházába ezt a szellemet belelehelte.

Látogassunk el a szegényekhez és nyomorgókhoz s lássuk, hogy Krisztus szolgálói mi mindent művelnek, amikor szűkölködő testvéreinknek és nővéreinknek segítségére sietnek.

Itt vannak a Szent-Vince-Egyletek, amelyek évenként 14 millió frankot fordítanak a szegényápolásra, főképp élelem, ruházat és fűtőanyag beszerzésére. A német kath. asszonyok a Szent-Erzsébet-Egyesületben tömörülnek a szegények és elhagyottak segítésére. A katolikus házbetegek ápolását Poroszországban 800 állomás végzi, Bajorországban 200, Württembergben 150, Badenben 400. Egész Németországban körülbelül 1450 katolikus kórház van. És ha a felekezeten kívül levő kórházakat is számba vesszük, a keresztény szel-

lemből kisarjadó szegény- és betegápolás szervezeteinek köszönhető, hogy csak magának Németországnak 6300 kórháza van 370.000 ágygal, ahol sok-sok százezer ember keres és talál ápolást, segítséget és enyhülést. S ugyancsak ennek a keresztény szellemnek számlájára irandó a szerencsétlenek és nyomorékok számára épült sokféle intézet, pl. 35 vakok intézete, 90 süketnémák intézete, 100 gyengeelméjűek szanatoriuma, 39 nyomorékok otthona és 400 örültek háza.

A német Karitás-Egyesület Freiburgban megható módon gondoskodik arról is, hogy ne csak a katolikusokat nyerje meg a felebaráti szeretet műveinek, hanem hogy a felekezetenküliek figyelmét is fölhívja a katolikus karitás ügyére.

A pap, a szerzetes, az apáca, híven az Úr parancsához, fáradhatatlan munkása a szociális és karitativ tevékenységnek. Németországban körülbelül 3500 férfi és női szerzetsház van, amelyek a Megváltó szeretetműveit végzik s 34—35 ezer szerzetes és apáca halmozza a szerzetesi élet békeszigetén az áldást áldásra az emberiség életében.

Amit egyesek az irgalmasság testi cselekedetei által végeznek, ugyanazt végzik más szerzetek a lelkek birodalmában. A világhírű és mesteri szervezettségénél fogva példaképül szolgáló német népszövetségnek 700.000 tagja van, évenként 5000 gyűlést tart, amelyek mélyenszántó fölvilágosítással szolgálnak a legszélesebb néprétegeknek. A Borromäus-Egyesület 50 évi fönállása óta 3000-nél több könyvtárt létesített s több mint 21 millió márkát fordított népkönyvtárak szervezésére. A klagenfurti Szent-József-Társulat 10 év alatt 5 millión felül terjesztett jóirányú könyveket, a bajor Katolikus Sajtóegyesület néhány év alatt 55 népkönyvtárt alapított 100 olvasókörrrel és 44.000 könyvvel.

Nem érnénk végére, ha el akarnánk sorolni mindazokat a törekvéseket, amelyek a kereszténység szellemétől áthatva a művészet és tudomány szolgálatában állanak s amelyek az erkölcstelenség és iszákosság, a népélet ezen két rákfenejé ellen küzdenek.

Legyen elég ennyiből ennyi. És most legyen szabad végezetül egy kérdést föltenni! Aki nyitott szemmel és elfogulatlan lélekkel nézi a világot s aki az Üdvözítő ezen tanubizonyságait maga előtt elvonulni látta, annak be kell vallania, hogy Krisztus máris az emberiség Megváltója, ámbár szemmel nem láthatóan, de mindenki által észre-

vehetően itt jár közöttünk ma is a földön s szünet nélkül terjeszti az Ő megváltó áldásait.

Igen! az Üdvözítő most is járja a világot az ő tanubizonyosságainak képében. Aki azonban nem vallja meg Őt valamiféle formában az emberek előtt, azt Ő se fogja megvallani Atyja előtt, aki a mennyekben van. Ahhoz nem fog majd egyszer imígy szólni: Jöjj! te az én híveim közé tartozol.

Minden ember lelke mélyén szunnyad egy szikra, amelynek jóság a neve. Jaj annak, aki ezt a kis szikrát kioltja.

És boldog ember az, aki ezt a parányi szikrát lángra lobbantja. Hogy annak fénye mellett a tévelygők hazataláljanak otthonukba s remegő, hidegülő kezeik fölmelegedve tudjanak majd áldani és tudjanak imádkozva áldásért könyörögni.

Az Úr meg fogja jutalmazni az ő hűséges tanuit az örök világosság fényességével, amely újra belevilágít majd az ő kialudt szemeikbe.

31. A Szentlélek ajándékai.

(Pünkösöd.)

Szinte azt lehetne mondani, hogy a Szentlélek-Úristen a modern, még műveltebb emberekre nézve is ismeretlen Isten. Pedig a Szentlélek-Úristenre épen a mi korunknak nagyobb szüksége van, mint a világtörténelem bármely korának. Lélek és különféle szellemek mozognak, rendezkednek és uralkodnak a világban és az emberek lelkeiben — és bizony sokszor nem is jóféle szellemek. Miért ne próbálnánk velük szembeállítani ellensúlyozásul az Isten szent lelkét?

Nem akarjuk lekicsinyelni a mi korunkat. Abban nem kételkedhetik senki, hogy a multtal szemben nagyszerű haladást tett s ezeket a fényoldalait nyitott szemekkel fogjuk is majd nézni. Azonban nem hunyjuk be a szemeinket akkor sem, ha a korunk bűneire és hiányaira kell rámutatnunk.

Annyi bizonyos, hogy a természet titkainak föl kutatásában, a technikában és a szellemi tudományok terén nagyszerű haladást tett. A tizenkilencedik század nagyszerű haladást tett a teremtés titkainak föl ismerésében. Bátran

elmondhatjuk, hogy a természet elemi hatalmasságainak és elrejtett erőinek ismerete óriási eszközzé vált az emberiség kezében. A tudományok megmérhetlen birodalmában nem egy oly kiváló elmére akadunk, aki a régi mérőföldjelző követeket és útmutatókat előbbre és új határokra állította. Lehetséges, hogy egy olyan kor küszöbén állunk — ha ugyan az emberek a művelődés terén semmi egyébre nem néznek, hanem csak a külső előhaladásra, a via triumphalisra — azt fogják mondani: öröm ma élni.

Azonban régi tapasztalat s az emberiség újra meg újra végigcsinálja: ha a kultura medre túlságosan kiszélesedik, el is sekélyesedik s nem egy helyen be is iszaposodik.

Korunknak nem egy megfigyelője és bírálója készségesen bevallja, hogy a modern világot bizonyos fölületesség jellemzi. Mi modern emberek talán tudunk nagyszerűen uralkodni a természetben, azonban nagyon sokan vannak, akik a természetfölötti és természetentúli világról megfélemlkeznek. Pedig a legtöbb emberi lélek titokban mégis ezt éhezi és szomjúhozza. Utakat vágunk az Alpesek acélkemény szikláiba, hogy egyik országot össze tudjuk kötni a másikkal a gránitfalakon, havon és jégen keresztül. Óriási csatornákat ásunk, hogy dörögve omoljon egymásba az oceánok vize a folyóvizekével — azonban a lelkeinkben akárhányszor az önzés sziklakemény hegyei ágaskodnak. Tengerek, bátran mondhatjuk, hogy jegestengerek, a vallási és szociális közömböség jegestengerei meredeznek a lelkeinkben. A ma és holnap után embere nem nyugszik addig, míg meg nem vetette lábát az északi sarkon, ahol az északi fény ragyog; vagy míg föl nem földözte a sívár mongol pusztaságon az ősi utolsó kulturállomást, amely fölött a sós sivatag viharai halotti dalaikat énekelik. Az ember figyelni fogja a laboratóriumokban az élet utolsó lüktetését és mindenkép igyekszik fölfogni az idegek utolsó rezdülését, azonban hallania kell a lélek mélyén megcsendülő figyelmeztetést, amely azt mondja: mit használ az embernek, ha az egész világot megnyeri is, a lelkének pedig kárát vallja.

Azt fogjátok kérdezni, hogy valóban komoly veszély fenyegeti-e a modern ember lelkét?

Nem beszélhetünk arról — amint az az ember méltóságának megfelelne — hogy minden ember komolyan gondolkodik az élet és halál nagy problémáiról. Vannak embe-

rek, akikre nézve a gyermekkor utolsó hittanórájával a komoly dolgok fölött való elmélkedés is véget ért. A komolyan gondolkozókat, ha a vallási dolgokban való tájékozódást elutasítják maguktól, az a veszedelem fenyegeti, hogy tisztára anyagelvi alapra helyezkednek. Azt mondják, hogy a sivár materializmus, amely az egész természeti és lélektani világot Isten nélkül, egyedül és kizárólag csak az anyagból és erőből származtatja, a főiskolák tanszékein divatját multa. Elhisszük. Azonban a nép közt annál jobban terjed. Igen sok emberrel találkozunk, akinek életbölcseisége a régi mondás megfordítottjából áll: Nem Isten igéjéből él az ember, hanem a kenyérből, amelyet megkeres. S ennek az úgynevezett életbölcseiségnek az lett aztán a következménye, hogy ezekben az emberekben két dolog az irányadó: a művelteknél a kenyérkérdés tanulmányozása, az egyszerűeknél pedig a kenyérkeresés. Ami ezeken túl van, az idealizmus, azt rajongásnak csúfolják s ha valaki imádkozva teszi össze a kezeit és az ég felé tekint, azt mint jámborkodót lenézik és kinevetik. Pedig nincs ember, aki a földi élet útvesztőiben s főleg a halál óráján jámborság nélkül eligazodni tudna.

Azután van a mi korunknak még egy másik ismertető jele, amely mellett szintén nem mehetünk el szó nélkül: a modern ember csodálatosképen hajlik a nagyon is hirtelen kimondott tudományos ítéletek felé — ha ugyan szabad a hirtelen kimondott ítéletet a tudományosság megtisztelő jelzőjével illetni.

Alig volt még valamirevaló fölfedezés, amikor ne jóslták volna meg az Istenben való hit halálos ítéletét s ne kondították volna meg fölötte a léleklarangot. Az ilyesmi egy régi történetet juttat eszembe, amelyet valahol olvastam. Voltaire a nagyhirű bölcsező tanítványaival kiránduláson volt Páris közelében egy híressépségsű kirándulóhelyen. A mester elemében volt s a szellemes mondások csakúgy sziporkáztak belőle. Tanítványai annyira el voltak ragadtatva, hogy az egyik a mestert akarva magasztalni, a vendégkönyvbe ezeket a szavakat írta: A régi isten meghalt, éljen Voltaire mindörökre! Százestendő mulva ugyanott járt Lammenais s a vendégkönyvet olvasgatva, rátalált a Voltaireset dicsőítő szavakra. Válaszképen ezt írta a könyv szélére: Voltaire meghalt, a régi Isten pedig élni fog mindörökké!

A világtörténelem folyamán hányszor terjesztették az

Istennek s az Isten ügyének halálhírét. Alig járt híre a világleletkezésére vonatkozó Kant—Laplace-féle elméletnek, máris akadtak emberek, akik ugyan az álló csillagot a bolygótól nem tudták megkülönböztetni, azonban fennen hirdették, hogy nincs Isten, mert a világűrben távcsővel nem lehet látni az Isten lába alatt levő aranyzsámolyt. Később aztán rájöttek, hogy az Örökkévalónak nincs szüksége arra, hogy az emberek Őt távcsővel keressék és föl-találják. Ha valahol a tenger mélyéből valamiféle alaktalan tömeget halásztak ki, amit összejtnek képzeltek, a mindentudó biológusok kitalálták, hogy most már az élettan minden titka meg van fejtve. Aztán jöttek komolyabb gondolkozók és bevallották, hogy még mindig csak a régi fausti sóhajnál tartunk, tapogatódzunk a világ rejtélyei körül anélkül, hogy egy-két szótagnál többet ismernénk, a nagy összhang még mindig késik az éji homályban s iszonyú messze vagyunk még az első hajnal pirkadásától. Alig fedeztek föl valahol a világ valamelyik sarkában az ősidőkből származó csontvázmaradványt, rögtön nagy lélegzettel kezdték magukba színi a majomszagot s kijelentették, hogy a régi erkölcsannak nincs többé helye a világon, mert hát az ember teremtése egészen új, ilyenféle recept szerint történt: az újabbkori tudomány az ember testét az állati test sejtjeiből alkotta s belelehelte a saskeselyű lelkét. Így jött létre az emberfölötti ember. Amikor a régi Assyria és Babylonia romjait fölfedezték, siettek eltemetni a régi kinyilatkoztatásban való hitet. Azonban el se készültek még a temetési szertartásokkal, a panbabyloni álmódosítások újszülött csecsemőit máris a sírba kellett fektetni s a régi kinyilatkoztatás tanait kénytelenek voltak megtérni az életben. Mikor az indusok történelmének első sugarai a nyugat népei előtt szélesebb körben ismeretkévé váltak, mikor Gautama Buddha szobrának első körvonala látni lehetett, ezrek meg ezrek térdeltek előtte ezzel a fölkiáltással: Ó az úr! Csak egyet felejtettek el, azt, hogy Gautama Buddhának semmiféle hatalma nincs ahhoz, hogy az emberi élet hajóját az örökkévalóság biztos kikötőjébe tudná kalauzolni. Elfelejtették, hogy amikor mereven és mozdulatlanul mosolyogva és mindig csak mosolyogva előttük trónol — mint ahogyan az indiai képeken látjuk — sírhatnak előtte térdeikre borulva, vergődhetnek a porban... ő nem fogja és nem tudja nekik soha azt mondani: Jöjjetek

hozzám, akik fáradoztok és terhelve vagytok és én megnyihílek titeket.

* * *

Nem! Azt csak egyetlenegy mondhatja, az, aki nekünk a Szentlelket elküldötte.

Elküldötte a *bölcsesség* lelkét. A bölcseségét, amely a felületekről a mélységekbe néz, mint mikor néha a kristálytiszta jégburkolaton keresztül a víz tiszta hullámain nézzük. Ó, mennyire szükségünk van a bölcsesség lelkére, hogy el ne felejtjük a Teremtőt az ő alkotásai kedvéért — az örökkévaló szépségeket a ragyogó, vonzó és ingerlő hasonmásai kedvéért. Hogy a természet fölött való uralkodás, a végtelenül fontos és sürgetően szükséges kötelelességek kedvéért el ne mulasszuk a magunkbaszállás és önuralom köteleességét. Legyen gondunk arra, hogy a lelkünk az életünk hajójának ne aransárga és ezüstfehér terhével törődjék, hanem a hajó titkos rejtékhelyén egy még nemesebb rakományt vigyen magával a nehéz órák idejére, amikor a halál az egész földi teherátut a sírba fogja majd üríteni.

A bölcseségnek erre a lelkére van nekünk szükségünk. És azonkívül az *okosság* lelkére. Az keresztül lát a fátyolon, amely mögött az élet árnyékképei, mint röpke jelenés lejátsszódnak. Az okosság lelke megtanít bennünket arra, hogy ne csupán abban higyjünk, amit a szemünkkel látunk, amit a kezeinkkel megfoghatunk, amit a nyelvünkkel megízlelünk, amit a fogainkkal összerágunk, ami a testet jóleső érzéssel járja át. Megtanít bennünket annak a nagy igazságnak megértésére, hogy az emberi lélek nem élhet csupán a föld kenyereből, sem pedig az esztétika jól-rosszul kotyvasztott lekvárjából, amellyel mi, szegény, paradicsomból kiűzött emberek a mindennapi kenyeret átáztató verejték cseppjeinek sós ízét eltüntetni igyekszünk.

* * *

Imádkozzunk a *tudomány* lelkéért. A valódi tudomány lelkéért, amely fáradhatlanul ássa az igazság aranyát, amely azonban nem zeng hozsannát minden fölc sillanó fényességnek, mint ahogyan az agyba-főbe dicsért elméletek férges dióit magasztalni szokták s amely nem nézi gyémántnak az elméletek kavicsait csak azért, mert látszólag gömbölyűre vannak csiszolva s egy kissé fénylenek is.

A jelenkor másik főjellemvonása az, hogy az emberi élet új föladatakra és új célok után vágyódik. Talán új ingerek és új hajtóerők után, szeretném magamat így kifejezni: friss szellők után, hogy a lecsüngő vitorlákat új irányok felé dagassza. Ezen nem is szabad csodálkozni. Ahol a társadalmi élet alapjait tisztára a látszólagos és felületesen működő kultúra, a materializmus, egy önmagával eltelt, de csak látszatra dolgozó tudomány igazgatja, ott legalább egyelőre el kell következnie az elégedetlenségnek. Azonban nagyon sokan vannak, akik a tudományukkal elakadnak s főleg nem tudják azt, hogy hová is jutnak vele. Ami az ember lelkében mély és jó, azt nem lehet akármiféle szellemi táplálékkal kielégíteni, mert ez a lehető legmélyebbet és legnemesebbet kívánja enni és inni, ami csak létezik.

És vajjon mi az?

Itt különválnak a lelkek útjai. Az egyiket a tudomány tiszta, étheri magasságai vonzzák... Ő, bárcsak tudná is megoldani az összes rejtélyeket! Csak ne kellene a gondolatokba mélyedő fejét a két kezébe temetni és bevallani: Nem! nem megy!... a halandó szemét sűrű fátyol takarja. A másikat a művészet szava, a tiszta, esztétikai életfölfogás varázsa vonza. Azonban feleljetek rá magatok: Igazabb, mélyebb, nemesebb lesz-e az életünk iránya, ha mindent bíborszínű üvegen keresztül nézünk. És nem dob-e követ ránk a sors, amikor még ezeket az üvegcserepeket is össze-töri s a komor valóságot kell átélnünk — optikai csalódások nélkül.

Vannak olyanok, akik az életük nyugalmas sarkpontját a senki által kétségbe nem vonható, azonban tisztára természetes alapon nyugvó kötelességteljesítésben keresik. Ez is csak nagyhangú, üres szólam. Mert én azt hiszem, hogy ha a kötelességteljesítést nem természetfölötti motívumok hordozzák, nem emelik és meg nem világítják, nem lesznek képesek azt a hősiességet fölkelteni, amelyre minden embernek okvetlenül szüksége van. Az ilyen ember úgy érzi magát, mintha egy örökké föl-alá mozgó munka forgókerekévé változott volna, vagy mint a pusztaság szabadságára teremtett paripa, amelynek most nap-nap után egy rosszul megolajozott szárazmalmot kell húzni.

Azt talán fölösleges vitatnunk, hogy a vallás mennyire

fölemeli és mennyi fénnel árasztja el az ember lelkét. Hiszen ez az egész könyv szinte csak erről beszél. Vajjon pótolhatja-e valami azt, amiről ez a könyv beszél? Nem! nincs semmi! Az ember életének és munkásságának nem lehet jobb kerete ezeknél a szavaknál: Isten nevében... és ha az életnek vége szakad: Atyám! a te kezeidbe ajánlom lelkemet. Beteljesedett!

Azonban szükségünk van a *tanács* lelki ajándékaira is, ha a korunk tévedései és forrongásai között kátyuba jutni nem akarunk. Ugyancsak idetartozik az *erősség* lelki ajándéka, hogy el ne csábítson és meg ne rothassza lelkünket a világ szelleme, amelynek laza és frivol erkölcsi felfogását úgyis eléggé ismerjük. Laza és frivol felfogását, amely sok bűnre Vénusz hegyének rózsaszín delejes fényét vetíti és azt gondolja, hogy így már jobban rászolgált a szeretetre és megbocsátásra. Azonban bánat, gyónás és erősfogadás nélkül nincs megbocsátás. Szép példáját látjuk ennek Dávid király életében, aki az élet magaslatain állott s a magasságból a mélybe bukott. Mikor Izrael nagy királya halálához közeledett, kincseit és országát ezzel a figyelmeztetéssel adta át fiának: Állj a sarkadra és légy férfi! Az erősség lelke tanítson meg bennünket erre és adjon hozzá erőt.

* * *

Az volt a szándékunk, hogy ne keserű és mindenekfelett ne igazságtalan ítéletet mondjunk a mi korunk fölött. Azonban szinte lehetetlen ezt elkerülni, ha arra a könnyelműségre gondolunk, amellyel a modern ember elvet magától két dolgot, amelyekhez az elmúlt idők embere oly görcsösen ragaszkodott: az Istenben való hitet és a jámborságot.

A modern ember önérzettel és a mély meggyőződés mellhangján szokta mondani, hogy ő nem istentelen. Nem, valóban nem az. A dolog azonban megfordul azon, hogy az Istenről milyen fogalma van? Ha az Isten anyaghoz és erőhöz hasonló lény, akkor azoknak van igazuk, akik az Istent a maguk pantheisztikus felfogásuk szerint imádják. Ha azonban az Isten az ember személyes lelkéhez hasonló lény, akkor az ember lelkében levő legfőbb és legnemesebb értékeinkkel kell neki szolgálnunk — az értelem hajoljon előtte mélyre hittel és erős reménnyel, az akarat komoly erkölcsi előretörésével, a kedély pedig szeretettel.

Azonban ehhez a lelkünk komoly és folyton erősödő lendületére van szükség. Istenfélelemre az iránt, aki fölöttünk van, mert hiszen ez a tisztelet az ösztönök megerősödésével könnyen megbénul. Szükségünk van az istenfélelemre, ha a vallási közömbösség és frivolitás istentelenségében elsüllyedni nem akarunk. Ez a kettő úgy játszik a legszentebb, mintha apró kavics volna az útjában, amelyet a lábával félretol, — pedig a valóságban ezeknek kellene a szögletköveknek lenni, amelyeken az életünk fölépül.

A lélek istenfélelmével egy úton halad az igaz és valódi jámborság. Jámbornak lenni — ó mily sokan félreismerik ezt a szót. A katolikus ember jámborságát akárhányszor olyan háznak nézik, amelynek csak vak ablakai vannak, amelyek minden kilátást elvesznek az Isten szabad és nap-sugaras világa elől. Pedig valójában csendes otthon, erős vár, amely kemény falakkal van körülvéve, hogy lakóit minden veszedelem ellen megvédje. Jámbornak lenni! — hányan élnek vissza ezzel a szóval. Mennyi nagyhangú szólam, a természetimádás és művészeti lelkesedésnek mily különböző skálái vannak e mögött a szó mögött.

Jöjj! ó jöjj jámborság lelke, hogy valamennyien imára kulcsoljuk a kezeinket s ajkaink újra mondogassák azokat a régi imákat, amelyekre gyermekkorunkban tanítottak bennünket:

Add, hogy mindig jámbor legyek
S hozzád föl a mennybe menjek.

Gyermekszavak?

Igen! gyermekszavak. Gyermek rebegik, akik hazavágyakoznak.

Boldogok, akiknek a szive hazavágyik — azok eljutnak az atyai házba.

32. A háromszemélyű egy Isten.

(Szentháromság-vasárnap.)

Vannak nagyműveltségű emberek is, akikre nézve a legszentebb háromszemélyű egy Istenség titka alig jelent egyebet, mint hogy azt engedelmesen, alázatosan hinni kell. Hogy az egy Istenben három személy van, azt régen, nagyon régen

tanulták a katekizmusból. Hogy azonban a keresztény vallás ezen legfontosabb hitcikkelyének a mi valláserkölcsei életünkre nézve milyen jelentősége van, erre nézve igen sokaknak vagy semmiféle, vagy pedig csak igen zavaros fogalmaik vannak. A Szentháromságra vonatkozó dogmával is olyanformán vagyunk, mint egyik ismert regényben olvassuk.

Meghal valaki. A haldokló ágya mellett egy gyermek ül és előmondja a hitvallást. — Hiszek a mindenható Atyában — mondja utána a beteg. Aztán ezekhez a szavakhoz ér: Fölment a mennyekbe, ott ül... Itt az előimádkozó elakad. Elfelejtette, hogyan is van tovább. — Ül... ül — dadogja néhányszor... Hol is ül? — kérdezi ideges nyugtalansággal — s az egész jelenet tragikus iróniába fullad.

Hasonló tragikus irónia az is, amikor egyik-másik ember nem tudja, hogy mit is kezdjen a háromszemélyű egy Istennel.

Próbáljuk meg elmélkedni fölötte, el nem feledve azt, hogy a keresztény hitnek egyetlenegy tanítása se oly nehéz, mint épen ez. Hiszen mindenki ismeri a legendát, hogy milyen kioktatásban volt része Szent Ágostonnak, mikor a háromszemélyű egy Isten dogmájáról elmélkedett. A nagy szent a tenger partján sétált s a Szentháromság titkát feszegette. Egyszerre egy kis gyermeket lát a tengerparton játszani. A gyermek apró kezeivel egy kis gödröt ás és tenyérével a tenger vizét meri bele. Mit csinálsz, kisgyerek? — kérdezi a szent. Belemerem ebbe a gödörbe a tengert — feleli a gyermek. A szent jólelkűleg mosolyog. Nem megy az, gyermekem. A gyermek azonban így válaszol: Miért ne tudnám belemerni a tengert, mikor Ágoston is bele akarja kényszeríteni a istenség kimeríthetlen mélységű tengerét az emberi gondolatok szűk keretébe. Szól és föláll, abban a pillanatban angyallá válik, szárnyaira kél és eltűnik.

Ez történt — amint a legenda mondja — Szent Ágostonnal.

És mi mégis próbálkozunk a háromszemélyű egy Isten nevében.

Volt a történelem folyamán egy korszak, amikor a német bölcsélet a Szentháromság dogmájával mindenkép a filozófiai gondolkodást akarta megtermékenyíteni. Ez az idő rég elmúlt már s a mi szempontunkból nincs is rá szükség, hogy azok-

nak az elmékedési törekvéseknek különös eredményeit megismerjük.

Nem, a bölcséleti gondolkodásnak semmi haszna nincs abból, hogy mi a kinyilatkoztatás révén hogyan jutunk el a Szentháromság misztériumának ismeretére. Nincs haszna abból a hasonlóságból sem, amely a háromszemélyű egy Isten lényének titkában és az emberi léleknek a maga egyéniségére irányuló tevékenységében is könnyen fölismerhető. Az ember a maga egyéniségét a saját megismerésében, akarataiban és szeretetében találja föl. Így találja meg az Isten is a maga egyéniségét abban, hogy öröktől fogva megismeri önmagát a Fiúban és szereti és akarja a maga egyéniségében fölismeret énjét a Szentlélekben.

Azonban ez a hasonlat ép a legfontosabb ponton akad el. A mi emberi megismerésünk a gondolataink összességében s a mi emberi szeretetünk az érzéseknek összességében nyilvánul meg. Az Istenben mindez egészen másként van meg. Az Atyaisten önmagát a maga személyének képmásában, a Fiúisten személyében ismeri meg, — s az Istennek önmagára irányuló szeretete, vagyis az Atya és a hozzá hasonló Fiú közt levő megszemélyesített, öröktől fogva létező szeretet a Szentlélekisten.

Hogy mindez mit jelent, azt az emberi lélek alig képes fölfogni. Jelenti az Isten lényében levő fölséget és belső gazdagságot, amelyet mi emberek elképzelni se tudunk.

Ha egy embernek semmije egyebe nem volna, mint csak a megismerési képessége, akkor a szellemi eltompulás áldozata lenne. Olvastam valahol, hogy a Szibériába száműzött gonosztevőket azzal szoktak büntetni, hogy kis kocsikkal homokhegyeket hordatnak velük össze. Mikor aztán összehordták, ismét visszavitetik velük oda, ahonnan elhordták. Ez a tartalmatlan és gyümölcstelen munka sok embert a kétségbeesésbe kergetett.

Viszont ennek ellenkezője az élet legnagyobb boldogságai közé tartozik. Ilyen lehet a művész alkotó munkája, aki a lelkében elgondolt eszmét formába önti, úgy hogy annak minden egyes részletében a lelkének lényege valósul meg. Aki az alkotó erő ilyen képességével és belső gazdagságával bír, annak a földi élet legnagyobb gazdagsága van birtokában.

Azonban a leggazdagabb művészi tehetség is csak rész-

letekben hozhatja napfényre a lelke mélyében szunnyadó erőket. A leggazdagabb tehetségnek is korlátai és határai vannak.

Az Istenben mindez egészen másként van meg. Az Isten a maga megismerési tehetségének egyetlen, örökkévaló cselekedetével a lényének egész teljességét és gazdagságát valószínűsíti meg. Egyetlen szavával ki tudja fejezni a maga végtelen boldogságát, — hiszen csak arra kell gondolnunk, hogy az Istenben minden végtelen. Az Isten szava azonban nem csupán gondolat, hanem önmagának végtelen megismerése — ellentétben a mi emberi önmegismerésünknek mindig elvont, árnyékszerű, hiányos és szüntelen gondolatképeivel. Az Isten önismerete annyira magába ölel mindent, annyira belemerül a maga lényének legvégső mélységeibe is, olyan termékeny, hogy öröktől fogva megszemélyesül; megszemélyesül a második isteni személyben, a Fiúistenben, aki egész lény és nem is más, mint az Atyaistennek egész lényege: Világosság a világosságból, Isten az Istenből.

Magától értendő, hogy az Atyaistennek a Fiúisten személyében való ezen önmegismerése teljes és tökéletes.

A magam emberi megismerése akkor volna tökéletes, ha a magam egész énjét a legkisebb és legbensőbb részekből képes volnék fölépíteni. A magam énjének ezen újratemtése akkor a magam személyes megismerésének képe volna. Természetes, hogy a megismerésnek ezen tökéletessége az emberre nézve lehetetlen. Azonban lehetséges az Istenre nézve. Az Isten önmegismerése nem fokozatos, még kevésbé lassú és fáradságos, hanem az Isten egyetlenegy, a maga kimondhatatlan erejében és boldogságában rejlő cselekvésével ismeri meg a maga fölségességének egész és végtelen teljességét. És kifejezi azt egyetlen igével, amely egy személy — s ez a személy oly gazdag a maga lényének egyszerűségében, mint maga az Isten.

Az Isten ezen Igéjének fölségességéről sohse tudnánk eléggé csodálva beszélni. Mi a teremtmények fölé égi harmatként boruló minden csillogó szépség és bájosság? — és mi mindez az Isten személyes Igéjének szépségéhez képest? Az Isten személyes Igéje tökéletes kifejezése az Isten lényé fölségességének.

Ezt is hasonlat útján igyekszük megérthetővé tenni. Vegyünk egy csodás tehetségű embert, egy embert, aki élete

feladatává tette, hogy egy nagyszerű gondolatot teljes tökéletességgel kifejezésre juttat. Tegyük föl, hogy ez az ember birtokában van minden zenei kifejezés képességének. Mily csodás és mily elragadó lehet az az akkord, amelyet hosszú-hosszú keresés és a maga lelkének megfigyelése után végre megtalált, kifejezte azt a gondolatot, amit egy mélységes lélek a maga ideálja után való epekedésében kifejezni képes. Nemde hallod ezt az akkordot a magad lelkében, csendben, csodás, elragadó szépséggel zengeni!...

Azonban mi ez mind az Istenhez képest! Ahhoz az örök szépséghez és tökéletességhez képest, amellyel az Isten a maga lényének teljes tökéletességét a maga személyes megismerésének Igéjében, a Fiúistenben kifejezésre juttatja. Semmi és a semminek is csak árnyéka. Mily nagy, szépnek és felségesnek kell lenni az Isten Igéjének.

Nem! mindez csekélység, szegénység ahhoz képest, amit az Isten örök Igéjéről és annak szépségéről elmondani lehet.

* * *

Mindaz, ami az Isten Igéje, az Atya által vagyon. Bizonnyos, hogy amily szükséges, hogy az Atyaisten létezzék, époly szükséges az ő személyes Igéje is. S amily örökkévaló az Atya, époly örökkévaló az ő személyes Igéje, mert az Isten megismerése annyira örökkévaló, amennyire örökkévaló az Isten létezése. S az Ige egyenlő az Atyával jóságra, hatalomra és tökéletességre nézve, mivel Ő az Atya lényének tökéletesen megfelelő képmása. Azonban mindaz, ami az Ige, az az Atya által lett.

Ép ezért a boldog szeretet egész tengerének kell ömledzni az Atya és Fiú között. Az Atya végtelen szeretettel szereti a Fiút, mivel mindazt, ami Ő maga, kifejezetten látja a Fiúban. S hasonló örök szeretettel szereti a Fiú az Atyát, mivel a maga fiúi fölségének fényében az istenség ősi fényét látja és bírja.

S az Atya és Fiú közt levő szeretet a Szentlélek.

Mielőtt azonban az Istenség harmadik személyének mélységeibe behatolni akarnánk, az Atya és Fiú közt levő szeretetet a teremtet világból vett képpel próbáljuk összehasonlítani.

Van valahol a földön két lélek, akik oly tiszta, oly szellemi, oly fölséges és ideális szeretettel szeretik egymást,

hogy a föld porának még csak paránya se tapad hozzájuk. Tegyük föl, hogy van két lélek a világon, akik közül egyik szól a másikhoz s abban a lélekben minden szó tiszta, teljes visszhangra talál; s ez a lélek, amelyben a visszhang kél, így szól az elsőhöz: ami vagyok, általad vagyok, ami bennem fényeskedik, az a te lényednek visszatükröződése. Azt gondolom, hogy akkor az egyik lélek szeretetéből a másikba egy láthatatlan szeretet lángja csap át és ég lobogó tűzzel.

Azonban az Istenre nézve, az Atya és Fiú egymáshoz való viszonyát tekintve, ez a hasonlat is épen a legfontosabb ponton akad el. Két emberi lélek közt levő szeretet, még ha ideális voltukat tekintve a csillagokig érnek is, mindig csak személytelen érzés marad. Azonban az Atyaisten és Fiúisten között levő szeretet egy személy: az Istenség harmadik személye: a Szentlélek.

Ilyen hasonlóság nincs a földön. A szeretet lángja, amely egyik ideális lélekből a másik, hozzája hasonló lélekbe átcsap, lehet a legjobb és legnemesebb, amely egy emberi lélekben létezhetik. Azonban az életnek egyéni személyes lehelleltébe, hogy a két életnek ezen egyesülése egy harmadik személyes létezéssé váljék, ahelyett, hogy tisztán érzésnek maradjon, erre a halandó ember soha és sehol nem képes.

Közfelfekvő a gondolat, hogy az édesatya és édesanya kölcsönös szeretete a szeretet gyermekének ajándékozza az emberi életet. Azonban ez a hasonlat is tarthatatlan, mihelyt az isteni természetnek az Atya és Fiú örök szeretetének a Szentlélekre irányuló közléséről van szó. Az Atya és Fiú közt levő örök szeretetnek csodás gyümölcse a Szentlélek is személy. Azonban se az édesatya, se az édesanya nem azok a konkrét emberi természetek, sem pedig nem képesek arra, hogy azt a bizonyos természetet a szeretetük gyermekére átruházzák.

Azonban az Isten üdvözlő hangja, amellyel az Atya az ő személyes Igéjét kimondja, egybeolvad a szeretet hangjával, amellyel az Ige az Atya képének magát elismeri — s amit az Atya és az Ige ily módon kilehelnek, az személyes záloga az ő örök szeretetüknek, megpecsételő csókja a természetük egyesülésének, amelyet a természet ezen szent élethehelleltében a Szentlélek-Istenben egymásnak ajándékoznak.

És most azt kérdezed, hogy mi a céljuk ezeknek a hosszú és épenséggel nem könnyű fejtegetéseknek?

Elsősorban az, hogy legalább némi, halvány sejtésével bírjunk a háromszemélyű egy Isten gazdag, mély és boldog életének. Mily fölséges látvány tárul majd egyszer a lélek elé, akinek megengedtetik, hogy az Istent láthassa. Most még csak távoli sejtéseim lehetnek, mikor pl. az emberi lélekbe helyezett szépségeket szemlélem, ami pedig csak tökéletlen hasonlatosság hozzá képest. Azonban mily fölséges lehet az Isten lényegének képe, a Fiúisten, akiben Isten a maga lényének teljességét nyilatkoztatta ki egyetlen igében. És ha egy teremtetett eszménykép hasonlíthatatlan szeretetre lelkesíthet egy embert, mily kimondhatatlanul tiszta, bensőséges és izzó lehet az a szeretet, amely az Atyát a Fiúval összeköti és arra indítja, hogy ezen boldog szeretetükben a lényük egész teljességét odaajándékozzák egy harmadik személynek, a Szentléleknek.

Ezzel azonban a mi, a Szentháromság titkára vonatkozó vallási életünk egyáltalán nincs még kimerítve.

Még inkább mondhatjuk azt, hogy az Istennek a teremtetfölkötti kegyelem adományozását illető összes tevékenysége, amelyet az emberi lélekben kifejt, a maga szentháromsági lényének továbbfolytatása.

Mi emberek Isten gyermekeinek nevezzük magunkat. Ezt nem csupán úgy kell értenünk, hogy az Isten jóságos hozzánk, mint ahogyan az atya jóságos az ő gyermekei iránt. Nem. Az Istenfia szónak sokkal mélyebb értelme van. A mi erkölcsi törekvéseink és a szentségi kegyelem hatása által bennünk, emberekben az Istenfia képének és általa az Isten tökéletes képmásának kell mindinkább kialakulnia, hogy a mennyei Atya bennünk mindegyikünkben az ő egy szülött fiának képét s a maga hasonmását lássa, még ha tökéletlen formában is, hogy így olyan szeretettel nézzen bennünket, mint amilyennel a gyermekeit nézni szokta, amely szeretet annak a szeretetnek mása, amellyel az ő egy szülött fiát a maga lényének belsőségessége szerint átölelni szokta.

És ha el lehet érni egy emberben azt, hogy a Krisztus szelleme, Krisztus lényének egész formája benne fokról-fokra fölragyogjon, akkor az emberi lélek fölragyogó fényében, amely a Fiúistenből származik, benne lesz az Atya és Fiú

közt lángoló s a lényegükhöz tartozó személyi szeretet is, amely a Szentlélekisten. S így az Isten és ember közt egy kötelék fonódik, amely több a Teremtő és teremtmény egymáshoz tartozandóságánál. Így az emberi lélekben megteremtődik az Isten jelenléte, amely sokkal nagyobb értékű az Isten mindenütt jelenvalóságánál. A Fiúhoz való hasonlóság az emberi léleknek azt a fényt kölcsönzi, amelyért az Isten igazi atyai szeretettel szereti a lelket. S a Szentlélekistennek jelenléte megadja a léleknek azt az izzást, amely minden teremtet energiát természetfölötti erőforrássá nemesít.

Mindezek pedig olyan dolgok, amelyeket könnyű megérteni, azonban a mélységükbe csak az tud behatolni, aki azt a gyakorlatban igyekszik megvalósítani. A megértéshez vezető út, ha valahol, itt bizonyára a tetten keresztül vezet. Aki arra törekszik, hogy minden cselekedetében a Krisztus felé törekvést valósítsa meg, t. i. azt a jellemformát, amely meg nemesít mindent, amihez hozzáér, amely mindenütt segít, ahol segíteni tud, az előtt világossá lesz, amit ezek a szavak jelentenek: az Atyában, a Fiúban és a Szentlélekben lenni — már itt a földön — már itt a földön — mondom én... És a másvilágban?

Akkor a Fiú képmása az Atya karjai közt, annak ölében fog pihenni. S aki mindig telve volt Szentlélekkel, abban ömlédezni fog a boldogságnak az a folyama, amely az Atyából a Fiúba ömlik s aki a Szentlélek, akiben az Atya és Fiú a maguk lényét és valóságát egymásnak ajándékozzák.

Aki pedig ebből a folyamból iszik, az magából a háromszemélyű egy Isten lényegéből iszik.

S az végnélküli Alleluját fog zengeni — és ő, boldogok boldogsága, nem lesz egyedül.

33. Emberek, akik a hívó szót meghallják.

(Pünkösöd utáni második vasárnap.)

Egyszer volt... régen, nagyon régen!

Gyermekeveid boldog világában jártál még akkor. Álomképek lebegtek körülötted és vártak rád. Az egyik a szülői szeretet álomképe volt, amely védve, oltalmazva karolt át... a gyermeki ártatlanság szent varázsának álomképe, amely úgy ragyogott a lelleden, mint a május reggeli napsugara a

májusi virág bimbáján... az ifjúkori képzelet játékainak és alkotásainak színes álmképei... a művelődő gyermeklélek zsenge vetésének első rügyei... mindennap egy édes álom.

S a magad elé kitűzött cél, amit életnek szoktunk nevezni, az is csak álmkép volt. Az még messze volt, nagyon messze, mintha még a kék hegyek mögött késett volna. És te akkor nem tudtad még, hogy mi is lesz az az élet? Csak beszélni, csak mesélni hallottál róla.

Aztán elkövetkezett az is. Jött az élet és hívott tégedet. Hova is hívott? Hiszen te tudod legjobban. Munkára, alkotásra hívott? Örülj és örvendezz, ha munkára, alkotásra hívott. Markold meg a kalapács nyelét és üss rá keményen, amire ütnöd kell. Vagy küzdelemre hívott az élet? Légy hős vagy hősnő, ha küzdelemre hívott. A küzdelem nem nyomorúság arra nézve, aki mint az élete feladatát üdvözl, amelyre rendelve van, hogy benne az erői növekedjenek. Minden küzdelem egy új öröm kapuja... Nyisd csak föl bátran azt a kaput. Vagy mondd: fájdalomra hívott az élet? Ó, a fájdalom keserű tenger és mély folyam, amelybe sokan belevesztek már. Azonban a fájdalom az áldás folyama is lehet, csak rá tudj találni arra a drága gyöngyre, amelyet az Isten minden fájdalom mélységébe belehelyezett.

Tehát mondd meg nekem: mire hívott téged az élet?

Azonban hallgass ide... vajjon nem hívott-e boldogságra is? Csendes, édes boldogságra, amely sugárzó, erős fényével egész lényedet beragyogja. Lehet, hogy nincs emberi élet nagy fájdalom nélkül, — azonban olyan emberi élet sincs, amelynek nagy boldogság ne jutna osztályrészül, ha ugyan nyitva vannak a szemei s meg tudja látni őket s ha nem vét ellene, hogy a bűne miatt vesztí el a boldogságot.

Hívott légyen vagy hívjon az élet téged oda, ahova hívni akar, — eljő az idő, amikor nem hív többé. Egyszer az hív majd, aki erősebb az életnél — hív majd a halál.

És akkor? ...

Ez az «és akkor» lesz majd a legkomolyabb kérdés, amelyet az életben intézhetnek hozzád. Erre próbálunk most választ adni.

A kételkedő így beszél:

Azt kérdeked tőlem, hogy mi lesz a halál után? Tulajdon-

képen miért is akarod tudni? S van-e olyan ember a világon, aki erre a kérdésre felelni tudna? Mi emberek nem látunk egyebet, csak az életet s az élet oly nagy és gazdag, hogy teljesen megelégedhetünk annyival, ha az élet feladatait betölteni tudjuk. Minden embernek megvannak a maga feladatai, amelyeknek megoldására azt a legjobbat fordítja, amije van, magát az életet. Töltsük csak be a legjobb erőink szerint azt a helyet, amelyen állunk. Tegyük meg hozzátartozóink, népünk és a világ javára mindazt a legjobbat, ami kitelik tőlünk. Hogy aztán következnek-e utána még valami más is, azt igazán fölösleges firtatni. Ha te megszüntél létezni, megmarad utánad az, amit alkottál s benne a legértékesebb, amit benned annak nevezni lehetett. Ha azonban semmi se maradt utánad, ami az emlékedet, az értékeid pecsétjét magán hordaná, akkor nyomorultan éltél s ha leeresztik a vasfüggönyt, szép csendesen lépj le az élet színpadáról, amelynek ott túl úgy sincsenek lámpái.

Vagy talán mégis égnék? Ó! te azt hiszed, hogy mégis csak van alapja annak, hogy ott túl egyéb is van, mint csend és némaság. Jó! Legyen! Ambár mások azzal dicsekszenek, hogy az ellenkezőnek sokkal több alapja van. Azonban az ilyen üres vitatkozásoknak semmi vagy legfeljebb csak akadémikus értékük van, vagy jobban mondva: Kár ezt a nagyon is rövid és értékes életet ilyen vitákra pocskoltni. Ha a földi élet után van még egy másik élet is, vagy ha a földi élet után önünknek megszámlálhatatlan újjászületései következnek, hát legyen! Azonban van-e valami hasznunk belőle, ha akármennyit beszélünk is róla? Nem sokkal okosabb-e, ha megvárjuk, hogy lesz a mi lesz? A halál utáni dolgok elkövetkeznek, ha ugyan elkövetkeznek. És ha jók lesznek, akkor annál jobb. Ha azonban nem következnek el, akkor, ha a halál álma ránehezedik a szemeinkre, amelyeket fáradtra néztünk, fáradtra sirtunk, akkor úgy se fáj már többé semmi. Akkor az örök álmom egy nagy megváltó felejtés lesz ránk nézve. És édes lesz, még ha nem is ébredünk föl belőle többé soha.

Tehát figyelj! Figyelj megfeszített figyelemmel az élet szavára, amely hív tégedet s felelj vissza neki erős, újjongó felelettel. S addig, amíg a halál nem hív... (Ó, tehát mégis csak fog hívni?...) csak várj és légy nyugodt és maradj hű a nagy, teljes és pompás élethez. Ne az éjszakába nézz...

nézz a kötelességteljesítés és vidámság aranyos reggelének hajnalhasadásába... onnan derül a nap... ott alkoss... ott!

Igy beszél a kételkedő. Így beszélnek az emberek, akik azt hiszik, hogy meghallották az élet hívó szavát.

Ha azonban hitvallást keresnek, a kételkedő hitvallását nem fogadnám el.

Mert hát valójában mégis csak nagy felületességre vall, ha valaki egy emberélet egész épületét ilyen hitvány fundamentumra akarja ráépíteni.

Igaz, az élet oly nagy, oly tág területen mozog, úgy zúg, dübörög ezer és ezer szavával s annyi feladatot ró ránk, hogy valóban megköveteli az egész emberi élet munkába-állását. De hát mire jó mindez, ha ott túl a zajló tengernek nincs partja, ha a kikötőtől a születésünk első napján visszaszítanak bennünket. Hova? Hova? Gondolkozzunk csak egészen komolyan az életről. Ugyan miért várjuk nyitott szemmel a fényt, ha a szemeink a világosság befogadására egyáltalán képtelenek? Miért lebeg ajkunkon a mosoly, ha az utolsó tekintetet mégis csak a halál vigyorgó arca veti ránk? Nem torzul-e üres komédiává minden hősiességünk, ha az emberi élet végén csak ezt a gunyos feleletet vágják a szemek közé: Halj meg! és semmisülj meg! Ha az egész emberi élet ezzel a gunyos felelettel végződik: Dolgozz az emberiség előrehaladásán, feszítsd meg minden erődet, alkoss, aztán a végén rádszakad valami durva, buta világkatasztrófa és maga alá temet mindent.

Ezt a dacos, halálmegvető magatartást a fenyegető végső katasztrófával szemben egyesek tragikus hősiességnek szokták nevezni, akár az egyes ember halála, akár világkatasztrófa következik is utána. Hősiesség lehet, azonban tragikusnak nem tragikus. Valóban nem az! Lehet céltalan hősiesség, azonban nem tragikus. Tragikus annak a hősnek a halála, aki elesik a harcban azokért az eszmékért, amelyeknek belső értéke a hős halála által nemcsak kisebb nem lett, sőt inkább beigazolódott, hogy azért az eszméért érdemes volt az életet feláldozni. Azonban lehet-e tragikum abban a hősi áldozatkészségben, amelynél veszendőbe megy az egész érték, amelyért a küzdelem folyt? Igen! Könnyű a harcban föláldozni egy életet vagy akár egy egész hadosztályt, ha az utánuk törő csapatok a «győzelem» diadalát harsogják. Lehet-e azonban értelme annak a küzdelemnek, amelyben

minden elpusztul, ahol a jóbaráti és ellenséges hatalmak végül a megsemmisülés teljes és végleges boszorkányüstjébe kerülnek.

Ha az életnek ilyen kételkedő felfogása után valaki azt fogja még mondani: *csak azért is!* az lehet nagyszerű, lehet hősi, azonban értelme nincs semmi. Ez olyan értelmetlenség volna, mintha valaki csak azért írta meg egy könyvet, hogy a 300-ik vagy nem tudom hányadik oldalra odaírhasa ezt a szót: «Vége».

Valaki azonban vállamra teszi a kezét s azt mondja: Csak lassabban, te nem vagy egészen igazságos. S ez a valaki a kételkedő.

Igenis! Nem vagy egészen igazságos — mondja ő. Te úgy fogod föl a dolgot, hogy a kételkedés végső pontja csak a «Vége» szó lehetne. A dolog nem így áll. Lehetséges — figyelj csak! — lehetséges, hogy a valóságban ez az egyszerű szó: «Vége», lesz a záradéka mindennek. Lehetséges. Azonban lehet, hogy a halál után valami más fog következni... valami olyasféle, mit mi még nem ismerünk, amiről legokosabb, ha egyáltalán nem gondolkodunk. És ha valósággal úgy lesz, akkor a kételkedő ugyanabban a helyzetben lesz, mint a hívő, a jámbor. Akkor a metafizikai, természetfölötti élet kapui tárulnak majd fel s felvonul egy nagyszerű sereg, az emberek és emberkéek serege, azok, akik az életükben hittek és azok is, akik nem hittek.

Igy beszél a kételkedő. Nekem azonban az a meggyőződése, hogy a kételkedő nem jól védelmezte a maga rendszerét.

Tegyük fel, hogy a halál és sír után ott túl még különféle létezési lehetőségek lesznek számunkra. Az embernek nem kell se jámbornak, se hívőnek lenni, hogy a priori, előre belássa, hogy ott, a természetfölötti élet kapuján túl élőknek is kell valamiféle foglalkozásuknak lenni. Azonban a természetfölötti életben a tisztán természeti, testi életnek aligha lesz többé jelentősége. Aki a másvilágra egyedül csak természeti előkészülettel megy, annak ugyancsak nyomorúságos, rongyos lesz a ruházata, ha a természetfölötti élet kapuja előtt áll. S bizony nem tudom, hogy egy jó társaságba be lehet-e majd olyan ruházattal jutni?

A túlvilági élet lehetőségeire való előkészület aligha lehet más, mint erkölcsi előkészület. S itt az a pont, ahol

a kételkedő nagyonis zavarba jön. Mert ha egyedül a semlegesek ősi jelszavára várunk: qui vivra verra, itt ugyan semmire se megyünk vele és ha azt kérdezi valaki, hogy milyen is lehet az a túlvilágra való előkészület, arra a kételkedő egyáltalán semmiféle választ nem tud adni és pedig azért nem, mert hiszen kételkedő.

Ezért gondolom én, hogy a kételkedés mindenkép rossz alap a komoly életre. A kételkedéssel igazán nem juthat az ember messzire azért, mert nincs benne következetesség. Pedig az életnézeteknek föltétlenül következeteseknek kell lenniök még akkor is, ha annak a kérlelhetlen következetességnek csavara alatt az épületnek minden korhadt gerendája összeroskad is. A valóban kételkedő lélek tulajdonképen mindig keresztúton áll, amelynek egyik útmutatója a pesszimizmus, radikálizmus és nihilizmus felé mutat; a másik pedig olyan útra, amely görgetegeken és a sivatagok izzó homokján keresztül lassú, igen lassú úton egy kis magaslatra vezet. Erről a magaslatról megláthatjuk a hegyek meredekén csilámló fénysugarat és bizvást mondhatjuk, hogy ott a napnak kell ragyogni, mégha a körülöttünk tátongó szakadékokban és völgyszorulatokban az éjszaka és virradat küzdenek is egymással. Ennek a kis magaslatnak elmélkedés a neve. Elmélkedés a bennünket fölfelé vonzó, titokzatos erőkről és figyelő hallgatóság a bennünket szölongató hangokra.

Figyelj csak! Lágyan, alig hallhatóan cseng a szavuk, akár a szív dobogása, amelynek verését alig vesszük észre. Aztán — figyelj csak! — harsányan kiált feléd, zúgva, dübörögve, hogy keresztül harsog a hegyeken is.

Honnan jönnek ezek a hívó szózatok?

Figyelj csak! Egyik a világürből. Onnan felülről, a csillagokból szól hozzád, amikor azt mondja neked: Nincs az égboltozaton egyetlen csillag, amelynek a végtelen űrben nem volna meg a maga helye és a maga iránya. Hogyan gondolhatod tehát te, emberfia, hogy neked nem lehet és nem kell megtalálnod azt az utat, amely a napba vezet, amely körül az összes lelkek keringenek. Benne van az a szózat az anyagban és erőben. Igenis, az anyagban és erőben, amelyeket a materializmus a maga leghűségesebb ügynökeinek szokott tartani, noha egyáltalán nem azok. Ezek azt mondják: az anyag és erő kavardásából lett a világ és a világok egyeteme, talán olyan fejlődésben, amely folyton

előbbrehaladva folyton újabb világokat hozott létre, hogy folyton édesebb gyümölcsöket teremhessen, míg végre az emberben megtalálta a maga istenteremtette koronáját. És most — így beszél tovább a szózat — lehet-e az ember, a teremtés koronája, egyszersmind a teremtés Kain-bélyege? Viselheti-e homlokán a teremtés Kain-bélyegét az értelem és akarat büszke hordozója, mert hiszen azzá kell lennie, ha elmulhatna testével és lelkével nyom és cél nélkül s annak értelme nélkül, hogy egykor volt és ami egykor volt. Ez tisztára lehetetlenség. Az ajak, amelynek nagyszerű szív-vágyait soha kielégíteni nem lehetett, megelégedhetik-e azzal, hogy egy-két rög földet nyomjanak belé? Nem! Hiszen ez tisztára lehetetlenség. Vajjon a magasságok és szent dolgok után epekedő vágy ne találhassa meg a maga útját az emberi szívekhez, ne követelhesse parancsolólag a maga megvalósulását? Ha megvalósulhatott egy eszményi emberi szívben, akkor fönn is kell maradnia. Ha valami érdemes volt valaha arra, hogy a szellemi élet területén létezhessek, az megérdemli azt is, hogy örökké létezhessek. A másik hang, ami benned van s ami fölfelé hív, mondja ezt neked. A lelkiismeret szava elpusztíthatlan záloga és biztosítéka annak, hogy az erkölcsi tökéletességnek az ember tökéletes boldogsága felel meg. Ennek oly bizonyosan el kell következnie, mint amilyen határozott az a parancs, amely így szól: Légy jó, mert én, a te Istened, jó vagyok. S ha az Isten jó, lehet-e más szava arra, amit az erkölcsi tökéletesség útján fölfelé haladó ember akart és helyeselt, mint ez: Amen! Úgy legyen!

A kérdés fordulópontja az: mi lesz a halál után? De magában a fordulópontban is egy új kérdés rejlik, ez: Van-e Isten?

Nincs! — Mondja a materialista. — Csak anyag van és erő, egyéb semmi. Az anyagnak és erőnek óriási épület-anyagából s azoknak végtelenül sokféle mozgásából van fölépítve a világ s minden, ami a világon van.

Igazán? Valóban így van, materialista bölcselőm? Igenis, valóban így van, a világ épületkövei, noha nagyon is titokzatos és rejtélyes épületkövei az anyag és erő. Dehát honnan származik az építési terv s ki állította be nemkevésbé titokzatos és rejtélyes építőket és munkásaikat, amelyeket természeti törvényeknek szoktunk nevezni? Így pl. elfogadhatjuk-e a kölni dómra nézve kielégítő magyarázatnak azt,

hogy kövekből, mészből és habarcsból épült és hogy az épület-terv... nos, az épületterv természetesen oly csekélység, hogy egy darab pergamentre fölrajzolták, valahova elrejtették és csak egy-két ember férhet hozzá? Nem! Terv nélkül semmit se tudunk megmagyarázni s ha valahol egy tervet keresztülvittek, ott kellett szerepelnie az értelemnek és akaratnak is, az észnek és erőnek s ha a mű nagyszerűsége azt követeli, egy mindentudó bölcseségnek és mindenható akaratnak.

Igen! — Mondja a monista és pantheista — csakhogy az az ész és erő a világban benne létező valami, szakaszottan úgy, mint ahogyan az emberi lélek benne van az emberi testben és semmi alapja nincs annak, hogy ezt az ész és erőt személyes Istennek mondjuk.

Oh, veletek, pantheistákkal, nagyon nehéz dűlőre jutni. Igaz, hogy az Istenség benne van a világban. Hiszen a katekizmus régi magyarázata, hogy az Isten mindenütt jelenvaló, valóban nem is jelent egyebet. Azonban az Isten mégis csak sokkal másabb valami ennél. Az Isten nincs bezárva és belekényszerítve a világba, hanem inkább a világ van ő benne. Az Isten nem oszlik föl a világban úgy, hogy az ő benső lényé olyan legyen, mint a világ jelenségei. Ezért szoktuk az utóbbi állításunkat így magyarázni: az Isten transcendentális, vagyis felülhaladja a világot.

És azután: az Isten nem személyes Isten volna? Miért nem? A Legfölségesebb lehet talán kisebb a legnagyobbánál, akit teremtett, az embernél? Vajjon az ember személyisége nem nemesi oklevele-e az emberi lényének? Nem! az Isten nem lehet személyalatti, öntudat nélkül való. Hiszen akkor az Isten álmokép volna s az ember volna a fölébredés, akitől senki nem tudná megmondani, hogy miért ez az ébredés? Viszont személyfölöttinek nevezni az Istent, ez is csak értelem és tartalom nélkül való megjelölés volna, mihelyt a «személyes» szónak hasonlatosságot vagy fokozást kellene jelenteni. A személyfölötti megnevezésnek csak egyetlenegy esetben lehetne értelme, akkor, ha az Isten személyisége származásának végtelensége folytán felülmulná a teremtett személyiségeket. De mire való volna a régi, megszokott kifejezések közé könnyen tévútra vezető fogalmakat beállítani? Nem! hanem ellenkezőleg: van egy személyes, világ fölött álló Isten.

S az Ő szava az, amely téged a világba hív.

És most feleljünk arra a kérdésre, hogy mi történik a halál után?

A világon mindennek megvan a maga értelme és célja. A nagy katasztrófák ellenére, sehol se járunk vaktában és zűrzavarokon keresztül. És már biztosíték maga az a tény, hogy a legnagyobb és legjobb, ami a világon van, az emberi élet erkölcsi élete nem merülhet el értelem és cél nélkül a megsemmisülésbe. Akinek fülei vannak a hallásra, az meghallja a világból a szíve mélyébe hangzó szavakat: Hazamégy!... Jöjj haza! Jöjj haza!

S a világ és lélek szózatánál hangosabban szól az Isten szava a kinyilatkoztatásban: Hazamégy!... Jöjj haza! Jöjj haza!

Jöjj haza! A hazatérteket gazdag lakoma várja. Ott föl fogsz találni mindenkit, akikkel az örökkévalóságban együtt akarsz lenni, ha majd az Isten örök birására és élvezésére érettek lesztek. Ott az Isten a lelkednek és minden lelkeknek étele és itala leend. És ha tudsz újjongani akkor, ha valaki itt a földön megszegi számodra az igazság kenyerét, ha a lelked ihatott a mocsoktalanul tiszta szépség italából, ha a jóság, mint egy nagy, puha nyugalom körülvette a lelked legmélyebb lényét, mekkora lesz az örömed akkor, ha majd az örökkévaló Igazság maga táplál téged és az örök Szépség maga itat téged és az örökkévaló Jóság ölel át a boldogságnak mély és mégis örökké élő és éltető nyugalmaival. Jöjj haza! Jöjj haza!

Csatlakozzál azokhoz az emberekhez, akik meghallották a nagy szózatot, az örökkévalóság nagy szózatát. Csatlakozz az éberen levőkhöz... a küzködőkhöz... a tisztaszívűekhez... az idealistákhoz, Menj bátran előre és bízd magadat a nagy Küzdőre, aki láthatatlanul veled harcol, a nagy Segítőre, aki láthatatlanul mindenben segítségedre van. Bízál a te Istenedben.

Jöjj haza! Jöjj haza! Azonban ne jöjj üres kezekkel és mindenekfölött jöjj a lelked menyegzői köntösében. Milyen voltál akkor, amikor az Isten azt rádöltötte?... Nemes voltál és jó. Olyannak kell maradnod, meg kell oltalmaznod a lelked menyegzői köntösét.

* * *

Vannak emberek, akik meghallották a hívó szózatot. Azonban a szózat nem járta át a lelküket, mert a kételkedés

a vállait vonogatva ott állt előttük és azt mondotta: Oh, ki tudja, nem csalódás volt-e az egész?

Vannak emberek, akik meghallották a hívó szót. Azonban nem volt annyi idejük, hogy fölfigyelhessenek, honnan jött a szózat és hova hív. Annyi a dolguk... egyiknek az udvarban és a házban... a másiknak a jóság körül... a harmadiknak a maga rózsákkal borított otthonában, amelyben egyszer majd egy csendes koporsó fog állni, előtte vörösre sirt szemek, amelyekben a ravatal gyertyáinak fénye tükröződik vissza... a negyedik a csűrben, a kalapácsok, gőzdaruk közt, amelyeknek lármája nem hagyott neki annyi pihenést, hogy meghallhatta volna a halkán mondott szózatot: Jöjj haza... haza!

Az élet egy nagy folyam. Boldog az, aki a partja mentén vándorolva, meghallja a túllevők kiáltását és ha kiáltanak, megadja rá a választ: Vigyél át! Vigyél át!

34. Bűnbánat és megátalkodottság.

(Pünkösöd utáni harmadik vasárnap.)

Az egész újszövetségen s főleg az evangéliumokon keresztülcseng, mint egy titokzatos ujjongás, mint az ószövetségi énekek-énekének visszhangja: A vőlegény megérkezett, keresi a menyasszonyát, a lelket.

Kimondhatatlanul nagy az emberi lélek értéke. Ha valaki, akár tanító, akár nevelő, akár lelkész legyen az, egy gyermek-sereg előtt áll és belenéz az ártatlanság és bizalom sugárzásában csillogó gyermekszemekbe, akárhányszor úgy érzi, mintha azokban a gyermekszemekben néma, forró vágyakozás égne: Keresd meg a lelkünket és ha megtalálta, őrizd meg és vezesd el haza, otthonába. Vagy ha valamelyik pap annak az igen nagy szerencsének részese — amit egyébként sokszor ki szoktak gúnyolni — hogy egy elveszett emberi lelket megtalált és visszavezette azt az Istenhez, az tudja, hogy mennyi szépség, mily csodás boldogság ragyog annak az emberléleknek tekintetében, mikor a földöntúli kegyelem árja az eredetileg tiszta lélekről a napfoltokat lemossa.

Az Isten még mélyebben, határtalanul mélyebb látással néz bele az emberi lélekbe s jobban fel tudja ismerni az emberi lélek szépségét, legyen bár az ember tekintete bár-

mily éles is. S ezért szeret az Isten minden emberi lelket annyira, ezért követett el mindent, hogy azt megmentse, az örök boldogság tökéletességébe elvezethesse.

Azonban hiheti-e valaki, hogy az üdvözültek honába bárki is eljuthatna, mielőtt az Istennel, a tiszta lelkekkel és a megdicsőült emberi lelkekkel való belső életközösségre belsőleg meg nem érett? Elképzelhető-e, hogy az örök boldogság tengerének mérhetetlen mélységébe csak egy lelket is fölvennének, amely előbb az erkölcsösség magaslataira föl nem jutott?

Nem! Nem hisszük, mondják mindannyian. Pedig mégis sokan vannak, akik az életük cselekedetei szerint ezt hiszik. Ez a sok ember a valóságban ilyen módon él nap-nap után. Nem imádkozik vagy csak akkor imádkozik, ha nagy bajban van s akkor is csak félig-meddig bizakodva. Az istentiszteletet alig látogatja. Ha a körmenetet végignézi, azt csak fölösleges parádés fölvonulásnak tartja, amelyben elég, ha egyszer is résztvesz az ember. A szentségekhez nem járul s már kimondottan jó kereszténynek és katolikusnak tartja magát, ha évenként egyszer meggyónik vagy a szent áldozáshoz járul. A büntető törvénykönyv paragrafusaiival ugyan nem ütközik össze, azonban a titkos gondolatai tele vannak tisztátalanságokkal. A szavai, a különféle hazug kertelésekkel körülvett szavai csakúgy hemzsegnek a becsületsértésektől és rágalmazásoktól. A cselekedetei üres diók, lyukas hordók, nincs bennük a magasabb célok szolgálatában való köteleességteljesítésnek egyetlen gondolata, a túlvilág felé irányuló jószándéknak csak halvány csillámlása se. S az úgynevezett nemes cselekedetei, ha végbevisz ilyeneket, legnagyobbbrészt csak hiúságból és dicsőségvágyból erednek.

Talán sötétben nézem a világot? Azt hiszem, nem. Hiszen az ilyen ember lelkében is benne él a jobbik énje is... néha-néha föl is ágaskodik, azonban csak olyanformán, mint aki mély álomból riad föl s aztán megint csak visszahanyatlik a régi, nehéz, mámoros álomba, amelynek tarka, sokszor piszkos képeivel és alakjaival szemfényvesztő játékot játszik az öntudat. Valamiféle vágyakozás ott él a lelkében, azonban az is csak olyan, mint ahogyan a cigánytörténetekben olvasuk, hogy valakit gyerekkorában elraboltak egy gyönyörű szép kastélyból, visszavágyódik ugyan, azonban az emlékei napról-napra halványabbak és ritkábbak lesznek s a szíve alighogy

sajognitudo után. Az ilyen ember hasonlít az alvajáráshoz. Az Istentől hangzó szó megüti a lehajtott fejét... ilyenkor fölemelkedik a magasságok és fény felé. Egyik-másik fölveti a tágra nyílt szemeit, azok megtelnek könnyekkel... aztán megint másfelé fordul, valahonnan másfelől egy újabb fénysugár száll feléje, elveszi a szeme világát, aztán botorkál tovább — támolyog tovább.

A szemei megtelnek könnyekkel. Így mondtam. Csak képletesen mondtam. Nem szükséges ugyan, hogy a szemeink a könnyektől nedvesek legyenek, ha az örök ideáloktól való eltávolodásunkra gondolunk. Azonban annyi mindenestre szükséges, hogy az eltávolodásunknak tudatára jussunk, hogy legalább egyszer lelkiismeretvizsgálatot tartsunk, hogy bánódjunk és elégtételt adjunk.

* * *

Lelkiismeretvizsgálatot kell tartanunk. Sokakra nézve nagyon, igen nagyon nehéz dolog ez. Ha azonban nem tartják meg ők maguk, el fog jönni a lelkek nagyfölségű Megváltója s annak a vizsgálata annál szigorúbb és annál rettetesebb lesz. Szabad azt mondanom, hogy olyan szigorú lesz, mint maga a halál.

Nézd! Egyszer ott fogsz majd feküdni a halálos ágyadon. Hallod, mit mondok? Talán valami kedves, könnyektől fátyolozott hang kérdezgetni fog — te azonban nem hallasz már meg senkit. Lázás feszültséggel, megható gondoskodással nézik majd az üvegesedő szemeidet — azonban tereád rádborul majd az éjszaka, a sötét éjszaka, amelyben nem imbolyog majd, nem csillog majd egyetlen fényszikra sem.

S ebből az éjszakából alakok emelkednek majd ki... egyik alak a másik után. S ezek az alakok sorra felelősségre yonnak majd tégedet.

Nézz oda! Ott áll egy gyermek alakja, az ártatlanság és tisztaság fehér varázsa sugározza körül és rád néz az álommélységű szemeivel. És suttogva beszél, mintha messze, igen régi időkből szólna hozzád: Én voltam egykor a te gyermek-séged. Mondd, mit tettél velem? Mivé lettem általad?

Aztán ketten lépnek eléd: az édesapád és édesanyád alakjai. Csodálkozol, hogy az édesatyád és az édesanyád, akik oly régóta a sírban pihennek már, most hozzád jönnek. Figyelj csak, beszélnek hozzád. Azt mondja az édesanyád: Jöjj ide, mutasd

a homlokodat, sugárzik-e még róla a kereszt jele, amellyel a homlokodat annyiszor megjelöltem. Az édesatyád pedig azt kérdi: Méltó maradtál-e az áldásra, amellyel megáldottalak? És te mit fogsz válaszolni, ha elvesztetted a hitedet, amelyet édesanyád ifjú szívedbe plántált és ha lábbal tapodtad a keresztet, amelyet édesapád keze megáldott? —

Aztán nézz oda! Az álmalakok egész serege csoportosul körülötted. Figyelj csak, mit sutognak, mit mormognak, figyelj csak, mit kiáltoznak, mit sikoltoznak feléd abból a nagy fekete csendességből, amely most körülvesz tégedet: Mi vagyunk azok, akiknek a boldogságával csapodárságod éhes óráiban játszottál. Mi vagyunk azok, akiket beszédeddel és írásaiddal, a csábítás édesméreg szavaival s alacsony ösztöneid aljas cselekedeteivel megrontottál és elcsábítottál. Mi vagyunk azok, akiket megcsaltál... akiknek hazudtál. Mi vagyunk azok, akik téves utakon jártunk, mert te, a vezető, a kötelességedet elmulasztottad. Mi vagyunk az éhezők, akiket dús gazdagságod idején koplaltattál... mi vagyunk a tévelygők, akiket nem figyelmeztettél, a gyászolók, akik zokogtunk, mert a halálos döfést te adtad meg a szívünknek.

Ó, hogy nyögsz, hogy sóhajtozol majd, ha ezeket valamennyit odaküldi majd hozzád a halál s ott állanak majd a halálos ágyad mellett, hogy lelkiismeretvizsgálatot tartsanak veled.

Szeretnél ettől, elszálló életed ez utolsó borzalmas jelenetétől megszabadulni? Most még módodban van.

Eredj, menj csak oda, tarts lelkiismeretvizsgálatot magadnal most. Légy cselekedeteidnek kérlelhetetlen, megvesztegetetlen bírása most, hogy a cselekedeteid ne a halálod óráján ítélkezzenek majd fölötted. Aztán bándd is meg bűneidet. Szabadítsd föl a lelked mélységeit és állítsd magad elé a benned szendergő jobbik énedet, az Isten igazi képmását. Mondd magadnak: Ez lehetnék, de nem vagyok az... az én vétkem, az én vétkem, az én igazi nagy vétkem által.

A vétked által, amellyel az Istent annyiszor keserítetted, akire annyi gyalázatot hoztál, amikor az ő mesterművét, az Isten belédhelyezett képmását ronggyá tépted, torzképpé alacsonyítottad.

Szánd, bánd bűneidet, különben nem lesz békessége a lelkednek. Különben nem következik el rád a kegyelem órája, amikor az Isten újra köszöntene az otthon édes köszöntésével: Béke veled!

Aztán alázd meg magadat! Térdelj le a pap előtt, öntsd ki előtte a szivedet... hiszen az Isten előtt öntöd ki.

S akkor újra ott lesz lelkedben a béke, ... amelyet csak érezni, de amelyet leírni nem lehet.

A halál, ha ilyen állapotban találja a lelkedet, nem lesz többé ijesztő rád nézve. Rethel, a művész festett egy képet: *A halál mint jóbarát*. Belépett a toronyszobába a halál és lezárta az öreg harangozó szemeit. A halott aggastyán a karosszékekben nyugszik, örökre elpihent. A gondok mély barázdákat szántottak a homlokára, de most már vége mindennek. A toronyszoba ablakai tárva-nyitva vannak, Ott künn a nap lenyugvóban s utolsó búcsúsugarait rácsókolja a halott arcára. Az ablakpárkányon egy kis madár énekel s csattogva, trillázva ujjongja a megdicsőülés eget-földet ragyogó sugárral beara-nyozó énekét.

Ez a kép tele van finom, érzékeny szimbolumokkal. Ha a lelked egyszer békében tér majd haza a te Istenedhez s az életed napjait úgy nyújtod át majd az Örökkévalónak, mintha egy rózsabokrévét tartanál a kezében, még ha a könnyeid harmata csillog is rajta: ó, akkor örvendezz, mert olyan lesz a lelked, mint az éneklő madár, amelynek első allelujája az Istenhez szálló köszöntés lesz az örökkévaló megdicsőülés honában.

* * *

Nem mindig jó, ha az elmélkedést az öröm dur-akkordján végezzük. Meg akarom mégegyszer ütni a moll-akkordot, a komoly kérdés moll-akkordját: ki fog elkárhozni?

Ha erre a kérdésre feleletet akarunk adni, nem szabad azt gondolnunk, hogy akad ember, akinek módjában volna megítélni azt, hogy a valóságban ki kerül a pokol kárhozá-tára? Hogy vannak emberi lelkek, akik a pokolba jutottak, az bizonyos. Hogy azonban kik azok, mely emberi egyénekről lehet megállapítani azt a sorsot, hogy odajutottak vagy oda fognak jutni, azt egyetlen élő ember se tudja s egyáltalán nincs is módunkban, hogy megítélni tudjuk. Kétségkívül van olyan lelkiállapot, amelynek következménye az Istentől való elszakadás, ha a lélek belsőleg és lényegileg olyan állapotban van, hogy tudatosan és bűnbánat nélkül el akart szakadni az Istentől. Azonban azt, hogy egy bizonyos ember, pl. egy öngyilkos ilyen állapotban volt-e az elköltözés pillá-

natában, ezt közülünk senki megmondani nem tudja. Mi egyedül csak arról a szabad elhatározásból történő lelkiállapotról beszélhetünk, amely az örök üdvösség elvesztését vonhatja maga után és ha valakit a halál ilyen lelkiállapotban lep meg.

Az első és — gyakorisága folytán — legveszélyesebb állapot az elbizakodottság, vagyis az az állapot, amikor valaki tudatosan él tovább a súlyos bűnben s nem is akarja azt megbánni, nem akar megtérni.

Ó, én azt hiszem, hogy ez a lelkiállapot, különösen a művelt osztály körében, sokkal gyakoribb, mint egyesek gondolnák. Hiszen oly szörnyen sok dolguk van az intelligens embereknek, akik a társadalmi élet felsőbb köreit alkotják. Lehet-e ráérő idejük a túlvilági dolgokkal is foglalkozni, mikor a földi teendők minden idejüket igénybeveszik? A tennisz-pálya, a korcsolyapálya, a báltermek kötik az ifjúságot, a klubok, az egyesületi élet, a társaskörök, a vadászat és löversenyek, az előkelő állással járó ezerféle lekötöttség igényt tart az öregekre, — a mindennapi kenyerét való küzdelem, a hivatal, a szolgálat, az üzlet, a karriér, a spekuláció egy ködös útra kényszerítik az embereket s az eget mindig sötétebb fátyol takarja el a szemeik elől. A vasárnapi harangok megkondulnak és hívogatnak: Te! Te! Kelj föl! Figyelj csak! Azonban a zengő szavuk álombamerülteknek és süketeknek a füleit érintette. A húsvéti harangok ujjonganak a tavaszi levegőben mindenfelé és ostromolják a lelket: Elestél — kelj föl! — Azonban húsvét jó húsvét után, húsvét múlik húsvét után, az elesettek pedig nem akarnak fölkelni, a bilincsekbe vert lelkek nem akarják lerázni a láncokat magukról.

Így múlik egyik év a másik után. Aztán jön egy nap, amikor mindennek végeszakad. Ezt a napot ismerjük valamennyien... és hát miért nem rettegünk jobban attól, hogy egész boldogságunk ennek a napnak egyetlen másodpercétől, egyetlen lélekzetvételünktől függ? Lesz-e az Úristen annyira irgalmas irántunk, hogy abban az egyetlen másodpercben kegyeskedik magához rántani azt a lelket, amelynek egy egész életen keresztül nem volt gondja se a megtérésre, se a hazatérésre? Nem fogja-e az elbizakodottat egy egész örökkévalóságon keresztül várakoztatni az Istentől való elidegenedtségben?

Van az embereknek még egy másik osztálya, amelynek lelkeüdvössége szintén igen nagy veszedelemben van. Ezek a kétségbeesettek.

Nem azokról a szerencsétlenekről akarok beszélni, akik ezek közé számítják magukat, noha nem tartoznak közéjük. Nem beszélek az aggályoskodókról, azokról a szájalomraméltó lelkekről, akik a jóságos, szelíd, irgalmas és megbocsátó Úr Jézus Krisztus megváltó szeretetét megérezni nem tudják. Én azokról a ritka, azonban mindig létező emberekről beszélek, akiknek lelkét valamiféle borzalmas vétek súlya nyomja, olyan vétek, amelynek rettentő terhe alatt nincs bátorságuk az Istenhez hazafelé vezető utat megkeresni.

Szegény, nagyon szegény emberek! Vajjon ki fog titeket megtalálni szünet nélkül való tévelygéseitek útján? Akad-e boldog pap, aki meg tudja nyerni a bizalmatokat, aki a bűnös lelketek éjszakáját ragyogó nappá változtatja? Pedig oly sok pap várakozik rátok. Miért nem mentek hozzájuk, mint ahogyan Péter odament az Úrhoz, miután megtagadta őt... miért hordozzátok magatokban a Kain-lelket, a Judás-lelket egész a halál örökkévalóságáig?...

* * *

Szólok még a harmadik osztályról, azoknak az embereknek lelkeiről, akiknek örök üdvössége veszélyben forog. Azok, akik a megismert igazságnak makacsul ellenszegülnek.

Vannak ilyen emberek is? Bizony vannak. Vannak emberek, akik mesterségesen, minden erejükkel odakötözik magukat az előítéletek igájához, csak azért, hogy a következményeket le ne kelljen vonniok, ami az igazság föltétlen elismerése után természetes volna. Sok ember nagyon jól tudja, hogyha egyik-másik kérdésbe komolyan belemélyedne, az élete egész irányát meg kellene változtatnia. Ha ezt vagy azt a könyvet olvasnák, az ítéleteik egész rendszerének új irányt kellene szabni, azért az ilyen könyveket sarokba vágják, vagy eldugják a könyvszekrény legalsó polcára.

Az igazság illetén elutasításából idővel aztán a lélek szörnyű veszedelme következik. A szemek lassanként elhomályosodnak és mindig nehezebben látnak... végül egyenesen fájdalmat éreznek, ha az igazság kegyelemsugara érinti őket... végül pedig teljesen és egyszersmindenkorra vakokká lesznek az igazság meglátására. Pedig nagyon jól mondja egy régi

közmondás: Akit az Isten elveszteni akar, annak becsukja a szemeit s fölnyit előtte minden ajtót.

A dolog vége az lesz, hogy az ilyen ember ott ül majd egy nap a csalódásainak iszapjában és nem is tudja, hogy az élete aranykoronáját vesztette el.

* * *

Azonban legsajnálattal töltöttek és legnagyobb veszedelemben a negyedik csoport, a megátalkodottak csoportja van.

Egyszer egy ember halálos ágyánál álltam, aki a halál hörgései közt ezeket a nagyon súlyos szavakat dobta felém: Menjen innen, magára nincs szükségem. Egy ember, aki minden kérésemre és könyörgésemre megtört hangon is csak ezeket mondotta: Nincs szükségem az Úristenre a meghalásnál.

Mi lesz az ilyen ember örök sorsa? Erre a kérdésre nem merek válaszolni. Pedig oly szívesen szeretnék belekapaszkodni abba a jóindulatba, hogy az Úristen az utolsó pillanatban ráveti az elköltöző lélekre a kegyelem sugarát, a kegyelemnek legeslegutolsó sugarát, amely bánatra hívja majd... Azonban a nyugodt, komoly megfontolás csak ennyit tud mondani:

Nem! Az Úristen nem engedi, hogy csúfot üzenek belőle.

Gondold meg ezt, ó lélek!

35. Hasztalan!

(Pünkösd utáni negyedik vasárnap.)

Semmi se sikerült nekik az életben, akármibe fogtak is, akárhogy törték is magukat. A férfi erős, tagbaszakadt ember volt, fáradságot nem ismervé törtetett előre. A felesége derék, jóra való asszony, aki híven kitartott az ura mellett s mindenkép azon volt, hogy vidám, napsugaras tekintetével elűzze férje homlokáról a gondok felhőit. Azonban semmi se sikerült nekik. A jég elverte a gyönyörű szép vetéseket s vele tönkretette minden reményüket; a vész elpusztította az állataikat; a hitelezők felmondták a kölesönt, pénzt sehonnan se tudtak felhajtani... elakadt minden.

Törte a fejét, emésztette magát éjjel-nappal, heteken-

hónapokon keresztül. Egyszer aztán tisztán állott előtte a terv: eladja mindenét, új hazát keres, új életet kezd és boldogok lesznek. Egy este elmondta a terveit a feleségének. A szemei ragyogtak, mikor a gondok nehéz fellegein keresztül a várvavárt boldog jövőbe nézett. Szinte látta is, hogy valahol Dél-Német-Afrikában fehérlik már a házikó, amely az új boldogságuk fészke lesz. Szinte látta magát, amint büszkén nézi a farmja viruló növényzetét, a lassan, de biztosan és sok új reménytől zsendülő jólétet. Középen mintha egy fényes fehér alak állott volna és mosolyogva integetett volna feléje: Én vagyok a te boldogságod. Rázd le magadról a régi, nehéz különcöket, jöjj utánam: én leszek a te boldogságod.

Elkövetkezett a nehéz nap, amikor a gőzhajó a régi hazából messze, idegen ország földjére indult vele. A felesége ott állott a tengerparton, karján az édes kis fiacskájával. Aztán sokáig integettek egymásnak, míg a távolság el nem nyelte mindkettőjüket. Persze megígérte, hogy mihelyt lehetséges lesz, azonnal kiviszi őket is.

De nem vitte ki.

Egy nap levél jött Dél-Afrikából. Nem a megszokott betűk, idegen kéz írása. Az asszony megérezte, hogy mi van benne, mielőtt olvasta volna. Olvasta percekén keresztül, mint a gép, anélkül, hogy értette volna, hogy halott — hideg halott. Aztán rekedt, kétségbeesett sikoltás szakadt ki a kebléből, mintha halálra sebeztek volna. A kisgyerek kétségbeesetten sírt az ölében, ő pedig imádkozni akart, a térdeire hullva nyögte, könyörögte: Uram! Isten! Tedd, hogy ne legyen igaz. De bizony nem jött hírnök onnan a messze távolságból, aki azt mondta volna: Nehéz álom volt az egész. Szerette volna, úgy óhajtotta volna, bár szakadna rájuk az égboltozat, azonban az égboltozat nem szakadt le rájuk, nyugodt, ragyogó kékséggel nézett le, akár mintha ott messze-messze az afrikai sivatag homokjában egy elhagyott sírra nézne, amelyben egy halott pihen, aki hasztalan áldozta föl az életét, mint ahogyan az emberek mondani szokták.

Ó, ez a kis, nehéz szó: hasztalan.

Hány ember vándorol az élet pusztaságában ragyogó szemekkel, vidám jókedvvel, csak azért, hogy valahol az út mellett összeroskadjon. Hány sír domborul az élet országútja mellett, amelyre magas követ állítottak, alatta egy halott

pihen s a két évszám közt, amely az élet kezdetét és végét jelent, ott settenkedik a láthatatlan írás: hasztalan. És ha ez a «hasztalan» szó nem vonatkozik is mindig az egész emberi életre, vonatkozhatik az élet egy szakára, az élet egyes cselekedeteire vagy áldozathozatalaira, amelyeket hiába éltek át, amelyeket hiába vittek végbe.

Volt egy édesanya, aki éjt nappallá téve törte magát, idegen házaknál szolgált, hogy a gyermekeit táplálhassa és fölnevelhesse. Aztán az egyik meghalt, a másik elsorvadt, a harmadik rossz útra tért, a negyediknek nyomaveszett, az ötödik pedig, aki jómódba jutott, megfeledkezett a szegény özvegy édesanyjáról. Hiábavaló, hasztalan volt minden.

S talán ez a sors egyetlen édesanyjának a sorsa?

Volt egy tanító, egy nevelő, tanítónő, vagy nevelőnő. Mikor mesélni kezdett, a ragyogó gyermekszemek úgy csüngtek az ajkán, mint a méh a mézes virágon. S aztán? Egy tavaszi hajnalon a dér megcsípte a gyenge, finom kis kék virágokat... elhervadt, elszáradt valamennyi.

Volt egy pap, aki minden vasárnap és ünnepnap ott állt a szószéken a hívei előtt és hirdette nekik az ígét a fiatal szíve teljes erejével és minden lelkesedésével. Ő, de mily szívesen beszélt hozzájuk. A beszédei világosak és szabatosak voltak és mégis telve szelídséggel és jósággal, mintha az előtte levők lelkei csupa apró, csendes tavaeskák s az ő szavai csupa fényes, gömbölyű kavicsok lettek volna, amelyeket beléjük dobált, hogy a lelkek el ne lustuljanak és el ne posványosodjanak... Aztán új szellem kezdett a faluba beszivárogni, zavaros, mocskos hullámok — hiábavaló lett minden fáradsága.

Volt egy orvos, aki ott ült éjjel-nappal a beteg ágyánál, mert egy nagyon is súlyos próbára tett családnak mindenkép meg akart menteni egy pótolhatatlan életet... hiábavaló, hasztalan volt minden. Volt egy hivatalnok, aki minden erejének végső megfeszítésével dolgozott a hivatalában, hogy halála előtt a családjá sorsát biztosítani tudja... a túlfeszített munka következtében gutaütés érte... vége lett mindennek. Egy harcban fölládozták a rendelkezésre álló utolsó tartalékokat is, tízezrek véreztek el a halált megvető küzdelemben... hiába, hasztalanul.

Ismered a kultúra előfutárait, akik irdatlan területen az első réseket vágták s a legelső tövises ösvényt törték. Sokak-

nak nevét a dal kapta szárnyaira — azonban akárhányat sohse ismertek, soha szó róluk nem esett, mert a név viselője összeroskadt valahol s csak a nagy csend, az örök hallgatás beszélhetne róluk, azok mormolhatnák a csendes, hátorzongató szót: hasztalan volt.

Ismered a nagy szellemi hősöknek márványtemplomok oszlopaira vésett nevét. Igen! Azonban hányan vannak, akiknek nevét senki se róttá föl azért, mert a viszonyok mostohasága, valakinek éretlen ötlete, valamiféle közönséges okvetlenkedés megakadályozta, hogy az a szép lélek szabadon, akadály nélkül szárnyalhasson a napsugaras magaslatok felé. Vissza kellett fordulnia akkor, amikor a csúcspontot már-már megközelítette, amely felé annyi keserves erőfeszítéssel törte magát — hiába, haszontalanul.

Ismered a sorvadozók, a betegek végtelen sorát, akik a szenvedés, emésztő fájdalom, a mindent felörlő pusztulás vasbilincsei közt nyögnek. Miért? Vajjon, miért? Ó Istenem! Hányan vannak, akik szünet nélkül nyögik, jajgatják a rettenetes szócskát: hasztalan, minden hasztalan!

Ott vannak azok, akikre a lelki sötétség éjszakája borult, akiknek soha egy tiszta pillanatuk nincs, akik élnek, de annak az egyetlen szónak kimondására is képtelenek, hogy: hasztalan.

A halottak halottai, akik a holtak országában élnek, akik fölött eltörték az ítélet pálcáját: Távozz tőlem! Mily rettenetes lehet ezeknek a lelkében a kiáltó szó: hasztalan!

Mondd csak, nem kell-e így imádkoznunk: Ne vigy minket a kísértésbe, hogy el ne veszítsük az élethez való bátorságot.

Valóban imádkoznunk kell érte. Azonban szükséges az is, hogy megtanuljunk tisztán és világosan látni, hogy meg tudjuk érteni azt, hogy ez a hiába szó nem mindig és nem minden körülmények közt oly nehéz és oly rettenetes, hogy a vigasztalan lemondásra följogosítana, vagy pedig, hogy megtagadva az Istent, beleássuk és belesírjuk magunkat a némán sötét kétségbeesésbe.

Szomorú valóság, hogy az élet harcosainak egyike-másika elesik s úgy látszik, mintha a küzdelmük hiábavaló lett volna; hogy aki hősi bátorsággal ugrik neki a sors torkának s a túlerő mégis őt fojtja meg.

Hogyan? A túlerő? Nem! Ez nem igaz! Ilyen erők nincsenek. *Végső elemzésben, a végső vonalon nincsenek ilyen hatalmasságok. A sorsnak nincs olyanféle ereje, amely a haszontalanul végzett munka átkának pecsétjét a homlokunkra süthetné akkor, ha az az emberi élet valamiféle eszményi, Istentől megáldott célnak volt szentelve.* Valóban, a keresztény életfölfogásnak ezt az alapvető tételét az utolsó ítélet napja harsonájának kellene beharsogni a világba. Bele kellene írni az iskolásgyerekek olvasókönyvébe, föl kellene írni az utcasarkok hirdetőoszlopaira s prédikálni kellene minden szószékről: *a sorsnak nincs olyan hatalma, hogy a belsőleg értékes emberéleket haszontalanul eltöltött életté bélyegezhethetné.*

De ezt helyesen is kell fölfogni.

Nem állítom én azt, hogy az életünk minden munkájának eredményét, aratását láthatjuk és élvezhetjük. Távol van tőlem, hogy ilyesmit állítsak. Tudom én azt nagyon jól, hogy akárhány ember hófehér hajjal áll meg az élet második küszöbén, amelyre rálépett, hogy onnan többé vissza ne térjen és hogy akárhány ember mondja: ugyan, miért is volt mindez? Ami legjobbat akartál, nem sikerült vagy félreismerték, ami pedig sikerült, az olyan, mintha nagy keservesen a szél hordta volna oda. Ugyan, miért is fáradtál egész életeden keresztül?

És talán tudnék is rá válaszolni? Nem! Nem tudok. Azonban tudok annyit, hogy nem az rá a válasz, hogy hiába volt.

Talán ezt kellene felelnem: A jövőendő korok úttörő munkása voltál — azonban ez semmiesetre se jelenti azt, hogy hiába dolgoztál.

Talán azt kellene felelnem: Arra voltál hivatva, hogy példát adj a hősiességről — de semmiesetre se jelenti, hogy hiába dolgoztál.

Talán az az értelme: azért nincs a munkádnak külső látszatja, csillogó felülete, mert befelé, a mélységek számára dolgoztál — azonban nem dolgoztál hiába.

És ha semmikép se tudnád, hogy egy látszólag elveszett emberéletnek minden munkája milyen célt szolgált, annyi egészen bizonyos, hogy minden, még a legláthatatlanabb és látszólag legcéltalanabb emberélet is az Isten tervei szerint megy végbe — minden emberi élet kisebb-nagyobb mű-

remeke az Istennek. S az Isten — bocsássa meg emberi ajkaim dadogó beszédét — ha valamelyik alkotása nem volna hozzája méltó — az Isten nagy költő, nagy regényíró. Nincs olyan regény, éposz vagy dráma, amely az Isten által, az emberek életében költött regényekkel, époszokkal vagy drámákkal összehasonlítható volna. Itt mindenkinek megvan a maga szerepe. Egyiké idillikus, beragyogva a tavaszi napsugár csodás varázsa által. A másik tragikus szerepet játszik a szükség és nyomor mélyreható küzdelmeiben. S amint látszik, az élet bohócainak se vagyunk híjával.

Ez a kép is csak hasonlat — s minden hasonlat sántikál. Azonban legyen szabad még tovább festenem a képet.

Minden emberi élet csak első része az Isten csodálatos költeményének vagy regényének... ott túl mindennek meglesz majd a maga magyarázata, annak is, ami itt lenn az életben teljesen megérthetetlen hiábavalóságnak látszott. Akkor a vonalak, amelyek a nagy költemény első részében a reménytelenség árnyékában össze-vissza kuszáltaknak látszottak, egy kimondhatatlanul szép festmény vonalaivá alakulnak ki, úgy hogy térdre kell roskadnunk előtte és azt mondani: nem! nem szólunk semmit, hanem énekeljük az Alleluját, csak Alleluját énekelünk.

Akkor kitűnik majd, hogy miért kellett az egyiknek Afrikában menni, hogy ott övéinek új hazát és új boldogságot keressen és hogy miért kellett összeroskadnia az idegen világban anélkül, hogy az új boldogságot megtalálta volna. Ott, az üdvözültek hazájában a felesége és fiacskája boldogan fogják átölelni, mert talán ők is csak úgy juthattak a boldogok honába, mert egy halott nemes példája egész életükön keresztül folyton hangoztatta a szót: Legyetek bátrak és jók, hogy eljuthassatok hozzá..., haza. Talán... hiszen én is csak annyit tudok, amennyit egy ember elgondolni képes — az Isten gondolatai pedig végtelenül nagyobbak és szebbek az ember gondolatainál.

Akkor majd tisztán és világosan fogjuk látni, hogy a tékozló fiú vagy az elkallódott leány az utolsó órában hogyan találta meg a hazavezető utat a rég elfelejtett édesanyára való emlékezés és annak imái által.

S ott túl az örökkévalóságban az Isten és a szentek egyességében sok lélek lesz majd, aki egész életén keresztül fölfelé kapaszkodott a világosság felé, a virágzás és gyümölcs-

termés vágyakozásában, amelynek magvait valamelyik papnak, nevelőnek vagy tanítónak a szava hintette el a lelkébe s amely abban magas és erős fává nőtt.

Akkor látni fogjuk majd az elesett névteleneket, akiknek zajtalan, ismeretlen hősiességét nem hirdeti se emlékoszlop, se költemény... Ó testvéreim! Az Isten sok sötét sorsról letépi majd a fátyolt és azt mondja: Legyen világosság! s akkor nem lesz többé semmi hiába, haszontalanul.

* * *

De nem akarok túlságosan világos színekkel festeni a világos alapra.

Van egy hiábavaló dolog, amely reménytelenül, a vigasztalás egyetlen szikrája nélkül való. Azoknak hiábavaló élete, akik fölött az Istennek az örök kárhozát ítéletét kellett kimondani, mert az életük elrontott élet volt.

Volt egy ember, aki elfelejtette az Istent, elfelejtette a hitét, akinek mindegy volt a jog vagy jogtalanság, a becsület vagy becsstelenség, a fölséges vagy közönséges. Aki csak ki akarta élni az életet úgy, ahogyan a pillanat ösztöne parancsolta neki.

Ezt tette egyszer — aztán megtette újra meg újra és megint újra — azután meghalt.

Az Isten ítélete elhangzott az élete föltött, elhangzott az utolsó «hiábavaló» fölött.

A holttestét pompás ravatalra helyezték. A koporsó mellett gyertyák lobogtak — azonban hasztalan. A vigasztalan sötétséget nem tudták keresztültörni.

A koporsóra koszorúkat helyeztek, diszes fehér és fekete atlasz- és selyemszalagokkal. A szalagokon aranybetűkkel ragyogtak a szavak: Nyugodjék békében — azonban hiába.

A pap ott állt a koporsónál, elmondta az Egyház áldásának szent szavait... hasztalan, hiába. A sírnál beszédeket mondtak, magasztalták a halott erényeit, nagyszerű munkálkodását — hiába, hasztalan. Megható gyászénekeket énekeltek az élet küzdelmei után következő édes nyugalomról — hasztalan.

Aztán a rögök dübörögve hullottak a koporsóra, szépen behantolták és elhalmozták virágokkal. Egy hű kéz rózsákat ültetett a sír fölé, amelyek időnként megtermették a maguk illatos, bájos virágait... egy kis gyermek ott térdelt a sír-

halom előtt és kacsóit összetéve imádkozta: Adj, Uram, neki örök nyugalmat és az örök világosság fényeskedjék neki... hiába, hasztalan.

Ki ez a halott? Vajjon nem lehet-e bármelyikünk? Vajjon nem ez-e az egyetlen «hasztalan», amely a kárhozatban bennünket is érhet?...

Az élet a pusztaságban való vándorlás. Az egyik hosszú, a másik rövid ideig tart. Ne pihenj, álmodozó nyugalomban a csalóka oázis ölén. Össze se roskadj az úton. Gondolj arra, hogy érdemes összeszedni minden erődet és törtetni bátran, előre!

36. Képmutatás.

(Pütkösd utáni ötödik vasárnap.)

Sok dolog van a világon, amit az emberek azért nem szoktak megbocsátani, mert alacsonyabb vagy talán közönségesebb lelkiület megnyilatkozásának tartják. Például az adott szó megszegését a világ nem szokta megbocsátani — s talán joggal is teszi. Azonban ugyanaz a világ, amely a megszegett szót nem tudja megbocsátani, nem botránkozik meg azon, ha valakinek a becsületét megrágalmazza és tönkreteszik. Vannak különféle dolgok, helyzetek, emberek és intézmények, amelyeket szabadon támadhat bárki, akadálytalanul lövöldözheti rá a tréfa, gúny, csufondároskodás és szatíra nyilait.

Érdemes belőlük egyet-kettőt gombostűre tűzni.

Itt van elsősorban a vallás nagy területe. Nem köteteket, de könyvtárakat lehetne összeírni azokról a támadásokról, amelyeket a vallás ügye ellen mindenünnen intéznek. Azonban a támadásaik akkora képmutatással történnek, hogy valóban meg kell tanulni az ellenük való védekezést is, mert szükségünk van olyan emberekre is, akik a védekezés módjában is gyakorlattal bírnak. S ha azt mondom, hogy a támadásaik képmutató módon történnek, meg is akarom ezt magyarázni. Egyelőre Boelitznek egy szép költeményével:

Ha szemtől-szembe ér a támadás,
Nem félek én s nem rettegek.
A fegyverek csatája nyílt teren,
Hol szívek dobbannak össze szent csatán —

Haragban vagy szerelmek lángiban —
Csattoghatnak ám ott a fegyverek...
De rejtve, titkon, hátmögül,
Mosolygó arccal, jóbarát gyanánt?...

Vajjon nem találó-e ez a jellemzés? Nem szakasztott ilyen-e a fariezuskodó támadás, amely látszólag harag nélkül, a szeretet álarca alatt küzd, de hátmögött a képmutatók fegyvereit rejtegeti, akik jámbor arccal, de képmutató lélekkel álltak egykor az Úr előtt is.

De térjünk a dologra.

Sokan vannak, akik a vallást a vallás nevében támadják. A vallás bensősége érdekében küzdenek — úgy mondják — a vallás külsőségei ellen, a külső szertartások, a pusztá formások ellen. Annyi mindenesetre igaz, hogy az olyan vallás, melynek belső tartalma nincs, nem érdemli meg az életet. Az olyan vallás, amely az ima helyett az imálatot tartja ideáljának, mint ahogyan azt pl. a buddhizmusnál látjuk, ahol az éltető szellemet a gyilkoló betűvel akarják pótolni, az ilyesmi már csak ezért is rászolgált arra, hogy a világból eltöröljék. De hát pogányság-e a mi oltári áldozatunk, keresztény Olympus-e a mi szentjeink serege a templomban és naptárakban? Nem többek-e a mi szentségeink a régi pogány misztériumoknál, ledarált, meg nem értett szavak-e a mi imádságaink? Több bensőséget! — így kiált a harci felhívás. Való igaz! amit külsőleg cselekszünk, azt belsőleg is át kell éreznünk. S ez a felhívás sehol sincs annyira helyén, mint vallási téren. Azonban aki összezúzza a formát, azt a veszély fenyegeti, hogy a belső tartalom is szétfolyik az újjai között. Vannak sokan, akik egyik ütést a másik után mérnek a régi, tiszteletreméltó és megszentelt külső formákra, mert — amint mondják — meg akarják szabadítani az arany magot a külső értéktelen buroktól... a valóságban pedig, mivel üres diónak gondolják, a formával együtt agyoncsapnák a belső tartalmat is. Képmutatók, akik az Isten nevét hordozzák az ajkakon, a valóságban pedig ki akarják irtani a világból.

A lényeg ugyanaz, csupán a sorrend más, amikor a küzdelem a dogma és szabadság területére tolódik át. Az ilyen modern gondolkozású ember szemében a katolikus hittudós ahhoz a szegény rabhoz hasonlít, akinek láncos golyó van a lábára kovácsolva. Ez csak hasonlat — még pedig

rosszul választott hasonlat. Sokkal helyesebb, ha azt mondjuk, hogy a dogma az élet irányítója és kormányrúdjá. Nem hiszem, hogy akadna ember, aki a végtelen oceánon vitorlázó, irányítással és kormányrúddal ellátott hajót szerencsétlenebbnek tartaná az irányító és kormányrúd nélkül a viharzó tengeren hanyódo hajónál. Az igaz, hogy valóban szabad, azonban vannak ködös napok és csillagtalan éjszakák is és vannak szirtek és homokzátonyok is.

Ő farizeusi képmutatás, amely veri a mellét, hogy a gondolatokat és cselekvést irányító szilárd dogmatikus szabályok nélkül biztosabban jár a tengeren, ha az emberi szenvedélyek vihara tépi, szaggatja a kifeszített vitorlákat s a köznap élet sima vizei fehértarajú örvényekké mélyülnek.

Mások erkölcsi törvényeink ellen támadnak és haszonleséssel vádolnak bennünket.

Haszonlesés? Miért? Azért, mert az élet egyik-másik küzködője így beszél: Uram! Odaadom neked az életemet — add nekem Te érte a mennyországot? Azért, mert egyik-másik öreg anyóka buzgón imádkozik és amellett abban reménykedik, hogy az imádságáért odaát jó helyet kap majd cserébe. Mintha nem tudná jól akármelyik kisgyerek és akármelyik botratámaszkodó öreg asszony, hogy az üdvözülés üzlete éppen nem kereskedői üzlet. Mintha a katolikus vallásnak a túlvilági életre vonatkozó egész erkölcszét az ő haszonlesésével együtt röviden nem így kellene-e kifejezni: Odaadok neked mindent, mert tudom, hogy te, örök Isten, te adtál, te adsz és te fogsz adni nekem mindent. És nem így: Azért adok neked, hogy te is adj nekem! Tudjuk mi azt nagyon jól, hogy azok ott túl, ahonnan ezek a szemrehányások jönnek, hogyan gondolkoznak. Azonban tisztára farizeuskodás azt mondani: csak azért ne cselekedjünk jót, mert ott a túlvilágon jutalom járt érte — s mikor ezt az alapelvet hangoztatják, ugyanakkor ezreket és százezreket írnak alá jótékony célokra — semmiesetre se azért, hogy érte az Istentől várjanak jutalmat, dehogy! Hanem azért, hogy az emberek szája beszélhessen s az újságok írassanak az ő fényes anyagi helyzetükről vagy a nagylelkű adakozásaikról vagy pedig, hogy az ilyen jótékonykodás utójátéka kép valami rendjelfélet tűzhessenek a gomblyukukba, amely némán, de mégis elég hangosan kiabálja: Nézzétek! Ez az önzetlen ember!

Van egy nagy terület, az Egyház hierarchikus szervezete,

amely körül se szeri — se száma a képmutató támadásoknak. Annyi bizonyos, hogy az Isten földi országában se megy minden ideális módon. Ezt nem kell ismételni, hiszen úgyis elégszer hangoztatják. Igaz az is, hogy a vallás isteni erőit gyenge emberkezekbe tették le, gyenge, szegényes, sokszor bűnös emberkezekbe. Azonban mekkora képmutatás és elbizakodottság kell ahhoz a határtalan megvetéshez, amellyel minden papi ruhával szemben viselkednek. Mily határtalan gőg kell ahhoz, amikor teljesen tudatlan és tájékozatlan emberek ítéleteket mondanak és pálcát törnek olyan egyházi emberek, dolgok és intézmények fölött, amelyekről ítéletet mondani csak a jövőidő idők szakemberei volnának hivatva. Mily nemtelen gondolkodásmód nyilvánul meg a napilapok és élcslapok eljárásában, amikor költött dolgokkal állnak elő, amik soha meg nem történtek; torzképeket rajzolnak, amelyeknek eredetije soha nem létezett; dalokat költenek és ismételnek szünet nélkül, amelyekben a szellemesség az aljassággal párosul, hogy a rágalom fattyúhajtásai megszülethessenek. Farizeuskodó képmutatás, amikor az dobálódik kövel, aki maga is bűnnel van tele; amikor a szatira a cinizmussal váltakozik; amikor keresztre akarnak feszíteni mindent csak azért, hogy a keresztet mindenünnen lerángathassák.

S mily ádáz a küzdelem ott, ahol a politika és vallás érintkeznek egymással. Mennyi a farizeuskodás ebben az örökkétartó háborúban.

Ha a vallás nem mond le arról a jogáról — pedig nem szabad lemondania — hogy az élet minden viszonylataiban irányítani tudjon, akkor a politika területén is érvényesítenie kell a maga befolyását. Az emberiség köz- és szociális érdekeiért a politika porondján vívják meg a harcot. A vallás nem állhat félre és nem várakozhatik akkor, amikor a világot osztják, hogy aztán a felosztott területek fölött valamiféle eszményi illat és varázserő képében lebeghessen.

Ó Istenem! Ha a vallás csak aranypor akarna lenni az emberek hétköznapi ruháján, akkor tulajdonképpen nem volna egyéb, mint esztétikai igényekkel felruházott emberi cifraság, de semmiesetre se útja és zsinórmértéke az emberi életnek. Ó igen! Mi tudjuk, hogy nagyon szívesen vennék, ha az Egyház csak a templomra szorítkoznék, ha a vallás és annak képviselői és harcosai visszavonulnának a sekrestyébe s

onnan valami kukucsáló lyukon keresztül néznének a világba meg a mennyországba és várnák, hogy mikor jön az Úristen a földre a maga jogait kivívni, míg a farizeusok ott künn a világban minden erejüket megfeszítik, hogy a népet elidegenítsék tőle.

* * *

Eddig a mások lelkét néztük, hogy lássuk, mennyi bennünk a farizeuskodás. Most vessünk számot magunkkal.

A képmutatás olyan veszedelem, amely minden emberi szívet fenyeget. Első ismertető jele az önbíráskodás, második az ítéletben való szigorúság s harmadik az örök tagadás szelleme.

Ki merné mondani, hogy az önbíráskodás szelleme távol áll tőle? Vajjon nem voltunk-e készek azonnal követ dobni mások homlokára, mert azoknak egykori szépségén makula esett? Nem! Követ nem, hanem szavakat, amelyek véresebb sebet vágnak a sziveken, mint a kő a homlokon.

És vajjon nem rikácsol-e ki a mi ítéleteinkből is a rekedt hang, a magát dicsérő farizeus rekedt visszhangja, amely így szól: Köszönöm, Uram, hogy nem vagyok olyan, mint ezek... stb.

Ó, a mi ítéleteink! Sokszor mily képmutató, mily szűkeblű, kicsinyes, igazságtalan és szeretetnélküli ítéletek azok. Mily ritkák, mily végtelenül ritkák a nyugodt, higgadt, ki-kristályosodott, szinte azt szeretném mondani: arany szívű emberek, akik mielőtt ítéletet mondanak, vesznek előbb annyi fáradságot, hogy az okokat is megvizsgálják, amelyekből az emberek cselekedetei fakadnak. Nem szeretném, ha bárki is behódolna annak a szegényes elvnek: Mindent megérteni annyi, mint mindent megbocsátani. Nem, mindent megérteni nem jelenthet annyit, hogy mindent megbocsáthatónak tartsunk. Inkább azt jelenti, hogy elérkezünk addig a pontig, amikor azt kell mondanunk: Nézd, itt kezdődik a vétke, itt kell kezdened a megbánást s a bocsánatra csak akkor szolgáltat rá, ha a büntetést is kiállottad s ha a hibádat jóvá tetted. De hát miért is esik annyira nehezünkre a mások cselekedeteinek megérzése és miért vagyunk oly hamar készen az elítélő szóval?

Azért, mert a tagadás szelleme lakik bennünk, amely más szemében meglátja a szálkát, a magáéban pedig a

gerendát se veszi észre. Vagy talán nem így van? Ha valamelyik embertársunkról ítéletet mondunk, az rendesen így hangzik: Hiszen ismerlek én téged jól. Régóta figyellek és tudom, hogy mily sok rossz tulajdonság van benned s most már eleget tudok. Azonban ez nem egyéb, mint képmutatás. Nem. Mi egyszerűen nem ismerjük az embereket, ha még úgy áttanulmányozzuk is a lelküket, akár a térképet s addig nem is ismerhetjük, amíg csak a hibákat keressük bennük. Igazában akkor ismerjük meg őket, amikor azt mondjuk: Most már tudom, hogy jó is tudsz lenni. S hol van az az emberi lélek, amelyben a jónak nyoma nem volna. Amelyben a jónak egyetlen csiráját fölfedezni nem lehetne, amelynek a bizalom és szeretet egy parányi napsugarára, a más szeretetének, a bátorító szónak egy-két harmatcseppjére van csak szüksége, hogy kisarjadzhassék. Van-e emberi lélek, amelyben a hó és jég alatt ne rejtőznék egy bimbócska, a hantok, törmelékek és por alatt nem törne az ég felé egy arany-szinű magvacska?

* * *

Ha az Úr újra leszállna a földre, látná, hogy a világ nagyjában csak az, ami azelőtt volt. Megtalálná a képmutatókat is... a különbség csak az, hogy a régi sziveket új könnyös takarja s a régi képmutató száj új szavakat talál ki.

Megtalálná őket a villamoskocsik suhogó selyemruhás asszonyaiban, akik így beszélnek: Nem ülök amellé a munkásember mellé, aki a porból és piszokból fáradtsággal kimosakodva hazafelé megy. Megtalálná a szegények báljában s a jótékonyági bazárookban, amikor a szegény cselédeknek hosszú éjszakákon keresztül fűtetlen szobában kell várakozni, míg a nagyságos asszony szenvedő embertársai javára kedvére kimulatja magát. Megtalálná a különböző célokat szolgáló egyesületekben, míg az idegen kézre hagyott gyermekek otthon némán sóhajtoznak az édesapa és édesanya után. Megtalálná a mások becsületének védelmére alakult becsületbíróságok tagjai közt, akiknek szívei titokban a becsstelenség, házasságtörés és egyéb sötét bűnök foltjait hordozzák.

Megtalálhatók a népjóléti bizottságokban, míg a saját kötelességeiket elhanyagolják; az állatvédő egyesületekben, míg az embertársaik bőrét lenyúzzák.

Megtalálhatók — mondhatjuk egészen nyugodtan — a templomban, egyesületekben, a különféle körökben, ahol egyesek csak azért mutogatják magukat, hogy az emberek lássák őket s ebből alkalmilag valami személyes előnyt vagy üzleti hasznot csíholhassanak ki.

S ha majd egyszer az Úr ítéletet mondani jó, a kép-mutatók száma sokkal nagyobb lesz, mint ahogyan gondol-nók... Lesznek köztük mindenféle rendű és rangú emberek, akik megfizették ugyan magukat valamiféle szolgálatért, de az azzal járó szolgálatokat teljesíteni elfelejtették, akik-ben a kötelesség teljesítésénél csak az önérték volt nagyobb, akiknek finom volt ugyan az álarcuk, de annál durvább a lelkületük.

A képmutatás gyógyítószereit föltalálhatjuk a magunk lelkében is. Háromféle lehet, mint ahogyan háromféle a kép-mutató is.

* * *

A képmutató önbíráskodásnak ellene kell állítani az alázatosságot. Az alázatosságot, amely azt mondja: Nagyon messze vagyok a tökéletességtől s attól, ami a lelkem eszményképe lehetne. Ki tudja, nem züllöttem volna-e el magam is, ha születési előnyeim, a neveltetésem, a műveltségem, az élettapasztalataim másfélék lettek volna. Tudom jól, hogy a cselekedeteim, mégha a legjobb erőim és legjobb akaratom szerint valók is, bizony nagyon is hiányosak. Minden ember-nek van a lelkében vagy ilyen vagy olyan sötét folt vagy valami sebezhető rész, amelyekre, ha ráemlékszik, elmond-hatja az evangéliumi vámossal: Uram, légy irgalmas nekem, szegény bűnösnek.

Az ítéletben való ridegségnek szembe kell állítani az irgalmas és melegszívből jövő gondolkodást s azt a törek-vést, hogy iparkodunk embertársaink minden cselekedetében megismerni azoknak titkos rugóit. Ezzel nem azt akarjuk mondani, hogy mindent jóváhagyunk és igazolunk. Ez nem jelentheti azt, hogy a cselekedeteikben semmi kifogásolható és kivetnivaló nem volna. Nem. Aki küzd, az még nem fanatikus, a bíró még nem képmutató. Azonban ha harcolni akarunk, legyenek a fegyvereink a becsületes meggyőződés fegyverei és tudjunk számot adni az ítéleteinkről az előtt is, aki azt egyszer számonkéri tőlünk, aki beelát a szívekbe s aki a szegények és elesettek közt járt és nem fogja a kárhozottak

sorába taszítani azokat, akik az elesettek szomorú seregében a becsületesekek és tiszteletreméltók soraitól távol járták az élet keserves keresztútját.

Tegyük le végre arról az utálatos, sátáni munkáról, amely folyton a más emberek hibáit és aljasságait kutatja és firtatja. Keressük bennük inkább az Isten műveit s az Istennek minden ember lelkében szunnyadó képmását. Mert benne van az minden ember lelkében, mégha az ősi nemes veretet rozsdá marja is, ha piszkos és kopott is, mert sok kézen ment keresztül, amely kezek nem mindig voltak tiszták, mocskotalanok és nemesek.

Csak így módon leszünk képesek a képmutatást a magunk szívéből kiirtani.

Soraink kezdetén az emberek képmutatásáról beszélünk, amely örökösen a mások önbíráskodó, rideglelkű elítélésében nyilvánul meg. A mások farizeuskodó képmutatása némely emberekre oly szuggesztív hatással van s némely ember annyira retteg a mások kedvezőtlen ítéletétől, hogy a jelleme szinte teljesen elveszti ellenálló erejét minden acélosságát s vannak esetek, amikor formálisan kínlódik miattuk.

Vajjon mit mondanak az emberek? — hangzik az aggályoskodó kérdés. Akárhány jócselekedet emiatt marad el s nem egy gyenge jellem elposványosodik s akárhány tönkre is megy miatta.

Mit mondanak az emberek?

Elmondok egy kis történetet.

Egy királynak volt egy fia, akit nagyon szeretett. A fiú azonban hálátlan volt atyja iránt és föllázadt ellene s hogy koronáját megszerezhesse, az atyja élete ellen tört. Az atya karja azonban erősebb volt a fiáénál, letörte a lázadást. A király szörnyű haragra gyuladt az áruló ellen, halálra — kötélhalálra ítélte.

Az ország népéből a borzalom kiáltása tört elő, mert a királyfit mindenki szerette. Mikor tejfehér lován, csillogó vértetben, lengő fürtjeivel a főváros utcáin végiglovagolt, ezer meg ezer ragyogó szem gyönyörködött benne. És most, mikor meg kellett halnia, a legelőkelőbb emberek küldöttségileg mentek a királyhoz és kegyelemért esedeztek. A király szétküldte hírnökeit és gyűlésre hívta népét. Mikor a meg-

számlálhatatlan tömeg, ember-ember hátán a királyi palota előtt állt, a király kilépett a lélegzetét visszafojtó tömeg elé. Elővezettette a bilincsekbe vert fiút és új ítéletet tartott fölötte.

— Lázadó voltál, eljátszottad az életedet — mondá a király — azonban a népem kérésére megkegyelmezek neked és visszaadom az életedet. De most alázatos bűnbánattal jóvá kell tenned azt, amit elbizakodott, hűtlen viselkedéseddel vétettél. Látod ezt a kötelet? Ezen kellett volna az életedet végezned, ezt most a meztelen nyakadba akasztom... járd vele végig a főváros minden utcáját, hogy láthassa mindenki, hogyan tesz eleget nagy vétkeért a király hűtlen fia. Ha ezt az utat megjárta, készen lesz a kegyelem.

A királyfi fájdalomban fölsikoltott és atyja lábai elé vetette magát. — Nem tehetem atyám! Mit mondanak az emberek! — A király arcát a harag pírja borította el s a szemei villámokat szórtak. A hangja dörgött, mint a mennydörgés és így szólt a fiához:

— Nem teheted? Arra gondolsz, hogy mit mondanak majd az emberek? Hát halld meg a magad füleivel, hogy mit mondanak az emberek. Hallgass ide, lázadó! Itt a kötél a nyakadon és most azt mondom, hogy menni fogsz. Ekkor a király egy aranyserleget vett a kezébe, szíinig töltötte gránátpiros borral és azt mondta: Kezedbe veszed ezt a serleget. Vigyázz a szavaimra, amit mondok: jobbról-balról két pribék megy melletted kivont palossal. Ha reszket a kezed, ha a borból csak egy csepp kicsordul, abban a pillanatban levágják a fejedet. Eredj!

A királyfi elindult. Csupasz nyakán ott lógott a kötél, hófehér kezeiben tartotta az aranyserleget, amely csordultig volt gránátpiros borral. Lassan ment, vigyázott minden lépésére... Jobbról-balról mentek mellette a pribékek kivont palossal, amelyek villogva lestek a vérére. Lassan ment, nagyon lassan, a két szemét a pohárra szegezte, hogy a keskeny szélen ki ne csorduljon csak egy csepp se a piros borból.

Igy ment az első utcába, aztán a másodikba... harmadikba... lassan, vigyázattal lépkedve, hogy a piros italból egyetlen cseppet ki ne öntsön — hiszen attól függött az élete. Az utcákon pedig jobbról-balról állott a nép, a lélegzetét visszafojtva.

Egyszerre aztán — nem tudom hány óra múlva — érezte a királyfi, hogy megállítják és hogy valaki kiveszi kezéből a serleget, amelyet oly félő vigyázattal fogott. Halotthalvány volt az arca s annyira ki volt merülve, hogy összeroskadt. Mikor a szemeit kinyitotta s órák múltán újra széttekintett, látta, hogy az útnak vége és ismét atyja előtt áll.

A király a szemei közé nézett, a nép hangtalanul figyelt. S a halálos csöndben egyszerre megszólalt a király messze hallható kérdése: No, fiam! Mit mondtak az emberek?

A királyfi leborult atyja lábai elé, elborította csókjaival annak kezét és így szólt: Nem tudom, atyám, nem volt időm, hogy rágondoljak.

Ha a képmutatók az emberektől való félelemmel akarának ijeszteni — gondolj erre a történetre.

37. Alamizsna.

(Püskösöd utáni hatodik vasárnap.)

Akkor így szólnak majd az igazak: Uram! mikor adtunk mi neked enni, ha éhezted, mikor adtunk inni, ha szomjúhozta, mikor adtunk neked szállást, mikor ruháztuk a te meztelenségedet, mikor látogattunk meg a fogságban és betegséged idején? S a király azt fogja nekik mondani: Bizony-bizony mondom nektek, amit az én legkisebb testvéreim közül egynek tettetek, azt nekem cselekedtetek.

Így beszél majd a király az ítélet napján.

És hát hogyan készülnek az emberek az Úrnak ezen világos és félre nem magyarázható szavaira?

Egy egyszerű, de igaz és való történetet fogok elmondani.

Volt egyszer egy előkelő fiatal asszony, aki nagy vagyont örökölt a szüleitől s akinek a kezei közt annyi volt az arany, mint más ember kezében a réz és nikkell. Mindenki ismerte a jótékonyágát, ha a szegények istápolásáról volt szó, a neve alatt mindig nagyszögű pénz érkezett — és végeredményben se a pénznek, se a megajándékozottnak nem volt kára belőle, ha a pénz adományozásánál azt a föltételt kötötte ki, hogy a neve a gyűjtőíven mindig első helyen szerepeljen.

A fiatal hölgy egyszer elment egy jótékony egyesületbe,

amelynek a sok között szintén tagja volt, azt hiszem valami karácsonyi ünnepélyre. Ott látott egy szegényes, kopottruhájú kis leányt. Úgy zokogott szegényke, hogy majd a szíve szakadt bele, sírt még akkor is, mikor az ajándékot megkapta már. Soká faggatták, míg végre megtudták, hogy otthon egy falat kenyerük sincs s az édesapja tegnap a kis kanárimadarat adta el, hogy az árán kenyeret vehessen. Eladta a kis kanárimadarat, amelyet a kisleány oly igen nagyon szeretett. A fiatal hölgy szíve annyira megesett a kisleányon, hogy magával vitte és elhatározta, hogy a sok szép ruhája közül valamelyik viseltesebbet neki fogja ajándékozni. Azonban az egyik ruha nagyon jó volt még, a másikat szerette még hordani, a harmadikhoz sok kellemes emlék fűződik, a negyedik, meg a többi... ó Istenem! oly nehéz volt közülük választani... úgy, hogy végtére pár darab süteményt nyomott a markába s azzal bocsátotta el. A nagy, szép palotában egyetlenegy szív akadt csupán, amely a szegény kisleány iránt irgalmat tudott érezni, egy nem sokkal gazdagabb cselédleány, aki a gazdag, valóban dúsgazdag hölgynek a ruhakiválogatásban segédkezett. Ez kiválasztott a maga szegényes ruhái közül egyet és odaadta a didergő kisleánynak.

Egyszerű, szegényes kis eset, azonban — sajnos! — bizony nem ritka eset.

Aztán mégis akadnak emberek, akik azt mondják, hogy nincs alkalmuk jól cselekedni.

A keresztény irgalmasságnak kis és nagy cselekedeteit oly nagy számmal gyakorolják, hogy valóban csak az élet nagy könyve képes azokat mind följegyezni. Azonban szomorú igazság, hogy a keresztény szeretet hősei és hősnői mégis csak azok közül kerülnek ki, akik a felebaráti szeretetre valamikor maguk is rászorultak, azok, akik a keresztény karitást önmagukon, fiaikon és leányaikon tapasztalták s akik aztán a kamatok kamatjával fizetik vissza azt a jót, amiben valamikor részesültek.

Azonban égető szüksége van annak, hogy a szociális probléma oldozgatására, a keresztény jótékonyág számára a társadalom legtávolabbi rétegeit is meg lehessen nyerni. Fel kell hívni a figyelmet különösen arra a területre, ahol nem a nagy szervezetekre, nem is az intézményekre, hanem az egyes embereknek embertársaik iránt való tevékenységére van szükség.

A szervezetek és intézmények kétségkívül óriási munkát végeznek, azonban mégegyszer hangsúlyozom, hogy a karitászműveinek főleg az egyeseket kell megnyerni. Mert föltétlenül szükséges, hogy nemesen gondolkodó férfiak, asszonyok és leányok a maguk személyes erejükkel, teljes odaadásukkal álljanak munkába ott, ahol az anyagi segélyforrásokon kívül a személyes közreműködésnek kell érvényesülnie. Mert ha valahol, hát itt valóra kell válnia annak a munkának, hogy ahol a pénz nem elég, ott a segítő szeretet végtelen területe nyíljék fel.

És most arra kérlek, nézz körül az emberi élet nyomorúságain. Ne azoknak a sokaságát nézd, akiken a törvényhozásnak, a parlamentnek, a szociális szeretet intézményeinek, az egyesületeknek és szervezeteknek, a hatóságoknak és nyilvános intézeteknek kötelességük segíteni, hanem tekintsd azokat az embereket, akiken *te* tudsz és akiken *neked* kell segítened.

Ott ülsz télen, talán épen Karácsony táján a magad meleg, derült szobájában s különféle édes-kedves dolgokról olvasgatsz vagy álmodozol. Figyelj csak, a kályha piros lángjai halkán duruzsolnak... mondd csak, hány szegény család lehet, amelynek nincs egy lapátra való szene, hogy a hosszú, igen hosszú téli napot legalább némiképp elviselhetővé tudná tenni, mikor odakünn olyan igen nagyon hideg van.

Fölkelsz s a jó meleg cipőbe bujtatott lábaid zajtalanul sétálnak végig a süppedő szőnyegen... hány apró gyerekláb csoszog rossz, lyukas cipőkben, hogy aztán hosszú, hüppögő sírás után tudjon csak a szemeire nehezedni a felejtést hozó álom. Azonban a hidegség és betegség akkor is ott leselkedik, hogy lassú és romboló munkáját elvégezze a testén.

A remekművü harangóra mély, meleg hangja közös ebédre hí téged és családodat. Mily tiszta, mily ízléses egész berendezések. Az átlátszóan fehér porcellán, az ezüst evőszerek csillogása ott ragyog a széles ablakokon beözönlő fénysugárban. Az ételek inycsiklandó illatot árasztanak, a gyermekek szeme ragyog, mikor kedvenc ételüket föltálalva látják... mondd: hány munkanélküli és munkaképtelen ember van, aki a mindennapi betevő falatot se tudja a családjának beteremteni, hány gyerek nyöszörög egy tányér meleg levesért, csak egyetlenegy tányér meleg levesért? hány csecsemőt nem tudnak táplálni az egészséges, tápláló tej híján?

Behozzák az ebédutáni kávét, kezvedbe veszed a megszokott ujságodat, kékkarikás füstfelhőket fujsz az aranyhüvelyű kedvenc cigarettádból, vagy vidáman tréfálsz, beszélgetsz a családdal... hány szegény család van, amely csak burgonyával és valami kávéfélenek nevezett kotyvalékkal csillapítja az éhségét.

Kimégy az utcára. Jó meleg ruha, prémes felöltő védi a testedet... nézz oda, egy szegény remegő teremtes vékony, ringy-rongy ruhában siet tova, a szél belekapaszkodik, a hideg ezer meg ezer tüvel szurkálja a testét. Ez a gyerek gyufát árul, az apja erre-arra képeslapárusítással kotorgál össze néhány fillért, az édesanya pedig, aki majd beleszakad a köhögésbe, kora reggeltől késő estig idegen házakban dolgozik. Szörnyen nehezére esik, szeretne pihenni, sokat pihenni, ha azok az apró kisgyerekek odahaza kenyérért nem csipognának.

Az utcasarkon a szegény gesztenyesütő mellett áll még szegényebb barátja. Nyomorék szegény s rozoga verklijét szokta nyeggetni. Mit is játszik?: Nincsen apám, nincsen anyám, se jótevőm, ők már régen nyugosznak a temetőben. Nyikorog a verkle, az öreg pedig leveszi fehér fejéről a sipkát, eléd tartja, hogy egy-két fillért ne sajnálj belé.

Bemégy a színházba, nézed elmerülve a játékot, hallgatod a muzsikát, a lelked eszményi magaslatokon szárnyal... a Mesterdalnokokat adják... «A hideg télnek meleg tűzhelyén»... éneklük a színpadon... s ha a szemed egy-két utcával tovább látna, talán megláthatnád, hogy hogyan haladoklik a fiatal nagyon beteg színésznő! Ismered azt a régi dalt?

Mindezt, amit itt leírtam, láthattad már ezerszer az életedben egyetlen délután folyamán, még ha nem is figyeltél rá.

S mily végtelenül sok nyomor és szükség van a világ olyan helyein és köreiben, amelyek hozzád egészen közel állanak. Ott vannak pl. a szegény iskolásgyerekek, akiket a vidékre üdülni szoktak küldeni, a nagyváros poshadt levegőjéből az üde, zöld színben pompázó zúgó erdőbe, ahol, mint a mesében olvassák, tejjel-mézzel folyó patakok partjain sétálnak. Oh Istenem! mennyi béke fakadna abból, ha minden szegény gyerekeknek akadna egy jó módú pártfogója.

Ott vannak a házbetegek, akiknek a kórházban nem akad helyük, egyébként pedig oly földhözragadt szegények, hogy az orvost és gyógyszerert képtelenek megfizetni. A szemérmes szegények, akiknek a neve a nyilvános lisztán nem fordul elő, mert hát kimondhatatlanul keserű dolog az, ha az ember a jómódból szegényes, szűkös anyagi körülmények közé jut s mindezt a hatóságok szeme előtt is föl kell tártani. Az árvagyerekek, a karácsonyi gyerekek, akiknek senki se könyörül. Szegény diákok, akiknek kitűnő tehetsége tönkremegy a nyomorúságban, hacsak valaki föl nem karolja őket, stb. stb....

* * *

Látod, mennyi segítenivaló van a világban!

Szeretném, ha olyan hangosan tudnék panaszkodni, hogy minden ember meghallaná; szeretném, ha kényszeríteni tudnám az embereket, hogy tudomást vegyenek a mások nyomoráról.

Mondd csak, nem tudnál-e a szomszédságodban körül nézni s nem tudnál-e meglátni ott olyan nyomorúságot, amelyet enyhíteni tudnál? Nem volna-e legalább minden héten egy olyan délutánod, amelyet, amennyire emberi erőd és tehetségeid engedik, a felebaráti szeretet munkájába állíthatnál?

Ismered-e a Szent Vince-Egyletet? Tagjai a szegénygondozásnak szentelik a tevékenységüket azáltal, hogy a szegényeket, betegeket, öregeket személyesen meglátogatják és segítézik — nem annyira pénzzel, mint inkább élelemmel, ruhával és tüzelővel. Ez az egylet magában Németországban (pedig az egész világon el van terjedve) évenként 20 ezer szegényről gondoskodik. Mindenesetre nagy jót cselekszik az is, aki az egyletet pénzbeli segítséggel támogatja, azonban sokkal nagyobb érték, ha valaki a maga személyes közreműködésével szolgálja az egyesület céljait. Aki pénzt ad, módot nyújt az élet és egészség fenntartására szükséges eszközök beszerzésére — a személyes közreműködés azonban napsugara, egy szavakkal le nem írható varázsa a jötevésnek. Mit jelent az anyagi segítség? Mindenesetre sokat. Mit jelent a személyes közreműködés? Mindent. És főleg az úgynevezett művelt középosztályra nézve kimondhatatlanul hálás talaj, ha a nyomorultakat és elhagyottakat fölkarolják.

Az asszony- és leányegyletek se maradhatnak tétlenül.

Az Erzsébet-egyletek a nőket igyekeznek a szegények és betegek ügyének megnyerni. S itt se pénzadományokra van elsősorban szükség, mint inkább a tényleg működő tagokra, olyan nemesen gondolkodó asszonyokra és leányokra, akik az egyesület eszméinek a maguk személyét rendelkezésére bocsátják, eljárnak a nyomorúság tanyáiba, a kunyhókba, a pincelakásokba, — hiszen jól mondják, hogy a jóságos puha asszonyi kezek titkon valóságos csodákat művelnek, mint ahogyan egy régi egyiptomi monda beszéli, hogy a tiszta asszony és leány nyálával gyógyította meg a vak szemét. Az Erzsébet-egyletek Németországban évenként 10—12 ezer családot istápolnak. Mennyi áldást vittek ezek a családokba! És ezeken kívül mily sok feladat vár megoldásra és mennyi marad megoldatlanul, ha te is, meg a másik, a harmadik kivonja magát a nagy munkából?

Egész sereg más egylet az asszonyok és leányok fölkarolására szenteli tevékenységét. Vajjon nem állhatnál-e te is a munkásaik közé?

Vagy talán idegenkedel az ilyen egyesületi tevékenységből? Talán valamiféle előítélet tart vissza tőle? Hiszen az egyéni tevékenység számára is tárva-nyitva áll a szegénység és nyomor birodalma. A láthatáron folyton újabb és újabb alkalmak nyílnak és szinte lépésről-lépésre kínálkozik az újabb tevékenység alkalmá. Megszámlálatlan és megszámlálhatatlan az a kapu, amelyen a gond jár be-ki, a szürke fátyolba burkolózó gond. S az a kapu olyan, hogy csak az egyes ember számára van nyitva, hogy az a szürke gondot távozásra bírhasa s talán épen olyan kapuk azok, amelyekhez a szervezett jótékonyosság nem is képes hozzáférni.

Mily sok jót lehet az ilyen helyeken az orvos, aki a szegény beteget ingyen gyógyítja — bizonyára sok áldás kíséri a lépéseit —, hátha még azonfelül anyagilag is segít ott, ahol az éhség, a megfelelő ápolás hiánya, a tehetetlenség vagy a sorvadás várja az irgalmas szívek zajtalan segítségét.

Hogy az áldásnak milyen áradata ömledezik akárhány plébánia, iskola, erdészlak épületéből az országba, arról a betegek százaí és ezrei tudnának beszélni.

A szeretet találmány az alkalmak és eszközök fölkutatásában s a másokkal való jótevés módjaiban, — csak a szemeinket, szívünket és erszényünket kell nyitva tartani, hogy

a mások ránkmeredő nyomorúságán akárcsak egy napon is segíteni tudjunk.

Akarhányszor keresned se kell a nyomort, eljön az hozzád magától is, kopogtat az ajtódon.

Tudom, hogy olyan dolgokról beszélek, amelyek miatt magad akarhányszor mérgeledtél és talán joggal mérgeledtél, — mert hiszen nem mindig a nyomorúság készíteti az embereket a koldulásra, hanem a maguk bűne, a munkaiszony, a részegeskedés s az emberi társadalom bizonyos elősdiének szemérmét nem ismerő renyhésége.

Azonban ezeken kívül talán olyan nyomorúságokról is szoktak ítéletet mondani, amelyeket az emberek tolakodó koldulásnak szeretnek nevezni.

Ajtód előtt áll egy vándorlegény bottal a kezében és egy elvető ruhadarabot vagy pár fillért kér tőled. Sok ember az ilyen kéregetőt azzal a röviden odavetett megjegyzéssel szokta elutasítani, hogy nincs abban a helyzetben, hogy erőteljes, munkabíró embereket segíyezzen, akik maguk is megkereshetnék a kenyerüket. Könnyű ezt mondani, azonban én félek, hogy ilyen módon nem egy messzelevő jó édesanya fiát is elutasítják, aki szívesen vállalna munkát, ha kapna, s aki azzal a tányér levestel nem dönti még fel a háztartás rendjét s a ruhásszekrényt se fosztja ki, ha egy-két barátságos szó kíséretében egy viseltes ruhadarabot ajánl nekik.

Jön hozzád újevkor a levélhordó. A hó vastagon ül a ruháján. Nap-nap után jön hozzád a hosszú úton és sok-sok lépcsőn fölfelé ... mondd, nincs egy ezüstpénzed a számára, aki annyi kedves levelet kézbesített már neked, amelyeken órákhosszatt álmodoztál édesen mosolyogva.

Kopogtatnak az ajtódon. Viseltes ruhát kérnek tőled — talán akad is... templomépítő-egyesület küldi a bizalmi-férfiat új tagokat gyűjteni — a nagyvárosok ijesztően szegények templomokban s a betlehemi istállók valóban túlsűrűn vannak az Istenhez méltó templomok helyett. — A Bonifác-egylet, amely német, osztrák, svájci és dán kath. hitközségeket támogat, 1000 önálló lelkeszséget és 2500 missio-állomást segíyez, megkérdez téged is, nem állnál-e te is a segítők közé, amikor a lelkek apostoli gondozását modern formák közt végzi? Nem volnál-e hajlandó bélyegek, szivarvegek, staniollemezsek, idegen pénzek, gyertyadarabok, pezs-

gőszüveg-kupakok gyűjtése által a kath. árvagyermeknek segélyezéséhez vagy az első áldozók segítéséhez hozzájárulni?

Tudom én azt jól, hogy se vége, se hossza azoknak az egyesületeknek, amelyeknek a hóna alá kell nyúlni, hogy segíthessenek ott, ahol segíteni kell, azonban a folyton sürgetőbbé váló feladatoknak sincs se vége, se hossza.

Németországban körülbelül 35 ezer vak van. Ha a gyermekeid ragyogó, sugárzó szemeibe nézel, bizonyára könnyebben hallgatod te is a segélykérők panaszos szavát, akik a fényes napvilágot soha látni nem fogják. Ezeken a szerencsétleneken kívül még körülbelül 50 ezer süketnéma és 70 ezer gyengeelméjű van. Mily szép dolog volna, ha azon a napon, amikor kisgyermeked az első édes szót ki tudja ejteni, vagy amikor a kisfiú vagy kisleány büszkén fölemelt fővel először lép át az iskola küszöbét, a szülők ezt az alkalmat arra használnák fel, hogy ugyanakkor valamiféle egyesületet támogatnának. Ó, még mindig nem értem a végére. Németországban 350 ezer nyomorék van, köztük 70 ezer gyermek, akik közül legalább 63 ezer gyógyíthatatlan. Hány szülő sir örömkönnyekeket, mikor gyermeke az első lépést teszi, de mennyi könnyesepp hull azoknak az apáknak és anyáknak szemeiből, akiknek gyermeke soha járni meg nem tanul. Mily nemes cselekedet volna, ha az emberek a gyermekük első lépését valami nemes cselekedettel ünnepelnék.

Szólhatnék még számtalan másféle egyesületről is, amelyek érdemesek a támogatásra s amelyek fokozódó feladataikra csak tagjaik szaporítása által lesznek képesek. Itt vannak pl. az alkoholelles egyesületek, amelyek több áldást hoznak, mint ahogyan az emberek sejlhetnek. Németországban 1909-ben 74 millió hektoliter sört és 24 millió hektl. pálinkát ittak meg. Ezeknek a számoknak árnyékában kimondhatatlan családi züllések és nyomorúság járnak. Nincs itt szükség segítségre? Aztán a mértékletességi egyesületek, az iszákosok gyógyintézete, a betegek és gyermekek különféle szanatóriumai, az ifjúságot védő egyesületek, amelyek annyi szociális segítségre nyújtanak módot.

Szociális segítés — mondom én. A mi népeinket föl kell világosítani azokról a szociális és vallási kérdésekről, amelyeknek létezésétől vagy nemlétezésétől úgyszólván mindenünk függ. Itt van pl. elsősorban a német katolikusok 700 ezer tagot számláló népszövetsége, amely a szociális téren

való tévedéseknek és felforgató törekvéseknek, valamint a keresztény társadalmi rendnek védelmét tűzte ki célul. A népszövetség 3—5000 gyűlést rendez évenként, amelyeken nem pártpolitikát űznek, hanem vallási, szociális, gazdasági és egyéb felvilágosító kérdések kerülnek szőnyegre. Óriási jelentősége van ennek egy nemzet életében, amelyhez járul az is, hogy ez a mozgékony egyesület 1909-ig 110 millió fölvilágosító röpiratot terjesztett tagjai közt. Nem nagyszerű szociális mű ez és nem becsületbeli kötelesség-e az ilyen egyesület mellett szilárdan kitartani?

Önként kínálkozik az alkalom, hogy pár szóval a szellemi téren való szociális törekvésekre is rámutassak. Segítenünk kell kath. akadémikusainkat, mint ahogyan azt a Nagy Albert Egyesület cselekszi. A Hildegard-Egyesület kiváló tehetségű, de szerény anyagi viszonyok közt élő katolikus nőket részesít felső oktatásban. A Görres-Egyesület a tudomány ápolását tűzte ki célul, a különböző könyvpártoló egyletek hasznos olvasmányokat terjesztenek a nép között... A kath. sajtó... Nem akarok a régi, nagyon régi és szomorú szöveg mellé új dallamokat költeni azokról az emberekről, akik drága pénzzel még meg is fizetik azokat a sebeket, amelyeket az ellenség a szívünkbe vág.

És messze, iszonyú távolságban várja anyagi támogatásunkat a pogányok missziója... Segítsd, segítsd az Úr Jézus legkisebb testvéreit, ha csak egy kissé is módod van a segítségre.

* * *

Talán kedvetlenül teszed le ezt a könyvet, mikor a kéréseknek egész felhője gomolyog körülötted?... Nem, légy tárgyilagos és légy türelemmel még egy kis ideig. Tudom, hogy nem tudsz mindenkin segíteni, azonban körül tudsz nézni, hogy hol és miként lehetne segíteni. Végtelenül sok jót tudsz tenni és végtelenül boldog leszel általa... Boldog lesz a léleknek belső és csendes örömei által.

Miért nem tud a könyv beszélni, szelíden, símán, behizelgően, mint az emberi szó? Kedves könyvem, ha könyörögni, ha koldulni tudnál, addig könyörögnél, míg minden olvasóm beleállana a keresztény szeretet tevékeny munkájába.

És mondd, kedves könyvem, nem tudnál-e levelet íratni egyik-másik jó lélek által, amelyben valamelyik szegény gazdag arról panaszkodik, hogy nem tudja, mit csináljon a

sok pénzével? Kedves könyvem, vigyázz és légy rajta, beszéld rá hathatós szavakkal, hogy tegyenek sok jót, tegyenek minél több jót.

Mondd meg olvasóidnak, hogy senki se oly szegény, hogy legalább lelki alamizsnát ne tudna adni embertársainak. A lélek ajándékát egy jó szó által, amely oly lágy, mint az édesanya keze, amely a gyermeke láztól égő homlokát simogatja... Egy részvétteljes kérdés... egy jó tanács... egy bátorító útbaigazítás... egy jóakarató pártfogás... nyugodt védelem... a becsület erélyes megvédése... egy kölcsönadott jó könyv által.

...és ha mindez nem volna lehetséges, legalább az imádság alamizsnája által.

Én, aki ezeket a sorokat írom, erre az utolsóra különösen kérek.

38. Hamis próféták.

(Pünkösd utáni hetedik vasárnap.)

Sok szószék van a világon, amelyekről az Isten igéjét hirdetik. Azonban a másik oldalon se szeri, se száma azoknak a prófétáknak, akiket másféle szellemek üznek-hajtanak — de nem az Isten szelleme.

Az Úr figyelmeztette tanítványait, hogy őrizzék meg a hamis prófétáktól, különösen akkor, ha a viselkedésük és külső megjelenésük nem árulja el, hogy hamis prófétákkal van dolgunk. Ez a figyelmeztetés minden időkre szól. Mivel pedig hamis próféták igen nagy számmal vannak s mivel nagyon jól értik a módját, hogy hogyan leplezzék igazi valójukat, érdemes róluk beszélni.

Vannak hamis próféták a magunk lelkében és vannak, akik kívülről közelítenek felénk.

A lelkünkben lakozó egyik prófétának képzelődés a neve.

A képzelőtehetség nagy adománya az Istennek, amely kimondhatatlanul sokat és nagyot alkotott már. Ez kap szárnyaira bennünket a vallásos lelkesedés óráiban, ez emeli a magasságba, az eszmények birodalmába a művészt. Az úttörő nagy szellemek egy-egy villámgyors meglátással a tudomány

olyan útjaira szoktak rányitni, amelyekre egyébként semmiféle útmutató rá nem vezetett volna.

És mégis, mégis! Képzetet, te bűvész, lehetsz te hamis próféta is s akárhány embernek sok oka van arra, hogy féljen tőled. Mert hát valóban oly fehér, oly tiszta, oly tüzes és piros-e minden rózsza, mint amilyennek a te szemeid látják? Az aranyszínű borral töltött serleg, melynek gyöngyöző italával valakit megkínálsz, olyan édes-e a valóságban, mint amilyennek titokban te látod? Nincs-e a fenekén parányi csöppje az örömnnek, amely egyszerre pezsegni, habzani és ömleni fog, aztán a fájdalom tengere válik belőle, amelyben annyi emberi, családi boldogság és életöröm belepusztult már. Mondd, képzetet varázsa, nem szokta-e a boldogságnak az álombamerülés előtt büntelennek, fájdalomnélkülinek látszó álmait a fölébredés után bánat követni? Valóban fényes arany korona-e a szabadság koronája, amellyel a fejedet fölékesíteni szoktad? Oly igaz, oly bensőséges, hű és végtelen-e a szeretet, mint ahogyan a füledbe suttogott szavak mondják?

Képzetet varázsa, lehetsz te hamis próféta is. Hamis prófétája az embereknek, a dolgoknak és viszonyoknak, amely sokszor kacagva tréfál, vagy koturnust ölt a lábára, holott az élet köznapi útján könnyebb volna neki az egyszerű bőrsarú vagy a jól megtalpalt erős lábbeli. A tisztalátású szemeket gyakran elhomályosítod, szélmalomharcot folytattatsz, a szerény, prózai, köznapi gyermekeket megteszed egy pillanatra királyfinak vagy királykisasszonynak... egyébként pedig koldus vagy, aki varázsvessződdel az elsózott levest se tudod élvezhetővé tenni.

Képzetet varázsa! Sok ember van, akiknek óvakodniok kell tőled, mert a szivük olyan, mint az olvasztott viasz, mint az eolhárfa, olyan, mint az álmodó tó tükre, amelybe a gyermekek apró kavicsot dobálnak.

Van másféle hamis próféta is. *Önzés* a neve.

Csudálatos dolog, hogy az emberek erre a hamis prófétára még mindig hallgatnak, mint ahogyan évezredek óta hallgatni szoktak, pedig a beszédje koldusmódjára szegényes. Tulajdonképen csak négy szóból áll: *Én, Enyém, Nekem, Engem*. Mind a négy szót nagyhangon kell kimondani és nagybetűvel kell kiírni. Az önzés ezekkel a szavakkal gyakran rövid, határozott és szigorú parancsokat szokott tudtul-

adni. Például: először jövök én, — te maradj csak szerényen hátul. *Engem* illet az elsőség, de ha a dolog nagyon jól megy, akkor az utolsó is. A ti első kötelességetek *engem* elismerni; aki engem el nem ismer, az ne várjon tőlem kíméletet. Az ilyesmikkel tulajdonképen nem is kellene törődni, ha az önzés a maga dicsőségét nem a más rovására hirdetné és ha nem biggyesztene hamis szemüveget annak a szemére, aki ráhallgat, hogy csak torzképeket, töredékeket, eltolódásokat lásson, amelyek a valósággal homlokegyenest ellenkeznek.

Ez a hamis próféta sokkal több gonosz és rontó szót suttog az emberek fülébe, mint ahogyan hinnők. Belopózik a családokba és azt mondja a férfinak: A háznép, a családod egyesegyedül csak arravalók, hogy a te kényelmedet szolgálják. Ha otthon vagy, ne keress mást, csak a magad előnyét. Ha ott künn dolgaidd közben fölbosszantottak, akkor botolj meg otthon a szalmaszálban és törj ki és harsogj, mint egy gátjátszakított vízáradat, amelyet hiába iparkodnak megfékezni.

Igy beszél a házba lopózkodott hamis próféta, az önzés. S mi lesz mindezeknek a következménye? Az, hogy az aszszonyok igen sok házban napról-napra sáppadtabbakká, szótlanabbakká válnak. Ha a férj szeméből nem napsugár mosolyog, a finom asszonyi lélek hovahamar oly üres lesz, akár a virágos májusi kert, amelyen nap-nap után az északi szél nyargal keresztül. S mi lesz a gyermekekből? Ha valahol az önzés zsarnokoskodik, ott, ha az ajtó nyílik, a gyermekek nem repülnek sívalkodva az apjuk karjai közé, mint egyebütt szokás, hanem összedugják apró fejceskéiket, mint a megriadt galambok, ha vércse vijjog felettük. Én azt hiszem, hogy egy apa zsarnoki önzése fölött semmi se mondhat kegyetlenebb bírálatot, mint a gyermekek suttogó szava: pszt! jön a papa!

De — mondod te — hiszen ott az édesanya szíve, ő a szegény, fény nélkül felnövő bimbócskák éltető napsugara. Anyai szív?

Ó anyai szív! Mily igen mély forrás vagy te, amelyből az emberiség legmélyebb patakjai csörgedeznek szüntelenül.

Anyai szív! Tó vagy te, amelyben a szeretet csillog a nap esti pírjában, benned tükröződnek vissza az emberiség legszentebb eszményei, akár az ég csillagai. És mégis, azt

kell mondanom, hogy vannak anyai szívek, amelyekben az önzés békája kuruttyol. Anyák, akik a bálterem vakító fény-özönében elfelejtik a gyermekeik ragyogó könnyes szemét, mert az önzés szava csábítja őket és belesuttogja a fülükbe: Jöjj, bájos fiatal asszony!... Mindenki teelötted fog hajlongani, mindenki neked fog hódolni. Ó igen, hajlongani fog, hódolni fog előtted mindenki, otthon pedig egy apró gyermekfej hánykolódik álmatlanul a párnái közt és virrasztva várja haza az édesanyját.

Igy csalja meg az önzés hamis prófétája az embereket az életük legszebb boldogságában.

Megcsalja a szülőket gyermekeik szeretetében. Az öregszülőket, akik mintha állandóan hurcolkodóban volnának, akiknek nincs egyéb örömük, legfeljebb az ablakukban illatozó virág, amely százszorta hálásabb a ráöntözött vízért, mint akárhány fiú vagy leány a szülője gondozásáért, amely nélkül pedig soha nem lett volna azzá, amivé lett.

Az önzés hamis prófétája megcsalja az emberosztályokat jogaikban... Az országgyűlések pártviszályai közt megcsalja a nemzeteket jólétükben... a művészetet és irodalmat, amikor ezer és ezer értéket aranyabrákért ad cserébe.

S emellett örökké azt szavalja, hogy ő egyáltalán nem keresi önmagát és a saját előnyeit, neki minden törekvése arra irányul, hogy az erők szabadon érvényesüljenek s hogy győzzön a jobb.

Ó, igen! minden háborúban az erősebb szokott győzni, de csak akkor, amikor a csatateret tízezrek holtteste borítja.

* * *

Aztán van a hazugságnak még egy prófétája, amely mellett szintén nem mehetünk el leszámolás nélkül. A neve *siker*. A belső lényege szerint azonban ő is csak a hazugság prófétája.

Előtte minden élethölcseségnek legfelsőbb törvénye ez a parancsszó: *Előre!* Előre mindenáron, még az önbecsülés, a nyugodt lelkiismeret, a becsület, a becsületesség, a hit s ha szükséges, még a lélek árán is. Igen! Még a szegény lélek árán is.

Előre! Csak előre! Az idealisták, akik a haladásuk útján nem akarnak másokat eltaposni, akik inkább lassan járnak s barátságosan másoknak is kezet nyújtanak, akik a maguk céljait alacsonyabbra értékelik, mint amilyenre érté-

kelhetnék, — ezek az idealisták előttük buták. Előre kell törtetni, csak előre!

Mondják, hogy Nagy Napoleonnak gyerekkorában megjövendölte valaki, hogy valamikor a világ fölött fog uralkodni, mivel egy-egy hazugsággal mindenünnen ki tudta magát vágni. Igenis! hazugsággal és csalással ősidőktől fogva lehetett madarat fogni, mert csak egyet kellett otthonghagyni: a lelkiismeretet.

S a hazugság prófétájának nem is lehet egyebet szembeállítani, csak a lelkiismeretet. A siker hamis prófétája egyedül csak tőle retteg, mert jól tudja, hogy ő csak üres hang, a lelkiismeret pedig vaskalapács, amely kérlelhetlenül agyon-sújtja.

* * *

Van még több hamis próféta is. De hát ki tudná valamennyit igazán jellemezni. Az *aggodalmaskodás*, amely mindig sötétbe néz és mindig kísérteteket lát. Ha téli éjszakákon a szél az ablakokat rázza, ha a macska nyávog, ha az óra váratlanul megáll... A *szeszély*, amely az emberekből kameleont csinál s az ember lelkivilágát áprilisi időjárássá változtatja. A *harag*, amely minden vörös színtől megvadul, amely mérgében föl-alá táncol a szobában, ahelyett, hogy a dolgot a nyugodt megfontolás tiszta, aranyos, megbékítő fényével sugározná be. Az *irigység*, amely az okos önmegtartóztatástól irtózik, mindenre rásandít és semmire se tud nyugodt szemmel nézni. Azonban, amint mondtam, a hamis próféták sora szinte beláthatatlan s tulajdonképpen minden ember maga tudja legjobban, hogy miféle titokzatos hangok sutognak a fülébe és mik akarják őt az egyenes útról letéríteni.

* * *

Beszéltünk a belső hamis próféta szaváról, szóljunk most azokról, amelyek kívülről környékeznek meg bennünket.

Elsősorban azt kell róluk megjegyeznünk, hogy rendkívül óvatosan közelednek felénk, főleg az első alkalommal. Ilyenkor szinte kínos az elővigyázatuk, amint mondani szokták: a farbával nem szoktak előrukkolni és csak hosszú tapasztalat után tudjuk meg, hogy sátán őfelségével van dolgunk.

Ilyen hamis próféta pl. az ujság, amely nap-nap után bekopogtat hozzánk és elmeséli, hogy itt vagy ott miféle

egyházi botrány történt... hogy a világnak valamelyik sarkában mit prédikált valami túlbuzgó fanatikus — hiszen ilyenek is akadnak —, valahol másutt egy szánalomraméltó pap elkövetett valamit, amit nem lett volna szabad elkövetnie. Persze, ha az utálatos «római rendszer» nem nevelte volna olyan elvetemedett embereké a papokat. Nem, az ilyen ujság a világért se vallja be önmagáról: Nézz reám, én hamis próféta vagyok. Nem a szent harag bánt, sőt alapos értesüléseim sincsenek. Csak szócsöve vagyok bizonyos embereknek, akik szörnyen tudnak örülni annak, ha az Egyház tiszteletreméltó ruhájára itt-ott por is tapad. Nem, az ilyesmit világért se vallja be az ujság, mikor reggel az asztalodra teszik. A szabad gondolat, a bátor szókimondás, az előítélet-nélküli, elfogulatlan világnézet, az akadályt nem ismerő haladás orgánumának szokta magát nevezni. De ha az embernek nap-nap után folyton ezeket az elveket duruzsolják a fülébe, a vége az, hogy mégis csak elhiszi, még ha százszor nem akarja is hinni és ha százszor fölteszi is magában, hogy az ítéletének szabadságát egy percre se adja föl. Világért se akartam azt mondani, hogy a házunkat napjában kétszer-háromszor látogató ujság kivétel nélkül hamis próféta volna s főleg nem akarom állítani, hogy azért hamis próféta, mert bírálatot is mond, — azonban vallom, hogy az ujságok közt nagyon sok a hamis próféta s ebben mindenki igazat ad nekem, ha csak az álarc meg nem csalja őket. Csak legyen bátorságuk a Mefiszto arcáról lerántani az álarcot.

* * *

Szakasztottan ez a helyzet a könyvekkel.

Évenként millió és millió könyv vándorol az országon keresztül. A könyv szava csendes és néma. Azonban vannak a könyveknek olyan szavaik, amelyeket egész életünkben sohasem felejtünk. Ezek a szavak lehetnek az olvasó lelkében az áldásnak vagy a méregnek a cseppjei. Áldás — ó mily dús áldás — és méreg, — ó mily erős méreg. Méreg, amely legtöbbször talán a fiatal leányok lelkét szokta megfertőzni abban a korban, amikor az ember az akadémiai műveltség ismereteit szokta elsajátítani, amikor az önképzésre van utalva s amikor alig van módja olyan könyvhöz jutni, amely annak a bizonyos könyvnek hamis tanításait ellensúlyozni, megcáfolni tudná.

Sokszor azt hisszük, hogy a próféták szavait hallgatjuk, pedig valójában hamis próféta szól hozzánk. Hamis hangok, amelyek talán a szeretet énekét zengik a fülünkbe, pedig a valóságban a mulatóhelyek csalfa és gonosz erotikája zeng ki belőlük. Csalóka hangok, amelyek szinleg aranyhárfán a fönséges és tisztaság dicséretét zengik, pedig a szív leg-nemesebb húrjai helyett a kiszapult lelkek kopott húrjait pengetik. Csalóka hangok, amelyek nagyhangon eszmények-ről szavalnak, mögöttük azonban örvény tátong s aki rájuk hallgat, hanyathomlok a mélységbe zuhan, az eszményekről pedig kitűnik, hogy nem az ég ragyogó csillagai, hanem hamis aranypapirosból vannak összezsirizelve.

Férfiak! Óvakodjatok a könyvben bujkáló hamis prófé-tától, amely hiteteket szívja ki a lelketekből. Asszonyok, óva-kodjatok tőlük, mert erőtlenné, fáradttá teszi a tiszta, mocsoktalan kezeiteket és tiltott gyümölcs után csábít ben-neteket. Óvakodjatok tőlük fiatalok, mert összetöri a lelketek acélos erőit. Féljetek tőlük, fiatal leánykák, mert hamis fes-tékkel mázolja be a világot s ha a valóság esője vagy zivatara rájuk zuhog, mind lemálik róla. Óvakodjatok, féljetek a hamis prófétáktól.

* * *

Jellemezzem tovább is a hamis prófétákat? Nem lehet azt szóval elmondani, hogy hányféle változatban és mily különös öltözékben jelenhetnek meg előttetek. Magukra öltik a bölcs tógáját, a tudós talárját... ott állnak a katedrán vagy a falusi korcsmák fapadjain... beszélnek a politika nyelvén, a diplomácia körmönfont fogásaival... szavalnak a klubok-ban, ők viszik a szót az egyesületekben... ők uralkodnak a társaságokban, befurakodnak a férfiak, asszonyok és leányok közé a gyárakba... népgyüleleteket hívnak össze és vissza-tartják az embereket a vallási dolgoktól... színdarabokat írnak, ott állnak a színpalak mögött és mosolyognak és kacagnak.

Ó, nem! Nem úgy van. Más áll és más kacag a szín-falak mögött.

A neve *Mefiszto*.

39. Földi javak.

(Pünkösd utáni nyolcadik vasárnap.)

Krisztus Urunknak vannak olyan kijelentései, amelyek a mai világ fölfogása szerint egyenesen képtelenségnek látszanak.

Azt mondja például az Úr, hogy a mennyország számára gyűjtsünk kincseket. A modern ember ezt különféle képen szokta magyarázni. Tehát a túlvilág a fő s a földi élet csak mellékes. Tehát ne küzdjünk a létért, ne harcoljunk végig az emberiség nagy harcát a mindennapi kenyérért. Engedjük magunkat a háttérbe szorítani az előretörtetők, a konkurrens, a szociális szempont szerint kisebb értékűek által, mert a mi életünk nem egyéb, csupán csak idealizmus és irgalmasság az utolsó lehelletig.

Mikor az Úr a tökéletességre vágyódó ifjúhoz így szól: Menj, add el minden vagyonodat és oszd ki a szegények közt, a modern ember ezt egyszerűen elviselhetlennek tartja. Azt hiszi, hogy Jézusnak ezen, tökéletességet követelő felhívása, amely minden embernek szól, arra hí fel bennünket, hogy a világ minden jó állását hagyjuk el, hogy azért a más világon jó helyet kapjunk.

Kérdik tőlünk, keresztényektől, mit tegyen az az édesanya, akihez a gyermekei jönnek és azt mondják: Édesanyám, nagyon éhes vagyok, szelj kenyeret. Édesanyám, nagyon fádom, adj meleg harisnyát és cipőt. Édesanyám, új könyv kellene az iskolában, nem tudnál-e venni? Édesanyám, úgy szúr valami itt a mellemben, ha lélekzem, nem jön a szegényekhez orvos, ha hívják?

Mit csináljon az édesanya, ha gyermekei apró csipogó madarak módjára ilyen kérésekkel ostromolják? Vegye az apró, vörösrefagyott vagy lázban égő kis kezeit a tenyerei közé és tanítsa gyermekeit az ég felé nézni és mondja: Maradjatok csak csendesen, édes gyermekeim, fázatok csak, viseljétek nyomorúságtokat tovább — majd ott fönn a mennyországban jobb dolgokat lesz, mint itt a földön. Ott majd lesz szép, fehér ruhátok, hószinű, bolyhos angyalszárnyatok, a lábacskaítokon aranycipők s a szemetekben nem csillog többé könny. Nem! Mondják az emberek, az élet egészen másként beszél hozzánk. Az élet tele van vadsággal és durva-

sággal és azt mondja: Dolgozzál, keress és ne késlekedjél. Ne a csillagokat nézd, a csillagok aranyával ugyan nem tudsz semmit megvenni... pénzt kell keresned, hogy kenyeret, ruhát és tüzelőt vásárolhass, hogy a gyermekeid ne fázzanak, ne éhezzenek és el ne pusztuljanak.

Sőt az élet beszél egészen másként is. Diadalénekekkel köszönti a dús, boldogító vagyon után való törtetést. Hallgasd csak, figyeld csak a trombiták harsogását, a csengő arany utáni vad hajsának szól. Azé a hatalom, aki először megkaparintotta s az a boldog, akinek birtokában van. Akinek arany kulcs van a kezében, az előtt megnyílik minden ajtó. Aki arany varázsfuvalán játszik, afelé repülnek a szerelmes szívek. Babérkoszorút fonnak annak a homlokára, aki a babérágat arannyal tudja bevonni.

Pedig, föld fiai és leányai, én mondom nektek, ha az Úr újra itt állana előttetek, újra csak azt mondaná, hogy a mennyország számára gyűjtsetek kincseket, hogy a lelketek egyszer ne szegény koldusmódjára ácsorogjon az örök élet kapuja előtt. A szegény Lázárt újra csak Ábrahám kebelébe vitetné az angyalok által s a dúsgazdagot újra csak a gyehenna tüzére vetné. A gazdag ifjúnak újra csak azt mondaná: Ha tökéletes akarsz lenni, menj, add el amid vagyon, oszd ki a szegények közt és jöjj, kövess engem.

Csak tanuljátok jól megérteni a szavait.

* * *

Minden intés, minden figyelmeztetés, minden fenyegetés, a többé-kevésbé megsemmisítéssel ijesztő ítéletek, amelyeket az Úr a föld javaira és azoknak birlalóira, a jómódúakra és gazdagokra mondott, mind-mind egyetlenegy gondolatforrásból csörgedeznek, amelyeknek ez az értelmük: a gazdagság, a földi javak csak zálogként vannak a kezünkre bízva. S ezért az ember sohse legyen rabszolgája a vagyonának, hanem uralkodjék fölötte, akármi történjék is.

Ezekben nem ismerjük még a gazdagság titkos veszedelmeit. A gazdagság a kezdet-kezdetén távoli álma annak, aki utána veti magát. A vágyak honába vezető út azonban tele van a lábakat megvérző tövisekkel. S nem minden embernek van annyi ereje és okossága, hogy ki tudja őket kerülni.

A gazdagságot hajszó ember útján ott van a túlságos aggodalmaskodás. Hogyan tudom ezt vagy azt az üzletet

lebonyolítani? Kérde magától: sikerül-e a vállalkozásom? Az ilyen embernek oltára lett a pénzeszsákja, rajta trónol a Mammon papirosbálványa s ha egyszer a körmei közé kaparította, lassan, de halálos bizonyossággal kiöli, kiszívja agyvelejéből a magasságok s az ideálok felé irányuló gondolatokat.

Ott ül útjában az irigység. Figyeli, mikor megy tovább, aztán beleakaszkodik a sarkaiba és belesusogja a füleibe: Nézd ezt itt, nézd azt ott, ezeknek többjük van, ezeknek jobban megy a dolguk, mint neked. Miért több a vagyonuk, miért megy jobban a dolguk? Azért, mert többre vitték, mint te. Miért vitték többre, mint te? Azért, mert számításaik, az okoskodásuk nem régimódi, szegényes ábrándozásokon épült föl, mint a tied. Te mindig azt kérdezed: Igazságosan, helyesen cselekszem-e így? Kérdezd inkább ezt: Célhoz érek-e ezen az úton? Te folyton azon tépelődöl: Össze tudom-e egyeztetni a cselekedeteimet a lelkiismeretemmel? Törd a fejedet inkább azon, hogy jól és haszonnal spekuláltál-e s ne keresd örökké a lelkiismeretességet és hűséget. Tudd meg, hogy aki az életben sikert akar aratni, annak nemcsak szilárd alapon kell állnia, hanem ha a körülmények úgy kívánják, a saját lelkiismeretére s a mások szívére is rá kell gázolnia.

Igy beszél hozzád az irigység és segítségül hívja maga mellé az ármánykodást és csalást, a becsstelenséget és hazugságot. Hálóba kerítik a lelkedet s ezer ember közül alig akad csak egyetlenegy is, aki kimenekül a karmaik közül s az az egy is csak akkor, ha volt annyi bátorsága, hogy erős kezekkel idejekorán szétszaggassa a hazudozásuknak azt a hálóját, amelybe a mi modern vagyonszerzésünk kiszámíthatatlanul bele van bonyolódva.

A modern kor vágyódása a vagyon után, amely minden áron csak többet és mindig többet akar, ha nem is csupa árnyék és sötétség, azonban egészen bizonyosan sok van belőle mind a kettőből. Mennyi hazugság rejlik a számítás szó mögött? Mily sok a tudatos csalás, a hamis beállítás az úgynevezett diplomatikusan célok mögött! Mennyi igazságtalanság rejlik a nyereség szóban, mennyi ridegség, mennyi durvaság és mennyi kegyetlen letiprás lopózkodik a fényes mérges másik serpenyőjében.

Világért se állítom azt, hogy minden nyereségre való törekvésnek mindig ezzel kell összekapcsolva lenni. Azonban

a lélekre nézve állandóan fönnáll a veszély s ha valamire, hát erre bizonyosan ráillik az Úr szava: Mit használ az embernek, ha az egész világot megnyeri is, lelkének pedig kárát vallja. A túlzásba menő iparkodás, a számlákkal és szállításokkal való örökös tervezés, gondolkodás és számítás, a lélekvilágának örökké ládákkal és csomagokkal, palánkokkal és lemezekkel, csövekkel, kazánokkal és motorokkal való teletömése oly sivárrá és szegénnyé tudják tenni a külsőleg gazdag ember lelkét, hogy vele szemben valóban irigylésre méltó annak a kis pásztorgyerekeknek a lelke, aki aransárga virágok közt a kecskéit őrzi, akinek a lelkébe alig fér el a boldogság, amikor a virágok reggeli harmatcseppjeit csupa sziporkázó gyémántnak látja és gyönyörködhetik a felhőkön nyargaló kísértetekben, amelyek az esti pirban vörös paripákon üzik-hajtják egymást az ég nagy mezőin keresztül.

★ ★ ★

Bizony-bizony nem volna szabad megtörténni, hogy az ember az arany rabszolgája legyen, mikor szuverén ura és parancsolója is lehetne.

Az ember a maga veleszületett nemességénél fogva kell, hogy újra és újra mondja magának, hogy a föld javai az ő szolgálatára vannak rendelve és nem megfordítva. A vagyont ki kell küzdeni becsületes úton, vagy ha másként nem lehet, a becsületes verseny küzdőterén, azonban nem a hazugság csempészszikátorain, a csalás, a hamisítás, a hazug reklám buvólyukában, a falhozállítás nagydobot verő, kiszámított vásári lármájával.

S mihelyt az ember tudatára jut annak, hogy a vagyon nem eszköz a kezében, hanem életcél, akkor itt az ideje ráeszmélni arra, hogy hiszen neki a föld javai fölött uralkodói jogai vannak.

Vagy mondjuk inkább így: hogy neki az a kötelessége, hogy a rábízott javakat kezelje. Az Úristen nem azt fogja majd kérdezni tőlünk: *mennyit* szereztél, hanem hogy *hogyan* szerezted? Nem azt kérdi, hogy mekkora volt a birtokod, hanem azt, hogy *mire* használtad?

Ha egy édesapa vagy édesanya azt mondja nekem: Dolgozzom, hogy öreg napjaimra legyen hova lehajtanom a fejemet, hogy a fiamat kitaníttathassam, a lányaimat kiházásíthassam — ez keresztény beszéd. Aki tétlenül, ölbetett kezekkel lopja a napot, vagy az égből várja a lehulló segít-

séget, az nem méltó az Istenfiához, aki nevelőatyjának, az ácsnak házában a maga két kezével kereste meg a mindennapi kenyeret. Bizony az Isten áldása nem az álmodozókra, nem is a csillagokba nézőkre száll, akik csak azt éneklék: Várj csak lelkem, várj! Nem, hanem azokra, akik a napot becsületes, izomfeszítő munkával töltik, akik híven teljesítik kötelességeiket, akik elernyedést nem ismerve, vidám munkakedvvel vágnak neki a munkának, akár illatozó virágágyak közt, akár szűrő tövisek közt, vagy sötét nagy erdőben kell is dolgozniuk. Sokszor az akadályok kőfala mered eléjük, azonban akkor odaáll melléjük az, akiről a zsoltáros csodaszép mondása súgja fülükbe az újjongó biztatást: az én Istenemben bízva, keresztülugrom a falat is.

Ha egy orvos, hivatalnok, kereskedő vagy szolga erejének és munkabírásiának javakorában gondoskodik a családjáról, azt teszi, amit egy okos embernek cselekednie kell. Csak fel ne örölje lelkét az az örökös tépelődés: mennyit nyerhetek, mit nyerhetek, mit veszthetek, mikor tudok fölhajszolni annyit, hogy függetlenül, gond nélkül, jómódban élhessek.

Fölhajszolni? Hány ember van, aki halálos megszokadásig hajszolja magát. Mikor erre gondolkodok, Tolstojnak, az orosz írónak egy szép elbeszélése jut eszembe.

Élt valahol Oroszországban egy gazdag földműves. Nagyon jó dolga volt, de az ördög egyszer azt kezdte a fülébe sugdosni, hogy még sokkal jobban is lehetne. Valamerre a baskirok földjén egy sipkára való aranyért óriási birtokot lehetne venni. Az ördög addig bízta, míg minden földjét eladta s az érte kapott pénzzel, egyetlen szolgája kíséretében elment a baskirok országába földet venni. Kövér, fekete szántóföldet, akkora darabot, hogy máról-holnapra gazdag földbirtokos válják belőle.

Odaért a baskirokhoz, tárgyalásba bocsátkozott a törzs legöregebb emberével, hogy mekkora földet kaphatna egy bizonyos összeg fejében. Másnap reggel kimentek a szántóföldre, amelybe csak el kellett vetni a magot, hogy ezerszeres pénzt lehessen érte aratni.

A nap még föl se kelt a láthatáron, amikor a paraszt ott állt már jövődő birtokán. Egyszerre megjelentek a baskirok is paripáikon nyargalva. A legöregebb fölment vele egy alacsony dombra és megmutatta neki a messze-messze elterülő gyönyörű földet. — Erről a dombról arra mégy, amerre

neked tetszik s azt választod magadnak, amelyik tetszik. Ha a nap fölkel, elindulsz s mehetsz egész nap. Amit egy nap alatt megkerülsz, az mind a tied lesz. Azonban ide figyelj: mire a nap este leszáll, vissza kell érned, itt kell lenned megint ezen a dombon. Ha csak egy percet késnél is, akkor a pénzed, ami itt a sipkában a földön van, elveszett s te nem kapsz semmit. Nézd, kél a nap, indulj!

A paraszt nevetve indult neki az útnak. A szíve hangozatosan dobogott a boldogságtól, mikor arra gondolt, hogy mekkora földet tud szerezni egy sipka aranyért, egyetlen nap alatt. Eleinte nyugodt, megfontolt lépésekkel ment. Mögötte lovagoltak a baskirok és időről-időre egy-egy cöveket vertek le, megjelölni, hogy a paraszt mely területet került meg.

A nap lassan emelkedett a láthatáron s a paraszt gyors léptekkel ment egyenes irányban tovább. Dél felé azt gondolta, hogy most már jó volna irányt változtatni, mert még messze van az út a dombig, ahol a baskirok a sipkapénzt őrzik. Aztán fordul még egyet, hogy a négyszög harmadik oldalát is megjárja. Jól benn volt a délutánban, mikor egy gyönyörű darab földet látott maga előtt. Ah, gondolta magában, ez pompás terület lesz búza alá, ezt még megkerülöm. Megy, siet tovább s szinte el is felejt, hogy a nap állását is nézni kellene. Főlnéz az égre és meghökkenve látja, hogy a nap erősen nyugovóban van. A domb messze van még tőle s a baskirok a lovaikkal együtt csak arasznyi nagyoknak tűnnek föl a szemei előtt. Elkezd futni. Minden elveszett — gondolja magában —, a pénz is, a föld is, ha napszállta előtt nem érek a dombig. Egyre gyorsabban fut. Látja, hogy a baskirok kiabálnak és mutogatnak a nap felé, hogy azonnal leszáll. A paraszt fut, rohan, ahogyan bír. A vére lüktet a halántékán, mintha kalapáccsal vernék, a szíve meg-megáll. Csak még egy kicsit bírjam — mondja magában s rohan tovább a domb felé, a szemei közben folyton a lenyugvó napot nézik. A térdei majd összeroskadnak már, a melle zihál, szűró fájdalmat érez a tüdejében, azonban rohan tovább, egyre tovább. A nap korongja csaknem a láthatárt érinti már, most... most... végre célhoz ért. Futva még egy-két lépést tesz, — még egyet — aztán előrehajolva a kezeivel a levegőbe kapkod, el akarja érni a sipkáját, amelyben az aranyai vannak —, aztán egész hosszában végigvágódik a földön — a szájából vér ömlik... meghalt.

Az öreg baskir ásót nyom a szolga kezébe, aki az összeroskadott embert emelgetni próbálja: — Ásd meg a sírját!

A szolga megássa urának a sírt. Két méter hosszú, nem egészen egy méter széles — ennyi föld kell egy embernek.

Igen, ennyi jár egy embernek, ha a végét elérte, egy arasszal se több.

Amit elmondtam, ne keltsen senkiben pesszimista gondolatokat. Ne bénítsa meg a vállalkozási hajlandóságát annak, aki előre és folyton előre akar törtetni, aki a szárazföldön és túl a nagy tengeren akarja a célját elérni. — Uralkodjatok a földön és hódítsátok meg azt, — ez keresztény elv. A kereszténység nem tiltja meg se az egyes embernek, se a nemzeteknek, hogy a legjobb testi és lelki erők szerint ne törekedjenek földi jólét elérésére. A kereszténység fölfelé, újra meg újra az ég felé irányítja az ember tekintetét, azonban nincs kifogása az ellen se, ha ugyanazon égboltozat alatt a nagy ipari vállalkozások gyárkéményei füstölögnek, amelyekben a földi javakat gyártják.

Csak egyetlenegy dolgot tilt el — a lélek árubabocsaját földi célért. Nincs a világnak olyan mulandó értéke, amely egy halhatatlan lélek értékével fölérne.

Egy vágnak és egy törekvésnek mindig kell az ember életében érvényesülnie, hogy a föld párája és füstje el ne vegye a kilátást az ég és az örökkévaló csillagok felé és hogy a gépek örökös zakatolása között meg ne feledkezzék arról, hogy az ember mégis csak több a gépnél, amelyet kihasználnak addig, amíg hasznát venni lehet. Akik a kazánt fűtik, ne izzanak maguk is annyira, hogy a lelkük minden értéke is elégjen. Akik a gép nagy kerekét lendületbe hozzák, vigyázzanak, hogy magukat is szét ne morzsolja.

A kereszténység még egy nagy gondolatot köt a lelkünkre, azt, hogy a föld javaiból a mennyország számára gyűjtsünk kincseket. Az arany és ezüst nemes ércéből, amely oly sokszor a boldogtalanság örvénye felé sodor bennünket, tegyünk félre néha-néha egy-egy darabot, hogy abból az örök élet koronájának abroncsát is megkovácsolhassuk. Kinek ne jutna ilyenre is?

Ki ne fordíthatna ilyen célra legalább egy kis darabot, ha már egyéb kincs nem áll rendelkezésére?

40. A kegyelem órái.

(Pünkösöd utáni kilencedik vasárnap.)

Nem! Lehetetlen ezt tovább kibírni. A szegény fiatal asszony élete valóságos pokol volt. Nem ilyen nyers, figyelmetlen, szinte durvalelkű ember számára teremtette őt az Úristen. Estéről-estére egyedül ült a szobájában. Teljesen egyedül, csupán a kis, nyolcéves aranyhajú fiacskája volt vele. Ő otthagya mindkettőjüket, alig hogy egy szóval is elbúcsúzott. Barátságos, szíves szót alig hallottak tőle, se az asszony, se a gyerek, pedig hát ők lettek volna az életének legdrágább kincsei ezen a világon. Ő milyen más volt valamikor, kezdődő szerelmük idején. Akkor tudott a fülébe sugdosni lágy, olvadó, édes szavakat. Oly gyengéd volt, úgy tudott hizelegni a fiatal leány olvadó lelkének, mint a finom, puha újjai, amelyekkel a sötétszőke hajában babrált. Mikor aztán odaadta neki a fiatalságát, szépségét s mikor később egy hosszú betegség barázdákat szántott az arcába, akkor a lelkéből elszállt valami, az a titokzatos valami, ami a szerelmének lelke volt. Attól az időtől fogva a szerelmének nem volt többé lelke s aminek lelke nincs, annak meg kell halnia.

Régóta tisztában volt azzal, hogy a szeretete iránta is, meg a fiacskája iránt is rég kihalt a kebléből. Úgy szeretete volna egyszer megmondani neki: Lásd be végre az okát, hogy miért nem vagyok már olyan szép, mint amilyen valamikor voltam. Lásd be, hogy a kettőnk gyönyörű gyermekének adtam oda minden szépségemet. Lásd be, hogy... de hát nem volt képes neki megmondani. Hiszen nem látott s lehet-e látókká tenni szavakkal a vak szemeket... Különösen olyan szavakkal, amelyeket úgyis zokogó sírás szakítana félbe.

Igy hordozta a némán szenvedő szegény asszony a fájdalmaikat. Nem volt egyéb vigasztalása, csak a fiacskája, az táplálta benne azt a reménységet, hogy mégis csak megépíti majd az aranyhidat a szakadék fölé, amely a kettőjük lelke között tátongott. Sokszor úgy érezte, mintha egy kép lebegne a lelke előtt: egy meredek, örvénylő mélység. Az egyik oldalon állt ő, a másikon az ura. De amikor a nevét akarta kimondani, az ajkai némákká váltak, mikor a karjait akarta feléje kitérni, megmerevedtek, mintha leszakadtak volna.

S mintha a szakadék túlsó oldalán álló férfi mindig messzebb távolodott volna tőle. S valahányszor szinte elveszett már a távolságban, amikor szinte rá se tudott volna már ismerni, egy hang lágyan, de mégis tisztán és érthetően azt susogta a fülébe: Mentsd meg, mentsd meg!

Ez a kép sokszor fölmerült a lelkében. S újra meg újra hallotta a szót: Mentsd meg, mentsd meg! Ha este és reggel a fiacskájával együtt imádkozott, ha a Miatyánkot vele együtt mondta, a hang mindig megszólalt: Mentsd meg, mentsd meg! Ha reggel a misére ment, minden imádsága végén ezt a szót hallotta: Mentsd meg, mentsd meg! Ha csendes éjjel hirtelen fölébredt s könnytől égő szemekkel elpanaszolta az Istennek a szenvedéseit, mindig ugyanazokat a szavakat hallotta: Mentsd meg, mentsd meg! Nem tudta, az urán csüngő szeretetének visszhangja volt-e ez, vagy a hűséges kitartásra figyelmeztető kötelesség szava beszélt így hozzá? Nem tudta és nem is akarta tudni... de érezte, hogy a hűsége és a kitartása ereje egyre gyengül, valahányszor a csalódott szerelem, az elkeseredés és kétségbeesés börtönében a rácsot rázza és szinte követelődve parancsolja valami neki: Szabadítsd meg magadat... szabadítsd meg magadat!

A némacsendű szobában ég a lámpa, a szoba szögletében egyedül üldögél az asszony és az ürességbe bámul. A lámpa egy kis aranygyűrűre veti fényét, amely nehéz bársonyterítőn csillog. Nem, nem viseli többé, ma oly ridegen, durván utasította vissza, hogy lehúzta a gyűrűt, amelyet valamikor ő húzott az újjára édes, komoly szavak kíséretében. Azok a szavak akkor olyan komolyak voltak, akár az eskü és úgy tüzeltek, mint a lángtűzű újbor. Nem tudja tovább, most már nem tudja tovább hordani. Otthagyja őt is, a fiát is, hiszen ma meggyőződött róla, hogy a szenvedély kitörésének idején ennek a természete is szakasztottan olyan, mint az apjáé. El kell szakadnia az urától is, meg a fiától is.

Mikor ezt a szót mondja: az ő fia — összeborzad. Hiszen az a gyerek az övé is. Az ő húsa, az ő vére.

Nem, annyi bizonyos, hogy az anyja lelkéből semmi sincs benne, hiszen ma este oly dacosan viselkedett. Lefeküdt anélkül, hogy az édesanyjától búcsút vett volna,

vagy csak egy szót is szólt volna, mint ahogyan máskor szokta. Virágzó fiatalságának minden szépségét, az arcának minden báját rája ruházta... Miért nem adhatta neki a lelkét is? Sokáig tépelődik, aztán bemegy a gyermeke szobájába. A fiúcska hófehér párnái közt pihen. Maga a megtestesült ártatlanság. Az összeszorított újjai közt azonban valami van, amit egészen odaszorít lassan pihető mellére. Egy kis fehér papírszelet, apró, esetlen gyerekes betűkkel teleírva. Az édesanya gyengéden szétfeszíti az apró újjacskákat s olvasni kezdi az írást: Édes mamám, ha holnap elmég, amint mondtad, mert én rossz voltam, akkor nekem is el kell mennem és meg kell keresnem tégedet, mert én nem élhetek az én mamám nélkül és sokkal jobban szeretlek, mint elmondani tudnám és úgy fáj a szívem, hogy olyan rossz voltam, de meg akartam...

Az írásnak vége van. De hát mit is akarhatott ez a gyerek ezzel a levéllel? Talán a maga együgyűségében el akarta küldeni valahova a világba, ha az édesanyja beváltja a fenyegetését és elhagyja? Úgy gondolta, hogy az írása mégis csak megtalálja valahogyan a mamáját, aki megtudja belőle, hogy a fiacskája minden bizonnyal utánamegy, hogy visszahozza.

A mélyen megindult asszony lassan letérdel a gyermek ágya elé. Egy gyermek, aki az elveszett édesanyját akarja megkeresni — ó mily szegény vagy te, szegény kis gyerek! Egy gyermek, akinek nincs édesanyja, noha tudja, hogy valamerre a nagy világban van — ó, de elhagyott vagy te szegény gyerek! Merre akarsz menni, fiacskám, hogy megkeresd az édesanyádat? Nem! Ne ereszd el, ne engedd el. Mondd neki: Maradj anyám! Maradj!

A térdelő asszony csöndesen zokogva beletemeti az arcát a fia vánkosába. Egy fiú, aki annyira szereti az édesanyját, aki csak szavakat keres, amelyek erősebbek a büszke gyermeki dacról s a büszke gyermeki dac, amely meg akarja tiltani a gyermeknek, hogy alázatos, lágy, bocsánatot kérő szavakat mondhasson.

És te, fiatal asszony, el akarsz menni? El akarod hagyni a fiacskádat, aki nem tud élni az édesanyja nélkül? A gyermeki büszkeséget kevélységgé akarod nevelni, a dacot macacssággá akarod kérésíteni? Nem akarod férfivá nevelni a gyermekedet, aki le tudja magában győzni a hirtelen fölindu-

lást, nem akarod, hogy lassankint olyan férfiúvá váljék, akinek nap-nap után érettebbé való egyéniségéből az urad javított, önmagán uralkodni megtanuló mása váljék?

Szegény asszony, te el akarod hagyni a boldogságodat, melynek öledbe hulló éretlen gyümölcse fanyar volt, noha egy komoly föladat állt előtted, amelyet lassan-lassan neked kellett volna megoldanod.

Egy hosszú, világosszőke hajfürt kibomlott az alvó gyermek hajából s rácsavarodott az édesanyja újjára. Az asszony lassan még inkább az újjára csavarja. Úgy csillog, mintha ragyogó, tiszta, fényes aranygyűrű volna.

Mint az a gyűrű, amely a másik szobában a piros bársonyterítőn van, amely valamikor két emberszívet kötött egymáshoz, hogy csak a halál váltsza el őket.

Úgy ragyog, mint az a könnytől ázott sugár, amely a térdelő asszony szemeiben csillog. Az asszony fölkel, átmegy a szomszéd szobába, ahol a gyűrű van, amelyet le akart tenni úgy, hogy soha többé ne hordja.

Fölhúzza a gyűrűt az újjára, hogy soha többé le ne tegye.

A kegyelem órája elérkezett.

* * *

A párisi Notre Dame közelében, öreg gesztenyefák árnyékában van egy alacsony pizskosszürke épület, a Morgue, a tetemnéző. Ide szokták behozni a világváros ismeretlen halottait. Ez az első pihenő-stáció, mielőtt a holttestek és azok egyes részei talán hónapokon keresztül vándorolnak a sebészeti műtőtermekben és az orvostanhallgatók előadási termeiben, hogy aztán össze-vissza szabdalva, végre-valahára a síri pihenés nyugvóhelyére jussanak. Ide kerülnek azok az emberek, akiket senki föl nem ismer, vagy akikkel senki sem törődik. Emberek, akiknek testét fölismerhetetlenné marcangolta valamelyik külvárosban a robogó vonat. Emberek, akiket a nagy városban valahol holtan találtak, homlokukon egy apró kékesfekete lyukkal, amelyből vékony, a hűvös éjjeli levegőben megaludt vérfonál szivárgott. Ifjú legénykéek, akik épen akkor hörögték az utolsót, amikor vér-aláfutásos nyakukról a kötelet levágták. Asszonyok és leányok, akiket nehéz iszaptól bemocskolva a Szajnából fogtak ki. Az ismeretlen holttesteket a hosszú, hideg márványlapra terítik ki, a lélektelen, eltorzult hullára pedig állandóan

ömlik a hideg víz. A víz bugyborékoló ömlése mintha csöndesen csukló zokogás volna, a csöppenként csorduló víz mintha titkos, nehéz könnyecseppek hullása volna.

A tetemnézőbe ijedt, szinte kétségbeesett arcú fiatal leány lép be. Csodaszép arc, szinte gyerek még. Miért jött ez ide? Talán kíváncsiságból? Dehogy! Más vezette ezt ide. Csaknem félórája várakozik már a találkozóhelyen a fiatal barátjára. A haszontalan nem jött. Hát most megbünteti. Ha nem jött időben, most várjon. Itt, a tetemnézőben bizonyosan nem fogja keresni.

Ah, oly édes volt arra gondolni, hogy őt szereti valaki, ha csak egy kicsit is, de szereti. Oly boldog érzés volt, amikor úgy titokban másra is gondolhatott, mint folyton azokra a virágokra, amelyeken reggeltől késő estig rágörnyedve dolgozott, attól a pillanattól kezdve, amikor még tarka szövet volt csak előtte s aztán az ügyes kis újjai mindenféle bimbókat és virágokat varázsoltak belőle. Virágokat a finom, előkelő párisi asszonyok kalapjára, akikre eddig is oly sok titkos irigységgel tekintett.

A barátja pedig egészen derék, kedves fiatalember volt. Vagy nem az volt? Igaz, hogy nagyon óvták tőle. Dehát ugyan mit is akarnak azok a gáncsokodók? Nem ígérte-e meg, hogy egy esztendő múlva mint édes kis feleségét viszi haza a házába? S nem így tesznek-e a barátnői is akárhányan?

Persze voltak némelykor órák, amikor nagyon is komor gondolatok háborogtak a lelkében. Mikor az édesapjára és édesanyjára gondolt, akiket korán elvesztett, vagy amikor a hitoktatója szavai jutottak eszébe, hogy az ember legnagyobb kincse a szive tisztasága. Szinte önkénytelenül rebegi az ajka a nehéz szót, amit gyermekkorában oly áhitattal szokott mondogatni: Egy bűn sem oly utálatos és rettenetes következményeiben, mint a... —

A leányka ott áll a tetemnéző hosszú márványasztala előtt. Ma alig egy-két halottat hoztak csak be. Egy öregembert, aki valahol végkimerülésben összeroskadott és ott... ott a sarokban egy fiatal leány holtteste látszik. Az élő ijedt borzalommal közeledik a halott testvér felé. Vajjon ki lehet ez az ismeretlen leány, aki itt pihen s akire most folyton-folyvást a víz csurog? Mi kergethette a halálba? Miféle történet játszódhatott le a hirtelen halála előtt?

A teremben szürke homály terjedezik s szinte ólom-súllyal nehezedik a fiatal leány idegeire. Ott áll a halott előtt és borzadozva nézi annak vonásait. Mintha beszélne. Igen, elbeszéli azt a sok nyomorúságot és szenvedést, egy igen-igen szomorú történetet beszél el:

Egyszer én is olyan tapasztalatlan, bolond gyerek voltam, mint amilyen te vagy, — így beszélt a halott. Nem hallgattam az intő szóra, hanem hallgattam a csábító szavára, mint az andalító muzsikára. Bár ne hallgattam volna rája. Bár maradt volna a lelkem olyan tiszta, mint akkor volt, amikor még hálójába nem kerített. Bár oda ne mentem volna, mikor az utcasarkon várakozott rám... Ne mentem volna el vele vasárnaponkint a zöldlombú erdőbe... Lettem volna erősebb, mint amilyen voltam. Azt hittem, hogy az egész csak vidám ének és nem gondoltam, hogy kétségbeesett sikoltással végződhetik. Oly édes, oly boldogító volt másra is gondolni és nem folyton a nehéz munkára, amelyre rágörnyedve reggeltől estig dolgoznom kellett.

A leány nézi-nézi a hideg márványasztalon fekvő hideg holttestet, amelyre a jéghideg víz csurog, aztán a két kezével hirtelen eltakarja a szemeit és összeborzad. Lelkében fölújul a régi mondás, de most már fenyegetve kiáltja a fülébe: Egy bűn sem oly utálatos és rettenetes következményeiben, mint a... —

A következő pillanatban kisiet a teremből. Feléje se néz a megbeszélt találkahelynek. Bemegy a Miasszonyunk templomába és leborul a Szűzanya oltára elé. A nagyváros tapasztalatlan leánykája, akihez hasonlót oly sokat elnyelt már a világváros, mély áhitattal imádkozik a szűzek pártfogójához — a kegyelem órájában.

* * *

A fiatal hadnagy kiadta a szigorú parancsot, hogy egy lelket be ne eresszenek hozzá. Az imént kísérté ki utolsó útjára egyetlen barátját, akit a mindenható parancs a legridegebb és legszűkebb laktanyába, a sírba helyezett.

Pajtás! Mit ülsz itt és min gondolkozol? Miért mélyeszed idegesen remegő ujjaidat az összekuszált fürteidbe s miért szólítgatod a nevét? Azt hiszed, hogy megint rád-kacag, mint az utolsó találkozáskor, amikor vidám lakománál együtt mulattatok? mikor magasra emelte a pezsgőspoharat és ujjongva kiáltotta: Vivat victorum vita — Éljen a győzők

élete. S aztán egy-két osztriga elég volt neki, hogy halálos méreggel fertőzze meg a véré.

Vivat victorum vita! Ó halál, mily hatalmas vagy te!

Kopogtatnak. A tisztiszolga egy nagy csomagot cipel. A kórházból küldték. Jelenti, hogy a meghalt jóbarát civilruhái vannak benne, amelyeket betegsége előtt utóljára viselt, ami után aztán mérgezés következtében ágyának esett és nem is kelt föl belőle többé.

Ó Istenem! Mily szomorú utolsó izenet ez. A tisztiszolga, mintha lecövekelték volna, mozdulatlanul áll a sarokban és csodálkozva látja, hogy a hadnagy úrnak, akit ő eddig csak kacagni látott, csakúgy ömlenek a könnyei. Ömlenek a papírba csomagolt ruhára meg a szoba padlójára.

A fiatal tiszt zokog, csöndesen, keservesen zokog. Az egyébként nagyon is vidámkedélyű fiatalemberben felébredt a gyermeklelkének jobbik fele. Egyik ruhadarabot a másik után veszi a kezébe, mindegyiknél valami kedves emlék ötlük az eszébe. Egyik zsebből egyszerre egy női arckép esik ki, aztán egy levél. A kép a boldogtalan menyasszony arcképe, aki ma szinte esztévesztve állott a nyitott katonasír előtt s még csak búcsúszót se tudott mondani annak, aki az életének minden reménysége volt.

Vivat victorum vita! Ó halál, mily kegyetlen, mily kérlelhetetlenül rideg vagy te.

A legény észrevétlenül kisurran az ajtón s magára hagyja urát. Az pedig csendes párbeszédbe kezd a halottal.

A halott ott áll láthatatlanul az élő mögött, belesuttog a fülébe és beszél egy testről, amelyet ezután semmiféle parfüm és semmiféle molypor nem tud megmenteni a rothadástól. Beszél két megkékvült ajakról, amelyek nem szürcsölnek többé gyöngyöző pezsgőt. Két kézről, amelyet semmiféle kesztyű nem oltalmaz meg többé a föld nyirkosságától. Két lábról, amelyek nem viselnek többé lakkecipőt. Egy emberszívről, amelynek számot kell adni arról, hogy hátha mégis csak maradt a lelke kincseskamrájában olyasvalami is, ami több volt a hiúságnál és léhaságnál.

Igy beszélgetnek soká egymással az élő és meghalt jóbarát.

A reggel első sugarai pirkadtak már. Besurrannak a nyitott ablakon és fölébresztik az ébren álmodót.

Odalép az íróasztalhoz, kitépi a naplójegyzetei összes

teleírt lapjait, — hiszen csupa hiúsággal és haszontalansággal van teleírva.

Aztán az első lapra ezeket a szavakat írja:

Vita nova! Vivat victorum vita!

Miről is írtam? Egy-két történetet mondtam el a kegyelem óráiról, úgy, ahogyan minden ember életében, a tiedben is elő szoktak fordulni. És most vigyázz, figyelj! — Nem áll a te ajtód előtt is és nem kopogtat-e nálad is?... Kérlek szépen, ne utasítsd vissza, — hiszen igazán jót akar neked.

41. Alázatosság.

(Pünkösöd utáni tizedik vasárnap.)

Kevés olyan lelki dolog van a világon, amelynek belső lényegét annyira félreismernék, mint az alázatosság. A világ modern gyermeke meg tud érteni egyet-mást, megérti még akkor is, ha a kezdet kezdetén kereszténynek látszik is. Azonban nagyrabecsülni az alázatosságot, sőt még gyakorolni is azt? Nem! erre szabad, egyenesderekű ember, aki érett ésszel gondolkozik, nem lehet képes. — Hogyan lehessek én alázatos — mondja a modern ember —, ha az egész lelkivilágomnak, ha az akaratom acélos erejének, a terveim vakmerő lendületének tudatában vagyok? Tűrhetem-e tétlenül, ha valaki a becsületemben gázol? Nézhetem-e nyugodtan, ha más az én rovásomra foglalja el a napsütéses helyet? Nem! A középkor szentjeinek alázatossága egyáltalán nem illik a modern emberhez. Egy asszony, egy fiatal leányka lehet még alázatos, sőt talán ez teszi őket vonzóvá és kedvessé, mert a gyémántos lelkük minden értékét az öntudatos szerénység által látjuk kidomborítva.

Azonban az alázatossággal is úgy vagyunk, mint sok egyéb más dologgal a világon. Az előítéleteknek egész hegye tornyosul eléje. Az emberek pedig rámutatnak az újjukkal és azt mondják: Ime! nézzétek, lehet-e ebben dicsérni- vagy magasztalnivaló?

De hát mi nem azt mondjuk, hogy az alázatosság abban áll, hogy mindenkor és minden körülmények közt eladjuk magunkat. Nem is abban, hogy a magunk erőit, tudásunkat

és cselekedeteinket lebecsüljük...hogy rabszolga módjára hajlongunk minden tekintet előtt, amely a parancsoló szeméből felénk villog...hogy birkatürelemmel viseljük az arcunkra mért csapásokat...hogy minden igazság szerint föltáruuló utat, minden napsütéses helyet versenytársainknak engedjünk át...Ki mondja azt, hogy ezt a talmi alázatosságot cserébe kell adni az igazi keresztény erény ragyogó nemes aranyáért?

Nem! Az igazi alázatosság nagynak nevez mindent, ami valóban nagy. Nem követeli senkitől, hogy aki valóban nagy, hétrétgörnyedjen csak azért, hogy az emberek közt különbségek ne legyenek. A keresztény alázatosság nem követeli senkitől, hogy a tekintetét szolgai módra lesüsse, ha joga van fölemelt fővel járni. Nem követeli, hogy valakinek a becsületét kétségbevonják, ha az valóban kiérdemelt becsület, nem követel lemondást ott, ahol a követelés jog s ahol az előretörés szükségesség.

Az alázatosság a magunk erejének s a magunk megbecsülésének helyes mértéke, a helyes önértékelés erénye. Megtanít bennünket arra, hogy a magunk származását, függetlenségünket s annak határait soha és semmi körülmények közt el ne felejtjük. Azt mondja: Büszkén szárnyaló sas vagy, — azonban gondold arra is, hogy utadban kővek akadályai is lehetnek, amelyeket egy ember hiába próbál elhengetíteni, sok rejtett árok és bozóttal benőtt szakadék leselkedik rád és sok ember belezuhan már az ilyenekbe. A dicsőség szerencsefia vagy, — azonban legyen gondod arra, hogy egy-két babérlombért ne juss olyanoknak zárt-körü társaságába, akik a maguk dolgát se képesek egészen megítélni. Az alázatosság mindig szeliden int: ember, légy szerény akkor, ha magadról kell ítéletet mondanod és légy szerény akkor, ha más beszél rólad. Légy szerény akkor, ha valamelyik tükör — pedig a legtöbb tükör nem üvegből és ércből van — azt mondja neked: Ó mily szép vagy!

Az alázatosság a hálás elismerés erénye azokkal az erővel szemben, amelyeknek össze kellett találkozni és össze kellett segíteni ahhoz, hogy a lelkünk belső értékei irányítást nyerhessenek és kifejlődhessenek. A létezésünk kapujánál ott van mindjárt két csodás hangzású név, amelyekről csak a mélységes tisztelet és alázat hangján szabad beszélni: az

édesapa és édesanya neve. Aztán ott vannak gyermekkorunknak, első és későbbi ifjúságunk tanítói. Lehet, hogy az egyik-től többet, a másiktól kevesebbet kaptunk, azonban mindegyiktől kaptunk valami olyat, amiről nekünk sejtelmünk sincs azért, mert hiszen a lelkünk végső hajszálgyökereit képtelenek vagyunk megismerni. Vannak jötevőink, akik nélkül sohase lehettünk volna azokká, amiké lettünk... talán valamiféle gyerekjáték, amely segített lelkünkben kifejleszteni azokat a tehetségeket, amelyekből a legjobb cselekedeteink fakadnak... könyvek, amelyek elhatározó befolyással voltak az életünk irányítására... jóbarátok, akik erős kézzel markoltak bele a sorsunk kerekébe... segítő kezek, amelyek nélkül sohase tudtunk volna bizonyos utat megjárni, egyik-másik lépcsőre fölkapaszkodni stb. stb.

És végül egy, aki szemmeláthatólag ugyan legkevésbé, azonban a valóságban mindennél hatalmasabban segített bennünket: az Uristen.

Ha az Isten beszélni akarna az alázatosságról, ó de sokat tudna neked mondani. Rámutathatna a homlokodra és azt mondhatná: Emögött a vékony fal mögött egy bonyolult szerkezet van, amelynek helyes vagy helytelen működésétől függ a lelked világossága vagy sötétsége. Nincs-e okod alázattal gondolni rám? Vagy rátehetné mindenható újjait a szemeidre vagy füleidre és mondhatná: Ezek finom, csodálatos szerkezetű szervek, amelyeken a lelked játszik, ha a belső lelki világod zavartalan, gazdag működését szereted, nem kell-e alázattal gondolnod rám? Vagy ha az Isten a szivedre tenné a kezét és megkérdezné: Mondd csak, megérdemelted-e, hogy a szived mindig oly zavartalanul működhessék, mint ahogyan működött? Nem akadhatott volna-e el a csodálatos óraszerkezet? És mondd meg emberfia, mindig megérdemelted-e, hogy a szived doboghasson, nem voltak-e olyan cselekedetei, titkos árulásai, amikor urának és mesterének a szolgálatot megtagadta? Bizony az Uristen ezeknek a kérdéseknek föltevése által szégyenpírt boríthatna a homlokunkra s ezeket a suttogó szavakat rebegtethetné az ajkaink által: Uram! Légy irgalmas nekem, szegény bűnösnek. S ha a szív így beszélne, valóban alázatos szív lenne.

Bárhova nézzünk, mindenütt érezzük a felsőbb hatalmasságoktól való függésünket. Büszkén beszélünk a technika és kultúra diadalairól. Ha azonban csak egy kissé is gon-

dolgozunk, el kell ismernünk, hogy illenék a kultúráról sokkal nagyobb szerénységgel beszélnünk és pedig azért, mert a mi kultúránk nagyon sokszor csak felületes kultúra, nagyon sokszor csak hitvány külső máz, amelyet a rothadás és műveletlenség emésztő hatalmai játszva rázhatnak le magukról, vagy pedig csupán rosszul összekovácsolt vasrács, amely mögött a szenvedélyek zabolátlan vadállatai lapulnak meg, várva a pillanatot, amikor eszeveszett ordítással előregorhatnak. Az én szavaimból nem a rothadó kultúra reményvesztettsége beszél, azonban mindenki tudhatja, hogy a mai kor kultúrájának általánosan ismert kárait és veszedelmeit hiába akarnók letagadni.

Hát a technika! Kétséget nem szenved, hogy vannak férfiúi homlokok, amelyek valóban rászolgáltak, hogy a szellemi kiválóság királyi koronájával ékesítsük fel azokért a nagyszerű szolgálatokért, amelyekkel az emberiséget megajándékozták. Azonban maradjunk mégis csak alázatos emberek és nagyjaink és legnagyobbjaink emlegetésénél ne feledkezzünk meg arról se, hogy az elemek birodalmában még kimondhatatlanul sok olyan dolog vár főlátásra, amely még teljesen ellenséges területen áll, illetőleg amelyekből csak alig valamit fedeztünk még fel — s a természetben igen sok olyan elemi erő érvényesül, amelyekkel szemben a mi fogalmaink teljesen tehetetlenek. Igenis! Neptun szilaj paripái hihetetlen gyorsasággal szelik át az Óceán hullámain, azonban valahányszor a tenger dühöngő szellemei egy-egy hajóóriást emberestől, patkányostól együtt a tenger mélyébe rántanak, mindig fülünkbe sítják a szót: Ember, légy alázatos! A légi járművek büszkén hasítják a levegőt, büszkében minden sólyomnál és saskeselyűnél, azonban valahányszor a levegő irigy szellemei ködfátyolt vonnak a győzelemittas léghajósok tekintete elé és gúnyos kacajjal csalogatják az embereket a romlás örvényébe, mindig halljuk a szót: Ember, légy alázatos! A villanszikrákat acéldróttal közvetítjük egyik világrészről a másikba, roppant távolságokban kicseréljük az emberi szót, — de mikor egyetlen tüzes villanszikra valakinek a nyakára szökken és hirtelen a földre sujtja s aztán továbbrepül, hogy egyebütt végezze szolgálatát, mindig érezzük lelkünkbe villani a szót: Ember, légy alázatos!

És ha semmiféle figyelmeztetés nem tudna alázatosságra

inteni bennünket, gondoljunk egy másik dologra, gondoljunk az életünk végére. Elő az idő, mikor minden külsőség, ami a lelkünket körülveszi, porrá és hamuvá válik. Kérdezzük meg magunkat, mi marad majd mindazokból, amikre az életben büszkék szoktunk lenni? *A pénzünk?* Többet annál, amennyit Charon, a komor révész követel tőlünk, hiába vinnénk magunkkal s akinek annyija sincs, azt ingyen szállítja át. *A rendjelek és kitüntetések?* Ezeket szokás bársonyvánkoson a koporsó előtt vinni, azonban akkor se tovább, csak a sírig s aki ott lenni pihen, nem visel a keblén egyebet, csak a halotti köntöst. *A szeretet?* A behantolt sírt az se nyitja föl többé. S ne áltassuk magunkat: az eleinte pótolhatatlannak látszó veszteség mégis csak enyhülni fog. Ha egy ügynevezett nagy embert temetnek, a szokásos gyászbeszédekben untalan ismétlik, hogy a megboldogult helyét szinte lehetetlen lesz valakivel pótolni. S ha aztán megérkezik az a másik, aki az elköltözöttet felváltja, azt szokták mondani, hogy ezt a pozíciót egyedül csak ő stb. stb. Ecce gloria mundi! Ime a világ dicsősége! Nincs kifogásom ellene, ha a címek és elismerések csillagocskáit ott ékeskednek a melleden, — de mégis csak azt mondom: Légy alázatos! Értékedet és nagyságodat ne emberi, mulandó dolgokban keresd, hogy ne válj koldusszegénnyé akkorra, ha majd az örökkévaló igazságok kérlelhetlen napja fölragyog s a parányi csillagok fénye semmivé homályosul.

* * *

Azt hiszem, hogy ha valaki így fogja föl az emberi alázatosságot, se kicsinyebbé, se hitványabbá nem válik általa. Hiszen az alázatosság csak azt tiltja neki, hogy ne az öntetszelgés korhadó mankóin s ne az önző dicsőség útján járjon s hogy soha el ne veszítse lábait alól a szerény önbecsülés szilárd talaját. Csak arra tanítja meg, hogy az elismerésnek, a dicséretnek és dicsőségnek cifra ékessége nem a legfontosabb dolog az ember életében.

Az alázatosság amellett egyáltalán nem tiltja, hogy a valóban nagy dolgok után törekedhessünk s a kiküzdött nagyság tudatában ne örvendhessünk. Nem az az alázatos, aki félénken sarokba húzódik, hogy senki ne láthassa és senki az értékét föl ne ismerhesse. Az az alázatos, aki nem tolakodik s aki nem taszigálja könyökkel hátra embertársait

csak azért, hogy széles területen egyedül állhasson s a diadal trombitája csak neki harsogjon.

Azonban előre és folyton előbbre törtetni az érdemes cél felé, ehhez joga van az alázatos embernek is. Kirántani a kardot hüvelyéből a becsületes önvédelem okáért, ha az önbecsülés, a tisztesség, a magasabb érdekek tiltják a gyáva, szálnalmas megalkuvást — ehhez joga van az alázatos embernek is. Ha pedig az Úr azt a tanácsot adta, hogy akit a jobb arcán megütnek, tartsa oda a bal-felét is, akkor annak megvan a maga értelme, hogy tulajdonképpen mit akart vele mondani. Azt, hogy sokkal jobb, ha engedjük magunkat arculütni, mint hogy az egyik igazságtalanságot egy másik igazságtalanság elkövetésével toroljuk meg.

Megszűnik-e arcunkon az ütés gyalázata égni, ha más arcára ugyanoly gyalázatot mértünk? A régi Wittingek ökológójának fölfogása szerint talán igen. De én azt hiszem, hogy az ilyesminek a jelenkorban nincs több létjogosultsága, mint annak a bivalyszarvnak, amelyből a diákok a sört szokták inni. Kinek van kedve a finoman metszett kristálypohár helyett ilyen esetlen eszközökhöz nyúlni, ha szomjas ajkait fölűdíteni kívánja? S van-e értelme annak, hogy némely ember pálcát tör a keresztény erkölcsnek a becsületről alkotott finom felfogásáról, ha a szíve az okozott sérelmet csak bosszúállással képes helyreállítani?

A keresztény erkölcsan arra tanít bennünket, hogy minden rendelkezésünkre álló eszközzel győzzük meg azt, aki méltatlanul bánt velünk, arról, hogy valóban igaztalan volt s aztán ne viszonzzuk a rosszat rosszal, hanem diadalmaskodjék a rossz fölött a jó. Igenis, meggyőzni, de nem a régi gladiátorok szokása szerint, akik mikor ellenfelüket a porba terítették, torkukra tették a kardot és várták a szenzációéhes tömeg üvöltését: Szúrd bele, vágd bele!

Tudom, hogy egyik-másik azt fogja mondani: Bizonyára nem sebeztek még meg karddal a melledet s bizonyára nem álltál még pisztoly csöve előtt, különben tudnád, hogy a férfi akkor bizonyul valódi férfinak, hogy inkább kockára teszi az életét, mint hogy magán engedjen száradni egy olyan gyalázatot, amelynek nem szabad rajta száradni.

Azt hiszem, ezzel azt akarják mondani, hogy az igazi erőteljes férfiaság nem férhet össze azzal az alázatossággal,

amely inkább meghajlik egy pillanatra az elszenvedett igazságtalanság előtt, minthogy újabb igazságtalanságot kövessen el. Igen, ha az igazságot s az igazi erőteljes férfiasságot egyedül diákos észjárással és diákpárbajjal lehetne csak bebizonyítani, akkor azok, akiket az Isten ötödik parancsa az ilyen elégtételbevételtől s az ilyen férfibátorság és dicsőség vágyától eltilt, valóban szánalomraméltó emberek volnának. Azonban én azt hiszem, hogy van akárhány fiatal hős, aki ugyan sohase állott még párbajpisztoly csöve előtt, de mint katona, félelem nélkül megállotta helyét az ágyúk dörgése közt s harsogó «rajta» kiáltások közt áldozatul hozta életét a hazáért. Annyi bizonyos, hogy aminek nem szabad rajta maradni, azt el is kell onnan távolítani, azonban történetük az rendes úton és módon. A puszták törvénye, az ütésre ránduló karnak, az összeszoruló ökölnek joga bizonyos életkorban és a műveltség bizonyos fokán úgyszólván benne van az ember vérében. Azonban az ütésre ránduló kar s az összeszoruló ököl nem mondhatók még a lovagias ember gesztusának.

Egyébként pedig csak azt akarom mondani, hogy az alázatosság és férfiúi bátorság nem szükségkép állanak egymással szemben. Hiszen a keresztény alázatosság története untig elegendő példával szolgál a hősi bátorság terén is. Az Isten alázatos szentjei rendíthetlen jellemük nagyságával léptek a föld hatalmas uralkodói elé és szemükbe vágták, hogy inkább kell engedelmeskedni az Istennek, mint az embereknek. A cirkuszok porondján álltak egykor férfiak és asszonyok, ifjak és serdületlen fiúk és leánykák s ha ezeknek az embereknek megható alázatosságán kívül volt még jellemző tulajdonságuk, akkor az a példátlan halálmegvetés volt, amellyel maguktól az életet eldobták, amelyet elveszteni reájuk nézve nem kevésbé volt keserves, mint ráknézve. S hogy a régi keresztények mártirkorszaka nem egyedül az őskereszténység idején talált követőkre, azt mindenki tudja.

Egyébként pedig egészen különös dolog, hogy az alázatos embernek bizonyos előnyei vannak a gőgös fölött. Elsősorban a biztosságnak az a nyugalma, amely egyenes úton megy a maga kitűzött célja felé s amelyet a sikertelenség ép oly kevéssé hoz zavarba, mint az ellenük irányuló kritika vagy a kegyetlenség kényszerítő eszközei.

Hiszen mindez nem is lehet másként. Az elbizakodott

embernek minden cselekedetét egy kérdés keresztezi: Mit mondanak majd az emberek? S az embereket semmi se téveszti meg annyira, mint a más emberek véleményének figyelembevétele. Ez bizonytalanná, ingadozóvá, bizalmatlanná teszi az embert. Azonban bizonyos az is, hogy ha az ilyen emberek sikert aratnak és boldogok lesznek, röstelnek egy úton járni azokkal, akiknek útja nem az igazak egyenes útja, hanem az ingadozóké és tétovázók kiszámíthatlan ösvénye.

Valahol olvastam, egy kiváló francia tábornok azt szokta mondani: Megteszem a kötelességemet s aztán füttyölök az egész világra. Ezzel azt akarta mondani, hogy megveti a világ kritizálását. Nem mondom, hogy aki ezt mondta, aláztos ember volt. Sőt talán épen ellenkezőleg. Azonban a szavait aláírhatja mindenki, aki a bennük rejlő látszólagos büszkeség ellenére az alázatosság biztos nyugalma megőrizni óhajtja. A látszólagos büszkeség ellenére — mondom én — mert az emberi dicséretetek és ócsárlások dagálya és apálya idején bizonyára megengedett dolog a megvetés. Az ilyen ember nem kerül kivetett potyka módjára a szárazra, hanem bátran mondhatja: félnap múlva úgy is túl leszünk rajta.

Az igazi alázatosság legbensőbbben össze van forrva azzal az erénnyel, amely minden erkölcsi erőnél nagyobb erőt kölcsönöz: az Istenben való bizalommal.

A kevély ember sohase fogja érezni ezt s épen ezért az ő emberi erejének nincs is igazi hátvédje. Az aláztos ember meggyőződése ez: Megállom a helyemet ott, ahova az isteni gondviselés rendelt. Az ismeri az én erőmet és ha mind megfeszítve, elégtelennek bizonyul, — akkor az Isten csendes és láthatatlan szövetségesként mellém fog állani. A történelem legnagyobb hőstetteit mindig ilyen meggyőződéssel vívták ki — kezdve Mózesztől egészen azokig az egyszerű német emberekig, akik ezeket a szavakat vésték kőbe: *Az Isten velünk volt.* — Néki adassék dicsőség!

S ami jó volt a nagy emberek életében, miért ne lehetne jó a kicsinyekében, hiszen őket is csak azok a törvények kormányozzák, amelyek a nagyokéban érvényesülnek.

* * *

Azonban az ember nem azáltal lesz aláztos, ha az aláztosságról megható értekezéseket olvas. Az aláztosságot gyakorolni kell, aztán újra meg újra és megint csak gyakorolni kell.

Ha az ember erőt vesz a maga önfejlésén és ha hibázott, azt mondja: ne kösd magadat makacsul az ostoba előítéletekhez és ne tartsd méltóságodon alulinak az elkövetett hibát jóvátenni.

Ha azt mondja a szemeinek: Ne sandíts se jobbra, se balra, hanem nézz egyenesen előre a cél felé. S ha jobbról és balról fényt látsz, ha idegen sugár verődik rád, nem egyedül te vagy hivatva minden tudás és erő diadémját hordani.

Ha azt mondja a szívének: Ne légy se féltékeny, se irigykedő. Ragyogóbb lesz-e a te fényességed, ha a más világosságát árnyékkal takarod el vagy épen kioltod?

Ha azt mondja a lábainak: Ne fuss a dicsőség után meredek magaslatokra kapaszkodva, véresre töröd a lábaidat, hiszen elég sebet és fájdalmat okoz az élet tövises kálváriája is.

S ha végül az egész belső emberhez így beszél: Törd magad minden erőddel valóban nagy dolgok után s akkor valóban nagy leszel.

Az emberek előtt léssz nagy? Talán — de az mindegy. Az Isten előtt? Ő előtte minden bizonynyal — s tulajdonképen minden ezen fordul meg.

42. A nyelv bűnei.

(Pünkösd utáni tizenegyedik vasárnap.)

Mit jelent egy szó? Látszólag semmit. Egy lehellet, amely hamar támad és még hamarabb megszűnik. Levegőhullám, amely néhány kört ír le s a következő pillanatban nincs többé. Egy szó annyi, mint a semmi.

Gondolod? De talán hallottál már a lavináról. Mikor ott fönn a hegyekben megmozdul egy parányi hópéhely, talán egy kis madár lábacskájának alig észrevehető megmozdulása, vagy egy olvadó vízcsepp nyomása indította meg. A hópéhely ráesik a mellette levő puha, tapadó hóra és kezd lefelé mozogni, aztán gurul tovább és hólabda lesz belőle. Aztán tovább hengeredik és fejnagyságú golyóvá válik. Röpül, hengeredik tovább és a hó, jég és kő összetapadva hatalmas tömeggé nehezül. A gombolyagból mennydörgésszerű robajjal lefelé zuhanó óriás golyó lesz, vad rohanással törtet lefelé, keresztül-kasul a havasi házikókon, a fenyőerdőkön, a falva-

kon s azoknak mit sem sejtő lakóin. Lavinává válik, amelynek fehérsörényű paripái halálos rohanásukban pusztulást és siralmat jelentenek mindenfelé.

Ilyen lehet a hatása a szónak is, egy egyetlen kicsike szónak is.

Az emberek beszélnek — nem tudom miért, kiről és mit? Ha vissza akarok emlékezni, hogy mi okból beszéltek és miért folyt a beszéd ilyen módon, hát legtöbb esetben nem tudnék róla számot adni. Vannak úgynevezett gazdátlan szavak. Valaki kezdte, de nem lehet tudni, hogy ki. Fölmerülnek itt is, ott is, elsurranak ide is, tovább is, ráragadnak valakire, a sarkára, ott lebegnek a feje körül s végül mégis csak olyan szókká válnak, amelyeknek nincs gazdájuk. Igen, annyira parányiak, hogy nem akad gazdájuk.

És a hatásuk? Eleinte csak kis, jelentéktelen tréfának látszanak... aztán valaki fölkapja őket, asszony-e, férfi-e, mit tudom én? A szájukban azonban rosszündulatú szóvá változik, aztán vándorol tovább. Akad valaki, aki fölfújja. Ha egy szót így fölfújnak, az emberek egyszerre azt veszik észre, hogy nem kellemes az olyan ember társasága, akire ilyen nagyon rájár a rúd. Ó, az emberek egyáltalán nem akarnak igazságtalanok lenni s nagyon örülnének, ha azoknak a vádakkal ezredrésze se volna igaz. — Azonban, tisztelt uram! be fogja ön látni, hogyha a becsületén csak az a parányi folt éktelenkedik is, nem tarthatja magát becsületes embernek... Nagyságos asszonyom! Ha a mi régi meghitt társaságunkra igényt tartani óhajt, akkor ez ellen a híresztelés ellen méltóztatnék egész határozottsággal föllépni, amelyből én ugyan a magam személyében egy szót se hiszek, azonban... Nagysád be fogja látni, hogy a jelen körülmények közt a kegyed minden eddigi ismerősére nézve szükségessé vált, hogy stb. stb...

De hát semmi szüksége sincs annak, hogy az ilyen lityi-fityi mondasókból egész verset soroljunk elő, hiszen, aki a világot ismeri, az úgyis eleget tud róla beszélni. Az ilyen szavak egyszerűen számkivetettek s a rosszakarat szabad zsákmányává teszik az embereket.

És aztán miért? Azért, mert valahol fölmerült egy szó, amelyet senkise mondott, de amely nagyon hasonlít a lavinához, amely a kezdet kezdetén csak könnyű hópehely volt, megmozdította egy csöpp víz s végül mindent vad dühvel

szétromboló átok vált belőle, amely emberi életek kacagó boldogságát temette maga alá.

Bátran mondhatjuk, nem foglalhatunk eléggé erélyesen állást mindazon szavak ellen, amelyek az igazság gyalázatára a nyelv bűneivé válnak.

Itt vannak elsősorban a hazug szavak.

A hazudozások ellen meg kell indítani a harcot. Ha becsületesen őszinték akarunk lenni, be kell vallanunk, hogy a mai világ tele van hazugsággal és ámitással. Az emberek hazudnak és azt mondják, hogy csak tréfáltak. Hazudnak szükségből s azt mondják, hogy azért nem mondtak igazat, mert ki akarták magukat vágni, hogy a bőrüket megmentse. Hazudnak mókából s azt mondják rá, hogy az fogás. Hazudnak az üzletben, a vásárban adás-vevés közben s azt mondják, hogy jogos eszköz a reklám érdekében vagy pedig jogos hadicsel az üzlet versenyében. A nagy alkudozások közt ki-nevezik a keményítőt tejfölnek, a vizet bornak, a margarint vajnak, a cikóriát kávénak stb. Az emberek hazudnak gyerekkorukban, hogy szüleiket megtévezzék, az iskolában, hogy tanítóikat fálnak állíthassák, a bálteremben, amikor festékekkel és puderrel takarják el a valóságot, hazudnak akkor, mikor gyűrűváltásnál hamis gyémántokkal csalják egymást s hazudozásuk tart a házaselet utolsó órájáig, hazudnak késő vénységükben s eltitkolják az igazságot akkor, amikor a keserű igazság egyetlen orvossága lehetne a lelküknek s valóban csak azt szeretné az ember, hogy legalább az az egyetlen mondás lenne igaz, amit a sírkövekre vésnék: Itt nyugszik Istenben boldogult — ha már egyszer a sírig úgyis hazugság volt az életük.

Egy szó annyi, mint száz, a hazugságnak hadat kell izenni akármilyen formában is.

A hazugság csiráját meg kell ölni már a gyermek lelkében, mert annak a csirának egyik-másik gyermek lelkében sokkal televényebb talaja van, mintsem az ember gondolná. Akárhány fiúnak és leánynak egészen különös hajlandósága van a hallott és látott dolgok fantasztikus beállítására és fölcifrázására. Sok minden rejtőzhet e mögött. Talán valami mese emléke, talán valami mesélési tehetség, bizonyos körülmények közt művészi adomány, szerencsés hajlandóság az élénken felfogott helyzetnek költői előadására. Tehát jó és dicséretreméltó dolgok. Azonban sohase szabad elmulasztani

azt, hogy az ilyen gyermeket folyton-folyvást figyelmeztessük az igazmondás igen nagy fontosságára, főleg akkor, ha más emberekről és azok dolgairól mond ítéletet, mivel az ítéletmondó a kimondott ítéletért felelősséggel is tartozik. Folyton-folyvást figyelmeztetni kell arra, hogy az igazságtalanul elhitt vagy a meggondolatlanul kimondott szó épúgy elhomályosíthatja a más becsületét, mint ahogyan az ajak lehellette homályossá teheti a ragyogó tükör fényességét.

A szülők, nevelők és tanítók ne szűnjenek meg hangoztatni a fiúk és leányok előtt azt, hogy a hazugság talán kitűnő mértéke lehet az agyafurtságnak, azonban még jellemzőbb mértéke a gyávaságnak. Az igazi talpraesett fiú vagy egészséges, tisztalelkű leány szívesen tesz fogadást az igazmondásra és szívesen ismétli meg ezt a fogadást, ha lelkébe vésik, hogy a kis, nem — a nagy hős sohase hazudik. És ha egy okos nevelői fogással eléri azt, hogyha a gyermeket őszinte vallomása ellenére még büntetni is kell, az őszinteségért nagyrabecsülés jár neki, ilyenkor a gyerek hősnek fogja magát érezni. Aki gyermekkorában megtanulja azt, hogy a minden körülmények közt való igazmondás a lélek becsületességéből folyó kötelesség, az a lelki nemességnek ezen királyi útjáról későbbi életében se fog letérni. Az ilyennel megeshetik, hogy az igazmondásáért talán szenvedni fog, a gyávák és ingadozók közt talán nem is fogja magát jól érezni, azonban önmaga előtt mindig hős marad.

Elég baj, hogy a hősök kevesen s a gyávák és ingadozók annál többen vannak. Akárhány ember szelleme maku látlan maradhatna, ha a hazugság fekélye el nem rútítaná. Nem, ebben a tekintetben a legszigorúbb önnevelés álláspontjára kellene helyezkedni. Nem szükséges, hogy udvariátlanok és kellemetlenek legyünk, azonban az ember ne parádézzon a szóvirágok tarka pávatollaival ott, ahol egyszerű, őszinte, szívélyes szavakra van szükség. Nincs arra szükség, hogy minden okvetetlenkedésre válaszoljunk, ha azonban beszélünk, öntsünk tiszta bort a pohárba. Vannak, akik félnek az őszinteségtől — ezeknek jó, ha egy kissé megcukrozva adjuk be az igazságot — azonban ennek a cukrozásnak nem muszáj hamisításnak lenni. Ha valaki okosan és diplomatikusan viselkedik, az épenséggel nem egyértelmű még a hazugsággal, azonban a valóságos hazugság soha és sehol a legfinomabb diplomácia kedvéért se engedhető meg.

Beszéljünk a nyelv bűneiről.

Ezek közé tartozik a szeretetnélküli ítéletmondások egész sora, vagy amikor egyik ember a másikról igazságtalan ítéletet mond, melynek a mérgezetthegyű törőknél is kegyetlenebb hatása van.

Mi jogosítja föl egyik-másik embert arra, hogy embertársa fölött oly határozott bizonyossággal törjön pálcát, mint azt számtalan esetben látni szoktuk. Mi jogosítja föl őket arra a felsőséges bizonyosságra, amellyel éles, keserű, elutasító, sokszor megsemmisítő ítéletet mondjanak embertársaikról. Melyik ember képes egy másik ember lelkébe belelátni és azt mondani: az én ítéletem biztos és megmásíthatatlan. Csak egyetlenegy szem láthat bele a szivekbe és vesékbe — az Isten szeme.

De hát jól tudjuk mi azt, hogy az emberek nem is akarnak csalhatatlanok lenni a mások megítélésében. Az emberek csak tovább akarják adni azt, amit másoktól hallottak. Az emberek ítélkeznek szórakozásból és a szokásukká vált pletykázási hajlandóságból. Az emberek nem akarják — oh! Isten ments — dehogyis akarják embertársaik becsületét kisebbíteni, pláne tönkretenni.

Persze hogy nem azt akarják. Hiszen az ítéletüket rendesen ezzel a megjegyzéssel szokták kísérni: azt mondják — mondják, azonban én csak fönn tartással adom tovább s azt hiszi, hogy akkor már becsületesen és tisztességen járt el.

Pedig a hallgatója lelkébe egy parányi nyilat lőtt bele. S ez a parányi nyíl beleáll a lélekbe s azt hiszem, benne is fog maradni. Sebet vágott abba a nagyrabecsülésbe, amely azt az embert eddig körülövezte s attól a sebtől el is lehet teljesen vérezni. Hány embernek van annyi ereje és bizonyossága, ki tud annyira előítélet nélkül való lenni, hogy arra, akiről kedvezőtlen ítéletet hallott, azzal az elfogulatlan tekintettel tudjon nézni, mint annakelőtte?

Tehát ne ítélkezzetek. Ne mondjatok ítéletet, hacsak kötelességszerűleg vagy hivatalos állásotokból kifolyólag vagy magasabb érdekek alapján nem vagytok rá hivatva s még akkor is aggódoó lelkiismerettel adjátok meg az igazságnak az őt megillető tiszteletet.

A nyelv bűneiről akarunk tovább beszélni.

Azokról a könnyelműen kimondott mocskos beszédekről akarunk szólni, amelyek oly sok veszedelem okozói vol-

tak már a világon. Amelyek mindenből csúfot űznek, ami szent és csak azért, hogy a lelkük szinte ördöginek nevezhető gúnyolódó hajlandóságát kielégíthessék. Ez a bűn abban nyilvánul meg, hogy némely ember még az istengyalázástól se riad vissza, ha azzal a szellemességét fitogtathatja és sziporkáztathatja olyan emberek előtt, akiknek még az ilyesmi is tetszik. Valahogyan a kedvük szerint való, ha szellemeseknek, emberfölötti embereknek látszanak maguk előtt, ha könnyű szökéssel keresztülvetik magukat az ősi szent korlátokon a tréfa, szatira és cinizmus által. S ez nem is olyan igen nehéz, nem is igényel tulságos lelki tehetőséget, hiszen nem minden Nietzsche-utánzótól várják el, hogy tagadhatatlanul nagytehetségű példaképüknek nyomába tudjanak lépni. Az istengyalázók szellemi röppentyűit enyhébben szokták bírálgatni, mint azt, amit kigúnyolnak.

A mi dómjaink ősi gránitfalainak nem szokott ártani az az egy-két kavics, amellyekkel pajkos gyerekek szokták megdobálni. A szent dolgok szellemi értéke se fog számbavehető kárt szenvedni, ha kőnél gonosszabbal hajigálják is. Hogy azonban mennyi magasztos és szent érzelmet rántanak sárba az emberi szivekben, mennyi gyalázatot, mennyi szégyent okoznak, az majd csak akkor világlik ki, ha az istengyalázók így kiáltanak a hegyeknek és domboknak: szakadjatok reánk és temessetek el bennünket.

Nem nagy bátorság kell ahhoz, hogy a szent dolgok erkölcsi meggyalázóival szemben győztesek maradhassunk. Az istengyalázóknak tulajdonképpen nincs is kardjuk, hanem csak finomabb vagy durvább hálójuk, amelyet a rájuk hallgatóknak a fejükre szoktak dobni és csak egy kis erélyesség kell ahhoz, hogy szétszaggassuk.

Elég a nemtetszésnek vagy megvetésnek egy előkelő és határozott kifejezése. Hitetlen, kegyeletlen beszédek egyáltalán nem érdemelnek egyebet.

* * *

S itt kell szólnom még egy bűnről, amely a szóval való vétkezésnek szakasztott ellentéte: a hallgatás bűnéről akkor, mikor valakinek beszélni kellene.

Mit is mondott a nemzetek apostola? Hiszek, tehát beszélek.

Mit is mondanak a gyávák, akik, mikor a hitüket gyalázni

hallják s a védelmére szót nem emelnek: Hiszek, tehát hallgatók.

És most őrizd a nyelvedet, mint a kígyó, ha vele vétkezhetsz. De legyen a nyelved kard, ha beszélned kell.

43. Ragyogó lángocskák.

(Pünkösöd utáni tizenkettedik vasárnap.)

Dinuska Dimitrievna nevét mindenütt ismerték, amerre a híre a dicsőség szárnyain a nagyvilágba szétrepült. Amerre az ifjú művész nő járt, pedig jóformán még csak gyermek volt, egy csapásra megnyerte a szíveket. Ha a magas, tágas, aranyos, fénytől ragyogó koncerttermek dobogóján állt s a hegedűjét a kezébe vette, szinte az első vonóhúzásnál valami bűvös erő nyugtázta le a hallgatóit, valami titokzatos, szívekbe markoló varázslat, amelynek ígérete alól senki se tudott szabadulni... mint egy tündérálom, amelynek titokzatos hatása előtt úgy hajlongtak az ősz fejek, mint ahogyan meghajlanak az erdő fái, ha a májusi szél végigzúg fölöttük. A szemek csillogtak, sokszor nehéz könnyecsek gyöngyei gördültek alá, amikor az elérzékenyülés boldogságában úsztak. Oh! Dinuska Dimitrievna gyönyörűen játszott. Nem! Nem játszott: a hegedű énekelt a kezében. Nem! A valóságot ez se fejezi ki. Dinuska Dimitrievnának a szíve énekelt, a hegedű, amelyen játszott, csak eszköz volt, amelybe az éneklő szíve zengte bele a hangokat. Amit az ajka elmondani nem tudott, mert a szív mélységes érzéseinek elmondására nem volt kifejezés s amit az emberek meg se tudtak volna érteni, azt a muzsika nyelvén mondotta el s azt minden mélyen érző szív meg is tudta érteni. A szíve mindenről tudott énekelni, ha a hegedűjét a kezébe vette. Mikor még gyermek volt, a lelke édes boldogságáról énekelt... s ha a szíve és a hegedűje énekelni kezdett, mindenki úgy érezte, mintha messze távolból a boldog időben elhangzott, elmosódott hangok születnének új életre... mintha az édesanyja hangját hallaná s úgy, mint valamikor réges-régen, most is a nevére szólítaná, mintha kérné, esdekelne, figyelmeztetné, áldó szavakat rebegne fölötte s aztán édes, bűvös-bájos meséket mondana neki... hallotta kis testvéreit, a hugocskái hangját, amint halkan nevetnek, kuncognak... hallotta a szellő zokogását, mikor a

lelke borzalommal és aggódással lett tele... aztán hallotta messziről, igen messziről a karácsonyesti harangok tompa, a hóhullástól eltompult hangjának édes dalait... Dinuska Dimitrievna szíve és hegedűje azonban más hangokon is tudott énekelni... énekelte a végtelen puszták szilaj dalait, amikor a szabadságtól megrészegült lovasok lobogó sörényű paripákon száguldottak rajta keresztül... s a kikeletnek, a virágos májusnak énekét, mikor a kertben fehér és piros rózsák illatoznak... vagy a tengernek, a végtelen, örökkévaló tengernek dalait, mikor a messze-messze vizeken lágy ének fuvalma zeng vagy a háborgó hullámok üvöltése harsog. Igen, Dinuska Dimitrievna szíve és hegedűje ezer és ezer dalt énekeltek kettesben. Énekeltek az emberi szívnek és fájdalmainak dalairól, aztán úgy érezték, mintha a hangok ajka vérrel volna tele... énekeltek a boldogságról, mintha a gyermekek ujjongásának, mintha édes, drága neveket szólitgatnának — énekeltek a szerelemről s a hegedű szava ilyenkor oly kristálytisztá és átlátszó volt Dinuska újjai alatt, mint a csermely tiszta vizének csevegése, mert hiszen Dinuska Dimitrievna szíve tiszta volt és mocsoktalan s a tiszta szív csak tiszta és szent dalokat tud zengeni a szerelemről.

Dinuska Dimitrievna azonban még magasabbra, sokkal magasabb művészetre törekedett. Nem elégedett meg azzal, amit eddig ernyedetlen előretöréssel elért. Egy cél, egy vakmerő cél lebegett előtte. Gyakran mondogatta is önmagában, hogy talán tulságosan merész dolog is, amit elérni akar. Azonban a lelke tele volt az ifjúság törhetlen akarateréjével, tele volt lelkesedéssel egy magasabb eszmény iránt... az volt az ideálja, hogy a művészete segítségével elvezeti az embereket az Istenhez. Magához az Istenhez s egyedül a művészete által.

Dinuska Dimitrievna istene azonban nem az az Isten volt, akit a jámbor emberek hisznek s akiről a papok a templomban prédikálnak. Nem az az Isten, akiről a biblia beszél, aki valamikor az idők előtt az emberekhez beszélt, aki prófétákat támasztott s akiknek szava által az emberekhez szólt, aki egyszer elküldötte az ő szent Fiát és tüzes nyelvek alakjában a Szentlelket földre küldötte. Dinuska Dimitrievna mindezeket hitte valamikor, akkor, amikor még otthon, őseinek lengyel nemesi várkastélyában lakott. Atyját azonban nem ismerte soha s anyját is elvesztette korai ifjú-

ságában. Oroszországi rokonainál, akik nevelték és később künn a nagyvilágban elszállt szívéből gyermekkorának hite, elrepült, mint a megriasztott madár, amelynek nincs fészke.

Az az isten, akiben Dinuska Dimitrievna hitt, a hitetlen emberek istene volt, akiről hitetlen könyvek beszélnek: a pantheisták istene, aki a világban minden dologban, tárgyban benne van s amely dolgoktól nincs is elválasztva, sőt nem is választható el a földi dolgoktól. Dinuska Dimitrevna azt hitte, hogy az ő művészete ennek az istenségnek a megnyilvánulása s azt hitte, hogy neki, mint a nagyművészetek papnőjének sikerülni fog művészete által az embereket ehhez az istenséghez elvezetni.

Ha játszott, sokszor látomásai voltak. Ilyenkor csak nézett maga elé a nagy, ragyogó gyermekszemeivel s a tekintete beleveszett a nagy végtelenség örök messzeségébe. Úgy érezte, mintha belelátna az előtte ülő, álló, muzsikáját visszafojtott lélekzettel hallgató emberek lelkébe. Úgy érezte, mintha ezekben a lelkekben apró, halvány lángocskákat látna, amelyeket ő lobbant föl izzó, ragyogó lángokká. Vajjon nem az istenség szikrái voltak-e ezek, amelyeket ő mindenütt sejtett? Igen, ő úgy érezte s ilyenkor úgy tudott játszani, hogy mindenkit magával ragadott. A ragyogó tehetségekkel megáldott művésznő a lánggal lobogó lelkesültség ilyen pillanataiban úgy érezte, mintha lépésről-lépésre közelebb jutna eszményéhez, a művészethez s mintha szolgálója lenne az istenségnek, kalauza az emberiségnek az általa hitt istenség felé. Úgy látta, hogy a hallgatói lelkében lobogó apró, halvány szikrák lassankint kiemelkednek a lelkekből, aranyos színben tündöklő lángokká válnak, fölszállnak a hallgatói feje fölé s ott lobognak néma, mozdulatlan lobogással fölöttük. Dinuska Dimitrievna lelke teljesen átalakult az ilyen órákban. Játszál, csak játszál, Dinuska Dimitrievna — mondotta ilyenkor valami neki. Játszál addig, míg a szemeik megnyílnak s a fejük fölött lebegő lángocskákat látni fogják. Játszál addig, amíg valaki egyszer csak fölemelkedik közülük s utána nyúl a feje fölött lobogó lángnak és hangosan fölkiált: isten, az én istenem! S akkor aztán valamennyien látni fogják azt, amit az az egy látott s akkor Dinuska Dimitrievna elérted magasztos célokat, a művészeted az istenség beszéde lesz.

Amit azonban Dinuska Dimitrievna látott, azt nem látták azok, akik előtt állt és játszott. A pompás művészet

meghatotta ugyan őket, de lelkükben nem lobogott a szent tűz lángja. A lelkesedés röpke órái után újra visszaestek a köznapiság hangulatába — és ha Dinuska Dimitrievna sokszor fényes, előkelő társaságba volt hivatalos, nagyon is jól látta mindezt. Látta azt, hogy hizelegnek neki, azonban a szavaik mögött észrevette az őszinteség hiányát, amely az irigységet takarta. Hallotta a frázisokat és hazugságokat, látta a bűn hivalkodását, az erények lábbal taposását. És Dinuska Dimitrievna, aki alig ismert valamit a világból, most nap-nap után gazdagabb lett egy keserű tapasztalattal. Eleinte közömbösen vette az embereket, aztán kezdte őket kevésre becsülni, majd gyűlölte és végül megvetette őket.

Ettől kezdve a dicsősége is halványulni kezdett. Most már nem látott az emberek lelkében fénylő lángocskákat, nem látta fejük fölött az aranyos szikrák ragyogását. Nem is tudott többé úgy játszani, mint annakelőtte. Megtört a játéka szíve és elveszett a lelke. Külsőleg még a régi tisztelet övezte körül, azonban most már csak a hegedűje énekelt, a lelke nem énekelt vele együtt. A szíve keresett valamit, de nem tudta, hogy mit, nem tudta, hogy tulajdonképen az Istent keresi... az igaz Istent, akihez az ember imádkozni tud, mert nagyobb a világmindenségnél, akihez az ember föl tud emelkedni, mert fölötte áll és mert nagyobb nálánál.

Az emberek lassankint elhidegültek Dinuska Dimitrievna művészetétől. Vállaikat vonogatták, sajnálkoztak fölötte s aztán közömbösen megjegyezték, hogy nem tudja beváltani azokat a reményeket, amelyeket kezdetben a csodálatra méltó művészetéhez fűztek. A koncerttermek nem voltak többé oly zsúfoltak, mint azelőtt s ha tetszett, ha nem, észre kellett venni, hogy Dinuska Dimitrievna fölött kezdtek az emberek lassankint napirendre térni.

Dinuska Dimitrievna azonban talpraesett, erőslelkű leány volt. Nem roskadt össze ott, ahol más összeroskadt volna s ha kisebb lett is, nem süllyedt el ott, ahol mások hasonló körülmények közt elvesztek volna már.

Dinuska letette a hegedűt és elhatározta, hogy nem játszik többé. Haza, rokonaihoz nem akart többé menni, nem akart kegyelemkenyéren élni, aki oly hosszú időn át a maga

lában járt már. Elhatározta, hogy tanítónő lesz. Azt gondolta, hogy elvonul valami orosz falucskába s ott taníttatja majd a parasztygyerekeket. Volt hozzá kedve és tudta, hogy a kicsinyek közt boldognak érzi majd magát. Akadt is számára állás hamarosan. Egy istenhátamögötti, sivatagbeli falucskába vonult vissza. Ez lesz az új hazája, itt még senki se ismeri a nevét, itt nyugodtan élhet új hivatásának.

Dinuska Dimitrievna élete a magárahagyatottság élete lett. Láta tavasszal a természet virágbaborulását, nyáron az aranykalással ékes rónaság hullámzó gabonatengerét. Láta ősszel a pusztá aranyos-vörös virágszőnyegét a messze távol-ság ölen s a hosszú orosz télnek szinte örökkétartó hómező-jét. Láta a rövid nappalokon a parasztok csengő-bongó szán-káit tovasiklani s a hosszú, végtelennek tetsző éjszakákon hallgatta a farkasok veszett üvöltését.

Dinuska Dimitrievna nagyon szerette a kis parasztygyerekeket, akik a lelkük rajongásával és hálás gyengédséggel csüngtek a jó Dinuska anyácskán. A külső látszat szerint szárnyaszegett leányélet egy derék és bátorszívű orosz paraszttanítónő életévé alakult át. Napról-napra gazdagabb lett a kis fiúcskák és leánykák szeretetében. Tanította, dédelgette, nevelte őket, mintha valamennyi az ő szívéből sarjadt volna ki. A gyermekek tavasszal elhalmozták virágokkal, ősszel mosolygó piros almákat, édes körtéket hoztak neki s mikor Dinuska Dimitrievna a vidám, csevegő lármájukat hallotta, szinte elfelejtette azokat a régi hangokat, amelyek a messze multból visszhangoztak a lelkében s amelyek nem szüntek meg hívogatni, szólíttatni s nem akarták elengedni, ha éjjel a szélvihar üvöltése közben hirtelen fölébredt. Azok a hangok a nagy messzeségből hangzottak feléje, oly igen-igen messziről, hogy sok-sok éjjel és nappal kellett volna utaznia, míg odaérne. Úgy hangzottak, mint a harangok a távol nyugat fényes városainak gazdag, ragyogó templomtornyai-ban. Belezügták a fülébe: Jöjj, rég nem hallottál már bennünket. Úgy morajlottak, mint a nagyvárosok fényes utcáinak zsibongó, hullámzó tömege, akik közt Dinuska Dimitrievna valamikor járt és belekiáltották a fülébe: Jöjj, hiszen oly rég nem láttál már bennünket. Úgy zúgtak, mint a zsúfolásig telt termek izzó tapsvihara... mint a könnyű lépések csoszogása, a selyemruhák suhogása... Halljad csak Dinuska — így kiáltott feléje a hang — hallgasd csak, valaki a régi

idők énekét énekli... nem halod a puszták dalát, az élet zsi-bongó, tülekedő morajlását? Nem halod, Dinuska Dimitrievna? Nem halod?

Nem! Dinuska Dimitrievna nem hallotta. Nem akarta hallani, hát nem is hallotta. S ha ilyen éjszakák után újra ott állt az apró gyermekei közt, a csalóka szavak minden varázsa szétfoszlott a lelkéből. Száz meg száz szemből ez a kérdés esengett feléje: Lásd, érted jövőnk nap-nap után ide. Még azok is, akik egyébként nem jöttek volna, az álom-szuszekok, a naplopók, még azok is itt vannak. Mert igen-nagyon szeretünk téged. Maradj köztünk Dinuska anyácskánk s nevelj belőlünk jóra-való embert.

Igen, Dinuska anyácska megtanult ezekből a gyermek-szemekből olvasni. Régóta olvasgatta belőlük a kérést: Nevelj belőlünk jóra-való embert. Lásd, elhagyottak vagyunk, tudatlanok és szegények. Isten tudja, jönne-e helyedbe valaki, tanítana-e bennünket valaki más, ha te elhagynál bennünket? Maradj, kérünk szépen, maradj itt nálunk.

Dinuska Dimitrievna apróra ismerte már a faluját. Alig volt ház és kunyhó, amelybe el ne látogatott volna. Itt egy beteg kisgyereket látogatott meg, oda egy beteg ember vagy asszony kérte magához, másutt a tanácsát kérték s Dinuska Dimitrievnának mindegyikhez volt egy-két barátságos szava, napsugaras tekintete. Oh, Dinuska Dimitrievna valósággal a nap leánya volt s ahová lépett, a napsugarak ragyogtak körülötte, még ha a legutolsó, legsötétebb parasztházba tért is be.

Ha azonban valaki belenézett volna ennek a napleánynak a szívébe, egy nagy, rettentő küzdelmet látott volna benne zajlani. Küzdelmet egy új életideál után, hiszen a régi, az imádott művészet ideálja régóta romjaiban hevert már, rombadöntötték maguk az emberek, akik egyszer körül-rajongták s akiket fölséges és szent lelkesületével mégse volt képes a fényes, tiszta magasságok felé fölemelni.

Dinuska ismét ott állt a világban és körülzsi-bongta a zajló emberi élet. Ha azonban a gyermekei tiszta, ártatlan szemeibe nézett, lelkében újra szárnyalni kezdett a régi eszményi vágyakozás, vágyott arra, hogy másokat is a világosságba emelhesen. Azonban nem tudta, hogy milyen világosságba. A vágyai zavartak, kuszáltak voltak, a tulajdonképeni célt nem ismerte ő maga se. Tudta, hogy ezeknek az embereknek, a kicsinyeknek és nagyoknak egyaránt valamijükké

akart lenni, hogy életkedvet és életboldogságot öntsön beléjük.

S mikor az élete eszményeiről gondolkozott, újra látomásai voltak, úgy mint valamikor régesrégén. Sokszor, ha a szoba félhomályában ült s a gyermekek körülzsibongták, tekintetével a messze távolba nézett, mintha mesebeli alakokat látna, mintha a halálos csöndben az ajkain csüngő apró gyermekeket a szava csodás, bűvös erejével átalakította volna — a fejük fölött apró lángocskák lobogását látta — a parányi, ragyogó, aranyos színben lángoló fényszikrák újra ott lobogtak a szemei előtt. S mikor ezeket a lángocskákat látta, egy hatalmas biztatás beszélt a lelkéhez, mintha egy hang hívogatta volna: Dolgozz csak Dinuska, dolgozzál csak, a jelen esetben nem fogsz csalódni. A gyermeklélek jó, televény föld, vedd csak bele a jó magot, kikél az majd és gyümölcsöt terem.

És Dinuska hintette a jó magot a gyermekek lelkébe. Beszélt nekik az engedelmességről, az alázatosságról, a rendről, a szorgalomról, a takarékoságról, arról, hogy a cárt és hazát szeretni és szolgálni kell. S a gyermekek szívesen hallgatták a szavait.

Csak egyről nem beszélt Dinuska soha: Az Istenről. Nem, mintha tudatosan nem akart volna róla beszélni... Nem, hanem azért, mert nem helyesen ismerte az Istent, azért, mert gyermekkorától kezdve elidegenítették az igaz Isten megismerésétől. S az Istennel, akiben a nevelői és könyvei szerint hitt, azzal az Istennel itt, az orosz pusztaság falujában, a parasztok közt igazán nem tudta, hogy mit kezdjen. Mit is beszélt volna ezeknek az embereknek, meg azoknak az apró gyermekeknek az ő könyv-istenéről. Volt egyszer egy idő az életében, Dinuska — így tűnődött magában — amikor azt hitted, hogy mindenütt az Isten szavát hallod. Azt hitted, hogy ebben a gyönyörű szép világban mindenütt a te Istened ruhájának aranyos bársonya csillog. Most már nem látod többé... Miért van ez? Most, ha ott állsz a gyermekeid előtt, magadnak is nevetned kellene, mert azok is nevetnének és kuncognának, ha arról az istenségről beszélnél nekik, akiről valamikor neked beszéltek. Milyen mulatságos dolog volna, ha a kisfiúk és lányok nevetni kezdenének azon, ha így beszélnél nekik: Hallgassatok ide gyerekek, a jó istenről akarok nektek beszélni.

Jártatok-e már künn a pusztán, fiúk? Jártatok-e már a magas búza közt, kisleányok? Tudjátok-e, hogy nem voltatok egyedül? Hallottátok a gabona suhogását, hallottátok a pusztában a szél zúgását? Tudjátok-e, hogy mi volt ez? A jó isten volt az. Az isten szivedobogását hallottátok, az isten lélekzetét szíttátok magatokba. Igen, Dinuska tudta jól, hogy a gyermekek tapsolni kezdenének a kis kezeikkel és azt mondanák: Dinuska anyácskánk, te most mesét mondtál nekünk. Azonban mondd meg az igazat is. Igazán hiszed te, hogy a szél zúgása az Isten lélekzete, a földrengés, a vihar bömbölése az Isten szíve dobogása? Nem, anyácskánk, te magad se hiszed ezt el. Igen, így beszélne. Aztán megkérdeznék: Ugyan Dinuska anyácskánk, mondd csak, miért nem vetsz te keresztet, úgy, mint mi? Miért nem hajtod meg a fejedet a kereszt és a szentképek előtt, úgy, mint mi? Miért nem mégy templomba, miért nem hallgatsz prédikációt? Miért mégy templom helyett a nagy erdőbe vagy a messze pusztaságba? Talán bizony az Isten lélekzetét s az Isten szíve dobogását hallgatod ott? Mondd csak anyácskánk, beszélt már ott tehozzád a jó Isten?

Ó, ha a gyermekek ilyeneket kérdeztek volna tőle, azt kellett volna rá válaszolni, hogy bizony a jó Isten sohase beszélt még hozzám s úgy érzem, mintha teljesen elvesztettem volna a jó Istent s most kell majd újra megkeresnem. S Dinuskának hangosan föl kellett volna zokognia keserű fájdalmában, ha arra gondolt, hogy tulajdonképen milyen szegény is az ő lelke — mily nyomorúságosan elhagyott.

Egyszer egy szegény asszonyt ment meglátogatni, aki minden gyermekét sirba temette már. Minden évben egyet, míg végre mind a nyolc gyermekét a sírdomb takarta. Nagyon szomorú és szánsalomraméltó asszony volt és Dinuska vigasztalni próbálta. De mikor ott állt az ágya előtt, nem talált igazi vigasztaló szavakat. Emlékezett rá, hogy valamikor azt olvasta egy könyvben: Mi a halál? A halál visszavétel és lelkek mindenütt jelenvaló és soha el nem múló életébe. Azonban a tapintatosság azt mondta neki, hogy ez rossz vigasztalás volna egy halálra vált embernek, egy anyai szívnek, amely viszont akarja látni azokat, akik egyszer az övéi voltak. Mit használna ennek az asszonynak a minden lelkek mindenütt jelenvaló és soha el nem múló élete, ha

nincs valahol olyan hely, ahol a nyolc kicsiny gyermek lezárt szemeit újra mosolyogni, újra az édesanyjára ráragyogni látja, ahol a nyolc kicsi ajak boldogan ujjongva köszönti újra az édesanyját.

Eszerint Dinuska semmit se tudott az édesanyjának mondani, egyetlenegy jó szót se, amely a beteg asszony sebektől tátongó lelkét puha kézzel simogatni tudta volna. Azonban azt is érezte, hogy az életének pantheisztikus istenhitét kártyavár módjára egy komoly lökés minden percben halomra döntheti.

És most egy komoly küzdelem kezdődött Dinuska Dimitrievna lelkében. Küzdeni kezdett Istenért, az igaz Istenért. Könörgött neki, hogy nyilatkoztassa ki magát. Gyermek-kora rég elfeledett imádságtöredékeit keresgélte, mint egy drága összetört kép cserepeit. Imádkozott, azonban az Isten nem szólt a lelkéhez, bárhoggy figyelt is rá. Nem mondta: Dinuska Dimitrievna, én vagyok. Ismerj rám, én vagyok az örökkévaló személyes Isten.

A küzködő, tépelődő leány százszoros erővel feküdt neki a kötelességteljesítésnek. Voltak órák, amelyekben elfeledte minden küzdelmét és minden kételyét. Voltak órák, amikor újra látta a lángokat a kisgyermek feje fölött lebegni. Ilyenkor azt mondta magában: Itt az Isten. A gyermek-lelkében lakik s az én munkám ébresztette föl. Tehetek-e nagyobbat, minthogy fölébresztem az istenséget a gyermekeim lelkében? Az én hivatásom az, hogy a mindenütt jelenlévő istenség öntudat nélküli, álomba merült lényét az emberi szivekben öntudatra ébresszem. Ezt a hivatást be akarom tölteni híven, amíg csak élek.

Dinuska ott maradt az orosz faluban. Egyik év jött a másik után. Látta év-év után a tavasz ébredését, az aranykalászos rónaság hullámlását, látta a tarka virágszőnyeget ráborulni a pusztaságra s látta a hosszú telekben a szinte örökös havat. S a gyermekek, akiket tanított, akik oly szívesen mentek hozzá az iskolába, lassankint megnőttek és nagyok lettek — aztán a gyermekeiket küldték már Dinuska anyácskához az iskolába s ott azokban a padokban ültek, amelyekben egyszer az édesapjuk és édesanyjuk ült. Dinuska hajában ezüstös szálak jelentek meg és tudtára adták, hogy az emberi életnek nemcsak tavasza, de ősze is van.

Dinuska Dimitrievna nemes volt és jó. Szépen elgondolta

mindezeket. Csak egyet nem látott. Azt, ami a faluban lassankint sarjadosni és aztán növekedni kezdett. Nem látta azt, hogy a házakban és a kunyhókban lassankint kezdtek a példáját követni. Kezdték keresztet nem vetni, mivel gyermekkorukban nem szokták. Alig imádkoztak. A férfiak nem vették le a kalapjukat, az asszonyok nem hajtották meg a fejüket a szentképek előtt. Vasárnap nem mentek templomba, hanem elmentek az erdőbe és a pusztába és teljesen megfeledkeztek az istentiszteletről. A halottaikat részvét és fájdalom nélkül temették el s egy-kettőre megfeledkeztek róluk... Dinuska borzalommal gondolt arra, hogy a parasztok milyen durvákká és érzéketlenekké váltak. Pedig valamikor, amikor még gyermekek voltak, a szent lángocskákat, — amint ő hitte: az istenség fényét — ott látta lobogni a fejük fölött. És most már teljesen kilobbant a lelkükből, igen, kialudt teljesen.

Miért aludt ki? — kérdezte sokszor. Azonban a kérdésre sohase kapott kielégítő feleletet.

* * *

Egy éjjel az a hír érkezett a faluba, hogy kitört a háború. A sárga ellenség messze keleten megtámadta a szent orosz hadsereget s a cár hadba szólította katonáit.

A faluból igen sok fiatal embernek be kellett vonulnia, hogy elmenjenek messze keletre, a birodalom határára. Az emberek zúgolódva engedelmeskedtek a parancsoknak. Hiszen tudták, hogy mily óriási a távolság Wladivosztokig vagy Port-Arthurig. S minthogy a legtöbbje tudott olvasni, hát tudta azt is, hogy miféle rettenetes fáradalomnak lesznek kitéve.

Az öregek arca könnyben úszott, mikor a fiataloknak menniök kellett.

Aztán váratlanul szörnyű hír érkezett a faluba. A starosta maga vitte házról-házra. Az ezred, amelybe a falu legényei sorozva voltak, megtagadta az engedelmisséget. A legények egytől-egyig a lázadók között voltak. Előzőleg már a szentképeket se köszöntötték, amelyekkel a harcba indulókat megáldani szokták. A hadvezetőséget ez tette figyelmessé a csapatra s ezért határozták el, hogy az első alkalommal ágyútűzbe kergetik őket. Ekkor történt a rettenetes esemény: A csapat megtagadta az engedelmisséget. Mint zendülőket,

halomra lőtték őket s aztán elhantolták a távoli keleten, a birodalom s a világ végén a sárga homokba.

A hír villámesapásként hatott a szerencsétlen emberekre. Hiszen az agyonlőtt lázadók a fiaik, testvéreik és vőlegényeik voltak.

A villámesapás után nehéz, nyomott csend következett. A gyászoló emberek szörnyű gyötrelmeket álltak ki.

Esténként kiültek a ház előtti kis padokra és tépelődtek. Vajjon miért tagadták meg fiaik a cár iránt tartozó engedelmességet? Azért, mert a cár akaratában többé már nem egy felsőbb akaratnak, nem a legfölségesebbnek, nem az Istennek akaratát látták. Azért, mert maguk se hittek többé az Istenben. S azért nem hittek az Istenben, mert senkise beszélt nekik az Istenről. Amióta Dinuska Dimitrievna tanította őket az iskolában, elszoktak Istenre és az ő szentjeire gondolni.

Igen, esténként ott ültek a padokon és tépelődtek. Elfelejtették már mindazt, amit Dinuska Dimitrievna hosszú éveken át velük tett. Csak egyre gondoltak, agyonlőtt fiaikra. Annyi bizonyos, hogy ha Dinuska nincs, fiaik hittek volna az Istenben, nem dacoltak volna a felsőbbiséggel, nem lőtték volna le valamennyit gyalázatul, oly messze, oly igen messze, hogy még csak egy pár szál gyertyát se gyújthatnak a sírjukon — a szégyen és gyalázat tömegsírján.

Esténként kiültek a padokra és tűnődtek. Hangok emelkedtek itt is, ott is, az emberek zúgolódtak: Egyetlenegy se jön vissza közülük. Mások meg így beszéltek: Dinuska Dimitrievna te vagy az oka, hogy egyetlenegy se jön vissza. S mint lappangó tűz futott végig a falun és sziszegett, zúgott, forrott, a fogakat csikorgatta mindenfelé: Dinuska, te vagy az oka mindennek. Állj elő és felelj. Miért nem tanítottad a gyermekeinket Istenben hinni. Miért nem tanítottad őket, hogy a szentekhez fohászkodjanak, hogy hatalmas pártfogásukat kérjék. Miért temetted őket sírba? Miért borul föléljük idegen föld hantja, miért takarja őket a gyalázat hegye?

Igy sziszegtek a lappangó hangok Dinuska ellen, aztán olyan hangosak lettek, hogy nem maradhattak többé titokban. Kiáltozni, ordítani kezdtek, fogaikat vicsorgatták s rárohantak, mint a vadállatok... Egy reggel, mikor Dinuska Dimitrievna az iskolába lépett, a padokban nem ült egy lélek se.

Dinuska Dimitrievna odament az Istenanyja kazáni képe elé, amely a falon függött és zokogva térdeire roskadt előtte.

Igy omlott halomra Dinuska Dimitrievna második élet-ideálja is.

Hónapok multak el.

Keserves hónapok voltak Dinuska Dimitrievnára nézve. Kórházban feküdt és keservesen szenvedett, heteken keresztül hajszálon függött az élete.

Aztán lassan-lassan meggyógyult. Az irgalmas nővérek közt akadtak résztvevő szívek, akik jóbarátjai lettek. Elbeszélék neki, hogy mi mindent beszélt össze lázas vergődései közt... hogy hányszor kereste a hegedűjét... hányszor beszélt az apró, aranyos lángokról... hányszor szólítottatta sokszor órákhosszat a gyermekeket, mintha valahol iskolában tanított volna... arról fantáziált, hogy mielőtt meghal, sok-sok katonát kell előbb a sírjából kiásni s beszélni fog nekik az Istenről, hogy becsületes katonák módjára halhassanak meg... aztán nyögött és azon siránkozott, hogy nem ismeri az Istent, hogy föl kell kelnie és el kell mennie messze-messze az Istent keresni és az Istent megtalálni.

És Dina Dimitrievna, mint komollyá vált nő ettől fogva így nevezte magát, csendes, fájdalmas mosollyal hallgatta ezeket a csodálatos, félig-meddig összefüggéstelen szavakat. Föltette magában, hogy ha jobban lesz, útrakél és ha a világ végéig kell is vándorolnia, nem nyugszik addig, míg az Istent meg nem találja.

Hónapok multak el, míg újra egészséges lett. Arcára egy új vonás vésődött, a csendes, komoly fájdalom vonása, amelyet a könnyek és fájdalom véstek bele. Útrakelt, hogy megkeresse az Istent. Úgy gondolta, hogy ott fogja keresni, ahol legkevesebben keresik, a háború zajában, a kórházak végnélküli szenvedései közt. Dina tudta, hogy miért keresi az Istent épen ott. Áldozatul fölajánlotta az életét Istennek, ha az Isten megelégszik ezzel az áldozattal annak fejében, hogy kinyilatkoztatja magát neki. Elment Port-Arthurba és fölajánlotta szolgálatait a Vöröskeresztnek, hogy talán ott meg fogja találni az örökkévaló, személyes Istent.

Oroszország és Japán közt javában dühöngött a harc. A küzdelem irtózatossá volt. Naponta tízezreket követelt áldozatul.

A kórházak és kötőzőhelyek tele voltak sebesültekkel és haldoklókkal. A skorbut és tifusz rengeteg áldozatot követelt. Oly kevés volt az orvos és ápoló, hogy legtöbbször éjjel és nappal szolgálatban voltak, heteken át nem került le róluk a ruha s napok multak el anélkül, hogy csak egy szemhuntyást is tudtak volna aludni. Hogy a szenvedés még nagyobb legyen, a katonák az élelem hiánya miatt is rettenetesen szenvedtek. Közben itt is, ott is lövedékek robbantak fel, amelyekkel a japán ágyúk elárasztották a várost. A robbanás nem egyszer akkor robbant szét a kórtermeket és operációs helyiségeket, amikor az ápolók a betegek közt végezték áldozatos munkájukat.

Dina Dimitrijevna ott állt a kórházban és kereste az Istent. Ott állt a haldoklók mellett és nézte halálküzdemeiket. Láttá, hogy hogyan emésztí őket a fájdalom s a lassú elmúlás miként végzi rajtuk szörnyű munkáját. És láttá, hogy ezek az emberek a kínjaik és nyomorúságuk végső határán csak egyetlenegybe tudtak belekapcsolódni: a túlvilágon levő Istenbe s az örök életbe.

Dina százszor hallotta napjában a szenvedők nyögését: Testvér, a fészületet! Kérlek édes testvérem, add ide a szent keresztet! S nap-nap után láttá, hogy az örjítő fájdalmak közt miként száll lelkükbe a béke csendes, édes nyugalma, valahányszor a két csonttá-bőrré aszalódott remegő kezük a keresztet átfogja s a forró láztól kieserepedett ajkuk csókokkal halmozza el az Üdvözítő véres, nyitott sebeit. Láttá napról-napra, miként ragyogott föl betegeinek viaszszárga arca, ha a pápa jött és a haldoklókat az utolsó, rettenetes haláltusára előkészítette.

Csak egyet nem látott: a fénylő lángocskákat, amelyeket valamikor az emberek fejei fölött lobogni látott; amikor még világhírű, megcsodált művésznő volt s azt hitte, hogy képes lesz az embereket művészete által az istenséghez vezetni... amikor a lobogó lángocskákat ott látta lobogni a gyermekek feje fölött, akiket annyira szeretett, akikben föl akarta ébresztetni az istenséget, de akiknek lelkéből épen ő oltotta ki az Isten szeretetét, anélkül, hogy tudta és akarta volna. Dina nem látott többé fényszikrákat lobogni az emberek feje fölött. Pedig hát valamennyien hívő, jámbor emberek voltak, akik-

nek ő folyton a viaszsárga homlokát nézte, hogy nem lobog-e fölöttük a parányi aranyos lángocska. Dina a lelke mélyéből könyörgött az örökkévaló Istennek, ostromolta, hogy nyilatkoztassa ki magát előtte, mutassa meg ezt a fénysugarat, amely minden ember lelkében világít.

Dina nem tudta, hogy az imádságának mily sok a hiányossága és hogy mennyi emelkedettségre van még szüksége. Nem tudta, hogy *a szent tűz, amely minden ember lelkében lángol, nem az Isten lényegének egy része, hanem az Isten fényének visszatükröződése s az Isten fölségének hasonmása.*

Nem tudta, vagy nem gondolt rá. S ezért csak imádkozott folyton, tovább és fölajánlotta életét az Istennek, ha az Isten az imádsága fejében meghallgatja. Folytatta a betegek, sebesültek és haldoklók ápolását fáradhatlan, önfeláldozó szeretettel az iránt, akit a szívének nyugalmat találni nem tudó s csak az Istenben megpihenő szeretetével keresett.

* * *

Dina Dimitrievna önként jelentkezett a tifuszos betegek ápolására. Azért ment oda, mert a ritka éjszakák egyikén, amikor pihenésre is jutott idő, azt álmodta, hogy az egyik beteg, akit az utolsó percig ápolt, odaállt eléje és fölemelt kézzel integetett neki. Mintha azt mondta volna, hogy kövesse. Aztán együtt mentek egy hosszú folyosón s megálltak a tifuszbetegek utolsó terménél. A halott kinyitotta az ajtót és beléptek. Azonban abban a pillanatban már nem a halott állt előtte, hanem maga az Üdvözítő Jézus Krisztus. Olyan kegyes, jóságos és fölséges és nagy volt. Hozzája fordult és azt mondta: Amit a testvéreim közül egynek cselekedtél, azt nekem cselekedted. Dina fölébredt.

Másnap reggel jelentkezett a tifuszbetegek osztályán. A szolgálat nehéz volt és mindenki rettegett tőle, azonban egy benső hang azt mondotta neki, hogy ott végre meg fogja találni az Istent.

Dina néhány héten át ápolta a betegeket s akkor súlyosan megbetegedett. Tifuszba esett ő is, ágynak dőlt s a beteg ágya nemsokára haláloságy lett. Nem félt a haláltól, hiszen úgymint áldozatul akarta adni életét az Istennek. Azonban fájt neki, hogy katolikus létére pap és szentségek nélkül fog meghalni. Még jobban fájt neki az, hogy meg kell halnia

anélkül, hogy az Isten kinyilatkoztatta volna magát előtte, anélkül, hogy az Isten vágyvavágyott fényét láthatta volna.

A halál angyala leszállt, hogy magával vigye Dina lelkét.

A lázban vonagló haldokló ágya előtt ott térdeltek az ápoló-testvérek s azok a betegek, akiket ő ápolt s akiknek volt jártányi erejük, hogy az ágyához vánszoroghattak.

Dina fölült ágyában... A lángocskák — susogta — miért nem fénylenek a lángocskák? Miért... sötét... a homlokotok?...

Ott künn üvöltöztek és robbantak a lövedékek, amelyeket a 203-as méteres dombra lőttek s a szakadatlan gránátéső pusztulást és halált szórt mindenfelé. Itt a haldoklók nehéz, kínos lélegzete hörgött, ott egy ajak az imádság szavait sutogta, a másik csendesesen zokogott.

Dina nem hallotta már ezeket. Lelke elindult utolsó útjára megkeresni az Istent.

Aztán úgy érezte, mintha lelke visszatért volna a régmúlt időkbe. Mintha újra ott állt volna a nagy, pazarfényű teremben s a hegedűjén játszana. Gyönyörűségeen játszott, oly szépen, ahogyan még soha. De hallgasd csak! Mi volt ez? A termen keresztül, amelyben Dina játszott, egy nagy, ünnepélyes szózat zeng végig, gyönyörűséges, csodásan szép hang. Nincs a világon ember, aki így tudna játszani. S a hangot pompásan összhangzó mellékhangok kísérték, egy második, egy harmadik, aztán kimondhatatlanul csodás összhangban tiz, húsz száz túlvilági csodás hang. A hangok szálltak, hullámoztak s végül egy csodás énekbe olvadtak bele. Egy énekbe, amely tele volt szépséggel, üdvösséggel, úgy hogy Dinának megeredtek a könnyei, le kellett tennie a hegedűt, hogy hallja, hallgassa és folyton-folyvást csak azt hallgassa.

Mikor a tekintetét fölemelte, hogy a termen végignézzon, azt látta, hogy teremnek nincs vége s az embereknek, valamennyinek fehér a köntöse, a kezükben palmaág, a fejükön arany korona s minden fej fölött nagy, ragyogó, aranyos láng lobog... s valamennyit egy csodás fény ragyogása özönli körül, amely átjárja s megvilágítja őket.

Dina látta, hogy a gyönyörűséges hangok csodás összhangja, amely a végét nem érő teremben oly ünnepi pompával zeng, ebből a ragyogó fényességből hangzik szerteszét... s mintha azok a lelkek valamennyien egy fölséges szózatot

visszhangoznának: Dicsőség az Atyának, Fiúnak és Szentlélek Istennek!

Az ujjongó, ragyogó pompa egyszerre eltűnt a szemei elől.

Dina most egyszerre úgy érezte, mintha vándorló lelke a messze magányos pusztaságban járna... abban a pusztaságban, amelynek falujában oly sok évet töltött.

Jöttek a gyermekek... azonban fehér volt a ruhájuk és angyalszárnyakat viseltek, fehérek, ragyogók voltak, mint a frissen esett hó. Mikor feléjük fordult, egyszerre megismerte valamennyit. Azok a gyermekek voltak, akik azalatt haltak meg, míg Dina iskolájába jártak. Rámosolyogtak és azt mondták: Dinuska anyácska, megismersz-e még bennünket? Jöjj, elvezetünk téged a jó Istenhez. Jössz? S mikor a gyermekek ezeket mondták, egyszer csak köztük termett az Úr Jézus, a göndörfürtű fejcskékre rátette a kezét... s abban a pillanatban valamennyi gyermek megáldott feje fölött ott lobogott egy nagy, ragyogó, aranyos láng.

Dinuska Dimitrevna érezte, hogy egy ellenállhatlan erő az Úr Jézus felé húzza őt, hogy őt is megáldja. Aztán látta magát, amint letérdel az Úr Jézus, az emberi nem megváltója elé és így imádkozik: Uram! könyörülj rajtam! S az Úr szerető tekintettel néz rája és azt mondja: Sok megbocsáttatik neked, mivelhogy nagyon szerettél s amit az én legkisebb testvéreim közül egynek cselekedtél, azt nekem cselekedted.

Dina lelke felujjongott. Újra hallotta a csodás világosságból feléje szálló hangokat.

Az aranyos fény folyton közelebb jött feléje. Dina lelke hallotta a szent visszhangot: Dicsőség az Atyának és Fiúnak és Szentlélek Istennek... És most egészen közel van hozzája... most itt van...

Mégegyszer fölemelkedett fekvőhelyéről. Két karjára támaszkodva, nagy, tágranyilott szemeivel nézett maga elé. Az ajka egyetlen szót lehelt csupán: Isten!... Az ajkán egy vércsöpp jelent meg... visszahanyatlott és meghalt.

S a lelke elrepült haza, hogy lássa az örök világosságot, magát az Istent, az Atyát, a Fiút és a Szentlelket.

44. A papság.

(Pünkösd utáni tizenharmadik vasárnap.)

Krisztus Urunknak volt egy-két elítélő szava az ószövet-ségi papi rend ellen. Nem azért, mintha ő, a kereszténység megalapítója, a vallás papi szervezetét ellenezte volna, hanem azért, mert a papság megromlott papság volt és szükség volt rá, hogy ellene föllépjen. Vannak modern írók — írókat és nem szentírásmagyarázókat értünk —, akik az Úrnak ezen elítélő szavait, amelyek a népet félrevezető farizeusok ellen irányultak, szeretnék úgy magyarázni, mintha az Úr minden, az Isten és a nép közt álló papság fölött pálcát akart volna törni.

Ez a magyarázat csak zavorszerzésre jó. Vannak emberek, akik épen emiatt huzódoznak a papoktól. Hiszen — legalább a külső látszat szerint — kényelmes dolog is volna, ha Isten és az emberek közt senkise állna, ha az Isten iránt való kötelességeinkre senkise figyelmeztetne bennünket. Azonban — értsük meg jól — az ilyesmi csupán külső látszat szerint kellemesebb.

Beszéljük ezért a papságról.

Az emberek véleménye a papságról vagy közelebbről: az áldozópapokról, lelkészekről, a klerikálisokról — s még lehetne egy sereg hasonló nevet felsorolni — sokféle lehet.

Vannak higgadt, tisztán és okosan gondolkodó emberek, akik a papra, mint Isten helyettesére és szolgájára, mint jóakaró segítőjükre és jóbarátjukra, tisztelettel és bizalommal tekintenek. Jóbarátjukat látják benne, akit igyekezni kell helyesen és okosan megérteni, amennyiben ő is ember, mint a többi emberek. Az embereknek bele kell helyezkedni a pap lelkivilágába, különösen a mostani modern világban, amikor az emberek az össze-visszakuszált új eszmeirányzatok zürzavaros hajszájában élnek, amelyeket bizony sokszor igen nehéz visszavezetni és összeegyeztetni a papság konzervatív, az Egyház tizenkilencszázasztendő gondolkodásmódjával. Komoly ember tisztában van azzal, hogy még az egészen modern gondolkodású világfinak se kell ércfalat építeni a maga és a papság fölfogása közé, ha a lelkében csak egy parányi jóakarat van.

Vannak más emberek, akik a papságot sokkal hidegebben, sőt valósággal idegennek nézik. Olyan embert látnak benne, akit bizonyos ünnepélyes alkalmakkor, az életük egyes

nevezetesebb fordulópontján nem kerülhetnek el, de akit egyébként iparkodnak távoltartani maguktól. Mert hát a pap megáldja a házasságot, megkereszteli a gyermekeket, átsegíti az embereket a betegség és halál nehéz óráiban, imát mond a koporsónál, megvigasztal a nyitott sírnál, tehát tisztelik mint hivatalos, tiszteletet igénylő állással bíró embert, egyébként azonban úgy becsülik, mint az orvost, akit segítségül hívunk, ha szükség van rá, de akkor érezzük magunkat boldognak, ha már az ajtót betette maga után. A közömbösöknek és semlegeseknek ez a csoportja nagyobb, mint akár a beavatottak is gondolnák.

Van még egy nagyobb csoport, amely egyenesen ellen-szenvet érez vagy pláne gyűlöli és megveti a papot. Egyébként jól nevelt emberek, akiknek társadalmi műveltsége magával hozza azt az önuralmat, hogy a papsággal szemben érzett lekicsinylésükkel ne tüntessenek, azonban ha alkalom nyílik rá, sohasse mulasztják el, hogy az Egyház férfiaival, illetőleg a klerikáлизmussal szemben való ellenszenvüknek kifejezést ne adjanak. Az ítéleteik rendszerint elhamarkodottak, vagy mesterséges forrásból, ferdeirányú nevelésből, rossz-akarató társadalmi befolyásokból, kedvezőtlen személyes tapasztalatokból származnak. Legtöbbször azonban rossz-irányú ujságok, folyóiratok és könyvek az okai annak, hogy akárhány ember talán nemesebb és önállóbb fölfogást tanúsítana a papsággal szemben, mint amilyet tanúsít, de nem tud megszabadulni azoktól az igazságtalan előítéletektől, amelyekkel a papság egész működését bírálja.

S végül ott vannak a papok nyílt és kimondott ellenségei; kezdve a többé-kevésbé művelt politikai és irodalmi ellenfelektől lefelé a legkülönbébb rendű és rangú söpredéig, akiknek főoglalkozásuk, hogy mindent lehurrognak és mindent kövel dobálnak, nem törődve, hogy kit és hogyan? Hogy ezek mi mindent találnak ki a papokra — ismeretes s igazán nem szükséges a felfogások ismételtesével magunkat bebizskolnunk. Az egyiptomi sötétség irigylésreméltó világosság ahhoz a mérhetlen erkölcsi és értelmi sötétséghez képest, amellyel ezek az emberek a klerikálisoknak nevezett papsággal szemben tüntetnek. S ha a papokról költött meséknek csak a fele is igaz volna, akkor a papi talárt nem emberek, hanem legalább is született ördögök viselnék.

Mindezekkel szemben fel kell vetnünk a kérdést, hogy tulajdonképen mi is a pap hivatása?

A felelet ez: A pap közvetítő akar lenni az Isten és emberek közt.

De hát mitől jó ez a közvetítő hivatás Isten és az emberek közt? — kérdezhetné valaki. Miért van szükség arra, hogy az Isten és az ember közt ott álljon a pap?

Azért, mert a mi vallásunk lényege szerint az isteni kegyelem közvetítése és pedig háromféle szempontból: Közvetíti az isteni kinyilatkoztatást, amelyet a maga tisztaságában kell fönntartani; közvetíti az Isten parancsait, amelyeket az emberek fölött álló tekintély akarata szerint kell betartani és végül közvetíti a kegyelem eszközeit, amelyeket az őket megillető méltósággal és szentséggel kell kiszolgáltatni. A kinyilatkoztatás igazságainak hirdetésére, a kinyilatkoztatott isteni parancsok végrehajtására s az isteni kegyelem szentül való megőrzésére és helyes és méltó kiszolgáltatására rendelt az Isten egy állást, a papi rendet, különböző fokozataival együtt. Ha van kinyilatkoztatott vallás, akkor, ha csak természet szerint nézzük is a dolgot, senkise kételkedhetik abban, hogy annak egyéni fölfogását és magyarázatát nem lehet akárkire rábízni, aki arra magát hivatottnak tartja. S ha vannak az Istennek kinyilatkoztatott parancsai, akkor azoknak az emberek sokasága által való végrehajtását csak az arra fölhatalmazott és megfelelően igazolt egyének követelhetik. S ha az isteni kegyelem eszközeinek kezelése és kiosztása emberkezre van bízva, akkor ezzel velejár az is, hogy nem minden emberkéz hivatott arra, hogy ma profán világi dolgokkal foglalkozzék és holnap az isteni kegyelmet osztogassa.

Mindez azonban nem fogja azt bizonyítani, hogy a pap az ő közvetítő állásánál fogva valamiféle idegen lény az Isten és az emberek közt. Az Isten ünnepélyesen emeli őt ki a többi emberek sorából, homlokára rányomja a kiválasztottság szentségi pecsétjét s egyúttal isteni meghatalmazással ruházza fel. A pap nem idegen az emberekhez, mert hiszen az ő vérükből való, még akkor is, ha hivatása szerint a magasságok felé kell is törekednie s ha másféle ideálokat kell is megvalósítania, mint a többi embereknek.

Nem, a papban csak rosszakarát vagy tévedés láthat idegen testet az Isten és az emberek közt. Ép oly kevésbé idegen, mint ahogyan nem ellenséges elem az az ércső,

amely a vízsugarat közvetíti a forrás és az emberi kéz közt, amely a poharat tartja a frissítő víz bugyogó forrása alá.

★ ★ ★

A papság hivatását azonban talán azok a szavak jelölhetik meg legtalálóbban, amelyek a papot második Krisztusnak nevezik s munkáját az Üdvözítő istenemberi munkája folytatásának tartják.

Volt egyszer egy csodálatos korszak a világ életében. A három, kegyelemmel bővelkedő esztendő volt az, amelyben az Úr a földön járt és tanított és csodáit művelte. Akkor az emberek odaléphetek hozzája és füleikkel hallhatták szavait — azokat a szavakat, amelyek boldogoknak mondták a szegényeket, az irgalmasokat, a szelideket és békességeseket, azokat, akik éheznek és szomjuhózzák az igazságot, akik üldözést szenvednek az igazságért, akik tisztaszívűek. — Akkor az emberek odavihették hozzá a betegeiket, hogy rájuk tegye kezeit és megszabadítsa őket kínjaiktól. — Az édesanyák odavihették hozzá gyermekeiket, hogy megölelje őket és szelid, jóságos szavakat mondhasson nekik. — A bűnösök letérdelhettek eléje és így könyöröghettek hozzá: Jézus, Dávid fia, könyörülj rajtam. A hűségesnek maradtak kis csapata is ott állhatott a keresztye alatt, hogy részese lehessen a keresztyáldozat legszentebb áldásának, amely az eget kiengesztelte a földdel.

Azonban az Úr az ő irgalmas jóságosságával gondoskodott arról is, hogy övéi még akkor se maradjanak árván, ha ő visszatér az Atya fényességébe, amelynek a világ kezdetétől fogva részese volt. Krisztus Urunk megajándékozta az emberiséget a papsággal s most Krisztus a papság közvetítésével árasztja áldásait a világ minden részére, minden korszakra és minden népre az emberiség történelmének végéig. A pap szája által hirdeti szünet nélkül azokat az ígéket, amelyeket egykor ő hirdetett az egész világnak. Korunk nagy, szociális nyomorúságai, a mindig élesebbé váló osztályellentétek korában arra figyelmezteti a szegényeket, hogy ne kaján szemekkel nézzék az emberek javait. A gazdagokat inti a testvéri szeretet kötelmeire, amellyel az éhezők és nyomorogók iránt tartoznak. A túlhajtott önzés és örvöngő verseny, az általános kizsákmányolás korszakában emlékezteti az embereket az irgalom, a szelídség, a békére való hajlandóság

gondolataira, mert ezek nélkül az ember képtelen emberhez méltó úton járni. Az anyagi és röghöztapadó gondolkodás, a külsőleg ragyogó, belsőleg azonban szeméttel telt földi javakat imádó emberi tekintetet fáradságot nem ismerő jóakarattal irányítja a túlvilági élet felé — nem szűnik meg figyelmeztetni az embereket arra, hogy a rosszat ne viszonozzák rosszal, hanem segítsék elő a jónak diadalát a gonoszság fölött. S végül állandóan szemei elé tárja az ember örök célját, amely az Isten örök szemléletében áll, amelyet a tisztátalan szív csakúgy nem képes elérni, mint ahogyan a szem nem bír a napba nézni.

Az Üdvözítő a katolikus Egyház papjainak személyében járul a beteghez, fejére teszi a kezeit, megerősíti testi és lelki nyomorúságai közt. A haldokló fölött elmondja a szenvedést és halált legyőző szavakat: Még ma velem leszel a paradicsomban. Az Úr a pap személyében járja az iskolákat, az ifjúság gondozására rendelt intézeteket s besugározza őket üdvösséghez szellemével és áldásaival. Az Úr a pap személyében áll a bűnös előtt s hozzá intézi a megváltó szavakat: Kelj föl, megbocsátatnak a te bűneid, menj békével és többé ne vétkezzél! És végül a pap kezei által emelteti magát nap-nap után a keresztre — s a János-lelkek, akiket a szeretet s a Magdolna-lelkek, akiket a bűnbánat vezetett oltáraink misztikus Golgotájához, részesei lesznek azoknak az áldásoknak, amelyek egyszer Krisztus sebeiből áradtak olyan bőségesen, hogy annak a bőségnek soha apadása nem lesz.

Ez a papi hivatás lényege és föladata, amíg a föld forog s amíg a nap világít. A papság az Üdvözítő szellemét valószínűleg meg s az ő megváltó munkáját folytatja tovább a világban.

* * *

Betöltötte-e a papság ezt a hivatást minden időben?

Ne beszéljünk most azokról a földi javakról, amelyek az emberiség a papságnak köszönhet. Ne beszéljünk arról, hogy a történelemnek egy hosszú és sötét korszakában — legalább Európában — az emberiség összes kultúrjavarai a papság kezében voltak s a sötétségben egyedül a katolikus papság terjesztette a világosságot. Ne beszéljünk arról se, hogy a papság a múltban és jelenben legalább is előfutára volt a kultúrának a föld egyéb területein is. Arról se, hogy az emberi művelődés mennyit köszönhet a katolikus egyház agyon-

rágalmazott főpapjainak, a pápaságnak s a kultúrában való elmélyedés a papság kitartó és zajtalan tevékenységének, úgy, hogy nincs a földön intézmény, amelyet hozzá hasonlítani lehetne.

Nem! Én másféle dolgokról akarok beszélni. Azokról a dolgokról, amelyek legalább is gyökerükkel a természetfölöttiség talajába mélyednek. Azokról a bőven omló, forró könyvekről akarok beszélni, amelyek a templomok gyóntató-székeinél a bűnösök kezére hullanak, mikor a pap szelídsége és jósága egy-egy tékozló fiút vagy elkallódott leányt visszavezet az Isten atyai karjai közé. Azokról a ragyogó tekintetekről akarok beszélni, amelyekkel ezer meg ezer haldokló tekint a papra, aki a mennyország kapuját nyitotta föl előtte akkor, amikor mögötte az örök ellenség a paradicsom elvesztésével fenyegette. Azokról az ujjongó, hozsannázó gyermekajkakról akarok beszélni, amelyek a papnak köszönik, hogy őket a bűn szakadékától visszarántotta. Azokról a helyes irányban vezetett lelkekről akarok beszélni, akiknek a pap mutatta meg az örök haza felé vivő utat..., a megszámlálhatlan szegényekről, akiket papok istápoltak hathatós segítségükkel és vigasztaló szavaikkal..., azokról az egyszerű, szerény, munkászubonyba öltözött emberekről, akiknek egészséti keserves robot munkája után a pap szava vasárnapi vigasztalást nyújt... az emberek megszámlálhatlan seregéről, akik az Isten papjának köszönik a mennyei boldogságukat.

Tudom én azt is nagyon jól, hogy ennek a képnek derűs vonásaira és pompájára sok árnyék is esik. A szegény, bűnös emberiség árnyéka, amely odalopózkodik mindenhova, ahol az isteni dolgok az emberi dolgokkal kapcsolatosan történnek. De ez onnan származik, hogy az ember tökéletlen visszfénye annak az örök világosságnak, amely a világosság Atyjáról árad rája.

Tudom én azt jól, hogy elesett papok is vannak, voltak is és lesznek is. És azt is tudom, hogy senki se sírt e fölött keserűbb könnyeket, mint maga az Egyház, az egykor dédelgetett fiai által elhagyott, elárult és sokszor megrágalmazott édesanya.

Tudom én azt, hogy sok pap működése nehezzé válik a rája tapadó emberi, nagyon is emberi gyarlóságok folytán; a sokféle érdekesség, szögletesség, szeszélyeskedés és makacs-

ság folytán. Dehát miért nem vesznek az emberek maguknak annyi fáradságot, hogy ezeket az itt-ott előforduló hibákat lélektanilag megmagyarázzák. Azt hiszitek, könnyű dolog állandóan a vén plébánia-épület magányosságában élni, amikor senki nincs, aki az embert megérteni tudná? Év-év után azon fáradozni, hogy az egyszerű emberek csökönyös nyakát az Isten törvénye alá görbítse? Hogyan ne legyen valaki nehézkes, vaskemény ember akkor, amikor a lábai elszoktak a fényes parkettól, amikor becsületes őszinteséggel kimondott szavai a szóvirágokhoz szokott emberek füleinek túlságosan őszintéknek és igazaknak látszanak.

És aztán miért szajkózzák az emberek folyton azokat a papokra költött és elhazudott meséket? Amiket százszor megcáfoltak már, amikről napnál világosabban kimutatták már, hogy tisztára hazugságok és rágalmak — de amelyeket mégis újra meg újra lenyomatnak és újra, meg újra elolvasnak — és újra, meg újra elhisznek. A katolikus ember miért nem dobja ki az ablakon azokat az újságokat és folyóiratokat, amelyekben szakmányban, határt és lelkiismeretet nem ismerve, sárbaráncigálják azt az állást, amely számunkra a legszentebb javakat közvetíti.

Miért? Azért, mert belőlünk, katolikusokból hiányzik valami. Hiányzik a vérünkben egy szikratűz, amelynek azonnal lángra kellene lobbania, ha valaki folyton-folyvást piszkál és sérteget bennünket s amit tulajdonképen csak a halvérű ember tud elviselni.

45. Emberi gondok — isteni segítség.

(Pünkösd utáni tizennegyedik vasárnap.)

Azt mondja az Írás, hogy senki két úrnak nem szolgálhat. Mi emberek pedig azt szoktuk mondani, hogy itt a földön nem két úrnak, hanem megszámlálhatlan sok úrnak kell szolgálunk. Valamennyiünk fölött uralkodik egy rettentő nagy úr: az éhség. Ennek a szolgálatában áll az emberek igen nagy száma, akiknek a mindennapi kenyér után kell magukat törni. Az ilyen emberek lelke lehet ittás az idealizmustól, beleviheti munkájába a kötelességteljesítés minden áldozatát — azonban az éhség ott áll a küszöbön, a háta mögött és kiveszi a vámot minden verejtékezéséből.

Aztán ott a másik hatalom, amelynek igája alatt nyögünk — a gond. Kiszíjja ereinkből a szívünk vérért, csontjainkból az utolsó csepp velőt, kinos, végtelennek tetsző éjszakákon elrabolja tőlünk a pihenést s ránk mereszti éhes, sóvár szemeit. Van-e ember az Isten nagy világában, aki nem rabszolgája a gondoknak?

Igenis, úgy van, az éhség és gond kettős hatalmassága alól senki ki nem vonhatja magát. Az az élet kézzelfogható, ez pedig a szemmel nem látható nyomorúságai közé tartozik. Ezekhez csatlakozik még egy sereg másféle zsarnok, amelyeknek igája alá görbülünk kell, ha ugyan nem keresünk a magunk akaratából olyan tyrannusokat, akiket önként akarunk szolgálni.

Itt a *pénz* hatalma. Csali szóval csalogat és azt mondja: Jöjj! én hatalmassá, talán mindenhatóvá teszek. Itt a dicsőség kiterjeszti két karját felénk és így beszél: Gyere csak, fejedre teszem a halhatatlanság koronáját. A *szenvedélyek* úrnője így ujjong: Jöjj! mienk lesz a bachanaliák örömmámora, mienk lesz a jókedv tomboló ujjongása. A *szerелеm* királynője fölemeli kezét és int: Jöjj! a paradicsom kapuját nyitom ki előtted. Mindenki tudja, hogy az emberek végtelen sokasága tolong ezeknek a zsarnokoknak útján.

Hová?...

* * *

A Isten igéje azt mondja: Senki két úrnak nem szolgálhat. Azt mondja, hogy keressük először az Isten országát és az ő igazságát s a többi mind megadatik nekünk.

Mi ennek az értelme? Talán az, hogy a földi dolgokkal egyáltalán ne törődjünk, hanem minden gondunk egyesegyedül csak az örökkévalóságra irányuljon? Az, hogy lépjünk ki a földi élet küzködőinek sorából s egyesegyedül csak az Isten ügyéért harcoljunk?

Ó, nem! nem ez az értelme! Az az isteni szó, hogy senkise szolgálhat az Istennek, ha a világról le nem mondott, csak azt jelentheti, hogy ne veszítsük bele magunkat kizárólag a földi dolgokba. Azt jelenti, hogy az élet harcát a kezünkben levő hit fegyvereivel harcoljuk meg. Azt, hogy az ember végső jelszava ne ez legyen: Előre, a siker felé! Hanem ez: Föl, a magasságok felé!

* * *

Van az életnek egy nagyon is agyoncsépelt mondása, amelyet unos-untalan hallunk: Az élet küzdelem, robotmunka. Dehát ugyebár ez csak utcai bölcsesség, kákatudomány? Való igaz, hogy az élet előretörtetése súlyos terheket ró ránk. Az élet küzdelem, mégpedig hosszú és keserves küzdelem és nincs is senki, aki a siralom völgyében kikerülhetné.

Ti, akik ezeket a sorokat olvassátok, gondoljatok csak vissza zsenge gyermeksétek napjaira. Ott ültetek az édesanyátok ölében és gyermekes együgyűséggel ezt kérdeztétek: Édesanyám, mondja csak, mitől vannak ezek a barázdák itt a homlokán? S az édesanyátok azt felelte: Édes gyermekem, ezeket a gond szántotta s csak a halál szelid keze fogja majd elsimítani.

Megértettétek-e akkor, hogy mit jelentenek ezek a szavak? Dehogy értettétek meg. Hiszen kicsinyek voltatok és sejtelmek se volt arról, hogy az a darab kenyér, amelyet édesapátok és édesanyátok szegett nektek, a titkos könnyek és verejték cseppjeitől ázott.

Aztán láttátok, hogy az édesapátok és édesanyátok homlokán a barázdák mindig sűrűbbek lesznek, a sötét fűrtjeik közé ezüstös szálak lopakodnak s végül fehér lesz a fejük, mintha téli hó hullott volna rája. Ti pedig azt gondoltátok, hogy mindennek így kell lenni, ha az ember megöregszik és megroskad és meggörbül — azonban rendszerint az az oka, hogy az élet nehéz és keserves küzdelem.

Aztán eljött az idő, amikor az édesapátokat és édesanyátokat sírba temették. Talán előbb, mintsem ti az életbe kiléptetek volna. Nem tudom, kicsinyek voltatok-e még vagy nagyok, csak annyit tudok, hogy az élet küzdelme rátok is elkövetkezett. Elkövetkezett talán akkor, amikor mint kisdíákok a szülői ház oltalmat nyújtó békeességét a tanulóévek különféle nyomorúságaival és veszélyeivel kellett fölcserélnetek. Talán mint fiatal leányok, mások hűségesen gondotokat viselő, de mégiscsak idegen kezei alá kerültetek. Harcosai lettetek az életnek s ó, mennyi gonddal és nyomorúsággal kellett megküzdenetek. Gondokkal, hogy valamit tudjatok, gondokkal, hogy valamik lehessetek. A vizsgák gyötrelmeivel, a belső érzés ezerféle gondjaival és szorongattatásaival. Aztán az állásért, a megélhetésért, az élelemért és jólétért, a feleségért és gyermekekért való gondokkal. Küzködtetek a boldogságért a boldogtalansággal, a sikerért a sikertelenséggel,

az öletekben szunnyadó vagy messze idegenbe szakadt gyermekeitekért, az egészségesekért és betegekért, a haldoklókért és gyógyulókért, a távozókért és érkezőkért, azokért, akik örökre búcsút vettek tőletek, akik ágynak dőltek, hogy a földi élet után egy jobb hazában ébredjenek fel.

Az egész drámának tragikus befejezése — a halál. A maga valóságában olyan befejezés, amely az egészség és jólét napjaiban csak azért nem rázza össze még a velőnket is, mert nagyon is megszoktuk. Mert hát nem rettenetes tudat-e az, hogy azok közül, akik ma itt a földön élnek, száz esztendő múlva egyetlenegy se fog élni? Mondjátok meg ti, akik ezeket a sorokat olvassátok, nem megrendítő dolog-e az, hogy száz esztendő múlva egytől-egyig a sír mélyébe fogunk temetkezni? A házaink állni fognak még és sok mindenféle, ami úgy marad, ahogyan most van — azonban mi nem lakunk már bennük. A mezőkön ott hullámszik még az aranykalász, a kék búzavirágot és a piros pipacsot ingatja még a nyár fuvalma, a hegyek közt zúg még a fenyveserdő, a vén tölgyek is susognak még, csakúgy, mint mikor mi jártunk alattuk, mint mikor mi hallgattuk még komoly dalaikat — azonban a tanyáink, melyekben laktunk, nem a mi tanyánk lesz, mi egy hat szál deszkából összerótt házikóban fogunk pihenni. Mondjátok csak, nem szörnyen komoly dolog-e az, ha az ember ilyesmire gondol? Talán egy város temetőjében alusszuk majd síri álmunkat, talán egy csendes kis falu akácfás sírkertjében — azonban az élet zaja, a robogó vonatok dübörgése, a gépek zakatolása csakúgy nem háborgat bennünket, mint a temető falán játszó gyermekek zsvaja. Sírhalmonkra fakeszszet vagy sírkövet állítanak, ráírják a nevünket — azonban a fejfa el fog korhadni, megeszi az idő, a sírkőbe vésett betűket belepi a moha s aztán eljő a nap, amikor mindenki elfeledkezik rólunk.

Legfeljebb egy ember kopogtat be hozzánk: a sírásó. Annak az ásója kopogtatja majd a koporsónkat és rekedt, érdes hangján így fog majd hozzánk szólani:

Ébredj, ébredj, álmaidból, te csonthulladék,
Más követeli a helyet oldaladon;
Pihenni vágyik ő is itt — míg jó a mennydörgő szózat
S életre kelt majd az, aki alkott:
Az örökkévalóság szent Ura.

* * *

Mondjátok csak, nem ilyen-e az élet, mint amilyennek leírtam? Vagy talán azt mondjátok, hogy vannak az életnek napsugaras órái és boldog napjai is.

Am legyen! Olvassuk csak össze, hány zavartalan, boldog nap van egy emberi életben? Itt vannak a gyermekkor vidám, gondtalan napjai — talán a mesétmondó nagymama ölében, talán a karácsonyfa lobogó gyertyái alatt, vagy a kacagó, dalt zengő körtáncban. Aztán az első áldozás napja, talán a legboldogabb és legzavartalanabb az élet valamennyi napja közt. Az esküvő napja, mikor a harangok zúgása közt a templomba esküdni mentetek — de hát úgy-e, erre már árnyéket borított az a gondolat, hogy mit hoz majd a jövő? A nap, mikor a kis gyerek először ejtette ki az édesapja vagy édesanyja nevét vagy mikor ingadozó lábacskaival az első bizonytalan lépést tette. A csendes, szép sikerek boldog napja, jó emberek közt eltöltött meghitt órák — egyik-másik emlékünnap — a vallásos magabizottság, a mélységes lelki épülés napjai... Azonban itt már a válás következik — válás a felnőtt fiúktól és leányoktól, akik az élet harcába indulnak — a házastársak válása a halálba... Ó, igen! a boldogság napjaival nagyon is hamarosan végeztünk. Olvassuk csak össze... hány nap volt? 10—12—20 nap — és 20 nap több, mint 3 hét? Halljátok: 3 hét a boldogság az emberi élet 60—70 esztendejéből! S azt hiszem, hogy nem számítottunk rosszul. Az átlagos emberi élet boldog napjaiból összeolvastunk annyit, amennyit benne találni lehet.

S most azt kérdelem: nem vigasztalan, nem kétségbeejtő dolog-e ez? Három heti boldogság egy egész emberi életben!

Igen! Azt kell mondani: egy olyan emberre nézve, aki nem gondol egyébre és nem érez mást, mint azt, hogy ide szállt a földre azért, hogy egypár évtizeden keresztül járjon rajta s aztán megint visszatérjen a föld mélyébe, miután gyermekkorában itt játszott és kacagott; mint ifjú, itt küzdött, itt szeretett és remélt; férfikorában tépelődött és törődött; öregkorában remegett, betegeskedett és halálnak indult — valóban, egy olyan emberre nézve, aki az életből csak ezeket látta, arra nézve az élet vigasztalan és kétségbeejtő.

Nem kellene-e vigasztalanoknak lennünk, nem kellene-e kétségbeesnünk, ha a szemeink arra volnának rendelve, hogy

a nap arany sugarait igyák s hogy aztán a halálban örökre lezáruljanak s a férgek rágják ki őket szemüregeikből. Nem kellene-e kétségbeesnünk, ha a füleink sohse hallanának egyebet, csak az élet durván harsogó kiáltását: Küzdj, harcolj, mert különben széttaposnak. Nem kellene-e kétségbeesnünk, ha a szívünknek egyedül az volna a hivatása, hogy az édesapánk vagy jóbarátunk koporsójánál fölzokogjon, hogy dobogjon a szeretet hajnalán, az oltár előtti esketésnél, a gyermek bölcsőjénél — és drága halottaink sírjánál, hogy aztán egyszer maga is megszűnjön dobogni anélkül, hogy az igazság, béke és boldogság után való végtelen éhségét valaha is kielégíthette volna.

Ó, valóban kétségbeejtő volna az élet, ha mindez így volna. Azonban van egy vigasztalás, amelyet maga az Isten adott biztosításul és ígéretül, mikor az emberi élet jelszavaként ezt állítja elénk: Előre, a tökéletesedés felé! Nézzétek a túlvilági élet nagy, bebizonyítható, mondhatám kézzelfogható tényeit, amelyek belenyulnak a földi és természeti élet világába. Beszélnek Assyr és Babylon kövei és hangos szóval tanuskodnak az öreg szent könyv mellett, amely Jehovának az emberiségre vonatkozó és kinyilatkoztatását adja hírül. Régi papyrusleletek, ékirásokkal telekarcolt cserepek Kelet világosságát ragyogják felénk és széttépik azt a ködfátyolt, amellyel a kritika az újszövetségi szentírást és az evangéliumoknak Krisztusra vonatkozó leírását cáfolni akarta. A keresztény Egyház 19 száz esztendő története hirdeti a Krisztus által alapított Egyház isteni eredetét és igazolja, hogy a keresztény Egyház valóban az emberiség üdvösségére rendelt intézmény. És mindez összevéve hatalmas szóval harsogja bele az emberi életbe: Ember, nem azért vagy teremtvé, hogy csupán a föld javaiért küzdödj, hanem igazi hivatásod a lelked örök céljáért, a tökéletesség után való küzdelem.

A Szentírásban pedig mindez ezekkel a szavakkal van megírva: *Keressétek előbb az Isten országát és az ő igazságát, a többi pedig mind megadatik nektek.*

Tehát először az Isten országát — s azután a többit. Volt egy korszak, amelyet mi régi jóidőknek szoktunk nevezni. Akkor az emberek ezek szerint a szavak szerint szokták az

életüket berendezni. Kétségtelen, hogy a régi emberek sokkal buzgóbbak voltak, mint a mostaniak. Ezt azonban mi nem annyira panaszképen, mint inkább összehasonlítás okáért akarjuk fölhozni.

Vajjon más volt-e az élet azokban a régi jóidőkben, mint ma? Nem. Talán nem ment minden ilyen örült iramban, mint manapság, — azonban ősapáink harca a kenyérért akkor se volt könnyebb, mint ma. De akkor az emberek először elmentek az Isten áldását kérni és azután mentek a dolgaik után. Most első az üzlet és csak akkor, ha a dolgok semmikép se akarnak összemenni, akkor folyamodnak az Istenhez, akkor jajgatnak és könyörögnek: Siess, Uram, siess, mert azonnal végünk van. Ha az ember a régi jóidők imádságait, énekeit és különféle följegyzéseit olvassa, be kell vallani, hogy a régi idők emberei könnyebben viselték az élet terheit s bátrabban meg tudtak az élet bajaival küzdeni, mint a mostani, vallási dolgokban teljesen lerongyolódott nemzedék.

A mi apáink és anyáink, ősapáink és ükapáink szakasztottan úgy küzdöttek az élet nehézségeivel, mint mi, akik ezeket a sorokat olvassuk. Azonban a gondolataikat elvitték az Isten elé. Imádkoztak. Minden dolgukat egy hatalmas látókörbe állították bele, amelyben a látszólagos kis dolgok nagyokká s a látszólagos nagy dolgok kicsinyekké válnak, amelyben az ezer esztendő annyi, mint egy nap — s mennyivel inkább rövid idő az a 60—70 esztendő, az emberi élet kora. Lelküknek erejét hitükből s vigasztalásukat vallásukból merítették. Nem merültek el s nem is fuladtak bele a földi dolgokba. Fölöslegeikből építették azokat a művészi ízlésre valló és erős hitükről tanúságot tevő csodálatos emlékeket, amelyekhez hasonló aligha alkot a következő idők emberisége. Nemes célú alapítványokat létesítettek, amelyekből még ma is istápolhatjuk sokféle szegényeinket. Egyszóval: titkos kincseket gyűjtöttek, hogy azokból idők folyamán a lelkük örök hajlékait építhessék meg.

Nem gondoljátok-e, hogy ez a titka annak az életbölcse-ségnek, amely az életet értékessé teszi s amely tartalmat ad neki? Nem gondoljátok?

Igen! Emberek, építsetek földi hajlékokat, azonban amelletts el ne feledkezzetek az örökkévalókról se. Építsetek házakat, palotákat, rakjatok le vasuti sineket, huzatok réz-

drótot s röpítések rajta a gondolataitokat mérhetlen távolságokba. Alakítsátok át a földet egy nagy virágtermő és gyümöleshozó kertté, bányásszátok ki a földből az arany-, ezüst- és nemesfémek ereit, gyarmatosítsátok a műveletlen területeket, vágjátok a kultúra ösvényeit. Uralkodjatok a tengerek fölött, uralkodjatok a levegő fölött, szépitsetek meg a földi életet a szemek és hangok ragyogó, éneklő pompájával, a csillogó érceknek, a ragyogó ékköveknek, a puha, selymesen omló szöveteknek bájaival. Csak egyet ne felejtsetek el, azt, hogy az egy emberszivet nem lehet kettőnek odaajándékozni úgy, hogy mindkettő egészen bírja azt.

Ne felejtsetek el, hogy mindannak, amitek van, egyszer búcsút kell mondanotok és hogy semmi egyéb nem megy veletek, csak a tiszta, ragyogó gondolatoknak, a szelid és irgalmas szavaknak, a zajtalan jócselekedeteknek, a tántoríthatlan kötelességteljesítésnek, a segítő szeretetnek titkos kincsei. Ezek fölött nem lesz hatalma a halálnak, mert a halálnak csak afölött van hatalma, amihez földi rög tapad.

A lábatoknak a föld porában kell járnia, a szíveteket azonban őrizzék meg a ti egyetlen uratok, a ti Istenetek számára, akinek tartoztok vele. Emberi gondjaitok közt legyen vigasztalástok az Isten vigasztalása: Boldogok azok, akikhez nem tapad a föld, mert övék az örök élet.

46. Halhatatlanság.

(Püünkösöd utáni tizenötödik vasárnap.)

Valahol Tirolban egy parasztházon olvastam a következő régi felírást:

Élek, de nem tudom, meddig,
Megyek, de nem tudom, hová,
Meghalok, de nem tudom, mikor,
Csodálom, hogy még vidám vagyok.

Azonban ennek a felírásnak nincs igaza. Másként kell írni. Így:

Élek, de nem tudom, meddig,
Meghalok, de nem tudom, mikor,
Megyek, de azt is tudom, hogy várok.

Igenis! Mi tudjuk, hogy hova megyünk majd egyszer, ha a halál a lelkünket igazi hazájába, maradandó városába

hívja. A távozóknak nem mondjuk: Isten veled, a viszont-nemlátásra! S ha majd egyszer elválunk mindentől, ami valamikor itt a földön nekünk drága és kedves volt, az nem olyan ember távozása lesz, aki maga mögött egyszersmindenkorra becsapta a vasajtót, hanem az aranykapu fölpattnása lesz, amely mögött az örök paradicsom aranymezői virulnak.

De hát fenyegetőleg agyarkodhatik előttünk a kérdés: Csakugyan ez-e a valóság? Fog-e élni a lelked tovább is, úgy, amint hiszed? Viszont fogod-e látni azokat, akiket a sír sötét üregébe temettél?

A felelet ezekre a kérdésekre a mi belső lelki világunkon fordul meg. Igyekezzünk tehát helyes feleletet adni rá.

Bizonyára legtöbbször voltunk már tanui annak az utolsó eseménynek, amellyel az élet végződni szokott: a halálnak. Szükségtelen hosszabban vázolni, hogy milyen is az a meghalás. Hogy miként üvegesednek meg a fáradt szemek, hogyan néznek mereven maguk elé, mintha arra a titokzatos pillanatra várnának, amikor a függöny fölemelkedik s aztán messze-messze föltáruul valami, amit bámulni, csodálni kell... Hogyan válik süketté a fül a fájdalmában magánkívül levő környezet minden zokszavára, könyörgésére és jajgatására, mintha a végtelen távolságból idehangzó szóra, egy kimondhatatlanul lágy, szelid és mégis kimondhatatlanul hatalmas kiáltásra figyelne, amely onnan túlról hangzik feléje... Hogyan keresgélnek a kezei nyugtalanul a takarón, mintha valami láthatatlan, értékes dolgot akarnának megfogni, hogy ne üresen és szegényen jelenjék meg az előtt a kapu előtt, amely senkinek se nyílik föl, aki lelki koldusként érkezik eléje. Minek beszéljek az örülten dobogó szív vergődéséről, a kínosan lélekző mell sipoló hangjáról, a lázasan pihegő tüdő hörgéséről, amikor rekedten, fáradtan szól, mint a fogságba esett madárka, mely fáradtan sír a szabadság után... Ó, hiszen tudjuk mi azt mindannyian nagyon jól.

De hát tudjuk-e azt is, ami azután következik?... Azután, amikor az utolsó, alig hallható, a végső két-három lélekzetvételt követő szívdobbanás is elhalt?

Igazán tudunk-e valamit róla? Vagy talán nem tudunk semmit és csupán csak hallgatás a jussunk?

Láttam már egnéhány embert meghalni. Azonban ez a kérdés egy alkalommal egész óriási súlyával szakadt rá a

lelkemre. A szegényházban egy fiatalember halálos ágyánál ültem. Azok közé a sokak közé tartozott, akik ifjú éveikben szörnyű tévedéseken mentek keresztül s azok közé a kevesek közé, akik testileg-lelkileg összetörve újra megtalálták a hazafelé vezető utat. Hosszasan beszélgettem vele a halálról s arról, ami azután következik s újra meg újra talált kérdezni valót. Bizony meg kellett neki mondanom, hogy ha a halálról beszélünk, nagyon sok megfejthetlen titok áll előttünk. De mikor az utolsó kérdésre is úgy ahogy megadtam a feleletet, két kezével megragadta a kezemet és megható háladatossággal azt mondta:

— Kérem, maradjon mellettem, míg meg nem haltam s én akkor visszajövök megmondani, hogy odaát mi hogyan van, hogy többé ne legyenek megoldatlan talányai.

Ott maradtam mellette, míg meg nem halt. Nem csukta be a szemeit, hanem még a halál után is engem nézett olyan jóságosan mosolyogva, mint mikor a földön utolsó szavait mondotta:...hogyan ne legyenek többé megoldatlan talányai.

Azonban az Isten nem eresztette többé vissza. Minek?

Abban az órában a halál titka oly kristálytisztán állott előttem, mondhatnám odalépett eléem, mint még soha... a maga végleges megoldatlanságában, a maga mélységes titokzatosságával.

* * *

Pedig mindezek ellenére sincs okunk arra, hogy a halál titka előtt kétségbeessünk. Ha itt lenn a földön nem is lesz minden világos, de mégis van annyi világosságunk, hogy le bírjuk győzni a halál belső borzalmait.

Ha föltesszük a kérdést, hogy vajjon megszűnik-e az emberi lélek a test halálával vagy pedig él tovább is, a test halála után is, akkor először teljes bizonyossággal meg kell állapítanunk azt, hogy az emberi lélek nem halhat meg úgy, mint ahogyan az emberi test meghal.

Miért nem?

Azért, mert a kísérleti tudomány minden eszközével kimutatható, hogy az emberi lélek nem azokból az alkotórészekből van összetéve, amiből az emberi test, főleg az emberi agyvelő összetéve van s az emberi lélek nem következménye az emberi testben, főleg az emberi agyvelőben lejátszódó mozgási folyamatoknak. S ha ez így van, ha az

emberi lélek, lényegét tekintve, egészen más, mint az anyag, akkor, ha ugyan egyáltalán meghalhat, nem halhat meg úgy, mint ahogyan bármiféle egyéb szervezetnek meghalnia kell.

Az emberi lélek anyagnélküliségét nem oly nehéz megfejtetni, mint ahogyan némely bölcseleti vagy hitvédelmi könyvek tanítják. Az alapelvek legfontosabbjaira nézve megnyughatunk abban, hogy az emberi agyvelő és az emberi lélek úgy viszonylanak egymáshoz, mint a külsőség és belsőség és hogy a lélek belsősége az anyag térben való kiterjedéséből soha és semmiféle körülmények közt nem magyarázható meg.

A testi szervezet akkor hal meg, mikor az őt fenntartó erők működésében beáll a teljes nyugalmi állapot, amikor a szervezet szétesik, feloszlik. Az emberi lélek semmiesetre se halhat meg így. A lélek nem oszolhat részeire, hiszen nem is volt részekből összetéve. Nem eshetik szét, hiszen nem voltak részei s következőleg a részek közt nem volt semmiféle összefüggés. Nem kisebbedhetik, nem enyészthet el lassan, fokról-fokra, nem mérhető meg a nagy és kicsiny mértékével, mert hiszen egyszerű és osztatlan egység. Megdöntetlen elvként megállapíthatjuk azt: úgy, ahogyan az ember testi szervezete meghal, mikor az oxydatio folyamata helyébe a pusztulás desoxydatiojának folyamata lép, úgy az emberi lélek soha és semmi körülmények közt nem halhat meg, ha ugyan a lélek meghalásáról egyáltalán szó lehetne.

* * *

Az emberi lélek haláláról legfeljebb a teljes kialakás, a maradványnélküli megsemmisülés formájában lehetne beszélni. Azonban ily módon a világon tulajdonképen semmi se halhat meg és pedig azért nem, mivel semmi se semmülhet meg úgy, hogy elvont alkotórészei helyébe nem tenne a halál egy más alkotórészt, mint annak egyenértékét. Mivel pedig az anyagtalan léleknél nem lehet szó az alkotórészekről, tehát a valóságban nem beszélhetünk ezeknek tényleges megsemmisüléséről se.

Az emberek szeretnek hivatkozni arra, hogy az állat testi halálakor az állati lélek is megsemmisül. Rámutatnak arra, hogy az állat érzéki életének megszűnésével megsemmisül az állat lelki élete is, mert hiszen testi élet nélkül állati lelki élet sincs. Ez a hivatkozás valóban jogos. Az állati lélek élete — amennyiben róla beszélni lehet — tényleg

oly szorosan összefügg és úgy belekapcsolódik az állat érzéki életébe, hogy az állat érzéki szerveinek feloszlásával végleg megszűnik az állat lelki működése is, mert hiszen teljességgel össze van kapcsolva az állati aggyelővel és idegrendszerrel. A látszat szerint mindez törvényen alapszik. Semmiféle pozitív bizonyítékunk nincs annak igazolására, amely az állati léleknek a halál után való fennmaradását indokoltá tenné, mert hiszen az állatnak nincs belső lelki élete, amely az érzéki élettel szemben önállóan érvényesülhetne. Egyszerűen nevetségesekké válnánk akkor, ha arra gondolnánk, hogy mit tenne az állati lélek a túlvilágban, ha az állati testtől különválva tovább folytathatná az életet. Legfeljebb az emlékein éledelegethetne, azon, hogy milyen nagyszerű dolog is volt az, mikor egyik ágról a másikra ugrált... vagy mikor újjongó dallal köszöntötte a hajnal aranyos sugarát... vagy mikor a vadászok örömrivalgása közt üldözte a szarvast vagy a vadkant... vagy mikor merész lendülettel újjongva csapott le a vihar tarajos hullámai közé — és így tovább...

Az állati lélekre való hivatkozás, amelynek a túlvilági életben való folytatására nézve semmiféle jogosultsága nincs, halomra omlik abban a pillanatban, amikor az emberi lélekre gondolunk. Az emberi léleknek önálló szellemi élete van, amely az érzéki életből nő ugyan ki, abból érik, azonban oly belső érettséget ér el, hogy végül az egész érzéki életet messze és lényegileg felülmulja. Annaira, hogy az ember szellemi élete, értékét és jelentőségét tekintve, az állati élettel ellenkezőleg, nemcsak független az érzéki élettől, hanem igen gyakran, sőt talán a legmélyebb vonatkozásokban egyenes ellentétben áll az érzéki élettel.

Az állat érzéki élete olyan szervezet, amelyben a lélek élete összeomlik abban a pillanatban, amikor a szerkezet összeomlott, mert egyik a másik nélkül nem létezhetik. Az ember érzéki életének is van szerkezete, azonban mögötte a szellemi élet fölséges épülete rejlik, amely a test szerkezetének összeomlása után is megmarad, sőt nagyszerűsége teljes szépségében akkor kezd kibontakozni.

S ha azt kérdezné valaki, hogy mit mívelhet az állati lélek a túlvilágban, nem felelhetünk rá egyebet, csak ennyit: Nem tudom. Ha azonban az emberi lélek túlvilági életéről van szó, arra megvigasztalódva azt mondjuk: Azt, amit ebben az életben cselekedett. Tovább fogja építeni belső

lelki világát, amelynek fundamentumát már itt, a földi életben lerakta. A túlvilági életben fogja elhelyezni a zárókövet lelki életének száz és ezer alkotórészből való épületéhez amelyet már itt a földön kezdett építeni.

Az emberi élet igazi hivatása a földi életben a maga belső életének kiépítése. Ez az élet gyökereivel és kikezdéseivel az érzékek és természet világában kezdődik, fölséges koronája azonban az érzékfeletti és természetfeletti élet világába nyúlik bele. Állításaimat ne akarja megcáfolni senki azzal, hogy a kultúra legalacsonyabb fokán álló vadnépek, sőt a kultúrának, de a züllő kultúrának posványában élő emberek nyomorúságos lelki életet élnek. Ó, igen, ha a tárgyat nézzük, valóban nyomorúságos a belső életük, azonban valamennyi szimboluma annak a szomjuhozó vágyakozásnak, az igazság, boldogság, üdvösség és béke után való epekedésnek, amely minden ember lelkét betölti. S ha az embereket ebből a szempontból nézzük, a külsőleg legszegényebbek látszó lelki életben is benn van a végtelenbe való juthatás képessége.

S ily módon az az emberi lélek, amely már ezen a földön, kilépve a természet birodalmából, az eszmék birodalmába igyekszik, a túlvilágban magát az Istent, az eszmék ősi, eredeti képét fogja megtalálni. Dehát ezzel várjunk még egy pillanatig. Mondjuk inkább azt, hogy az emberi lélek a maga túlvilági létezésének testnélküli állapotában igyekszik a maga belső világát kiépíteni, amelyet a maga cselekedeteivel, szenvedéseivel, áldozathozatalaival, lemondásával, küzdelmeivel, kutatásaival, kérdéseivel, hitével, reményével és szeretetével kezdett kiépíteni. Az emberi léleknek nem kell munka és foglalkozás nélkül maradnia. Egyszóval: az emberi léleknek nem kell meghalnia akkor, ha az emberi test a halál martaléka lett is már.

* * *

Lassan-lassan, lépésről-lépésre haladtunk előre. Először azt mondtuk, hogy az emberi lélek nem halhat meg, legkevésbé halhat meg az emberi testet elpusztító befolyások következtében. Azt mondtuk, hogy az emberi lélek legfeljebb megsemmisülhet úgy, mint ahogyan az állati lélek (legalább minden valószínűség szerint) az állati test elpusztulásakor megsemmisül. Azonban azonnal hozzáfűzhetjük azt az állí-

tásunkat is, hogy az emberi léleknek nem kell megsemmisülnie azért, mert szellemi életében számtalan gyökérrel benőtt tele-vény föld van, amelyben az örökkévalóság számára aranykalászkok érnek.

S vajjon meg is fognak-e érni ezek az aranykalászkok?

Ha az emberi élet legfelségesebb eszmevilága nem ostobaság és örültség, akkor meg fognak érni. Ha az embernek az igazság után való törekvése nem vak ösztön, ha nem összevisszakuszált hazudozás, akkor a becsületesen előre-törekvő embernek rá is kell találnia az igazságra. Pedig itt a földön sohasem fogja megtalálni az igazságot se zavartalan tisztaságában, se teljes egészében.

Ha a sorsunk valóban egy fölöttünk rendelkező hatalomtól függ, akkor a mérleget a jócselekedet és rosszcslekedet, a jó és rossz siker között valóban helyre is kell állítani. A földi élet tartozik és követel rovata az erény és boldogság dolgában sohase lesz hibátlanul rendezett. Az erény boldogságot követel, a bűn büntetés után kiált. S ha az ember hangos kiáltása és titkos zokogása a boldogság és béke után nem lappangó örültség, akkor azok, akik utána törekedtek, az örök békében kielégítésre fognak találni. Azok pedig, akik a boldogságot megsemmisíteni s a békét tönkretenni akarták, örök nyugtalanságban fognak bűnhődni. Akkor a lélek beteljesítve látja majd az Üdvözítő köszöntését: Pax tecum. De csak akkor, ha joga lesz rá azt felelni: In aeternum. Amen.

Igen! Úgy van ez. Aki az emberi lélek halhatatlanságát tagadja, annak tagadnia kell a legmagasztosabbat és legmélyebbet is, ami az emberben él és mozog. S aki a legmagasztosabbat és legmélyebbet igaznak és valóságnak tartja, annak valóságnak kell tartani a lelke halhatatlanságát is.

* * *

Azonban mi a halál titkáról beszéltünk. Vajjon miféle titka van a halálnak. Röviden megmondhatjuk, hogy miben áll a halál nagy s az ember gondolkozására nézve megfejtetlen titka.

Abban a tényben, hogy semmiféle tapasztalatunk nincs arra nézve, hogy mi történik a léleknek a testtől való elválása után? Hogyan lép keresztül a lélek a nehéz, igen nehéz pillanaton, amikor a halálküzdelem idején kialakuló

öntudat látszólag elmerül az örök éjszakába s aztán hogyan ébred fel az örökkévaló nappalra? Hogyan következik el a lélek természetfölötti megismerése? Egyszóval: hogyan távozik a lélek ebből a világból a másik világba, az ideigvaló életből az örökkévalóságba? Mindezek kívülesnek a mi tapasztalatainkon s ebben a szegénységben rejlik a halál titka.

A halhatatlanságra nézve bizonyosak vagyunk — a halhatatlanság mikéntjére nézve pedig azt az egyet tudjuk csupán, hogy szem nem látta, fül nem hallotta s az emberek szívébe föl nem hatolt, amit Isten azoknak készített, akik őt igazán szeretik.

Ezek mögött az egyszerű, szerény szavak mögött egyszerű, ragyogó arany színekben pompázó távolságok és meszeseségek tárulnak föl a tisztánlátó lélek szemei elé — ezek mellé a nagyszerű szavak mellé állunk mi.

Az előbb említett halottnak soká néztem a szemei közé, aztán szép lassan lenyomtam a szempilláit. Ugyan mit is tudna egy halottnak megtört szeme az élőnek mondani azokról, amiket a lélek megnyílt szemei látnak.

De amikor viaszsárga kezeit a pihegni megszűnt keblén összekulcsolni akartam, tekintetem a kis halotti feszületre esett, amelyet megmerevedett ujjai közt még a halálban is szorongatott.

Mosolyognom kellett a halott utolsó szavain: Eljövök és elmondom, hogy mi hogyan van odaát, hogy ne legyenek többé rejtélyei.

Nem, nincs rá szükség, hogy a halottak visszajöjjenek. A kereszten függő mindent elmondott nekünk a halálról és az örökkévalóságról, amit tudnunk kell.

47. Vasárnap.

(Pünkösd utáni tizenhatodik vasárnap.)

A vasárnapi harangok szava csengve-bongva száll erdőn-mezőn keresztül.

Száz meg száz aranycsengésű, mély, telt hang zeng szerteszét, minden irányban a ragyogón tiszta reggeli levegőben. Mintha a béke szent varázsát akarnák a magas hegyek ölében ülő csendes kis falucskára árasztani.

A házakban mindenütt egyszerre mozgás támad. A haran-

gok templomba hívogatnak s régi jó falusi szokás szerint nem volna rendes dolog, ha — az egész kicsi gyerekeket, meg a nagyon öregeket és betegeket kivéve — a házőrzőkön kívül csak egyetlenegy lélek is odahaza maradna.

Alig hangzik el az utolsó harangkondulás, a templom már zsúfolásig tömve van. Legfeljebb egy-kettő furakodik még a többi után, aki a messze alvégről vagy felvégről sietett idáig vagy pedig egy-egy apró gyerek keménypatkójú kis csizmája kipeg-kopog s a gyerek kipirult arccal, szinte pityergőre álló szájjal keresi a helyét a többi pajtásai közt.

Eléneklik a Jöjj el Szentlélekúristen kezdetű éneket. Az ének árja úgy harsog a templom magas ívei alatt, mintha a jeruzsálemi szentházat valamikor betöltő szélzúgás visszhangja volna. A plébános fellep a szószékre. És én most azt mondom, hogy egy falusi pap, aki a maga egyszerű templomának egyszerű szószékéről az előtte zárt sorokban tömörülő híveihez beszél, az a pap tudja csak igazán, hogy mi a szónok hivatása. Nagyszerű és lélekemelő hivatás az, mikor az ember egy városi katedrálisban ezer, meg ezer embernek beszél. Azonban ezeket az ezreket nem ismeri, a szavait csak általános embertípusokhoz intézheti. A falusi pap ezzel szemben valóban irigylésreméltó. Az ismeri valamennyi hívét, akik onnan alulról fölneznék rá, tudja jól, hogy a lelkeiknek mire van szükségük. Talán a legtöbbjét már az iskolában tanította, látta, hogy év-év után hogyan nőnek fel hozzája, mikor az emberi élet virágos tavasza elérkezett. Ő kötötte össze a szíveiket a házasság szentsége által. Jóformán megfordult már a falu minden házában, amikor a betegeiket látogatta vagy ha a halottakat az örök pihenés előtt megszentelte. Így aztán a plébános és hívei lelkét lassankint el-téphetlen fonalak szövik-fonják együvé. A falusi pap szavai valami különös visszhangot keltenek hallgatói lelkében. Sokszor olyanok, mint a kalapácsütések, mikor az ember szöveget akar beverni a falba, hogy valami értékes, drága dolgot föl-akaszthasson rá.

Nézd csak, hogyan emelgetik azok az apró gyerekek a fejecskeiket ott az oltár előtt, amikor a plébános úrra néznek. A munkásnépnek, a földműveseknek és napszámosoknak viharvert arcán napsugárként ragyog végig a szó. Sokszor úgy érzik a papjuk szavát, mintha egy hosszú hét esőtlen, tikkasztó nyári hősége után langy eső hullana a mezőre, rétre.

Az asszonyok és anyák mély barázdákkal össze-vissza szántott homloka úgy derül föl, mintha az Üdvözítő puha, fehér keze simogatná, áldogatná őket. A hajlottfejű aggasztánokon és anyókákon a béke csendes derűje áradozik, a nyugalom hazavágyó édes sejtése mosolyog rájuk, mintha éreznék, hogy a sok gond és fájdalom után oda a magasságba jutnak majd ők is.

Földi gondok, földi fájdalom! Itt az Isten házában újra meg újra megtanulják, hogy hogyan kell őket békén hordozni... fölvenni őket újra meg újra a vállaikra s követni azt, akinek példája szóban és énekben újra meg újra meg-elevenedik a lelkük előtt. Ott, ahol ők, az egyszerű földművesek és feleségeik vasárnaponként térdelni szoktak, ott térdeltek őseik és ősiknek ősei az emlékezet előtti időkben is... s az a tudat, hogy ezen a szent helyen, ahol annyi kéz kulcsolódik imára, itt kulcsolódtak imára őseik kezei is, itt áztatta a szemük könnyekkel a földet... azok az összekulcsolt kezek itt esdekelték le az áldást az Istentől, itt edződött meg a lelkük az élet komor küzdelmeire, itt merítették az imából az erőt, hogy ha néha-néha meg is kell hajlaniok, meg is kell roskadniok, de olyan erő nincs, amely őket teljesen összetörhetné.

Nincs rá szükség, hogy ezeknek a szegény, egyszerű embereknek a lelkéből mindig tökéletes formájú és jól stilizált imádságok szálljanak az ég felé, — aminthogy azoknak az imádsága is egyszerű volt, akik előttük valamikor itt térdeltek, imádkoztak és énekeltek. Mert hát az Isten jól ismeri minden emberszív szavát s megérti a dadogást is, a sóhajtást is. Nem veszi rossz néven, ha azok az erős, nyers emberek az ő megvénhedett templomukban a vetésekért, jótermésért, az istállóban álló állataikért imádkoznak — hiszen mindez a mindennapi kenyérhez tartozik s erre maga az Isten tanította az embereket. Az édesanyáktól sem veszi rossz néven, ha egyszerű együgyűségükben megható szavakkal a gyermekeikért imádkoznak. S a mennyországban lakó örök Isten nem tekinti az első parancs megsértésének, ha az emberek az Isten Anyjához imádkoznak, vagy ha valamelyik szentet kiválóképpen tisztelik, akinek tiszta, imádsághordó kezeibe teszik le az imádságaikat, mivelhogy a szentek kezei mégis csak méltóbbak az emberek imádságainak elfogadására, mint a vétkekkel beszennyezett emberkezek.

S ha a pap az oltár előtt áll és minden szem rátekint, akkor mindenki tudja azt is, hogy szemeik előtt azt a szent áldozatot mutatja be, amelyet egyszer az Úr a Golgothán mutatott be a világ üdvösségéért. Tudják, hogy az oltáron jelenlevő Isten Fiának kezei fölemelkednek az Atyához, hogy elvigyenek hozzá minden könyörgést és áldozatot, amelyet az ő szent és imádásra méltó kezeibe odahelyeztek. A munka emberére nézve édes vigasztalás az, hogy mikor a nehéz heti munka után az életét az Istennek följánlja, a pap kezében levő arany paténára ráhelyezheti minden gondját és baját is. Lélekemelő és hathatós szociális erőt képvisel az a tudat minden szolgálatban levő emberre nézve, hogy az Oltáriszentség előtt mindenki fejet hajt, nemcsak a szolgál, hanem az is, aki parancsolásra és uralkodásra van hivatva. A szentáldozás alkalmával elenyésznek az emberi különbségek, az embereket egy titokzatos, természetfölötti kötelék fűzi egymáshoz s ez a kötelék ép oly bensőségesen egyesíti az embereket Krisztus által az Istennel, mint ahogyan a hívek egymással misztikus egységet képeznek. A lelkeknek ezt az egységét csak az tudja fölfogni, aki a katolikus ember szívének mély vallásosságát megérteni tudja.

Ó, mikor a vasárnapi harangok egy-egy eldugott, elfelejtett falueskatornyában megszólalnak, mindig az jut eszembe, hogy ilyenkor egy darab mennyország szakad le a földre. A vasárnapnak ezt a szent varázsát gyermekkoromban tanul-tam megismerni s ámbár sok szépet és nagyot láttam azóta a nagyvilágban, gyermekkorom vasárnapjainak szent boldogságát nem fogom elfeledni soha. Mikor az ádventi harangok megkondultak s az ádventi énekek csengve áradoztak, lelki szemeink egészen tisztán látták, amint a kis Jézus a szállingáló hópelyhek közt kis csacsiján a templomablak alatt ügetett. Mikor nagycsütörtökön a templomok harangjai Rómába mentek, csodálkozva, bámulva néztünk utánuk, aztán izgatott lélekkel vártuk, mikor a világ összes harangjai újra visszatérnek az örök városhoz, hogy nagyszombaton, a föltámadási ünnepen és husvét napján beleharsoghassák a nagyvilágba az ujjongó öröm Allelujáját. Pünkösd napján tisztán láttuk, hogy az ég és föld közt aransugarak szövődnek. Az első májusi vasárnapra boldogan szedtük össze az erdő és mező legszebb virágait, hogy a Szűzanya képét fölékesíthessük velük.

Vasárnap békessége, vasárnap boldogsága! Békességnek

csendes szent szigete a mindennapiság hullámverése közt! Ne szállj el a népünk lelkéből. Hadd legyenek a vasárnap gyermekei Isten gyermekei már ezen a földön.

Mikor aztán a városba kerültem, vasárnaponkit a hatalmas templomok égbenyuló tornyaiban megkondult a harangok hívogató szava, oly hangosan kiáltott, úgy zúgott, úgy harsogott, hogy azt hittem, ezt a hangot lehetetlen mindenkinek meg nem hallani.

Pedig nagyon is sokan vannak, akik ezt a hangot nem hallják. A harang szavát elnyomja a lelkek lomhaságának altató zszibongó zürzavara. Elnyomja a gyárak gépeinek dübörgése, amelyekben az emberek pénzhajhászó rabszolgasága görnyed. Elnyomja a csábító szirénhang, amely atyáink jámbor és szent szokásait üres babonának nevezi. Elnyomja az átdorbézolt éjszakák multságainak muzsikája, amikor az agyonhajszolt idegekre ólomsúllyal nehezedik a kimerült test fáradsága.

Az embereknek nem jut eszükbe az a történet, amelyet az Egyháznak egy nagy, Istentől megáldott szentje, a spanyol Terézia beszélt el. Látomása volt. Az oltáron ott látta állni az isteni Kisdedet. Az oltár előtt alig egy-két ember lézengett. Az isteni Kisdéd égi szép arcára mély szomorúság árnyéka borult. Kitárta a két karját, szétnyitotta a tenyereit, amelyekből szünet nélkül gyöngyök és drágakövek hullottak. A szent megkérdezte az isteni Gyermekeket: édes Üdvözítőm, mondd csak, miért vagy olyan nagyon szomorú? Hogyan ne lennék szomorú — mondá az édes Jézus —, mikor nem jó senki fölszedni ezeket a kincseket, amelyeket oly szívesen és oly bőkezűen szórok az emberek közé.

Igen, a nagyvárosok népe — s fájdalommal kell bevallanunk, a művelt osztály is — elfeledkezik arról, hogy oltárainkon vasárnaponkint a Golgotha keresztfája áll, hogy róla az Üdvözítő vércseppjei csorognak alá, amelyek drágábbak és értékesebbek a világ minden drágakövéénél.

De nem, nem mindenki feledkezik meg róla. Aki kora reggeleken a városok templomaiba és kápolnáiba megy, épülhet azon a buzgóságon, amellyel az egyszerű nép a vasárnapokat megüli s amellyel vallási kötelmeinek eleget tesz. Ott látjuk a cselédleányokat, akik talán virradatig az uruk hazaérkezésére vártak s most a pihenés idejét az Istennek áldozzák, hogy a vasárnapi misén s a nagyvárosokban alkal-

masnak látszó ötperces prédikáción is résztvehessenek. Ott vannak a gyárimunkások, akik talán egyenesen a gyár úgynevezett éjjeli munkájától, talán az izzó kohótól siettek az Isten házába, hogy megadják az Istennek azt, ami az Istené. Az asszonyok, akik azért iparkodnak erre a misére, mert haza kell sietniök akkorra, amikor az apróságok otthon álmukból ébrednek. Férfiak, akiket a gyárfőnök zsarnoki szeszélye vasárnapi munkára kényszerít. Ó, igen, az Úr folyton-folyvást talál embereket, akik a lelkek eucharisztikus áldozatának útjait járják, akik fáradoznak és terhelve vannak, de mégis hozzája sietnek, mert tudják, hogy az örök élet ígét senkitől mástól meg nem hallhatják, csak egyesegyedül Tőle.

Ami azonban legérzékenyebben fáj, az a művelt emberek nagy száma, akik a vasárnapi istentiszteletről hiányozni szoktak. Hol van a mi művelt férfi közönségünk a vasárnapi szentmise és prédikáció idején? Ismerem a kifogásaikat. Azonban egyetlenegy se fogadok el belőlük. Azt mondják, hogy a mi prédikációink inkább csak az egyszerűbb embereknek valók s nem érnek föl a művelt ember színvonaláig. Nem áll. Városi helyeken bőven találhatunk szónokokat, akik messzenéző szempontok szerint művelt embereknek szánt beszédeket mondanak — eltekintve attól, hogy a prédikáció nem retorikai élvezet, hanem egészséges, erőt adó kenyér. Megengedem azt, hogy a templomok nehéz levegőjéről szóló kifogásoknak itt-ott van némi alapja. Azonban a túlszűfolt koncerttermekben, a füstös klubokban, a naptól égetett tenispályákon hasonlíthatatlanul több a kényelmetlenség. Sokaknak nehéz a templomi levegő, mert az idegeik elkényesedtek, azonban méginkább talán bizonyos ferde tekintetektől félnek, amelyek akár jobbról, akár balról, vagy talán épen felülről néznek rájuk.

S ami méginkább fáj, az, ahogyan egyik-másik művelt ember az istentisztelet alatt a templomban viselkedik. Ó, vannak férfiak és nők, akiknek ájtatos magatartását akár templomi képekben meg lehetne örökíteni, akik hasonlítanak a Krisztus kereszttje mellett álló századoshoz, aki büszke római polgár léteire alázatosan meghajtottá fejét a haldokló Istenember előtt. Azonban miért viseli magát egyik-másik úgy, ahogyan semmiféle úri szalonban nem viselné magát, mert biztosan tudná, hogy olyan viselkedés után másodszor semmi esetre se tehetné be a lábát. S miféle gyönyörűséget talál-

nak egyesek abban, hogy késői érkezésükkel vagy időelőtt való eltávozásukkal, a szentmisén való feltűnően közömbös viselkedésükkel másokat botránkoztatnak, pláne, ha egyébként erősen hangsúlyozzák az imában való elmélyedés szükségességét.

Ó, vasárnap békéje! Vasárnap boldogsága! Vonulj be a mi nyüzsgő kultúrközpontjaink békétlenségébe, az emberek közé, akiknek életét a pénz és élvezetek hajszolása napról-napra sűrűbb ködbe burkolja s eltakarja szemeik elől az eget magasságából leragyogó csillagokat.

* * *

Innen is, onnan is hallunk hangokat, amelyek valláspótlékról álmodoznak, hogy vasárnapi hangulatot kell teremteni, hogy a természet és művészet élvezésére fogékony ember lelkében a vasárnapi istentiszteletet valamiféle vasárnapi hangulattal kellene pótolni.

Nem vonhatja kétségbe senki, hogy a természet szemlélése az embereket ünnepi érzésekre hangolja. Vasárnap reggel a tengerparton, amikor a fehértarajú sötét hullámok ezer meg ezer hangból összeomló zúgása felséges szimfóniává egyesül... Vasárnap reggel a hegyesúcsokon, amikor a vakítóan fehér jégcsúcsok és hóhegyek kristályos tömegei a reggeli nap rózsás színében lobogó oltárként ragyognak... Vasárnap reggel a májusi nap pompájában, amikor millió meg millió virág kelyhéből gyertyák képződnek s az illatár tömjénfűstként száll föl a ragyogó ég felé... Vasárnap reggel az erdőben, mikor a szél tompa orgonabúgása végigzokog a vén, szinte örökkévalónak látszó magaslatokon, miközben lenn apró embertörpék sürögnek-forognak... a természet üde szépségeiben valóban sok ideális, Istentől ihletett költői gondolat rejlik, ha az ember odadja magát a költészet varázsának s átengedi magát a hangulat mindent lenyügöző erejének.

A magam részéről hozzáteszem még azt is, hogy a fogékony lelkű ember kedélye olvadó hangulattal telik meg, ha az egész hét robotmunkája után egy páholy felhomályában ülve a nagy művészek mesteri alkotásaiban gyönyörködik.

Azonban mindez nagyon is egyéni dolog arra, hogy az ember legkomolyabb óráit teljesen lekötni tudja. Nagyon sok csalódásnak lehet kitéve az az ember, akinek lelkében az

esztetikai és vallási érzések egymást váltogatják. S a fő mégis csak az, hogy az Isten a természet jelenségeit, amelyek költői vagy több-kevesebb vallásos érzést keltenek bennünk, nem a vallási kegyelmek közvetítésére rendelte, mert hiszen ezeknek a szent áldozat és a szentségek a közvetítői.

Nem, nincs semmi, ami katolikus vallás ünnepeit és a vasárnapi istentiszteletet pótolni tudná. Az Isten jár az erdőben — mondja a dal — azonban a valóságban senki se viszi bajait és nyomorúságait az erdő mélyébe, hogy ott, mint a mesebeli gyermek, Istent keresse.

Mesebeli gyermekek, álombeli gyermekek? Nem, mi nem leszünk azokká soha... az életben sokkal kevesebb a lyra és sokkal több a tragikum. S ha ilyenek lennénk, nem lennénk erre a világra valók, ahol ugyancsak sok durva kőre kell rálépünk s akárhányszor megbotolnunk.

Azonban vasárnapi gyermekek, azok valóban örömmel akarunk lenni minden hetedik napon, ha nem is olyan formában, amilyenekről a mesékben és legendákban olvasunk.

A vasárnap gyermekei minden követ arannyá változtatnak, amelyhez a lábuk ér s a homlokukról lecsorduló minden verejtéke sepp s a szemeiknek minden könnyecskéje ragyogó gyémánttá változik.

48. Mit tartotok ti Krisztus felől?

(Püsköd utáni tizenhetedik vasárnap.)

Korunk szellemeit erősen foglalkoztatja egy kérdés, amelyet nem most vetnek föl először: Vajjon valóban élt-e a názárethi Jézus?

Nagy fába vágna a fejszét az, aki erre a kérdésre mindenkit kielégítő választ akarna adni, vagyis, ha a kritika minden kérdésére egy szűkreszabott könyv keretében akarna részletes választ adni. Azonban rövidre fogva, tudományos tekintetben, a komolyság minden ismérével fölrúháza, teljesen elfogulatlanul is megadhatjuk a választ.

Egy egyszerű példa mindent megmagyaráz.

Az őskeresztény irodalom nagyszámú írásai közt van egy valóban minden tekintetben nagyértékű írás, amelyet a tudomány római szent Kelemen korinthusi levele néven ismer. Ebben a levélben Kelemen, a római püspök a korinthusi

hívekhez ír és arra kéri őket, hogy a köztük levő nézeteltéréseket iparkodjanak keresztény szeretettel és megértéssel kiegyenlíteni. A körülmények különösen szerencsés alakulása folytán minden kétségen felül áll, hogy a Kelemen-levélnek eredeti szövegét ismerhetjük. Ennek a levélnek az őskereszténység egész idején rendkívül nagy tekintélye volt s épen ezért gyakran egyházi magánhasználatra a Szentírás kézírataihoz is szokták csatolni. Így pl. ott találjuk az ötödik századbeli Codex Alexandrinusnak nevezett biblia-kéziratban. Ezt a codexet 1628-ban lukarisi Cyrill patriarka az angol királynak ajándékozta, aki a londoni múzeumban helyezte el. A szöveg bizonyos tekintetben hiányos volt, azonban a nikodémiai metropolita, Bryennios Philotheos által Jeruzsálemben fölfedezett kéziratból képesek voltak teljesen kiegészíteni. Hogy minden kételynek útját vágjuk, megjegyezzük, hogy mindkét, teljesen különböző helyeken fölfedezett Kelemen-levélről fényképfelvételek állnak rendelkezésünkre. Az érdeklődők, akik az eredeti szöveget nem tanulmányozhatják, könnyűszerrel hozzájuthatnak a fényképmásolatokhoz, a következő, minden nagyobb könyvtárban megtalálható könyvekben: Facsimile of the codex Alexandrinus, Vol. IV. New Testament and Clementine Epistles. London, 1879. és Lightfoot The Apostolic Fathers, part. I. (1890. I., 421, 474.)

Tudományos bizonyossággal meg lehet állapítani azt, hogy ez a Kelemen-levél Domitian császár uralkodásának vége felé (81—96) vagy Nerva uralkodásának elején (96—98) íródott. Szerzője, római Kelemen pápa, többek közt azt írja a korinthusiaknak, hogy olvassák el Pál apostolnak hozzájuk írt levelét, amely már szintén egyetértésre és békére intette őket. Római Kelemen tehát jól ismerte Pál apostolnak hozzájuk intézett levelét, Pált egyenesen a levél szerzőjének nevezi s ezáltal tanuskodik a korinthusi levél valódiságáról. Az őskeresztény írók s annak a kornak egyéb tanúságai szerint egyúttal megtudjuk azt is, hogy római Kelemen személy szerint is jól ismerte a két főapostolt.

Szent Pál korinthusiakhoz írt levelének 15-ik fejezete az egész újszövetség legfontosabb részei közé tartozik. Ez a fejezet elbeszéli Krisztus halálát s a föltámadás után való hatszori megjelenést. Hirt ad arról a tényről, hogy az Úr 500-nál több testvérnek megjelent, akik közül sokan még mai nap is élnek, egyesek azonban meghaltak már. Ez a 15-ik

fejezet az egész Krisztushitet Krisztusnak az apostolok által hirdetett föltámadására építi föl.

A Kelemen-levélből indultunk ki s folytattuk Pál apostolnak a korinthusiakhoz írt levelével, illetőleg a názárethi Jézus föltámadását hírül adó alapvető tanítással. A Kelemen-féle levélnek, a keresztény irodalom ezen ősi tanuságtevőjének birtokában állíthatjuk, hogy Krisztus és az apostolok ép oly bizonyossággal éltek, mint amily bizonyossággal éltek az ókor történelmi személyiségei, akiknek létezését senkinek se jutott eszébe kétségbevonni. S ép ily határozottsággal állíthatjuk azt is, hogy Jézus apostolai és azoknak kortársai szilárdan megvoltak győződve arról, hogy Krisztus Urunk valóban föltámadott halottaiból.

Az út, amelyen eddig haladtunk, rövid és példászerűen választott út volt, — azonban közvetlenül elvezet bennünket Krisztus történelmi személyéhez, akit az emberek az átlagemberiség és a földi nagyságok közül fölségesen kiemelkedett jelenségnek tartottak.

* * *

A korinthusi levél 15 fejezete pontosan megegyezik azokkal a tudósításokkal, amelyeket az evangéliumokból merítünk: hogy Krisztus Isten küldötte, hogy küldetését erősítették meg, hogy halottaiból föltámadott, a mennybe fölszállt s hogy egyszülött fia az élő Istennek.

Most azt a kérdést vetem fel: Miként jutottak el Krisztus tanítványai az ő Urukát és Mesterüket illetőleg ehhez a fel fogáshoz?

Hogy szemfényvesztéssel, látszólagos, egyenesen csalásra alapított csodákkal vezette volna őket tévútra — ez teljesen elképzelhetlen. Ez a föltevés semmivel össze nem hasonlítható merénylet volna Krisztus erkölcsi szentsége ellen. Az apostolok Krisztus csodáit oly egyszerűen és természetesen beszélik el, hogy a kritikának minden olyatén erőlködése, amely itt csalást szimatolna, egyszerűen üres és tartatatlan kísérletnek bizonyul.

Épígy elképzelhetlen az, hogy a Krisztus személyével és lényével foglalkozó apostolok és evangélisták gondolkozásmódja mythologia- és legendairásra hajlott volna. A kiváló történelmi személyiségek kortársai, főleg azok, akik velük személyes összeköttetésben voltak, ha írnak róluk, inkább

egyes töredékes adatokat szoktak leírni, azonban mythoszt és legendát soha. A mythosz és legenda olyan, mint a patina és a nemes rozsdá, hosszú és állandó befolyások következtében és csak nemzedékek multán képződik.

Legfeljebb azt lehetne még föltételezni, hogy Krisztus egész jellemrajzát az újszövetség írói egyszerűen kitalálták. Ez a kigondolás egyrészt a kigondolók páratlanul nagyszerű szellemi képességeit és idealizmusát tétélezte volna föl, másrészt pedig érthetetlen, alaptalan, lehetetlen és hihetetlen hazudozásokban nyilvánult volna meg. Ez azonban oly nevetséges föltevés, hogy komoly ember egyáltalán nem foglalkozhatik vele.

Végül csak egyetlenegy jogos magyarázat maradhat meg, az, hogy Jézus személye oly emberfölöttileg fölséges, oly földöntúli nagyszerű hatást gyakorolt az ő tanítványaira, hogy szavait, cselekedeteit és életét látva, ezt kellett mondaniok: Te vagy Krisztus, az élő Istennek Fia.

A tanítványok látták őt, mint embert. A bűntől és erkölesi gyarlóságoktól eltekintve, azt látták Krisztus életében, ami a többi emberek életével közös szokott lenni. Tudták, hogy születését a legnagyobb nyomorúság vette körül, noha angyalok énekelték fölőtte a bölcsődalt s királyi emberek térdeltek ajándékaikkal a jászola körül. Tudták, hogy ifjúsága egy kézműves házikójában folyt le s ha nem is kellett súlyosan nélkülözniök, a szegénység állandóan ott ólálkodott körülöttük, mégha az édesanyja feje körül Dávid király koronájának fénye ragyogott is. Látták, hogyha éhezett, ennie kellett s a jóbarátjai házánál igénybe kellett vennie azoknak vendégszeretétét. Látták, hogy mikor a szamariai asszonytól vizet kért, szomszójáhozott, hogy a szomszóságtól ájulás környékezte, mikor a kereszten függött. Tanítványai látták, hogy elfáradt, emberi vágyakozással vágyódott az otthon után, ahol lakni és pihenni lehet s ahol a fejét lehajthatná. Szegényebbnek mondotta magát az állatoknál, amelyeknek barlangjaik vannak, a madaraknál, amelyeknek fészkeik vannak. Fájt neki a szegénység. Tanúi voltak a könnyei hullásának, amikor Lázár sírjánál könnyezett s mikor hazája szép fővárosát siratta. Végig kellett nézniök, hogy hogyan csúfolták, mikor a kereszten függött, látták kimondhatatlan kínjai közt s hogy hogyan gyötrődött az Istentől való teljes elhagyatottságban. Mindezeket legalább is látták tanítványai

közül azok, akik életének ezen legnehezebb óráiban is kitar-
tottak mellette.

S mindezek ellenére a 12 közül egyik ezt a komoly
nyilatkozatot tette: Te vagy Krisztus, az élő Istennek Fia —
s egy másik, aki kételkedővé vált, lerogyott előtte a térdeire
és így kiáltott föl: Én Uram! én Istenem! Hogyan tölthette
be ezeknek az embereknek lelkét ekkora tisztelet, mikor a
rajongás oly távol állott tőlük. Hogyan juthattak Izraelnek
oly szigorú merevséggel egy Istent hívő fiai ahhoz, hogy az
újszövetség könyveiben és leveleiben Krisztusról mindenütt
és minden alkalommal mint Istenről beszéljenek?

Ennek a ténynek csak egyetlenegy magyarázata lehet.
Az, hogy mindenki, aki Jézus Krisztussal érintkezésben volt,
őt Istennek tartotta. A hitelenség, amikor Krisztus szemé-
lyével foglalkozik, zavarban van, mikor azt kérdezi, hogy
hogyan állott Krisztus személye az apostolok előtt? Hogy
az apostolok Krisztusban egy földöntúli, semmiféle emberi
személyiséggel össze nem hasonlítható egyént láttak, azt a
hitelenség nem képes megcáfolni.

S ha tovább kérdezzük, hogy Krisztus apostolai hogyan
jutottak az ő isteni urukról és mesterükről ilyen véleményre,
megint csak azt kell felelnünk, amire az újszövetségi szent-
írás elfogulatlan olvasása által jutnunk kell: Krisztus szavai,
amelyeket mondott, cselekedetei, amelyeket művelt, élete,
amelyet élt, oly hasonlíthatlanul csodálatos és felséges képpé
alakultak a tanítványok lelkében, hogy azt kellett mondaniok:
Valóban, Te nem erről a világról való vagy! Nem volt a
világnak embere, aki úgy beszélt volna, mint Ő. Az Ő csele-
kedeteit nem cselekedhette más s nincs senki, aki úgy élt
volna, mint Ő. S ha a hitetlen kritika Krisztus szavainak és
cselekedeteinek az evangélium által megalkotott régi mozaik-
képéből ma ezt, holnap azt a követ töri ki és ráfogja, hogy
az nem valódi, — nap-nap után mégis csak azt kell beval-
lania, hogy ezek az egyes mozaikkövek mégis csak egymás-
hoz tartoznak. S ha valaki az egész képből kitör egy követ,
akkor itt is, ott is utánatörök egy rész, amely az egészszel
összefüggésben volt. És akkor csodálkozva látja az egyes
részek jelentőségét s bizony hiába erőlködik azon, hogy a
kitört részeket valahová máshová illeszse be, mert ott ismét
az értelmet és összhangot zavarja, mivel csak az eredeti
helyére illett. Ez így van és nem másként: vagy úgy vesz-

szűk Krisztus személyét és az ő egész egyéniségét, ahogyan az újszövetségi evangéliumokban és az apostolok leveleiben találjuk, vagy pedig Krisztus személye, akár az árnyék, teljesen kisiklik a kezünk ügyéből.

Nehéz belátni, hogy a kritika és hitetlenség miért erőlködik oly makacsul Krisztus személyének emberfölötti és isteni fölfogása ellen.

A názareti Jézus minden lehet, csak egyetlenegy nem — Isten. Az Isten küldötte — mondja a kritika — azonban az Isten lényegéből nincs benne semmi. Középpontja az Isten világterveinek, azonban nem úgy származik az Istentől, hogy az Isten fiának lehetne nevezni.

Nehéz megérteni a kritika ágaskodását, amikor Krisztus istenfiúságának természetfölöttiségét tagadja. Beszéljünk csak őszintén és világosan, mégha a szavaink a túlvilági és isteni fogalmak kifejezésére túlságosan emberiek is: Ha az Isten annyira érdeklődött az emberi nem iránt, hogy könnyörületességből leszállt érte az égből, akkor valóban nem tudjuk megérteni, hogy miért ne tehetne volna meg az ő egyszülött fiát a kinyilatkoztatás közvetítőjének, mint ahogyan megtehetett volna annak egy lángeszű embert, akinek szellemi tehetségeit a lángelme magaslataira emelte volna.

Talán azért, mert természetfölötti akadályok álltak az útjában? Azért, mert az emberi természet fölvétele egy isten-személyre nézve elképzelhetlennek látszott? Nem akarthatta az Isten, hogy a teremtettség természet hordozója egyszersmind az ő isteni természetének és lényének is hordozója legyen? Nem közölhette-e az Isten önmagát oly teljes mértékben és oly titokzatos módon, hogy egy emberben lássa a maga természetének és lényének hasonmását és úgy, hogy ezt az embert isteni tisztelet és imádás illesse meg? A háromszemélyű egy Istenben a Fiúnak az Atyától s a Szentléleknek az Atyától és Fiútól való különválása folytán önmagának végtelen közlése és fölmagasztalása következik. Az Istennek egész bizonyossággal szabadságában áll önmagának kifelé való közlését és fölmagasztalását folytatni, miközben belső isteni értékének kiáradó folyamat az emberi természet kiválasztott edényébe ömleszti bele. S erre az emberrelézésre éppen a Fiúisten személye volt kiválasztva.

Az Isten Fia örököse az isteni természetnek, amelyet az Atyától kapott és a maga részéről az Atyával és Szentlélekkel közöl. S ha most az emberréválás folytán belép a világba, egészen különös joga van az Atya nevében a Szentlélek birására. Az isteni természet közlésének valóban nincsenek belső és természetfölötti akadályai.

A hitetlen kritika erre azt mondja, hogy a Szentháromságra vonatkozó dogma elmélete századokkal Krisztus történelmi fellépése után keletkezett. Ez az ellenvetés egyáltalán nem áll meg. Az Atyáról, Fiúról és Szentlélekről való tanítás minden kétséget kizárólag bennfoglaltatik az apostolok irataiban, ha a dogmatikai kifejtés tényleg csak századok múlva következett is be. Az Atya, Fiú és Szentlélek szavak állandó használata Krisztus szájából való s így a kritikának csak egyetlenegy választása lehet: ezek a szavak vagy megfelelnek Krisztus öntudatának vagy pedig az apostolok találták ki őket. Azonban, hogy a Szentháromságra vonatkozó fogalmakat, a Fiúisten megtestesülését föltételező tanítást a szigorúan egy Istent hívő zsidók, az egyszerű, műveletlen halászok a maguk esztől találták volna ki — valóban lehetetlen föltevés. Olyan föltevés, amely szerint az apostolok olyan óriási szellemi magasságra emelkedtek volna, amely még Jézus nagyságát is messze fölülmulná. S én azt hiszem, hogy az újszövetségi szentírás gondolatirányát lehetetlen annyira fölforgatni, mint ahogyan ez a feltevés cselekszi.

Azt állítják továbbá, hogy egy isteni öntudat a belső emberi élet határai és formái közt lélektani alapon elképzelhetlen. Miért elképzelhetlen? Ha az Isten szelleme a próféta ihletettséggel hatalmas lendületével megszállhatta az emberek lelkeit s az ember ennek tudatával bírhatott, vajjon miért volna lehetetlen az, hogy az Isten Fia az emberi lélek formái közt isteni öntudattal bírjon? Nem mondotta-e ezt ki világos és félre nem érthető szavakkal maga Krisztus Urunk? Nem mondotta-e: Mindaz, amit az Atya cselekszik, ugyanazt cselekszi a Fiú, hogy mindenek úgy tiszteljék a Fiút, mint ahogyan tisztelik az Atyát. S nem voltak-e cselekedetei, amelyek alapján joggal mondhatta: Ha nem hisztek szavaimnak, legalább cselekedeteimnek higgyetek.

Nem. Aki az evangéliumokat elfogulatlanul olvassa, az arra a sorsra jut, amelyre Tamás, az első kritikus jutott:

le kell borulnia az Isten Fiának lábaihoz és így kell könyörögnie:

— Én Uram és én Istenem!

* * *

Az emberi élet legtöbb órájában sokkal szivesebben cselekedszük ezt, minthogy az örökös kritikai ellenvetések kígyóútján gyötörjük agyon magunkat.

Ó, sokkal jobb az Üdvözítő előtt térdre roskadni és néma bizalommal azt mondani:

Uram! Ne engedd a hitem gyertyáját kialudni a lelkemben!

Uram! Avasd áldozati oltárrá a szívemet, hogy az életem izzó lángolása ne hasztalanul emésztődjék fel!

Uram! Megbotlottam, elestem — mondd, hogy kelj fel!

Uram! Akit szeretsz, beteg — adj egészséget, add nekem a türelem egészségének erejét!

Uram! Töviskoszorú égeti a fejemet. Engedd meg, hogy ez a koszorú a királyi korona fényében ragyogjon; engedd meg, hogy a vérem cseppje a királyi korona drágaköveinek ragyogásával ékeskedjék!

Uram! Kereszt nehezedik a vállaimra, add nekem a te hősi erőt, hogy viselni tudjam!

Uram! Ó én Uram, ó én Megváltóm! A te kezeidbe ajánlom lelkemet!

S az Úr ott fog állani előttünk, szeliden és barátsággal, jóssággal és segítő készséggel, úgy, mint ahogyan egyszer az emberek előtt állt, elmondja azt a szent szót, amely mindenkor úgy hat a lelkünkre, mint a karácsonyi harangok lágyan szelid csengése a ködös levegőben és a pilingáló hó-pelyhek közt:

Pax tecum!

49. Mária.

(Pünkösd után tizennyolcadik vasárnap.)

A nap aransugarai szelid rózsaszínnel vegyülve ömlenek be a nagytemplom hatalmas ívei alá. Rátelepednek a sugár oszlopokra, csodásan finom fényszőnyeget szőnek a főoltárra, amelyen épen most gyújtották meg a Mária-ájtatosságot jelző gyertyákat.

A szent falak közt mélységes csend ájtatoskodik...itt egy öreg anyóka türtőzteti az elfojtott köhögést...ott két almagömbölyű gyermekfej hajlik egymás felé. Az oszlopok árnyékában apácák főkötője villan elő... az egyik oltárnál egy nyugalmazott katonatiszt daliás alakja látszik — naponta meg szokott jelenni, hogy mély fájdalmára a túlvilági béke gyógyító balzsamát keresse... A mennyország királynőjének szobra előtt egy édesanya imádkozik négy gyermekével, két fiúcskával és két leánykával. Nincs rá eset, hogy az esti ájtatosságról hiányoznának. Közelükben egy fiatal pap térdel s a papi zsolozsmákat imádkozza... mellette egy előkelő városi tisztviselő áll, akinek az Egyház érdekében való bátor és okos föllépését nagyrabecsülik a jóbarátai és respektálják az ellenségei és irigyei. S aztán még sokan, igen sokan, akiket én nem ismerek...de akiket valamennyit igen jól ismer Ő, a mennyország Királynéja, aki előtt térdelnek, akinek mindegyik elmondja a maga mondanivalóját, ami a szívét nyomja.

Az orgona búgni kezd, a hangja ünnepélyesen komoly, korális zene, olyan, mint a tengerhullám zúgása, mikor fényes csillagok ragyognak fölötte, mutatva a tengeren járóknak az utat és irányt.

Megzendül az ének, a gyermekkar mélységes áhitatra hangoló, szenvedélyességtől ment, bensőséges éneke, tisztán zeng, mint az esti harangszó s mégis behízelgően lágy, akár a régi mesterhegedük telt hangja.

Kyrie eleison! (Uram, irgalmazz nekünk!)

Mint a mélységből feltörő, remegő kiáltás száll a magaságok felé ez a könyörgés, föl az örökkévaló Istenhez. Ezzel kezdődik minden imádság, még az Isten Anyjához könyörgő, annyira félreismert és annyiszor becsmérelt katolikus imádság is.

Kyrie eleison! Christe eleison! Kyrie eleison!

Hogy sír ez az imádság, hogy könyörög, hogy panaszkodik. Hogy jajong benne az emberi nyomorúság, amely kezdődött akkor, amikor az első emberpár a paradicsom ajtaján kilépve, a megátkozott földön az első lépést tette... folytatódott a Gethszemáni-kertben, az Olajfák hegyén, amikor az Üdvözítő arcraborulva keserves szorongatásai közt vért izzadt s amely végigkíséri az emberiség útját lépésről lépésre az idők végezetéig.

Kyrie eleison! Christe eleison! Kyrie eleison!

A panaszkodó, könyörgő szózatot csendes bizakodás érzése melegíti át, olyan, mint a napsugár a tenger sűrű ködében, — csendes bizakodás, amely ott fönn a magas égben meghallgatásra talál és segítséget esd le számunkra... az Atyánál, aki mint Deus de coelis (égből való Isten) a lelkünk kezdete — a Fiúnál, aki mint Redemptor mundi (a világ megváltója) a lelkünk menedéke — a Szentléleknél, aki mint Spiritus sanctus, az életünknek szent lehellete és szent bevégződése leszen. Csodálatos ellentét. A hangok csodás föllendülése a mennyben és földön uralkodó három szent név említésekor — s a mélységből feltörő segélykiáltások sírása a háromszor ismétlődő miserere nobis — irgalmazz, irgalmazz, irgalmazz nekünk! Az emberi lélek tökéletlenül megsejtett és a tökéletlen szó hangjaiba rögzített visszhangja-e ez az örök élet folyamaiból, amelyek az Isten lényének végtelenségéből ömledeznek s amelyekből az üdvözültek örök boldogságukat isszák? Vagy annak a legbensőségesebb, legtisztább és legszentebb könyörülő szónak visszhangja, amely az emberszívből előtörve az eget ostromolja, hogy nyiljon meg előtte, — az imádság visszhangja, amely egy kegyelemmel csodásan megáldott zsidó szűz lelkéből Jehovához szállott, hogy küldje el fölkentjét, a megígért Messiást?

Sancta Maria! Mint angyali szózat száll le ez a köszöntés a magasságokból a hallgató fülekbe és a figyelő szívekbe. Oh édes, oh boldogemlékeztetés arra, hogy az emberiség kegyelemért és irgalomért könyörgő kiáltása nem hangzott el haszontalanul. Hogy az ég lehajlott a földre és biztosította arról, hogy az emberi lélek oly értékes az Isten előtt, hogy még az Isten halála se volt tulságosan drága ár azért, hogy a megholt emberi lelkek életét az Isten halála árán vásárolják meg. Sancta Maria! Mily mélységes az értelmük ezeknek a szavaknak. Ez az angyali köszöntés, amely az emberi nem megváltása kezdődött, megszüntette, eloszlatta a kishitúséget és kétségbeesést, a pesszimizmust és önzést. Van-e emberi kéz, amely annyira bűn nélkül való lenne, hogy méltóképen ragadhatná meg azt az isteni kezet, amely ennek az angyali üdvözlésnek napjától kezdve, megváltást ígérve, kitárult az emberek felé. Lehet-e joga az emberi szívnek ridegen és keményen elzárkózni embertársai

elől, mióta az Isten egyszülött Fia, az asszonyok között áldott édesanyja által emberi testet vett magára azért, hogy a testvéri és nővéri szeretetnek, a földöntuli kegyelem segítésének szent birodalmát megnyissa.

Sancta Maria! Van-e emberi ajak, amely az angyal ezen köszöntése után szebb szóval köszönhetne téged, mint mikor Dei Genitrix-nek, Isten szülőanyjának neveznek?

Lehet-e koronának csodásabban ragyogó gyémántja, mint mikor a csodás mélységű két megszólításnak, a Virgo Virginum (Szűzeknek szent Szüze) és a Mater Christi két királyi gyémántja ragyog?

Virgo virginum. Igen, Szűz Mária élete a tisztaszívűséget szerető emberek számára egy tökéletes ideált alkotott. Van egy, egyetlenegy emberi lélek, amelyet a bűn soha, semmiféle alakban meg nem környékezett. Nem üres theológiai okoskodás s nem terméketlen dogma, ha szeplőtelenül fogantatottnak nevezzük azt, akit a bűn árnyéka soha érinteni se tudott. S ezzel nem mondunk egyebet, csak azt, hogy az a forrás, amelyből a világ üdvössége ömledezett, nem lehetett mérgezett forrás; hogy annak a szívnek, amely alatt az isteni Gyermekek elrejtőzve csendesen pihent, teljesen megszentelt szentségnek kellett lennie; hogy azok a kezek, amelyek az isteni Gyermekeket érintették, hordozták, vezetgették, oly makulátlanok voltak, hogy nem szállhatott róluk egyéb reánk, csak áldás és szelidség, csak szelidség és áldás.

S a minden szűzek Szüzének tiszta kezei édesanyjai kezek. Ez egy második emberi ideált jelent, a közbenjáró anyaság ideálját. Ha a szűzeknek szent Szüze a tisztaszívűek ideálja, a közbenjáró édesanya azoknak eszményképe, akik nyomorúságban és szegénységben sinylődnek, akik bűnbe süllyedtek és kétségbeestek. S van-e köztük csak egyetlenegy is, aki nem hordozná vállain az emberi nyomorúság igáját? Igaz, hogy Mária nem mindenható, hiszen a kegyelmeket csak az Isten ajándékozhatja. Azonban Mária édesanyja és az édesanya nem lehet ridegszívű. Ő nem feledkezhetik meg gyermekeiről, még legnyomorultabb és legelhagyatottabb fiáról vagy leányáról sem. Ha ekként imádkozunk: Mi Atyánk, ki a mennyekben vagy, annak egészen más értelme van, mintha ezt mondjuk: Mi Anyánk, ki a mennyekben vagy. Az a mennyei anya, aki itt a földön a legnagyobb édesanyjai boldogságot élvezte s aki a legkeservesebb anyai fájdalmat szenvedte, az

az édesanya nem fogja elhagyni egyetlen fiát se, aki fiának vagy leányának ajánlotta magát s aki az ő édesanyai oltalma és pártfogása alá menekült. S meg fogja hallgatni azokat a forró könyörgéseket, hogy kiterjessze áldó, anyai kezeit azoknak feje fölé, akik előtte térdeikre borulnak.

Mater Christi!... Hallgass, ó hallgass meg bennünket, akik hozzádfolyamodunk.

Mater divinae gratiae! Hagyhatnád-e meghallgatatlanul gyermekeid szavát, akik gyermeki szavakkal, szivük ártatlanságában azért könyörögnek hozzád, hogy földies gondolkodásukat és viselkedésüket, emberi természetük elvadultságát úgy megneemesíthessék, hogy a földi élet nehézségei lelküknek ég felé szárnyalását meg ne akadályozza.

Mater purissima! Mater castissima!... Hallod, hogyan fohászkodnak hozzád az asszonyok milliói, hogy add nekik az Istentől ihletett, asszonyi érzést, őrizd meg bennük a tiszta, szeplőtelen anyaság szellemét, amelynek szent védelmezőjét, a vallást, annyi titkosan áskálódó ellenség aknamunkája lerombolással fenyegeti.

Mater amabilis!... Nézz kegyes szemekkel az édesanyákra, akik képed előtt térdelnek és gyermekeiket a te pártfogásodba ajánlják, mert a Mária gyermeke Isten gyermeke s az Isten gyermekei fölött akkor is védőszárny lebeg, ha az édesanya meghidegült keze nem őrizheti őket többé.

Virgo prudentissima!... Nézz le a mi korunk sok száz-ezer ifjú leányára, az egyedülállókra, az emberektől elhagyottakra, akiket a modern kenyérkereseti élet megszámlálhatatlan veszedelmei környékeznak, ... akiket a szalónok, színházak, bizonyos társadalmi körök légkörének művészileg leplezett erkölcstelensége fenyeget... véd, oltalmazd, mentsd meg őket, szűzek királynéja.

Virgo potens!... Nézz irgalommal a nyomorultak leg-nyomorultabbjaira, azokra, akiket a esábító bűn lidércfénye, mint az éjjeli lepkét a lámpa világa, ingoványba vitt. Hatalmas asszonya a világnak, térítsd eszükre az ingadozókat... hatalmas karoddal rántsd vissza az ingovány széléről a sülyedőket, törd darabokra a puha s mégis acélkemény láncokat, amelyek az emberek értelmét és lelkét a gyönyörök és bűn bilincsei közé kovácsolják.

Virgo fidelis!... A hit ereje elhagyja a világot, sok lelken a sötétség éjszakája ül. Te, aki akkor is megőrizted szent

fiadban való hitedet, amikor az a legnagyobb próbára volt téve, esd vissza a világnak a hitet és hűséget... Igazságnak tükre, add, hogy az egyenes gondolkodás és igaz cselekvés újra visszatérjen a lelkekbe, amelyek most könnyelműen a csalás és hazugság, az álnokság és hűtlenség sötét utain botorkálnak. Bölcseségnek széke, taníts meg bennünket a magunkbaszállás, a lelkiismeretvizsgálat, az örökkévalóság felé való nyílegyenes út megismerésére. Örömnünk oka, nyisd ki azoknak a sokaknak szemeit, akik a lelki eltompultság és megkeseredettség, a beteges életútság és lemondás sötét fátyolát öltötték magukra... add, hogy a lelkeink tudjanak újra örvendezve ujjongani.

Hogy a lelkeink ujjongjanak? Hallgass csak oda! A litánia hangjai egyszerre magasra szárnyalnak, mintha a nyitott mennyország ajtaján tekintenének be. Az Isten trónusán ott a titkos értelmű rózsa virul... az angyalok s az üdvözült szentek valamennyien meghajtják előtte a fejeiket... az örök város közepén áll az elefántcsonttorony, az aranyház s bennük az Isten bányája lakozik... nézzétek csak, lássátok csak, a mennyország ajtajánál egy szelid, jóságos ajtónyitogató áll, aki még az utolsó órában is fehér, menyegzőköntöst esd le azoknak, akik alázatosan, szegény bűnösök módjára, térdet-hajtva közelednek feléje... örvendjete és ujjongjatok s az üdvözültek magasztos éneke zengjen ajkaitokon.

De ne, mégse! A lelkeink csak egy-két pillanatra szállhatnak föl, az ég felé. Vissza kell térnünk a földre, az élet küzdelmei és igen sok nyomorúságai közé.

A szavunk újra panaszos jajszó lesz.

Salus infirmorum!... A szent falak közt újra a nehéz sóhajtás és keserves nyögés hangja zokog... mintha a Máriához könyörgő betegek és nyomorékok végnélküli sóhaja és nyögése hallanék, akiknek szenvedő vándorútja a könnyeknek és vérnek tengerén keresztül húzódik, amelyen az emberiségnek végeszakadatlanul vándorolnia kell. Mintha a megszámlálhatlanok és névtelenek kétségbeesett siránkozása zokogna, akik valaha a Mária-kegyhelyeken térdeltek és könyörögtek: Betegek orvosa, add vissza a szemünk világát... add, hogy újra emberi hangon tudjak beszélni, hogy újra hallhassam az emberi beszédet... vedd el a mankóimat... parancsolj a halál férgeinek, amelyek a testemet rágják. Vége-hossza nincs a nyögésnek, amely ebben a segélykiáltásban: Betegek

gyógyítója, egyesül. És mégis hordozzák, a gyermeki hit bizalmával hiszik, hogy egy édesanya nem tehet egyebet, csak azt, amit az édesanya szokott tenni, mikor szelíd-puha kezét ráteszi a gyermeke fejére, megkönnyíti neki a fájdalom terhét vagy a részvét szeretetével segít azt neki elviselni.

Tekintetem az öreg katonára esik, aki eddig az oszlop mellett állt, most térdeire hull s arcát a kezeibe temeti. Így szokott térdelni minden áldott nap, mikor a kórus a litánia két könyörgését énekli: *Refugium peccatorum* (bűnösök menedéke), *Consolatrix afflictorum* (szomorúak vigasztalója).

Künn a világban tévelygett az ő egyetlen leánya, a szegény, megrontott leány, aki az édesanyját alig ismerte s az édesapja megöszült fűrtjeiről megfélekedezett. Az öreg katona a gyermekéért újra megtanult imádkozni, noha rég megfélekedezett már róla. Látszólag hiába imádkozott éveken keresztül, amikor karácsony táján egy estén a bűnösök menedéke visszahozta az elveszett leányt, a teljesen elhagyott, az éveken át tartó nyomorúságban teljesen összetört leányt, aki csak a halált várta már. Ott térdelt előtte s csak annyit tudott fuldokló zokogás közt mondani: Bocsáss meg! — Föl kellett őt emelnie.

Aztán eltemette a sírba. A csendesen zokogó embert a sírból hazafelé mentében egyetlen fia, minden büszkesége és reménye támogatta. Most már az is pihen valahol messze, a Jóreménység foka körül, a tenger fenekén. Veszedelembe jutott bajtársát akarta megmenteni s a hullámokkal küzködő őt is magával rántotta a hullámsírba.

Consolatrix afflictorum... énekli a kar lágyan, szelíden. Ugyan mi zajlik most az imájába elmerült ember lelkében?... Én tudom: egy csodálatos kép áll a lelke előtt: a *Mater dolorosa*, aki a keresztfáról leemelt szent fia holtestét tartja az ölében. A lelkében csodás vigasztalás szavai ömlednek: ó ti mindnyájan, akik itt kereszttümentek az úton, álljatok meg és lássátok, van-e oly fájdalom, amilyen az én fájdalomam.

Mikor ezeket a szavakat hallja, mindig van ereje föl-emelkedni térdeléséből az öreg, a fájdalomtól és szomorúságtól megroskadt embernek. Fölkel, mint ahogyan annyian újra megtalálják a lélek erejét, hogy tovább bírják hurcolni keserves szenvedéseik keresztyét... emberek, akiket meg-

rágalmaztak... emberek, akiket elárultak... emberek, akiknek színarany akarata, mint az üvegcserep, ezer darabra tört idegen emberek rosszakaratán... emberek — ó! ki tudná őket mind sorra elszámolni, a fájdalmak hordozóit, akik a maguk szenvedését csak a Szent Szűz szenvedéseinek látásakor tudták megérteni és áldani. Mert a szenvedéseket megérteni csak a lelkeinkben levő legmélyebb és legnemesebb érzések tanítanak meg bennünket. Mert az emésztő fájdalmak tüzeit szent áldozati tűzzé fölmagasztalni csak a vallásosság szelleme képes. Mert a fájdalom mindaddig nagyobb marad nálunknál, amíg csak a fogainkat csikorgatjuk ellene, de azonnal kisebb lesz nálunk, ha a keresztünkhöz így tudunk beszélni: Köszöntlek téged, Krisztusom szent keresztje, mert egyedül te tudod ihletni a lelkeket arra, hogy a világ kötelékeibe bonyolódott lelkek érezzék a túlvilági élet után való hazavágyást.

* * *

De hallgass csak oda — a templom ívei alatt ujjongó üdvözlet harsog, mintha csak királyné vonulna végig a birodalma területén. Mint királynét magasztalják Máriát, birodalma azonban az ég és föld, az idő és az örökkévalóság.

S azoknak lelkeiben, akik a szent hangokra figyelnek, visszhangzik és ujjong az ének: Légy üdvözölve Mária! légy üdvözölve százezerszer.

Légy üdvözölve, közelgő megváltásunk hajnalpirkadása, aki után a pátriárkák sóhajtoztak. Légy üdvözölve égnek harmata, akit a próféták lelke szomjuhozott.

Apostolok királynéja... ahogyan az a fiatal pap fölemeli hozzád a fejét, könyörögve, hogy adj a lelkébe erős hitet, esdd le a veled együttműködött apostolok lelkének szent tüzeit. Így könyörögnek vele együtt a papok százezerei.

Regina Martyrum!... A hivatásuknak áldozatul eső misszionáriusok, az Egyház külső munkáinak legkeservesebb őrhelyein álló férfiak köszöntenek téged, még halálukban is kérik pártfogásodat szent Fiadnál, hogy küldje el a szükséges segédcsoportokat segítségükre.

Regina Confessorum!... A hőslelkű férfiak, akik a te szent Fiadért és annak országaért s mindkettőnek jogaiért szállnak síkra a világgal, bátor lélekkel állnak oda a te szent kereszted alá és kérnek téged, hogy segíts számunkra egybegyűjteni a

János-lelkeket, akik tele vannak tüzzel, akik lángolnak az erőtlől és szeretettől.

Regina — így szól az ének ujjongva, könyörögve. — Királyné, mi királynénk... szüektől körülövezett, szentektől követett királyné, a hó tisztaságával, ragyogó fényességgel, a titkok vérpiros, aranyszínű rózsáival ékes királyné, köszöntünk tégedet.

A buzgón imádkozó lelkek mégegyszer mélyen meghajtják fejeiket. A szent Szűzhöz szálló, oly sokszor félreismert, sokszor lebecsmérelt katolikus imádság épúgy az örök Istenhez való föltekintéssel végződik, mint ahogyan ily módon kezdődött is.

Isten báránya, ki elveszed a világ bűneit, hallgass meg minket... meri-e még valaki azt mondani, hogy az igazi, az Egyház szellemében végzett Mária-tisztelet ellentétben van az Isten imádásával?

A szent falak közé bevonul a csend. A Szűzanya képe szeliden mosolyog, az örök-lámpa szétsugározza fényét, akár a csillag, s szelíd fényutat sző a tabernákulum és az Égek királynéja képe köré.

50. Inferno.

(Pünkösöd utáni tizenkilencedik vasárnap.)

Sokan emlékeznek még Schell Hermannra, akinek nevével kapcsolatban nagy irodalmi vita keletkezett a pokol örökkévalóságáról.

Olvasgatom Thrasolt Ernő papköltő költeményeit. Az egyiket Schellhez írta. Dicséri a megénekelt férfiú Istenért való szent fellángolását, a merész és messzenéző, korlátot nem ismerő Pál-tekintetet. Dicséri benne a férfias lelkesedést, aki az életét tette rá, hogy megtanítsa az emberiséget arra, hogy az Isten fia mindenkinek mindene legyen, hogy megmutassa nekik az utat Sion felé, a mennyországba. Aztán így szól a költőhöz:

Hogy bebocsásd valamennyit, erre vállalkozol.

Mint egy második trójai, lerombolva a falakat.

S szent erőfeszítéssel kioltva a pokol lángoló tüzét.

Oh, igen, szent erőfeszítése az sok magasan szárnyaló léleknek, az egész emberiséget, még az elveszett boldogtalanok töredékét is visszavezetni ahhoz az Istenhez, aki teremtette, aki őt magához édesgeti, aki az életét adta értünk s aki kimondhatatlanul sok jót cselekedett velünk. Azonban, ha valahol szükség van arra, hogy a szív csapongó érzéseit a kinyilatkoztatott vallás tiszta és élesen körülírt igazságai szerint szabályozzuk, akkor ez föltétlenül szükséges akkor, amikor az erkölcsileg rossz cselekedetek túlvilági megítéléséről van szó.

Komolyan senkise kételkedhetik abban, hogy a katolikus vallás hittankönyvei egytől-egyig tanítják a pokol örökkévalóságát és hogy nincs olyan egyetemes zsinat vagy pápai döntés, amely erről a kérdésről másként határozott volna. S ezek ellenére száz és száz indokot hoznak föl a pokol örök volta ellen. Nem mindig az idealisták szent törekvése az, akik az apokatastasist vagyis még az összes elkárhozottaknak is az Isten világosságába való visszatérését szeretnék látni, ami szerintük a teremtés történetének nagyszerű végső akkordja lenne. Szeretnék látni a megtérést, amikor a sátán, az Isten legutolsó és leghatalmasabb ellensége, egész kíséretével együtt visszatérne az örök Atya korán elhagyott hajlékába, hogy dacos homlokát meghajtsa az Isten fölsége előtt. Nem! Elég gyakran látjuk a bűnbe zuhanó szenvedélyt, a megátalkodott gonoszsággá fajuló rosszakaratot — s ugyanez a bűn lázadozik az elkárkozás örökkévalósága ellen! Elég gyakran látjuk a gyökerében megromlott erkölcsi nemtörődömséget, amely egy egész emberéleten keresztül tréfát űz az Isten megismert akaratával s most mégis abban reménykedik, hogy az Isten végtelen irgalma kegyes lesz iránta és olyan utat mutat neki, amelyen keresztül mégis eljuthat az üdvösségre. Elég gyakran látjuk az arcátlan semmivel nem törődést s a semmivel nem törődő arcátlanságot, amely abban bizakodik, hogy az Istennek üdvözítenie kell minden teremtményét, akit létbehívott, tekintet nélkül arra, hogy az az ember az életet az Isten szolgálatában töltötte-e vagy sem!

Mindezekkel szemben szükséges, hogy ne engedjük semmi által megvesztegettetni magunkat s előítélet nélkül vizsgáljuk a Szentírásnak mindazon kijelentéseit, amelyekben az Isten a súlyos bűn fölött ítéletet mond és tegyük vizsgálat tárgyává

azokat az elméleti ellenvetéseket, amelyeket a pokol örökkévalósága ellen felhozni szoktak.

Krisztus Urunknak vannak kijelentései az utolsó ítélet napjáról. Föltétlen bizonyossággal meg kell állapítanunk azt, hogy az Isten fia sohasem tehetett egyetlen olyan kijelentést, amelynek horderejét nem teljes súlyával kellene mérlegelnünk. Ha azonban Krisztus Urunk az egész emberiség végső sorsáról beszél, akkor a szavakkal való játék, a kétértelműség, a fogalmak tágíthatósága teljesen kizárt dolog. S Jézusnak a világitélethez vonatkozó szavai csodálatosan egyszerűek és világosak: Távozzatok tőlem átkozottak az örök tűzre. Ki lesz a bíró? Maga az Isten fia. Ezek az élesen körvonalazott szavak nem pusztá fenyegetések, amelyeknek teljeseledését kétségbe lehetne vonni. Nem szónoki szóvirágok, hiszen borzalmas halálos ítéletet mondanak ki, az élet végéről beszélnek, ahonnan az ideigvalóság után a végnélkül való örök életbe lépünk át. Ezek a szavak súlyos kockakövek és nem szétmálló, lehulló vakolatok.

És vajjon Jézusnak az örök tűzre vonatkozó szavai nem egyeznek-e meg pontosan azokkal a szavakkal, amelyekkel ugyanaz a bíró ugyanazon pillanatban az igazak jutalmául örök üdvösséget ígér? S ha senkise kételkedhetik abban, hogy a megígért örök élet csakugyan végnélküli leend, mifele jogon merik Jézusnak az örök tűzre vonatkozó szavait kétségbevonni vagy értelmükből kiforgatni?

Tudom jól, hogy Jézus szavainak élet azon az alapon akarják letompítani, hogy a pokolra vonatkozó büntetés az akkori zsidó teológiai világnézetből származott. Azonban ez üres kifogás és veszedelmes föltevés. A pokol örökkévalóságára vonatkozó tanítás nem az egykori zsidó teológiának, nem is a zsidó nép és perzsa mithologia közt való érintkezésnek a kifolyása. Csak a prófétákat kell fölűtni, pl. Izsaiást, aki így beszél: Ki akar közületek az emésztő tűz martaléka lenni, ki akarja magát az örök tűz által megemésztetni? S ha Krisztusnak bármily fontos dologra vonatkozó tanítását emberileg magyarázható korlátozástól vagy a korabeli véleményektől tennők függővé — eltekintve attól, hogy a jelen esetben ilyesmiről egyáltalán szó sem eshetik —, akkor a kereszténység egész tanítása meginogna a lábaink alatt.

Azt se lehet mondani, hogy Krisztus Urunk tanította ugyan a pokol örökkévalóságát, azonban nem akarta azt

mondani, hogy az emberek örökre el fognak kárhozni, mert hiszen a pokol csak a sátánnak és a többi gonosz lelkeknek lakhelye. Hát Krisztus nem akarta ezt mondani? De hiszen a megátalkodott bűnösökre alkalmazta ezt a kifejezést: Örök bűnért bűnhődnek. Olyan bűnökről beszélt, amelyeket sem ezen, sem a másvilágon nem bocsátanak meg. S vajjon nincs az újszövetségi szentírásokban számtalan olyan tanítás, amely a pokol büntetésének örökkévalóságát hangoztatja?

* * *

Aki azonban a zsidóság és kereszténység szent könyveivel foglalkozni nem akar, az nézzen bele a világirodalom vallásos könyveibe.

Az indusok Vedizmusa tud a poklóról, amikor így átkozódik: Indra és Soma, taszítsátok le a gonoszokat a mélység örvényébe, a végtelen sötétségbe, hogy egy se jöjjön onnan ki többé. Vad erőtök fékezze meg őket, soha ki nem csorbul tüzes kardjaitokkal taszítsátok le az égből a gonosz lelkeket a pokolba. Hadd némuljanak el örökre. (Rigveda.)

A gyönyör undorító és fájdalmas — mondja a buddhizmus — nincs nagyobb fájdalom a gyönyörnél. A gyönyörök a pokolba visznek. (Jataka.) A jó és gonosz cselekedeteknek öt következményét sorolja föl: A gonosztevő, aki az erény útjáról letér, a test halála után nyomorulttá, szerencsétlenné, kicsinnyé, a pokol martalékává válik. (Digha Nikaya.)

Zoroaster vallása is tud a poklóról. A halálos ítélet ki-mondásakor Ahriman így beszél a gonoszokhoz: Hozzatok neki mérget és a méreg bűzét eledelül, ez lesz a gonosz gondolatokkal, gonosz szavakkal és gonosz cselekedetekkel megfertőzött ifjú eledele a halál után. (Hadokht Nask.)

A mohamedánok Koránja így beszél a bűnbeesettekről: Tudod mi a pokol? megsemmisíti, szétrombolja és elégeti a bőrt. A pokolnak 19 baktera örködik fölöttük. A pokol a legszörnyűbb dolgok közé tartozik a világon. A pokol figyelmeztetés az embereknek. Minden lelket arra ítélnék, amire rászolgált. Kivéve persze a jókat. A jók virágos kertben fognak üldögelni és így beszélnek majd a bűnösökhöz: Miért jutottatok a pokolba? — Nem imádkoztunk, nem adtunk eledelt a szegénynek, rágalmaztunk a rágalmazókkal, tagadtuk az ítélet napját, míg aztán ráncszakadt az igazság.

A pokol a német mythológiában sem volt ismeretlen

fogalom. Hel otthonának, a szomorú Hel halálistennő szomorú birodalmának nevezték. Kilenc éjen át kell lovagolni, míg odaérnek. Sebesen rohanó folyókon keresztül vezet az út, a folyó éles kardokat és töröket hömpölyget. A pokolba utazó odaér Gjöll folyóhoz. Ezen keresztül vezet az arannyal fődött Gjöll-híd, amelynek sötét útját a szűz Modgudr (lelkek harca) őrzi. A pokol rettenetes birodalma egy hatalmas vaskerítéssel van bekerítve. A pokolban tengerszemek vannak, telve nyüzsgő kígyókkal s a gonoszoknak köztük van a helye. A pokol folyói zúgva-morogva tajtékzanak, bennük az elkárhozottak gázolnak és Nidhögg szípolyozza a holttesteiket.

De talán elég is lesz az örület helyéről, ami mind a népek hite mellett tesz tanuságot. Miért beszélnek az emberek Phlegetonról, Acheronról, Styxről, Hadesről és Tartarusról, Sisyphus erőfeszítéséről és Tantalus kínjairól? Az emberek lelkében kiirthatatlanul él az a tudat, hogy ha a más világra súlyos büntetést viszünk magunkkal, az ott végnélküli gyötrelmévé változik s a pogányságnak semmiféle eltévelyedése és sötét éjszakája nem tudta az emberiség öntudatából ezt a meggyőződést kiirtani. Vajjon benn volt-e az isteni Gondviselés terveiben, hogy az emberek erről az igazságról soha meg ne feledkezzenek? S hogy az élet sokféle tévelygő vándorútján bizonyos tekintetben állandó erkölcsi visszatartó erő legyen számukra? Ha az emberek beszélhetnek megcáfolhatatlan szempontokról, amelyeket az emberi értelem a pokol örökkévalósága ellen fölhozni szokott, akkor viszont nem szabad figyelmen kívül hagyni azt a szempontot se, hogy az erkölcsi törvények érvényét az összes vallások a pokolra vonatkozó tanítással szokták támogatni.

* * *

Azonban mégis vizsgáljuk meg azokat az észkokokat, amelyeket a pokol büntetésének örök volta ellen fölhozni szoktak.

A dogma ellenzői azt mondják: az Isten sokkal jóságosabb, semhogy teremtményeit örök kínokkal akarná gyötörni.

Oh igen, az Isten jóságos. Szívesen megbocsát és kész újra meg újra megbocsátani a megtérő bűnösnek, ha az bűnbánattal közeledik feléje. S ha a bűneink oly éktelenek,

mint a sarlach, — ő új köntösbe öltözteti a lelkünket, amely fehérebb a legtisztább hó fehérségénél. Azonban az Isten jósága nem érzélgés és nem is tehetetlen jóság. Az Isten jósága nem erőszakolja rá a mennyországot arra, aki azt a maga akaratából visszautasítja. Hiszen a dolog világos: ha a mennyországot nem mohamedán fölfogás szerint, vagyis nem a földi érzéki gyönyörök túlvilági megvalósulásának képzeljük, hanem a háromszemélyű egy Istennel való egyesülésnek, az erkölcsi tökéletességben való boldog közösségnek, akkor világos, hogy a mennyországba nem juthat senki olyan, akiben gonoszság lakozik. Ha lehetséges volna, hogy a sátán megtérés nélkül bejuthatna a mennyországba, vajjon mi keresni valója volna ott? Sátánnak lenni annyi, mint az Isten és az Isten által alkotott erkölcsi rend ellen való lázadás szolgálatában állni. Az ilyen lázadás elképzelhetetlen a mennyország boldog összhangjában. Elkárhozottnak lenni annyi, mint önként és állandóan kitarítani az Isten által óhajtott erkölcsi világrend ellen való zendülésben... Mi lenne az elkárhozott a mennyországban belső megtérés nélkül, ahol minden fej és minden térd meghajol az örök Isten előtt?

Erre azt mondják, hogy az Isten a túlvilágban minden elkárhozottnak megadja a megtérés lehetőségét. Tehát: ez az Apokatastasis, vagyis minden dolognak helyreállítása az idők végén, még a bukott lelkek világának s a lelkek Istennel való közösségének is. Elbizakodott és vakmerő gondolat. A képzelet látomása, fölséges pompájú, nagyszerű kép... Mintha a megmérhetetlen fejlődési korszakok végén a túlvilági lények, tehát maga a sátán is odaállhatna megegyezser az Isten elé és azt mondhatná neki: Nunc serviam — most már szolgálok. Azonban ennek a képnek inkább csak esztétikai jelentősége van, de nincs erkölcsi értéke. Mert hiszen azonnal fölmerül a kérdés: megváltozna-e érzéseiben a gonoszságában teljesen megátalkodott lélek — akár bukott angyalról, akár elkárhozott lélekről legyen szó —, ha az angyalok nagy próbatételén vagy itt a földön oly makacsul elleneállott az Isten kegyelmének. Elmehet-e az Isten oly messzire, lealacsonyíthatja-e magát a saját méltósága rovására annyira, hogy a túlvilágban az emberek szolgájává váljék, aki újra meg újra fölajánlja neki az üdvözülhetés lehetőségét, mintha az üdvözülést mindenáron rá akarná erő-

szakolni az emberekre, ahelyett, hogy az örök boldogság föltétlen urának mutatná magát, aki inkább lemond az egyes teremtmények megmentéséről, minthogy a jót föltétel nélkül ráerőszakolja mindenkire. Nem! Az erkölcsiség diadala érdekében érvényesülnie kell annak az elvnek, hogy van egy erkölcsi próbaidő, — azonban csak egyetlenegy próbaidő van — amelyben az Isten minden eszközt rendelkezésére bocsát az embernek az üdvösség elérésére — a próbaidő leteltével azonban a lélekre nézve elkövetkezik egy végérvényes állapot, amelyet az ember a maga személyes, erkölcsi szabadválasztásával teremtett magának.

* * *

S itt következik a második ellenvetés. A pokol örökkévalóságát tagadó hitetlenség azt kérdezi, hogy miként következhetik el a lélekre nézve egy olyan állandó állapot, amelyben az elkárhozott semmiféle módon nem változtathatja meg a maga érzésvilágát, vagyis amikor a lelket teljesen megfosztják szabadságától?

Erre a kérdésre se nehéz feleletet adni. Annyi bizonyos, hogy az elkárhozott lélekre nézve megvan az a fizikai lehetőség, hogy érzelmeit megváltoztathassa. Azonban az Isten teljesen eltávozik az elkárhozott lélektől. Az Isten többé nem az a legfőbb jó, aki után érdemes magát az embernek törnie. Ellenkezőleg: Az Isten akkor már csak bíróként szerepel, aki kimondotta az ítéletet s akkor már az elkárhozott lélek kimondhatatlan fájdalomainak okozója. Eszerint az elkárhozott lélekre nézve nincs semmi, ami őt az Istenhez vonzaná.

A földön minden egészen másként van. Itt az Isten sohase távolodik el egészen az embertől. Az lehetséges, hogy az ember éveken, sőt évtizedeken át elfeledkezik az Istenről és egész szívével a teremtett dolgokhoz ragaszkodik. Egyszerre aztán következik valami, mondjuk: jön a halál és egy napon kitépi kezeiből azt, amihez bűnös lelke ragaszkodott. Üresség tátong körülötte, az élete állítólagos eszményét elrabolja tőle a halál. Ekkor az Isten kopogtat kegyelmével a lelken. Mélységes vágyódás támad az ember lelkében — újra otthon érzi magát az elhagyott otthonban.

A pokolban minden másként van. Ott is kiűtöttek a kezéből mindent, amihez a lelke valamikor ragaszkodott.

Ott is pusztaság és üresség — külső sötétség tátong körülötte. Azonban ott már nem kopogtat az Isten a lelkeken és nem virraszt a hazavágyás epekedése — ott nem hív az Isten senkit egyetlen szóval sem. Ott nem éhezik többé a lélek, hanem most, amikor egykori bűneinek tárgyai hiányoznak már, éhes fogai a semmibe harapnak bele. Ott nem szomjúhozik többé a szív, hanem ehelyett az örökös nincstelenség ásitó vágyakozásában, az örökös tartalmatlanságban és céltalanságban foszladozik a lélek.

Tantalus kínjai? Ó azok csak gyerekjáték ezekhez képest. Egy költő, Herbert M. írja a következőket:

Meríteni szűnős-szűntelen. Újra meg újra
Ajakhoz emelni az italt, mely újra csak lecsordul,
Szomjúhozni folyton, sírva nyalogatni az eltikkadt ajkat,
Mely nem érzi a szomj enyhülését soha.
Megkövesülni a kínban, a rászakadt gyötrelemben,
Remélni folyton s hasztalan remélni,
Lerogyni milliószor a véres térdekre,
Örökké élni s örökké a halállal viaskodni.
Ki tudja elgondolni az örökkévalóság átkát,
Az áonok meg nem szűnő rohanását,
A pokol feneketlen szomjúhozását,
A pokol feneketlen éhezését...?

* * *

Azonban hallom újra az ellenvetés szavait. A büntetés mérhetetlenül súlyos volna a bűn nagyságához képest, ha az Isten egy boldogtalan pillanatban elkövetett vétkeket, a bűnös gyönyörűség rövid ideig tartó örömet örökké tartó kinnal büntetné. Az ilyesmi lehetetlen. Az Isten nem tehet meg ilyet.

Pedig mégis csak megteheti, sőt meg is kell tennie. A bűn nagyságát nem a bűn elkövetésének időtartamával szoktuk mérni. A gyilkos egy pillanat alatt röpíti bele a golyót vagy mártja be a tört áldozata szívébe s a vétke mégis égbekiáltó gonoszság. Egy ártatlan ember megrontására elég egy-két pillanat s a bűn percekig tartó mámora talán egy egész örökkévalóságra megpecsételte az ember sorsát. A jócselekedeteket se szokták órábér szerint jutalmazni, mint a napszámot s az élet hősi föláldozásáért — amely, ha a halál kínját tekintjük, szintén csak rövid pillanatokig tart, az örök élet jutalmát szokták várni. S ha áll ez az emberre, ne követeljük az Istentől se, hogy a gonosz-

tettet ne a súlya szerint, hanem az óra másodpercei szerint mérlelje.

Ne féljünk, az Isten semmiesetre se taszít kárhozatra olyan lelkeket, akik a pokol kinjára teljesen meg nem értek. Az Isten nem lesi azt a pillanatot, amikor a bűnöst tetten-érheti, hogy aztán kárhozatra taszithassa. Nem, az Isten vár, aztán újra vár, várja a pillanatot, amikor a bűnös tettét megbánva, őszinte és alázatos bánatot érez gonoszsága fölött. Az Isten nem taszít kárhozatra senkit, akinek a megtérés kegyelmét föl nem kínálta és senkit, aki azt a kegyelmet szabad akaratból vissza nem utasította. S ha valaki súlyos bűnbe esett s a bűnbe belebonyolódott, az nem történhetett meg anélkül, hogy a bűnbeesés után ne figyelmeztette volna a saját lelkiismerete: Kelj föl és térj vissza otthonodba! Aki a kegyelem szavát nem akarja meghallani, annak viselnie kell a bűne következményeit s annak nem lehet oka a panaszra.

Tulajdonképen az Isten nagyonis keveset követel az embertől, aki tiszta öntudattal és szabad akarattal követte el a bűnt s az Isten erkölcsi rendjét fontos dologban sértette meg.

Mit kíván az Isten a halálos bűnbe esett embertől, aki a poklot elkerülni akarja? Semmi egyebet, csak annyit, hogy bűnei fölött egyidőre tökéletes bánatot vagyis a szeretet bánatát ébressze föl s aztán bűneit őszinte gyónásban az Egyház bűnbocsátó hatalma alá terjessze, mihelyt az módjában lesz. S ez a: mihelyt teheti, annyit jelent, mint a legközelebbi megfelelő alkalommal.

Követelhet-e az Isten ennél kevesebbet? S vajjon nem teheti-e meg ezt a keveset mindenki könnyen és nagy fáradtság nélkül? Nézd, semmi egyebet nem kell tenned, csak letérdelned, ha akarod: csendes otthonodban — s el kell mondanod a szívből jövő bánat imáját. A bánat imáját, amelyben azt mondod az Istennek, hogy a bűneid fájnak a lelkednek s nemcsak a büntetéstől való rabszolgafélelemből fájnak, hanem azért is, mert gyermeke módjára szereted a te Istenedet, a te Atyádat. Aztán megígéred neki, hogy a legközelebbi alkalommal, a templomban, a gyónószéknél, a pap szája által is megszerzed a bűneid alól való fölloldozást.

Ez az egész: Mondd, mi esik belőle nehezedre?

Én azt hiszem, hogy az elkárhozottakra nézve a pokolban annak az elgondolása lehet a legrettenetesebb: elvesztetted az Istent s vele az örökkévalóságot... S egy-két perc alatt visszaszerezhetted volna — azonban te örült, balga voltál és nem akartad.

Egy-két perc alatt... Oh te szörnyen ostoba ember.

Miért nem akartad?

Ezért következett el rád a sírás-rívás és fogak csikorgat-tatása.

* * *

S most testvérem, légy okos s ne játszd el örök üdvösségedet.

51. A szent olvasó.

(Pünkösöd utáni huszadik vasárnap.)

Olyan imádságról akarok beszélni, amelyet a művelt körök sokszor rosszul ismernek vagy sokszor egyáltalán nem is tudnak róla. Ez az imádság a szent olvasó-imádság. Pedig a valóságban nagyon szép imádság. Megérti mindenki. Megérti az egyszerű, a szegény öreganyóka, aki az olvasó szeméit az újjai közt kopottra morzsolgatja. És megérti a tanult ember, aki az olvasó titkainak mélységes értelmét a theológus gondolatvilágán szűri át. Bátran rámondhatjuk, hogy nemzetek fölött álló imádság, amelyen nem érzik meg a származás földszaga, amelytől pedig egynémely ájtatosság alig tud szabadulni. Olyan imádság, amelyen az ember beteljesedve látja azokat a csodálatraméltó szavakat, amelyeket sok-sok száz esztendő előtt Judea egyik elrejtett falucskájában egy zsidó leány mondott: Imé! mostantól fogva boldognak neveznek engem a földnek minden nemzetségei.

Ez előtt a zsidó szűz előtt valósággal ott térdelnek most a földnek minden nemzetségei, mennyország királynéjának, szent olvasó királynéjának nevezik és szünet nélkül köszöntik ezzel a régi kedves köszöntéssel: Ave Maria! Ave, ave Maria! Azt mondjátok, hogy mindez unalmas és egyhangú. Azonban nem beszél így az, aki ivott az olvasó-imádság titokzatos forrásának mélységéből.

A ligeten mentem keresztül. Az egyik padon mély gondolataiba merülve egy fiatal asszony ült. A késő nyári nap sugarai ráömlöttek a földre, amelyen egy szöszke, göndör-

fürtű kisgyerek, az édesanya gyermeke térdelt. A kisgyerek halkan, dudorászva énekelgetett. Három-négy hang volt az egész, amit édes-bájosan énekelgetett: Édesanyám, édesanyám, édesanyám. Ezt énekelgette szünös-szüntelen.

Azt mondjátok, hogy unalmas, egyhangú lehetett? Nem, nem volt az egyhangú. A fiatal asszony bizonyára nem találta egyhangúnak a fiacskája énekelgetését... És én, aki a jeletet észrevétlenül végignézttem és láttam az anyai szív szent boldogságát a szemekben tükröződni, amikor fejét gyermeke felé hajtva, boldogan, nagyon boldogan mosolygott, — én úgy éreztem, mintha valahonnan messziről egy csodaszép aranyharang csengne-bongna lágyan, halkan és beszélne egy igen-igen nagy titokról, amelynél nagyobbbat a földön talán találni se lehetne: az édesanyának és gyermekének egymás-íránt való szeretetéről.

Az anya és gyermeke szeretete. Lehet-e ez a mélységesen belsőséges titok idegen az eget és földet egymással összekötő mennyország és a vallás előtt? Az égi szent Anya, aki részese volt az élet legnagyobb anyai boldogságának, de aki a legkeservesebb anyai fájdalmat is kénytelen volt végigszenvedni, elfeledkezhetik-e most, az égbe való fölvétele után azokról, akik az ő isteni Fiának fivérei és nővérei s neki, az édesanyának gondjaiba ajánlott gyermekei lettek? Nem int-e a fejével boldogan, ha az anyagi üdvözlés szavai szünet nélkül megismétlődő megszólítás alakjában feléje szállnak: Édesanyám, édesanyám? Nem teszi-e ezt annál szívesebben akkor, ha az olvasó szemeknek pörgetésekor, az Ave Maria-köszöntés ismétlésekor az életének szent eseményei fölött való elmélkedés a legszebb és legszentebb gondolatoknak ad színt és zamatot... Az öröm fényes ragyogássá, a fájdalom vérvörös izzássá s a dicsőség aranyfényű diadallá válik.

Ó igen, hiszen el lehet mondani az olvasót gépiesen, lélek nélkül is, gondolat nélkül is — s akkor bizonyára nincs is sokkal több értelme és haszna, mint azoknak az imazsinorra fűzött fagyöngyöknek, amelyeken a tibeti lámák az imáik számát olvasgatják. Ha azonban veszünk magunknak annyi fáradságot, hogy az olvasó titkaiba belehatolunk, az imádság gépiességét könnyűszerrel le fogjuk győzni.

Beszéltünk a boldogságos Szűz anyai boldogságáról. Van-e ember, aki azt megmérni és átérteni tudná? Ki tudná leírni azokat az érzéseket, amelyek a szent Szűz lelkét átjárták, amikor az angyal az égből leszállva, az Úr üzenetét elhozta neki? (Az öröndetes olvasó első titka.) Amikor a szíve alatt pihenő isteni Gyermekkel szent Erzsébethez sietett s lelkéből kitört a Magnificat szent himnusza (második titok), vagy amikor a csendes szent éjjelen a jászolban fekvő isteni Gyermek előtt térdelt, vagy amikor a názárethi kis házban a világ legboldogabb bölcsődalait énekelgette? (harmadik titok). Amikor az isteni Gyermeket a templomba vitte s az Ószövetség utolsó köszöntését hallotta (negyedik titok). És végül, mikor elveszítettnek hitt gyermekét újra föltalálta s először tekintett a fájdalom érzésével gyermeke gondolatvilágába, a túlvilági életbe, amely lehajolt a földre, hogy vele eljegyezze magát? (ötödik titok).

Ne gondolja azonban senki, hogy ezeknek a titkoknak a mi életünkre nézve semmiféle jelentőségük nincs. Van-e közülünk csak egyetlenegy is, akinek az életében nem volt valamikor olyan óra, amikor világosan és érthetően hallotta az isteni üdvözlés köszöntését? Nem angyalszájból. Az Isten nem küld hozzánk angyalt, hogy az életünk valamiféle boldogságában köszöntsön bennünket, se akkor, amikor keresztet rak a vállainkra. Az Isten akkor köszönt bennünket, amikor földatott ró a vállainkra, amikor csalódásban részesít bennünket azért, mert mélyebbnek, jobbnak és tisztábbnak akar látni bennünket. Meglátogat bennünket a ráncszakadt fájdalmakban, mert a fájdalom mélyszántás s a barázdákban szunnyadó erők fölébresztője. Meglátogat bennünket a belső lelki örömek ragyogó világában, amelyeket úgy lobbant lángra a lelkünkben, mint mikor hosszú éjszakák után a fölkelő nap aránsugarai szétömlenek... Mindezekben köszönt bennünket az Isten s lelkeinkbe árasztja kegyelmének sugarait. Van-e imádság, amelyben a Szentlélekisten a lelkünk életét szebben nyitogathatná és készségesebbé tehetné, mint az öröndetes olvasó első titka.

Ki ne érezte volna lelkében azt a csendes, boldog s a bensőnket ujjongó örömmel eltöltő Magnificat hangulatát, amelyet életünk ritka, de tartalmában annál gazdagabb óráiban érzünk, amikor lelkünket az Isten békéje tölti el s amikor a

hegyeken keresztül való átjutás után oly boldognak és oly könnyűnek érezzük a lelkünket. Ezek az órák nem szoktak gyakoriak lenni. Rádszállnak, ha az esti pir a templom magas ablakain keresztül tör s a földre szálló aranyos sugarai összevegyülnek az öröklámpa szelíd, bíborvörös fényével. Ha ilyen órában térdelsz az oltár előtt, lelkedet a Magnificat újjongó örömmérsége hatja át. Vagy mikor reményeid hosszú-hosszú várakozás után teljesedésbe mentek s a boldogságtól hangosan újjongani szeretnél... vagy ha az öntudat erős és szabad érzéseitől áthatva szeretnél a te Istenedért valami igen nagyot tenni; ha a kötelesség hűségese teljesítésének magaslatain, a munka ormán sikert aratva jártál, a lelked akkor is érzi a Magnificatot. Azonban az isteni látogatás ezen óráit aligha szentelhetéd meg szebben, mint az olvasó második titkának szemlélésekor, amikor minden Ave Maria, ha azt a maga értelme és szelleme szerint imádkozzuk, a Magnificat misztikusan ragyogó izzásába olvad bele, úgy, mint ahogyan valamikor a föld minden szüzei és asszonyai közt áldott égi édesanya ajkai zengték.

* * *

Kit te szent Szűz szültél! Hányszor megihlették lelkeket ezek a szent szavak, mikor a szegényes templomokban és kápolnában imádkozni hallottam, amelyek ugyancsak nem sokban különböznek a betlehemi istállótól. Ha imádkozni hallottam a földművelő népnek, a munkásoknak, napszámosoknak téli szobácskaiban, mikor az ablakaik előtt elmentem s azok, az apa, anya, a gyermekek, a cselédek ott benn a szobában ültek s hangosan imádkozták az olvasót, legalább lélekben odahivogatva az Üdvözítőt a maguk szegénységébe, gondjaik, fájdalmaik és nyomorúságaik közé. Hiszen a kis Jézus legeslegelőször is a szegények, kicsinyek és együgyűek között jelent meg. Hogyan is lehetne másként, mint hogy az örvendetes olvasó harmadik titka most is kedvenc imádsága azoknak, akik az Üdvözítő lelki Betlehemét alkotják, ahova most is legszívesebben száll. Azonban nem egyedül az övéké. A legkiválóbb hittudósok, az igazság és erkölcsi jószág, az igazi művészet, a soha el nem múló szépség szolgálai valamennyien szerették a szent olvasót. Az Isten akarta bizonyára úgy, hogy ez a sokszor rosszul alkalmazott szó legalább itt, a maga igaz értelmében szerepeljen, hogy a kis Jézus

újraszülessen azokban az emberi lelkekben, amelyek tiszta igazságában, erkölcsi jóságában és makulátlan szépségében iparkodnak őt magukba fogadni. A nagy emberek, akik a szent olvasót sohase nézték kicsi semmiségnek, ezt a legmélyebb értelmű szót azzal a mélységes áhitattal imádkozták, amellyel a mennyország ihletéért és kegyelméért szoktak imádkozni, amikor az örömdetes olvasó harmadik titkát kéréseik és óhajtásaik közvetítőjének tekintették.

Hogy azonban a lelkünk küzdelmei és törekvései közt is meg tudjuk találni az erőközpontot, a negyedik titok arra mutat rá, aki sokaknak kárhózatára és sokaknak föltámadására adatott s akinek sokan ellenemondanak. Az emberi nemre nézve nincs más erőforrás, csak ő, mert hiszen egyedül az Isten fia az, aki leszállt az égből és mindenüvé magával vitte a túlvilág erejét, ahova csak ment. S hova ment el legelőször? Először oda, ahol a szent áldozatot bemutatják. Mélységes oktatás ez reánk nézve. Aki nem akar vele menni az áldozat helyére, az nem haladhat vele együtt más úton se. Aki nem hajlandó lelke márványkövére ráilleszteni az önmegtagadás és önsanyargatás vésőjét, hogy irgalmatlanul lefaragja róla a kis és nagy önzések darabjait, amíg csak az Isten képmása tisztán és fenségesen ki nem domborodik, az nem tartozhatik Krisztus követői közé, annál kevésbbé az ő birodalmának vezéri táborába. Aki nem áll a legnagyobb úr szolgálatába, aki nem hajlandó vidám lélekkel és minden körülmények közt felőrlődni az Istentől reá rótt feladatok teljesítésében, aki folyton az emberi elismerés, tisztelet, köszönetnyilvánítás, szeretet és részvétel nyomorúságos borra valójáért tartja a markát ahelyett, hogy az örök élet koronájára függesztené a tekintetét, aki nem képes áldozatos lélekkel dolgozni és türelemmel várni, az nem értette meg mi az: Krisztus igazi testvérének lenni. És vajjon mindig meg tudjuk-e ezt érteni? S ha nem tudjuk megérteni, nem szép és okos dolog-e, ha kezünkbe vesszük az olvasót és a negyedik titkot imádkozva, ennek a megértésnek elnyeréseért könyörgünk.

Természetesen szükséges, hogy tudjunk magasra fölemelkedni s onnan a magasságból tudjuk a másvilágot nézni,

hiszen a túlvilág követelményei igen sokszor ellentétben vannak a mi emberi és korlátolt óhajításainkkal. Az Isten sokszor visszahúzódik tőlünk, hogy megtanuljuk, hogyan kell őt keresni. S akkor rendszerint egészen másutt találjuk őt fel, mint ahol reméltük. Azonban mégis megtaláljuk, ha teljesítjük akarátát, amelyet lelkiismeretünk, az Isten parancsai s minden napnak és minden órának ránk rótt feladatai mutatnak meg. Ezek mindig csak a mi feladataink maradnak és nem szabad engednünk, hogy akár a magunk furfangja, akár más ember tanácsa révén eltéríttessük magunkat az Isten akarátától. Az örvendetes olvasó ötödik titkának értelmébe való elmélyedés megtanít bennünket megismerni azt és benne maradni abban, ami a mi Atyánké.

* * *

A szenvedésnek nagy és fontos szerepe van az életben. Van-e ember a világon, akinek az életben szenvednie ne kellene?

Mi a szenvedés?

A szenvedés tulajdonképpen abban áll, hogy működő erőink valamiféle nyomás folytán felmondják a szolgálatot, úgy, hogy mi szenvedőleges helyzetbe jutunk. Mihelyt megszűnik a nyomás, mihelyt a tevékenységünk újra megindul, mihelyt a ránknehezedeő nyomást ellensúlyozni tudjuk, a szenvedés is megszűnik s nem nehezkedik többé ránk fájdalmas teherként, hanem pusztá feladattá válik, amelynek teljesítése több-kevesebb örömmel jár.

Mondhatnám így is: a szenvedés olyan hegy, amelyet az életünk megszokott terhével a hegy túlságos magassága folytán képtelenek vagyunk megmászni. Öröm és gyönyörűség volna keresztülhatolni rajta, azonban nem vagyunk rá képesek, mert felülhaladja erőinket. Így alulról kell keresztülvergődnünk rajta lassú és keserves munka árán, kemény köveken keresztül kell utat törni; bele kell hatolni a különböző lelki légváltásokba, az aggodalom és izgalmak hőségébe, a különböző csalódások jéghidegségébe; keresztül kell vergődnünk a szerencsétlenségek váratlanul előtörő vizein, a megszámlálhatlan csalódások ránszakadó égháborúin, tépelődni, tervezgetni, számot kell vetni, le kell számolni, sokszor csalódni is... egyet azonban tudnunk kell, azt, hogy ott túl, az előttünk ágaskodó hegyhát áthághatlan meredekén túl van

egy ország, egy csodálatos birodalom, amelynek beláthatatlan terein, a nap aransugaraiban a kék ég ragyog s pálmák, a béke szent pálmái susognak. Ezeknek a pálmáknak ágait emeljük majd magasra boldog örömeink óráiban, amikor a földi élet ezer, meg ezer kellemetlenségét legyőzve, a diadal ujjongó örömdalait énekeljük.

* * *

Vannak emberek, akik folyton a szenvedések miatt panaszkodnak. Pedig a szenvedéseik nem is szenvedések, hanem csak a bátorság és tevékeny erő hiányzik belőlük ahhoz, hogy a rájuk nehezedő megpróbáltatásokkal erélyesen szembe szálljanak.

Itt van helyén a régi mondás: Segíts magadon s az Isten is megsegít. A gondnak és munkának, a nyomorúságnak és nehézségeknek, az ellenségeskedéseknek és akadálytámasztásoknak nem minden hegye annyira áthághatatlan, mint amilyennek látszik, ha mi azt komolyan át akarjuk törni.

Azonban vannak az életnek hegyei, amelyeken nehéz és kemény órákban mégis csak keresztül kell magunkat törni. Az ilyen órákban szeretném, ha minden szenvedő, küzdő és fölfelé kapaszkodó ember újjai közt ott látnám a fájdalmas olvasót.

A fájdalmas olvasó öt titka az Üdvözítő szenvedéseit tárja a lelkünk elé: az Úr halálküzdelmét az Olajfák-hegyén, a megostoroztatást, a tövissel való megkoronázást, a kereszt-hordozást és a halált. Ezek a titkok erőt adnak nekünk a szenvedések elviselésére.

Az Úr az Olajfák-hegyén kezdett az emberi fájdalmak keserőségébe belemélyedni. Először az elhagyatottság, az egyedülvalóság lelki fájdalmába. Egy szörnyű teher súlyosodott rá, amelyet megérteni nem lehet s amelyen a jóbarát se tud segíteni. Úgy szenvedett, ahogyan ember csak megközelítőleg se tud szenvedni. S mégis ezeket a szavakat mondotta: Atyám, ne az én akaratom legyen, hanem a tiéd. Életét a megváltói feladat szolgálatába állította, ha a ránehezedő súlyos teher le is nyomta a földre s ha a lelki fájdalom véres verejtéke gyöngyözik is a homlokán. Nagy munka, szörnyű erőfeszítés volt s valóban Istenhez illő.

Nyoma sincs itt az érzelmösségnek, árnyéka sincs a jelen-

kori fáradt Nirvána pesszimizmusának. A fájdalom stoikus semmibevevését se látjuk. Jézus érzi a rája nehezedő kínok fájdalmát, annyira érzi, hogy szörnyű súlya alatt háromszor a földre roskad. Azonban fölkel és szembemegy ellenségeinek és a halálnak.

Minden ember életében van olyan idő, amikor el kell szenvedni az Olajfák-hegyének szenvedését. Órák, amelyekben hordoznia kell a fájdalom súlyát, egyesegyedül, magárahagyottan, amikor úgy látszik, hogy a legjobb barátok is részvétet nem érezve, mélyen alusznak... amikor a tanácsadók és segítők megfutamodnak s amikor végül az áruló jóbarát csókja adja el. Aki ilyenkor elcsügged a lelkigyöttelek kínjában, az imádkozza el a fájdalmas olvasó első titkát s a lelkét fel fogják üdíteni a vigasztalás kelyhének enyhülést hozó gondolatai.

Lelki gyötrelmekről beszéltünk. A testi kínok is mélyen, a könnytől ázott porba hajthatják az ember büszke homlokát, amikor a fájdalom suhogó korbácsütései kajánul csapnak le a meggyötört tagokra.

Nem egyszer ajánlottam már a testileg és lelkileg kínlódó betegeknek a fájdalmas olvasó második titkának elimádkozását, amely a testi fájdalmak kínjai közt gyöttrődő Megváltót állítja szemeink elé. S azt tapasztaltam, hogy a beteg mindig megenyhült, mindig nyugodtabbá vált az imádság hatása alatt, mintha szelíd, puha kéz simogatta volna a homlokát. Nem segíthetne-e ez az imádság rajtunk is, ha az Üdvözítő nehéz óráiról elmélkednénk.

Vannak ezentúl másféle fájdalmak is. A finoman érző, eszményileg gondolkozó emberre nézve talán egyik legkeserűesebb fájdalom, ha legjobb és legnemesebb szándékainkban félreismernek bennünket. Aki ezt a fájdalmat ismeri, az azon se tud csodálkozni, ha az ilyen szenvedő dühöngeni, tombolni kezd.

Az Úr Jézus végigszenvedte ezeket a fájdalmakat, amikor töviskoszorút tettek a fejére, csúf ruhába öltöztették és csúfondároskodva királynak nevezték. S mégis odaállt Pilátus és a nép elé, ő, akiről bátran el lehetett mondani, hogy minden ízében király volt. Sőt ezért a söpredékért is magára vállalta a halál kínjainak elviselését, csakhogy teljesítse a mennyei Atya akaratát. A római helytartó mondása: Ecce

homo, azt jelentette: Nézzétek, miféle ember ez, valóságos emberi féreg. Azonban a valóságban az volt a felirat értelme: Nézzétek az emberek eszményképét, a fájdalom királyi urát.

Kinek ne volna mondanivalója ehhez az ideálhoz? Ki dicsekedhetik azzal, hogy a lelke legszebb érzéseit soha félre nem ismerték, hogy legtisztább szándékaiba soha rosszat bele nem magyaráztak? S kinek elég a puszta emberi erő egy-egy nagyszerű cél eléréséhez, anélkül, hogy jobbra vagy balra ne tekintsen, amikor mindenünnen a gúnyolódás részvétbe burkolózó mosolygásával, csúfondároskodás torzarcával, a csúffátévés lélekbemarkoló hahotájával találkozik.

Isten fia, tövissel koronázott királya a fájdalomnak, taníts meg bennünket a te nagyságod megértésére, ha félre ismernek, ha gyalázattal illetnek bennünket.

* * *

Egy másik emberi fájdalom abban nyilvánul, ha olyan keresztet kell hordanunk, amelyről tudjuk, hogy a vállainkról soha le nem kerül, noha elviselhetlenül nehéznek érezzük és minden percben arra gondolunk, hogy le kell roskadnunk a terhe alatt.

Ilyen terhet hordozott az Úr a szó betűszerinti értelmében. Nehezebb volt, mint amelyet ember vállak valaha hurooltak. Ó, hiszen vannak kimondhatatlanul nehéz emberi kereszték: a saját hibáink folytán összeomlott életboldogság... szerencsétlen házasság... zilált családi viszonyok... gyógyíthatatlan betegség... rosszul választott életpálya... ó, Istenem, ki tudná elszámolni azokat a kalapácsokat, amelyekkel a lélek színaranyát örökkévaló szépség koronájává kovácsolhatjuk? Azonban Krisztus keresztje ezeknél a keresztelnél valamennyinél nehezebb volt, hiszen a világ összes bűnei az ő vállaira nehezedtek.

Összeroskadt alattuk, háromszor a földre zuhant, olyan nehéz volt a keresztje. Azonban újra meg újra fölkelt a porból és cipelte terhét tovább, amíg a célt el nem érte.

Ezért csodálatosan fenséges eszménykép ránk nézve az Úr Jézus, mert annak a keresztnek hordozására tanított meg bennünket, amely alól nincs se szabadulás, se megkönnyebülés. Az a mód, ahogyan Krisztus a maga keresztjét hordozta, oly elragadóan fonséges, hogy hozzá hasonlót sehol és semmifélekép találni nem lehet.

Függetlennek, szabadnak lenni a fájdalomtól — mondotta Nietzsche és ez a mondás sok mindenfelére sarkalhatja az embert. Azonban nem ez a legnagyobb a világon, hogy szabadok legyünk a fájdalomtól. Nem! késznek lenni a fájdalom elvállalására — ez az eszménykép.

Ezt azt az ideált Krisztus valósította meg. És pedig egyedül ő valósította meg s ez az a sarkpont, amelyen a fájdalom vaskapuja a paradicsom ajtajává lehet mindenkire nézve, akinek elméje meg tudta érteni az Úr Jézus Krisztus fájdalmainak nagyságát abban a fenségességben, amelyben a fájdalmas olvasó negyedik titka azt a lelkünk elé tárja.

* * *

Hallottam egy történetet, amelyekhez hasonlót szinte napról-napra hall az ember. Nincs benne semmi különös, legfeljebb az a mélységes tanulság, amely sok mindenfelére megtaníthatja az embert.

Egy hitetlenné vált orvos elmegy egyik kollégájához, hogy vizsgálja meg, mert éles, belső fájdalmakat érez s szeretne megbizonyosodni, hogy tulajdonképpen mi a baja. A beteg orvos arca halálosan komoly, a másiké teljesen nyugodt, amikor tartózkodás nélkül megmondja a valóságot: Igen, kolléga úr, rák, hiszen ön is tisztában vele, még két esztendő.

Még két esztendő — ismétli a másik. — Két esztendő s akkor mindennek vége.

Mindennek! Rettenetes, mikor valakinek ezt a szót kell kimondania: vége mindennek. Mikor az ember szemébe néz a halálnak, a titkok arculata valahogyan egészen más lesz s ellenállhatatlan erővel arra kényszerítik az embert, hogy megoldja őket. A beteg egyszerre úgy érzi, mintha egyről-másról mégis csak gondolkoznia kellene. S a dolog vége az, hogy az ember előkeres egy könyvet, amelyről régesrég elfeledkezett ugyan, de amelyben szó van valakiről, aki az élet és halál urának mondotta magát s aki azt jelentette ki, hogy ő az élet, az út és az igazság. S aztán... az ágya fölött zsinórra fűzött gyöngyszemek függnek, az olvasó. Megtanul újra imádkozni s mindennap elmondja az Üdvözítő halálára emlékeztető imádságot: Ki érettünk keresztre feszítettett. Meghal, kezében virágcsokor, beleteszik koporsóba azt, aki kétszeresen megtért: az Atyához és az ő otthonába.

Igy történik az életben: utakon, útvesztőkön, kerülő utakon járunk. Azonban az életnek egyik útja a halál szűk kapujánál végződik. Egyik-másik egészen váratlanul kerül a halál kapuja elé, anélkül, hogy sejtette, álmodta volna. A másik már messziről, előre látta az útját. Azonban valamennyien odaérünk. Annyi bizonyos, hogy nehéz gond a lélekre nézve a biztos halált év-év után a szemei előtt látni. De hát nem látta-e az Úr Jézus is szemei előtt a halált? S meghátrált-e előle? Még a bódító italt se fogadta el, ami a fájdalmát enyhítette volna... irtózatossá teszi és lelki fájdalmak közt, az izzó nap hevében függött a kereszten. Ó, hiszen nekünk tulajdonképpen csak egyet kellene kérnünk az Úrtól: Uram! engedd meg, hogy tiszta öntudattal halhassak meg, úgy, ahogyan te meghaltál.

* * *

Van-e fájdalom a világon, amelynek gyötrelmei ellen a fájdalmas olvasó titkában nem találunk vigasztaló orvosságot. Azt hiszem, nincs. Csak el ne feledkezzünk erről az erőforrásról a nehéz órák és napok idején.

Gyermekkoromban a szülői háztól nem messze fekvő városba vittek iskolába. Az otthon utáni vágyódás keserves fájdalma ott vajudott a lelkem mélyén. Nagyon jól emlékszem, mikor egy nap a vonat elrobogott velem s el kellett hagynom az édesapámat, édesanyámat, testvéreimet. A mozdony élesen füttyölt s én sohase felejttem el azt a kimondhatatlan szomorúságot, ami akkor az egész világot sötét takaróval borította be. Úgy éreztem, mintha elmennék valahova... valahova, nem tudom hova s csak azt tudom, hogy az egész világra valami nagy, sötét fátyol borult.

Különös! Az emberek sűrű tömegében járok s akár-hányszor hallok a mozdony éles füttyét, amelyet gyermekkorom óta sohasem tudtam elfelejteni. Ilyenkor úgy érzem, mintha az egész emberiség egy óriási gyorsvonaton ülne s rohanna egy ismeretlen állomás felé és senkise tudja és senkise kérdi, hogy hová megyünk? Mondjátok, nem úgy van-e mindez a valóságban?

Milyen keserűen szükséges kötelesség az, hogy újra meg újra gondolkozzunk az életünk végső céljáról. Hány ember van, aki éli az életet nap-nap után és nem gondol semmi egyébre, csak arra: hogyan keresem meg a mindennapi

kenyeret s hogyan vihetem legkönnyebben valamire? Hogyan köthetnék jó házasságot? Hogyan csinálhatnék fényes karriért? Milyen ruhát csinaltassak, hogyan és hol mulassak? Mit eszem, mit iszom s kit hívok meg ebédre? Hogyan gondolkodom a gyermekeimről s hogyan teszek valamit félre öreg napjaimra? Miért tagadnám, hogy ezekkel föltétlenül kell foglalkoznunk és hogy sok okos és szükséges dolog van is köztük. Csak a kérdések kérdéséről nem szabad megfeledkeznünk, arról: hol végződik az élet útja?

A dicsőséges olvasó s annak titkai megadják rá a feleletet.

Hol végződik az emberi élet rövid vagy hosszú útja? Hart Gyula, a költő, így felel rá:

Süvít a szél, zuhog az eső, végigmossa a sirkereszteket.
A földből, ázott fűvön, gizen-gazon keresztül fájo sírás zokog;
Gizen-gazon, ázott fűvön keresztül csillogni látok valamit:
Halotti inget, rózsakoszorút, aranygyűrű karikáját.
Kicsiny kéz nehezedik a szívemre, álomban lezárul a két szemem,
Gyengéden, mint a hópehely, szőke fürtök könnyű terhe
Elomlik lágyan a vállamon.

Igen, így lesz majd egyszer. Azonban nem az lesz az utolsó szó. Az élet útja nem ezzel fog végződni. Az utolsó szót a hit, a keresztény vallás fogja kimondani. A hit és vallás. Azonban egy másféle képet is látunk majd, amelynek fénye keresztülsugárzik a harmatos fűvön s a koporsóra boruló fekete rögön is. Látni fogjuk az élet hajóját, amely a boldog túlvilág felé evez s hazaviszi lelkünket az örök kikötőbe. A mennyország ragyogó fényben fölpattanó kapujában lelkeket látunk, harangok zúgását, dalok zengését halljuk, amelyekhez hasonlót emberi fül nem hallott még soha. Egy koronát látunk majd fényben ragyogni, a mennyei lakomát látjuk majd fölterítve, amelyre az Istennek, a kegyelem mennyegzői ruhájába öltözött gyermekei, testvérek és nővérek lesznek hivatalosak. Az Isten maga vendégeli meg őket, miután fölszáritotta szemeikről a földi élet és földi szenvedés keserves könnyeit.

A hit és vallás messze, igen messze ellátnak a jövőendő távolságaiba. Hallják a harangok mélyen, telten zengő zúgását... hallják a világ összes harangjainak szavát, az utolsó ítélet harangjainak zúgó-zengő szavát is.

Az utolsó ítéletet. Mi hívő halandók a hitünk szemeivel

beletekintünk a messze távol fényébe, látjuk, nézzük, hogyan nyílnak meg a sírok, hogyan támadnak fel a halottak. Látjuk a gyermeklábacskákat tipegni a temetők útjainak kavicsán és zöld füvén... látjuk a férjet, amint feleségét keresi, a nővér a fivért, a szülők gyermekeiket, a vőlegény menyasszonyát s a jóbarátokat, amint egymás karjaiba omlanak. Azonban a hit szemével látjuk az örök éjszakának és gyötrelmeknek végeszakadatlan mélységeit is. Azoknak éjszakáját, akik az Istennel ki nem békülve mentek át az örökkévalóságba, hogy a test elvegye büntetését azért, mert a földön készséges szolgálja volt a léleknek a bűn elkövetésében.

* * *

Hogyan menekülhetünk meg ettől a keserves sorstól? Mit kell cselekednünk, hogy örök sorsunk boldog és szerencsés legyen? Megmondja a dicsőséges olvasó második titka. A látható dolgokon kívül van egy láthatatlan birodalom, amelynek, hivatásunk szerint, örökös polgárai lehetünk. A világról ma már egészen másként gondolkozunk, mint ahogyan a régi jó idők naiv emberei gondolkodtak. Ma tudjuk már, hogy a fejünk fölé boruló végtelen égboltozat nem a mennyország kék tróntermének talaja, amelyen az örökkévalóság királya trónol. S csak a kedves gyermekmesék ábrándoznak még arról, hogy a csillagok tündöklő fénye az égi magasságok aranyának idetévedt csillogása. Azonban ezek mögött a jelképek és költemények mögött ott a komoly igazság: van egy túlvilági élet, amelynek mi, hivatásunk szerint, polgárai vagyunk.

Arrafelé kell irányítani a tekintetünket. Ott van a mi Urunk, aki elvezet bennünket az Atyához, hogy ott számunkra lakást készítsen. Aki odatekint, az erős lesz, nagy és szabad. Odanéztek valamennyien az Isten nagy és kicsiny, ismert és ismeretlen harcosai — és rátették kezeiket az eke szarvára; ha kellett megmarkolták a kardot, aszerint, amint az Úr az ekeszarvához vagy a kardhoz hívta őket. Aki az égbe néz, az nem lesz puha és nem lesz álmodozó, hanem meggondolt és erős. Ez a tekintet adott bátorságot Szent Istvánnak, hogy odaálljon gyilkosai elé. Ez adott erőt az apostoloknak, hogy az Isten ügyéért nyugodtan vállalják a halált. Ez adott erőt a vértanúknak, hogy égő hasábokon járva is dicsőítő énekeket énekeljenek. Aki az égre tekint, az erőt és bátorságot érez a lelkében, hogy a rádobált köveket semmibe vegye,

ha olyan ügyért kell harcolnia, amelynek védelmében halálos gyűlölet a jutalma s ki fog tartani híven még akkor is, ha a talaj lángol is a lábai alatt s minden, de minden ellene esküdött is.

De mivel jó harcot harcolni nagy és nehéz dolog, azért az Úr már itt a földön egy nagy testvéri szövetségben egyesítette az ő fiait és leányait, — vagy ha az idők úgy kívánják, a küzdők és viaskodók egyességében, az Egyházban tömörítette őket. Az Egyháznak az a feladata, hogy az Isten szellemének szent tüzét s az ő szent erejének mindig új és tavaszi életre keltő lehelletét beleojsa minden szívbe és széthordja az egész világba. S kinek ne volna szüksége tűzre és szélvészre, hogy a belső gyávaságot, a lelki ellanyhulást, hogy úgy fejezzem ki magamat: a lelki undort le tudja küzdeni, amelynek nyomása alatt sokszor a legjobbak és legnemesebbek is, legalább egyidőre, szinte összeroskadnak.

Az esztendőnek legszomorúbb és legvigasztalanabb korszaka a tél utólja, amikor fönn a magasban ott suttog, ott énekel már az első tavaszi fuvalom s aztán fékezhetlen erővel lecsap a földre. A mocsár és vízáradás előnt minden, amerre a szem ellát s az ember alig bír kievickélni a sárból, az össze-vissza ázott utakból. Pedig a gyermekek kék szemei akkor is ragyognak, amikor orrocskáikat az ablaküvegen laposra nyomják és ujjongva kiáltozzák: itt a tavasz, itt a tavasz. A nagyok pedig széltől kuszált fűtökkel, szárazra összefogott felöltővel fekszenek neki a sívító szélvihar-nak s titokban, befelé mosolyogva mondják: Te hozod az új időt számunkra. Szélvész, légy üdvözölve!

Az Isten szent lelke először tűzben és szélvészen köszöntötte a világot. Az emberek 300 esztendőn keresztül gonoszul válaszoltak az Isten köszöntésére. A régi egyház útja könnytől és vértől ázott ösvényeken vezetett keresztül. Az első keresztények föltétlen odaadással válaszoltak az Isten köszöntésére, aki először üdvözölte őket.

A Szentlélek Isten is tűzben és szélvészen szól hozzánk — a szomorúság tűzében, amely megtisztítja lelkünket; a szenvedések és megpróbáltatások szélviharaiban, amelyek a földről az égbe emelnek bennünket. A dicsőséges olvasó harmadik titkainak szellemében így köszöntjük az Istent.

A dicsőséges olvasó két utolsó titka a mennyországba vezet bennünket.

Ott van a szent Szűz, az Isten anyja — egyetlen teremtetett földi lény, aki testével és lelkével vétetett föl az égi hajlékokba. Ismeri a mi emberi életünket, meg tudja érteni fájdalmainkat, hiszen ő maga is szenvedett.

Ott van a szent Szűz, a mennyország koronás királynéja. Nincs csodatevő hatalma, még kevésbbé rendelkezik az Isten erejével, — azonban az övé az édesanya könyörgő hatalma s minden kérésével az Istenhez fordul. Kezével annyiszor fogta a kis Jézus kicsi kacsóját, hogyan ne lenne meg tehát az az előjoga, hogy az Örökkévaló kezeit védőleg terjessze fölénk?

Nem azért, mintha az Isten kezei megbénulhatnának vagy lehanyatlanának. Oh! hiszen mi katolikusok jól tudjuk, hogy az Isten karja se meg nem bénulhat, se le nem hanyatlik.

Azonban tudjuk azt, hogy az Isten kezében van az áldás, amelyet mi képtelenek vagyunk kiérdemelni s amelyet csak egy édesanya imádsága tud kikönyörögni számunkra.

S ezért mondjuk annyi bizalommal: Szent olvasó Királynéja, könyörögj érettünk, hogy méltók lehessünk Krisztus ígéretére.

52. Hősiesség.

(Pünkösd utáni huszonegyedik vasárnap.)

Egy órával volt napfelkelte előtt.

Az erdő szélén egy kis csoport férfi állt. Az arcuk sápadt, néma s ünnepélyesen komor. Talán a lelkükre nehezűdő közeli halál gondolata teszi őket ilyen komorakká. Egy-két perc múlva a két ellenfél szembenáll egymással s megkezdődik a párbaj. A sértés olyan súlyos volt, hogy a két férfi semmikép se tekintheti játéknak ezt az élet-halálharcot.

Az erdő szélén álló csoportból egy férfi alakja válik ki. Trugnot Edvin gróf ezredes, az erdőtől szegélyezett városkában állomásozó gyalogezred ezredese. Előremegy a tisztáson. Magas, tiszteletreméltó alak. Egy pillantást vet a völgyben fekvő városkára. Ott túl, a láthatár szélén, ahol az első dombok emelkedni kezdenek, ott van az ő pompás kis kastélya. Ott van az élete minden boldogsága, a felesége és a

kis fia. Bizonyára édesen álmodnak még és sejtelmük sincs azokról a komor felhőkről, amelyek az életük egét eltakarni készülnek. A futórózsákkal díszített kastély ablakaira rásüt a napsugár s ideverődik a csillogása... A reggeli szellő magasra emeli, aztán csapkodni kezdi a fekete-fehér-piros lobogót... A magas, szikár férfiú úgy érzi, mintha az erdő széléről egy hang suttogna a fülébe: Trugnot Edvin, földi boldogságod utolsó köszöntése száll most feléd. Isten veled!

Trugnot gróf lehajtja a fejét. Miért is kellett mindennek így történnie? Miért vágta Sir Hartland Robert, a fővárosi diplomácia fiatal tagja épen az ő szemébe azokat a vérig sértő szavakat, hogy az asszonyhűség csak annyi, mint a tavaszi hó. Miért nevetett olyan gúnyosan, mikor Trugnot gróf a maga családi boldogságát oly áradozva dicsérte? Az egész jelenet újra elvonul a lelke előtt... Haragosan dobant a lábával — Nem! s ha még egyszer hallaná, újra csak azokat a szavakat vágná a szószátyárkodó fiatalember szeméi közé, amiket akkor mondott s amiket az uralkodó becsületügyi szabályok szerint csak embervérrel lehet lemosni.

Trugnot Edvin még egy utolsó pillantást vet a rózsákkal befuttatott kis kastélyra. Oh, ha az a kis ház nem volna!... ha az a két drága lélek nem lakna benne!

Aztán újra hallja a szavakat, amelyek előbb suttogtak a fülébe: Trugnot Edvin, földi boldogságod utolsó köszöntése száll most feléd. Isten veled!

Azonban a lelke mélyén, nagyon mélyen egy másik hang kezd beszélni. Ugy érzi, mintha a felesége meg a kis fia jól ismert hangja szólna hozzája. Valami különös érzés lepte meg tegnap este, amikor a felesége meg a kis fia együtt imádkoztak s a kis fiú az ágy előtt térdelve utánamondta az édesanyjának: Jézusom, irgalmazz! Különös, a második hang, amely Trugnot gróf lelkéhez beszélni kezd, ugyancsak ezeket a szavakat mondja: Jézusom, irgalmazz! Eléinte halkabban, aztán mindig hangosabban... s most egyszerre megszólalnak a reggeli harangok. Mintha a hangok tengere zúgna s egyik hullám a másikat kergetné egészen idáig, az erdő széléig, s valamennyi ezt zengené: Jézusom, irgalmazz!

A hang egyre erősödik Trugnot Edvin fülében, aztán, akár a harang szava onnan alulról a völgyből, végül beletel a lelkébe: Trugnot Edvin, földi életed boldogsága még egyszer köszönt téged... s aztán?... aztán?...

Egyszerre megszólalnak a harangok, a nagyok és kicsinyek valamennyien, mély, tiszta ércszavuk tiszta, csengő aranyhangon, ezüsthangon zúg. S aztán?... és aztán?... mi lesz azután?

Végül egy vékonyhangú harang valahonnan a messzeségből sírni és zokogni kezd; úgy sir, úgy zokog, mint a kisgyerek, vagy mint az elhagyatott szegény asszony. Aztán siralmasan kongani kezd és végül szomorúan kérdi: aztán... az—tán... mi lesz az—tán?

Trugnot Edwin úgy érzi, mintha meg kellene valamiben kapaszkodnia, hogy el ne essen. Úgy érzi, hogy a becsületről alkotott eddigi felfogása ingadozni kezd, azt hiszi, hogy mindjárt halomra omlik az egész. Szorongattatásában fölneéz az égre. Az örökkévaló ég kéksége ragyog fölötte... ott fönn áll az örök nap... ott fönn van... az örök Isten — az örökkévaló Isten — eszmélkedik Trugnot Edwin —. Nem tud egyebet csinálni, imádkozni kezd ahhoz, akit most oly súlyosan megbántani készül. Trugnot Edwin imádkozik: — Miatyánk! ki a mennyekben vagy, szenteltessék meg a te neved, jöjjön el a te országod, legyen meg a te akaratod. Mindennapi kenyerünket add meg nekünk ma és bocsásd meg a mi vétkeinket, miképen...

Egy hang megszólal mögötte: Gróf! az ellenfél megérkezett — kezdhetjük. Trugnot gróf hirtelen megfordul, az arca halotthalvány, de a szilárd, határozott lépésekkel indul a párbaj színhelye felé.

Az utolsó békéltetési próbák csak formaságok már. Egy pillanatra eszébe ötlük — s hirtelen forróság önti el az agyát — mintha azt kellene mondania: Ostobaság az egész! — De hát nem mondja ki.

Megállapítják a lépéstávolságokat. — Egy — számolnak a párbajsegédek. Sir Hartland fölemeli lassan a pisztolyt és célozni kezd. — Kettő — Trugnot Edwin pisztolyával az ellenfele mellét keresi — majd egy hirtelen kemény ütést érez a testében... aztán úgy érzi, hogy le kell feküdnie pihenni, mert valami forró melegség bugyog végig a karján... zúgást, csengést hall a fülében, mintha ezer meg ezer harang zúgna... mereven néz föl az ég felé, ott fönn ragyog a kék égboltozat — aztán úgy érzi, mintha a nagy kékségre vérvörös fátyol húzódnék... Ott fönn az égen ragyog az örök nap... de hát miért lett olyan sötét körülötte minden. Ott fönn van... az... örök... Isten.

Trugnot Edvinnek most az jut az eszébe, hogy a Miatyánkot nem imádkozta végig. Be akarja fejezni, azonban úgy tetszik neki, mintha az egész örökkévalóságon át mindig azt kellene imádkoznia s csak akkor... csak akkor jutna el a végére. Az ajka nem tud már imádkozni — halálosan fáradt. Egy kis imafohász jut csak az eszébe: Jézusom, irgalmazz — akarja mondani — az ajkai azonban fölmondják a szolgálatot.

Csak lenn, a szive mélyén, ott beszél halkan, vontatottan, kínosan egy hang: Jézusom, irgalmazz! Trugnot Edvin ezentúl nem lát már semmi egyebet ezen a világon.

* * *

Egy óra napnyugta előtt.

Trugnot Hedvig még mindig ott térdel a halottaságy előtt, amelyre az ura holttestét kiterítették... szemébe nem jött egyetlen könny. Akkor, az első órában se tudott sírni, mikor az urát holtan hazahozták. Örült fájdalomában rávetette magát a holttestre, beszélt hozzá, csókolgatta, ébresztgette. mintha a szeretet melegével életet tudna önteni a megmerevedett, hideg tagokba. Azután tompa, sötét kimerülés nehezedett a lelkére. Ennek az ólomsúlya alatt térdel most a holttest előtt.

Gyermeklépések tipegnek mögötte. Két meleg, puha gyermekkar fonja át a nyakát, egy göndör, szőkefürtű arcoska simul az arcához. — Édesanyám! — susogja a tíz év körüli fiúcska — édesanyám, gyerünk imádkozni úgy, mint ahogyan eddig szoktuk. A könnyei végigömlenek az arcán, mint ma, ezen a rettenetes napon, annyiszor végigömlöttek már: Anyuskám, édesapámért nem imádkoztunk még a jó Istenhez.

Trugnot Hedvig föláll és hevesen magához szorítja a fiacskáját. — Most már csak te vagy az enyém, Hjalmár — s a szavai tele vannak a lelke mélyén agyonsebzett ember keserű fájdalomával —, édes fiacskám, most már még jobban össze kell tartanunk. Hálósobájába küldi a fiút, hogy vetközzék le s ő is mindjárt utánamegy, hogy együtt imádkozzanak.

Imádkozni! Miért esik most ez olyan igen nehezeire? Ebben az órában, mikor a sátán a háta mögött áll s azt susogja a fülébe: Mire való imádkozni? Hiszen az vette el

az uradat, akihez most könyörögni akarsz. Ha az az Isten mindenható volna, irányíthatta volna azt a golyót másfelé is, megtehetette volna, hogy...

Trugnot Hedvig végigsimítja a fáradt, fájdalomtól agonygyötört homlokát. Használ-e ez az okoskodás annak, amin változtatni nem lehet? Hiszen vége mindennek — az élete boldogsága, az egész életének minden gyönyörű álma egy perc alatt halomra omlott... vége örökre... örökre.

A boldogtalan asszony az ura dolgozószobájába megy, hogy ott egyet-mást rendbetegyen. Tekintete egy levélre esik. Az ő neve van rajta. Első pillanatra megismeri az ura kezírását. Sietve fölnyitja a borítékot s most először kezdenek a könnyei ömleni, amikor a halott utolsó, hozzája intézett sorait olvassa:

Édes, drága Hedvigem!

A becsület párbajra kényszerít. Nem tudom, látjuk-e még egymást? Tudod, hogy rólad és Hjalmárról egész életetekre gondoskodtam. Ha meg kell halnom, a halálom hősi halál volt. Történjék, aminek történnie kell... Fogadd utolsó hősi köszöntésemet. Köszönöm szeretetedet, amely az életet értékessé tette számomra. Hjalmárt neveld becsületes embernek s nagyon kérek, ne tagadd meg tőlem utolsó kérésemet. Ez az utolsó, amit tőled kérek: Ha nem térnek többé élve vissza, esked meg Hjalmárt a holttestemnél, hogy mindenkor méltó lesz atyja emlékéhez, hogy becsületes ember marad s amenynyire módjában lesz, meg fogja bosszulni édesatyja halálát. Isten veled Hedvig, Isten veled Hjalmár. Van valaki, aki jobban szeretett benneteket, mint az egész világot.

Gróf Trugnot Edvin.

Ezeket a sorokat olvassa a szegény asszony. Úgy érzi, mintha a halott előtt állna, mintha a fiával együtt oly biztonságban érezné magát, mint máskor, mindenkor, amikor még az ura életben volt. És most? — Halott — halott — eltávozott örökre.

Azonban teljesíteni akarja az ura utolsó óhajtását... A fia hálószobájába megy. A gyermek várja már. Hosszú hálóing van rajta, ott ül az ágyban. A fiú lassan az édesanyjához megy — olyan szomorú szegény s érzi, hogy ma nem röphölhet ujjongva, kacagva, boldogan az édesanyja karjai közé, mint egyébkor szokta. Az édesanyja ölébe veszi a

fiút, fehér homlokáról elsimítja a rája omló göndör fürtöket s így szól: Hjalmár, édes fiam, át kell adnom édesapád utolsó izenetét. Gyere, még egyszer bemegyünk hozzá — egész életre szóló fogadalmat kell tenned édesapádnak.

S az anya és fia ott állnak a halott előtt.

— Ne félj fiacskám. Azzal a gyermek két forró kezét beleteszi az édesapja jéghideg halotti kezei közé. — Hjalmár, mondd utánam, amit mondok s gondold arra, hogy szent fogadást teszel meghalt édesapádnak.

S a gyermek szóttagolva, hangosan utánamondja az édesanya szavait: Esküszöm, hogy olyan becsületes ember leszek mindenkor, mint amilyen az édesapám volt s amennyire módomban lesz, meg fogom bosszulni a halálát.

A szobában csend, halálos csend leselkedik. A gyermek lassan kihúzza kezeit a halott újjai közül. Az édesanyjára néz.

— Édesanyám, mit jelent az: meg fogom bosszulni?

— Azt jelenti, hogy jóváteszed az édesapád halálát.

— Jóváteszem? Hát nem volt jó az én édesapám halála? Anyuskám, édesanyuskám, mit mondott a jó Isten az édesapámnak, mikor a lelke hozzája szállt?

Így kérdezősködik a gyermek. A kegyetlen fájdalmak közt gyötrődő édesanya úgy érzi, mintha össze kellene roskadnia kínjában, mikor a fia ezeket kérdezi tőle. Nem tud rá felelni. Hiszen ha felelni kellene, olyasmit kellene mondani, amit a szegény, rettenetesen szegény gyermeknek úgyse mondhatna meg.

Zokogva vezeti be fiát a szobába — ott egyszerre nem tudja, hogy mit is csináljon? Visszasiet a halotthoz s leborul imádkozva melléje... imádkozik oly belsőségesen, ahogyan még életében soha nem imádkozott s ahogyan az Isten kegyelméért még soha nem viaskodott.

Hjalmár zokogva ment az ágyába. Miért sírt az édesanya olyan keservesen, mikor kérdezte? Megbántotta talán? S mit mondhatott a jó Isten az ő édesapjának, mikor az az idegen ember agyonlőtte és a lelke az Istenhez szállt?

A gyermek nem kap feleletet a kérdéseire. Vár, nem jön-e vissza hozzá az édesanya, hogy együtt imádkozzanak? Nem jön. Hjalmár összeteszi a két kezét s életében először imádkozik egyedül az édesanya nélkül.

— Fáradt vagyok, elpihenek — imádkozza.

De mikor ahhoz a helyhez ér: Néked ajánlom szülei-

met... elakad a szava s kijavítja magát: Neked ajánlom jó anyámat. Hiszen tudja már nagyon is, hogy nincs többé édesapja.

Azonban mégis csak szeretne imádkozni meghalt édesapjáért is. Ismert imádságaiból keresgél valamiféle könnyörgést, ami odaillhetnék, azonban nem talál megfelelőt.

Végül mégis csak eszébe jut valami. Összekulcsolja az újjait s minden szótagot hangsúlyozva mondja: Jézusom, irgalmazz az én édesapámnak.

Ezeket a szavakat mondja kétszer-háromszor, azután újra meg újra, míg bele nem fárad, míg a hangja suttogóvá nem válik, amíg a feje le nem hajlik a vánkására, amíg fáradt szemei le nem csukódnak a szegény gyerekek, akit az uralkodó társadalmi fölfogás árvaságra juttatott.

* * *

Hét-nyolc év mult el azóta.

A jezsuita kollégium az iskolai év végén évváró ünnepélyt rendezett. A növendékek százai, kicsinyek és nagyok zsúfolásig megtöltik a virágokkal pompásan földiszített nagytermet. Gyönyörű összhangban van minden. Künn ragyogva süt a napsugár s itt ezer meg ezer szemben az öröm fénye ragyog. Egy-egy dongó nagy sebtiben nekivágódik az ablaknak, keresi a szabadságot kifelé, a szabad levegő felé, akár a gyereksereg, amelynek lelke, mint a puszták csikaja, künn a szabadban iramlik már.

Egyszerre csendesség lesz. A tanárok, élükön az igazgatóval, belépnek a terembe. Az igazgató föllép a szószékre és búcsúbeszédet mond a tanítványokhoz. Lélekzetviesszajfojtva hallgatják minden szavát, hiszen úgy szeretik, mint az édesapjukat s alig van köztük egy is, akinek úgy kellene félni tőle, mint ahogyan a rossz gyerek a szigorú apától szokott félni. Beszél az esztendő sikereiről és sikertelenségeiről, — egyik-másik szempár boldogan ragyog föl, amikor a dicséretet hallja — egyik-másik fej ijedten konyul le, amikor megrovás éri. Aztán figyelmezteti őket, hogy a szünidőt jól használják föl s friss, viruló arccal és friss, romlatlan lélekkel térjenek vissza az intézetbe. Utóljára azokhoz fordul, akik végleg búcsút mondanak az intézetnek. Az alakja kimagasodik, a szavai melegebbekké válnak s a válás remegésbe lágyuló fájdalma végigrezeg a hangján. Jóságos, atyai szere-

tettel s szent komolysággal inti őket, hogy maradjanak hívek a lelkükbe csepegtetett elvekhez az élet minden viharai között, amelyekkel majd meg kell küzdeniök. Mégegyszer lelkükre köti, hogy ne feledkezzenek meg az Istenről, szeresék felebarátaikat, folt nélkül őrizzék meg a becsület pajzsát s ne terhelje a lelküket soha oly vétek, amelyet lehet talán megbánni, de amelyért eleget tenni talán soha képesek nem lesznek.

A legfelső osztály tanítványai az igazgató elé vonulnak s átveszik tőle az érettségi bizonyítványt. Az igazgató nem egyet közülük különös dicsérettel tüntet ki, — a hallgatók közt levő egyik-másik apának és anyának szemeiben megcsillan a könny, mikor a fiát, kezében az érettségi bizonyítvánnyal, az igazgatói emelvény előtt látja. Úgy érzi, mintha egy varázskulcsot adtak volna a kezébe, amellyel legalább ebben a boldog pillanatban az élet minden ajtaját ki lehet nyitni.

Most egy magas, nyulánk ifjú áll az igazgató előtt. Trugnot Hjalmár — mondja az igazgató emelt hangon. Az ön tanárai velem együtt a legmelegebb dicséret hangján emlékeznek meg az ön szorgalmáról, erkölcsös magaviseletéről, becsületes, egyenes gondolkozásáról, amelyet az intézetben mindvégig tanusított. Trugnot Hjalmár, maradjon ilyen a jövőben is mindenkor. Isten vele!

Az ifjú finom, halvány arcán a meghatottság rózsapírja ömlik el, — meghajtja magát s szelíd, hátatelt mosollyal távozik. Utána jön a második, a harmadik és így tovább, tovább, míg valamennyi kezébe kapja a bizonyítványt. Aztán egy rövid, lelkes dal következik s az ünnepélynek vége.

A kolostor kertjének egyik elhagyott sarkában ül Trugnot Hjalmár és elmerengve néz maga elé. Gondolatai messzejárnak — egy városra gondol, egy házra, amelyben egyszer a bölesője ringott. Ott áll a lelke előtt a kis fehér kastély, amely minden nyáron tele volt szebbnél-szebb vérpiros rózsákkal s amelyet körülözönlött a részegítő, édes virágillat.

Ha majd hazamegy... ez az öröm nem várt Trugnot Hjalmárra. Atyja után meghalt az édesanyja is. Pedig úgy örült ennek a nagy napnak. De hát a jó Isten másként

intézte a sorsát. A keserű fájdalom addig rágta az élete fáját, míg össze nem roskadt alatta. Most már évek óta ő is pihen csendesen a temetőben. S az édesapja? Hjalmár lelke mindig sajogni kezd, ha a meghalt édesapjára gondol. Igen, mintha vérzett volna a lelke s épen ma a fájdalom legmélyebb forrásai fakadtak föl. Hjalmár lelke előtt egy kép lebeg — haldokló édesanyja képe. Épen ilyen nyári nap volt akkor is, amikor a lelke elszállt haza, megkeresni az örökkévalóságban egy másik lelket, akit soha egy percre se vesztett el. Nem, Hjalmár — így szólt utolsó órájában a fiához, mikor fia a fejét két kezébe temetve, az édesanyja halálos ágya mellett térdelt. Az édesapád sokkal jobb ember volt, semhogy örökre elveszhetett volna. S egy belső hang újra meg újra azt súgja nekem, hogy a jó Isten az utolsó pillanatban irgalmas volt a szegény lelkéhez. Azonban bűnhődni kell, Hjalmár — vezekelni... vezekelnie kell szegénynek. Aztán magához vonta a fia fejét és megkérdezte: Emlékszel Hlajmár, hogyan álltál akkor meghalt édesapád előtt?

Trugnot Hjalmár egészen világosan emlékszik mindenre, arra is, amit a haldoklónak mondott. Igen anyuskám, megfogadom esküvel újra, amit akkor édesapámnak fogadtam. Letette az esküt az édesanyja kezeibe újra, úgy, mint ahogyan valamikor az édesapja kezeibe letette. S jól emlékszik még rá most is, hogy szinte az üdvösség fénye ragyogott az édesanyja arcán, amikor az eskü szavait hallotta. Aztán hosszan, csendesen nézte a fiát és azt mondotta: Hjalmár, most még csak egy óhajom volna az életben. Igérd meg, hogy amenyiben módod lesz rá, elégtételt fogsz szerezni az édesapád haláláért, azonban édes fiam, esküdj meg arra, hogy történiék bármi, aminek történnie kell, de az egyik bűnt nem iparkodod egy másik bűnnel jóvátenni.

S Trugnot Hjalmár az atyjának tett esküje mellé hozzáfűzte a haldokló édesanyjának tett esküt. Anyja még aznap meghalt, miután keresztjelet tett a fia homlokára, akit egyedül kellett visszahagynia a világban.

Hosszú, igen hosszú évek következtek ezután. Trugnot Hjalmár lelkében a kolostor csendjében kitűnő nevelőinek vezetése alatt lassankint elcsillapodtak a fájdalom első viharai. Azonban mennél érettebbé lett, annál komolyabbá és csendesebbé vált. S az eszményien gondolkodó ifjú lelkében annál erősebbé vált az az elhatározás, hogy ifjú életét

valami hősi módon az édesapja halála kiengesztelésére fogja szentelni.

Ne torold meg az egyik vétket egy másik vétkekkel. Tisztán és világosan csengenek füleiben az édesanyja utolsó szavai, amint a jezsuita kollégium kertjében elmerülve ábrándozik. Lelkén a jóleső boldogság csendes mosolya lebeg s mintha édes álmot álmodna, édesen suttogva mondja: Örülj édes jó anyuskám, megtartom a szavamat.

* * *

Trugnot Hjalmár egy óra mulva a rektor dolgozószobájába lép, aki mosolygó arccal siet eléje.

— No Hjalmár, búcsúzni jöttél? Bejelented, hogy a szünidőt egyik barátodnál fogod tölteni? Végleg elbúcsúznak egymástól?

— Nem, páter Rektor — épen azt akarom jelenteni, hogy se öntől, se a kolostortól nem akarok megválni s arra kérem, engedje meg, hogy örökre itt maradhassak.

— Hogyan, Hjalmár — jól értelek? Te itt akarsz...?

— Igen, Páter, jezsuita akarok lenni. Emlékszik még rá, mit mondtam akkor, amikor az édesanyám frissen hantolt sírjától visszatértem. Hogy milyen esküt tettem meghalt édesanyámnak. Azt szeretném megvalósítani. Az idén, boldogult édesanyám halála napján különös álmom volt. Mintha a mennyországban lettem volna. Megszámlálhatlan arany trónust láttam, amelyeken az üdvözültek ültek s csodásan szép égi énekeket énekeltek. A fénytől ragyogó csoportban keresni kezdtem s végre megtaláltam köztük az én boldogult édesanyámat. Úgy mosolygott rám, mintha nagyon régen látott volna — azonban a mellette levő aranyszék üres volt — Édesanyám, hol van az édesapám? Anyám magához intett és halkán, ünnepélyes komolysággal ezeket mondotta: Hjalmár, a te elégtételeidet várja. S meddig kell még várnia, édesanyám? kérdeztem én. Addig, míg egy Miatyánkot végigimádkoznak — felelte anyám és én fölébredtem.

Most nem tudom, hogy ez mit jelent? Azonban azt hiszem, hogy imádkoznom kell édesapámért és nagyon sokat fogok imádkozni. S ígéretemet akkor tudom teljesíteni, ha — igen, páter Rektor, érett ésszel gondoltam el — ha pap leszek.

— Hjalmár! mondja a szerzetes — ha Isten hí, kövesd

a hívó szavát. Sokszor beszélgettünk édesapád haláláról — talán — nem, Hjalmár — bizonyosan mondhatjuk, hogy a lelke általad várja a bünei kiengesztelését. Milyen lesz az a kiengesztelés s mikor tudod teljesíteni? Azt csak az Isten tudja. Légy készen, egyszer eljő majd az az óra is. S az álom? Hogyan tudjam én megmagyarázni az édesanyád rejtélyes szavait? Egy Miatyánkot el lehet mondani oly hamar, hogy egy súlyos cselekedet kiengesztelésére talán idő se marad. De a Miatyánknak oly mélységes az értelme, hogy akár egész életünkön keresztül imádkozhatjuk, míg végül a halál váltja valóra a könyörgéseinket: szabadíts meg a gonosztól! Áldja meg az Isten a te elhatározásodat. Kívánom, szolgájon édesatyád lelke üdvösségére.

Trugnot Hjalmár négy héttel később elhagyta a csendes, kedves kolostort, második otthonát s elindult a jezsuiták ujoncházába.

* * *

Húsz esztendő telt el azóta.

Indiában, az angol kormányzóság palotájában szörnyű volt az izgatottság. A Sipoy-féle szörnyű lázadás Nana Salub vezérlete alatt átharapódzott az egész Doab- és Audh-tartományokra. Borzalmas hírek érkeztek minden oldalról. A gyűlölt európaiakat lemészárolták s a bennszülöttek fürödtek a vérben. A Sipoyok uralma szörnyű hatalommá dagadt s nincs kétség benne, hogy az angolok uralkodása fölött meghúzták a lélekharangot — ha csak valamiféle csoda nem történik.

Most adták ki az utolsó parancsokat. Sir Hartland, az angol kormányzóság vezetője fölemelkedik jól kipárnázott dolgozószékéről, odalép a szoba magas ablakához. Odakünn a hirtelen leszálló alkony csakhamar mindenre ráborítja a homály fátylát.

Az utcákon a halál csendje uralkodik. Senki se meri a lábát kitenni, hiszen tegnap még véresen tombolt a lázadás, mindenki tele van aggodalommal, hogy a lázadás percek alatt újra kitör, akár egy szörnyeteg vad bestia, amely széttépte a vasketrec rácsait s most valahol az utcán lapul, talán alszik, talán leselkedik s akár egy ember vigyázatlan lépése egy pillanát alatt újra fölébresztheti dühöngését.

Sir Hartlandnak sötét gondolatok kavarnak az agyában. Felesége és gyermeke biztonságban vannak... de hát

fogja-e őket látni még egyszer? Egyszerre újra meglepi a sötét gondolatok kísértete. A sötét órák árnyékában egy szörnyű kísértet tekereg s mint a hideg kígyó a gaz között, fülébe sziszeg valamit: Emlékszel-e még rá, milyen hideg vérrrel céloztál rá s hogyan lötted le? Emlékszel rá, mikor a harmatos fűre kiterítve, a hátán feküdt s borzalmasan merev szemekkel az égre nézett? Emlékszel-e, hogyan csorgott a vére a fűre? Emlékszel-e rá, hogy egy szegény asszony özvegyé lett akkor és egy ártatlan kis gyermek árva lett? Te tetted azt.

Azonban a kísértet szava ma élesebben és borzalmasabb sziszeg, mint egyébkor. Hallod? Most jő a bosszú. Jön a sziszegő, kacagó bosszú. Mérgezett golyótlőnek beléd... hahaha! Látod, hogyan bosszulja meg magát minden a világon?...

— Nem látod őket többé soha-soha! A gyermeked anyja özvegy lesz s a te édes kicsi fiad apátlan árva.

Sir Hartland komor aggodalommal nézi a nehéz vasrácson keresztül az est vörvörös felhőit. Oh, mennyi lelki szenvedést okozott már neki az a szerencsétlen nap. Mennyit kérdezősködött, mennyit keresgélt, ha talán valamikép meg tudná találni a fiatal Trugnot gróf tartózkodási helyét. Az egyetlen nyom egy jezsuita kolostorba vezetett s ott azt mondták neki, hogy a fiatal páter Trugnot mint jézustársasági atya valamelyik misszió tagja lett. Mielőtt azonban elment, azt a határozott kívánságát nyilvánította, hogy senki-nek meg ne mondják, hogy merre van. Ez pedig olyan kívánság, amelyet teljesíteni kötelesség. Mit adott volna Sir Hartland azért, ha a meggyilkolt ellenfél fiának lábaihoz borulhatna és azt mondhatná: Bocsáss meg a meghalt nevében, akinek gyilkosa lettem, hogy a lelkiismeretem végre-valahára nyugalmat találhasson. Nyugalmat, békét! Hogy ne halljam folyton-folyvást, világos nappal és az éjszaka sötétjében fülembé harsogni azokat a vádoló szavakat: Gyilkos vagy, gyilkos... átkozott gyilkos vagy.

Sir Hartland nyögve simítja végig a homlokát, amelyre nem az életkor, hanem a kínzó gondolatok szántották mélyre a barázdákat. Átkozott, átkozott vagy — nyögi — s a halál ott áll az ajtó előtt, kopogtat és azt kérdi tőled: készen vagy-e?...

Sir Hartland 25 évvel ezelőtt nem beszélt volna még így. Akkor játszott még mindennel, ami szent. Azonban a

bánat olyan hatalom, amely az emberi élet hamis kevélységét darabokra, apró cserepekre szokta összetörni.

Sir Hartland nem félt a haláltól. Azonban gyermekkorá hitéből megmaradt még a szívében annyi, hogy egy jóvá nem tett gyilkosság bűnével nem akart az örökkévaló Bíró elé odalépni.

Nem messze, a második, harmadik utcában van a katolikus misszióház. Odaszáll most Sir Hartland tekintete, hiszen az édesanyja buzgó katolikusként nevelte, ha későbbi élete el is homályosított egyet-mást az ifjúság szent benyomásából. Nem találhatná-e meg ott a vétkeinek bocsánatát, a békét és nyugalmat az utolsó órában, mielőtt a halál szemei közé kellene néznie, amely ma vagy holnap úgyszólván föltétlenül be fog következni.

Sir Hartland kezébe veszi a Browning-pisztolyát és elindul.

Pár perc múlva ott áll már a kath. misszióház kápolnájában.

* * *

Az egyszerű misszió-kápolna dísznélküli szószéken egy pap áll. A hívek áhitattal hallgatják szavait. Sir Hartland odalép az egyik oszlop mellé és hallgat.

— Testvéreim — mondja a szónok. — legyünk minden percben készen a halálra. Mély sóhajok, innen-onnan elfojtott zokogás hallatszik — a hallgatók nagyrésze európai s csak a kíséretükben van egy-két hűséges bennszülött szolga vagy szolgálóleány.

Figyelj csak, Sir Hartland Róbert — ki beszél itt melletted? Úgy hangzik, mintha visszhang volna, úgy hull le onnan a szószékről, mintha nehéz ólomgolyók zuhognának lefelé. Legyetek készen a halálra — legyetek készen — a halálra.

A pap tovább beszél: Azután jön az ítélet és a bűnhődés.

Figyelj csak, Sir Hartland! Hallod ezt a hangot? A bűnhődés... a bűnhődés.

— Testvéreim, a lelketek üdvösségére kérlek benneteket, ne vigyetek a lelketeken súlyos terhet az Úrsten elé.

Hallod, Sir Hartland: Ne vigy súlyos bűnt az Isten elé... súlyos bűnt!

— Testvéreim, az Isten irgalmas és szívesen megbocsát.

Térdeljünk le a megpróbáltatás nehéz óráiban és mondjuk: Atyám! vétkeztem ellened, a vétkeim úgy pirosnak, mint a vér.

Sir Hartland nem hallja már, amint a pap beszél. Valami túlvilági hatalom lenyomja a térdeire. S amint ott térdel, egyszerre csak újra megjelenik a lelke előtt egy kép, amelyet ezerszer látott már, de amelyet sohase látott még olyan világosnak és fenyegetőnek, mint most: Valahol messze, igen messze, az erdő pázsitján haldoklik valaki. Mellén egy kis seb tátong és bugyog belőle a vére... a vére... egyre ömlik a vére.

Sir Hartland hirtelen fölkel, hogy össze ne essék. Tekintete a szószéken beszélő papra irányul.

— Uram Istenem, ott az égből! Sir Hartland Róbert remegve simítja végig a lázban égő homlokát. Szinte aggodalmaskodva kérdi magától, hogy nem örült-e meg? Ott a szószéken, ott áll Trugnot Edwin gróf, akit ő párbajban megölt. És most... most fölemeli a kezét... szent Isten! épen úgy emeli a kezét, mint akkor, mikor a pisztoly élesen, röviden dörrent.

Nem, nem az. Ott fönny egy pap áll, az terjeszti szét a kezét, mintha az egész világot át akarná ölelni. S most mondja a beszéde utolsó szavait: Jöjjetek hozzám mindnyájan, akik fáradotok és terhelve vagytok és én megenyhítlek titeket.

— Nyugalmat! Békét! Pihenést! Nyögi keservesen sóhajtva Sir Hartland... aztán fölkel, hogy Isten kegyelmével megtalálja a nyugalmat, amelyet oly régen keres.

A kampuri misszióház kis cellájában késő este két férfi ül egymás mellett. A pap, aki este prédikált és Sir Hartland Róbert.

— Beszéljen csak nyugodtan, Sir Hartland — kéri a pap. Örvendeni fogok, ha könnyíteni tudok a lelke nehéz terhén.

— Igen Páter, volt az életemben egy nap, amely végtelenül nehézze tette a lelkemet. Azonban én most paphoz beszélek — úgy-e egyedül vagyunk? Férfiasan bevallom, hogy gyilkosság, egy valóságos gyilkosság terheli a lelkemet attól a naptól fogva, amikor egy európai városban egy Trugnot Edwin nevű grófot párbajban lelöttem.

Ha Sir Hartland a szoba félhomályában jobban látott volna, észrevehette volna, hogy a pap arca abban a pillanatban halotthalovány lett s hirtelen a szívéhez kap, mintha a verése él akarna állni. Mert hiszen Trugnot Hjalmár, a meggyilkolt gróf egyetlen fia volt az a pap, aki előtt most a gyilkos bűnnel terhelt lelkén könnyíteni akart.

Sir Hartland tovább beszélt a lelke kinjairól, a lelki ismeret mardosásáról, amely folyton úzte-kergette és sehol pihenni nem engedte. Trugnot Hjalmár szíve oly hangosan dobog, hogy a zakatolása szinte túlkiabálja a gyónó töredelmes vallomását. A pap lelke imádkozik. Könyörögve ostromolja az eget: Irgalmas Isten! Irgalmas Isten, adj nekem, szegény embernek ebben a pillanatban hősi erőt, hogy tudjak megbocsátani és kiengesztelődni. Aztán újra meg újra sóhajt a lelke: Anyám, édesanyám, könyörögj érettem!

A beszélgetés sokáig tartott, míg mégis csak a végére értek.

A pap kezét nyújtja a bűnös embernek és csöndesen mondja neki: Isten áldja meg, Sir Hartland, hősi bátorságáért; jöjjön holnap reggel, napfelkelte előtt a kápolnába, ahogyan megbeszéltük s ott rendbehozzuk a dolgot. Isten vele!

A pap, aki előtt egy bűnös az élete legnagyobb bűnét ismerte be, egész éjjel a feszület előtt térdel s így imádkozik: Bocsásd meg Úram a halott vétkét, ahogyan megbocsátod az élő bűnét.

Másnap napfelkelte előtt Sir Hartland Róbert ott térdel a pap előtt, akinek tegnap az élete legnagyobb vétkét vallotta be s aki most mint pap az Isten hatalmával s mint ember hősi erővel elmondja a feloldozás szavait: Ego te absolvo a peccatis tuis in nomine Patris et Filii et Spiritus Sancti Amen.

* * *

Kampur utcáin újra fellángol a harc tüze. A messzeségből ágyúdörrenések tompa dübörgése hallatszik. A puskák szaggatottan ropognak. Figyelj csak, hogy sivítanak Sipoy fölkelőinek golyói s hogy üvölt a lázadók rekedt hangja.

Az angol készség megpróbálja keresztültörni a gyűrűt, amit a bennszülöttek köréje vontak. Az erődítmény kapui fölnyilnak s a halálra szánt katonák nehéz lépései dübörögve robognak tova. Megharsannak a trombiták, a kampuri halál-induló harsonái.

Az első sorban lovágol csapatai élén maga Sir Hartland

Róbert. A lelke gondolata messze-messzeszáll a hazája felé, feleségéhez és édes kis gyermekéhez. Ha le kell számolnia az élettel, nem retteg tőle, hiszen sohase a végtől félt, hanem csupán attól a kaputól, amely egy másik élet előtt nyílik meg. Kiadja a jelszót: Előre!

A vezényszó végigrepül a sorokon, a trombiták harsogva adják tovább.

Sortűz fogadja őket. Sipoy csapatai résen álltak. Egy ló magasra ágaskodik, aztán halálosan találva földre roskad. Lovasa messze repül tőle s elterül a lábnyi magas porban. Sir Hartland Róbert.

Hirtelen egy másik lovas rúgta a nyomába. Ruhájáról első pillanatban rá lehet ismerni a tábori lelkészre. A porban fekvőhöz érve leugrik a nyeregből.

— Megsebesült ön, Sir Hartland?

Sir Hartland vére lassú pataokban csorog. A golyó csak könnyű sebet ütött rajta.

— Itt a lovam, tessék felülni rá. — Előre! Előre! Angolországnak ma szüksége van a katonáira. Én majd csak keresztülvágom magamat valahogy.

Sir Hartland megszorítja a Péter kezét és fölveti magát a nyeregbe. Ekkor látják, hogy kis lovascsapatuk teljesen el van vágva a többitől. A harc mögöttük tombol. Azok nem látják kétségbeesett helyzetüket. Azonban elszánt harccal s némi szerencsével előretörhetnek s aztán a dsungeleken és erdőkön keresztül eljuthatnak a legközelebbi kaszárnáig. Eközben a többieket teljesen viasszaszorították Sipoy vadul előretörő csapatai. Azok valamennyien a halál fiai. Ezeket azonban kisegítik jó lovaik. Csak egy nem tud velük lépést tartani, a tábori lelkész, aki még most is ott áll Sir Hartland mellett s könyörögve sürgeti: Az Isten szerelméért, Sir Hartland, induljon már. Önnek át kell vennie az összes csapatok vezérletét. Hiszen csak ön tud ezen a helyzeten segíteni. Angol-India ezer meg ezer polgárának élete függ ebben a percben öntől. Előre! Előre!

Sir Hartland megfordítja lovát és vezényel: Isten segítségével előre Angolországért!

Ebben a pillanatban egy ellenséges gránát vágódik melléjük. Közvetlenül Hartland lóva mellé. A pap, aki épen búcsúzóra nyújtotta neki a kezét, az ágaskodó ló után kap, azonban egy gránátszilánktól találva, térdeire roskad.

— Előre! — mondja mégegyszer megtört hangon. — Előre!

Egy második, aztán egy harmadik gránát robban fel a közelben. Most már csak a gyors menekvés segíthet. Elrobognak.

* * *

Trugnot Hjalmár ott fekszik a porban egyedül. Azon a helyen, ahol pár perccel előbb Sir Hartland feküdt, akinek az életét mentette meg.

Azon a helyen hal Trugnot Hjalmár hősi halált.

A vére lassan bugyog a sebéből s pirosra áztatja a föld porát. A szemei azonban ragyognak, fölneéz az égbe és boldogan suttozja: Beteljesedett! Atyám, kezeidbe ajánlom lelkemet.

Aztán mégegyszer elrebegi azt a kis imádságot, amelyet mint gyermek, mint ifjú, mint férfi naponta elmondott s amely nélkül egyetlen nap se húnyta le álomra a szemeit: Jézusom, irgalmazz az édesapámnak!

Hősi lelke elszállt haza, oda, ahol a győzőket az örök élet koronájával koronázzák meg.

* * *

Mikor Trugnot Hjalmár itt a földön örökre lezárta szemeit, egy angyal szállt le a tisztítóhelyre, ahol a szegény lelkek kínlódnak. Az angyal arca Trugnot Hjalmár arca volt, csak hogy megdicsőülten, mennyei fényességben.

Odaszállt az egyik lélekhez s ujjongva kiáltott feléje: Atyám, édesatyám! Aztán kezeibe vette a szegény, szenvedő lélek kezét és azt mondotta: Most mondd a végét:

S együtt rebegte az ajkuk: Bocsásd meg a mi vétkeinket, miképen mi is megbocsátunk az ellenünk vétőknek.

Az angyal aztán elszállt egymagában és azt mondotta: És én megszabadítlak téged szenvedéseidtól. Amen!

* * *

Néhány nap múlva a kampuri véres harc után Sir Hartland, akinek vakmerő lovaglással valóban sikerült keresztülvágni magát az ellenség gyűrűjén, a veszteséglistát olvasta, amely a szörnyű harc áldozatait adta hírül.

A szeme egyszerre egy néven akadt meg: Trugnot Hjalmár gróf jézustársasági atya, tábori lelkész, gránáttól találva, hősi halált halt.

A sokszorosan kitüntetett ember kebléből egy keservesen mély sóhajtás szakadt föl... aztán leroskadtt a térdeire és sírt, mint egy gyermek.

53. Vallás és hazafiság.

(Pünkösöd utáni huszonkettedik vasárnap.)

A katolikus vallásnak nem egyszer szemére vetették már, hogy az embereket hazátlanságra neveli; hogy kiöli az emberekből a földi élet iránt való érdeklődést és olyan világnézetbe állítja őket, amely ellensége az államnak s az állam vezetőinek. Hogy aztán ezeknek a vádagnak kovácsolói mindezekkel mellékesen mit akarnak elérni, arra kár szót vesztegetni.

A hazátlanság vádja — a priori — egyáltalán nem érheti a katolikus embert, aki vallásának alapelveivel tisztában van s azok szerint él. A történelmi múlt hasonlóképen nem szolgáltat támasztékot az előbbi vádakra. Hogy a középkorban elkeseredett harc folyt a pápaság és császárság közt s hogy ebben a harcban a németek húzták a rövidebbet, az igaz, azonban ezt a harcot nem az Egyház kezdte. Hogy a tiara hordozója szembenállott a császári korona viselőjével s hogy a pápa maga mellé szólította azokat, akik az ő fönnhatósága alatt állottak, ez igaz, azonban ezzel szembeállítható az a másik tény, hogy a német püspökök nem egyszer fogtak fegyvert a császár védelmében a pápa ellen. Akárhogy legyen is azonban a dolog, egy bizonyos, hogy azokat az időket senki emberfia nem kívánja többé vissza.

És most? manapság?

Rómában székel a pápa, Krisztus földi helytartója, a kereszténység feje. Az egész katolikus kereszténység tőle kapja az utasításokat és parancsokat. A földi államok közül sokan ebben nagy veszedelmet látnak. Annak veszedelmét, hogy Róma, vagyis a Kúria, mint ahogyan nevezni szeretik, lassan, de biztos sikerrel, sötét szálakból olyan hálót sző a nemzetek és parlamentek köré, hogy ez a háló végül az egész államhatalmat lenyűgözi és tehetetlenné teszi. Vannak, akik meg is jövendölik a fejedelmekre és nemzetekre rászálló második egyiptomi sötétséget.

Az egész nem egyéb rémlátásnál. Rómának és a Kúriá-

nak eszében sincsenek az olyan törekvések, amelyekkel őket vádolják. A pápának az az érdeke, hogy a föld népei adják meg az Istennek azt, ami az Istené és adják meg a császárnak azt, ami a császáré, s az Egyház leghívebb és leglelkiesmeretesebb szolgálói sohase szokták elmulasztani, hogy az embereket Krisztus Urunk ezen parancsára figyelmeztessék. Talán nem is szükséges újjal mutatni azokra az országokra, amelyek a vallásoktatást a hivatalos iskolai tantervekből és az ifjúság neveléséből kiküszöbölték s épen ezek az országok népei termették meg azt az ifjúságot, amely látszólagos műveltséggel, de éretlen ésszel forradalmárnak és lázadónak csapott fel.

* * *

Annyi bizonyos, hogy az Egyház és állam, a papi és világi elüljáróság közt is lehetnek ellentétek s ezek az ellentétek kiterjedhetnek az alsóbb néprétegekre, sőt mindkét oldalon elharapódzhatik a fanatikus gyűlölet is.

A kereszténység első századaiban voltak is ilyen ellentétek. De ezek az üldözések nem szeszélyből s eltekintve egyes cészárok műveletlenségétől, nem is kegyetlenségből és üldözési vágyból, hanem az állam biztonsága szempontjából indultak meg. Így például az egyébként nemesen gondolkodó Márk Aurél vagy pedig a tagadhatatlanul kiváló szellemi tehetségű Diocletian császárok alatt. Akkor a császárok maguknak tartották fenn az oltáremelés jogát s a keresztények megtagadták az engedelmességet, mert meg kellett tagadniok — nem adták meg a császárnak azt, amit a császár kívánt.

Az Üdvözítő parancsa nem így hangzott: Adjátok meg a császárnak azt, amit a császár követel, hanem: adjátok meg a császárnak azt, ami a császáré. Mihelyt azonban az államhatalom követelése ellentétbe jutott az Isten jogaival, a régi szent jog jutott érvényre: Inkább kell engedelmeskedni az Istennek, mint az embereknek. Az egyházi elüljáróság nem igényelheti az isteni szentesítés jogát olyan követelésekre nézve, amelyeknek ilyen szentesítésre igényük nem lehet, viszont másrészt az állami hatóságoknak kötelességük a vallásszabadság, lelkiismeretszabadság és tanításszabadság területén elkerülni minden ellentétet, amely az isteni és királyi jogok tekintetében egyáltalán fölmerülhet.

* * *

Miben áll tehát a keresztény ember hazaszeretete? Csak egy olyan hazaszeretetet van, amelyet jogtalanul jelölnek a hazaszeretet megtisztelő nevével. Ez az úgynevezett hurrá-hazafiság, amely folyton a dobot veri, a zászlót lobogtatja, éljent kiabál, azonban künn az életben becsületes és lelkiismeretes munkáról fogalma sincs, hősi önfeláldozásra pedig álmában se képes. Abból ugyan se az országnak, se a népnek nincs haszna, ha egy csomó ember politikai ünnepségeket rendez s a fölggyújtott görögtüznél önmagában gyönyörködik. Egy ország népének egészen más gondolatokra van szüksége s egészen más tűznek kell őt átjárni. A hurrá-hazafiságnak a kereszténységhez egyáltalán semmi köze. Nincs meg benne a kereszténységnek se a mélysége, se a nagysága. Aki hazájának és népének szolgálni akar, az necsak politikai ünnepnapokon tegye azt, hanem álljon helyt az egyszerű, színtelen, dologtevő napokon is. Hányszor hallja az ember azt a megjegyzést, aminek férfi ajkáról soha, még akkor se volna szabad elhangzani, ha a tapasztalt hálátlanság miatt a fogai csikorognak is, hogy azért a fizetésért, amit az állam ad, még a rossz szolgálat is sok. Esmények nélkül szűkölködő, mondhatnám nyomoruságos világnézet. Meg lehet-e pénzzel fizetni az olyan szolgálatot, amibe az ember az egész lelkét belefekteti? Van-e olyan magvető, akit arannyal és ezüsttel ki lehet fizetni azért a munkáért, amelyet a köteleességteljesítés szántóföldjén végzett? Aki magot vet, az a nemzet s vele az egész emberiség számára teljesített ideális nagy aratás érdekében dolgozott. Ő, hiszen nagyon jól tudjuk mi azt, hogy vannak napok, amelyeken a nemzeti lelkesedés a harsogó tenger hullámvérésével tombol. Az igazi hazafiság azonban az áldásnak csendes folyama, amely nyugodtan folydogál s a hétköznapi terhére cipeli a hátán.

* * *

Ha tehát az igazi keresztény értelemben vett hazafiságnak semmi köze a külsőségekben utazó hazafisághoz, kérdés: miben áll a hazafiság igazi lényege?

Az igazi hazafiság a hazai rőghöz, a haza nyelvéhez, a haza lényegéhez való hűséges ragaszkodásban, népünknek és fajunknak szeretetében s az érte való munkálkodásban áll. A nemzet érdekeiért való föltétlen küzdelem, amit ezek a szavak fejeznek ki: If wrong, or right — my country — akár jó, akár rossz — az én hazám. Az is lehet miattam hazafiság,

amely ezekben a szavakban lobog, a keresztény szellemben vett hazafiság azonban ennél sokkal többet jelent. Először is semmi-esetre sem kozmopolitizmus, világpolgárság, még kevésbé harc a napfényes helyért. Azonban a maga népében és nemzetében a nagy egésznek, az összemberiségnek egy részét látja. A hazafias önzés azt mondja: *Adjátok nekem a magamét!* — *Mindenkinek a magáét!* mondja a hazaszeretet talaján felnövekedett természetes altruizmus. Az igazi keresztény hazaszeretet elve azonban én szerintem ez: *Mindenkinek az enyémet!*

Mindenkinek az enyémet! Ez nem azt jelenti, hogy az én országomat, az én jogomat, az én birtokomat másnak kell kiszolgáltatnom. Nem azt jelenti: tegyék le a fegyvert, ha az ellenség orcátlanul a határainkon tör keresztül, amelyet tisztelet illet, akár a térképszerinti, akár a jog határaitól van szó. Mindenkinek a magáét! Azt jelenti, hogy minden nép küzdjön a végletekig mindazokért s alkosson nagyot és szépet mindazokban, amiket a magáénak vallhat, hogy ne legyen a földön nép, amely vele versenyezni tudjon. Hogy miben és hogyan és hol? Arra minden népet a rendelkezésére álló természeti erők tanítanak meg. Az Uristen gondoskodott minden népről, hogy legyen területe, amelyen az alkotásra módja és alkalmá legyen.

Az igazi keresztény hazafiság a maga nemzetét igyekszik mindehhez hozzásegíteni. A többi végeredményben nem egyéb, csak kongó üres frázis. Ez a hazafiság mindenkié s a legkisebb polgár munkáját is értékesé tudja tenni a haza érdekében. Beszéljünk konkrétan. A mi hazánk munkája legyen oly alapos és tökéletes, hogy első helyen álljon az egész világon, segítsen ehhez hozzá mindenki azzal, hogy mindenben a legtökéletesebbet iparkodik produkálni. Legyen a mi hazánk tudománya módszer és eredmények tekintetében oly magasan álló, hogy példaszerű és mindenkit hódolatra készítető lehessen, — lebegjen tehát minden tudós és minden kutató előtt az a gondolat, hogy csak az jó, ami legjobb. Legyen a mi hazánk ifjúsága a világ legképzettebb ifjúsága, — lebegjen tehát minden tanító és tanítónő lelke előtt az a vezérelv, még ha a legrejtettebb erdei vagy pusztai iskolában működik is: a te tantermed a világ. Legyen a mi hitünk szilárd, mint a hegyek égbenyúló sziklája s messzeterjedő, mint a hazánk sikságai, amelyeken hatalmas folyók

az áldásthozó vizeket hömpölygetik s legyen mély, mint a tenger vize, — tartsunk össze valamennyien, mint a lánc, hogy megvédelmezzük atyáink hitét a nemzetrontó törekvések kígyómérge ellen, amely sötét romlással fenyegeti fajunkat. Legyenek a mi erkölcsünk és nemzeti szokásaink ragyogók, akár a fényes, tiszta gyermekszemek... Ne szűnjünk meg fiaink előtt hangoztatni azt, hogy a leánybecsület szent s leányaink előtt, hogy a szüziesség tiszta lángját szentül meg kell őrizni a szivekben, hogy mocsoktalan maradhasson a családi tűzhely számára. Legyenek nemzeti szokásaink összehasonlíthatlanul elsők az egész világon, legyen az önuralmunk, a kérlelhetlenül szigorú önfegyelmzés mindenkinél a lelkében, vérében és csontjaiban, úgy, hogy mindenki példaképnek tekinthessen bennünket.

Ez az igazi keresztény értelemben vett hazaszeretet. Ez vezet bennünket a magasságok felé, amely előtt mindenkinél kalapot kell emelnie.

Ennek a hazafiságnak részese lehet mindenki, a haza legjelentéktelenebb és legkisebb polgára is. Nincs munka, amely — ha ebben az értelemben végzik — a közre nézve értéktelen lehetne. S ha vannak olyanok, akik körülményeik szerint se szellemi, se anyagi téren nem alkothatnak nagyot és maradandót, akiknek módjukban van élvezni azt, amit mások küzdöttek ki, anélkül, hogy nekik is küzdeniök kellene: az olyan emberek szintén nincsenek fölmentve a közért való munka kötelezettsége alól. Az ilyen embereknek a szociális téren s a szeretet műveiben kell megtalálni azokat az utakat, amelyeken keresztül a nép lelkéhez, annak kiműveléséhez kisebb vagy nagyobb körben hozzájárulhatnak. A szolgálattevő cseléd, a munkás, a napszámos, aki a vasúton, villamoson megszólít bennünket, egy-egy újságcikk, a munkanélküli ember, a nyomorék, az ajtón-kopogtató, a tányér levesért könyörgő koldus, a szorultságában levélben hozzáforduló szemérmes szegény: mind, mind ahány, szociális és nemzeti feladat elé állít bennünket. Csak meg kell oldani ezeket a feladatokat, mindenkinél a maga körében s a maga képességéhez képest.

* * *

Mikor az Üdvözítő pár nappal halála előtt Jeruzsálemtől búcsút vett, az Olajfák-hegyének magaslatáról letekintett a szent városra. A lenyugvó nap arany sugaraitól beragyogva

ott terült el előtte a szent város, a szépséges Jeruzsálem, napkeletnek drága gyöngye. Az Úr szemeiből kicsordultak a könnyek. Siratta a szent várost, siratta a zsidó népet, amely nem akarta megismerni látogatásának idejét, amelyből rövid idő volt már számára. Lelki szemei a jövőendő messzeségébe néztek... Láttá Jeruzsálemet a pusztító tűzvész szörnyű lángtengerében, — látta Jeruzsálemet ő, akinél senki a hazáját igazabban nem szerette.

Századok jönnek, századok mennek... Milyen lesz a mi népünk jövője? Egészen felesleges ilyen kérdések felett tépelődnünk. Adjuk meg Istennek, ami az Istené s a császárnak, ami a császáré — s aztán nézzünk bizakodva a jövőbe. —

Ami pedig ellenségeinket illeti, gondolkozzunk úgy, mint Lincoln elnök gondolkozott, aki szerint minden népre nézve sokkal fontosabb az, hogy ő az Istennel van-e, mint az, hogy vele van-e az Isten?

My country? Igen, mindenütt és mindenben a mi hazánk. Azonban mondjuk róla büszkén:

Never wrong, but right — my country. — A sohasem rossz, mindig jó — ez az én hazám.

S akkor nem esik sérelem se az Isten jogában, se a császáréban.

54. Külső formák — belső értékek.

(Pünkösd utáni huszonharmadik vasárnap.)

Az evangélium elbeszéli, hogy egy asszony azzal a szándékkal közeledett Krisztus Urunkhoz, hogy megérintse ruhája szegélyét. Ezen érintés által visszanyerte egészségét, mert az Úrtól erő sugárzott ki, amely a beteget meggyógyította.

Sokan megütköznek ennek a csodának módján. Azt mondják, hogy az Úr ruhája szegélyéből kiáradó erő a pogány vallások mágusainak varázserejét juttatja eszünkbe.

Mi azonban nem tudjuk megérteni ennek az ellenvetésnek okát. Annyi bizonyos, hogy a csodatevő erő nem Jézus ruhájának szegélyéből, hanem az Üdvözítő csodatevő erejéből származott. S nem a ruha szegélyének megérintését, hanem az asszony erős hitét és megható bizakodását és alázatosságát méltatta az Úr arra, hogy a kedvéért csodát műveljen. Hiszen oly szépen el lehet képzelni az egész jelenetet. A beteg asszony addig-addig furakodik előre a sokaság

között, míg végre sikerül neki az Úr közelébe érni. Talán így gondolkozott:

— Kicsiny és méltatlan vagyok arra, hogy az Úr figyelmére méltasson, hogyan is érdemelném meg, hogy a szavamat hozzá fölemeljem, — azonban, ha a ruhája szegélyét érintem is, a jósága átháramlik rám, a nyomorult, segélyt könyörgő asszonyra. Megtette s a mindig jóságos Jézus megjutalmazta a hitét és visszaadta egészségét.

Mások más módon keresnek magikus erőt Jézus ezen csodatételében. Azt szokták mondani, hogy az Egyház bizonyos tekintetben Krisztus megtestesülésének folytatása. Krisztus, az Üdvözítő, a századok folyamán járja a világot és nagylelkűen osztogatja kegyelmeit csakúgy, mint valamikor régen, amikor a földön jártában ugyanezt cselekedte. Szinte azt mondhatnók, hogy a szentségek — minden hasonlat sántít — az isteni erő ruhái, amelyek meggyógyítanak bennünket, ha segélyért közeledünk feléjük.

Vannak emberek, akik a szentségekben s mindabban, ami azokkal összefüggésben van, az egyházi hierarchiában, az istenitiszteletekben, az Egyházba becsempészett pogány mágiát látnak. Vannak, akik az Egyháznak szemére vetik, hogy mindez ellenkezik a Krisztus által rendelt istenitisztelettel, azzal, hogy az Istent lélekben és igazságban kell imádni. Különösen a világi emberek közt sokkal nagyobb ezeknek a száma, mint ahogyan első pillanatra gondolnók.

Ezzel szemben teljesen jogosult beszélni arról, hogy a kath. Egyház vallási életében mily belső érték felel meg a külső formáknak.

A katolikus vallás lényegesen különbözik a protestáns vallástól abban, hogy a protestáns teológia következetesen előrehaladó liberalizmusa elvet mindent, ami az Istent az emberi lélekkel összeköti vagy köztük összekötő kapocs lehetne. Így elveti a dogmákat, a szentségeket és a papságot. A protestantizmusban ezen az úton bizonyos szellemi vallássosság fejlődött ki, amely kereken ugyan nem utasítja el a külső formákat, azonban csak relatív, viszonylagos jelentőséget tulajdonít nekik. A protestantizmus szerint nem lényeges, hogy vannak bizonyos kialakult formák, amelyek közt a mélységesen átérzett vallásos élet belső izzása érvényesül. Szerinte a lényeg a tűz és izzás.

Annyi bizonyos, hogy ebben a felfogásban van valami megnyerő és megvesztegető. Ha hasonlattal akarnék élni s ha az összehasonlítás nem volna veszélyes, azt mondhatnám, hogy a protestáns felfogás a jégtiszta, de egyszersmind jéghideg légkörbe való fölemelkedéshez hasonlítható. Nevezhetném olyan járásnak, amelyet semmi nem támogat. S ha még megvesztegetőbb formát keresnék, azt kellene mondanom, hogy az érzelem közvetlen összeköttetését keresik az Istennel, az élet erőinek forrásával.

Azonban ez is csak megvesztegető hasonlat, de se nem jobb, se nem tisztább, se nem magasabb annál. S ami ezekben a fölfogásokban megvesztegetőleg hat ránk, mindazt a bennünk levő, tisztán szellemi, a testen, anyagon és külsőségeken felülemelkedő, a szimbolikusan fölséges értékek éles, de sajnos, egyoldalú hangoztatásának tulajdoníthatjuk. Oh igen, él bennünk egy törekvés, amely az ideális fellángolás óráiban szeretne minden formát szétzúzni, minden gyámkodást lerázni magáról s fölemelkedni a magasságokba. A protestantizmus ebből meríti, legalább elméletben, minden erejét. Lehetünk erőshitű, alapelveinkhez ragaszkodó jó katolikusok anélkül, hogy mindezt csak egy szóval is tagadnunk kellene. Hiszen elragadó gondolat az, ha az ember azt mondja, hogy a lélek lángolása uralkodik a test fölött, az áradozó lelkesedés megváltoztat minden formát, szétszakítja a régít és új formákat keres magának.

Azonban mindezen fölfogások és állítások mögött ott áll egy nagy, súlyos s szinte azt mondhatnám: megsemmisítő dehát.

Oh igen, mindenesetre fölemelőbb és lelketgyönyörködtetőbb az éther magasságaiban szárnyalni, mint a siralom völgyében járni és zihálva robotolni, — dehát nekünk az a sorsunk, hogy nem vagyunk képesek hosszú időn keresztül a magasságok jégtiszta és jéghideg levegőjében járni... sok mindenféle a völgyekbe és mélységek felé hűz bennünket s a hétköznapi munkálkodása — hogy szimbolikusan beszéljünk — nem ott túl, a hó és jég hazájában morzsolódik le.

Konkrétan szólva: emberi természetünk lényege szerint részben szellemi természetű s ép ezért semmit se gyűlölünk inkább, mint a pusztát, szellemi tartalom nélkül való formaságokat. Azonban másrészt lényegünk szerint érzéki természetűek vagyunk s ezért állandóan arra hajlunk, hogy szellemi tartal-

munkat valami érzékelhető formában tegyük megfoghatóvá. Az érzéki és szellemi ember csak akkor érzi magát kielégítve, ha a tartalom és forma nemes összhangban vannak egymással.

Igy vagyunk alkotva és nem másként. A lelki öröm hangos örömujjongásban nyilvánul meg ajkainkon, a lelki fájdalmat hangos panaszszóval és nyögéssel adjuk tudtul. Mikor a Volga hajósai a nagy folyam vizén lefelé hajókéznak, mélabús dalaik ott csengnek a halkán csobogó hullámok fölött s a végeláthatatlan pusztaság, amely figyeli őket, hallhatja a szláv nép lelkében megcsendülő gyász panaszszavát. S vajjon az emberi lélek belső és legbelsőbb érzései nem jelekben és szimbolumokban nyilvánulnak-e meg? Az édesanya gyermeke ajkára lehelt csókban szimbolikusan nem a maga élete örömet leheli-e bele? S a jegyes a végnélküli aranygyűrűben nem a valódi, aranyhoz hasonló, szétféphetetlen szeretetnek szimbolumát hordja-e újján?

Ezzel nem azt akarom mondani, hogy a katolikus vallásosság külső formái, pl. a szentségek, csak szimbolumok és csak arra valók, hogy az érzésében és gondolkodásában támogatásra szoruló tömegnek mankója legyenek, azonban sürgősen szükséges azokra nézve, akik szimbolumok nélkül is el tudnak jutni az ether jégtiszta magasságaiba. Nem, távol legyen tőlem, hogy ilyesmit állítsak. Azonban kézenfekvő az a tény, hogy az ember ne kicsinyelje le a külső formákat, mert nélkülük a már kezében érzett belső tartalom könnyen kisiklik a keze ügyéből.

Csak egy kissé kell becsületesen őszintéknek lennünk és be fogjuk ezt látni. Például az imádság elsőrendűen szellemi tevékenység. Irigylek mindenkit, aki egy óra hosszat képes összeszedetten imádkozni, képes figyelmét oly mélységesen Istenre irányítani, hogy semmiféle idegen gondolat Tőle el nem választhatja. Semmiféle gondolat — mert hiszen először lágyan, alig hallhatóan csalogatja, hívogatja, akár a távoli erdők homályából ideszálló kürt szava. Aztán lassan-lassan mindig erősebb lesz, míg hangjával fokról-fokra megszzebb ragadja a lelket a mindennapiság poros országútjára, amely pedig ugyancsak messze esik azoktól a tiszta égi magasságoktól, amelyekben az imádkozó lélek csak pár perccel előbb is boldognak érezte magát.

Mondjátok meg, nem így van-e? Nem történik-e meg ezerszer velünk, hogy a magasságokban kezdjük és valahol

lenn, a völgyekben végezzük? Sajnos, de úgy van. Miért kicsinyeljük le az imádság külső formáit, amelyek lehetnek talán egyhanguak, azonban nem unalmasabbak a mi mindennapi gondjainknál és szükségjeinknél, amelyek folyton a mi csendes és titkos gondolataink körül ólálkodnak.

S a szentségek fölvétele! Egyeseknek szörnyen nehezükre esik a gyónás külső formája, amelyhez az apostolok, illetőleg az első egyházi hatóságok, a pápák és püspökök Istentől rájuk ruházott hatalmuk folytán a bűnök megbocsátását kötötték. Szörnyű megaláztatásnak tartják, amely ellen a modern ember minden erejével tiltakozni kell. Tiltakozni az ellen, hogy egy ember letérdeljen egy másik ember előtt és elmondjon neki olyan dolgokat, amelyeket a legjobb barátjának s a legközelebbi hozzátartozójának se mond el semmiféle áron. Pedig a terhesnek tartott gyónási forma mögött csodálatosan nagy pedagógiai gyógyító érték rejlik. A jó gyónás valóságos, vesékiható prédikáció. Azt mondja: Emberfia, aki gögösen magasra emeled homloкодat az Isten ellen, aki valóságos kisistennek képzelted magadat, hajtsd meg most homloкодat egy hozzád hasonló ember előtt s mondd el neki, hogy mennyi silányság, mennyi szegénység fordult meg a mögött a királynak tartott emberi homlok mögött. Azt mondja: Lásd, emberfia! Isten előtt és az ő ítélőszéke előtt minden ember egyforma. Most olyan emberekkel állsz egysorban, akik társadalmilag talán sokkal alacsonyabb rangban állnak mögötted, azonban itt, a gyónószék előtt valamennyien egyformák, valamennyien az Isten társaságába valók vagytok. S akárhányszor milyen társaság az! Azt mondja: a sors keze talán magasra emelt, pedig talán arra szolgáltál rá, hogy mindenedet elveszítsed, — most eredj, vidd a terhedet alázatosan az Isten elé és borulj térdeidre a súlya alatt. Azt mondja: Az ős kígyó megcsalt téged is, belesuttogta a füledbe, hogy a bűn édes, boldogító mámort hoz, — most súgd bele a titkot őrző pap fülébe, hogy az ős kígyó hazudik s keserűen fáj a lelkednek, hogy szegény, esendő ember vagy, hogy nem hiszel többé a szavának, ha aranyos fényben csillogva ott tekereg majd körülötted, hogy újra megcsaljon. Nagyon jól tudom, hogy a mi gyónási rendszerünk még így is kemény dió sokaknak, azonban legalább nincs joguk arra, hogy letagadják a kemény burok mögött rejlő édes magvat, a lélek békéjét.

Vagy nézzük a szentáldozást. A kenyér és bor színe alatt, illetőleg az Egyház jelenleg uralkodó s kellő megfontolás után alig félremagyarázható gyakorlata szerint, a konzekrált ostita alakjában az Úr szent testét és véréet veszszük magunkhoz. Ennél, a Krisztus által választott formánál bensőségesebben soha nem egyesülhetnénk az Istennel, sohse érezhetnők hathatósabban azt, hogy az Isten a lelkünk életének eledele, amelynek hiányában hiába táplálkozunk, megelégnünk nem fogunk soha. Szebben soha nem lehetne kifejezni azt, hogy Krisztussal egyek vagyunk s hogy ennél-fogva kötelezve vagyunk arra, hogy jellemünkben és cselekedeteinkben minden tehetségünk szerint iparkodjunk kialakítani Krisztus képét, hogy hozzá hasonlók lehessünk. Másrészt feljogosítva vagyunk arra, hogy a Krisztus kegyelmeiből kiáradó segítséget várhassuk.

Közel áll ehhez a szentmise, az Isten bárányának oltárainkon való feláldozása. A kenyérnek és bornak külön-külön való átváltoztatása Krisztus véres áldozatát, Krisztus halálát jelképezi. A napról-napra vagy legalább hétről-hétre előttünk megismétlődő áldozat eszünkbe juttatja Krisztus Urunk engedelmességét, aki a Golgothán önzetlen szeretetből áldozta föl önmagát s áldozata túlon túl elegendő volt az összes emberiség bűneinek letörlesztésére.

Ez a cselekmény arra figyelmeztet bennünket, hogy a szentmiseáldozathoz nekünk is csatlakoznunk kell s az általa eszközölt engesztelésből nekünk is részt kell kérnünk. S ez egy magasabb erkölcsi cselekményre, arra sarkall bennünket, hogy a magunk énjéről megfélekezve, föltétlenül szenteljük magunkat az Isten iránt való engedelmességnek s az Isten gyermekeinek, a mi testvéreinknek és nővéreinknek szeretetből való szolgálatára.

És most kérdezem, miféle jögon meri lekicsinyelni bárki azt a formát, amelynek ily szent a tartalma s amely ily fenséges erkölcsi erőket rejt magában?

Megütöközhetik-e valaki azon, hogy a pap kezei megkenik a beteg öt érzékét, hogy mielőtt a test végkép fölmondaná a szolgálatot, még egyszer megszenteljük s általuk még egyszer a lelkekre gyakoroljanak befolyást. Az érzékek egy egész életen keresztül jó és rossz cselekedetekre vitték az embereket, miért ne tegyenek tehát neki még egyszer jó szolgálatot, amikor testi és lelki erőt eszközölnek ki számukra.

Az érzékek egész életen keresztül a lélek edényei voltak, velük merítették a világ arany színű és iszapos, édes és keserű italát — miért ne meríthetne a lélek ezekkel az edényekkel a túlvilág tengeréből akkor, amikor a földi élet partjai lassan-lassan eltűnedeznek már a szemei előtt s az elhaló érzékek a túlvilág harsogó, tajtékzó hullámverését kezdik már hallani.

Mindezekre azt szokták felelni: Nem lehet tagadni, hogy a katolikus vallás belső értékei sokat köszönhetnek a külső formáknak, azonban a történeti kutatások azt bizonyítják, hogy a katolikus kereszténység jelenlegi formái egyáltalán nem egyeznek meg Krisztus szándékaival, ellentétben vannak az őskereszténységgel és hogy a tiszta evangélium arany magva körül az idők folyamán bizonyos kristályosodás képződött, amely eltakarja annak tisztaságát és bemohosítja annak ősi szépségeit.

Azt mondják, hogy a zsidókkal való szakítás s a gnosztikusok tévtanaí ellen való harcok kényszerítették a kereszténységet arra, hogy valamiféle, teljesen egyéni kultuszformát találjon ki. Így keletkeztek a második század vége táján a keresztény hitközségek, amelyeknek összekötő kapcsa csak a testvéri szeretet volt. Ezekben a kitűnően szervezett vallási alakulatokban a papok és világiak teljesen el voltak egymástól különítve s a világiak csak a papság közvetítésével juthattak az Istenhez.

Azután jött a katolikus hit és az akkori görög bölcsélet között való megegyezés korszaka. A keresztény dogmákat sokszor heves és hosszú harcok után élesen körvonalazott mondatokba formulázták. Mindezekhez pedig a görög filozófia szolgáltatta a külső ruházatot.

Az egyház a harmadik században a különféle görög misztériumok ünnepeihez és az új plátói kultuszhoz kezdett közeledni, mind sűrűbben kezdték hangoztatni a szertartásokat és szentségeket, amelyek azonban Krisztus eredeti szándékaitól és az ősegyház belső lényegétől teljesen idegenek voltak.

Száz-kétszáz évvel később befejeződött a többistenthívő ősi pogányság mithoszainak és kultuszának összevegyülése a római birodalomban. A vallások egy óriási egységben egyesültek s ennek az Egyháznak is megvolt a maga hatása. Ennek tulajdonítható, hogy a szentek, az ereklyék és a képek tisztelőtét az

Egyházba behurcolták. Javarészen nagy szent Gergelynek tudható be — úgy mondják —, hogy a keresztény vallásban az istenség antropomorfikus (emberi formában való) és antropopathikus felfogása tért nyert. Ez aztán megteremtette a kegyelemeszközök különféle, tisztán külsőséges rendszerét. A bizanci udvari etikettet átvitték az isteni tisztelet ruháira s a liturgikus szertartásokba is. A végeredmény pedig az, hogy kialakult a külsőségeket kereső, a formákban megmerevedő, a mormoló ima koporsójába zárt vallásosság, amely a szentelményeket és áldásokat, az érmekeket és skapulárékat, az olvasókat és novénákat, a Jézus Szive ájtatosságokat és a különféle társulatokat, az ajakimádságokat és bőjtöket többre becsüli a mélységeknél és bensőségeknél, az Istennek Krisztus által rendelt, lélekben és igazságban való imáadásánál.

* * *

Ezek az ellenvetések azonnal halomra omlanak, mihelyt komolyan foglalkozunk velük.

A lelkiismeretes vizsgálat egészen más eredményre vezet bennünket. A tudomány mai megállapítása szerint nem képezheti többé vita tárgyát az, hogy a papság és világi hívek közt már az apostolok korában különbséget tettek. Bizonyos szertartások megvoltak már az apostolok korában is, így a keresztség, az Oltáriszentség ünnepe, a könyörgés és hálaadás kíséretében történő kenyérszegés, a kézrátétel által végbemenő papszentelés stb.

Hogy a feltámadott és mennybe fölment Krisztust már az apostolok korában isteni tisztelettel vették körül, ez az újszövetség ismerője előtt nem lehet kétséges. S ha az emberek a kenyérszegés ünnepe alkalmával a megdicsőült Istenemberrel valóságos közösségre léptek, a meglévő vallási motívumok organikus kifejlesztése által ki kellett fejlődnie az Oltáriszentség egész kultuszának, valamint az Üdvözítő szeretetének, amely a Jézus Szive ájtatosságában nyilvánult meg, úgy, mint ahogyan évszázadok mulva gyakorolták s ahogyan a kath. Egyházban jelenleg gyakorolják, ami különbözhetik bizonyos tekintetben az őskereszténységben ismert formáktól, azonban nem különbözik a lényeg tekintetében.

Ami a Mária-tiszteletet illeti, annak őseredeti alapjait legegyszerűbb formájában maga az Üdvözítő rakta le, amikor édesanyja és kedvenc tanítványa között a képzelhető leg-

mélységesebb, leggyengédebb és legszentebb viszonyt megteremtette. A Mária-tisztelet mérhetlen távlatai felé az az evangelista egyengette az utat, amikor írásai közé fölvette a Magnificatót s annak sorai között ezeket a szavakat: Mostantól fogva boldognak neveznek engem a földnek minden nemzetségei. Egyébként pedig minden hozzáértő ember tudhatja, hogy a katakombákban levő Mária-képek ékesen szóló bizonyítékai annak a tiszteletnek, amelyet a boldogságos Szűzzel szemben már a legrégibb keresztények ápoltak.

A szentek és ereklyéiknek tisztelete a martirok templomaiban kezdődött. Valamennyiben az élők gyengéd kegyelele nyilvánul meg a holtak iránt, akik az Úrban pihentek el, akiknek teste a Szentlélek temploma volt, akik szívesen szenvedték el a legkegyetlenebb szenvedéseket is, akik izekre szaggattatták a testüket akkor, amikor lelkük a mennyei vőlegény Allelujáját zengte.

Ezek voltak alapjai az istentisztelet külső, ünnepies pompájának. Egészen természetes, jogos és méltányos, hogy az Úr mindennapi eljövetelét vászon, arany, brokát egyházi ruhákban, szőnyegekkel, illatokkal, énekekkel és zenével ünnepték. Hiszen az Úr se vetette meg a szőnyegeket, a pálmájakat, a hozsanna-dalt, amikor királyi bevonulását tartotta Jeruzsálembe. És ha az Egyház a maga liturgikus nyelvén és liturgikus ruháiban ma is ragaszkodik a régmúlt századok tiszteletreméltó formáihoz, ennek oka nem a modern dolgoktól, az időről-időre változó szokásoktól való idegenkedésben leli magyarázatát, hanem azok iránt az ősidők iránt való kegyeletben, amikor az Egyház által használt ősi nyelv anyanyelv volt még s a magára öltött ruhák azokra a kedves történelmi korszakokra emlékeztették, amikor diadalmi menetben vonult be Rómába és Byzanceba s onnan azokhoz a népekhez, amelyeket a kereszténység számára meghódított.

Tehát mindenütt fejlődés, haladás, azonban ez a fejlődés egyáltalán nem jelenthette a kereszténység ősi lényegétől való elfajulást, amint a szőlőtő aranyszínű gyümölcse se fajul el a gyökér ősi erejétől, amelyet a földből magába szívott.

★ ★ ★

Természetes, hogy reánk emberekre nézve mindig fönnforog annak a veszedelme, hogy a forma miatt elhanyagoljuk a lényegét. Olyan veszedelem ez, amely minden téren, de

legvégzetesebben vallási téren érhet bennünket. Mert minden kegyelmi ajándék, amelyet az Isten ad nekünk, feladatot is ró ránk, az erkölcsi életben való értékesedés feladatát. Annyi bizonyos, hogy minden vallásban és felekezetben lehetnek olyan emberek, akik a vallás gyakorlásának külsőségeivel is beérik, miért ne lehetnének tehát a katolikus Egyháznak is formalistái. Ezeket azonban ne írja senki az Egyház rovására, mert hiszen a katolikus Egyház mindent elkövet arra nézve, hogy híveit a dogmatikai, szentségi és liturgikus formák mögött rejlő dogmatikai igazságokkal is megismertesse. A felületesekek, a tudatlanok, az erkölcsi komolyság nélkül levők, akik csak külsőleg közelednek ezekhez a formákhoz, ezekben nem az élő vizek kútját, hanem csak a száraz ciszternákat találják.

Azonban újólag hangsúlyoznunk kell azt, hogy aki az Egyházban a szentségekkel kapcsolatos formákról beszél, nem az elérhetetlennek, az átmenetinek, az esetlegesnek mellékértelmére gondol. A katolikus vallásosságban vannak olyan formák is, amelyek az egyes emberek igényeihez alkalmazkodnak s amelyek éppen ezért nem is szükségesek. Igen, vannak olyan formák, amelyek az egyeseknek megfelelnek, másokra nézve azonban egyáltalán nincs jelentőségük, amelyek a változó idők és nemzetek szerint keletkeznek és elmúlnak.

Azonban a dogmák és szentségek soha és semmi körülmények között nem változnak. Ha a vallásosság arany, a dogma vert váltópénz. Ha a vallásosság szabadon ömlő folyam, a szentség belőle merített ital, amelyet az Isten áldott meg.

Mi azonban láttuk, hogy a dogma és szentségek nemcsak nem akadályai, hanem elősegítői a vallási felfogásnak. Megkötik az embert. Azonban csak annyira kötik meg, hogy a lélek szárnyalása a magasságok felé irányuljon és ne váljék Ikarus repülésévé.

55. Adj számot!

(Pünkösd utáni huszonnegyedik vasárnap. Mindenszentek napja.)

A halál nap-nap után végigjárja a világot. Egy napon azonban szokása ellen korábban indult el útjára. Hogy miért, nem tudom. Talán azért, mert nagyobb aratásra számított. A halál útjait senkise ismeri. Csak akkor vesszük észre, ha valakihez odalép és földi dolgai mellől magával viszi. Akit a

halál megszólít, annak a környezete nem hallja többé a szavát. Mert hát a halál nagyhatalom, nem tűri, hogy valaki szóba-ereszkedhessék az olyan emberrel, akit ő már egyszer megszólított.

Tehát a halál útnak indult a nagyvilágba.

Útja egy falun vezetett keresztül. A falut a nyári nap aranyugaraí ragyogták be. Senkise látta, hogy a halál az utcán jár. A gyermekek vidáman hancuroztak, a halál elment előttük és mosolygott. Egy öreg ember két mankón bicegett nagy kínnal. A halál elment mellette és azt mondotta: Várj, majd egy esztendő múlva. Egy fiatal leány a kút mellett állt s a csorgó alá tartotta a kannáját. Szemei a messze távolság kékjébe merültek s nem vette észre, hogy a kannája peremén kicsurog a víz. A halál elment mellette s fogai közt vígan füttyörészett egy dalt: Ha majd a fecskék újra errefelé szállnak... Aztán megállt egy szegényes, rogyadozó házikó mellett és maga elé bámult, mintha a fejét törné valamin. Igen — mormogta csendesen —, ez lesz az első. És belépett. Szegényes szobába lépett, ő, a halál. A falak szürkés-zöldre voltak meszelve. Ide-oda egy-egy szeg volt benne s a lemálló falról ruhák és kendők lógtak le. A sarokban ládák. A fal mellett, az ablakból lenyúló szőlőlomb alatt keskeny ágy nyúlott el, a vörös-kockás párnák közt egy beteg öregasszony feküdt. A halál odalépett hozzája. Az öregasszony szép csendesen az olvasóját morzsolgatta. Egyszerre úgy érezte, mintha egy idegen kéz megfogta volna a sovány, száraz, ujjait... szeretett volna szólni, de nem bírta, úgy érezte, mintha valami hirtelen azt mondotta volna: itt a halál. Igen! Itt a halál. Az ujjai megmerevedtek, a nyelve mintha ólommal változott volna, a szemei — úgy érzi — mintha egészen másként látnának, mint egyébkor. Egészen bizonyosan tudja, hogy le vannak csukva s nem tudja kinyitni, bárhogyan erőlködjék is. S mégis csodálatos dolgokat lát. Egy pillantással maga előtt látja egész életét, úgy, mintha egy kitergetett óriási képet nézne. Látja magát, mint kisleányt, amint a porban játszik... látja az iskolát, ahova járt, régi iskolatársait, a fiúkat és leányokat, akik azóta régesrég meghaltak már; lát egy fiatal leányt s hallja a hívogató, csalogató muzsikaszót... lát egy vidám, boldog menyasszonyt mirtusz-koszorúval a fején, mellette egy komoly fiatalembert; látja, hogyan térdelnek mindketten az oltár előtt... Aztán röpülnek az évek... tele vannak gon-

dokkal és nyomorúsággal, gyereksírással és gyerekcacagással... Lát egy koporsót, benne egy férfit, akit a rászakadt kő ütött agyon. Lát egy fiatal katonát, aki háborúba megy Kinába, hogy soha többé vissza ne térjen. Lát egy fiatal, zokogó leányt, aki egy derék fiatalemberrel az Oceánon túlra indul szerencsét próbálni. Aztán látja önmagát... még gyerek a járása, erős minden izma s aztán... hogyan is lehet oly rövid idő alatt mindent látni, gondolja magában a haldokló. Látja, hogy az alakja folyton hajlottabb, görnyedtebb, folyton fehérebb és csendesebb lesz... s most úgy látja, mintha a templomba menne imádkozni, úgy, mint ahogyan eddig, özvegysége idején mindig tette, egész az utolsó időig, amikor már nem tudott járni. Igen, most megint odamegy, azonban úgy érzi, hogy nem egyedül megy. S amint a szemeit fölnyitja, látja, hogy mellette megy az ő hűséges, derék ura, aki régesrég meghalt és ránéz és mosolyog és megfogja a kezét. Aztán távolabb, a nagy hársfa alatt, a templom ajtajában, ott áll egy fiatal katona, mellette a testvére; mintha most érkeztek volna mindketten haza, fiú Kinából, a leány Amerikából és sietnek eléje, lefelé a templomúton... aztán egyszerre eltűnik megint minden. Megint sötét körülötte minden s a homályból egy mindenen keresztülhaloló erős hang szól hozzá és azt kérdi: Készen vagy-e? Készen vagy? Hogy ki kérdi, nem tudja. A haldokló föl akar egyenesedni, hogy a homályon keresztülnézzen s ime, az erős kéz fogása, amely a kezébe markolt, megszűnik s egy szelíd, puha kéz fogja meg a kezét... olyan puha, mint amilyen a pap keze volt, aki ma reggel az Úr testét hozta el hozzája. A hang azt mondja: Ha készen vagy, gyere! A magános öregasszony szíve egy nagyot dobban, mintha egy bezárt kapun akarna kopogtatni... aztán még kettőt-hármat dobban halkan... s aztán megáll csendesen.

A halál tovább ment.

A falu szélén, ahol előbb járt, széles területen, aranykalászos vetés hullámszott. Kévékkel megrakodott szekerek döcögtek hazafelé, mögöttük vidáman tereferélve ballagtak a gazda meg a cselédjei, óvatosan vigyázva a szekér minden dőccenésére, hogy valami baj ne essék.

Az erdő sarkánál, sűrűn sorakozó gabonakeresztek közt, a messze elterülő dülő közepén áll egy szekér. Legények és

leányok rakják az eleséget. Köztük áll a szélesvállú, keménycsontú gazda, uruk és parancsolójuk. Mindenki fél tőle, benn a házban is, kinn az udvaron is, amerre jár. Mondják, hogy szörnyen hirtelentermészetű és zsugori ember, aki a feleségét is csak a pénzéért vette el. El is temette szegény asszonyt nemsokára, mert nem bírta el a kutyának való életet. Az urának egy könnye se csordult ki utána. Mondják, hogy mikor az öreg plébános meg akarta az asszonyt betegágyában látogatni, a gazda durván kiutasította. A szolgák és cseléd-leányok hallgatóztak az ajtó mellett és hallották, hogy a megvadult ember akkorát ütött az asztalra az öklével, hogy majdnem összeszakadt s azt kiabálta: Menjen innen a maga Istenével, amit maga az imádságával kikoldul tőle, azt én megveszem pénzen.

Volt neki egy fia, aki egész vagyonát örökölte volna. Egy nap a gyerekek odalépett az apja elé és kijelentette, hogy meg akar házasodni s egy szegény napszámos leányát akarja feleségül venni. A gazdának hirtelen elakadt a szava, de azután irtózatossá dühbe gurult, káromkodott, mint a jégeső s azzal fenyegette meg a fiát, hogy kiveri a házából, mint a gazdátlan kutyát. A legény szedte a sátorfáját és elment magától, most a városban katonáskodik s a gazda tudja nagyon jól, hogy se a derekát be nem adja, se haza nem jön.

Azóta a gazda még zsugoribb. Majd megvész a pénze után. Tudja, hogy halála után más kerül a gazdaságába, olyasvalaki, akit ő nem szeret. A szomszéd birtokos szeretné ugyan mindenáron megvenni a tanyáját, azonban ő hallani se akar róla. Még elég erősnek és egészségesnek érzi magát és azt hiszi, hogy még jóideig gyönyörködhetik a jószágában, sőt úgy érzi, hogy terjeszkedni is lehetne még tovább. A doktor ugyan csóválta a fejét, amikor utólján nála volt. — Barátom, vigyázni kell, a szív nincs egészen rendben. — Node, tudhat-e a doktor mindent? Mit tudja azt egy tudós, hogy miféle gyönyörűség az, mikor az ember az illatos vetés közt jár s kitágult tüdővel szívja magába a gabonaillatot, különösen, ha az a vetés, ameddig a szem ellát, mind, mind az ő vetése.

Az erdő sarkán, az aranykalásszal hullámzó vetés szélén ballag a halál. Senki fia nem látja.

Nem, nem látja senki, se a legények, se a leányok, akiknek most ég a kezükben a dolog. A gazda se látja. Annak

az arca ég az izgalomtól. Ott áll a cselédjei közt, semmi se kerüli el a figyelmét, sietteti, dorgálja őket, mihelyt valami olyast vesz észre, ami nem tetszik neki. Az egyik cseléd bágyadtan dolgozik, úgy látszik belefáradt a kévék föladoztatásába. A gazda káromkodik, kikapja a villát a kezéből s ő maga dobálja föl egyik kévét a másik után. Csakúgy ég a munka a kezében s a szíve úgy ujjong örömeiben: Na doktor, ide nézz, látod, hogy nincs igazad, az én szemeimre nem nehezedik még mostanában az elmúlás fekete szemfedele. S dobálja egyik kévét a másik után. A tizedik-huszedik kévé-nél úgy érzi, mintha mégse egészen úgy menne a dolog, mint azelőtt. A szíve úgy ver, mint a gyors kalapács... egy percre ki kell fújnia magát. Bosszusan dobja oda a villát a cselédeknek és félreáll.

Leül az egyik gabonakeresztre, hogy kipihenje magát. A szíve kalapácsa azonban szörnyen zakatol odabenn. Szörnyen fáradtnak érzi magát s úgy veszi észre, mintha egy kicsit szédülne is.

Mi ez? Mintha valaki szólította volna. Körülnéz, de nem lát senkit.

De mintha megint a fülébe suttogna valaki. Egészen világosan hallja a szót: Hej gazda, hátha meg kellene most halnod?

— Nem akarok meghalni... és csendesén rázogatja a fejét. Azonban befelé hallgat, a szívet hallgatja, hogy csillapodik-e már? A szíve azonban egészen nekibomlott, egyre gyorsabban, egyre lármásabban zakatol.

Valami megint susog a fülébe: Hej gazda, ha most meg kellene halnod, készen volnál-e?

— Hagyj békében — mondja a lelkének, anélkül, hogy az ajka megmozdulna. — Hagyj békében, most nincs időm meghalni. Eredj innen, ne zavarj a munkában.

— Nem, azért se megyek — suttogja a hang —, hanem mégegyszer kérdem, készen vagy-e a halálra? Föl van-e a lelked öltözve az ünneplőruhájába, hogy odaléphessen az Isten elé? Hallod, rajtad van-e a fehér köntösöd?

— Hagyj békében, mondja a gazda s föl akar kelni, hogy odébb menjen. Tekintete a cselédjeire esik, akik állnak és valamennyien úgy néznek rá, mintha egy vadidegen ember állna előttük, akit ma látnak az életben először. Dühös lesz és káromkodni kezd, fölugrik s a tétován állókhoz akar menni.

Nem is veszi észre, hogy tántorog, mintha részeg volna. Kikapja a villát a cseléd kezéből és bedöfi a kérébe. Fölemeli a magasba — aztán a másodikat is — majd mind a két kezével az arcához kap, mintha azt a ráboruló fekete fátyolt akarná letépní róla, amit ebben a pillanatban vetett valaki a fejére, aztán hirtelen összeesik.

A szolgák, cselédek nagykiabálva szaladnak hozzá, vízzel öntözik a fejét. Rázza a fejét s a szívére mutat, mintha azt akarná mondani: Nincs segítség. Ami itt benn van, azon ugyan nem segít semmiféle víz. Aztán kinyújtózik egész hosszában... a halál pedig ballag tovább.

* * *

A halál a városba megy.

Amint az utcákon ballag, egy iskola előtt vitt el az útja. Épen az első, boldog vakáció-nap van. Ki ne tudná, hogyan özönlik ilyenkor kifelé az iskolából a gyereksereg. A halál épen abban a pillanatban ért oda, amikor az iskola ajtaját becsukták. Egy darabig az iskolaudvar sarkában várakozik, amíg a gyerekek szét nem oszlanak s az egész seregből mindössze két-három gyerek ballag a többi után. A halál szomorú mosollyal néz utánuk. Azután jönnek a tanítók. A fiatalok gyorsabb, az öregebbek lassú, megfontolt léptekkel ballagnak tovább. A fiatalok közül kettő együtt megy, az egyik kínosan, fuldokolva köhög. A gimnázium nagy kapuja előtt a pirosarcú tanár odanyújtja kezét a sápadtarcú, köhögő kollégának és így szól: Isten vele kedves kolléga, csak siessen minél előbb a napsugaras délvidékre s jöjjön egészségesen vissza. A halál előrelép egyet, ránéz a beteg tanárra és részvéttel mosolyog: Nem, szegény barátom, én még napsugarasabb országba viszlek: Ne félj, ott nem kínozt, nem sorvaszt többé az iskolalevegő. Aztán visszalép a ház sarkához és vár.

A sor végén, legutoljára egy öregember lép ki az iskola kiskapuján. Nyilván ő is a tanári karból való. Tiszteletreméltó aggastyán, akit a magas életkor alig tudott eddig meggörcsíteni. A fején széleskarimájú kalap van, a hosszú fehér haja a vállaira omlik, élénken csillogó szemei jóságon tekintgetnek a szemüvegen keresztül. Az utca másik oldalán, szemben a gimnáziummal, magas, árnyékos fákkal beültetett park terül el. A tanár leül az egyik padra és hosszan nézi az elcsen-

desedett iskolát. Az öregemberek szokása szerint lassan motyog magában. A halál halkán, észrevétlenül mögéje kerül és hallgatja, mit beszél:

— Kedves, elcsendesült ház, nem lépem többé át küszöböt — mondja magában az öregember. — Már sehogyse megy tovább. Pedig oly szívesen jártam ide annyi esztendőn keresztül, dehát most már nem megy tovább. Mintha álmodozna, a napernyője hegyével különféle, csodálatos figurákat rajzol a homokba. Végül egy név első betűjét rajzolgatja, aztán hirtelen eltörli megint s a beesett arcán pír zuhan végig. A felesége nevének kezdőbetűjét írta csakúgy gépiesen a homokba, aki sok-sok év óta a sírban pihen már.

Bizony régóta, nagyon régóta.

Az aggastyán kezére támasztja az állát. Milyen világosan emlékszik mindenre. Pedig hetven esztendő nyomja a vállát. A régmúlt idők képei csodálatosképen tisztán merülnek föl az emlékezetében.

Valahol messze, suttogó, zöld erdő, benne egy kőpad... a szíve választottjával ül rajta. Aztán az oltár, amely előtt esküt tettek... Kicsi, csendes otthon, téli esték a duruzsoló kályha vagy a zongora előtt. Ő játszott, a szél künn sivitott, a felesége pedig édes, lágy rózsailatú dalokat énekelt... Aztán egy koporsó. benne ő s hideg karjai közt a halott pici gyerek, aki épen csakhogya a földre szállt s már vissza is tért újra otthonába s magával vitte az édesanyját is.

Elvitte magával az ura boldogságát, nyugalmat, békeségét is.

Hogyan is tudott nyugalmat találni azokban a sötét napokban, amikor a nyugalom olyan igen-igen messze szállott tőle. Hogyan is lehetett békeség a szívében, amikor a boldogsága kétszeresen is elszakadt tőle s beletemetkezett egy szűk, sötét sír feketeségébe?

A tudomány és kutatás sodrába vetette magát, abba akarta belefojtani a lelken rágódó fájdalmait. Először tépelődött, aztán kételkedő, végül istentagadó lett belőle. Könyveket írt, a nagyvilágban föltűnést keltett velük, azonban sok jót is a sárbarántott. ... Sok jót.

Sok lélek belsőleg talán olyan szegénnyé, nyomorékká lett általuk, mint amilyen ő maga volt, aki írta. Aztán hosszú-hosszú évek után a kételkedés és hitetlenség sötétségéből újra fölébredt lelkében a vágy a régi források után, a hite

régi, csörgedező forrásai után, mert a földi tudás ciszternáinak vize nem tudta eloltani a lelke égő szomjuságát.

Jóvátett annyit, amennyit jóvátenni tudott. Új könyveket írt. Azonban tudta-e azt, hogy az emberek inkább hisznek a félrevezetőnek, mint a megtérőnek, aki most azokat szeretné visszatéríteni a régi útra, akiknek valamikor részegítő, édes szavakat suttogott a füleikbe, mint ahogyan megrészegít a szülő édes leve, amelyen a nyár izzó forrósága és ereje ragyog keresztül s amely az ereken nyargal. Tudta-e ezt?

Persze, hogy tudta. Tudja most is, amikor a fák árnyékában levő padon ülve gondolataiba mélyed s mintha valami igen súlyos teher nehezednék rá, egészen a mellére hajtja az ősz fejét.

Most aztán elkövetkezett az élet ősze. Most már van ideje azon is gondolkozni, hogy az élete milyen gyümölcsöket termett. Épen egy esztendeje, valaki kopogtatott a szíve ajtaján, aztán nagykegyesen tovább ment, csak a nyelve szenvedte meg egy kissé a szélütést. Mintha csendesen figyelmeztette volna: Te! El ne feledkezz rólam! Ha most visszajönne s egészen komolyan mondaná: Volt-e elég időd a lakásodat rendbehozni?

Az öreg ember egy pillantást vet a szemben fekvő hatalmas épületre, aztán magában mondja: Isten veled! Zokogás fojtogatja a torkát... nem, ha nem akar ellágyulni, akkor föl kell kelnie és haza kell menni. Fölkel és indul hazafelé.

Mögötte lépked valaki, akit nem lát, füllel nem hallhatóan, a szellemek saruiban.

Milyen nehezére esik ma a járás. Még sohase esett ilyen nehezére. Úgy érzi, mintha a lépcsők, amelyeken fölfelé magános dolgozószobába megy, megháromszorozódtak volna.

Halálosan fáradtan esik bele az íróasztala előtt álló székbe. Az egyik szekrényben öreg, apró jegyzőkönyvek vannak, 40 esztendő tanári működésének jegyzőkönyvei. Kezébe veszi egyik-másikat, lapozgatja, fényleni kezd előtte, gyermekarcok, ifjak fejei néznek rá csillogó szemekkel. Ó, hiszen olyan igen-igen szerette őket.

Mindig az volt a legfőbb törekvése, hogy derék embereket neveljen belőlük. Sokszor nem sikerült, de akadt tanítványai közül akárhány, aki se őt, se a tanítását soha el nem feledte, Akárhány közülök tekintélyes állást foglal el a társadalom-

ban. Hány levelet kapott régi tanítványaitól, amelyekben azok hálálkodva írták: Bölcs vezetésével ön ültette el lelkemben a jó mag csíráját. Amivé lettem, önnek köszönhetem.

Így az élete nem volt gyümölcstelen, volt szép aratása. Ahol áldás van, ott köszönet is van s nem akkor imádkozik-e az ember legbuzgóbban, amikor valamit megköszönni akar.

Az aggastyán egy könyvecskét vett a kezébe az íróasztalról. Kempis Tamás gyönyörű könyve. Kinyitja és olvassa:

Ó szent város igen boldog lakóhelye, ott fönnt. Ó örökkévalóságnak ragyogó napja, amelyet éjszaka soha el nem homályosít. A te napod a legigazabb igazság, fényessége a te elmulhatlan vidámságod. Te, öröme napja, te bizonyosság napja. Tebenned nincs változás, örökkévaló vagy. Ó bár kelt volna fel már nekem is az én napom, bár volna vége minden földi gondjaimnak. A Jézus körül fényeskedő szenteknek ragyog már ez a nap, de mi, akik itt a földön zarándoklunk, mi csak a messze távolból látjuk még, hogy az örökkévaló napjának egyes sugarai, mint a tükörnek sugarai, megtörnek s rávetik fényességüket a mi éjszakánkra.

Olvassa tovább, tovább. Egy mély, igen mély vágyakozás támad a lelkében s végül forró fohász kél az ajkán: Uram, bocsásd meg, amit ellened vétettem s ne várakoztass soká, kopogtass az ajtómon. Készen vagyok.

A halál hallja, mit beszél. Lassan ráhajlik, hogy szinte érinti az aggastyán fejét.

Az öreg nagy, fehér ív papírt vesz a kezébe s írni kezd, nyugdíjaztatás iránti kérvényét írja: Magas életkoromnak mindinkább jelentkező gyengeségei kényszerítenek, hogy alázattal arra kérjem Felségedet...

Megáll. Nehezére esik a folytatás. Nehéz megírni az élete és munkabírása halálos ítéletét. Nehéz a hosszú és jókedvvel végzett munkától örökre búcsút venni.

Elgondolkozva néz maga elé. Nem veszi észre, hogy ott künn az alkony teregeti szürke palástját s csak a messze távolban dereng még egy aranyos napsugár. Nem veszi észre, hogy az arcára a halálos fáradtság, az összetörtség vonásai telepednek.

A halál még mindig a nagy karosszék mögött áll, azt várja, hogy aki a széken ül és gondolkodik, tovább írja-e sorait vagy sem. De az nem ír már, csak néz, mélyen elgondolkodva néz maga elé.

A halál mélyen lehajlik és belenéz az öreg szemeibe.

Nincs fényük, szomorúak, csak egy parányi, aranyos fény-sugár verődik vissza bennük onnan messze, napnyugat felől. Szinte alig lehet észrevenni.

A halál még mélyebbre hajlik és olvassa, mit ír az öreg gondolkozó: ... Kényszerítenek, hogy alázattal arra kérjem Felségedet...

A halál csendesen mosolyog és így szól: *Jóváhagyom.* Aztán szép csendesen kiveszi a tollat a lassan összeroskadó ember kezéből és továbbmegy.

* * *

A halál a nagy város utolsó házai felé megy, ahol már a zöldséges kertek és szántóföldek kezdődnek, ahol apró munkásházak emelkednek, gyöpös, homokos területek terjeszkednek, amelyeken a népünnepeket szokták tartani.

A nyári kék ég alatt óriási cirkuszsátor emelkedik, mellette apróbb sátrak, az ajtókon emberek, állatok járnak ki-be. Az előadásra készülnek.

A halál bemegy az egyik sátorba. Lassan félrehúzza a sátor ajtaján lógó kopott szőnyeget. Igen, itt van, mormogja a halál s a derekát meggömbítve bemegy. Ott benn összezugorodik, mindig kisebb lesz, utoljára olyan kicsi már, mint egy kis törpe, mint azok a csunya, öklömnyi manók szoktak lenni, amelyek éjjel, álmunkban a szívünkre ülnek és halálra kínoznak bennünket. Ilyen kicsi lett most a halál.

A sátorban egy szegényes, tábori vaságy van, egy haldokló fekszik benne. A halál fölmászik az ágy vaspálcáján és ráül a halálos beteg mellére, épen arra a helyre, amely alatt a láztól agyonhajszolt szív örült iramban zakatol.

— Hé! Jó estét öregem! — mondja a halál a haldokló-nak. — Hát megint csak összeakadtunk. Most azonban rajtad a sor, nem úgy, mint három évvel ezelőtt, mikor párbajoztál és a nehéz kardot beledöfted ellenfeled bordái közé, hogy azonnal szörnyethalt.

— Ó — nyög a haldokló — ó! ó!

Nem kellene neked itt fetrengened ezen a nyomorúságos szalmazsákon. Hiszen komiszabb sorod van itt, mint az utolsó cirkuszlónak. Annak legalább utananéznak, hogy megvan-e mindene. Miért nem szólsz? Hát nem ismersz? Hát megmondom: én a halál vagyok. Jövök, hogy számonkérjem tőled a lelkedet.

A haldokló a könyökére támaszkodik. — Eredj innen — mondja elcsukló hangon — eredj, hiszen te az ördög vagy, semmi közöm hozzád.

— Nem, én nem vagyok az ördög — felel a manó onnan a haldokló melléről —, nem az vagyok. De ha az volnék is, akkor talán nem volnánk régi jóbarátok? Hát nem emlékszel már rá, hogy hányszor kerested az ördög barátságát? Nem te hejehujáztad el az apádtól kapott örökségedet, nem te kacagtad ki az édesanyád lehulló könnyeit, amikor diákkorodban tönkrementél? Szent volt-e előtted a leánybecsület? Imádkoztál-e azóta egyetlenegyszer is, amióta egy szörnyű éjszakán a Szentszűz érmét, amelyet a te jámbor, istenfélő édesanyád a mellén viselt, letépted és gúnyosan kacagva eldobtad? Ó, hiszen te nagyon is jóbarátságban voltál az ördöggel. Azonban én megmondom, hogy én nem az ördög vagyok. Én a halál vagyok s a lelkedért jöttem.

A halál lassan fölkúszik a haldokló melléről annak torkára és belemarkol, aztán két kézzel ide-odarángatja a rekedten hörgő embert.

— Te, én vagyok a halál s a lelkedért jöttem. Magammal viszem a lelkedet ahhoz, aki engem küldött, akihez senkise mehet üres kézzel, ha jó helyet akar magának. Hé! Mit tudsz előmutatni a te Uradnak szép fiatal életed gyümölcseiből?

A haldokló görcsösen, lázas erőfeszítéssel iparkodik a torkát kiszabadítani a halál szorongató markából. — El innen! — El innen! — nyögi keservesen.

— Eredj innen — könyörög lázban égve — ha meggyógyulok, a legszebb lovat lovagolom meg a kedvedért.

— Barátocskám! — Mi nem lovagolunk többé, elvonulunk a tribün elöl, ahonnan eddig rózsákat szoktak dobálni. Olyan ítélőszék elé viszlek, ahonnan lánggal égő szavak sisteregnek feléd — mondja a halál.

— Eléneklek neked a legujabb kuplékat.

— Én pedig földdel tömöm be a szádát.

— Olyan képeket vágok, úgy meregetem a szemeimet, hogy megpukkadsz a nevetéstől.

— Én pedig olyan némává teszem az arcodat, mintha viaszból volna s olyan merevvé, mintha gipszfigura volna, aztán kioltom a szemed világát. Igazán nem tudsz semmi egyebet, csak azt, amit elmondtál?

— Nem tudok semmit.

— Akkor úgyis hiábavaló volna a várakozás. Nézz ide!
A haldokló tágra nyitja a szemeit s valóban rettenetes lehet, amit lát...

Azonban szóval nem tudja már elmondani.
S a halál továbbmegy.

* * *

A város végén egy villa áll. Egy magas ablakon, a sárgás, nehéz függönyökön világosság szürenkedik keresztül. Odamegy be a halál.

Egy pilanatra megáll a pompásművű kapu előtt, mintha habozva gondolkodnék. Aztán a kilincsre teszi a kezét, az ajtó kinyílik. Hiszen ha a halál akar valahova bemenni, előtte minden ajtónak fel kell nyílnia.

Tulajdonképen nem is kellene a hosszú, puha futókon és süppedő szőnyegeken lépkednie. Hiszen olyan nesztelenül jár. Most megáll a szoba előtt, amelyben a lámpa világít... megáll egy betegágy előtt, melyben egy férfi fekszik a halálküzdelem féleszméletlenségében.

Fölemeli a szemeit, a fájdalomtól zavaros szemeit. A világosságot keresi, mintha nem volna már olaja s percerőlpercre gyengébben égne. Szeretné fölemelni a kezét, hogy a szolgának csöngessen, azonban oly nehéz, mintha ólomból volna. Agyában egy gondolat villanik meg: Itt a vég. — Korábban jött, mint gondoltam. Azt hittem, hogy marad még egy-két esztendő a nyugalomra is. Nézd csak, ki áll ott a szoba szögletében? Ki emeli a kezét a lámpa felé, amely egyet-kettőt lobban még, aztán kialszik.

Az alak megszólal: Kapitány úr, felsőbb parancsra jöttem. Húzzuk föl a horgonyt. Induljunk az utolsó útra.

— Ah! — sóhajt a haldokló — annyira vagyunk már?

— Igen kapitány — s mi van a hajóval?

A haldokló mélyen belenyomja nyakát a vánkösök közé, szemei mereven nézik a fedélzetet.

— A hajó? — hangzik újra a kérdés a lelkében. Úgy illik, hogy indulás előtt körülnézzen megegyeszer a fedélzeten, hogy rendben van-e minden?

Dehát milyen különös! — Ezek valamennyien velünk akar-nak jönni? Mind, ahányan csak a fedélzeten vannak?

Nézd, hogy tolakodnak — emberek, akiket mintha látott volna már valahol az életben.

Itt áll a kis fiú, akinek az édesanyja útközben halt meg. Födélközi utasok, lengyel kivándorlók voltak. A kis fiút az anyja halála után ő vette magához, mivelhogy ügyse volt gyermeke s aztán a maga költségén beadta az árvaházba... Most itt áll és azt kéri: Kérem, vigyen engem is magával.

Egy öreg anyóka sántikál feléje, egy fiatal matróz édesanyja. A matróz útközben szerencsétlenül járt. Egy viharos éjszakán, mikor a vitorlákat kellett bevonni, leesett és meghalt. A kapitány a maga zsebéből évi járadékot adott a szegény asszonynak. Most itt áll előtte a furesán bicegő lábaival és azt mondja: Nagyságos úr, vigyen engem is magával.

Aztán száz meg száz ember nyomakodik előre — szegény födélközi utasok a világ minden sarkából. Szegény emberek, akiket nagy szeretettel vigasztalni szokott, akiket pénzzel segélyezett, vagy akiknek legalább egy-két jóságos, bátorító szót vagy jótanácsot adott. Ott állnak körülötte valamennyien s hangosan könyörögnek: Vigyen magával bennünket, vigyen magával bennünket is.

Fiatl leányok állnak mellette, akiket komisz fickók körmei közül szabadított ki. A szemeik hálakönnyekkel vannak tele és könyörögnek neki: Mi is önnel akarunk menni a nagy útra.

Aztán megint újak meg újak jönnek a csodálkozó kapitány felé. Idegen tájaktól származó emberek, akikkel minden szigora mellett mindig szelíden és emberségesen bánt... a régi időkből való matrózok, akik közt hősként állt a veszedelmek és megpróbáltatások idején, mikor kemény fegyelemre volt szükség, de akiknek a betegágya mellé is odaállt és szelíden, jósággal vigasztalta őket, mintha a hajósköpeny alatt asszonyszív vagy anyaszív dobogott volna... A hajótulajdonosok, akiket becsületes kötelességtudással szolgált, akiknek a vagyonát megsokszorozta s akik mellett ő maga mindig szerény és igénytelen maradt... azok az emberek most valamennyien ott tolonganak körülötte és azt mondják: Veled akarunk menni, mi is veled akarunk menni.

Kérdezni akarja őket: Miért akartok velem jönni? De mintha kitalálná a gondolataikat, amiket valamennyien mondanának: Könyörögni akarunk érted a jó Istennél.

Szinte el is felejtette, hogy meg is kell hálnia. Hogy a halál itt áll az oldala mellett és hogy azt mondta: fel kell húzni a horgonyt és indulni kell az utolsó nagy útra.

Igen, ott a sarokban áll a halál és még egyszer kérdezi,

de most már intve, követelve: Kapitány, készen vagyunk-e? Készen van a hajó kapitánya?

A kapitány összekulcsolja a kezeit a halálos ágyon s imádkozni akar. Azt a kis imádságot mondja, amelyet minden utazás előtt el szokott mondani:

Tengeren járók csillaga,
Könyörögj értem Mária!

Most azonban úgy érzi, mintha a hajója messze künn járna már a nagy tengeren s mintha valamennyien énekelnének, akik a hajón vele utaznak, mert valamennyien érte akarnak imádkozni az örök Istenhez s mintha a hullámok is énekelnének, mintha a szellő is velük együtt zengené:

Tengeren járók csillaga,
Könyörögj értünk Mária!

S a kormánykeréknél ott áll ő maga. A hullámokból kiemelkedik a part aranyszínben csillógó homokja. Magasan lengő pálmák integetnek feléje.

— Szárazföld — sussog fáradtan a haldokló — ez az otthon, az édes otthon!

A napsugár beragyogja a szobát. A szoba szögletében fekvő alak egyszerre visszahanyatlik.

— A halál továbbvándorol.

* * *

S egyszer majd eljő érted is. Teérted is eljő a halál.

TARTALOMJEGYZÉK.

	Lap
1. Az eljövendő ország. Advent első vasárnapján	3
2. Te vagy-e az eljövendő? Advent második vasárnapján	11
3. Készítsétek elő az Úr útját. Advent harmadik vasárnapján	20
4. Völgyek, hegyek, utak. Advent negyedik vasárnapján	28
5. Karácsonyi történet	33
6. Újlesztendő	39
7. A napkeleti bölcsek csillaga. Háromkirályok napján	45
8. Descendit de coelis. Vízkereszt utáni első vasárnap	51
9. Az öröm. Vízkereszt utáni második vasárnap	59
10. Non sum dignus. Vízkereszt utáni harmadik vasárnap	65
11. Viharban és veszedelemben. Vízkereszt utáni negyedik vasárnap	80
12. Az Örökkévaló és az ő ellensége. Vízkereszt utáni ötödik vasárnap	85
13. A mustármag. Vízkereszt utáni hatodik vasárnap	92
14. A munka. Hetvenedvasárnap	108
15. Sors és akarat. Hatvanadvasárnap	115
16. Memento homo, quod pulvis es. Ötvenedvasárnap	120
17. Krisztus megkísértése. Böjt első vasárnapja	125
18. Megdicsőülés. Böjt második vasárnapja	132
19. Quia peccavi. Böjt harmadik vasárnapja	141
20. Az Oltáriszentség. Böjt negyedik vasárnapja	153
21. A legkeservesebb út. Feketevasárnap	164
22. A pápa feszülete. Nagyhét	174
23. Húsvét	181
24. Az Isten békéje. Fehérvasárnap	195
25. A jó pásztor. Húsvét utáni második vasárnap	201
26. A világ. Húsvét utáni harmadik vasárnap	208
27. A túlvilág. Húsvét utáni negyedik vasárnap	214
28. A Miatyánk. Keresztjáró vasárnap	221
29. Mert ők a mennyek országa. Áldozcsütörtök	228
30. Az Úr tanúi. Húsvét utáni hatodik vasárnap	237
31. Szentlélek ajándékai. Pünkösd	243
32. A háromszemélyű egy Isten. Szentháromság-vasárnap	250
33. Emberek, akik a hívó szót meghallják. Pünkösd utáni második vasárnap	257
34. Bűnbánat és megátalkodottság. Pünkösd utáni harmadik vasárnap	266
35. Hasztalan! Pünkösd utáni negyedik vasárnap	273
36. Képmutatás. Pünkösd utáni ötödik vasárnap	280

	Lap
37. <i>Alamizsna.</i> Pünkösöd utáni hatodik vasárnap...	289
38. <i>Hamis próféták.</i> Pünkösöd utáni hetedik vasárnap...	298
39. <i>Földi javak.</i> Pünkösöd utáni nyolcadik vasárnap...	305
40. <i>A kegyelem órái.</i> Pünkösöd utáni kilencedik vasárnap...	312
41. <i>Alázatosság.</i> Pünkösöd utáni tizedik vasárnap...	319
42. <i>A nyelv bűnei.</i> Pünkösöd utáni tizenegyedik vasárnap...	327
43. <i>Ragyogó lángocskák.</i> Pünkösöd utáni tizenkettedik vasárnap...	333
44. <i>A papság.</i> Pünkösöd utáni tizenharmadik vasárnap...	349
45. <i>Emberi gondok — isteni segítség.</i> Pünkösöd utáni tizennegyedik vasárnap...	355
46. <i>Halhatatlanság.</i> Pünkösöd utáni tizenötödik vasárnap...	362
47. <i>Vasárnap.</i> Pünkösöd utáni tizenhatodik vasárnap...	369
48. <i>Mit tartotok ti Krisztus felől?</i> Pünkösöd utáni tizenhetedik vasárnap...	376
49. <i>Mária.</i> Pünkösöd utáni tizennyolcadik vasárnap...	383
50. <i>Inferno.</i> Pünkösöd utáni tizenkilencedik vasárnap...	391
51. <i>A szent olvasó.</i> Pünkösöd utáni huszadik vasárnap...	400
52. <i>Hősiesség.</i> Pünkösöd utáni huszonegyedik vasárnap...	414
53. <i>Vallás és hazafiság.</i> Pünkösöd utáni huszonkettedik vasárnap...	431
54. <i>Külső formák — belső értékek.</i> Pünkösöd utáni huszonharmadik vasárnap...	436
55. <i>Adj számot!</i> Pünkösöd utáni huszonnegyedik vasárnap. Minden-szentek napja...	445

A lelki épülés könyvei

Klug-Bilkei :

Az örökkévaló dolgok

Gondolatok a katekizmus első része fölött,
251 lap. Alapár füzve **1.60**, kötve **2.20** K

Klug-Bilkei :

Örök utak

Gondolatok a katekizmus második része fölött,
236 lap. Alapár füzve **1.60**, kötve **2.20** K

Klug-Bilkei :

Az örök források

Gondolatok a katekizmus harmadik része fölött,
255 lap. Alapár füzve **1.60**, kötve **2.20** K

Marczell M. :

Krisztus Urunk nyomdokain

316 lap. Alapár füzve **8.-**, kötve **10.-** K

Démurger-Lepold :

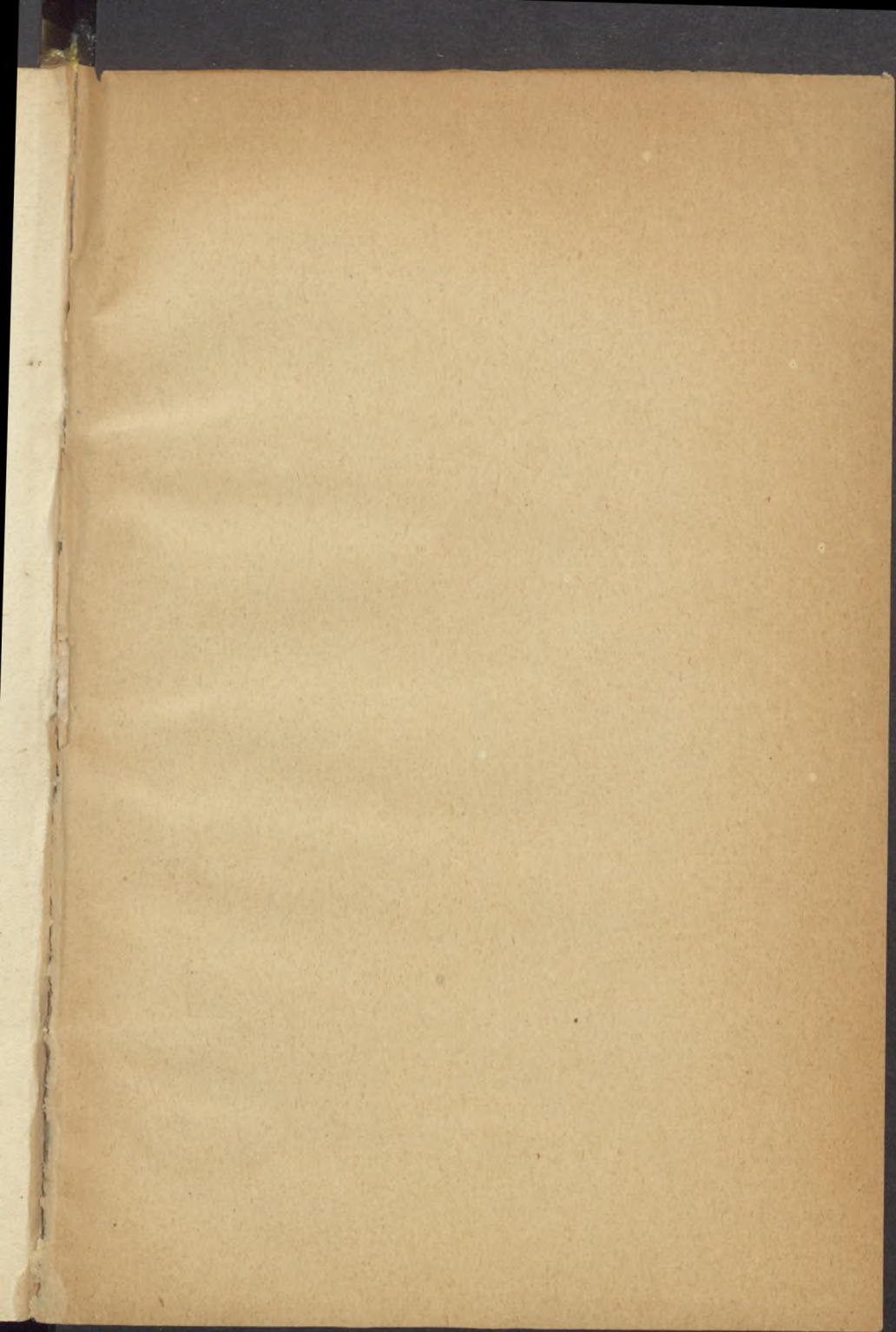
Életcélunk

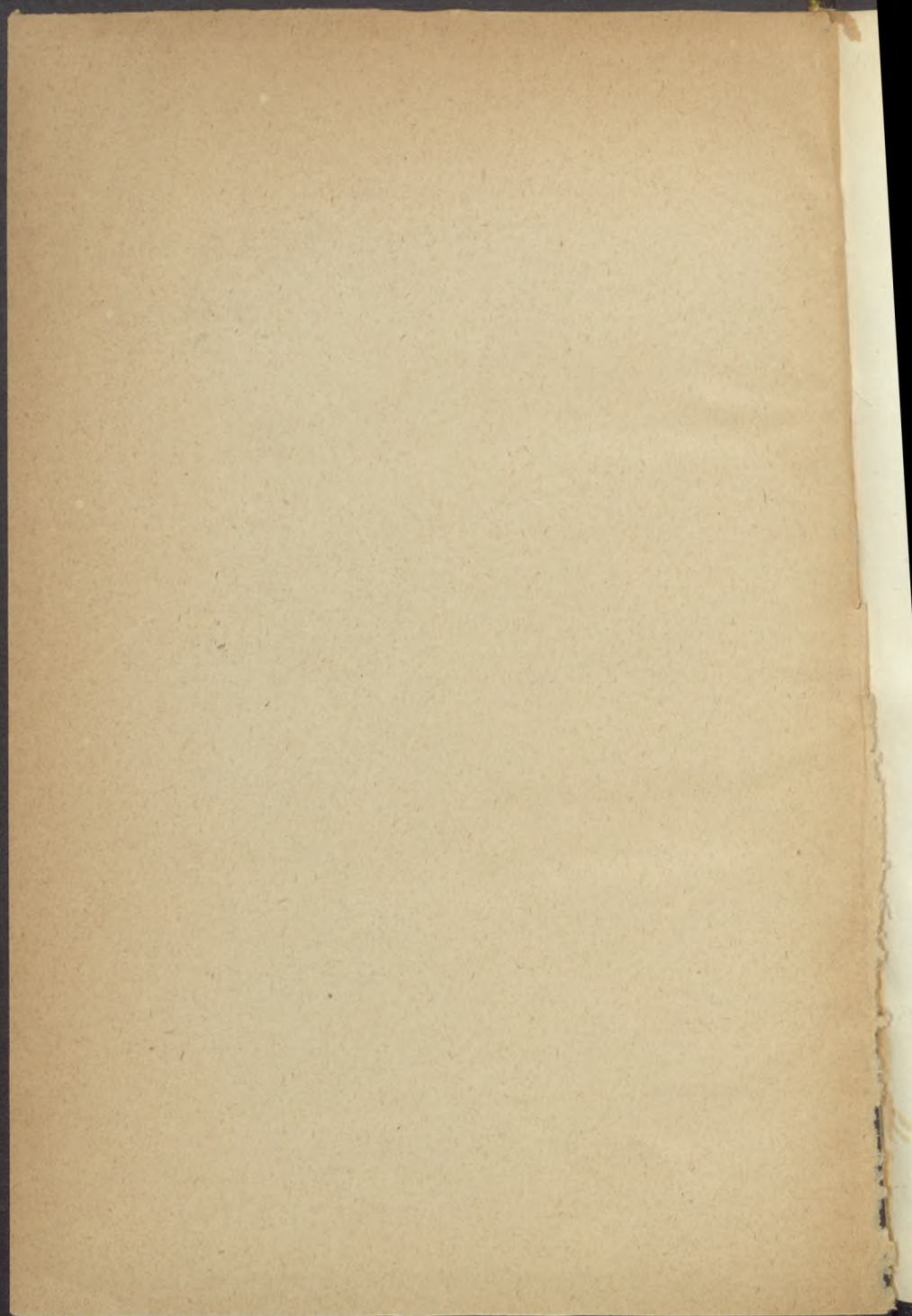
172 lap. Alapár **8.-** K

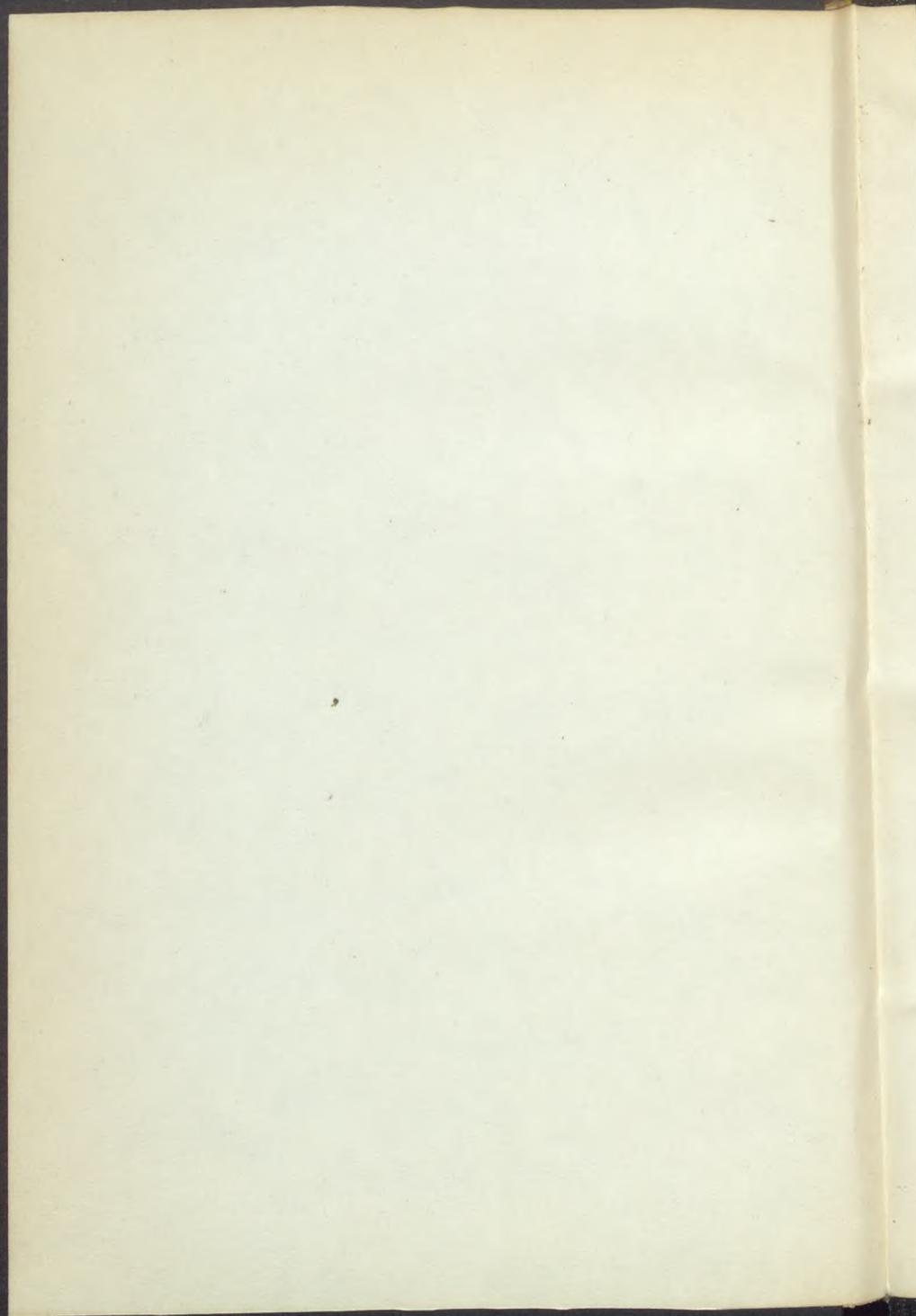
Kempis - Kalendárium 1924.

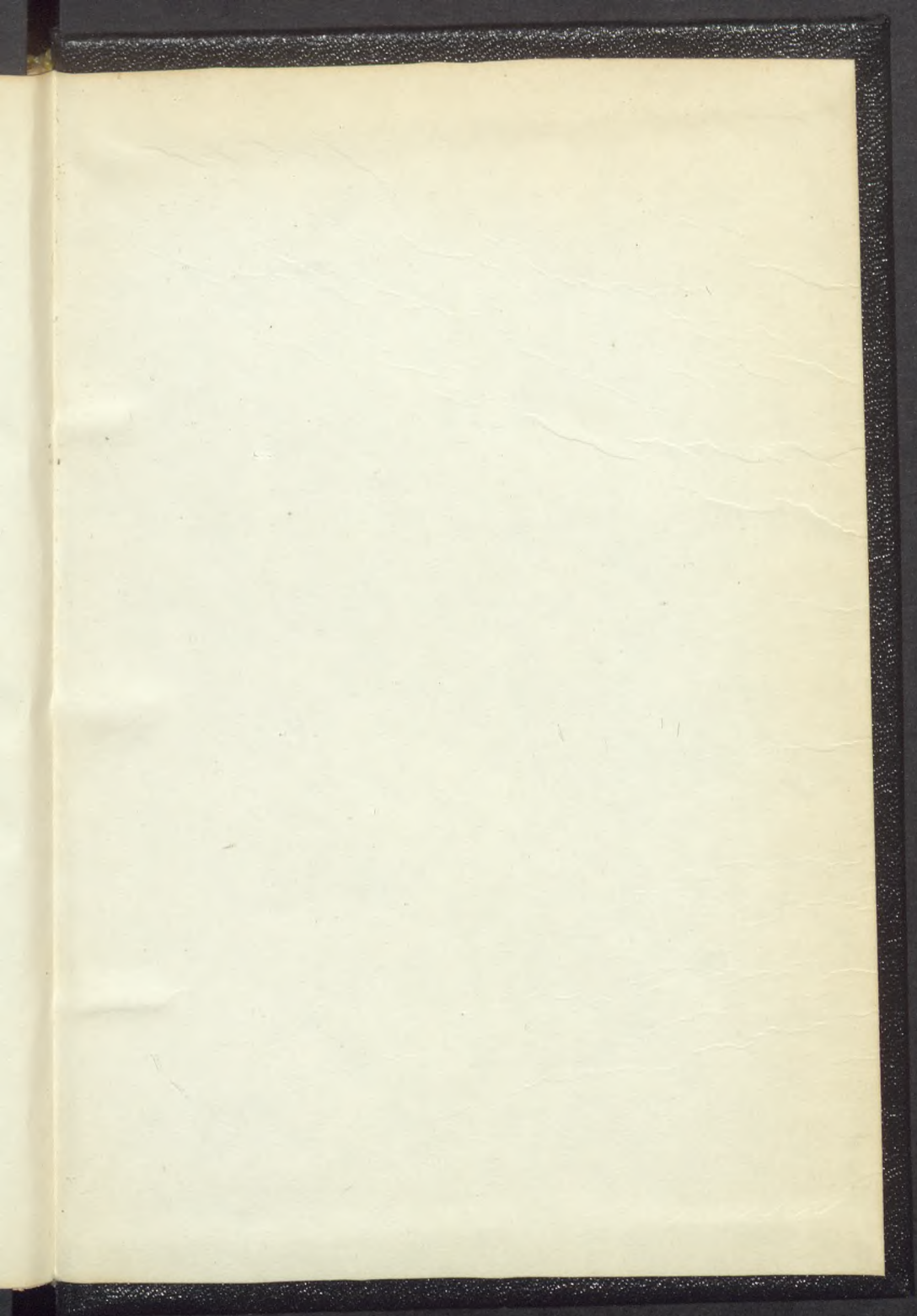
évre. Bolti ár **1500.-** K

Kaphatók a **SZENT-ISTVÁN-TÁRSULAT** Könyvkeres-
kedéseiben: Budapest, Szeged, Pécs, Cegléd, Balassa-
gyarmat, valamint minden más könyvkereskedésben.

816948

OSZK

**A lelki élet
és lelki épülés
könyvei**

Kaphatók a

Szent-István-Társulat könyvkereskedéseiben
Budapest — Szeged — Pécs — Cegléd — Balassagyarmat
valamint bármely más könyvkereskedésben is.

A harmadik parancs

Irta: Müller Lajos S. J.

Az emberi nem lelki, szellemi s anyagi kulturája a *hetedik napi pihenőn* alapul; ez az isteni törvény van hivatva megszentelni a családi tűzhelyet s megszilárdítani a szeretetkapcsokat a különböző társadalmi osztályok között. Ezt a nagy igazságot bizonyítja a szerző legyőző érvekkel kis monografiája első felében, megismertetve egyben részletesen az egyháztörvényeit a vásár- s ünnep-napi munkaszünetet illetőleg.

A második részben a szerző a vásár- s ünnepnap megszentelésének másik lényeges alkotórészével, az istenitisztelettel foglalkozik. Részletesen szól a misehallgatási kötelezettségről, illetőleg az attól felmentő okokról. Végül felsorolja az istenitisztelet járulékait, a prédikációhallgatást, lelkiolvasást s délutáni ájtatosságot. Legvégül találó párhuzamot von a vasárnap s a halál között: «amilyen a vasárnapod, olyan lesz halálod napja».

A számos eleven s érdekes példa a könyv olvasását könnyűvé és élvezetessé teszi. Azt hisszük, a hitoktatók s hitszónokok haszonnal fogják forgatni. Az új egyházjog intézkedéseit e könyvében is mindenütt szemmel tartja a szerző.

A 60 lapra terjedő könyvecske alapára — 60 korona.